

Inhoudsopgave

1.	DOEL EN BEDOELING VAN DE INVENTARISATIE	3
2.	CONTEXT	5
2.1	Wat is erfgoed?	5
2.2	Doelen en opgaven voor overheden	5
2.3	Relevante wetgeving voor erfgoed in de fysieke leefomgeving: Erfgoedwet & Omgevingswet.	5
2.4	Verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden	5
2.5	Ontwikkelingen	6
3.	KNELPUNTEN, KANSEN EN OPLOSSINGEN	8
3.1	Capaciteit, deskundigheid en middelen	8
3.2	Draagvlak	10
3.3	(Positie) erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transitie	12
3.4	Duidelijkheid over (wettelijke) taken	14
3.5	Samenwerking: overheidslagen en keten	15
3.6	Verschillen tussen overheden	16
4.	SITUATIE PER PROVINCIE	17
	Samenvattend beeld van de foto's per provincie	17
5.	AANPAK EN ANALYSEKADER	20
5.1	Gehanteerde gefaseerde aanpak	20
5.2	Stakeholderconsultatie	21
5.3	Provinciale bijeenkomsten	22
5.4	Analysekader	23
5.5	Bronnen en totstandkoming foto's	23
6.	MANAGEMENTSAMENVATTING	25
	BIJLAGEN	30

1. Doel en bedoeling van de inventarisatie

Voorliggende rapportage bevat de resultaten van de inventarisatie Erfgoed en Overheid. Het onderzoek is gestart naar aanleiding van zorgen over de capaciteit en deskundigheid bij gemeenten en provincies op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving. Gemeenten en provincies spelen een centrale rol bij de zorg voor erfgoed. Zij vervullen diverse (wettelijke) taken rondom archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen. De capaciteit en deskundigheid die zij daarvoor beschikbaar hebben, staat echter onder druk. Het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) is daarom samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Interprovinciaal Overleg (IPO) het programma Erfgoed en Overheid gestart. De voorliggende inventarisatie resultaten vormen input voor het programma Erfgoed en Overheid.

Het doel van de inventarisatie was om knelpunten, kansen en oplossingen die spelen bij de uitvoering van erfgoedtaken door gemeenten en provincies in kaart brengen. Met de focus op:

- Verbetering van de uitvoering van structurele wettelijke taken.
- De behoefte aan handvatten en 'helpende handen' om erfgoed te verbinden met nieuwe, urgente opgaven.
- Erfgoed in het fysieke domein (leefomgeving): archeologie, monumenten en cultuurlandschappen. In beginsel ging het dus niet over immaterieel rijdend of varend erfgoed. Dit erfgoed kon logischerwijs wel ter sprake komen.

Na deze inventarisatie zal een commissie worden aangesteld die de taak heeft normerende uitspraken te doen.

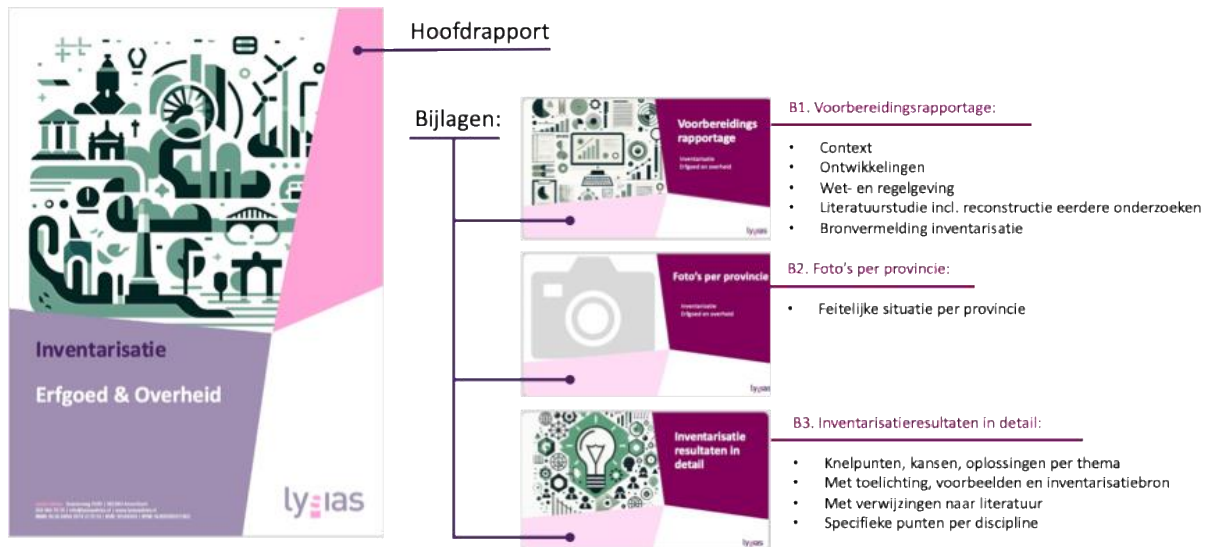
De bedoeling: De bedoeling van het gehele traject (inventarisatie en inzet commissie) is, dat er afspraken gemaakt worden tussen de betrokken overheden hoe knelpunten (het gezamenlijke probleem) met elkaar op te lossen en wie daar wat in doet en bijdraagt. Er is hierbij op voorhand geen beperking van de oplossingsrichtingen meegegeven. Er is geld vanuit het rijk beschikbaar, maar dit is onvoldoende om het gehele probleem op te lossen. Er worden dus ook van lagere overheden bijdragen verwacht. De wens is om uiteindelijk tot een gezamenlijk uitvoeringsprogramma te komen.

Parallel daaraan zal een concrete stimuleringsaanpak worden vormgegeven. Vanuit het rijk is hierbij aangegeven dat er rijksmiddelen zijn, maar gemeenten en provincies ook zelf aan zet zijn om het vervolg samen op te kunnen pakken. De beschikbare financiën zijn een middel om een beweging op gang te brengen. Daarvoor moet worden bekeken hoe dit geld het meest efficiënt kan worden ingezet. Bijvoorbeeld voor de kortetermijnmaatregelen, want dat zijn vaak zaken die te financieren of te beïnvloeden zijn. De lange termijn zaken (zoals bijvoorbeeld de salarissen bij kleine gemeenten) laten zich vaak niet beïnvloeden door dit soort middelen.

Afbakening: De inventarisatie is beperkt tot de gemeenten en 12 provincies van Europees Nederland. Caribisch Nederland is buiten beschouwing gelaten. Voor de bijzondere gemeenten (Bonaire, Sint-Eustatius en Saba) geldt afzonderlijke wetgeving, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten hebben hun eigen autonome status binnen het Koninkrijk der Nederlanden en beschikken over hun eigen wet- en regelgeving, inclusief wetgeving op het gebied van erfgoed.

Leeswijzer: De rapportage start met een beknopte beschrijving van de context [hoofdstuk 2]. In hoofdstuk 3 volgt een overzicht van de geïnventariseerde knelpunten, kansen en oplossingen. Om het vervolgproces van de inventarisatie (inzet commissie en maken van afspraken) te faciliteren, zijn deze gerangschikt naar de belangrijkste thema's waar knelpunten zichtbaar zijn. Daarna volgt de situatie per provincie [4] en een toelichting op de gehanteerde aanpak en het analysekader [hoofdstuk 5]. Tot slot is een managementsamenvatting opgenomen [6] met daarin onder meer reflecties van de onderzoekers, conclusies en aanbevelingen. In de rapportage wordt consequent onderscheid gemaakt tussen feiten, meningen en reflecties vanuit Lysias.

De rapportage is gelaagd opgebouwd, waarbij in de hoofdrapportage de resultaten beknopt zijn weergegeven en achtergronden, gedetailleerde inventarisatieresultaten met onder meer specifieke suggesties en voorbeelden in bijlagen. Zie hiervoor de onderstaande figuur.

2. Context

Hieronder wordt beknopt de context van de inventarisatie geschetst. Voor een nadere toelichting op al deze verschillende onderwerpen wordt verwezen naar bijlage B1 Voorbereidingsrapportage.

2.1 Wat is erfgoed?

Voor deze inventarisatie hanteren we de definitie van erfgoed volgens de Erfgoedwet¹: *‘Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden.’* De inventarisatie legt de focus op erfgoed in de fysieke leefomgeving: archeologie, monumenten en (cultuur)landschappen.

2.2 Doelen en opgaven voor overheden

De huidige opgave voor overheden op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving, is kortgezegd om erfgoed duurzaam te beschermen en te integreren in ruimtelijke ontwikkelingen. Dit betekent dat erfgoed niet alleen behouden moet worden, maar ook een actieve rol moet spelen in het vormgeven van nieuwe ruimtelijke plannen en projecten. De focus ligt op het waarborgen van de erfgoedwaarden, terwijl tegelijkertijd wordt ingespeeld op maatschappelijke opgaven zoals woningbouw, verduurzaming en klimaatadaptatie. Beleidsmatig zijn de opgaven voor overheden op landelijk niveau onder meer verankerd in het nationale omgevingsbeleid (Nationale Omgevingsvisie (NOVI), NOVEX, Mooi Nederland). In de Contourennotitie (en Voorontwerp) Nota Ruimte staat over erfgoed onder meer dat het gaat om: beschermen wat we belangrijk vinden, benutten van het verleden en ruimtelijke ontwikkelingen aan laten sluiten bij kenmerken en identiteit van gebieden. Erfgoed biedt inspiratie en kan bijdragen aan het vinden nieuwe oplossingen.

2.3 Relevante wetgeving voor erfgoed in de fysieke leefomgeving: Erfgoedwet & Omgevingswet.

Overheden (rijk, provincies en gemeenten) hebben bevoegdheden en verplichtingen op het gebied van erfgoed, op grond van nationale wetten. De belangrijkste zijn de Erfgoedwet en de Omgevingswet en onderliggende en afgeleide regelgeving. Als vuistregel geldt hierbij:

- Roerend cultureel erfgoed en de aanwijzing van rijksmonumenten staat in de Erfgoedwet
- Aanwijzing van erfgoed in de fysieke leefomgeving (m.u.v. rijksmonumenten), zoals beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen, en de omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving (inclusief rijksmonumenten) in de Omgevingswet.

De doelen, principes en instrumenten van beide wetten zijn weergegeven in de voorbereidingsrapportage.

2.4 Verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden

Onderstaande tabel geeft een globaal overzicht van de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving. Voor werelderfgoed (UNESCO) geldt hierbij dat er altijd een ‘siteholder’ is. Dit kan een gemeente, waterschap, provincie, een stichting of het Rijk zijn. Deze siteholder is verantwoordelijk voor de instandhouding van het erfgoed, en voor het toegankelijk en beleefbaar houden. Omtrent depots is opgemerkt dat niet alleen provincies, maar ook een aantal gemeenten een archeologisch depot hebben en dit in stand houden. In die gevallen zijn zij eigenaar van en verantwoordelijk voor de archeologische vondsten die daarin liggen opgeslagen.

¹ Gedurende de inventarisatie werd de nieuwe Omgevingswet van kracht. De definitie van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving sluit niet honderd procent aan bij die van de Omgevingswet: “monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en, voor zover dat voorwerp is of kan zijn van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties in het omgevingsplan, ander cultureel erfgoed als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet”. Dit heeft geen gevolgen voor de inventarisatie, de afbakening van het onderzoek of de uitkomsten ervan.

Rijksoverheid	Provincies	Gemeenten
• Stelselverantwoordelijk voor erfgoedstelsel. • Zorgen voor een goede omgevingskwaliteit (waar erfgoed deel van is) via vaststellen Nationale Omgevingsvisie (NOVI), met beschrijving van visie op omgang en behoud cultureel erfgoed • Instructieregels stellen => Via (getrapte) instructieregels stuurt Rijk op bescherming erfgoed via decentrale regelgeving (doorvertaling verdragen) • Aanwijzen en afvoeren rijksmonumenten, verlenen subsidie voor restauratie en onderhoud, bij houden rijksmonumentenregister en adviseren gemeenten bij ingrijpende wijzigingen van rijksmonumenten. • Minister van OCW kan in overeenstemming met Minister van BZK een instructie geven aan gemeente om in het omgevingsplan voor een locatie de functie-aanduiding rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht op te nemen. • Aanwijzen en afvoeren archeologische rijksmonumenten, is bevoegd gezag bij enkelvoudige aanvragen. aanvragen voor alléén arch. rijksmonumentenactiviteit, verleent onderhoudssubsidie voor archeologische rijksmonumenten, bijhouden rijksmonu-mentenregister. Heeft een verplichte adviesrol bij meervoudige omgevingsvergunningaanvragen waaronder zich een arch. rijksmonumentenactiviteit bevindt.	• Zorgen voor een goede omgevingskwaliteit (waar erfgoed deel van is) via vaststellen provinciale Omgevingsvisie, uitvoeringsprogramma's, met beschrijving van eigen ambities, visie op omgang en behoud cultureel erfgoed en vertaling rijksinstructies. (dit vraagt o.a. om cultuurhistorisch en archeologisch onderzoek). • Instructies, zienswijzen of vervangingsbesluiten vaststellen in Omgevingsverordening voor doorwerking in gemeentelijke plannen. • Aanwijzing provinciale monumenten (N.B. Op dit moment hebben alleen Noord-Holland en Drenthe provinciale monumenten.) • Instandhouding provinciaal archeologisch depot. Eigenaar archeologische vondsten (bij opgraving gaat eigendom naar provincie waar de opgraving heeft plaatsgevonden) Gedeputeerde staten zijn verplicht om een depot in stand te houden, m.u.v. van de gevallen waarin de betreffende gemeente beschikt over een archeologisch depot • Subsidiering restauratie rijksmonumenten (gebouwd en groen). Betreft gedecentraliseerde wettelijke taak op basis van bestuursakkoord Rijk-IPO • Advisering aanwijzing rijksmonumenten buiten de bebouwde kom • Interbestuurlijk toezicht houden op uitvoering wettelijke taken door gemeenten	• Zorgen voor een goede omgevingskwaliteit (waar erfgoed deel van is) via vaststellen Omgevingsvisie/Omgevingsplan met eigen ambities, visie en doorvertaling instructies/aanwijzingen van rijk en provincie, (dit vraagt o.a. om cultuurhistorisch en archeologisch onderzoek). • Vastlegging gemeentelijke instructie(regel)s : - o in omgevingsplan rekening houden met belang behoud cultureel erfgoed - o aanwijzingsbesluiten rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten: gemeente moet bescherming in omgevingsplan borgen via passend regime met o.m. sloopvergunning - o Beschermende regels stellen voor in aanmerking komend cultureel erfgoed, rekening houdend met internationaalrechtelijke beginselen - o in omgevingsplan kunnen regels worden opgenomen met eisen aan archeologisch onderzoek • Aanwijzen en afvoeren gemeentelijke monumenten, stads- en dorpsgezichten, via functie-aanduiding in omgevingsplan i.c.m. regels die aan locatie verbonden worden ter bescherming. • Advisering aanwijzen en afvoeren rijksmonumenten • Bevoegd gezag voor het verlenen van verreweg de meeste vergunningen voor: - o monumenten op haar grondgebied (gebouwd erfgoed rijks- provinciaal en gemeentelijk), - o vergunningverlening binnen beschermde stads- en dorpsgezichten - o archeologisch erfgoed (voor zover niet rijksbeschermd). Voor archeologische rijksmonumenten ontvang gemeente vergunningaanvraag en beslist het rijk (bij enkelvoudige aanvragen is het rijk bevoegd gezag, bij meervoudige de gemeente en dan dus met instemming van het rijk) - o Dit vraagt o.a. om inwinnen deskundig advies bij vergunningaanvraag via inzet deskundige adviescommissie erfgoed. • Handhavingsbeleid (+ met handhavingspartners afgestemd uitvoeringsprogramma) vaststellen en uitvoeren. Gemeenten houden toezicht op monumenten. Toezicht op de uitvoering is een wettelijke taak die voorafgaat aan handhaving. • Bijbehorende informatievoorziening inzake het toezicht op de naleving en de handhaving: monumenteigenaren informeren over hun rechten en plichten. • Inwinnen advies bij de Minister (en Gedeputeerde Staten indien buiten de bebouwde kom) bij ingrijpende wijziging rijksmonumenten. • Loketfunctie voor eigenaren.

Taken, verplichtingen en bevoegdheden van overheden op het gebied van erfgoed, zijn naast de genoemde wetten vastgelegd in koninklijke besluiten, algemene maatregelen van bestuur (AMvB's) en beleid en verordeningen. Daarnaast is Nederland gebonden aan internationale verdragen, die van oudsher een belangrijke rol spelen in de erfgoedwetgeving en het beleid. Zie voor een nadere toelichting bijlage B1.

Reflecties van de onderzoekers: Wat opviel bij de literatuurstudie was dat taken en bevoegdheden van overheden op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving niet op één plek staan. De bestaande toelichting op de Erfgoedwet uit 2016 is niet eenvoudig te vinden en leidt inhoudelijk tot een zoektocht naar en in verschillende andere toelichtingen op verschillende voormalige wetten die reeds in 2016 zijn gebundeld in de Erfgoedwet. Daarnaast zijn vanwege inwerkingtreding van de Omgevingswet bepalingen uit de voormalige Monumentenwet uit 1988 vervallen, die nog wel in de toelichting op de Erfgoedwet staan. De toelichting op de Omgevingswet is juist zeer uitgebreid, waarbij de zoektocht eerder is naar wat relevant is voor erfgoed. Op basis van deze ervaringen lijkt een goed vindbare en eenduidige toelichting op wettelijke taken een mogelijke 'quick win'.

2.5 Ontwikkelingen

Verschiedende ontwikkelingen hebben invloed op hoe overheden omgaan met erfgoed binnen de fysieke leefomgeving. Allereerst betreft het grote ruimtelijke transitieopgaven, zoals de verstedelijkings- en woningbouwopgave, de klimaat- en wateropgave, de landbouwtransitie, de energietransitie en de verduurzamingsopgave. Deze opgaven stellen overheden voor de uitdaging om ruimte te vinden voor nieuwe functies en tegelijkertijd het erfgoed te beschermen. Hierbij is een centralisatiebeweging zichtbaar in het ruimtelijk bestel, waarbij de regie op ruimtelijke ontwikkelingen 'omhoog' beweegt. Een relevante ontwikkeling die hierbij speelt is de implementatie van de Omgevingswet. Gemeenten zijn hierdoor onder meer verplicht tot het vaststellen van een (definitief) omgevingsplan voor het gehele gemeentelijk grondgebied. Daarnaast is een doorontwikkeling van het erfgoedbestel zichtbaar. Vanaf 2012 heeft een decentralisatie van erfgoedtaken plaats gevonden. Ook zijn

veranderende verhoudingen tussen overheid, gemeenschap en markt zichtbaar, zowel bottom-up als top-down. Lange tijd was er sprake van ‘vermaatschappelijking’ waarbij een groter deel van de samenleving verantwoordelijkheid draagt voor ontwikkelingen en voor het realiseren van maatschappelijke (beleids)doelen. Recent zien we op verschillende plekken een omgekeerde beweging op gang komen, waarbij de overheid (weer) meer verantwoordelijkheden en regie pakt, onder meer in het ruimtelijke domein (denk aan de woningmarkt, energietransitie etc.). Tevens is zichtbaar dat de maatschappelijke betekenis van erfgoed wijzigt. De nadruk ligt steeds meer op hoe erfgoed kan bijdragen aan sociale cohesie, duurzaamheid en identiteit binnen een veranderende samenleving. Dit sluit aan bij het Verdrag van Faro, dat pleit voor een erfgoedbenadering waarin gemeenschappen centraal staan en waarin erfgoed wordt gezien als een bron van maatschappelijke verbinding. Deze verschuiving weerspiegelt ook breder maatschappelijke trends, zoals de veranderende samenstelling van de bevolking, waarbij nieuwe gemeenschappen andere vragen stellen over welk erfgoed behouden moet worden en hoe het verhaal van erfgoed wordt verteld. Binnen de erfgoedsector zijn er verschillende specifieke ontwikkelingen zichtbaar, zoals de verduurzaming van gebouwd erfgoed, digitalisering, de omgang met leegstaande agrarische en religieuze gebouwen, en toenemende aandacht voor wederopbouw (speelt al wat langer) en post-1965 erfgoed.

3. Knelpunten, kansen en oplossingen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de geïnventariseerde knelpunten, kansen en oplossingen. Om het vervolgproces van de inventarisatie (inzet commissie en maken van afspraken) te faciliteren, zijn deze gerangschikt naar de belangrijkste thema's waar knelpunten zichtbaar zijn. Hieronder wordt gestart met een overzicht van deze thema's. Vervolgens wordt per thema kort ingegaan op de ervaren knelpunten met mogelijke oorzaken en de genoemde oplossingsrichtingen en kansen [3.1 t/m 3.6]. In bijlage B3 zijn de meer gedetailleerde inventarisatieresultaten weergegeven. Daar is per thema een uitgebreidere toelichting te vinden op de knelpunten, oplossingen en kansen, met genoemde specifieke suggesties en aandachtspunten en vermelding van bronnen: provinciale bijeenkomsten, stakeholderconsultatie en bureaustudie. Ook is per thema een overzicht gegeven van verwijzingen naar en citaten uit eerdere onderzoeken en documenten.

Overzicht thema's

De inventarisatie geeft een duidelijk beeld van breed ervaren en onderzochte knelpunten. Deze concentreren zich rond de volgende zes thema's:

1. **Tekorten in capaciteit, deskundigheid en financiële middelen** voor de uitvoering van (wettelijke) erfgoedtaken.
2. Gebrek aan **maatschappelijk, ambtelijk, bestuurlijk en politiek draagvlak** voor erfgoed.
3. **De (positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven en transities.**
4. **(On)duidelijkheid van wettelijke taken en rollen.**
5. **Samenwerking binnen en tussen overheden en in de erfgoedketen**
6. **Verschillen tussen overheden.** Verschillen tussen gemeenten en provincies.

De eerste 5 thema's zijn in verschillende provinciale bijeenkomsten in deelgesprekken uitgediept. Het zesde thema, verschillen tussen overheden, kwam bij deelgesprekken over alle andere thema's naar voren. Daarnaast kwam dit onderwerp sterk naar voren uit de stakeholderconsultatie en bureaustudie. Tot slot wordt opgemerkt dat in een drietal provinciale bijeenkomsten in deelsessie is gesproken over urgente opgaven en ambities en in drie provincies over knelpunten, kansen en oplossingen voor specifieke erfgoeddisciplines (monumenten, archeologie en landschappen). De uitkomsten van deze verdiepende gesprekken waren te scharen onder de hierboven genoemde overkoepelende zes thema's en zijn bij de betreffende thema's meegenomen. In bijlage B3 is, ter illustratie, een beknopt overzicht gegeven van wat er in de gesprekken over de situatie per discipline aan de orde kwam.

3.1 Capaciteit, deskundigheid en middelen

Tekort aan capaciteit, deskundigheid en financiële middelen was in de provinciale bijeenkomsten het meest genoemde knelpunt voor de uitvoering van erfgoedtaken. In zes provincies is dit thema tijdens de bijeenkomst met betrokken gemeenten verder uitgediept. Tekorten werden in één van de provincies expliciet gezien als 'grootste knelpunt voor erfgoed in de fysieke leefomgeving'. Ook uit de stakeholderconsultatie kwam het beeld naar voren dat bij veel gemeenten capaciteit, deskundigheid en middelen een belemmering vormen. Hiervan was in het bijzonder, maar niet alleen, bij kleine gemeenten sprake. Tekorten bij gemeenten spelen volgens betrokkenen al jaren. Iets wat ook uit de bureaustudie blijkt. Dat ze ook recent spelen blijkt uit de 'foto's per provincie'.

Knelpunten, kansen en oplossingen:

Er zijn veel knelpunten genoemd op het gebied van capaciteit, deskundigheid en middelen voor erfgoed bij gemeenten. Verschillende gemeenten kampen met personeelstekorten en hebben onvoldoende kennis en vaardigheden voor erfgoed in huis. Dit speelt op verschillende niveaus, van strategisch tot operationeel. Onder meer bij beleid, bij het inbedden van erfgoed in ruimtelijke opgaven en transities, bij het borgen van erfgoed in omgevingsvisies en -plannen en bij Vergunningen, Toezicht en Handhaving (VTH). Als oorzaken worden onder meer hoge uitstroom, als gevolg van vergrijzing, genoemd, of een krappe arbeidsmarkt en beperkingen in CAO's en beloningsverschillen tussen kleine en grote gemeenten. Het beeld is, dat het gebrek aan deskundigheid en vaardigheden onder meer terug is te voeren op onvoldoende aansluiting tussen praktijk en onderwijs. Daarnaast is er sprake van een toenemende vraag en complexiteit van de taken. De druk neemt door extra opgaven zoals ruimtelijke transities toe, terwijl middelen, capaciteit, kennis en vaardigheden niet automatisch meegroeien. Maar ook een breder gebrek aan financiële middelen en gebrek aan bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak voor erfgoed spelen een rol. Bij sommige gemeenten is volgens betrokkenen sprake van een impasse: dan is er zo weinig tijd dat een stimulans niet realistisch is. Er is dan bijvoorbeeld onvoldoende capaciteit om een hulpvraag te stellen of de ondersteuningsstructuur (o.a. steunpunten, overlegstructuur t.b.v. kennisuitwisseling) is onvoldoende om een gemeente te helpen. Waarbij er soms ook geen correctiemiddel is, als het interbestuurlijke toezicht (IBT) niet optimaal functioneert en ook OCW niet ingrijpt of stuurt, omdat deze geen toezichtstaak heeft en gemeenten en provincies beleidsvrijheid hebben.

Aangegeven wordt, dat tekort aan gekwalificeerd personeel en financiële middelen de uitvoering van (wettelijke) taken en erfgoedopgaven onder druk zet. In het ergste geval leidt dit tot het onherroepelijke verlies van erfgoedwaarden. Zo raken erfgoedobjecten verwaarloosd of verdwijnen zij, bijvoorbeeld door gebrek aan subsidies of gebrek aan handhaving bij achterstallig onderhoud of illegale wijzigingen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan historische interieuronderdelen die in de container terecht komen. Karakteristieke panden worden gesloopt zonder afweging, omdat ze niet in het bestemmingsplan staan. Gronden worden geroerd zonder archeologisch onderzoek en vergunningen worden verleend zonder dat erfgoed voldoende wordt meegenomen, met bijvoorbeeld gekapte lanen als gevolg. Waarbij voor erfgoed geldt: als het misgaat, is het onherroepelijk verloren, zoals een verstoord bodemarchief dat voor altijd verdwenen is. Daarnaast zijn er gevolgen voor initiatiefnemers en eigenaren, zoals ook door verschillende stakeholders wordt benadrukt. Zij krijgen bijvoorbeeld te maken met vertragingen en fouten bij vergunningaanvragen. Hierdoor vallen projecten stil of lopen vertraging op, met frustratie en hogere administratieve lasten als gevolg.

Er worden verschillende typen oplossingen aangedragen. Veelgenoemd is dat er meer nodig is dan alleen aanvullende financiële middelen. Ook het oplossen van achterliggende oorzaken zoals vergroting van draagvlak voor erfgoed, beperking van uitstroom en bevordering van nieuwe instroom is nodig. Betere afstemming van opleidingen op de praktijk wordt genoemd, net zoals aanpassing van het functiewaarderingssysteem HR21, om beloningsverschillen op te heffen. Maar ook efficiënter gebruik van beschikbare kennis en capaciteit, bijvoorbeeld via samenwerking tussen gemeenten, provincies of met steunpunten. Daarnaast werd verbetering via normstelling of richtlijnen genoemd. Andere soorten genoemde maatregelen waren het verbeteren van ondersteuningsstructuren en het efficiënter inrichten van werkprocessen en werkwijzen. Ook werden oplossingen genoemd om extra middelen te generen, toe te kennen of middelen beter in te zetten. Bijvoorbeeld via subsidies of het oormerken van budgetten binnen gemeente- of provinciefondsen, en door de economische waarde van erfgoed zichtbaarder te maken.

Hier onder een samenvattend overzicht van de ervaren knelpunten en benoemde mogelijke oplossingen en kansen:

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken

a. Personeelstekort, onvoldoende medewerkers bij gemeenten voor uitvoering (wettelijke taken): van strategisch tot operationeel, o.a. bij beleid en uitvoering (VTH). Genoemde oorzaken:

- o Hoge uit- en doorstroom: agv vergrijzing, lagere salarisschalen bij kleinere gemeenten
- o Gebrek aan draagvlak en bewustzijn over de waarde van erfgoed
- o De toename en stapeling van ruimtelijke opgaven
- o Krapte aan financiële middelen bij gemeenten
- o Krapte op de arbeidsmarkt in den brede.
- o Beperkte bekendheid bij studenten over mogelijkheden als erfgoedambtenaar

b. Erfgoed deskundigheid gemeenten staat onder druk: door uitstroom van ervaren ambtenaren, krapte op arbeidsmarkt en mismatch tussen (voor)opleiding en werkpraktijk.

Beperkt gebruik aanvullend opleidingsaanbod

c. Uitvoeringscapaciteit en deskundigheid onder druk. Ook knelpunten bij uitvoering, bijv. tekort aan restauratie vakmensen bedreigt behoud van erfgoed.

d. Veel diverse kennis en competenties vereist o.a. voor ruimtelijke opgaven en transities, participatie, etc.

e. Tekort aan financiële middelen voor erfgoed raakt uitvoering wettelijke erfgoedtaken. Genoemde oorzaken:

- o Veel gemeente hebben moeite om de begroting rond te krijgen.
- o Erfgoed wordt niet als prioritair gezien, waardoor minder snel de benodigde middelen.
- o Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak om te investeren in erfgoed
- o Rijks- en provinciebijdragen voor erfgoed, bijv. grote restauratieopgaven worden ervaren als onvoldoende
- o Beperkt inzicht erfgoedmedewerkers in gemeentelijke middelen voor erfgoed, bijvoorbeeld vanuit gemeente- en provinciefonds

Veel gemeenten benoemen financiële vooruitzichten voor gemeenten als grote zorg ('het ravijnjaar 2026')

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Vergroting van maatschappelijk, politiek-bestuurlijk en ambtelijk draagvlak** (o.a. ook teamleiders). Ook duidelijkheid over (wettelijke) taken voor gemeenten hierbij als randvoorwaarde benoemd.
2. **Aantrekkelijkheid erfgoedfuncties bij m.n. kleine gemeenten vergroten:** bijvoorbeeld via looninschaling. Maar ook breder, bijv. via stimuleren bewustwording van erfgoed op de bouwopleidingen en middelbare scholen.
3. **Samenwerking tussen gemeenten** om gezamenlijk capaciteit en deskundigheid te organiseren (zie ook 'Samenwerking').
4. **Opleiden jonge generatie erfgoedambtenaren.** Bijv. traineeprogramma bij overheden incl. begeleiding (randvoorwaarde).
5. **Handhaving (IBT) Interventies** door provincie gericht op capaciteit vergroting
6. **Werkwijze/processen efficiënter en effectiever inrichten:** o.a. via digitalisering, vroeg aan tafel, procesoptimalisatie. Als aanvullende maatregel benoemd, onvoldoende als structurele oplossing.
7. **Verbinding praktijk - onderwijs:** betere verbinding tussen toegepast en academisch onderwijs en praktijk bij overheden.
8. **Educatie ambtenaren (erfgoed, VTH, RO, ...)** niet alleen erfgoedambtenaren opleiden maar ook van aanpalende beleidsvelden
9. **Normstelling:** voor o.a. capaciteit, verplichte beleidskaders die vervolgens aanwezigheid van voldoende deskundigheid afdwingen, (VTH) kwaliteitscriteria etc.
10. **Inzetten van ondersteuningsstructuur** met name voor specifieke expertise en capaciteit
11. **Betere en/of extra inzet rijksmiddelen** Zorgen voor meer rijksmiddelen en borgen inzet bijv. via oormerken in gemeente-/provinciefonds voor erfgoed o.a. t.b.v. inzet erfgoedambtenaren,
12. **Middelen genereren binnen gemeenten:** bijv. via zichtbaar maken en verzilveren economische waarde van erfgoed, koppelen aan ruimtelijke (regionale) opgaven en budgetten, normstelling erfgoedbudget i.c.m. IBT handhaving
13. **Subsidies vanuit de provincies voor beleid, onderzoek, publieksactiviteiten etc.** Kanttekening leidt niet altijd tot gebruik indien gemeenten onvoldoende capaciteit hebben om subsidies te gebruiken.
14. **Maak duidelijke keuzes** als gemeente en provincie, want niet alles kan.

3.2 Draagvlak

In alle provincies is benoemd dat draagvlak voor erfgoed als knelpunt wordt ervaren. Er is geen totaaloverzicht van het (gebrek aan) draagvlak voor erfgoed per gemeente of provincie. Wel zijn er beelden aangereikt die wijzen op (grote) verschillen tussen gemeenten en provincies. Breed gedeeld is dat draagvlak essentieel is voor het behoud en de waardering van erfgoed. Zonder voldoende politiek, bestuurlijk, ambtelijk of maatschappelijk draagvlak kan erfgoed in een gemeente of provincie in gevaar komen. Waarbij er enerzijds (zeer) positieve ervaringen uit de inventarisatie naar voren komen, bijvoorbeeld met bevlogen burgers, ambtenaren en bestuurders als het gaat om cultuur en erfgoed. Anderzijds worden negatieve ervaringen genoemd en zijn er veel voorbeelden van gebrek aan draagvlak aangereikt. In vijf provincies is draagvlak als thema tijdens de bijeenkomst uitgediept. Ook uit de stakeholderconsultatie en documentenstudie komt naar voren dat draagvlak essentieel is voor behoud en waardering van erfgoed en dat gebrek aan (uitgesproken) draagvlak bij de bevolking een rol speelt bij het draagvlak van ambtenaren, bestuurders en politici.

Maatschappelijk, ambtelijk, bestuurlijk en politiek draagvlak beïnvloeden elkaar

Over het algemeen is het beeld, dat politici, bestuurders en ambtenaren de neiging hebben om beleid te ontwikkelen en beslissingen te nemen die in lijn zijn met de opvattingen en belangen van de samenleving die ze vertegenwoordigen. Als er een sterk (uitgesproken) maatschappelijk draagvlak is voor het behoud en de bescherming van erfgoed, zijn politici, bestuurders en ambtenaren meer geneigd om hieraan tegemoet te komen. Omgekeerd kunnen politici, bestuurders en ambtenaren ook een rol spelen bij het vormen van het maatschappelijk draagvlak voor erfgoed, bijvoorbeeld door de bewustwording te vergroten en het belang van erfgoed in de gemeenschap te benadrukken, waardoor het draagvlak wordt versterkt.

Binnen overheden geldt, dat als er een sterk draagvlak is voor erfgoed onder ambtenaren, zij gemotiveerder zijn om beleid te formuleren en uit te voeren dat gericht is op het behoud, de bescherming en de promotie van erfgoed. Ze zullen bijvoorbeeld actiever zijn in het adviseren van politici en bestuurders, het toepassen van regelgeving met betrekking tot erfgoedbehoud, het ondersteunen van initiatieven voor restauratie etc. Evenzo wordt het draagvlak bij ambtenaren ook beïnvloed door het standpunt van bestuurders en politici. Zeker als bestuurders erfgoed als belangrijk beschouwen, zullen ambtenaren eerder geneigd zijn om dit standpunt te ondersteunen en zich actief in te zetten voor erfgoedbehoud.

Uit de literatuur komt naar voren dat de waardering voor erfgoed onder de bevolking (inter)nationaal over het algemeen hoog is. Als er echter geen ambtenaren of erfgoedpartijen in een gemeente zijn die cultureel erfgoed agenderen, wordt de noodzaak om inzet te organiseren minder. Erfgoed is niet altijd zichtbaar (bijvoorbeeld bij archeologie en bouwhistorie) en hierdoor kwetsbaar. Uit diverse onderzoeken blijkt, dat als draagvlak voor erfgoed onvoldoende uitgesproken en zichtbaar is, (mede) hierdoor ambtelijk, bestuurlijk en politiek draagvlak beperkt wordt. En dat hierdoor erfgoed in gevaar kan komen. Het kan leiden tot onder meer beperkte financiering, gebrek aan beschermende maatregelen en versplintering van initiatieven en uiteindelijk tot verlies van cultuurhistorische waarden, verminderde (toeristische) aantrekkingskracht etc.

Knelpunten, oplossingen en kansen:

Genoemde knelpunten en mogelijke oorzaken voor gebrek aan draagvlak voor erfgoed zijn in kaart gebracht. Zij hebben te maken met gebrek aan verbinding met de gemeenschap, belemmerende kaderstelling of werkwijzen van overheden. Maar ook veranderingen in maatschappelijke waarden die kunnen leiden tot verminderde waardering voor erfgoed. Ook het imago van erfgoed speelt een rol, naast onduidelijkheid over de economische waarde van erfgoed en onvoldoende (economische) prioriteit. Bij gebrek aan financiën, capaciteit en vaardigheden bij gemeenten, delft erfgoed snel het onderspit. De beleidsvrijheid van gemeenten is daarbij als één van de achterliggende oorzaken benoemd. Er is veel overeenstemming over dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten en provincies in hoeverre er (gebrek aan) draagvlak voor erfgoed is, maar er geen overzicht van waar het meer of minder speelt.

De genoemde gevolgen van gebrek aan draagvlak zijn divers. Gebrek aan bestuurlijk of politiek draagvlak leidt onder meer tot beperkte financiering en minder toewijzing van capaciteit binnen gemeenten. Het leidt tot gebrek aan beschermende maatregelen. Bij verschillende gemeenten zorgt het bijvoorbeeld voor angst om gemeentelijke monumenten aan te wijzen, omdat ze geen verplichtingen aan de eigenaren willen opleggen. Daarnaast kan het ontbreken van steun resulteren in een gebrek aan bewustwording in de samenleving, verlies van gemeenschapsidentiteit, economische achteruitgang en sociale conflicten. Het kan leiden tot versplintering van initiatieven en uiteindelijk tot verlies van cultuurhistorische waarden, verminderde (toeristische) aantrekkingskracht etc. Verschillen in draagvlak kunnen ook leiden tot precedentwerking: Omdat het beleid per gemeente kan verschillen zorgt de ene gemeente ervoor dat iets bewaard blijft, terwijl dit in een andere gemeente voor altijd verloren gaat. Dit schept tegelijkertijd een precedent en ongelijkheid voor burgers en ondernemers.

De genoemde kansen en oplossingen om draagvlak voor erfgoed te vergroten, zijn allereerst gericht op versterking van bewustwording in de samenleving en bij bestuurders. Dit vraagt bijvoorbeeld om educatie en communicatie. Maar ook participatie, om de gemeenschap meer en beter te betrekken. Daarnaast zijn oplossingen genoemd, gericht op een integrale benadering van ruimtelijke opgaven. Dit vraagt er onder meer om dat de erfgoeddeskundigen eerder in het proces aan tafel zitten. Maar ook om meer of betere samenwerking binnen en tussen gemeenten (ambtelijk en bestuurlijk), en betere en extra inzet van financiële middelen, capaciteit en deskundigheid (inclusief vaardigheden). Betrokkenen geven aan dat er pas echt iets verandert als bestuurders het belangrijk gaan vinden: dan komen ook middelen beschikbaar. Het krijgen, borgen en versterken van draagvlak en goed informeren van bestuur wordt daarbij als lastig ervaren. Dit vraagt soms om een lange adem.

Hier onder een samenvattend overzicht van de ervaren knelpunten en benoemde mogelijke oplossingen en kansen:

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken:

- a. **Gebrek aan verbinding met de gemeenschap:** verschil in taal tussen bestuurders en ambtenaren en vrijwilligers. Geen verbinding met specifieke doelgroepen.
- b. **Belemmerende kaderstelling en/of werkwijze overheden (voor maatschappelijk draagvlak):** rigide kaderstelling, niet als 1-overheid acteren, gebrek aan informatie.
- c. **Verandering in maatschappelijke waarden** waardoor waardering voor erfgoed toe- of afnemen.
- d. **Imago van erfgoed** kost veel, levert weinig op/belemmering. Dit is een achterliggend probleem.
- e. **Waarde van erfgoed onvoldoende duidelijk.** Daarnaast is de bestuurscyclus van 4 jaar te kort om stappen voor erfgoed te zetten als aan draagvlak gewerkt moet worden.
- f. **Financiële middelen:** erfgoed delft snel het onderspit als de financiële middelen van een gemeente beperkt zijn.
- g. **Onvoldoende capaciteit en vaardigheden voor draagvlak versterking:** Draagvlakversterking vereist tijd en specifieke vaardigheden die niet alle ambtenaren hebben.
- h. **Verschillen in draagvlak tussen provincies en gemeenten:** geen totaaloverzicht van (gebrek aan) draagvlak voor erfgoed per gemeente of provincie.
- i. **Autonomie gemeenten:** gemeenten beslissen zelf hoeveel aandacht er voor erfgoed is en welke middelen hiervoor beschikbaar zijn. In meerdere provincies wordt een sterke afhankelijkheid ervaren van (bestuurlijke) individuen die belangen wegen.

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Gemeenschap betrekken en participatie stimuleren/organiseren:** Ontsluit bestaand draagvlak, rekening houdend met verschillen in waardering tussen professionals en inwoners.
2. **Publieksbereik, educatie richten op bewustwording:** incl. promotie tbv imagoverbetering, vergroten kennis en waardering bij gemeenschap, beleidsmakers en bestuurders. Erfgoed herkennen, onderkennen en erkennen.
3. **Communicatie versterken,** goede informatievoorziening, vindbaarheid van praktische informatie, over wat er wel/niet mag, beschikbare subsidies etc.
4. **Stimuleren bewuste (bestuurlijke) keuzes:** Laat waarde van erfgoed zien, wat in de samenleving belangrijk wordt gevonden, waar reeds wel of geen draagvlak voor is en hoe dit te gebruiken.
5. **Integrale benadering van erfgoed in ambtelijke organisaties, en erfgoed vroeg in het proces aan tafel.** Tijdige zichtbaarheid en verzilveren van toegevoegde waarde van erfgoed
6. **Samenwerking tussen gemeenten en provincies (ambtelijk en bestuurlijk):** 1 overheid, 1 lijn, 1 front voor erfgoedbehoud en draagvlakcreatie, imagoversterking.
7. **Inzet (bestuurlijke) erfgoedambassadeurs,** om belang van erfgoed breed onder de aandacht te brengen en het draagvlak te versterken.
8. **Betere en extra inzet van financiële middelen, capaciteit en deskundigheid:** als randvoorwaarde voor het versterken van het draagvlak voor erfgoed

3.3 (Positie) erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities

In negen provincies werd door aanwezigen in een deelsessie gesproken over het borgen van (de positie van) erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities. Dit onderwerp werd daarmee het vaakst geagendeerd voor de provinciale deelsessies. In zes provincies werd breed gesproken over borgen van erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities, waarbij onder meer de positie van erfgoed en erfgoeddeskundigen ter sprake kwam. In vijf provincies is verder gefocust op de positie van de erfgoeddeskundige binnen de ambtelijke organisatie en binnen de keten van overheden. De positie van erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities komt ook veelvuldig terug in eerdere onderzoeken en er werd door verschillende stakeholders bij stil gestaan.

Knelpunten, oplossingen en kansen:

Er wordt breed genoemd dat de ruimtelijke opgaven en de urgentie en complexiteit ervan toenemen. Hierbij gaat het om zaken als woningbouw, ruimte voor bedrijvigheid, aanpak van water- en bodemopgaven, natuur, energie, landbouw en transities zoals de energietransitie, klimaatadaptatie en de verduurzaming van de landbouw. In alle provincies staan overheden voor ruimtelijke keuzes waar soms tegenstrijdige belangen op tafel liggen. Waarbij ook regio specifieke opgaven kunnen spelen. Een voorbeeld hiervan is het belevingsgebied in Groningen waarbij specifieke opgaven van versterking en schadeherstel aan de orde zijn. De overheden staan voor de uitdaging om erfgoed goed in de ruimtelijke opgaven en transities mee te nemen. Nieuwe werkwijzen in de ruimtelijke sector op basis van de Omgevingswet geven hier instrumenten voor. Uit de provinciale bijeenkomsten en stakeholderconsultatie komen verschillende beelden naar voren: Enerzijds vinden verschillende betrokkenen dat al best veel goed gaat. Ook een van de stakeholders benadrukte expliciet reeds veel positieve ervaringen te hebben bij ruimtelijke projecten. Anderzijds geven betrokkenen aan dat veel gemeenten worstelen met de inbedding van erfgoed in de ruimtelijke opgaven. Bijvoorbeeld hoe de Omgevingswet goed te implementeren en om te gaan met de grote werklust en verantwoordelijkheid ten aanzien van erfgoed die dit met zich meebrengt. Dit beeld wordt ook bevestigd in verschillende documenten.

Genoemde knelpunten omtrent de (positie) van erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities zijn divers. Erfgoed komt regelmatig niet of (te) laat in beeld bij ruimtelijke planvorming bij gemeenten en provincies en wordt vaak onvoldoende geborgd in omgevingsplannen, zo geven betrokkenen aan. Bij gebiedsontwikkeling wordt erfgoed soms in een 'hinderachtigheidspositie' geduwd, waarbij erfgoeddeskundigen hun positie binnen de eigen organisatie en hun beperkte invloed als belemmering ervaren. Bij ruimtelijke plannen delft erfgoed vaak het onderspit ten opzichte van andere urgente belangen. Dit kan ertoe leiden dat erfgoed niet altijd een goede plek in ruimtelijke ontwikkelingen krijgt. Archeologie, een monument of cultuurlandschap wordt "vergeten", erfgoed verdwijnt letterlijk 'in het geweld' van grote ruimtelijke opgaven zoals wonen, duurzaamheid, klimaat, zo is het beeld.

Een van de achterliggende oorzaken is de combinatie van rollen die gemeenten hebben (zoals ruimtelijke ontwikkelaar en vergunningverlener met een zorgplicht voor erfgoed). Hierdoor spelen er tegenstrijdige belangen. Gemeenten hebben hierbij binnen de wettelijke kaders in de praktijk veel ruimte om op eigen wijze met erfgoed in ruimtelijke opgaven om te gaan en hier eigen afwegingen in te maken. Op een meer praktisch niveau zijn bijvoorbeeld tekorten aan capaciteit, deskundigheid en middelen en onvoldoende draagvlak genoemd. Maar ook onder meer een gebrek aan verbinding binnen gemeenten en provincies, tussen erfgoeddeskundigen en hun collega's van andere (RO)beleids- en uitvoeringsafdelingen.

De genoemde kansen en oplossingen om (de positie van) erfgoed te verbeteren, zijn allereerst gericht op versterking van bewustwording. Hierbij gaat het om bewustwording van het gezamenlijke belang bij en de verantwoordelijkheid die overheden hebben voor erfgoed. Ook is genoemd dat overheden erfgoed meer als wenkend perspectief zouden moeten laten zien. Erfgoed kan meer ingezet worden als drager voor ruimtelijk beleid en opgaven. Daarbij is het opstellen van erfgoedbeleid breed genoemd. Met de opkomst van de Omgevingsvisie is een beweging zichtbaar waarbij er vaak direct wordt ingezet op formulering van integraal beleid. Hierbij wordt vanuit verschillende gemeenten meegegeven dat om integraal beleid te kunnen maken, eigenlijk altijd eerst een aparte erfgoedvisie nodig is. Om écht mee te kunnen spelen als erfgoedveld en bij te dragen aan een integrale visie of opgave, moet je eerst weten wat je vanuit erfgoedperspectief wil bereiken. Waarbij door een aantal gemeenten is benadrukt dat een erfgoedvisie ook van belang is om erfgoed dat (nog) geen beschermde status heeft te borgen. En dat zo'n visie helpt om de positie van de erfgoeddeskundige binnen de eigen organisatie te verstevigen, om taken beter uit te kunnen voeren. Om te komen tot een erfgoedvisie is een eerste vereiste om in beeld te hebben welke erfgoedwaarden aanwezig zijn in een gemeente of provincie. Dit kan volgens betrokkenen het beste inzichtelijk gemaakt worden door cultuurhistorische en archeologische waardenkaarten op te stellen.

Een integrale benadering van ruimtelijke opgaven met erfgoed vroeg in het proces aan tafel is een veelgehoorde oproep. Iedereen lijkt het over eens dat dit moet gebeuren. Waarbij een aantal stakeholders en deelnemers tijdens bijeenkomsten benadrukt dat er al vele positieve ervaringen zijn. Maar als dit nog niet het geval is, hoe verander je dat dan in de praktijk?

Hieronder een samenvattend overzicht van de ervaren knelpunten en benoemde mogelijke oplossingen en kansen:

Ervaren knelpunten

- a. **Erfgoed perspectief wordt regelmatig niet (goed) ingebracht aan tafels waar ruimtelijke plannen worden gemaakt.** Genoemde oorzaken o.a.: capaciteit/middelen/kennis en ervaring bij erfgoeddeskundigen, gebrek aan ambtelijke en bestuurlijk draagvlak en/of bewustzijn voor en over erfgoed (i.c.m. imago als 'hindermacht'), versnipperde taakvelden/sectorale scheiding waardoor opgaven niet integraal worden geformuleerd en behandeld (ook voor de geldstromen), geen beleid
- b. **Urgentie en belang andere ruimtelijke opgaven gaat voor:** Erfgoed is vaak niet agenda zettend bij ruimtelijke opgaven. (Tijds)druk en andere belangen laten bij ruimtelijke opgaven soms weinig of geen ruimte voor borging erfgoedbelang. **Erfgoed is dan kwetsbaar zeker als het (nog) geen juridische beschermde status heeft** zoals landschap, erfgoed uit wederopbouwperiode en post-65 erfgoed
- c. **Onvoldoende borging van erfgoed in het Omgevingsplan**
- d. **Gebrek aan gemeentegrens overschrijdende samenwerking** terwijl erfgoed en ruimtelijke opgaven, zoals bij landschap soms grens overstijgend zijn
- e. **Transitieopgaven en druk op de ruimte geven ook druk op erfgoed en verhogen urgentie** zowel bij archeologie en monumenten als landschap;
- f. **Tekorten aan capaciteit en erfgoed deskundigheid bij VTH**
- g. **Onvoldoende (actueel) inzicht in en bekendheid met erfgoed en cultuur-historische waarden bij gemeenten**
- h. **Positie en beperkte invloed belemmeren erfgoeddeskundige binnen eigen organisatie met als oorzaken o.a.**
 - Tekort aan capaciteit, deskundigheid en financiële middelen
 - Onvoldoende ambtelijk en bestuurlijk draagvlak voor erfgoed
 - Versnippering erfgoedtaken binnen de ambtelijke organisatie
- i. **Onvoldoende verbinding met andere beleids- en uitvoeringsafdelingen** waardoor erfgoed niet goed op het netvlies van andere beleidsdomeinen staat en vice versa.
 - De (vaak niet bestaande) relatie tussen gemeenten en provincies => zie samenwerking
- i. **Sectorale rijksopdrachten en -middelen belemmeren integrale benadering opgaven**

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Erfgoed als gedeeld belang zien** => zie oplossingsrichtingen draagvlak
2. **Erfgoed als wenkend perspectief laten zien;** bijv. intern netwerk bouwen;
3. **Erfgoed als onderdeel en drager van ruimtelijke beleid en opgaven** o.a. cultuurhistorisch-, archeologisch onderzoek, gebiedsbiografieën uitvoeren en als basis hanteren bij aanpak ruimtelijke opgaven
4. **Opstellen erfgoedbeleid** o.a. ter versteviging positie erfgoeddeskundige om taken uit te voeren, borging erfgoed ook zonder juridische status
5. **Erfgoed structureel en vroeg aan tafel bij ruimtelijke planvorming** verplichten of stimuleren bijv. via plek in organisatie, werkprocessen, werkwijze, samenwerking tussen medewerkers, (vroegtijdig) betrekken bewoners/burgers
6. **Versterking van uitvoeringsorganisaties VTH:** vergroten inhoudelijke kennis (archeologisch, bouwkundig etc.) bij toezichhouders en/of monumenteigenaren.
7. **Opgavegerichte regionale samenwerking** voor erfgoed en ruimtelijke opgaven: voor cultuurhistorische waarden zoals landschappen grensoverschrijdend; hierbij meer te redeneren vanuit het gebied dan het object
8. **Voldoende capaciteit en deskundigheid** essentieel voor positie in ambtelijke organisatie => zie vorige thema
9. **Versterking IBT gericht op borging erfgoed bij ruimtelijke opgaven/transities** waarbij ook betere relatie tussen gemeenten en provincie gemeenteambtenaren goed kan helpen.
10. **Invulling gemeentelijke adviescommissie omgevingskwaliteit:** goede mix tussen deskundigheid van erfgoed, ruimtelijke kwaliteit, stedenbouw, landschap etc.
11. **Integrale rijksopdrachten en -middelen** waar erfgoed onderdeel van is.

3.4 Duidelijkheid over (wettelijke) taken

In twee provincies is het onderwerp wettelijk taken tijdens de bijeenkomst uitgediept. In een aantal andere bijeenkomsten werd het soms aangestipt, onder de noemer van andere thema's. Ook in een aantal documenten en stakeholdergesprekken is het onderwerp aan de orde geweest.

Knelpunten, oplossingen en kansen:

In de twee provinciale bijeenkomsten waar een verdiepend gesprek over wettelijke taken plaats vond, gaven ambtenaren van gemeenten aan dat ze een overwegend goed beeld hebben van welke (wettelijke) erfgoedtaken gemeenten op hoofdlijnen behoren uit te voeren. Wel geeft een aantal van hen aan behoefte te hebben aan een eenduidig overzicht van de wettelijke taken, ook in het kader van overdracht. Knelpunten hebben vooral te maken met onbekendheid en interpretatie van (specifieke) wetgeving. Daarnaast worden soms vraagtekens gesteld bij de houdbaarheid van wettelijke uitgangspunten in de praktijk. Onvoldoende kennis van toepassing van de wetgeving, in het bijzonder over de toepassing van de Omgevingswet, wordt ook als knelpunt genoemd. Een aantal gemeenten heeft aangegeven behoefte te hebben aan meer handvatten voor de praktische toepassing van de Omgevingswet en het verdrag van Faro. Ook de wettelijke IBT-taak van provincies kent volgens betrokkenen veel interpretatieruimte. Daarnaast is genoemd dat de grens tussen wettelijke en niet-wettelijke taken voor discussie vatbaar is en er soms onduidelijkheid is over rolverdeling tussen overheden in de erfgoedketen. Tot slot heeft een aantal betrokkenen de opvatting dat er meer wetgeving nodig is om erfgoedwaarden te beschermen. De huidige wetgeving zou niet voldoende waarborgen geven voor het beschermen van erfgoed, bijvoorbeeld voor landschap. Maar ook bijvoorbeeld waarborgen dat alle gemeenten erfgoedbeleid formuleren. Ook een aantal stakeholders en documenten doen hier uitspraken over. Het gevolg van onduidelijkheid over (interpretatie van) wetgeving is onder meer dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten hoe en in hoeverre wettelijke taken door gemeenten worden uitgevoerd. Ook een gebrek aan capaciteit en deskundigheid dragen hieraan bij. Waarbij er weinig of geen houvast wordt ervaren voor hoeveel capaciteit een gemeente nodig heeft. Hieraan gekoppeld leeft ook een normatieve vraag bij betrokkenen: wat is de norm voor goede erfgoedzorg op basis van de wet?

Tijdens de provinciale bijeenkomsten zijn verschillende oplossingen en kansen genoemd om meer duidelijkheid te geven over de (wettelijke) taken voor overheden. De genoemde punten zijn allereerst gericht op het delen van ervaringen over de toepassing van wetgeving. Maar ook verduidelijking van de taak- en rolverdeling van overheden en het onder de aandacht brengen en toelichten van wettelijke taken zijn genoemd. Daarnaast zijn suggesties gedaan om de wettelijke taken van gemeenten uit te breiden. In de IBT-sfeer zijn twee mogelijke oplossingen genoemd: afspraken maken en voortgangsgesprekken voeren over taakuitvoering tussen gemeente en provincie. Dit om onduidelijkheid over de uitvoering van wettelijke erfgoedtaken te verminderen. Bij verschillende van de bovenstaande oplossingen is benoemd dat steunpunten of de RCE wellicht ondersteuning kunnen bieden.

Hieronder een samenvattend overzicht van de ervaren knelpunten en benoemde mogelijke oplossingen en kansen:

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken

- a. **Onvoldoende kennis van toepassing wetgeving en verdragen:** een aantal gemeenten heeft aangegeven behoefte te hebben aan meer handvatten voor praktische toepassing van de Omgevingswet en het verdrag van Faro.
- b. **Interpretatieruimte wettelijke taken:** op basis van de wet veel interpretatieruimte wat van gemeenten en provincies verwacht wordt bij uitvoering wettelijke taken. Bijvoorbeeld bij handhaving, zorg voor het landschap en de IBT-rol van provincies. Wat is de norm voor goede erfgoedzorg op basis van de wet? Interpretatieruimte wordt als een van de oorzaken genoemd voor grote verschillen tussen gemeente in de uitvoering van wettelijke taken.
- c. **Onduidelijke rolverdeling overheden in erfgoedketen** voor sommige gemeenten onduidelijk
- d. **Wettelijke versus niet-wettelijke taken:** grens tussen 'wettelijke' en 'niet-wettelijke' taak voor discussie vatbaar. Hangt in praktijk vaak samen met een beschermde status van een object of landschap (betere borging).
- e. **Behoud 'in- of ex-situ' bij archeologie:** in de praktijk is er vaak een spanning tussen de idealen van het Verdrag van Malta en de realiteit van ruimtelijke ontwikkelingen.

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Delen praktijkervaringen over toepassing wetgeving tussen overheden.** Wettelijke taken actief onder de aandacht brengen
2. **Vraagbaak toepassing wettelijke taken:** iemand kunnen bellen met praktische vragen.
3. **Handreiking wettelijke taken en interpretatie:** eenduidig overzicht van wettelijke taken en de interpretatie daarvan (mede ivm verschillende toelichtingen op de wetgeving). Ook in gaan op specifieke casuïstiek. Of aanpassing (toelichting bij) wetten ter verduidelijking
4. **Uitbreiding wettelijke taken met niet-wettelijke taken** die nodig zijn om te voldoen aan wettelijke verplichtingen (bijvoorbeeld erfgoedbeleid). Of om het beschermen van erfgoed beter te borgen: wettelijk verankeren van de 'morele plicht' van overheden om voor erfgoed en de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te zorgen (incl. landschap).
5. **IBT: afspraken en/of voortgangsgesprekken taakuitvoering** tussen gemeente en provincie om de onduidelijkheid over de uitvoering van wettelijke erfgoedtaken te verminderen. Goed functionerend IBT (worden reeds stappen voor gezet).
6. **Ondersteuning** bijvoorbeeld door steunpunten en/of RCE.

3.5 Samenwerking: overheidslagen en keten

In 6 provincies is het onderwerp samenwerking tijdens de bijeenkomst uitgediept. Ook in veel andere bijeenkomsten werd het soms aangestipt, onder de noemer van andere thema's. Verschillende stakeholders en documenten roepen op tot meer samenwerking.

Knelpunten, oplossingen en kansen:

Het belang van samenwerking tussen overheden onderling, tussen verschillende overheidslagen (gemeente, provincie, rijk) en in de erfgoedketen wordt breed gedeeld. Een aantal stakeholders roept zeer expliciet op tot ketensamenwerking, wat ook uit verschillende documenten naar voren komt.

Capaciteitsgebrek, met name bij gemeenten, is veruit het belangrijkste en meest genoemde knelpunt: Vanuit verschillende gemeenten wordt aangegeven dat samenwerking tijd kost, tijd die er bij hen niet is. In de provinciale bijeenkomsten zijn ook andere knelpunten benoemd, zoals het onvoldoende bekend zijn binnen het netwerk en onvoldoende zicht hebben op waar anderen mee bezig zijn. Maar ook onder meer het ontbreken van een initiatiefnemer is genoemd. Dit speelt bijvoorbeeld in Flevoland, waar geen provinciaal steunpunt is. Ook kwamen verschillende behoeften aan samenwerking naar voren, bijvoorbeeld de wens om vooral samen te werken met een organisatie die vergelijkbaar is aan de eigen organisatie (dus bv een klein dorp wil liever samenwerken met een klein dorp i.p.v. een grote stad). Waarbij lang niet altijd vergelijkbare organisaties in het persoonlijke netwerk van betrokkenen aanwezig zijn om (laagdrempelig) te benaderen. Daarnaast zijn ook bijvoorbeeld verstoorde onderlinge verhoudingen en het ontbreken van een duidelijke aanleiding voor samenwerking als knelpunten genoemd.

Samenwerking kan veel verschillende oplossingen bieden, maar er zijn ook oplossingen nodig om knelpunten die samenwerking belemmeren weg te nemen. De genoemde oplossingen zijn dan ook deels daarop gericht. Waarbij het allereerst gaat om het zorgen voor meer mensen en middelen, wat vaak ook weer vraagt om werken aan draagvlak. Maar ook zorgen voor ondersteuning bij samenwerking, bijvoorbeeld via inzet van steunpunten, zodat samenwerking wordt geïnitieerd en gefaciliteerd. Ook het beter benutten van bestaande samenwerkingsverbanden is genoemd, naast bijvoorbeeld zorgen voor een sterk ambtelijk en bestuurlijk netwerk tussen overheden. Daarnaast zijn er verschillende kansen benoemd waar samenwerking kan bijdragen of oplossingen voor kan bieden. Denk bijvoorbeeld aan samenwerking om knelpunten m.b.t. capaciteit en deskundigheid op te lossen. Dit kan bijvoorbeeld door gezamenlijk personeel in te zetten of specialistische kennis te delen. Hierbij moet er wel voor gewaakt worden dat samenwerking niet ten koste gaat van de basis die iedere gemeente zelf op orde moet hebben, zo wordt genoemd. Bijvoorbeeld provincies of steunpunten kunnen als aanjagers optreden, om samenwerking tussen overheden en in de keten zoals met lokale organisaties, vrijwilligers te versterken, zo is het beeld.

Hier onder een samenvattend overzicht van de ervaren knelpunten en benoemde mogelijke oplossingen en kansen:

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken

- Capaciteitsgebrek gemeenten** meest genoemde knelpunt voor samenwerking. Samenwerking kost tijd die er niet is.
- Onvoldoende bekend binnen netwerk:** wie is waar mee bezig? Wie kan ik benaderen en waarover? Welke samenwerking is er al?
- Ontbreken erfgoed beleid bij gemeenten** belemmert zowel samenwerking binnen gemeenten (met andere domeinen) maar ook met andere gemeenten en provincie. (geen helderheid over de opgave, waar een gemeente mee bezig is etc.)
- Ontbreken initiatiefnemer** die samenwerking organiseert en faciliteert.
- Wettelijk termijn onvoldoende om af te stemmen tussen gemeente/rijk/provincie** Bijv. beoordelen van plannen vraagt om samenwerking tussen gemeente en provincie of rijk. Waarbij beperkte doorlooptijden soms als een belemmering worden ervaren (onvoldoende tijd om af te stemmen).
- Verschil in behoeften** bijv. tussen gemeenten, dorpen en steden
- Verstoorde verhoudingen tussen gemeenten** Vijandschap / concurrentie
- Aanleiding/doel samenwerking onvoldoende duidelijk/focus**
- Bewustzijn, draagvlak, onbekendheid/andere taal,** Bij collega's van andere sectoren, zoals het ruimtelijk domein, maar ook derden/burgers

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

- Zorgen voor capaciteit => zie bij dit thema**
- Zorgen voor ondersteuning,** bijv. via inzet steunpunten
- Goede informatievoorziening** die voorziet in behoeften
- Zorgen voor sterk ambtelijk en bestuurlijk netwerk** tussen overheden i.v.m. uitwisseling kennis/ervaring, 1 overheid etc.
- Beter benutten bestaande samenwerkingsverbanden** of overleggen
- Samenwerking in de keten verbeteren,** bijv. tussen overheden, meer samenwerking met lokale historische verenigingen, vrijwilligers en maatschappelijke organisatie. Meer regie op de keten en samen knelpunten in de keten oplossen
- Via samenwerking knelpunten m.b.t. capaciteit en deskundigheid oplossen**
 - elkaars capaciteit gebruiken, kennis + Fte's bij meerdere gemeenten in te zetten Gezamenlijk 'kritieke massa' qua erfgoedkennis organiseren waar verschillende gemeenten gebruik van kunnen maken.
 - Gezamenlijk capaciteit organiseren Bijv. intergemeentelijke of regionale erfgoeddienst, of ambtenaren (eventueel trainees) voor meerdere (kleine) gemeenten, evt. inzet/ondersteuning steunpunten
 - Gezamenlijk aanstellen/inhuren van specialistische kennis, regioarcheoloog,
 - gezamenlijk uitzetten van onderzoek en inventarisaties
- Kansen en mogelijke doelen voor samenwerking o.a.:**
 - Kennismaken, kennis delen, werken aan gedeelde ambities
 - Opgavegerichte samenwerking bij (gemeente- of provincie-) grensoverschrijdende ruimtelijke opgaven en transities
 - Gezamenlijk verhaal voor de regio neerzetten als onderlegger voor ruimtelijke opgaven en transities
 - Beoordeling monumentenplannen intensiveren en laagdrempelig planoverleg
 - Samenwerken in toezicht & handhaving voor instandhouding monumenten
 - Meer samenwerken onder omgevingswet
 - Informatievoorziening aan eigenaren
 - Goede informatievoorziening die voorziet in behoeften (oa ipv huidige monitor)

3.6 Verschillen tussen overheden

Uit met name de documentenstudie en de gesprekken met stakeholders komen grote verschillen tussen overheden naar voren. Hierbij wordt ook fragmentatie in beleid en uitvoering van de erfgoedzorg genoemd. Deze verschillen en fragmentatie worden als knelpunten ervaren. Hoewel dit thema niet apart is uitgediept bij de provinciale bijeenkomsten, is het onder de noemer van andere thema's ook tijdens de bijeenkomsten veelvuldig genoemd.

Knelpunten, oplossingen en kansen:

Uit de inventarisatie komen veel verschillen tussen overheden naar voren, zoals ook bij de eerdere thema's bleek. Als oorzaak worden met name het gedecentraliseerde stelsel en de aanwezige ruimte voor eigen invulling door gemeenten en provincies genoemd.

Enerzijds worden verschillen als functioneel ervaren, met name als ze helpen om in te spelen op de lokale situatie. Denk hierbij bijvoorbeeld aan specifieke erfgoedopgaven, ruimtelijke context en sociale dynamiek. Zo zijn er bijvoorbeeld gemeenten die met veel vrijkomende agrarische gebouwen te maken hebben, of gemeenten waar specifieke landschaps- of archeologische opgaven spelen. Specifieke lokale of regionale opgaven vragen om een maatwerkaanpak, zo wordt genoemd.

Anderzijds worden verschillen tussen overheden als knelpunt ervaren, vooral als ze tot ongelijkheid of onduidelijkheid leiden. Ook kunnen ze een belemmering vormen voor bijvoorbeeld uitvoerende marktpartijen of samenwerking. Of als ze (uiteindelijk) leiden tot verlies van erfgoedwaarden. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verschillen in beleid en uitvoering van gemeenten. Diversiteit in regelingen, werkwijze van gemeenten, bijvoorbeeld bij vergunningsaanvragen, wordt als belemmerend ervaren en leidt tot rechtsongelijkheid. Gevolg is ook dat niet overal wettelijke taken uitgevoerd worden en erfgoedwaarden verloren kunnen gaan. Daarnaast gaat het om verschillen in de ondersteuningsstructuur, bijvoorbeeld variatie in provinciale steunpunten, o.a. qua financiering, taken en aanbod voor gemeenten. Maar ook verschillen tussen provincies of en in hoeverre ze de Monumentenwacht subsidiëren, met o.a. gevolgen voor monumenteneigenaren. Deze verschillen in ondersteuning voor gemeenten en erfgoedeigenaren vergroten de ongelijkheid in erfgoedbescherming tussen regio's. Verschillende invulling van de IBT-rol door provincies leidt ook tot verschillen tussen provincies. Ook leidt dit (mede) tot een ervaren gebrek aan regie op de keten.

Tijdens de gesprekken zijn verschillende kansen en mogelijke oplossingen aangedragen. Allereerst zijn er oplossingen genoemd gericht op meer uniformiteit in beleid en uitvoering door gemeenten. Bijvoorbeeld bij vergunningverlening via een vast protocol werken naar buiten toe. Waarbij een aantal stakeholders een oproep doet voor meer regie op de keten en aandacht voor de positie en behoeften van initiatiefnemers en uitvoerende marktpartijen. Waarbij IBT is genoemd als kans om uniformiteit te borgen. Zowel overheden als een aantal stakeholders vraagt ook aandacht voor maatwerk o.a. om aan te sluiten op de lokale opgaven en situatie, voor experimenten en innovatie. Ook samenwerking en kennisdeling tussen gemeenten en provincies zijn genoemd als oplossing om verschillen te verkleinen. En tot slot het versterken en harmoniseren van de ondersteuningsstructuur inclusief de financiering ervan. Zodat duidelijkheid is welke basisdiensten iedere gemeente mag verwachten.

Hier onder een samenvattend overzicht van de ervaren knelpunten en benoemde mogelijke oplossingen en kansen:

Ervaren knelpunten:

- a. **Verschillen zoals reeds bij eerdere thema's benoemd.** Verschillen vooral als knelpunten ervaren als leidt tot ongelijkheid, onduidelijkheid of belemmering van bijvoorbeeld uitvoering of samenwerking of (uiteindelijk) verlies van erfgoedwaarden.
- b. **Verschillen in beleid en uitvoering tussen gemeenten** leiden tot knelpunten voor o.a. uitvoerende marktpartijen en initiatiefnemers. Diversiteit in regelingen, werkwijze van gemeenten, bijvoorbeeld bij vergunningsaanvragen, wordt als belemmerend ervaren en leidt tot rechtsongelijkheid. Gevolg is ook, dat niet overal wettelijke taken uitgevoerd worden en erfgoedwaarden verloren kunnen gaan.
- c. **Verschillen in ondersteuningsinfrastructuur en financiering ervan.** Variatie in provinciale steunpunten, o.a. qua financiering, taken en aanbod voor gemeenten. En verschillen in financiering monumentenwachten. Dit zorgt o.a. voor verschillen in ondersteuning voor gemeenten en monumenteneigenaren wat ongelijkheid in erfgoedbescherming tussen regio's vergroot.
- d. **Gebrek aan regie op het stelsel en verschillen in IBT per provincie** Volgens uitvoerende marktpartijen functioneert de erfgoed keten nu niet goed, o.a. door een aantal zwakke schakels (waaronder gemeenten) die niet gecorrigeerd worden.

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Uniformiteit, regie en/of maatwerk** Meer uniformiteit in beleid en uitvoering gemeenten. Bijvoorbeeld via vast protocol werken naar buiten toe. Aandacht voor positie initiatiefnemers en uitvoerende marktpartijen (uitvoerende marktpartijen) Meer regie op het stelsel. IBT genoemd als kans om uniformiteit te borgen. Maatwerk o.a. om aan te sluiten op lokale opgave en situatie, voor experimenten en innovatie.
2. **Samenwerking en kennisdeling** tussen gemeenten en provincies o.a. om verschillen te verkleinen. Kennis bij ambtenaren en bestuurders te vergroten o.a. over hoe andere gemeenten het doen. Bijvoorbeeld via een eenvoudige benchmark tussen gemeenten.
3. **Ondersteuningsstructuur versterken en harmoniseren incl. financiering ervan.** Duidelijkheid welke basisdiensten iedere gemeente mag verwachten.

4. Situatie per provincie

De situatie per provincie is in kaart gebracht aan de hand van een analysekader (zie hoofdstuk 5) en weergegeven in een ‘foto’ per provincie. Hier onder is een samenvattend beeld van deze foto’s gegeven. De foto’s zelf zijn gebundeld weergegeven in bijlage B2. In hoofdstuk 5 worden de belangrijkste bronnen en de totstandkoming van foto’s toegelicht en wordt er verantwoording afgelegd over de omgang met gebruikte data.

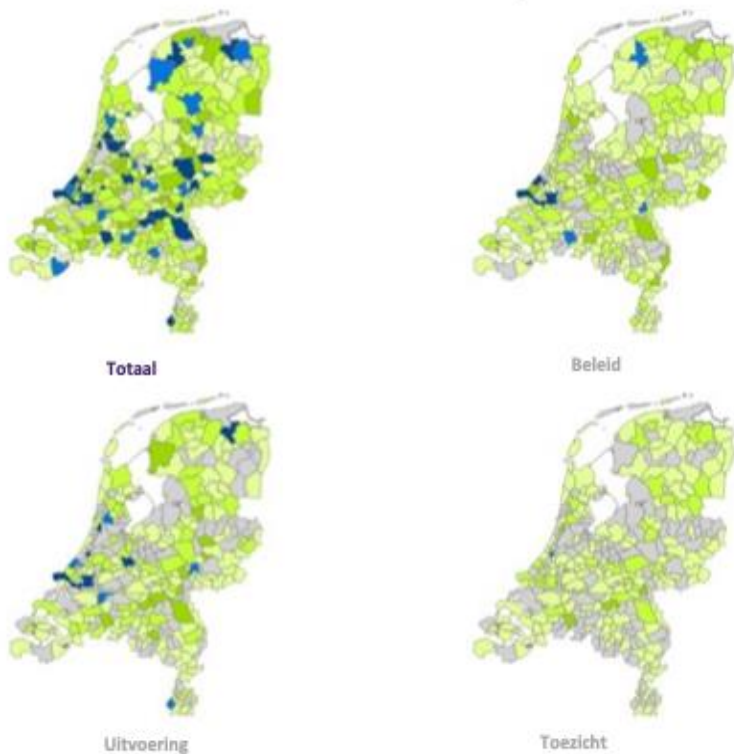
Samenvattend beeld van de foto’s per provincie

De foto’s per provincie geven samengevat het volgende beeld:

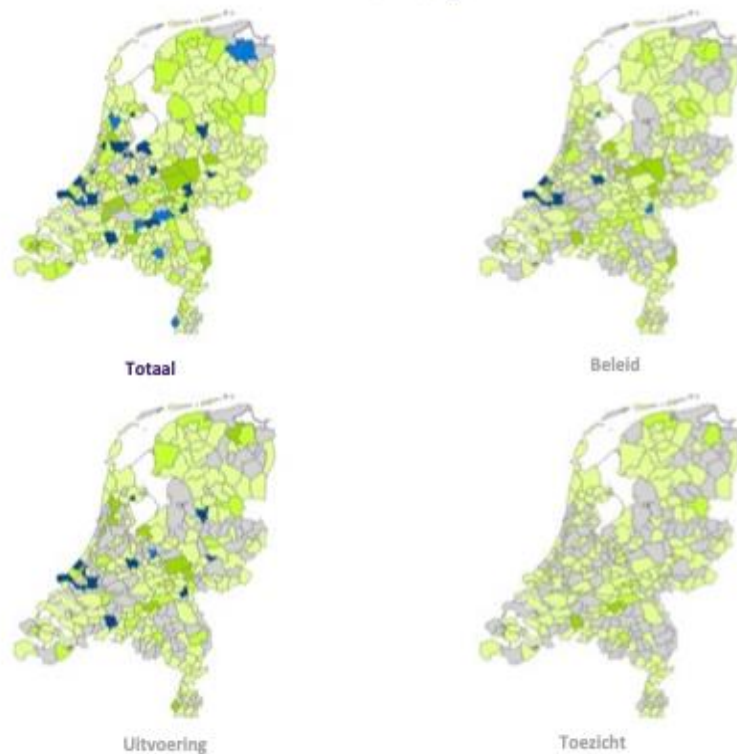
- Elke provincie heeft actueel erfgoed beleid, bij gemeenten is dat in veel gevallen (nog) niet zo.
- Budgetten per provincie zijn inzichtelijk, maar niet vergelijkbaar vanwege verschillen in o.a. scope van opgaven en gehanteerde uitgangspunten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan: interne capaciteit, subsidies, middelen voor uitvoeringsorganisaties zoals steunpunten en monumentenwacht die wel of niet meegerekend worden. Ook komt het voor dat middelen bestemd voor erfgoed onderdeel zijn van bredere budgetten (bijv. cultuur of ruimte).
- Er is beperkt inzicht in gemeentelijke budgetten voor erfgoed in de fysieke leefomgeving. De beschikbare informatie laat zien dat de genoemde bedragen sterk verschillen per gemeente, van nihil of alleen organisatie-inzet tot meerdere tonnen per jaar. Dit is niet alleen te verklaren door de verschillen in omvang van gemeenten. Net als bij provinciale budgetten, geldt ook bij gemeenten dat budgetten niet goed onderling vergelijkbaar zijn.
- In verschillende provincies is expliciet aandacht voor de (verbetering van) ondersteuning van gemeenten. De huidige ondersteuning verschilt per provincie, zowel in financiële zin als m.b.t. beschikbare ondersteunings- en kennisinfrastructuur (scope/financiering/sturing/inzet van provinciale uitvoeringsorganisaties). Ook de mate van contact tussen provincie en gemeenten verschilt. Flevoland is momenteel de enige provincie zonder provinciaal steunpunt.
- Effectieve ondersteuning van gemeenten zichtbaar. Utrecht biedt bijvoorbeeld via subsidie ondersteuning aan gemeenten voor maken en actualiseren van gemeentelijke archeologische en cultuurhistorische waardenkaarten. Dit lijkt² terug te zien in de gegevens over gemeenten uit 2021: alle gemeenten hadden toen reeds archeologische waarden en verwachtingskaart en ¾ ook een cultuurhistorische waardenkaart.
- Van de meeste provincies zijn cijfers over de eigen erfgoedcapaciteit ontvangen. Ook dit levert een divers beeld: van 4FTE (Flevoland met 6 gemeenten) tot 28 FTE (Provincie Zuid-Holland met 50 gemeenten, inclusief inzet voor archeologie (incl. depot), cultuur en bibliotheken) en ca. 10 FTE (Noord-Brabant met 56 gemeenten). Ook hier is een vergelijking van cijfers lastig is i.v.m. de niet altijd vergelijkbare scope van werkzaamheden en het aantal gemeenten, net als aantallen monumenten, niet per definitie een evenredige omvang van opgaven en benodigde capaciteit vertegenwoordigt. Daarmee zegt bijvoorbeeld de omvang van 28 FTE voor Zuid-Holland weinig over de capaciteit relatief ten opzichte van andere provincies.
- De invulling van de interbestuurlijke toezicht rol (IBT) verschilt sterk tussen provincies. De werkwijze verschilt: er zijn voorbeelden van een ‘piepsysteem’ waarbij de provincie acteert bij gesignaleerde knelpunten. Er zijn ook voorbeelden waarbij jaarlijks één of meerdere gesprekken gevoerd worden en toetsing plaatsvindt aan de hand van criteria, of aanvullende eigen monitoring plaats vindt. Na de constatering dat de provincies vele variaties van toezicht hanteerden op de erfgoedtaken van gemeenten, is er een aanpak opgezet om te komen tot een meer uniform toezicht kader. Hierdoor is eenduidig te volgen waar eventuele pijnpunten optreden. Deze werkwijze wordt momenteel verder ingericht en toegepast.

² De correlatie hiertussen is niet onderzocht in het kader van dit onderzoek.

FTE's monumenten en beschermde gezichten

FTE's archeologie

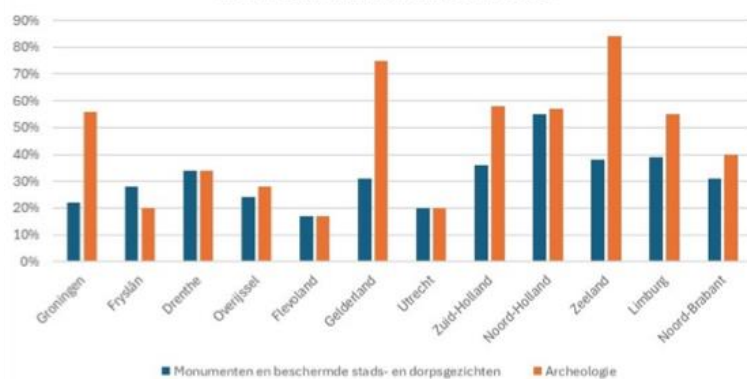
- < 0,5
- 0,5 < 1,5
- 1,5 < 2,5
- 2,5 < 3,5
- >= 3,5
- Speciale waarden
- Geen waarde
- Ontbreekt
- Niet van toepassing
- Eenheid
- aantal

Bron: monitor gemeenten 2021-2022 monumenten en archeologie | Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed

Afbeelding 2.3a: Kaart van Nederland met het percentage gemeenten dat aangeeft voldoende of onvoldoende capaciteit te hebben voor taken op het gebied van monumenten en beschermde gezichten

Percentage gemeenten binnen de provincie dat aangeeft samen te werken met 1 of meerdere gemeenten (Monitor Inspectie OE 2021)

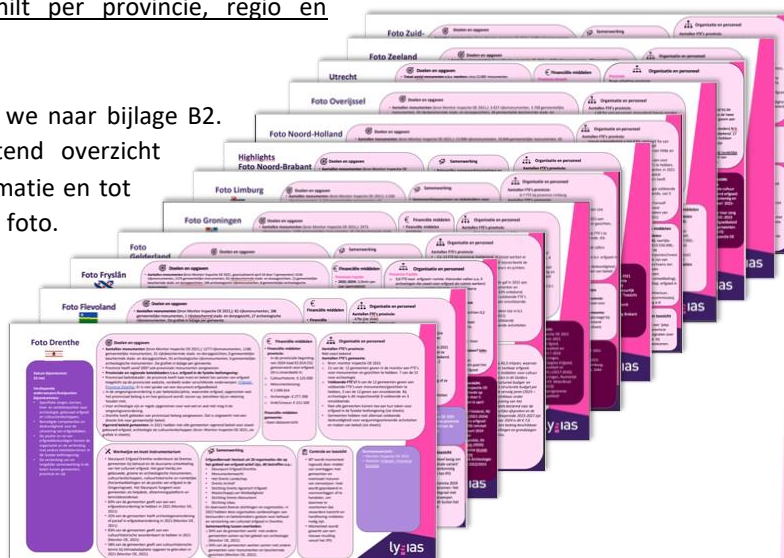
Bron: Verslag over het Toezicht 2021-2022, Inspectie Erfgoed en Overheidsinformatie, d.d. April 2023)

Bron: monitor gemeenten 2021-2022 monumenten en archeologie | Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed

- De samenwerking (mate en vorm) verschilt per provincie, regio en gemeente.

Voor de volledige foto's per provincie verwijzen we naar bijlage B2.

Hierin is per provincie steeds een samenvattend overzicht gegeven, met daar achter de uitgebreidere informatie en tot slot de opgehaalde meningen over de betreffende foto.

Reflectie van de onderzoekers: Uit de foto's en met name de opgehaalde meningen tijdens bijeenkomsten komen sterk uiteenlopende beelden naar voren hoe het gesteld is met de inhoudelijke erfgoedopgaven.

5. Aanpak en analysekader

In dit hoofdstuk wordt eerst de gehanteerde gefaseerde aanpak van de inventarisatie op hoofdlijnen toegelicht [5.1]. Vervolgens worden de werkwijze en de bij de stakeholderconsultatie betrokken partijen nader toegelicht [5.2]. Daarna volgt het gehanteerde analysekader [5.3]. Tot slot zijn de bronnen en totstandkoming van de foto's per provincie uiteengezet [5.4]. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat de bronvermelding voor de gehele inventarisatie is opgenomen in bijlage B1, waar ook onder meer de literatuurstudie is terug te vinden.

5.1 Gehanteerde gefaseerde aanpak

De mix van onderzoeksmethoden bestond uit een combinatie van bureaustudie (literatuurstudie en data-analyse), bijeenkomsten per provincie en een stakeholderconsultatie. Voor de uitvoering van de inventarisatie werd een gefaseerde aanpak gehanteerd, zoals schematisch

Inventarisatie in 4 fasen:

is weergegeven in het hiernaast weergegeven figuur. Omdat aan de start nog niet precies bekend was wat gedurende het proces nodig zou zijn om, per provincie, een goede inventarisatie te maken, is met een ontwikkelaanpak gewerkt. Dit betekent dat per fase en per bijeenkomst, aan de hand van opgedane ervaringen en/of de situatie of behoeften in een specifieke provincie, bepaald werd of een bijstelling van de aanpak nodig was. Dit zodat steeds met de op dat moment beschikbare kennis en ervaring bepaald kon worden hoe en welke volgende stappen gezet moesten worden. De aanpak en invulling werden vooraf steeds besproken en goedgekeurd door een begeleidingsgroep bestaande uit OCW, RCE, IPO en VNG. Hier onder wordt de gehanteerd aanpak per fase toegelicht:

Fase 1: Gestart werd met een gezamenlijke kick-off en afzonderlijke startgesprekken met de opdracht gevende partijen. Daarna volgde de bureaustudie. Op basis van beschikbare documenten is een voorbereidingsrapportage opgesteld met onder meer een schets van de context, overzicht van ontwikkelingen en wettelijke taken en verantwoordelijkheden van overheden en een reconstructie van eerder onderzochte knelpunten, kansen en oplossingen. Zie bijlage B1. Ook de feitelijke situatie per provincie werd in kaart gebracht, zie bijlage B2. Het hieronder weergegeven analysekader werd opgesteld en gehanteerd als hulpmiddel.

Fase 2: Hierna volgden provinciale bijeenkomsten (met erfgoeddeskundigen, ambtenaren vanuit RO en VTH en soms Omgevingsdiensten en steunpunten). Parallel is een selectie van stakeholders vanuit de erfgoedketen geconsulteerd.

Fase 3 en 4: De resultaten van de bureaustudie, gesprekken, foto's en provinciale bijeenkomsten vormden de input voor de voorliggende rapportage. In een gesprek met de opdrachtgevers zijn de resultaten, analyse, conclusies en aanbevelingen op hoofdlijnen gepresenteerd en besproken. Na een achterbantoets van de resultaten op hoofdlijnen, is de rapportage met betrokkenen gedeeld en tijdens een bijeenkomst besproken.

Reflecties op de gehanteerde onderzoeksmethode: De provinciale bijeenkomsten (met erfgoeddeskundigen, ambtenaren vanuit RO en VTH en soms Omgevingsdiensten en steunpunten) en de gesprekken met een selectie van stakeholders vanuit de gehele erfgoedketen, hebben een waardevolle bijdragen geleverd aan het valideren van het totaalbeeld dat naar voren komt uit eerdere onderzoeken en documentenstudies. Er zijn geen wezenlijk nieuwe knelpunten of oplossingsrichtingen benoemd. Desondanks hebben de bijeenkomsten geholpen om de belangrijkste ervaren knelpunten te identificeren en eventuele regionale of lokale verschillen daarin in beeld te brengen, met en voor betrokkenen. In een aantal provincies droegen de bijeenkomsten duidelijk bij aan netwerkvorming binnen de betreffende provincie en soms ook binnen gemeenten. Daarnaast hielpen ze een eerste stap te zetten in de ontwikkeling van een gedeeld begrip onder de deelnemers van de problematiek en mogelijke oplossingen. Dit gedeelde begrip is essentieel voor het vinden van breed gedragen (gezamenlijke) vervolgstappen. Tijdens de bijeenkomsten konden ambtenaren in een veilige setting vrijuit over knelpunten in hun eigen organisatie spreken, zonder aanwezigheid van andere belanghebbenden. Dit zorgde voor open en eerlijke discussies, maar ook voor (nadere) kennismaking en uitwisseling van inzichten en ervaringen waar deelnemers soms direct mee aan de slag kunnen in hun eigen werkpraktijk. Dit versterkt de praktische waarde van de bijeenkomsten en stimuleert lokale actie en samenwerking. Tegelijkertijd zijn stakeholders uit verschillende schakels van de erfgoedketen bewust apart gesproken om ook hun ervaringen en perspectieven op te halen en het totaalbeeld hiermee te valideren en verrijken. De verzamelde feitelijke informatie biedt, ondanks beperkingen, waardevolle inzichten. Het bevestigt de via stakeholderconsultatie en bijeenkomsten opgehaalde ervaren knelpunten.

5.2 Stakeholderconsultatie

In overleg met de begeleidingsgroep is een selectie gemaakt van stakeholders die verschillende doelgroepen en vakdisciplines uit de erfgoedketen vertegenwoordigen. De betrokken stakeholders bieden elk vanuit hun eigen perspectief inzicht in hoe gemeenten en provincies hun wettelijke taken uitvoeren en hebben in de praktijk direct of indirect te maken met deze processen. De volgende stakeholders zijn benaderd en hebben schriftelijke en/of mondelinge input geleverd voor deze inventarisatie:

- **Initiatiefnemers:** Cascade, de beroepsvereniging van oppervlaktegrondstofwinnaars, die direct betrokken is bij het winnen van grondstoffen in erfgoedprojecten. Betrokken als belangrijke initiatiefnemer van (omvangrijke) bodemverstorende werkzaamheden, die hierdoor geregeld te maken heeft met (omvangrijk) archeologisch onderzoek. Daarnaast heeft het Bouwfonds Gebiedsontwikkeling input geleverd.
- **Uitvoerende marktpartijen:** Vakgroep Restauratie, Vereniging van Architecten Werkzaam in de Restauratie (VAWR), en het GA-platform restauratie. Deze organisaties vertegenwoordigen professionals die dagelijks werken aan de restauratie en het behoud van erfgoed.
- **Maatschappelijke organisaties en vrijwilligers:** AWN (Nederlandse archeologievereniging) en Erfgoedvereniging Heemschut. De FIM is ook benaderd, maar heeft geen input geleverd.
- **Onderwijsaanbod:** De Erfgoedacademie, die opleidingen biedt voor professionals die werkzaam zijn in het erfgoedveld.
- **Landschapsorganisaties:** Landschappen NL, dat zich inzet bescherming en beheer van natuur, landschap en cultuurhistorisch erfgoed in Nederland
- **Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (OCW) (afkorting IOE):** Toezichthouder op de naleving van wet- en regelgeving met betrekking tot informatiebeheer bij de Rijksoverheid en Nederlands erfgoed.
- **Federatie Grote Monumentengemeenten (FGM):** Een netwerkorganisatie die zich inzet voor professionele en moderne instandhouding van cultuurhistorisch erfgoed binnen de gemeentelijke overheid.
- **Convent van Gemeente Archeologen (CGA):** Het overlegorgaan voor archeologen die werken voor of met gemeenten adviseert de VNG over ruimtelijke ordening en archeologie.
- **Provinciaal Vakberaad Archeologie (PVA):** Vertegenwoordigt de provinciale archeologische sector en biedt input over provinciale archeologische vraagstukken en beleid.

- **Atelier Rijksbouwmeester:** Het ontwerpbureau van de Rijksbouwmeester, dat zich richt op ruimtelijke kwaliteit en erfgoed binnen architectonische projecten.
- **Provinciale ondersteuningsorganisaties:** provinciale erfgoedinstellingen en steunpunten die zich richten op het behoud en de ondersteuning van gemeenten.
- **Rijkswaterstaat:** Betrokken bij het beheer van erfgoed dat gerelateerd is aan waterwerken en infrastructuur.

5.3 Provinciale bijeenkomsten

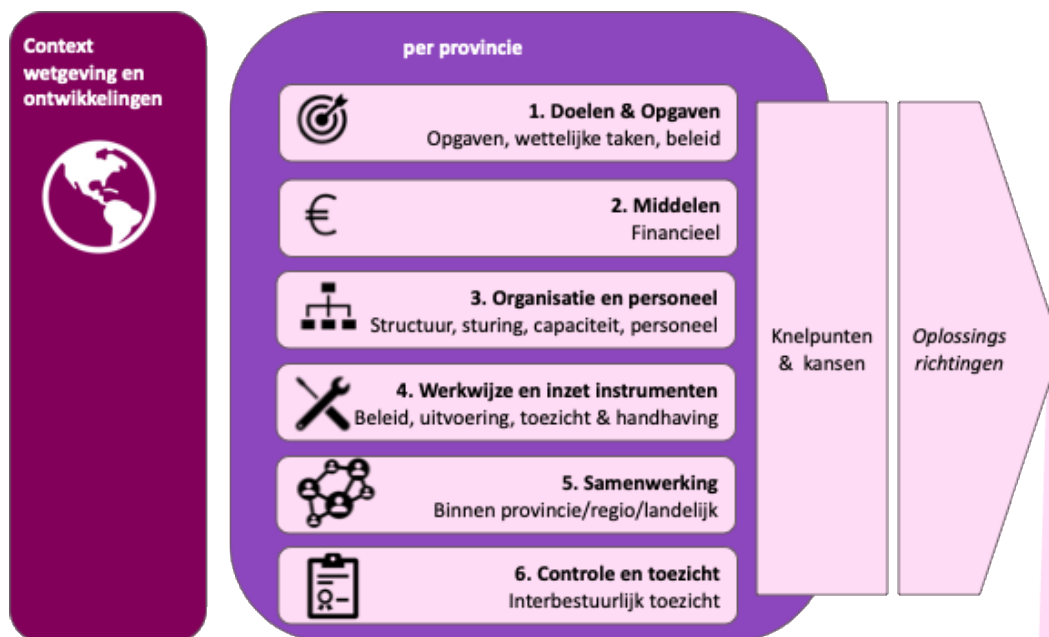
De provinciale bijeenkomsten werden middels startgesprekken per provincie voorbereid. Hieraan namen naast betrokkenen van de betreffende provincie vaak ook medewerkers van het provinciale steunpunt deel. Tijdens deze gesprekken werden zowel de inhoud als het proces en de aanpak van de beoogde bijeenkomst besproken. Doorgenomen werd welke informatie beschikbaar was, hoe het erfgoedveld er in de betreffende provincie uitziet en welke uitdagingen er liggen. Tevens werd besproken hoe het programma van de bijeenkomst er het beste uit kon zien, onder andere welke te verdiepen thema's aan bod moesten komen. Het startgesprek hielp om grip te krijgen op de provinciale/lokale dynamiek, de actoren en wie daarvan te betrekken in de inventarisatie en het opstellen van het programma van de bijeenkomst. Hierbij werd tevens specifiek aandacht besteed aan eventuele zogenoemde 'afgehaakte gemeenten' waarbij deze veelal via bestaande 'warme contacten' van provincie of steunpunt benaderd werden om deel te nemen en/of informatie te verstrekken. Vervolgens werd in samenwerking met provincie en/of steunpunt de 'foto' van de specifieke situatie in de provincie verder gevuld en getoetst. In elke provincie zijn twee tot vier thema's uitgediept, de onderstaande tabel geeft hier een overzicht van. In iedere provinciale bijeenkomst zijn elementen uit alle thema's naar voren gekomen.

	Fryslân	Groningen	Drenthe	Overijssel	Gelderland	Flevoland	Utrecht	N-Holland	Z-Holland	Zeeland	N-Brabant	Limburg
Urgente opgaven en ambities				(bestuurlijk)			'grootste knelpunten'					
Draagvlak												
Duidelijkheid (wettelijke) taken												
Capaciteit, deskundigheid, financiën												
Positie erfgoed in ruimtelijke opgaven/transities												
Samenwerking												
Specifieke punten per discipline												

Deelnemers van de provinciale bijeenkomsten betroffen medewerkers van provincie, gemeenten, ondersteunende organisaties zoals provinciaal steunpunt of erfgoedhuis, Rijk (RCE en OCW) en in enkele gevallen omgevingsdiensten. Landelijk heeft 45% van de gemeenten deelgenomen aan de bijeenkomsten.

5.4 Analysekader

Voor de inventarisatie is een analysekader opgesteld. Hierin zijn de onderzoeksvragen verwerkt, die als vertrekpunt zijn meegegeven door de opdracht gevende partijen. Hiernaast staat een schematische weergave van het analysekader.

5.5 Bronnen en totstandkoming foto's

De belangrijkste bronnen voor de 'foto's per provincie' zijn:

- (Beleids)documenten van provincies
- Aanvullende documenten/informatie aangereikt via provincie, gemeenten en steunpunt.
- Monitor gemeenten 2021-2022 monumenten en archeologie | IOE
- Eventuele provinciale monitor omtrent taakuitvoering gemeenten (alleen provincie Utrecht)
- Eventuele uitvraag aan gemeenten door provincies specifiek voor deze inventarisatie

Aan de hand van het analysekader is, onder meer, aan alle provincies naar informatie gevraagd over erfgoedbudgetten. De Provincie Utrecht heeft via de eigen monitor informatie over gemeentelijke budgetten aangereikt. 4 provincies (Limburg, Flevoland, Fryslân, Zuid-Holland) hebben n.a.v. deze inventarisatie navraag gedaan bij gemeenten. De (relatief beperkte) respons hierop is verwerkt in de betreffende foto's.

Voor de totstandkoming van elke foto zijn de volgende stappen gezet:

- Concept foto werd opgesteld o.b.v. beschikbare informatie en de via startgesprekken per provincie verkregen input van de betreffende provincie. Aan de startgesprekken per provincie namen medewerkers van de provincie deel en soms ook medewerkers van het provinciale steunpunt.
- Met de deelnemers van het startgesprek werd afgesproken of er een uitvraag aan gemeenten gedaan werd om specifieke informatie op te halen (bijv. m.b.t. erfgoedbudgetten). Resultaten van deze uitvragen werden verwerkt in de foto.
- Een eerste concept van de foto werd naar de deelnemers aan de startgesprekken per provincie gestuurd en ontvangen reacties werden verwerkt.
- Een tweede concept van de foto werd naar genodigden van de provinciale bijeenkomst gestuurd en ontvangen reacties werden verwerkt.
- Tijdens bijeenkomsten was een 3e concept van de foto geprint beschikbaar en highlights van de foto werden toegelicht, waarbij mondeling en via mentimeter meningen opgehaald werden. Deze zijn per foto aan einde toegevoegd.
- Tijdens en na de provinciale bijeenkomst ontvangen reacties en aanvullende feitelijke info werd verwerkt in de foto.

Reflectie van de onderzoekers op de feitelijke data

De foto's geven een momentopname van de stand van zaken rond erfgoedbeheer en -beleid in elke provincie. De informatie geeft een indicatief beeld van hoe provincies en gemeenten omgaan met hun erfgoedtaken, zoals beschikbare middelen, beleidsinstrumenten en samenwerkingen. Opgemerkt wordt dat niet voor elke provincie of gemeente alle informatie compleet en bevestigd is.

De foto's per provincie zijn onder meer gebaseerd op informatie uit de monitor gemeenten 2021-2022 monumenten en archeologie van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (IOE). Via deze monitor worden gemeenten tweejaarlijks online door de IOE bevraagd over beleid, uitvoering, toezicht en handhaving op het gebied van monumenten en archeologie. In de openbare database worden de antwoorden verzameld die de gemeenten zelf hebben gegeven. Waarbij vanuit de IOE is benadrukt dat de data zijn gebaseerd op de antwoorden van de invullende gemeenten. De ruwe data zijn daarmee niet een oordeel van de IOE. Vanuit verschillende gemeenten, provincies en steunpunten werd tijdens de inventarisatie aangegeven dat in hun ogen de gegevens uit deze monitor beperkingen kennen. Bijvoorbeeld, dat de data in hun ogen niet in alle gevallen goed aansluiten bij de werkelijke situatie. Hier zijn in alle provinciale bijeenkomsten opmerkingen over gemaakt. In de ogen van de onderzoekers is de beschikbare informatie voldoende bruikbaar om een indicatief beeld te geven, dat waardevol is voor deze inventarisatie, ondanks een aantal beperkingen. Om deze te ondervangen hebben o.a. validatie en cross-checks plaats gevonden, op onderwerpen die in het bijzonder van belang waren voor deze inventarisatie. Dit is onder andere gedaan door meningen en beelden over de foto's op te halen tijdens startgesprekken en bijeenkomsten. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde meningen over de foto's toegevoegd aan de foto's zelf.

Zoals genoemd is niet alle informatie uit de foto's voor elke gemeente compleet en bevestigd. Dit geldt ook voor bijvoorbeeld de gemeentelijke erfgoed budgetten. We benadrukken daarom, dat de gegevens van de foto's een globaal en indicatief beeld geven, maar geen volledig inzicht in de feitelijke praktijk.

6. Managementsamenvatting

Voorliggend document presenteert de resultaten van de inventarisatie Erfgoed en Overheid. Het onderzoek is gestart naar aanleiding van zorgen over de capaciteit en deskundigheid bij gemeenten en provincies op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving. Via diverse (wettelijke) taken, spelen deze overheden een centrale rol in de zorg voor archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen. Het doel van de inventarisatie was om knelpunten, kansen en oplossingen in kaart te brengen, die bij de uitvoering van deze erfgoedtaken spelen. Als vervolgstap is het de bedoeling een (bestuurlijke) commissie in te stellen die normerende uitspraken zal doen. Daarnaast zullen er afspraken worden gemaakt tussen de betrokken overheden over hoe knelpunten met elkaar opgelost kunnen worden en wie daar wat in doet en aan bijdraagt in de vorm van een concrete stimuleringsaanpak. Om dit vervolgproces te faciliteren, zijn de inventarisatieresultaten gerangschikt naar de belangrijkste thema's waar knelpunten zichtbaar zijn. In de rapportage wordt consequent onderscheid gemaakt tussen feiten, meningen en reflecties vanuit Lysias. In deze samenvatting beperken we ons tot een aantal reflecties van de onderzoekers voorzien van highlights uit de inventarisatieresultaten. Vervolgens presenteren we de conclusies en aanbevelingen die uit het onderzoek voortkomen.

Reflecties en highlights:

- a. **De inventarisatie geeft veel bevestiging van eerdere beelden:** De inventarisatie geeft een duidelijk beeld van breed ervaren en onderzochte knelpunten. Er zijn verschillen in focus of meningen, die veelal logisch en verklaarbaar lijken, kijkend naar belangenverschillen. Hierbij valt op, dat het beeld op basis van de provinciale bijeenkomsten en stakeholderconsultatie een bevestiging geeft van hetgeen uit de reconstructie van eerdere onderzoeken en documenten naar voren komt. Er zijn geen wezenlijke andere knelpunten en oplossingsrichtingen genoemd. De verzamelde feitelijke informatie biedt, ondanks beperkingen, waardevolle inzichten. Het bevestigt de via stakeholderconsultatie en bijeenkomsten opgehaalde ervaren knelpunten. Er zijn ook veel positieve ervaringen gedeeld, waaruit blijkt dat ook veel goed gaat en dat knelpunten niet overal spelen.
- b. **De knelpunten, oplossingen en verbeterkansen concentreren zich rond zes thema's:** 1. Capaciteit, deskundigheid en middelen bij gemeenten, 2. Maatschappelijk, ambtelijk, bestuurlijk en politiek draagvlak voor erfgoed, 3. (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven en transities, 4. Onduidelijkheid van wettelijke taken en rollen, 5. Samenwerking binnen en tussen overheden en in de erfgoedketen, 6. Verschillen tussen overheden. De inventarisatieresultaten laten per thema zien wat de ervaren knelpunten zijn en welke mogelijke oplossingen en kansen naar voren komen.
- c. **Tekorten aan capaciteit, deskundigheid en financiële middelen komen terug als meest genoemde knelpunt voor de uitvoering van (wettelijke) erfgoedtaken.** Dit speelt met name, maar niet alleen, bij kleine gemeenten. Deze knelpunten spelen volgens betrokkenen al jaren. Ze zijn zichtbaar op verschillende niveaus, van strategisch tot operationeel, van beleid tot en met VTH (Vergunningen, Toezicht en Handhaving). Genoemde oorzaken zijn onder meer de arbeidsmarkt, het functiewaarderingssysteem wat wordt toegepast in de betreffende organisatie en hoe dat lokaal aan de beloning wordt gekoppeld en onvoldoende aansluiting tussen praktijk en onderwijs. Maar ook begrotingsdruk en gebrek aan politiek, bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak voor erfgoed spelen een rol.
- d. **Bij sommige gemeenten is volgens betrokkenen sprake van een impasse,** waarbij er ook geen correctiemiddel is, omdat het interbestuurlijke toezicht (IBT) niet optimaal functioneert en ook OCW niet stuurt. Ondanks dat gemeenten niet volledig autonoom zijn op het ruimtelijk beleid en de Omgevingswet een verplichtend kader geeft, hebben gemeenten in de praktijk veel beleidsruimte. Ook hebben provincies veel vrijheid hoe ze invulling geven aan de IBT-rol.
- e. **Bij gemeenten die onvoldoende toegerust zijn, kunnen (wettelijke) taken en erfgoedopgaven onder druk komen te staan.** Zo kan cultureel erfgoed, door gebrek aan subsidies of handhaving verwaarloosd raken of verdwijnen. Karakteristieke panden worden zonder afweging gesloopt, omdat ze niet in het bestemmingsplan staan. Gronden worden geroerd zonder archeologisch onderzoek. Of vergunningen worden verleend zonder dat erfgoed voldoende wordt meegenomen, met bijvoorbeeld gekapte lanen als gevolg. De 'erfgoedketen' is vaak niet compleet, of functioneert niet goed, waardoor er bijvoorbeeld wel vergunningverlening plaats vindt, maar geen daar bij aansluitende handhaving. Voor erfgoed geldt hierbij: als het misgaat, is het onherroepelijk verloren. Daarnaast ervaren initiatiefnemers en eigenaren bijvoorbeeld fouten bij vergunningaanvragen. Hierdoor vallen projecten stil of lopen vertraging op, met frustratie en hogere administratieve lasten als gevolg.
- f. **Erfgoed is kwetsbaar door de sterke afhankelijkheid van maatschappelijk, ambtelijk, bestuurlijk en politiek draagvlak, die elkaar wederzijds beïnvloeden.** In de praktijk blijkt draagvlak bij gemeenten en provincies vereist voor het uitvoeren van

(wettelijke) taken en om erfgoed een plek te geven in de ruimtelijke opgaven. Dit draagvlak ontbreekt echter vaak, onder andere door andere bestuurlijke prioriteiten, een gebrek aan bewustzijn over erfgoed en het imago van erfgoed als hindermacht. Dit terwijl waardering voor erfgoed onder de bevolking (inter)nationaal over het algemeen hoog is. Gebrek aan bestuurlijk of politiek draagvlak leidt tot onder andere beperkte financiering en minder toewijzing van capaciteit binnen gemeenten, maar ook tot een gebrek aan beschermende maatregelen. Er worden voorbeelden genoemd waarbij de aanwijzing van monumenten wordt ingetrokken door gemeenten, bijvoorbeeld nadat aanwijzing is *geframed* als 'onteigening' door betrokkenen en/of gemeenteraadsleden. Naast het negatieve imago is dit onder andere vaak terug te voeren op gebrek aan kennis over de toegevoegde waarde van erfgoed.

- g. **Om erfgoed te borgen in ruimtelijke transitieopgaven is meer nodig dan alleen (aanvullende) capaciteit en deskundigheid op het gebied van erfgoed en leefomgeving.** Veel gemeenten worstelen met de inbedding van erfgoed in ruimtelijke opgaven. De implementatie van de Omgevingswet brengt een grote werklast en verantwoordelijkheid ten aanzien van erfgoed met zich mee. Dit vraagt aanvullende capaciteit en deskundigheid op het gebied van erfgoed en leefomgeving. Maar er is meer nodig: erfgoed krijgt nog vaak geen volwaardige rol bij ruimtelijke planvorming. Erfgoed wordt soms in een 'hindermachtpositie' geduwd, waarbij erfgoeddeskundigen hun positie binnen de eigen organisatie en hun beperkte invloed als een belemmering ervaren. Bij ruimtelijke plannen delft erfgoed vaak het onderspit ten opzichte van andere urgente belangen. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat archeologie, een monument of cultuurlandschap wordt "vergeten". Een van de achterliggende oorzaken is de combinatie van rollen die gemeenten hebben (zoals ruimtelijke ontwikkelaar en vergunningverlener met een verplichting om voor erfgoed te zorgen). Waarbij wordt opgemerkt dat het rijk vaak nog sectorale opdrachten en middelen verstrekt (denk aan woningbouw). Gemeenten staan vervolgens voor de opgave om te zorgen voor integrale kwaliteit van de leefomgeving. Op een meer praktisch niveau is onder meer ook een gebrek aan verbinding binnen gemeenten en provincies genoemd. Evenals een gebrek aan verbinding tussen erfgoed- en andere (RO)beleids- en uitvoeringsafdelingen.
- h. **Wettelijke taken en rollen zijn in grote lijnen duidelijk, maar de toepassing ervan roept ook discussie op die leidt tot verschillen tussen gemeenten en provincies.** Knelpunten hebben vooral te maken met onbekendheid met en interpretatie van (specifieke) wetgeving. Daarnaast wordt genoemd dat de grens tussen wettelijke en niet-wettelijke taken voor discussie vatbaar is en er soms onduidelijkheid is over de rolverdeling tussen overheden in de erfgoedketen. Interpretatieverschillen dragen onder meer bij aan verschillen hoe en in hoeverre gemeenten en provincies wettelijke taken uitvoeren. Waarbij er weinig of geen houvast wordt ervaren voor hoeveel capaciteit een gemeente nodig heeft. Hieraan gekoppeld leeft ook een normatieve vraag bij betrokkenen: wat is de norm voor goede erfgoedzorg op basis van de wet?
- i. **Samenwerking biedt kansen om efficiënt met capaciteit en deskundigheid om te gaan, maar kost ook capaciteit en laat onverlet dat gemeenten een zekere basis op orde moeten hebben.** Betrokkenen zien het belang van samenwerking binnen en tussen overheden en in de erfgoedketen. Ze zien kansen, onder meer voor kennisdeling en gezamenlijke inzet van specialistische kennis. Er worden echter ook belemmeringen voor samenwerking gezien. Denk aan een gebrek aan capaciteit of ondersteuning, maar ook aan lokale en regionale verschillen of en op welke manier overheden (willen) samenwerken.
- j. **Verschillen tussen overheden leiden tot ongelijkheid in de uitvoering van gemeentelijke erfgoedtaken en ongelijke erfgoedbescherming tussen gemeenten en regio's.** Per gemeente kan onder andere draagvlak, beleid, werkwijze, capaciteit en expertise verschillen. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat in de ene gemeente bij ontwikkeling iets behouden blijft en dit in een andere gemeente voor altijd verloren gaat. Variatie in regelingen, werkwijzen en voorwaarden, bijvoorbeeld bij vergunningsaanvragen, wordt door een aantal stakeholders, zoals uitvoerende marktpartijen, als belemmerend ervaren wat in hun ogen tot (rechts)ongelijkheid voor burgers en bedrijven leidt. Verschillen in de provinciale ondersteuningsstructuur (o.a. steunpunten en monumentenwachten) leiden tot ongelijkheid voor gemeenten en erfgoedeigenaren en versterken ongelijkheid in erfgoedgoedbescherming tussen verschillende gemeenten en regio's. Diverse stakeholders roepen op tot meer uniformiteit van werkprocessen en kwaliteit van erfgoedbescherming tussen gemeenten en regio's. Er wordt hiervoor onder meer opgeroepen tot meer regie op het stelsel. Zowel overheden als een aantal stakeholders vraagt echter ook aandacht voor maatwerk, o.a. om aan te sluiten op lokale opgaven en situaties of voor experimenten en innovatie. Bijvoorbeeld samenwerking en kennisdeling tussen gemeenten en provincies zijn genoemd, als oplossingen om de verschillen te verkleinen. Maar ook het versterken en harmoniseren van de ondersteuningsstructuur inclusief de financiering ervan, zodat duidelijk wordt welke basisdiensten iedere gemeente mag verwachten.

Conclusies:

1. **De onderzoekers concluderen dat er sprake is van een 'wicked problem':** Hoewel er veel goed gaat, spelen de benoemde knelpunten al langere tijd. Ze zijn hardnekkig, gelaagd en samenhangend; knelpunten beïnvloeden elkaar, waarbij er sprake is van complexe oorzaak-gevolgrelaties, die tot verschillende vicieuze cirkels kunnen leiden. Er zijn veel betrokken actoren

met uiteenlopende belangen en er is sprake van verschillende achterliggende oorzaken en complicerende factoren die elkaar versterken. Dit geheel maakt het moeilijk om eenvoudige of universele oplossingen te vinden.

2. **Gebrek aan draagvlak en middelen (capaciteit/deskundigheid/financieel) zijn op basis van de inventarisatie te beschouwen als de kern van de problematiek.** Hier wordt op allerlei manieren tegenaan gelopen, zo blijkt uit de opgehaalde knelpunten. Capaciteit, deskundigheid (inclusief vaardigheden) en financiële middelen zijn niet alleen randvoorwaardelijk voor het uitvoeren van de wettelijke taken, maar ook voor het oplossen van veel van de genoemde knelpunten. Bijvoorbeeld een verduidelijking van wettelijke taken heeft geen effect als een gemeente geen capaciteit heeft om ermee aan de slag te gaan en er ook geen draagvlak is voor toekenning van de capaciteit. Gebrek aan draagvlak en middelen kan leiden tot een vicieuze cirkel: gebrek aan draagvlak leidt tot onvoldoende toekenning van capaciteit/deskundigheid/middelen om erfgoedtaken effectief uit te voeren, wat weer bijdraagt aan een afname van het draagvlak voor erfgoed binnen de lokale politiek en bij het publiek. Deze afname van draagvlak zorgt vervolgens weer voor minder middelen, etc.
3. **Achterliggende oorzaken liggen binnen en buiten het directe invloed gebied van overheden.** Het is lastig om de kern van de problematiek te adresseren omdat er meerdere achterliggende oorzaken zijn en veel andere zaken meespelen. Onder meer onduidelijkheid over (wettelijke) overheidstaken is een achterliggende oorzaak, maar ook (het functioneren van) het gedecentraliseerde stelsel. Dit stelsel biedt veel ruimte voor gemeenten en provincies voor rolinvulling en inzet van meer of minder capaciteit. Daarbij zorgt het voor de afhankelijkheid van draagvlak. Deze twee achterliggende oorzaken liggen wel binnen het invloedgebied van de overheid. Daarnaast spelen veel andere zaken een rol, die minder eenvoudig door de overheid te beïnvloeden zijn. Denk bijvoorbeeld aan de krappe arbeidsmarkt, druk op de ruimte en transitieopgaven, en veranderende maatschappelijke waarden. Deze vergroten de problematiek en verhogen de urgentie om knelpunten op te lossen. Ook hebben niet alle provincies en gemeenten dezelfde uitdagingen of behoeften, waardoor niet overal dezelfde interventie nuttig/nodig is. Tevens laten de sterk uiteenlopende percepties van urgentie onder betrokkenen zien hoe verschillend mensen een situatie kunnen beoordelen, afhankelijk van hun specifieke context en ervaringen. Deze verschillen maken het moeilijk om op landelijk niveau een universele oplossing te ontwikkelen, wat typerend is voor een 'wicked problem'.
4. **De centrale vraag voor het vervolg is volgens de onderzoekers: Hoe komen tot een doorbraak? Welke stappen te zetten?** In tijden van toenemende druk op overheidsfinanciën en druk vanwege grote transitie op terreinen van klimaat, energie, natuur en landschap.

Aanbevelingen:

Om te komen tot een doorbraak, is het in de ogen van de onderzoekers onder meer van belang om gezamenlijk en stap voor stap met de problematiek aan de slag te gaan en voor interventies breder te kijken dan naar alleen de erfgoedsector. Waarbij duidelijke keuzes gemaakt moeten worden, met onderscheid tussen korte en langere termijn. Cruciaal is om te voorkomen dat budget/inzet 'verdampt'. Bijvoorbeeld doordat verschillende betrokkenen andere (soort) stappen zetten of er te veel verschillende acties in gang worden gezet. Tevens is van belang dat niet maar één knelpunt tegelijk wordt aangepakt, waardoor andere problemen onopgelost blijven of zelfs verergeren, en het 'wicked problem' intact blijft.

Om hier invulling aan te geven doen we de volgende aanbevelingen:

- **Hanteer een gezamenlijke adaptieve ontwikkelbenadering** die in elk geval voldoet aan de volgende kenmerken:
 - Stapsgewijs: implementeer oplossingen in stappen. Elke stap wordt gevolgd door evaluatie en eventuele bijstelling op basis van de behaalde resultaten en feedback.
 - Formuleer een duidelijk ontwikkelperspectief, zodat voor alle betrokkenen helder is waar gezamenlijk naar gestreefd wordt en aan welke 'knoppen wanneer gedraaid wordt'.
 - Gericht op lange termijneffecten – maar met ook voldoende korte termijn acties, resultaten/successen gericht op het ontwikkelperspectief.
 - Met brede betrokkenheid en gezamenlijkheid – met ruimte voor eigen, context-specifieke inzet.
 - Kies integraal, samenhangende oplossingen gericht op zowel de kernproblemen als de achterliggende oorzaken en complicerende factoren - Aandachtspunt hierbij is zoals genoemd, om ook breder dan alleen de erfgoedsector te kijken bij keuze van oplossingen. Denk bijvoorbeeld aan het opleiden van niet-erfgoedambtenaren, inbedding van erfgoed in opleidingen op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling e.d.
 - Zorg hierbij voor effectieve en efficiënte evaluatie met zoveel mogelijk focus (bijv. koppeling aan gezamenlijk focusonderwerp waar verbeteracties op gericht zijn). De landelijke 'monitor gemeenten monumenten en

archeologie' lijkt hiervoor in de huidige vorm niet direct het meest voor de hand liggend, onder meer vanwege de in de inventarisatie genoemde beperkingen.

➤ **Hoe te komen tot een gezamenlijke adaptieve benadering?**

- **Startgesprek** vervolgfase, met stakeholders, gemeenten, provincies en de rijksoverheid. (Hiermee is tijdens de bijeenkomst op 15 oktober mee gestart). Van belang hierbij de volgende onderwerpen gezamenlijk te bespreken: a. beeld van de problematiek: herkennen we en onderkennen we dat er sprake is van een 'wicked problem'? b. wat kunnen we? Aan welke knoppen kunnen en willen we draaien? c. wat wordt stap 1? Met welke oplossingen acties gaan betrokkenen op korte termijn aan de slag en wat is hiervoor nodig? d. wat zijn lastige/normatieve vraagstukken? Welke vraagstukken leggen we aan de bestuurlijke commissie voor.
- **Borging brede betrokkenheid** door de uitkomsten te delen en bij voorkeur te bespreken met betrokkenen die niet bij het bovengenoemde startgesprek waren. Dit kan bijvoorbeeld via bestaande overleggen, IPO, VNG en/of via steunpunten. Met speciale aandacht voor het betrekken van gemeenten en stakeholders die niet bij dit gesprek en eerdere bijeenkomsten waren.
- **Brede communicatie** over de overeengekomen eerste acties en beoogde vervolgstappen. Dit is van belang om te zorgen dat alle betrokken partijen geïnformeerd worden over wat de bedoeling is en wat ervan wie verwacht wordt.
- **Commissie advies** m.b.t. complexe vraagstukken parallel opstarten.
- **Betere en extra inzet van financiële middelen** is hierbij randvoorwaardelijk; op zowel korte als lange termijn: niet alleen vanuit het rijk, maar ook vanuit de provincies en gemeenten.

➤ **Stap 1: Concrete acties voor de korte termijn**

Aanbevelingen voor concrete eerste acties zijn logischerwijs lastig. Ook hiervoor is van het belang om in gesprek te gaan, om de gezamenlijkheid te organiseren, om voldoende aan te sluiten op behoeften en om het risico op (gevoelens van) herhaling van zetten te voorkomen. In de ogen van de onderzoekers, ligt het voor de hand om te beginnen bij acties gericht op vergroting van draagvlak en capaciteit/deskundigheid om direct aan de kern van de problematiek te werken. Dit is bevestigd door de deelnemers aan de bijeenkomst op 15 oktober.

Dit zou bijvoorbeeld als volgt ingevuld kunnen worden:

- Kies een gezamenlijk eerste focus onderwerp. Wordt het een gezamenlijke inzet om overal erfgoedbeleid of een erfgoedvisie te hebben? Of bijv. cultuurhistorische waardenkaarten, als eerste stap om in beeld te hebben welke erfgoedwaarden aanwezig zijn in een gemeente of provincie? Tijdens de bijeenkomst op 15 oktober is een breed scala aan mogelijke eerste focusonderwerpen genoemd. Om gezamenlijkheid te borgen, ligt het voor de hand dat VNG, IPO en OCW in overleg de uiteindelijke keuze bepalen. Dit op basis van de input van alle betrokkenen.
- Maak afspraken over focus, wat ervoor nodig is om succesvol te zijn en wie dit verzorgt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan afspraken over inzet van een (lokaal of regionaal) inzetbaar ondersteuningsteam, bestuurlijke afspraken via IPO/VNG om commitment te organiseren, inzet/opdrachtgeverschap van gemeenten en provincies en inzet van steunpunten.
- Geef ruimte aan gemeenten en provincies om zelf te bepalen waar ze morgen mee aan de slag gaan, passend bij lokale en regionale context. Spreek hierbij wel af om deze aan te laten sluiten bij de gezamenlijke richting/focus om te voorkomen dat er investeringen 'verdampen'.
- Richt landelijke middelen op het aanboren/genereren middelen van gemeenten en provincies (investeren in draagvlak, koppelingen zoeken met andere budgetten, etc.)

➤ **Complexe vraagstukken voor de langere termijn en bestuurlijke commissie**

Uit de inventarisatie komen de volgende vraagstukken naar voren die minder eenvoudig op te lossen zijn op de korte termijn. Deze lijken in aanmerking te komen voor de nog in te stellen bestuurlijke commissie:

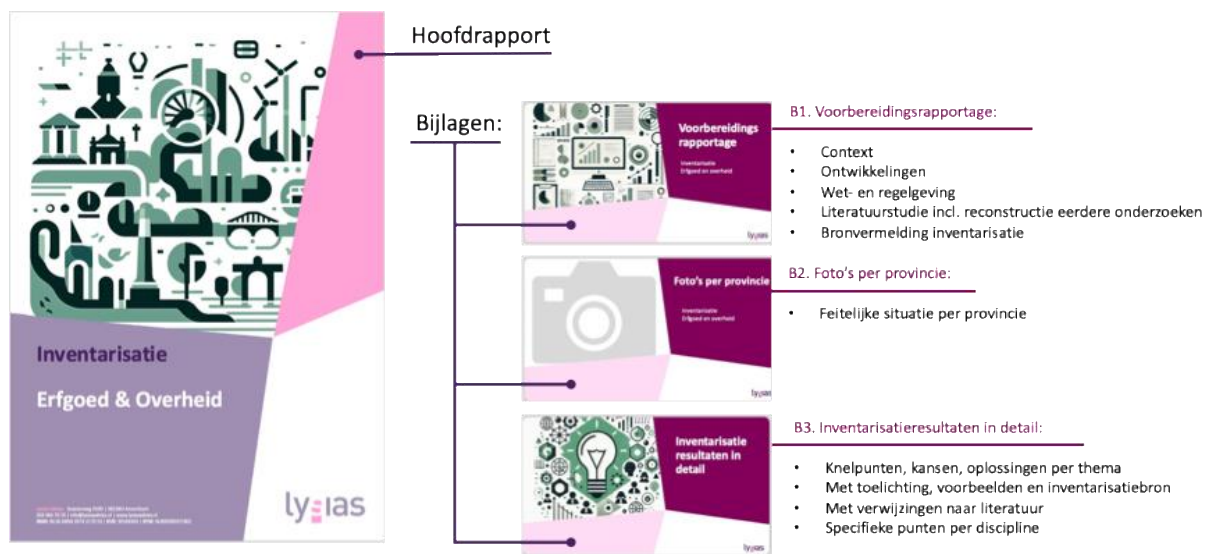
1. Erfgoedstelsel aanpassen of verbeteren? Is de inrichting van het huidige stelsel toereikend voor taakuitvoering door gemeenten? Is verbetering of aanpassing nodig, bijvoorbeeld vanwege ongelijkheid tussen gemeenten en provincies? Van belang dat er een stip op de horizon komt, voor wat betreft het erfgoedstelsel. Waar willen we over 10 jaar staan? Wat willen we dan bereikt hebben? En welke stappen gaan daarvoor gezet worden?
2. Verstevigen van de wettelijke verankering van de plicht van gemeenten en provincies om voor erfgoed te zorgen? Of focus op verduidelijking i.c.m. vergroting van draagvlak? (stok of wortel?)

3. Formulering van wat goede erfgoedzorg is? Overzicht geven van wettelijke taken (wat mag je, wat moet je) en inzicht in interpretatie van wetgeving? Op basis van de ervaringen met de uitgevoerde bureaustudie, lijkt een goed vindbare en eenduidige toelichting op wettelijke taken een mogelijke 'quick win'.
4. Ruimte en beleidsvrijheid van gemeenten en/of provincies behouden of inperken? Bijvoorbeeld vanwege de geconstateerde huidige afhankelijkheid van draagvlak. En indien gekozen wordt voor behoud van beleidsruimte, hoe wordt dan gezorgd voor draagvlak op bestuurlijk niveau om voldoende capaciteit en kennis beschikbaar te stellen voor uitvoering van (wettelijke) erfgoedtaken?
5. Normstelling of richtlijn voor erfgoed capaciteit, deskundigheid (incl. vaardigheden) en middelen voor gemeenten (kwalitatief of kwantitatief)? Dit vraagstuk ligt in het verlengde van nummer 4, of de ruimte voor gemeenten en provincies behouden zou moeten worden.
6. Verschillen tussen gemeenten en regio's accepteren of meer uniformiteit en 1-overheidsgedachte? (en dan bijvoorbeeld de ondersteuningsstructuur versterken en harmoniseren?)
7. Structurele financiering van erfgoedbeheer: financieringsmodel herzien? Hoe wordt ervoor gezorgd dat de randvoorwaarden voor taakuitvoering van gemeenten en provincies op orde zijn en blijven?

Bijlagen

De volgende bijlagen horen bij deze inventarisatie:

- B1 Voorbereidingsrapportage
- B2 Foto's per provincie
- B3 Inventarisatieresultaten in detail

Vorbereidings rapportage

Bijlage B1 bij
Inventarisatie
Erfgoed en overheid

Inhoudsopgave

1.	Wat is erfgoed?	Pagina 4
2.	Wetgeving	Pagina 8
3.	Overheden en erfgoed	Pagina 14
4.	Ontwikkelingen	Pagina 20
5.	Documentstudie	Pagina 23

Inleiding

Deze bijlage biedt een overzicht van de context van het erfgoedbeleid [1] te beginnen met de definitie van erfgoed die in het kader van de inventarisatie is gehanteerd en ter illustratie een overzicht van soorten en aantallen monumenten in Nederland. Vervolgens worden de doelen en opgaven voor overheden toegelicht.

Dan volgt een toelichting van de wet- en regelgeving [2], met een overzicht van de wettelijke taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van overheden. Vervolgens wordt een overzicht van relevante ontwikkelingen [3] gegeven.

Tot volgt de literatuurstudie [4] met eerst een overzicht van recente beleidsdocumenten erfgoed en fysieke leefomgeving, daarna een reconstructie van feiten, knelpunten, kansen, oplossingen op basis van geïnventariseerde documenten. Tot slot is voor elk van deze documenten een korte samenvatting opgenomen.

1. Wat is erfgoed?

1.1 Wat is erfgoed?

1.2 Wat is erfgoed in de fysieke leefomgeving?

1.3 Overzicht aantallen monumenten

1.1 Definitie erfgoed

Voor deze inventarisatie hanteren we de definitie van erfgoed volgens de Erfgoedwet:

‘Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden.’

De inventarisatie legt de focus op erfgoed in de fysieke leefomgeving: archeologie, monumenten en (cultuur) landschappen.

Gedurende de inventarisatie werd de nieuwe Omgevingswet van kracht. De definitie van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving sluit niet honderd procent aan bij die van de Omgevingswet: “monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en, voor zover dat voorwerp is of kan zijn van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties in het omgevingsplan, ander cultureel erfgoed als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet”. Dit heeft geen gevolgen voor de inventarisatie, de afbakening van het onderzoek of de uitkomsten ervan.

Grofweg zijn er drie soorten erfgoed:

Onroerend erfgoed

Roerend erfgoed

Immaterieel erfgoed

1.2 Wat is erfgoed in de fysieke leefomgeving?

Erfgoed in het fysieke domein (leefomgeving) heeft grofweg betrekking op archeologie, monumenten en cultuurlandschappen. In beginsel gaat het dus niet over immaterieel erfgoed, rijdend of varend erfgoed. Dit raakt het logischerwijs wel. Ter illustratie een afbeelding van cultureel erfgoed zoals in de omgevingswet is benoemd.

Groepen van onroerende zaken, van algemeen belang vanwege hun: schoonheid, onderlinge ruimtelijke/structurele samenhang, wetenschappelijke/cultuurhistorische waarde, en in welke groepen zich een of meer monumenten bevinden.

Onroerende zaak die deel uitmaakt van cultureel erfgoed (NB. Ook groen erfgoed zoals parken en tuinen en interieurs kunnen hiertoe behoren).

Bron: sheets RCE 'Cultureel erfgoed in Omgevingswet'

1.3 Aantallen monumenten

Ter illustratie een overzicht van aantallen monumenten in Nederland zoals in 2024 aan de Tweede Kamer werd aangereikt.

RIJKSMONUMENTEN

 = 1.000

CIRCA

62.000

WAARVAN

31.500
WOONHUIZEN

Rijksmonumenten zijn gebouwen en archeologische terreinen van nationaal belang, die we willen behouden om hun schoonheid en cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis. Nederland heeft ongeveer 62.000 gebouwde en 1.400 archeologische rijksmonumenten. De RCE wijst rijksmonumenten aan namens de minister van OCW. De rijksoverheid bezit ongeveer 2.000 rijksmonumenten.

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

472

WERELDERFGOEDEREN

13
IN NEDERLAND

plus 2
IN CARIBISCH GEBIED

PROVINCIALE MONUMENTEN

826

GEMEENTELIJKE MONUMENTEN

 = 10.000

CIRCA

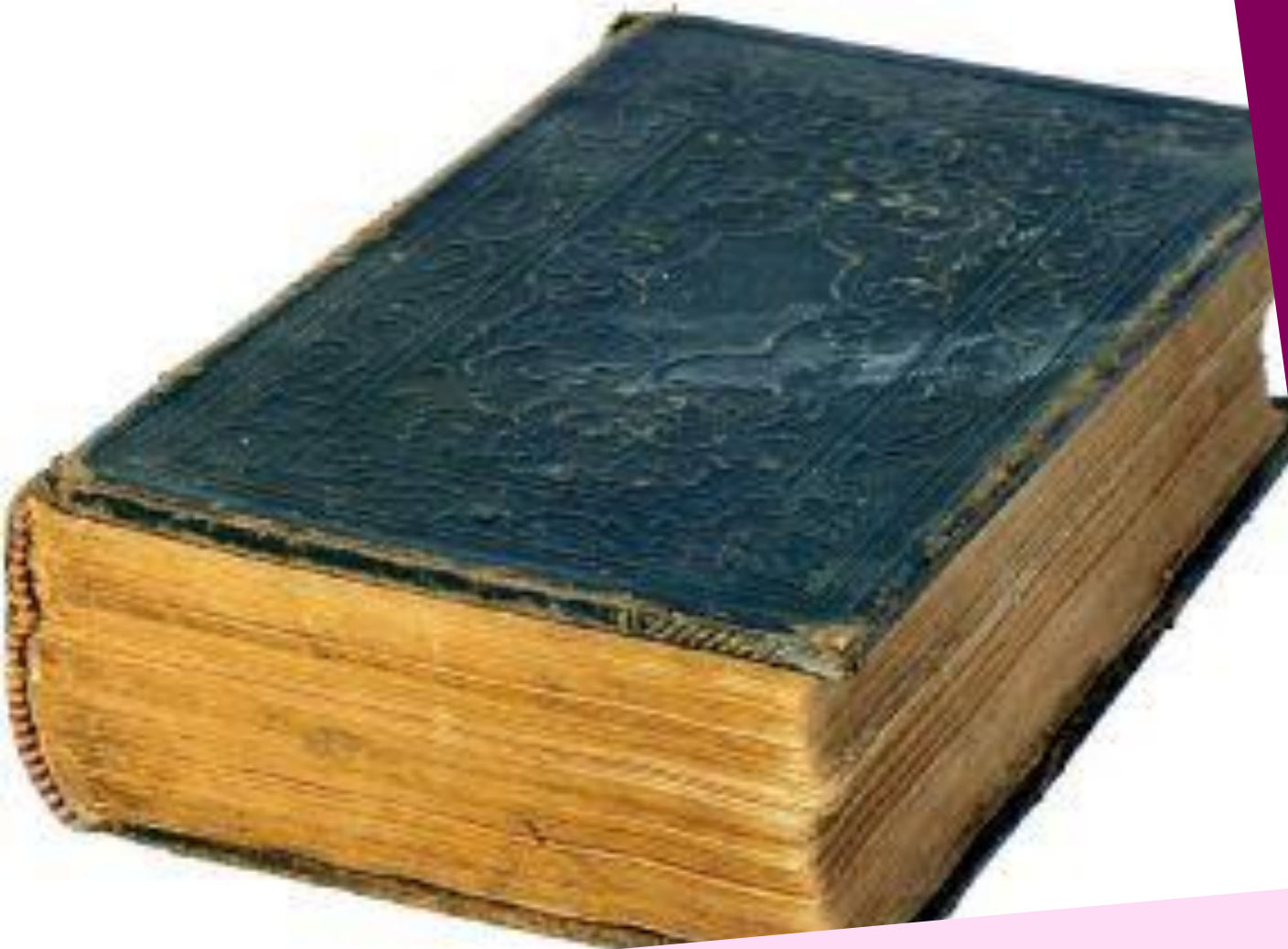
76.000

WEDEROPBOUW GEBIEDEN

30
ZONDER BESCHERMDE STATUS

2. Wetgeving

2.1 Relevante wetgeving voor erfgoed
in de fysieke leefomgeving

2.2 De Erfgoedwet

2.3 De Omgevingswet

2.1 Relevante wetgeving voor erfgoed in de fysieke leefomgeving

Overheden (rijk, provincies en gemeenten) hebben bevoegdheden en verplichtingen op het gebied van erfgoed, op grond van nationale wetten. De belangrijkste zijn de Erfgoedwet en de Omgevingswet en onderliggende en afgeleide regelgeving.

Vuistregels voor de verdeling:

- roerend cultureel erfgoed en de aanwijzing van rijksmonumenten staat in de Erfgoedwet
- aanwijzing van erfgoed in de fysieke leefomgeving (m.u.v. rijksmonumenten), zoals beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen, en de omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving (inclusief rijksmonumenten) in de Omgevingswet.

Voor de Omgevingswet die per 1 januari 2024 van kracht is, zijn veel en zeer uitgebreide toelichtingen beschikbaar. Voor de Erfgoedwet is ook een toelichting beschikbaar, waarin met name wordt toegelicht wat er in 2016 wijzigde met de komst van deze wet, onder verwijzing naar voorheen separate wetten en regelingen die met de komst van de Erfgoedwet gebundeld werden. Daarnaast was vanwege eerdere inwerkingtreding van de Erfgoedwet dan de Omgevingswet een aantal bepalingen uit de Monumentenwet 1988 nog van kracht tot de Omgevingswet in werking trad. Hoewel deze dus per 1 januari zijn komen te vervallen, staan deze nog wel in de toelichting op de Erfgoedwet.

2.2 De Erfgoedwet

Voor aanwijzing van stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen en omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving geldt nu de Omgevingswet.

In 2016 werden in de erfgoedwet 6 wetten en regelingen gebundeld. Ook werden een aantal nieuwe bepalingen opgenomen. Bijvoorbeeld het vervangen van het vergunningstelsel bij archeologische opgravingen door een wettelijke certificeringsstelsel.

Er is een memorie van toelichting op de Erfgoedwet. Daarin wordt vooral toegelicht wat zou gaan wijzigen met de komst van deze wet, onder verwijzing naar de verschillende wetten en regelingen die gebundeld werden. Er is geen eenduidig overzicht van taken en verantwoordelijkheden gemeenten/ provincies gegeven. Op basis van diverse bronnen, o.a. (toelichtingen op onderdelen van) de Erfgoedwet is onderstaand samenvattend overzicht gemaakt van de belangrijkste doelen, principes en instrumenten van de Erfgoedwet.

Doelen

Behoud, bescherming, beheer, toegankelijkheid en duurzame ontwikkeling van cultureel erfgoed. In de Erfgoedwet is vastgelegd:

- Hoe met (on)roerend en immaterieel erfgoed wordt omgegaan
- Wie welke verantwoordelijkheden heeft
- Hoe toezicht daarop wordt uitgeoefend

Principes

Definiëring, waardering en bescherming van erfgoed:

- De wet streeft naar het waarborgen van het behoud van erfgoed voor huidige en toekomstige generaties.
- Beheren van erfgoed op een duurzame manier om de mogelijkheden voor de toekomst te behouden en te bevorderen. Bijvoorbeeld: Archeologie in principe in situ bewaren, opgraven verboden zonder certificaat, verstoord betaalt voor onderzoek.
- Stimuleren van deelname en samenwerking tussen verschillende belanghebbenden bij het behoud en beheer van erfgoed.

- Zorgen voor transparantie in besluitvorming en verantwoording voor genomen beslissingen met betrekking tot erfgoed.
- Bevorderen van waardering van erfgoed als bron van kennis, identiteit en inspiratie, en publieke kennisdeling over erfgoed.

Verdeling verantwoordelijkheden en bevoegdheden:

- De wet legt de verantwoordelijkheid voor de bescherming van cultureel erfgoed waar mogelijk bij het erfgoedveld zelf.
- Verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden zijn zoveel mogelijk gedecentraliseerd naar lokale overheden.
- Verdeling varieert afhankelijk van erfgoedniveau en complexiteit.

Principes (vervolg)

Toezicht:

- De wet legt de verantwoordelijkheid voor toezicht en handhaving bij de verschillende overheden om ervoor te zorgen dat de bepalingen van de wet worden nageleefd en dat erfgoed op een adequate manier wordt beschermd en beheerd. Denk aan bijv. inspecties van erfgoedlocaties, controle op de naleving van vergunningen en voorschriften, en het handhaven van sancties bij overtredingen.
- Provincies adviseren gemeenten en houden interbestuurlijk toezicht op de uitvoering van de wettelijke taken door de gemeenten.
- Rijk is systeemverantwoordelijk.

2.2 De Erfgoedwet

Instrumenten

De belangrijkste instrumenten die de Erfgoedwet hanteert:

- **Aanwijzing wat erfgoed is:** Rijk, provincies en gemeenten hebben de bevoegdheid om erfgoed aan te wijzen. bijv. (archeologische) monumenten en rijksmonumenten. Door erfgoed aan te wijzen, krijgt het een speciale status en worden er regels en voorschriften opgesteld om het te beschermen en te behouden voor toekomstige generaties.
- **Rijksmonumentenregister:** register waarin alle beschermde rijksmonumenten in Nederland worden opgenomen.
- **Subsidies en Financiële Stimulansen:** De overheid kan subsidies verlenen en financiële stimulansen bieden aan eigenaren en beheerders van cultureel erfgoed om bij te dragen aan het behoud en de ontwikkeling ervan.
- **Archeologische Monumentenzorg (AMZ):** proces voor het beschermen en beheren van archeologische vindplaatsen, waarbij archeologisch onderzoek, vergunningen en voorschriften worden ingezet om archeologisch erfgoed te behouden.
- **Educatieve en Bewustmakingsprogramma's:** De wet ondersteunt educatieve en bewustmakingsinitiatieven om het publiek bewust te maken van het belang van cultureel erfgoed en om participatie te bevorderen.
- **Internationale Samenwerking:** De Erfgoedwet maakt het mogelijk voor Nederland om samen te werken met internationale partners op het gebied van erfgoedbehoud, waardoor kennisuitwisseling en gezamenlijke projecten mogelijk worden gemaakt.

*Voor aanwijzing van stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen en omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving geldt nu de **Omgevingswet**.*

Vergunningenstelsel: de wet maakt gebruik van vergunningen om activiteiten te reguleren die invloed hebben op cultureel erfgoed, zoals restauraties, verbouwingen en sloop.

2.3 De Omgevingswet

Begin 2024 bundelde de Omgevingswet 26 wetten en een groot aantal regelingen en voorschriften.

Er is een zeer uitgebreide memorie van toelichting op de Omgevingswet, maar (vooralsnog) geen eenduidig overzicht van taken en verantwoordelijkheden van gemeenten/ provincies gevonden voor wat betreft erfgoed. Op basis van diverse bronnen, o.a. (memorie van toelichting bij) de Omgevingswet is onderstaand samenvattend overzicht gemaakt van de belangrijkste doelen, principes en instrumenten van de omgevingswet.

Doel is integrale benadering van de fysieke leefomgeving, minder verschillende regels bij uitvoering van ruimtelijke projecten en zorgen dat bewoners meer invloed hebben op het ruimtelijk beleid van overheden. Waarbij alle regels en plannen van gemeenten, provincies, waterschappen en het Rijk te vinden zijn in het digitale Omgevingsloket. Voor erfgoed zorgt de wet voor herimplementatie van internationale verdragen in het stelsel Omgevingswet, om voor elk cultureel erfgoed-element te zorgen voor stevigere verankering (enkele verplichtingen bleken nog onvoldoende verwerkt).

Principes

- Overheden hebben de verantwoordelijkheid te zorgen voor een goede omgevingskwaliteit (waar erfgoed deel van is)
- Behoud cultureel erfgoed en inrichting fysieke leefomgeving sterk gedecentraliseerd

Behoud cultureel erfgoed en inrichting fysieke leefomgeving sterk gedecentraliseerd:

- Internationale verdragen binden ook decentrale wetgevers.
- Via (getrapte) instructieregels stuurt Rijk op bescherming via decentrale regelgeving (doorvertaling verdragen).

Belangrijkste instructieregel cultureel erfgoed Art. 5.130 : dé instructieregel cultureel erfgoed in de Omgevingswet

Lid 1: in omgevingsplan rekening houden met belang behoud cultureel erfgoed

- Niet alleen: neem mee in ('betrek bij') voorbereiding besluitvorming, maar inhoudelijke sturing op belangenafweging, zonder beperking beslisruimte
- Inventariseren en analyseren aanwezig/te verwachten cultureel erfgoed (weet je niet wat je hebt, dan kun je er geen rekening mee houden)
- Conclusies vertalen naar omgevingsplan, bij toedelen functies aan locaties en stellen van regels.
- Burgers en belangengroepen vroegtijdig betrekken; voorkomt vertraging bij latere planvorming of uitvoering.

Lid 2: Beschermende regels stellen voor in aanmerking komend cultureel erfgoed, rekening houdend met internationaalrechtelijke beginselen:

- Voorkomen ontsiering, beschadiging, sloop (archeologische) monumenten.
- Voorkomen verplaatsing monumenten en bevorderen gebruik monumenten.
- Voorkomen aantasting beschermde monumenten door omgeving.
- Voorkomen aantasting karakter beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen.
- Conserveren & in stand houden archeologische monumenten.

Lid 3: In het omgevingsplan kunnen regels worden opgenomen met betrekking tot de vereisten voor archeologisch onderzoek. Daarnaast kunnen vrijstellingen van archeologisch onderzoek of archeologische verplichtingen worden aangewezen.

Lid 4: De regels voor archeologisch onderzoek zijn niet van toepassing op activiteiten die betrekking hebben op een oppervlakte van minder dan 100 m².

2.3 De Omgevingswet

Lid 5: In afwijking van lid 4 kunnen er voor specifieke locaties andere oppervlaktematen worden vastgesteld voor vrijstelling.

Instructiebesluiten voor het omgevingsplan:

- De bestaande aanwijzingsbesluiten voor rijksbeschermdde stads- en dorpsgezichten worden van rechtswege instructiebesluiten (artikel 4.35 van de Invoeringswet Omgevingswet).
- De gemeente moet deze bescherming in het omgevingsplan waarborgen via een passend regime, inclusief bijvoorbeeld een sloopvergunning.
- Voor nieuwe rijksbeschermdde stads- en dorpsgezichten gelden de bepalingen van artikel 2.34 van de Omgevingswet.

3. Overheden en erfgoed

- 3.1 Doelen en opgaven voor overheden
- 3.2 Verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden
- 3.3 Hoe zit dit bij werelderfgoed?
- 3.4 Waarop zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden gebaseerd?
- 3.5 Historie verdragen, wetgeving en beleid in vogelvlucht

3.1 Doelen en opgaven voor overheden

De huidige opgave voor overheden op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving, is kortgezegd om erfgoed duurzaam te beschermen en te integreren in ruimtelijke ontwikkelingen. Dit betekent dat erfgoed niet alleen behouden moet worden, maar ook een actieve rol moet spelen in het vormgeven van nieuwe ruimtelijke plannen en projecten. De focus ligt op het waarborgen van de erfgoedwaarden terwijl tegelijkertijd wordt ingespeeld op maatschappelijke opgaven zoals woningbouw, verduurzaming en klimaatadaptatie. Deze opgave is wettelijk (zie onder) en beleidsmatig verankerd.

Beleidsmatig zijn de opgaven voor overheden op landelijk niveau onder meer verankerd in het nationale omgevingsbeleid. Binnen de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) uit 2020 wordt beschreven hoe erfgoed een integraal onderdeel is van de bredere ruimtelijke ordening en de fysieke leefomgeving. NOVI zet de algemene koers uit voor erfgoed in de fysieke leefomgeving binnen het bredere ruimtelijke beleid. De aangekondigde Nieuwe Nota Ruimte zal deze koers verder detailleren en concretiseren in beleidslijnen en uiteindelijk de NOVI uit 2020 vervangen.

In de Contourennotitie (en Voorontwerp) Nota Ruimte staat over erfgoed onder meer dat het gaat om: Beschermen wat we belangrijk vinden, benutten van het verleden en ruimtelijke ontwikkelingen aan laten sluiten bij kenmerken en identiteit van gebieden. Erfgoed biedt inspiratie en kan bijdragen aan het vinden nieuwe oplossingen. N.B. NOVEX vertaalt deze koers naar gebied specifieke plannen waarin erfgoed een integraal onderdeel is en het programma Mooi Nederland focust op het versterken van de ruimtelijke kwaliteit, inclusief erfgoed, en zorgt ervoor dat erfgoed bijdraagt aan een mooie, aantrekkelijke leefomgeving.

3.2 Verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden

Onderstaande tabel geeft een globaal overzicht van de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheden op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving:

Rijksoverheid	Provincies	Gemeenten
• Stelselverantwoordelijk voor erfgoedstelsel. • Zorgen voor een goede omgevingskwaliteit (waar erfgoed deel van is) via vaststellen Nationale Omgevingsvisie (NOVI), met beschrijving van visie op omgang en behoud cultureel erfgoed • Instructieregels stellen => Via (getrapte) instructieregels stuurt Rijk op bescherming erfgoed via decentrale regelgeving (doorvertaling verdragen) • Aanwijzen en afvoeren rijksmonumenten, verlenen subsidie voor restauratie en onderhoud, bij houden rijksmonumentenregister en adviseren gemeenten bij ingrijpende wijzigingen van rijksmonumenten. • Minister van OCW kan in overeenstemming met Minister van BZK een instructie geven aan gemeente om in het omgevingsplan voor een locatie de functie-aanduiding rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht op te nemen. • Aanwijzen en afvoeren archeologische rijksmonumenten, is bevoegd gezag bij enkelvoudige aanvragen. aanvragen voor alléén arch. rijksmonumentenactiviteit, verleent onderhoudssubsidie voor archeologische rijksmonumenten, bijhouden rijksmonumentenregister. Heeft een verplichte adviesrol bij meervoudige omgevingsvergunningaanvragen waaronder zich een arch. rijksmonumentenactiviteit bevindt.	• Zorgen voor een goede omgevingskwaliteit (waar erfgoed deel van is) via vaststellen provinciale Omgevingsvisie, uitvoeringsprogramma's, met beschrijving van eigen ambities, visie op omgang en behoud cultureel erfgoed en vertaling rijksinstructies. (dit vraagt o.a. om cultuurhistorisch en archeologisch onderzoek). • Instructies, zienswijzen of vervangingsbesluiten vaststellen in Omgevingsverordening voor doorwerking in gemeentelijke plannen. • Aanwijzing provinciale monumenten (N.B. Op dit moment hebben alleen Noord-Holland en Drenthe provinciale monumenten.) • Instandhouding provinciaal archeologisch depot. Eigenaar archeologische vondsten (bij opgraving gaat eigendom naar provincie waar de opgraving heeft plaatsgevonden) Gedeputeerde staten zijn verplicht om een depot in stand te houden, m.u.v. van de gevallen waarin de betreffende gemeente beschikt over een archeologisch depot • Subsidiering restauratie rijksmonumenten (gebouwd en groen). Betreft gedecentraliseerde wettelijke taak op basis van bestuursakkoord Rijk-IPO • Advisering aanwijzing rijksmonumenten buiten de bebouwde kom • Interbestuurlijk toezicht houden op uitvoering wettelijke taken door gemeenten	• Zorgen voor een goede omgevingskwaliteit (waar erfgoed deel van is) via vaststellen Omgevingsvisie/Omgevingsplan met eigen ambities, visie en doorvertaling instructies/aanwijzingen van rijk en provincie, (dit vraagt o.a. om cultuurhistorisch en archeologisch onderzoek). • Vastlegging gemeentelijke instructie(regel)s : ○ in omgevingsplan rekening houden met belang behoud cultureel erfgoed ○ aanwijzingsbesluiten rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten: gemeente moet bescherming in omgevingsplan borgen via passend regime met o.m. sloopvergunning ○ beschermende regels stellen voor in aanmerking komend cultureel erfgoed, rekening houdend met internationaalrechtelijke beginselen ○ in omgevingsplan kunnen regels worden opgenomen met eisen aan archeologisch onderzoek • Aanwijzen en afvoeren gemeentelijke monumenten, stads- en dorpsgezichten, via functie-aanduiding in omgevingsplan i.c.m. regels die aan locatie verbonden worden ter bescherming. • Advisering aanwijzen en afvoeren rijksmonumenten • Bevoegd gezag voor het verlenen van verreweg de meeste vergunningen voor: ○ monumenten op haar grondgebied (gebouwd erfgoed rijks- provinciaal en gemeentelijk), ○ vergunningverlening binnen beschermde stads- en dorpsgezichten ○ archeologisch erfgoed (voor zover niet rijksbeschermd). Voor archeologische rijksmonumenten ontvang gemeente vergunningaanvraag en beslist het rijk (bij enkelvoudige aanvragen is het rijk bevoegd gezag, bij meervoudig de gemeente en dan dus met instemming van het rijk) ○ dit vraagt o.a. om inwinnen deskundig advies bij vergunningaanvraag via inzet deskundige adviescommissie erfgoed. • Handhavingsbeleid (+ met handhavingspartners afgestemd uitvoeringsprogramma) vaststellen en uitvoeren. Gemeenten houden toezicht op monumenten. Toezicht op de uitvoering is een wettelijke taak die voorafgaat aan handhaving. • Bijbehorende informatievoorziening inzake het toezicht op de naleving en de handhaving: monumenteigenaren informeren over hun rechten en plichten. • Inwinnen advies bij de Minister (en Gedeputeerde Staten indien buiten de bebouwde kom) bij ingrijpende wijziging rijksmonumenten. • Loketfunctie voor eigenaren.

WERELDERFGOED IN ONS KONINKRIJK

3.3 Hoe zit dit bij werelderfgoed?

- Lidstaten die het Werelderfgoedverdrag van 1992 hebben ondertekend, kunnen kandidaten voor de Werelderfgoedlijst voordragen bij UNESCO. Alleen UNESCO kan een gebied of gebouw als Werelderfgoed aanwijzen.
- Er zijn drie categorieën: natuurlijk, cultureel en een hybride/gemengde vorm van erfgoed
- Elk Werelderfgoed heeft een 'siteholder'. Dit kan een gemeente, waterschap, provincie, stichting, samenwerkingsverband of het Rijk zijn. De siteholder is aanspreekpunt voor het behoud van het werelderfgoed en voor het toegankelijk en beleefbaar houden ervan. De siteholder is feitelijk verantwoordelijk voor het managen van de werelderfgoedsite.
- De locatiegebonden werelderfgoederen volgen grotendeels het reguliere erfgoedbeleid. Voor de meer ruimtelijke werelderfgoedgebieden is het reguliere erfgoedbeleid aangevuld met planologische bescherming op basis van de uitgewerkte kernkwaliteiten.
- Voor meer informatie, zie de website: Stichting Werelderfgoed Nederland.

In het Koninkrijk der Nederland zijn de volgende gebieden of objecten aangewezen als Werelderfgoed:

- *Neder-Germaanse Limes*
- *Koloniën van Weldadigheid*
- *Hollandse Waterlinies*
- *Van Nellefabriek*
- *Grachtengordel van Amsterdam*
- *Waddenzee*
- *Rietveld Schröderhuis*
- *Droogmakerij de Beemster*
- *Ir. D.F. Woudagemaal*
- *Willemstad, Curaçao*
- *Molencomplex Kinderdijk-Elshout*
- *Schokland en omgeving*

3.4 Waarop zijn verantwoordelijkheden en bevoegdheden overheden gebaseerd?

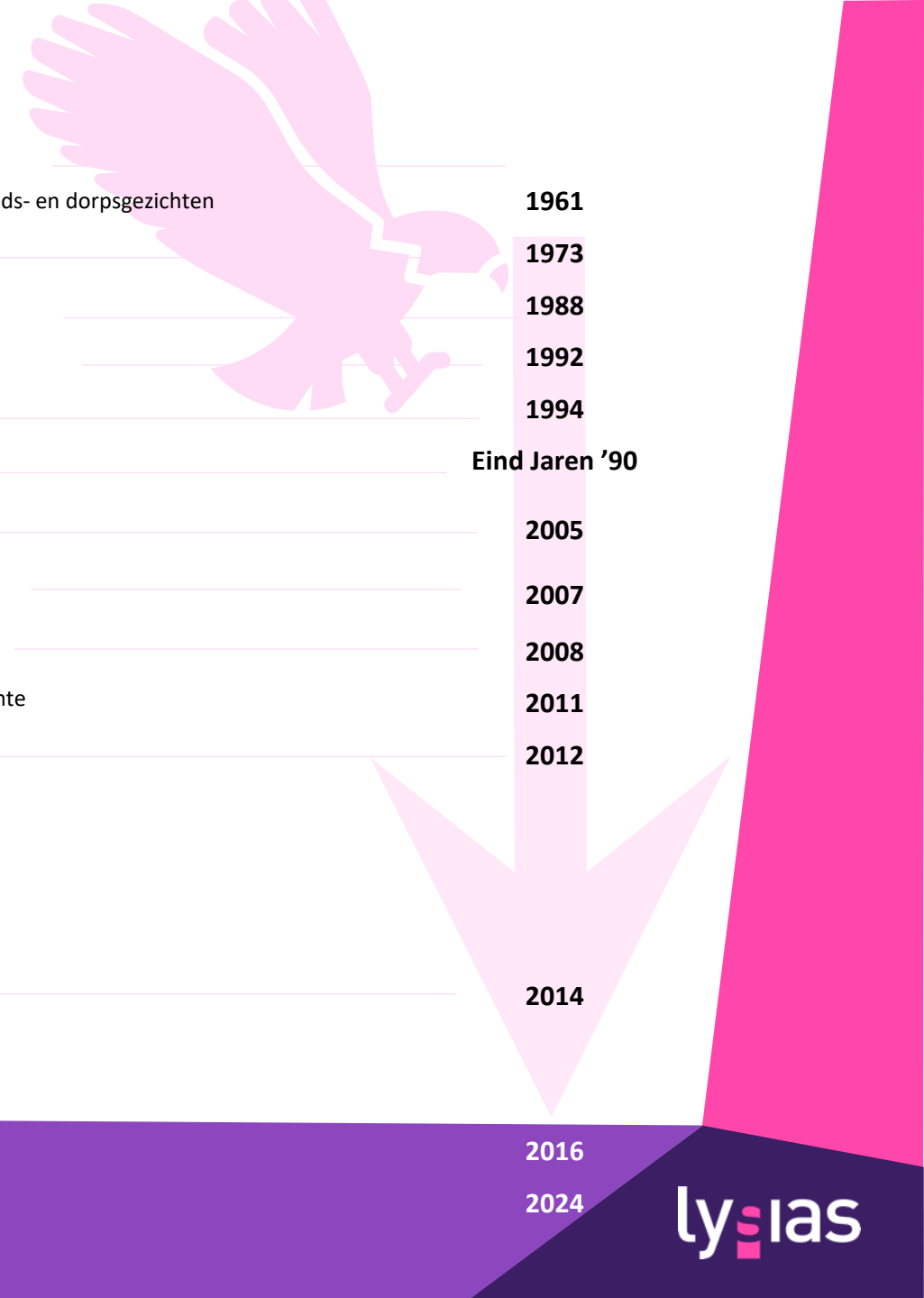
Overheden, zoals het rijk, provincies en gemeenten, hebben bevoegdheden en verplichtingen op het gebied van erfgoed, die zijn vastgelegd in nationale wetten. De belangrijkste daarvan zijn de Erfgoedwet en de Omgevingswet. De Erfgoedwet regelt het beheer van roerend cultureel erfgoed en de aanwijzing van rijksmonumenten. De Omgevingswet omvat de aanwijzing van stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen, en de omgang met erfgoed binnen de fysieke leefomgeving. Overheden hebben bevoegdheden en verplichtingen gebaseerd op:

- **Nationale wetgeving**, met name de Erfgoedwet en de Omgevingswet. Koninklijke besluiten, zoals de aanwijzing van rijksmonumenten, die gemeenten verplichtingen kunnen opleggen omtrent behoud en beheer.
- **Algemene maatregelen van bestuur** (AMvB's), bijvoorbeeld met betrekking tot procedures voor vergunningverlening of subsidievoorwaarden voor erfgoedprojecten.
- **Gemeenten en provincies** kunnen zelf beleid en verordeningen vaststellen voor erfgoedbeheer. Gemeentelijke verordeningen zijn per 1/1/2024 overgegaan naar het omgevingsplan. Dit kan bijvoorbeeld regels bevatten omtrent aanwijzing en bescherming van gemeentelijke monumenten, vergunningverlening voor restauratie of wijziging van erfgoedobjecten. Provinciale verordeningen kunnen bijvoorbeeld regels bevatten omtrent bescherming van archeologische vindplaatsen, historische landschappen of karakteristieke gebouwen. Uit de provinciale verordeningen kunnen verplichting volgen voor gemeenten voor formulering en uitvoering van hun eigen beleid.

Daarnaast is Nederland gebonden aan internationale verdragen op het gebied van erfgoed, die van oudsher een belangrijke rol spelen in de wetgeving en het beleid voor erfgoed binnen de fysieke leefomgeving.

3.5 Historie verdragen, wetgeving en beleid in vogelvlucht

-
- 1e Monumentenwet: aanwijzing wettelijk monumenten en consequenties voor eigenaren, ook aanwijzing beschermde stads- en dorpsgezichten **1961**
 - **Werelderfgoedverdrag** (UNESCO) **1973**
 - Herz. Monumentenwet: o.a. optie aanwijzing archeologische monumenten **1988**
 - Verdrag van Valetta ('**Malta**'): erfgoed in bodem beter beschermen (o.a. in situ behouden, meewegen archeologie in RO) **1992**
 - Ratificatie Verdrag van **Granada** (uit 1985): bescherming architectuur **1994**
 - **Belvedere**-beleid (behoud door ontwikkeling) **Eind Jaren '90**
 - Europees Landschapsverdrag **2005**
 - Herz. Monumentenwet (Wet op de archeologische monumentenzorg): principes Valetta/Malta doorvoeren in NL **2007**
 - Een lust, geen last. Visie op de modernisering van de monumentenzorg **2008**
 - Visie Erfgoed en Ruimte – Kiezen voor karakter: belang cultureel erfgoed volwaardig meenemen in integrale afweging ruimte **2011**
 - Modernisering Monumentenzorg (**MoMo**) **decentralisatie erfgoedtaken** en aanpassing Monumentenwet 2012 + Bro **2012**
 - => meewegen cultuurhistorische belangen in RO
 - => nadruk niet langer op object-, maar vooral gebiedsniveau
 - => verbetering regelgeving en o.a. zorgen dat herbestemming eenvoudiger kan.
 - Verbreding en dynamisering erfgoedbeleid (van **sector, factor** naar **vector**). **2014**
 - => Erfgoed wordt meer gezien als waarde, zin- en richtinggever.
 - => integratie in andere (beleids)domeinen, zoalsruimte, economie, wonen, onderwijs, zorg
 - Decentralisatie ruimtelijk beleid, aankondiging Omgevingswet
 - **Nieuwe Erfgoedwet** **2016**
 - **Omgevingswet in werking, Verdrag van Faro ondertekend** **2024**

TRENDS

3. Ontwikkelingen

Trends en ontwikkelingen

Grote ruimtelijke transitieopgaven

Verskillende ontwikkelingen hebben invloed op hoe overheden omgaan met erfgoed binnen de fysieke leefomgeving. In het oog springende ontwikkelingen betreffen de grote ruimtelijke transitieopgaven zoals de verstedelijkings- en woningbouwopgave, de klimaat- en wateropgave, de landbouwtransitie, de energietransitie en de verduurzamingsopgave. Deze opgaven stellen overheden voor de uitdaging om ruimte te vinden voor nieuwe functies en tegelijkertijd het erfgoed te beschermen. Overheden moeten hierbij een beleidsmatige doorvertaling maken van deze opgaven. Hierbij is een centralisatiebeweging zichtbaar in het ruimtelijk bestel, waarbij de regie op ruimtelijke ontwikkelingen 'omhoog' beweegt.

Een relevante ontwikkeling die hierbij speelt is de implementatie van de Omgevingswet. Gemeenten zijn hierdoor onder meer verplicht tot het vaststellen van een (definitief) omgevingsplan voor het gehele gemeentelijk grondgebied. Daarbij moeten zij rekening houden met de instructieregels en instructies van Rijk en provincie.

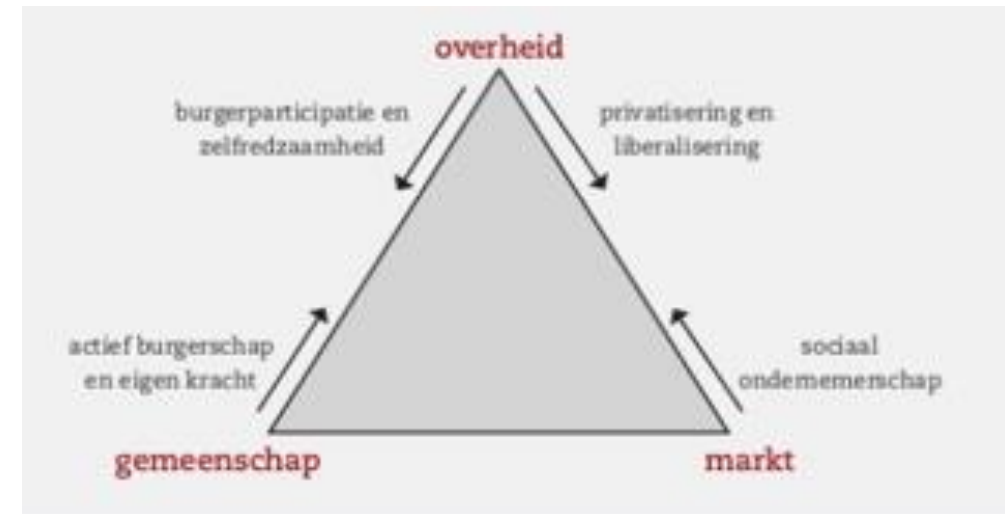
Maatschappelijke betekenis van erfgoed

Daarnaast verandert de maatschappelijke betekenis van erfgoed. De nadruk ligt steeds meer op hoe erfgoed kan bijdragen aan sociale cohesie, duurzaamheid en identiteit binnen een veranderende samenleving. Dit sluit aan bij het Verdrag van Faro, dat pleit voor een erfgoedbenadering waarin gemeenschappen centraal staan en waarin erfgoed wordt gezien als een bron van maatschappelijke verbinding. Deze verschuiving weerspiegelt ook bredere maatschappelijke trends, zoals de veranderende samenstelling van de bevolking, waarbij nieuwe gemeenschappen andere vragen stellen over welk erfgoed behouden moet worden en hoe het verhaal van erfgoed wordt verteld.

Veranderende verhoudingen

Ook zijn veranderende verhoudingen tussen overheid, gemeenschap en markt zichtbaar. Onderstaande afbeelding laat zien hoe onderlinge verhoudingen tussen overheid, gemeenschap

en markt zich afgelopen jaren ontwikkelden, zowel top down als bottom up. Lange tijd was er sprake van 'vermaatschappelijking' waarbij een groter deel van de samenleving verantwoordelijkheid draagt voor ontwikkelingen en voor het realiseren van (beleids)doelen. Onderstaande afbeelding illustreert dat de overheid op basis van burgerparticipatie en zelfredzaamheid verantwoordelijkheden overdroeg aan de gemeenschap. Met privatisering en liberalisering werden publieke verantwoordelijkheden overgedragen aan de markt. Tegelijkertijd draagt de gemeenschap via actief burgerschap en eigen kracht bij aan het realiseren van publieke doelen en levert de markt een vergelijkbare bijdrage op basis van sociaal ondernemerschap. Recent zien we op verschillende plekken een omgekeerde beweging op gang komen, waarbij de overheid (weer) meer verantwoordelijkheden en regie pakt, onder meer in het ruimtelijke domein (o.a. woningmarkt, energietransitie etc.).

Trends en ontwikkelingen

Doorontwikkeling van het erfgoedbestel

Ook is een doorontwikkeling van het erfgoedbestel zichtbaar. Vanaf 2012 heeft een decentralisatie van erfgoedtaken plaatsgevonden, waaronder de borging van archeologie en bovengronds erfgoed die sinds 2012 in het bestemmingsplan worden verankerd. Tegelijkertijd zijn in 2012 de toezichtstaken (IBT) van rijk naar de provincies over gegaan. Sindsdien zijn provincies voortdurend bezig met doorontwikkeling van de invulling van deze rol.

Specifieke ontwikkelingen die in de erfgoedsector zichtbaar zijn:

Binnen de erfgoedsector zijn er verschillende specifieke ontwikkelingen zichtbaar zoals de verduurzaming van gebouwd erfgoed, digitalisering, de omgang met leegstaande agrarische en religieuze gebouwen, en toenemende aandacht voor wederopbouw- en post-1965 erfgoed. Deze ontwikkelingen zijn gekoppeld aan bredere ontwikkelingen, zoals de energietransitie en sociale vraagstukken. Recent o.a. aandacht voor vrijwilligers, fair practice, rolverdeling publiek/privaat en publiek/publiek, dwarsverbanden en raakvlakken met andere beleidsdomeinen (integraal samen werken).

4. Documentenstudie

- 4.1 Recente beleidsdocumenten erfgoed en fysieke leefomgeving
- 4.2 Reconstructie feiten, knelpunten, kansen, oplossingen op basis van documentenstudie
- 4.3 Samenvatting per document
- 4.4 Bronvermelding

4.1 Recente beleidsdocumenten erfgoed en fysieke leefomgeving

Recente documenten Rijksbeleid:

- 2008. Een lust, geen last. Visie op de modernisering van de monumentenzorg^{*)}. 4 pijlers: 1. Cultuurhistorie belangrijk element in RO procedures, vroeg betrekken. 2. Vermindering regeldruk 3. Efficiënter beheer en financiering bestaande (rijks)monumenten voorraad 4. Bevorderen herbestemming en herontwikkeling
- 2011. Laatste aparte rijksvisie Kiezen voor karakter, Visie Erfgoed en Ruimte' (VER) is in 2011. vastgesteld in het kader van de uitwerking van de MoMo-beleidsbrief. Was aanvulling op Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR)
- 2018. twee 'beleidsbrieven' erfgoed: Cultuur in een open samenleving (2018) & Erfgoed telt (2018) => vertaling coalitieakkoord, o.a. extra budget erfgoed 2018-2021
- 2020. Beleidsbrief: beleidsreactie verkenningen erfgoedthema's archeologie, militair erfgoed, herinneringserfgoed en erfgoed van na 1965
- 2019/2020. erfgoed onderdeel van **NOVI** (vastgesteld 2019/2020)
- 2022. Beleidsdoorlichting Erfgoed^{*)} + beleidsreactie^{*)}
- 2024. Eigen Missie, Visie, Strategie RCE

Provinciaal beleid:

Per provincie is geïnventariseerd welk provinciaal beleid en welke provinciale verordeningen er met betrekking tot erfgoed in de fysieke leefomgeving zijn, en of hier verplichtingen voor gemeenten in staan opgenomen. De resultaten zijn weergegeven in de 'foto's' per provincie.

Recente documenten specifiek voor fysieke leefomgeving

2022. Brief provinciaal startpakket fysieke leefomgeving (BZK)

- Bevat doelen en opgaven uit nationale programma's, als bouwstenen voor de Ruimtelijke Voorstellen van de provincies
- Hier wordt o.a. verwezen naar de beleidsbrief Water Bodem Sturend en het programma Mooi Nederland als twee onderliggende bouwstenen voor ruimtelijke ontwikkeling

2023. Contourennotitie Nota Ruimte (BZK): benut erfgoed en eigenheid gebieden bij ruimtelijke ontwikkelingen

- Contourennotitie van BZK voor de Nota Ruimte benoemt de urgente keuzes op het gebied van energie, natuur, woningbouw, landbouw, economie en infrastructuur, en geeft eerste inhoudelijke richting voor verdeling van de ruimte. Relevante ontwikkeling voor overheden, o.a. omdat zij een doorvertaling moeten maken van de beleidsmatige opgave.
- Leidende principes: 1) niet afwentelen problemen naar gebieden en volgende generaties. 2) recht doen aan schaarse en waardevolle ruimte. Slim combineren van functies en kwaliteit. 3) recht doen aan eigenheid regio's. Daarnaast wordt water en bodem sturend bij te maken keuzes.
- Gestreefd naar beter evenwicht landbouw en natuur, overgang naar kringlooeconomie en sterke regio', steden en dorpen.
- Visie op omgang met cultureel erfgoed: biedt inspiratie en kan bijdragen aan vinden nieuwe oplossingen. Beschermen wat we belangrijk vinden, benutten van het verleden en ruimtelijke ontwikkelingen aan laten sluiten bij kenmerken en identiteit van gebieden. **2024 Rode draden impactanalyse Erfgoed en transitie^{*)}**

^{*)} deze documenten komen ook terug in de reconstructie van feiten, knelpunten, kansen en oplossingen

4.2 Reconstructie feiten, knelpunten, kansen, oplossingen op basis van documentenstudie

1. **1985. Brief minister aan bestuur centrale Stichting Federatie Monumentenwacht Nederland**, 4 dec 1985. Subsidie (40% v.d. lonen monumentenwachters) wordt gedecentraliseerd naar provinciefonds. Brief minister aan bestuur centrale Stichting Federatie Monumentenwacht Nederland, 4 dec 1985. De brief geeft feitelijke info over ondersteuningsstructuur en middelen, en knelpunten (decentralisatie lijkt mede oorzaak van huidige knelpunten). N.B. In gesprek met stakeholders is benoemd als knelpunt dat de ondersteuningsstructuur per provincie verschilt en bijvoorbeeld ook de financiering van monumentenwacht per provincie anders is en niet alle provincies meer subsidie geven hiervoor. Oorzaak zou zijn dat de middelen via het provinciefonds lopen, maar niet specifiek gelabeld zijn en de middelen in verhouding tot de opgaven beperkt zijn, waardoor provincies keuzes moeten maken. Dit lijkt aan te sluiten bij wat provincies zelf hier over zeggen.
2. **2008. Een lust, geen last. Visie op de modernisering van de monumentenzorg**. 4 pijlers: 1. Cultuurhistorie belangrijk element in RO procedures, vroeg betrekken. 2. Vermindering regeldruk 3. Efficiënter beheer en financiering bestaande (rijks)monumenten voorraad 4. Bevorderen herbestemming en herontwikkeling. Geeft info over context v.d. ontwikkeling v.d. opgave, werkwijze e.d. o.a. focus op behoud rijksmonumenten, icm opkomst behoud door ontwikkeling ivm verwachte leegstand grote gebouwen) en in 2008 al ingezette werkwijze die nu als oplossing benoemd wordt (o.a. vroegtijdig betrekken, integraal benaderen RO opgaven e.d.) n.b. In 2013 wordt handreiking hierover gemaakt voor gemeenten (zie 7).
3. **2009. Stut of steunpilaar. Onderzoeksrapport over de provinciale steunpunten monumentenzorg**, o.a. conclusie dat deze divers is georganiseerd, niet elk SP alle basistaken uitvoert, tevredenheid varieert (2/3 van gemeenten is tevreden.) Info over behoeften van kleinere monumenten gemeenten aan ondersteuning, kennis, inhuurmogelijkheid, feitelijke knelpunten in ondersteuningsstructuur (o.a. niet overal uitvoering basistaken, vraag of middelen voor SP's wel toereikend zijn. In 2016 blijkt uit vervolgonderzoek dat de situatie gemeente achteruit gaat (zie 11) Aanbevelingen rapport zijn gericht op versterking kennisinfrastructuur en ondersteuningsstructuur voor kleinere monumentengemeenten.
4. **2012. Evaluatie Wet archeologische monumentenzorg (Wamz)** Brief van de staatssecretaris van OCW aan de Tweede Kamer, Den Haag, 7 februari 2012. De evaluatie concludeerde dat de bescherming van archeologie is verbeterd, maar dat er nog ruimte is voor verbetering, vooral door archeologische kennis beter te integreren in beleidsinstrumenten zoals waardekaarten.
5. **2013. IOE signaleert verbeterpunten omtrent kennis, toezicht en handhaving bij vooral - maar niet alleen – kleine gemeenten, na overdracht IBT taken aan provincies** ('Erfgoed in goede handen?') Feitelijke info toenmalige geconstateerde knelpunten m.b.t. kennis, toezicht en handhaving bij vooral - maar niet alleen – kleine gemeenten + oplossingen
6. **2013. Grote gemeenten zorgen beter voor monumenten dan kleinere, maar ook enkele grote scoren lager dan verwacht**. Speerpunten volgens Heemschut: oprichting register gemeentelijke monumenten, actieve informatieverstrekking aan erfgoedeigenaren, positieve vermelding van cultuurhistorie en monumenten in college- of coalitieakkoorden. (Grote Monumententest, Bond Heemschut) Feitelijke info toenmalige geconstateerde knelpunten

m.b.t. capaciteit bij vooral - maar niet alleen – kleine gemeenten + mogelijke oplossingen
Constatering dat dit van buiten komt en niet vanuit partijen die formele toezichtrol hebben

7. **2013. Kunsten 92 en aantal erfgoedinstellingen geven handreiking voor gemeentelijke erfgoedagenda's**: erfgoed als economische aanjager, inwoners betrekken, succesvolle herbestemming, eigen identiteit. (Brochure 'Goud in handen') mogelijke oplossingsrichting die ook nu weer genoemd wordt; voorbeeld van interventie die is gedaan om implementatie nieuwe werkwijze te stimuleren, waarde van erfgoed onder aandacht te brengen en hoe te verzilveren
8. **2013. Cultureel Erfgoed op Waarde Geschat** (Platform 31) toont de meerwaarde van erfgoed, speelt in op behoefte aan economische onderbouwing voor investeringen in cultureel erfgoed.
9. **2014. Inventarisatie Uitvoering Erfgoedtaken door Omgevingsdiensten** (RCE) inventarisatie om inzicht te bieden in uitvoering erfgoedtaken door Omgevingsdiensten en daarmee hun positie in het erfgoedbestel. Feitelijke situatie samenwerking/ondersteuningsstelsel in 2014 N.B. Knelpunten die uit conclusies naar voren komen, zijn ook bij bijeenkomsten genoemd.
10. **2015-2022 streven naar eenduidige methodiek voor het opstellen van archeologische verwachtingskaarten** t.b.v. effectief en efficiënt archeologisch onderzoek (Motie Ronnes, brieven Cascade) Knelpunt effectiviteit en efficiëntie archeologische waardekaarten, oplossingsrichting via motie en meningen van stakeholders/initiatiefnemers over uitwerking van motie.
11. **2016. Erfgoeddeskundigheid en -capaciteit gaat bij aantal gemeenten achteruit en steunpunten worden minder gebruikt**. Gemeenten veelal tevreden over steunpunten, maar maken er minder gebruik van. Bereiken kleinere monumentengemeenten met beperkte capaciteit blijkt knelpunt. Aanbeveling o.a. om gemeenten te stimuleren tot inzet, benaderen gemeenten die uit zicht zijn, toekomst ondersteuning te bespreken met betrokkenen. (Onderzoek steunfunctie monumentenzorg en archeologie, DSP) Feitelijke situatie achteruitgang erfgoeddeskundigheid en capaciteit knelpunten die nu ook genoemd worden. Vervolgevaluatie door DSP (eerder in 2012) en lijkt ook vervolg op onderzoek 2009 (zie p. 3)
12. **2016. Cultuurhistorie in RO (DSP Groep)** Onderzoek in welke mate cultuurhistorie is ingebed in de ruimtelijke ordening van gemeenten. Grote verschillen tussen en gemeenten agv lokale omstandigheden en autonomie die gemeenten (binnen wettelijke kaders) hebben. Deze oorzaken sluiten aan op bevindingen uit andere documenten en de bijeenkomsten. Conclusie feitelijke situatie gemeenten m.b.t. cultuurhistorie in bestemmingsplannen met ook info over verschillen tussen disciplines (monumenten, archeologie, landschap) duiding en vergelijking met aantal andere onderzoeken. De beschouwing sluit aan op zowel genoemde knelpunten als wat voor gemeenten 'de basis op orde' zou kunnen zijn. Elementen van knelpunten m.b.t. opgave/techniek, capaciteit maar ook positie/rol erfgoeddeskundige, integraal werken/inzicht en overzicht hebben en tot slot politiek en maatschappelijk draagvlak / cultuur.

4.2 Reconstructie feiten, knelpunten, kansen, oplossingen op basis van documentenstudie

13. **2016 / 2017 Oprichting arbitragecommissie ArbitrArch op initiatief van OCW en RCE** (website www.arbitrarch.nl) Op initiatief van OCW en RCE werd arbitragecommissie ArbitrArch opgericht in 2017 om snelle, goedkope en deskundige oplossing te bieden voor geschillen binnen archeologie, vanwege ontbreken van adequate mogelijkheden binnen traditionele rechtspraak
14. **2016 Onderhoudsstaat en onderhoudskosten van groen erfgoed in Nederland** (in opdracht RCE, dec 2016) onderzoek naar onderhoudsstaat en jaargemiddelde onderhoudskosten van rijksbeschermd groen erfgoed in Nederland. Onderhoudsstaat is overwegend redelijk (69% van de objecten) ; 20% goed en 11% matig. Uitgaande van sober en doelmatig onderhoud bedragen totale onderhoudskosten voor alle ca 1.400 groene rijksmonumenten € 132 miljoen per jaar kosten. Bij 7 elementtypen sobere onderhoudsfrequenties niet toereikend. De totale onderhoudskosten bedragen dan € 185 miljoen per jaar. Feitelijke situatie in 2016 van o.a. opgave landschap/groen hoe staat het er voor en omvang benodigde middelen. Feitelijke constatering van afwijking van monumentenregister. Aanbiedingsbrief aan 2^e kamer zie nr. 16).
15. **2017 Naar een duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed** Onderzoek in opdracht van Vakgroep Restauratie en VAWR; naar svz monumentenstelsel. Geeft 7 thema's die van invloed (kunnen) zijn op de toekomst v.d. werkgelegenheid in de monumentensector (1. Rijksbeleid en rijksmonumenten 2. Gemeentelijke monumenten 3. Bestuurlijke verhoudingen 4. De toekomst van de markt en de financiering 5. Eigenaren en opdrachtgevers 6. Kwaliteit en vakmanschap 7. Onderwijs en innovatie. Per thema knelpunten, o.a. onvoldoende eenheid in de beoordeling van en sturing op kwaliteit bij vergunningverlening en uitvoering, onvoldoende kennis bij veel gemeenten, Onderwijs, praktijk en beleid werken onvoldoende samen bij grote opgaven, bijvoorbeeld via ateliers/laboratoria. Overdracht van kennis en innovatie krijgen hierdoor onvoldoende kans. Sluit aan op/komt overeen met genoemde knelpunten, o.a. ook het door marktpartijen genoemde knelpunt van gebrek aan uniformiteit tussen gemeenten
16. **2017 Kamerbrief over rapport groen erfgoed Rapport** (zie nr. 14) Benoemt dat rapport input is voor rijksbeleidsbrief 'Erfgoed telt' (zie overzicht beleidsdocumenten.) Hier iets positiever geformuleerd dan in rapport.
17. **2017 Brede blik op erfgoed** (RVC en RL*i*) Advies is dat rijks erfgoedbeleid op hoofdlijnen geen aanpassing behoeft. Doorontwikkeling van het erfgoedbeleid langs drie reeds ingezette lijnen, Per lijn worden concrete aanbevelingen gedaan. Een aantal daarvan komen overeen met oplossingen uit de provinciale bijeenkomsten van de Inventarisatie E&O, aantal zijn aanvullend. Met advies om aandacht aan cultuurverandering in de sector te besteden i.v.m. geconstateerde knelpunten, zoals dat erfgoed nog niet overal is ingebed in RO beleid, vaak gezien als hindermacht, onvoldoende aandacht voor gebiedsniveau en onvoldoende benutting aanwezig draagvlak. Geadviseerde oplossing t.a.v. benoemde knelpunten vooral in de hoek van 'cultuurverandering'. Advies rept niet over capaciteitsproblemen en lijkt toch van wat rooskleurige situatie uit te gaan op dit punt, hoewel via aantal elementen van de geadviseerde cultuurverandering wel overlapt met genoemde oplossingsrichtingen uit bijeenkomsten.
18. **2017. Ruimte voor Erfgoed.** Adviezen voor de inzet van provincies voor het gebouwde en

landschappelijke erfgoed, in opdracht van IPO. Knelpunten bij deskundigheid kleinere (monumenten)gemeenten, financiering grote restauraties en groene erfgoedwaarden, beschikbaarheid restauratie vakmensen, beschikbaarheid vrijwilligers en leegstand agrarisch leegstand. Geeft op hoog abstractieniveau beeld van feitelijke opgaven provincies, aantal knelpunten en adviezen m.b.t. oplossing gericht op versterking provincies (incl extra capaciteit en middelen)

- Flyer van IPO naar aanleiding van het advies: geeft info over de provincies als schakel tussen erfgoed, ruimte, economie. Wat doen provincies m.b.t. erfgoed, welke urgentie dat heeft, welke inzet ze ervoor leveren in termen van financiële middelen en capaciteit, ondersteuningsstructuur gemeenten en wat dat heeft opgeleverd. Op basis hiervan wordt de toegevoegde betekenis van de provinciale inzet geduid. De flyer geeft vrij toegankelijke beknopte feitelijke info opgave, rol en inzet provincies, capaciteit middelen, o.a. de tabel met budget per provincie. Feitelijk knelpunt: er is meer vraag dan geld, daarom moeten er keuzes gemaakt worden. .

19. 2017/2018 Stelsel of Lappendeken (BMC). Knelpunten deskundigheid en capaciteit bij gemeenten en zorgen over functioneren stelsel waarbij meer checks&balances van buiten lijken te komen dan vanuit provincies (IBT rol) en gemeenten (toezicht erfgoed).

20. 2018 Erfgoed in de Omgevingswet. Door Steunpunt Monumenten en Archeologie Noord-Holland. Steunpunt NH brengt publicatie uit i.v.m. komst Omgevingswet om (erfgoed)medewerkers van gemeenten in NH te helpen zich voor te bereiden op de komst v.d. Omgevingswet. In de publicatie zijn gevolgen van de omgevingswet voor het erfgoed toegelicht. () Los van de constatering dat het steunpunt deze handreiking heeft uitgebracht, bevat het ook feitelijke info over de opgaven in NH en de samenwerkingsverbanden (o.a. figuur Gemeenten in Noord-Holland met een samenwerkingsverband voor de Omgevingsvisie).

4.2 Reconstructie feiten, knelpunten, kansen, oplossingen op basis van documentenstudie

21. **2018. Onderzoek draagvlak monumenten en profiel monumentenliefhebbers** (Right Marktonderzoek in opdracht van Restauratiefonds) Laat zien dat er in de samenleving een brede waardering is voor erfgoed.
22. **2018. Nederlander toont veel sympathie voor archeologie maar doet er weinig mee (Universiteit Leiden, d.d. 17 januari 2018)** Uit onderzoek onder 500 Nederlanders blijkt dat er veel sympathie is voor de archeologie.
23. **2019. Beleidsreactie op rapporten 'Graven in depots'.** In essentie positief beeld van archeologische depots, waarbij minister vaststelt dat gemeentelijke en provinciale depots complementaire sterkere en zwakkere punten kennen en meer van elkaar kunnen leren. Rapporten Graven in depots (2016) en Verder graven in depots (2018) van de IOE geven dit beeld over respectievelijk de provinciale en de gemeentelijke archeologische depots. feitelijke info over specifieke situatie archeologische depots en verbeterkansen (de beleidsreactie geeft samenvatting van beide rapporten, reeds in samenvatting kort verwoord).
24. **2019. Zorg voor landschap**, rapport van PBL. Rapport pleit voor een landschapsinclusief omgevingsbeleid, waarbij o.a. provincies worden geprikkeld hun landschap te inventariseren en van doelen te voorzien. In het huidige omgevingsbeleid is landschap vaak een sluitpost. Het is wenselijk om landschap expliciet te borgen in het Besluit kwaliteit leefomgeving. Dit biedt ruimte en meer maatschappelijk draagvlak voor noodzakelijke nieuwe ontwikkelingen, zoals woningbouw, infrastructuur, nieuwe bedrijven, energietransitie, klimaatadaptatie en natuurontwikkeling.
25. **2019. Het vergeten landschap**, door F. Kistenkas. De Europese landschapsconventie eist nationale regels en maatregelen voor landschap in de Omgevingswet. De in voorbereiding zijnde Omgevingswet bevat wel regels over beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving maar niet specifiek voor landschap.
26. **2021. Over gemeenten, archeologie en ruimtelijke ordening: onderzoek belangenafweging gemeenten bij archeologie.** Grote variatie in hoeverre gemeenten voldoen aan voorwaarden om recht te doen aan archeologisch belang bij ruimtelijke ingrepen. Capaciteit en deskundigheid voornaamste knelpunt. Tevens de opmaat voor het latere beschikbaar stellen van de 5 mln door rijk voor archeologie in 2022, zie samenvatting en zie ook doc. Nr. 27.
27. **2021. Monitor onderhoud en restauratie rijksmonumenten**, door Fenicks Totale restauratieopgave rijksmonumenten van € 850 miljoen. Aanbeveling aparte financiering/subsidie voor grote restauratieopgaven. Geeft feitelijke info over specifieke restauratieopgave rijksmonumenten. N.b. in stakeholder gesprek werd benoemd dat bedragen niet overal feitelijk juist zijn.
28. **2021. IPO Positionpaper 'Uniek erfgoed verdient toekomst.** Pleidooi voor Rijksinzet Erfgoed Telt, oproep samenwerking bij restauratie Rijksmonumenten 250mln nodig tm 2025 en pleidooi voor vervolg Erfgoeddeal. Info over opgave/knelpunten restauratie monumenten, verbinding erfgoed met ruimtelijke opgaven, o.a. via gebiedsgerichte aanpak en belang vervolg Erfgoed telt (zie beleidsdocumenten). Tevens info over hoeveel middelen nodig zouden zijn en concrete verzoeken o.a. m.b.t. vervolg erfgoeddeal. N.b. deze is verlengd voor de periode 2023-2025
29. **2021. Manifest VAWR, Vakgroep Restauratie en GA-platform Restauratie kwaliteitsketen monumentenzorg.** Kwetsbare schakels in de hele keten van instandhouding monumenten: o.a. deskundigheid gemeenten, onderwijs restauratievak, financiering. () Is korte brochure van belangenberhartigingsorganisatie.
30. **2022. Archeologie bij de tijd.** Veel gaat goed in archeologiestelsel, maar ook verbeteringen noodzakelijk, o.a. op gebied capaciteit en deskundigheid gemeenten, archeologisch onderzoek, publieksbereik en participatie en archeologische (arbeids)markt. Feitelijke info over knelpunt archeologie en besluit 5 mln, waarvan 3mln voor capaciteit & deskundigheid In beleidsreactie op dit advies staat dat is besloten tot beschikbaar stellen van de 5 mln door rijk voor archeologie in 2022 (waarvan 3 mln voor capaciteit en deskundigheid), relevant omdat de problemen bij de andere disciplines vergelijkbaar lijken. Wat opvalt is dat in deze beleidsreactie o.a. wordt verwezen naar meerjarencultuurbrief. Deze hebben we niet aangereikt gekregen, maar in deze brief aan de kamer staan ook andere besluiten over toekenning van extra middelen voor erfgoed. Info hierover is aan samenvatting toegevoegd. In deze meerjarenbrief staat feitelijke info over rijksmiddelen erfgoed en knelpunten oplossingen/maatregelen die staatssecretaris heeft vastgesteld (dus niet alleen archeologie maar erfgoed breed).
31. **2022. Beleidsdoorlichting Erfgoed**, door DSP-groep. Staat van erfgoed is over het algemeen goed, maar uitdagingen o.a. in capaciteit en deskundigheid gemeenten en verbinden erfgoed met grote (ruimtelijke) opgaven en transities. Geeft op hoog abstractieniveau beeld van feitelijke landelijke opgave,incl. uitdagingen n.a.v. ontwikkelingen die van buiten komen en knelpunt capaciteit uitdagingen nav ontwikkelingen o.a. verandering samenstelling bevolking (heeft impact voor welk erfgoed te beschermen), focus op maatschappelijke betekenis erfgoed, grote ruimtelijke opgaven en knelpunt sterk afgenomen capaciteit en deskundigheid van erfgoed bij gemeenten. Bij dit laatste punt gaat het vooral om kleine gemeenten, maar ook bij grote monumentengemeenten speelt dit (zie samenvatting).

4.2 Reconstructie feiten, knelpunten, kansen, oplossingen op basis van documentenstudie

32. **2022. Verslag Toezicht 2021-2022, IOE.** Deskundigheid en capaciteit gemeenten toenemend knelpunt, druk op gemeenten is groot, volgens de IOE. IBT door provincies op de uitvoering van taken door gemeenten op het gebied van monumenten en archeologie is summier ingericht. Minister heeft hierdoor geen overkoepelend zicht op werking erfgoedstelsel waar ze eindverantwoordelijk voor is.
33. **2022. Kwaliteit in de monumentenketen**, door VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie. Bedrijven in de sector van de gebouwde en groene monumenten roepen nieuwe kabinet op om ketenverbetering om kwaliteit van instandhouding van monumenten structureel te verbeteren.
34. **2022. Erfgoed is mensenwerk. Samen verder met Faro in de leefomgeving**, door RCE. Schetst toekomstbeeld waarbij de mens centraal staat en betrokkenheid of eigenaarschap van mensen met een plek drijvende kracht is achter ontwikkelingen zoals Faro die voorstaat. Publicatie om (lokale) overheden en klassieke erfgoedorganisaties te inspireren en ze aan te sporen zelf invulling te geven aan nieuwe manier van werken.
35. **2023 Contourennotitie Nota Ruimte =>** zie bij beleidsdocumenten in voorbereidingsrapportage
36. **2023. Levend Erfgoed.** Een toekomstgerichte evaluatie van het immaterieel erfgoedbeleid, Cultural Motion d.d. december 2023. N.a.v. Tweede Kamermotie geeft de staatssecretaris beleidsvisie op het terrein van immaterieel erfgoed, waarin ze ingaat op versterkingsmogelijkheden en immaterieel erfgoed als onderdeel van het cultuurbeleid. Dit gaat specifiek over immaterieel erfgoed. Wel vergelijkbare knelpunten/oplossingen m.b.t. kennis en kunde gemeenten, meer samenwerking tussen gemeenten en met gemeenschappen nodig e.d. maar link met fysiek erfgoed wordt in nr. 31 directer gemaakt.
37. **2023. Public Views on the Protection of the Historic Environment.** Breed maatschappelijk draagvlak voor Erfgoed in Engeland. Publicatie met verwijzingen naar 9 onderzoeken uit periode 2015-2022)
38. **2024. Informatiepakket Tweede kamer Cultureel Erfgoed:** hierin staat onder meer redelijk feitelijke informatie over de financiële middelen van private partijen en rijksoverheid
39. **2024. Rode draden impactanalyse Erfgoed en transities.** Geeft een eerste schets van opgaven binnen de provincies; hoe kunnen de transities gezien worden in relatie tot erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en een integrale aanpak? Wat is er procesmatig nodig en over welke noties moet binnen provincies worden doorgesproken? Daarnaast bieden de rode draden het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap handvatten om zowel het vervolgesprek met de provinciale collega's alsmede de interdepartementale collega's aan te gaan over de relatie tussen de transitie-opgaven en erfgoed, het bereiken van ruimtelijke kwaliteit voor de leefomgeving en een integrale aanpak van de stapeling van opgaven. Het document beschrijft beknopt deze opgaven en doet een poging om tevens voor sommige opgave een ruimtelijke impact te tonen. Een eenduidig beeld over waar transitie-opgaven aan cultureel erfgoed raken en wat voor impact dit heeft is op basis van de gesprekken helaas nog niet te schetsen. Bijvoorbeeld omdat de grote opgaven zelf nog te onduidelijk zijn, of omdat er te weinig bekend is voor de deelnemers aan de gesprekken om de impact ook daadwerkelijk te kunnen inschatten.
40. **2024. Toegang tot Cultuur, op weg naar een nieuw bestel in 2029.** Advies Raad voor Cultuur over stelselwijziging. Erfgoed lijkt hier buiten de scope geplaatst te zijn door de Raad, maar wordt toch ook wel weer genoemd. Relevant aangezien erfgoed in de fysieke leefomgeving tussen ruimtelijke en cultuurdomein in staat en beiden raakt.
41. **2024. Report: Forecast to fill gaps between education and training supply and labour market needs.** A preliminary analysis. (CHARTER European Cultural Heritage Skills Alliance, d.d. 12/01/24) Onderzoek laat de noodzaak zien om erfgoedvaardigheden op innovatieve manieren aan te bieden.
42. **2024. Erfgoed in zwaar weer. Limburgs erfgoed in tijden van klimaatverandering**, door Bart Zwegers. Erfgoedplekken lopen gevaar door de gevolgen van extreem weer. In de zomer van 2021 werden diverse regio's in Nederland, België en Duitsland verrast door extreme regenval waardoor rivieren en beken ruim buiten hun oevers traden, waarbij ook zeker 139 erfgoedplekken werden getroffen.

4.3 Samenvatting per document

1. **1985. Brief Monumentenwacht, brief van minister van Volksgezondheid, Welzijn en Cultuur aan Bestuur stichting Monumentenwacht Nederland, d.d. 4 dec 1985.** De (overheidsfinanciering van de) monumentenwachten wordt gedecentraliseerd, n.a.v. motie Oomen. Vanaf 1986 wordt het bedrag voor dekking van 40% van de loonkosten van monumentenwachters overgeheveld van de begroting van het Ministerie Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur naar het Provinciefonds. Monumentenwachten kunnen vanaf dan subsidieverzoek indienen bij provinciale besturen i.p.v. bij het rijk. Jaarlijkse rijkssubsidiering t.b.v. het centrale apparaat v.d. monumentenwachten wordt na 1985 voortgezet. Minister is overtuigd van noodzaak een bescheiden centraal apparaat in stand te houden t.b.v. coördinatie op terrein van bevordering opleiding en scholing, nastreven uniformiteit in personeelsbeleid & tarifiering en uitdragen van de gedachte van preventieve monumentenzorg. Rechtspositie monumentenwachters: alle provincies m.u.v. Noord-Brabant hebben minister bericht B-3 status te garanderen. Voor Noord-Brabant heeft minister vertrouwen dat ook hier bevredigende oplossing gevonden zal worden. (*Brief minister aan bestuur centrale Stichting Federatie Monumentenwacht Nederland, 4 dec 1985*)
2. **2008. Een lust, geen last. Visie op de modernisering van de monumentenzorg, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, d.d. november 2008** OCW komt met visie op het moderniseren van de monumentenzorg in Nederland. Het document biedt een overzicht van de geplande vernieuwingen en aanpassingen binnen de monumentenzorg, voortbouwend op eerdere wet- en regelgeving zoals de Monumentenwet van 1988. De visie is erop gericht om monumentenzorg efficiënter, effectiever en minder belastend te maken voor eigenaren en betrokken partijen. Belangrijk uitgangspunt voor de moderne monumentenzorg is dat burgers (eigenaren en particulier initiatief) betere participatiemogelijkheden krijgen. Daarnaast wordt de monumentenzorg meer gebiedsgericht en ontwikkelingsgericht. De vele positieve zaken van het huidige stelsel blijven bestaan of worden verbeterd. De visie op moderne monumentenzorg rust op vier pijlers:
 - Pijler 1: Cultuurhistorie belangrijk element in procedures ruimtelijke ordening: Vroeg in het proces van ruimtelijke ontwikkelingen wordt de cultuurhistorie geïnventariseerd en geanalyseerd. Cultuurhistorische waarden vormen één van de wegingsfactoren bij het vaststellen van een bestemmingsplan. Bij wijzigingen van het bestemmingsplan wordt het effect van die verandering op de cultuurhistorische waarden afgewogen tegen andere belangen. Burgers kunnen bij belangrijke cultuurhistorische waarden in een vroeg stadium hun inbreng leveren.
 - Pijler 2: Vermindering regeldruk: Monumentenwetgeving is in het nieuwe stelsel een ontwikkelkracht. Borging van de cultuurhistorie vooraan in de ruimtelijke ordening (zie de eerste pijler) is een principiële keuze die erop gericht is om sectorale ingrepen in ruimtelijke processen overbodig te maken. Het aan monumenten gebonden instrumentarium kan worden verkleind als pijler 1 goed vorm krijgt.
 - Pijler 3: Efficiënter beheer en financiering bestaande voorraad De bestaande rijksmonumenten moeten goed beheerd worden. Centraal daarin staan de eigenaar en de gemeente, omdat die de eigenaar het beste kan begeleiden. Maatregelen in pijler 3 zijn erop gericht deze partijen optimaal te faciliteren met kennis en bevoegdheden. Er komt toereikende structurele financiering voor restauratie en instandhouding. De groei van het monumentenbestand wordt strikt gereguleerd, binnen de bestaande budgettaire kaders.
 - Pijler 4. Bevorderen herbestemming en herontwikkeling De grote opgave voor de komende decennia ontstaat door de leegstand van grote gebouwen zoals kerken, scholen en industriële complexen. Vanwege hun cultuurhistorische waarde kunnen ze een inspiratiebron zijn voor herontwikkelingsplannen. Planvorming bij herbestemming duurt soms jaren en leegstand tast het gebouw aan. Het beleid in deze pijler is erop gericht de gebouwen in de planperiode tegen verloedering te beschermen, en om een financieel instrumentarium te bieden voor de exploitatie van de gebouwen. Dit is een vernieuwende blik op de subsidies in de monumentenzorg.

4.3 Samenvatting per document

3. 2009. Stut of steunpilaar, Erfgoedinspectie, d.d. augustus 2009 Onderzoeksrapport over de provinciale steunpunten monumentenzorg. Belangrijkste algemene conclusies:

- De steunpunten zijn heel verschillend ingericht en zijn bij verschillende partijen en organisaties ondergebracht.
- De steunpunten voeren niet allemaal alle basistaken uit.
- Door twee derde van alle geïnterviewde gemeenten wordt het werk van de steunpunten zeer positief ervaren.
- Per provincie zijn er grote verschillen in tevredenheid bij de gemeenten.

Rapport doet tevens aanbevelingen t.b.v. versterking van een goed werkende kennisinfrastructuur en ondersteuningsstructuur voor kleinere monumentengemeenten.

Richting rijk: o.a. stimuleren dat in alle provincies inhuurmogelijkheid is voor inhuur aanvullende monumentenkennis aanwezig is. Gebleken is dat bij met name de kleinere monumentengemeenten hieraan een behoefte bestaat. (geen onderdeel v.d. opzet van steunpunten, kan ook bij moederorganisaties of extern worden

ondergebracht.) Vergroting bekendheid steunpunten. Onderzoeken of rijksbijdrage voor steunpunten, t.b.v. minimum bezetting nog voldoet, aangezien deze sinds de oprichting van de steunpunten nooit is geïndexeerd. Bestendig dat alle steunpunten voor uitvoering van basistaken RCE medewerking krijgen en onderzoek of hiervoor binnen RCE voor elke provincie gelijk beleid wordt gevoerd.

Richting Provincies/IPO en steunpunten: verbeteren minder goed functionerende steunpunten, meer aandacht van steunpunten voor stimuleren van het ontwikkelen van cultuurhistorisch (ruimtelijk) kwaliteitsbeleid, stimuleren v.d. rol die steunpunten kunnen hebben bij inbedding gebiedsgerichte benadering van monumentenzorg bij gemeenten. Stimuleer een betere samenwerking, onderzoek of Provinciale bijdrage voldoende is, stimuleer dat alle steunpunten archeologische kennis in huis hebben t.b.v. helpdeskfunctie, bevorder totstandkoming eigen archeologisch beleid bij gemeenten etc.

4. 2012. Evaluatie Wet archeologische monumentenzorg (Wamz) Brief van de staatssecretaris van onderwijs, cultuur

En wetenschap aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag, d.d. 7 februari 2012

De brief schetst een aantal ontwikkelingen op het gebied van archeologie en de uitkomsten van de evaluatie op de Wamz. Als ontwikkeling wordt geschetst dat het jarenlange traject naar de implementatie van de Wet archeologische monumentenzorg (Wamz) in 2007, dat begon met de ondertekening van het Verdrag van Malta in 1992, een aanzienlijke invloed heeft gehad op de archeologie in Nederland. Dit leidde tot een verschuiving van verantwoordelijkheden, waarbij provincies en gemeenten een grotere rol kregen in de bescherming van archeologisch erfgoed binnen de ruimtelijke ordening. Provincies gingen archeologische belangen opnemen in hun beleid en stelden provinciaal archeologen aan. Gemeenten begonnen archeologische waarden vroeg in het ontwikkelingsproces mee te wegen en het aantal gemeenten met een eigen archeoloog nam toe. Door deze integratie in de ruimtelijke ordening kwamen gemeenten bij ontwikkelingen minder vaak voor verrassingen te staan, wat bijdroeg aan een betere bescherming en waardering van archeologie als meerwaarde in plaats van hinder.

De implementatie van de archeologiewetgeving (Wamz en Bamz) in 2007 werd geëvalueerd om te bepalen of deze wetten effectief bijdragen aan de bescherming van archeologische waarden, zoals bedoeld in het Verdrag van Malta. De evaluatie, uitgevoerd door RIGO in 2011, richtte zich op vier thema's: de integratie van archeologie in ruimtelijke ordening, de financiële kaders, de liberalisering van de archeologische bedrijfstak en de kennisinfrastructuur. De evaluatie concludeerde dat de bescherming van archeologie is verbeterd, maar dat er nog ruimte is voor verbetering, vooral door archeologische kennis beter te integreren in beleidsinstrumenten zoals waardekaarten. Het 'verstoorder-betaalt' principe bleek effectief voor financiering, maar kan verwarring veroorzaken. De evaluatie benadrukte ook de noodzaak van verdere professionalisering en kwaliteitsbewaking binnen de archeologische sector en stelde verbeteringen voor, zoals certificering en versterking van de archeologische infrastructuur.

4.3 Samenvatting per document

5. 2013. *Erfgoed in goede handen?*, Erfgoedinspectie, d.d. februari 2013. OE signaleert verbeterpunten m.b.t. kennis, toezicht en handhaving bij vooral - maar niet alleen – kleine gemeenten ('Erfgoed in goede handen?')

=> Minister OCW heeft op 21 maart 2013 de kamer geïnformeerd en aangegeven hoe met de aanbevelingen die aan het rijk zijn gedaan werd omgegaan. Rapport ging ook naar andere partijen aan wie aanbevelingen gericht waren: IPO, provincies, gemeenten en provinciale steunpunten monumentenzorg en archeologie

6. 2013. *Grote Monumententest*, Bond Heemschut, d.d. december 2013. Grote gemeenten zorgen beter voor monumenten dan kleinere, maar ook enkele grote scores lager dan verwacht. Speerpunten zijn oprichting register gemeentelijke monumenten, actieve informatieverstrekking aan erfgoedeigenaren, positieve vermelding van cultuurhistorie en monumenten in college- of coalitieakkoorden. (Grote Monumententest Bond Heemschut) zie volgende pagina voor toelichting

=> onderzoek door Heemschut naar gemeentelijk monumentenbeleid onder alle Nederlandse gemeenten. Bijzonder dat het een extern onderzoek van een particuliere organisatie betreft. Conclusie is dat grote gemeenten het overwegend beter doen dan kleinere. Aantal grotere monumentengemeenten scoort lager dan verwacht. Bepaalde gemeenten besteden onvoldoende aandacht aan monumenten, sprake van 'bestuurlijke verwaarlozing'.

=> Best scorende provincies: Gelderland, Noord-Brabant, Utrecht. Minst scorende: Flevoland, Drenthe en Zeeland.

Drie speerpunten van Heemschut in dit onderzoek: register gemeentelijke monumenten oprichten, actieve informatieverstrekking aan erfgoedeigenaren, positieve vermelding van cultuurhistorie en monumenten in college- of coalitieakkoorden

4.3 Samenvatting per document

7. 2013. *Goud in handen, Kunsten '92, in samenwerking met erfgoedinstellingen*

Kunsten 92 (landelijke belangenvereniging) geeft samen met aantal erfgoedinstellingen een handreiking aan gemeenten a.d.h.v. 4 thema's, i.h.k.v gemeentelijke verkiezingen

=> (1) Economisch aanjager: o.a. optreden als regisseur tussen partners, breng domeinen cultuur, economie en RO samen, manage de verwachtingen vanwege structureel ambtelijk capaciteitstekort bij archeologie en monumentenzorg, faciliteert informele lokale en provinciale netwerken. (2) Inwoners betrekken, o.a. aandacht voor vrijwilligers. (3) succesvolle herbestemming: o.a. vervroeg stadium waar erfgoed in beeld komt bij RO. (4) Eigen identiteit: o.a. betrek cultuurhistorie bij citymarketing, verbinden erfgoed met kunst- en cultuurinstellingen en culturele evenementen.

8. 2013. Cultureel Erfgoed op Waarde Geschat, publicatie van Platform 31. Toont de meerwaarde van erfgoed in cijfers en verhalen. Geeft o.a. aan dat de waarde van rijksmonumenten of woningen binnen een beschermd dorps- of stadsgezicht over het algemeen hoger zijn. In Zaanstad bleek dat ca. 25% per m2 hoger te zijn. Opknappen van monument verhoogt tevens de waarde van woningen in de directe omgeving. Publicatie speelt in op behoefte aan economische onderbouwing voor investeringen in cultureel erfgoed.

9. 2014. Inventarisatie Uitvoering Erfgoedtaken door Omgevingsdiensten, door RCE. Inventarisatie om inzicht te bieden op uitvoering erfgoedtaken door Omgevingsdiensten en daarmee hun positie in het erfgoedbestel. Belangrijkste conclusies:

- De organisatie van Omgevingsdiensten is nog in ontwikkeling; nog onduidelijk of ze zich zullen richten op alleen uitvoeringstaken (VTH) of ook beleidsmatige.
- Omgevingsdiensten fungeren als één loket voor VTH op milieugebied. Erfgoedtaken behoren niet tot verplichte basistakenpakket, maar sommige gemeenten besteden deze taken toch uit. Beleidsontwikkeling blijft taak van het bevoegd gezag/gemeente.
- De 7 onderzochte Omgevingsdiensten die erfgoedtaken uitvoeren, hebben bijna allemaal een verschillende aanpak en proces=> moeilijk te vergelijken.
- Mate van uitbesteding van erfgoedtaken varieert per taakveld, waarbij archeologietaken vaker worden uitbesteed aan Omgevingsdiensten dan monumententaken.
- Voor archeologie ligt het zwaartepunt bij het opstellen van bestemmingsplannen, advisering en toetsing. Voor monumenten omvat het takenpakket ook vergunningverlening, toezicht en handhaving.
- Erfgoedmedewerkers van Omgevingsdiensten missen vaak voldoende betrokkenheid bij beleidskeuzes van gemeenten, mede door de fysieke afstand.
- Erfgoedmedewerkers geven aan dat het belangrijk is om vanaf het begin betrokken te worden bij het besluitvormingsproces om versplintering van beleid en uitvoering te voorkomen.
- Omgevingsdiensten werken outputgericht, wat kan leiden tot minder vragen van gemeenten over erfgoed vanwege de kosten, terwijl het belangrijk is om draagvlak voor erfgoed te creëren
- HBO opleidingsniveau wordt door gemeentelijke archeologen vaak niet voldoende gevonden. Archeologie vinden zij een academische opleiding.
- Toezicht en handhaving bij archeologie vereisen intensieve begeleiding en deskundigheid. Veel Omgevingsdiensten zijn niet ingericht op de vereiste kwaliteit van toezicht, vooral bij archeologietaken.

4.3 Samenvatting per document

10. 2015 – 2022 streven naar eenduidige methodiek voor het opstellen van archeologische verwachtingskaarten t.b.v. effectief en efficiënt archeologisch onderzoek (Motie Ronnes i.c.m. brieven Cascade)

2015 Motie Ronnes d.d. 30 juni 2015. Om te voorkomen dat gemeenten slecht onderbouwde archeologische dubbelbestemmingen toevoegen, en daarmee bedrijven en gemeenten onnodig belasten met onderzoek, wordt deze motie aangenomen. Deze vroeg om in de regels over het beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving (Omgevingswet) 'bekende of te verwachten' te vervangen door 'bekende of aantoonbaar te verwachten'. Door "aantoonbaarheid" te eisen, wordt bescherming gebaseerd op specifieke, lokale informatie. Dit leidt tot beter onderbouwde verplichtingen en voorkomt onnodige lasten, wat zowel de archeologie als de economie ten goede komt.

2021 Brief van voormalige projectleider 'Handleiding archeologische inventarisatiekaarten' aan de bewindspersoon om zijn zorgen te delen over het draagvlak en de effectiviteit van de resultaten. Hij wijst op kritiekpunten van stakeholders en benadrukt de noodzaak van een breed gedragen aanpak voor het begrip 'aantoonbare archeologische verwachtingen'. Hij suggereert verdere evaluatie en overleg met betrokken partijen om de handleiding te verbeteren en te zorgen voor beter draagvlak en praktische bruikbaarheid. (Brief afronding project 'Handleiding archeologische inventarisatiekaarten', J.N.W. Breimer d.d. 9 sept 2021)

2021 Cascade schrijft bewindspersoon OCW om teleurstelling te uiten over de eindversie van de 'Handleiding archeologische inventarisatiekaarten'. Deze voldoet volgens hen niet aan het amendement Ronnes en is niet duidelijk genoeg over het begrip 'aantoonbare archeologische verwachting'. Ze vrezen dat de handleiding niet goed aansluit bij de wettelijke eisen en zal leiden tot onnodige discussies en juridische conflicten. Cascade pleit voor een gezamenlijke aanpak om een betere handleiding te ontwikkelen die duidelijkheid biedt en effectief bijdraagt aan de bescherming van archeologische waarden. (Brief over Handleiding Archeologische Inventarisatiekaarten en uitvoering amendement Ronnes nr. 162, Cascade d.d. 26 okt 2021)

2022 Cascade schrijft bewindspersoon OCW om teleurstelling te uiten over het rapport 'Archeologie bij de Tijd' omdat het de rol van initiatiefnemers negeert. Benadrukt wordt dat initiatiefnemers, zoals zichzelf, cruciaal zijn voor de financiering en uitvoering van archeologisch onderzoek. De kern van hun aanbevelingen luidt:

- Zie af van extra instituties, bestuurslagen en marktverstoringende maatregelen.
- Overleg met de beroepsgroep en initiatiefnemers om de kwaliteit van archeologisch onderzoek te verbeteren.
- Zorg voor een evenwichtig besluitvormingsproces waarbij initiatiefnemers bezwaar en beroep kunnen aantekenen tegen selectiebesluiten.
- Maak archeologische verwachtingskaarten effectiever, zodat ze leiden tot zinnig en gericht onderzoek.

(Brief over 'Advies Raad voor Cultuur/ 'Archeologie bij de tijd', Cascade d.d. 18 juli 2022)

4.3 Samenvatting per document

11. 2016. *Onderzoek steunfunctie monumentenzorg en archeologie*, DSP Groep, d.d. 5 mei 2016

- . => Vervolgevaluatie door DSP (eerder in 2012) i.o.v. OCW over de provinciale steunfunctie monumentenzorg en archeologie die sinds 2009 bij provincies is belegd. Rapport geeft een beeld van de schil van ondersteuningsorganisaties rondom de overheden. Conclusie dat provincies zorgdragen voor de steunfunctie. Deel heeft (veel) financiële middelen aan Rijksbijdrage toegevoegd, anderen niet. Deskundigheid en capaciteit neemt bij deel gemeenten af en gemeenten maken minder gebruik van steunpunten. Terwijl invoering Omgevingswet en Erfgoedwet impact hebben op takenpakket. Gemeenten veelal tevreden over ondersteuning door steunpunten. Meninge verdeeld of het steunpunten lukt om bij actuele ontwikkelingen ondersteuning te bieden en of voldoende proactief. Taakverdeling betrokken overheden helder. Bouwplanoverleg niet in elke provincie aangeboden. Knelpunt is dat deel kleinere monumentengemeenten met beperkte capaciteit niet in beeld zijn bij steunpunt, vraag hoe met deze moeilijk te bereiken groep om te gaan.
- ⇒ Aanbeveling o.a. om gemeenten te stimuleren die nu geen bijdrage geven van inzet op monumentenzorg en archeologie en benaderen gemeenten die uit zicht zijn. Advies om toekomst van ondersteuning gemeenten en rol steunfunctie samen te bespreken met de overheden. Steunpunten kunnen belangrijke rol spelen aan erfgoedzorg bij gemeenten. Afhankelijk van rol moet opnieuw naar budget en definitie maatwerk worden gekeken.

12. 2016. *Cultuurhistorie in Ruimtelijke Ordening*, DSP Groep, d.d. 5 mei 2016. Onderzoek in welke mate cultuurhistorie is ingebed in de ruimtelijke ordening van gemeenten. In de praktijk grote verschillen tussen gemeenten en ook binnen gemeenten (tussen verschillende bestemmingsplannen en tussen gebieden in de gemeente) a.g.v. lokale omstandigheden en autonomie die gemeenten (binnen wettelijke kaders) hebben. Gemeenten kunnen o.a. zelf bepalen:

- Welke cultuurhistorische waarden belangrijk zijn in een gemeente.
- Of er al dan niet een apart erfgoedbeleid wordt geformuleerd en wat de inhoud is van dat beleid.
- Welke bestemmingsplanregels gelden voor objecten en gebieden met cultuurhistorische waarden.
- Wanneer bestemmingsplannen geactualiseerd moeten worden.
- Hoeveel capaciteit er wordt ingeruimd voor erfgoedzorg.
- In welke mate erfgoedzorg betrokken is bij vergunningverlening.
- Wat de handhavingsprioriteiten zijn.

Om de conclusies samen te vatten introduceren de onderzoekers een vierdeling in niveaus waarop cultuurhistorie is ingebed in de ruimtelijke ordening: techniek, proces en capaciteit, inzicht en overzicht en tenslotte cultuur.

13. 2016 / 2017. *www. Arbitrarch.nl, oprichting arbitragecommissie ArbitrArch* Het initiatief van OCW en de RCE om de arbitragecommissie ArbitrArch op te richten begon omstreeks 2016. Het doel was om een snelle, goedkope en deskundige oplossing te bieden voor geschillen binnen de archeologie, vanwege het ontbreken van adequate mogelijkheden binnen de traditionele rechtspraak voor dergelijke specifieke kwesties. De oprichting van ArbitrArch vond uiteindelijk plaats in 2017. ArbitrArch biedt sindsdien arbitrage, bindend advies en raadgevend advies voor geschillen die te maken hebben met archeologische projecten en andere erfgoedmonumenten. Er zijn openbare documenten en bronnen beschikbaar die verdere informatie bieden over ArbitrArch, waaronder het reglement voor arbitrage en advies, en samenvattingen van behandelde casussen. Deze informatie is te vinden op de website van ArbitrArch en via de RCE.

4.3 Samenvatting per document

14. 2016. Naar een duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed Onderhoudsstaat en onderhoudskosten van groen erfgoed in Nederland, Wageningen Environmental Research (Alterra) & Debie & Verkuil tuin- en landschapsarchitectuur in opdracht van RCE, d.d. dec 2016. Onderzoek naar onderhoudsstaat en jaargemiddelde onderhoudskosten van rijksbeschermd groen erfgoed in Nederland. Onderhoudsstaat is overwegend redelijk (69% van de objecten) ; 20% goed en 11% matig. Uitgaande van sober en doelmatig onderhoud volgens de Leidraad subsidiabele instandhoudingskosten 2013 bedragen de totale onderhoudskosten voor het onderhoud van alle ongeveer 1.400 groene rijksmonumenten in Nederland € 132 miljoen per jaar incl. btw en indirecte kosten. In aanvulling op deze kostenberekening is bij zeven element typen afgeweken van de onderhoudsfrequenties volgens de Leidraad omdat deze niet toereikend worden geacht voor sober en doelmatig onderhoud. De totale onderhoudskosten bedragen dan € 185 miljoen per jaar. Naar schatting 79% van kosten is toe te schrijven aan groenaanleg bij buitenplaatsen en landgoederen. Bij 44% van de monumenten is afwijking geconstateerd van aangetroffen situatie met de omschrijving in het monumentenregister. Bij het grootste deel van deze afwijkingen was sprake van een ontbrekende beschrijving van de aanlegstijl in het register. Bij 30% van de monumenten was sprake van verdwenen of aangetaste groenelementen, die in de beschrijving wel waren opgenomen.

15. 2017. Naar een duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed, Van de Voorde Monumentadvies in opdracht van VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie. Onderzoek kwaliteit en continuïteit vakmanschap. In opdracht van Vakgroep Restauratie en VAWR. Onderzoek naar de huidige stand van zaken van het monumentenstelsel om lange termijnvisie en aanpak te ontwikkelen voor de uitvoerende restauratiesector ter verbetering van de kwaliteit en de continuïteit van het vakmanschap. Geeft 7 thema's die van invloed (kunnen) zijn op de toekomst v.d. werkgelegenheid in de monumentensector (1. Rijksbeleid en rijksmonumenten 2. Gemeentelijke monumenten 3. Bestuurlijke verhoudingen 4. De toekomst van de markt en de financiering 5. Eigenaren en opdrachtgevers 6. Kwaliteit en vakmanschap 7. Onderwijs en innovatie. Per thema knelpunten, o.a. onvoldoende eenheid in de beoordeling van en sturing op kwaliteit bij vergunningverlening en uitvoering, onvoldoende kennis bij veel gemeenten, Onderwijs, praktijk en beleid werken onvoldoende samen bij grote opgaven, bijvoorbeeld via ateliers/laboratoria. Overdracht van kennis en innovatie krijgen hierdoor onvoldoende kans.

16. Kamerbrief over rapport groen erfgoed, Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, d.d. 8 mei 2017. Brief Minister OCW aan Tweede Kamer om rapport 'Onderhoudsstaat en onderhoudskosten van groen erfgoed in Nederland' (nr. 13) aan te bieden. Hier iets positiever geformuleerd dan in rapport zelf: 89% van de beoordeelde groenelementen in goede of redelijke staat. Van enkele categorieën, zoals pastortuinen en tuinen bij parken en landhuizen, verkeren relatief veel elementen in een matige staat. De uitkomsten van het onderzoek zijn input voor het project 'Erfgoed Telt'.

17. 2017. Brede blik op erfgoed, gevraagd advies van RLI en RvC als input voor Erfgoed Telt. Advies gaat in op welke transitie meest urgent zijn i.r.t. onroerend erfgoed in fysieke leefomgeving, welk effect deze transitie hebben op erfgoed en erfgoedbeleid, toegevoegde waarde dit erfgoed kan leveren aan de transitie en of er behoefte is aan nieuw beleid, instrumenten, rolverdeling. Benoemde knelpunten in advies zijn o.a.:

- Het behoud van onroerend cultureel erfgoed is nog niet overal ingebed in het ruimtelijk beleid.
- Erfgoedbeleid wordt door eigenaren, initiatiefnemers en bestuurders vaak nog ervaren als op zichzelf staand sectorbeleid (hindermacht) en niet als een verbindend facetbeleid (inspiratiekracht).
- De discussies over erfgoed vinden vooral plaats op gebouwniveau, terwijl het gebiedsniveau meer aandacht heeft.
- Erfgoed en het grote draagvlak ervan worden nog onvoldoende ingezet als bron voor inspiratie bij de (her)ontwikkeling van monumenten en gebieden.

Advies is dat rijks erfgoedbeleid op hoofdlijnen geen aanpassing heeft. Wel zorgen voor doorontwikkeling van het erfgoedbeleid langs de drie reeds ingezette lijnen: 1. van collectie naar connectie, 2. van gebouw naar gebruiker en 3. van object naar gebied. Geef daarbij aandacht aan cultuurverandering in de sector. Omarm daarnaast de sturingsfilosofie van de Omgevingswet. Per lijn worden concrete aanbevelingen gedaan. Geadviseerde oplossing t.a.v. benoemde knelpunten zitten vooral in de hoek van 'cultuurverandering'.

4.3 Samenvatting per document

18. 2017. Ruimte voor Erfgoed: over inzet provincies bij gebouwd en landschappelijk erfgoed, Hylkema Erfgoed in opdracht van IPO, d.d. december 2017. Knelpunten bij deskundigheid kleinere (monumenten)gemeenten, financiering grote restauraties en groene erfgoedwaarden, beschikbaarheid restauratie vakmensen, beschikbaarheid vrijwilligers en leegstand agrarisch erfgoed.

- ⇒ Feitelijke constatering: in 2017 wordt door alle gedeputeerden die erfgoed in hun portefeuille hebben onderschreven dat provincies hun inzet voor erfgoed moeten en willen versterken ten behoeve van een brede benutting ervan. Dat doen zij vanuit hun rol als gebiedsregisseur, verbinder en inspirator van ruimtelijke kwaliteit en een aantrekkelijke leefomgeving. (p. 18)
- ⇒ In het rapport wordt m.b.t. het provinciale erfgoedbeleid / de opgave van provincies gekeken naar drie elementen:

Paragraaf 5: Benutting van erfgoed voor economische en maatschappelijke ontwikkeling => advies aan provincies: inzet uitbouwen en versterken en kennisuitwisseling

Paragraaf 6: Borging en benutting van erfgoedwaarden in de ruimtelijke ontwikkeling => 3 adviezen aan provincies m.b.t. inbreng erfgoedwaarden in provinciale omgevingsvisies, gemeentelijke omgevingsprogramma's en ruimtelijke plannen (met provinciale omgevingsprogramma's als kader), vastlegging omgevingswaarden en/of instructieregels in provinciale omgevingsverordening.

Paragraaf 7: Bescherming en instandhouding van monumenten. Advies aan provincies: onvoldoende toegevoegde waarde in het aanwijzen van provinciale monumenten in die provincies waar dat nu nog niet gebeurt. Rijks- en gemeentelijke monumenten bieden voldoende kader bieden. Wel van belang dat de provincies, in adviserende zin nadrukkelijk betrokken worden bij voorgenomen aanwijzing van rijksmonumenten. Toegevoegde waarde provincies zit in financiële inzet voor restauraties rijksmonumenten en ondersteuning erfgoedinstellingen, rol voor erfgoed dat gemeentelijke grenzen overschrijdt, IBT en een rol als ondersteuner en facilitator gemeenten en gebiedsregisseur.

- ⇒ Knelpunten die uit het advies naar voren komen liggen o.a. in onvoldoende deskundige capaciteit bij veelal kleinere gemeenten (advies om als provincies ondersteuningsstructuur te versterken en faciliterende rol te spelen), onvoldoende financiële middelen voor grote restauraties en instandhouding groene erfgoedwaarden (advies aparte voorziening voor grote restauraties, inzet op duurzame instandhouding). Andere knelpunten zijn beschikbaarheid restauratie vakmensen (advies imago te versterken, investeer in opleiding), tekort vrijwilligers zijn knelpunten (advies publiek beter betrekken) en leegstand agrarisch erfgoed.

18. 2017. Ruimte voor Erfgoed. De provincies als schakel tussen erfgoed, ruimte en economie, IPO, d.d. december 2017. Flyer van IPO met informatie over de provincies als schakel tussen erfgoed, ruimte, economie. In de flyer wordt een overall beeld geschetst van de opgave, rol en toegevoegde waarde van provincies, maar ook de feitelijke situatie omtrent inzet van middelen (rijk en provincie) ondersteuningsstructuur per provincie etc.. O.a. wordt genoemd dat sinds 2012 de provincies het Rijksbudget voor restauratie van rijksmonumenten (circa 20 miljoen euro per jaar) verdelen. Omdat er meer vraag is dan geld moeten er keuzes gemaakt. Provincies leggen zelf ook geld bij: gezamenlijk 115% van het rijksbudget. Daarnaast wordt ook vanuit andere programma's bijgedragen aan het vitaal houden en actief benutten van monumenten en waardevolle landschappen. In het oog springt de passage omtrent draagvlak (p. 5): *'Uit onderzoek blijkt dat de provinciale inzet voor het erfgoed in de afgelopen jaren steeds breder wordt gedragen . Het besef dat investeren in erfgoed in economisch en ruimtelijk opzicht zeer loont heeft de belangstelling ook buiten de cultuurportefeuille doen toenemen . Dat uit zich ook in groeiende budgetten . De verantwoordelijkheid van de provincies voor de besteding van rijksmiddelen voor restauratie heeft dit aantoonbaar positief beïnvloed.'*

4.3 Samenvatting per document

19. 2018. *Stelsel of lappendeken, BMC in opdracht van Ministerie van OCW, d.d. 22 januari 2018.* Onderzoek BMC naar kritische geluiden over gemeenten. Vooral zorgen over een dalend niveau van kennis en deskundigheid bij gemeenten, een gebrek aan capaciteit (fte) en een versnippering van aandacht. Bij bewaken van erfgoedwaarden steeds minder specialisten, steeds meer door generalisten, en vaak van diverse pluimage, met als gevolg een permanente storing in de communicatie tussen de professionals van de gemeenten, de deskundige adviseurs, de RUD's, de RCE en andere organisaties. Oorzaken die worden genoemd zijn verschillende elkaar ten dele versterkende ontwikkelingen, o.a. economische recessie/crisis, vergrijzing, verbreding van invulling van erfgoed, groei aantal ambtelijke samenwerkingsorganisaties, onvoldoende prioriteit bij landelijke politiek etc.

=> Zorg die tevens is benoemd: checks & balances van het erfgoedstelsel functioneren onvoldoende. O.a. toezicht door provincies nauwelijks ingevuld en op basis van vertrouwen. Maatschappelijke organisaties pakken rol, maar onduidelijk waar zij terecht kunnen. Aantal suggesties zijn gedaan, vanuit andere 'gedecentraliseerde sectoren'.

=> N.B. uit gesprekken met de begeleidingsgroep Inventarisatie Erfgoed & Overheid komt naar voren dat benoemde knelpunten nog steeds actueel zouden zijn.

20. 2018. *Erfgoed in de Omgevingswet, Steunpunt Monumenten en Archeologie Noord-Holland, d.d. april 2018.* Steunpunt NH brengt publicatie uit i.v.m. komst Omgevingswet om (erfgoed)medewerkers van gemeenten in NH te helpen zich voor te bereiden op de komst v.d. Omgevingswet. In de publicatie zijn gevolgen van de omgevingswet voor het erfgoed toegelicht.

21. 2018. *Onderzoek draagvlak monumenten en profiel monumentenliefhebbers, Right Marktonderzoek in opdracht van Restauratiefonds.* Onderzoek naar de mening van Nederlanders over monumenten en een profielschets van de in monumenten geïnteresseerde Nederlander. Laat zien dat er een brede waardering is voor erfgoed. Nederlanders omschrijven een monument veelal als een belangrijk, oud en historisch gebouw of bouwwerk met een historische, culturele waarde. Nationaal Monument en Paleis op de Dam zijn het meest bekend. Bijna de helft van de Nederlanders zoekt wel eens naar informatie over monumenten in de omgeving en/of in Nederland, zij doen dit dan vooral via internet. Een meerderheid van de Nederlanders bezoekt wel eens een monument. 84% van de Nederlanders vindt het (zeer) belangrijk dat monumenten behouden worden en 81% staat er (zeer) positief tegenover dat de Nederlandse overheid ieder jaar geld besteedt om behoud te realiseren. Een meerderheid (71%) geeft aan dat monumenten een positieve invloed hebben op de aantrekkingskracht van een stad of dorp. 44% is bereid om op één of andere manier een bijdrage te leveren aan behoud van een monument dat voor hen persoonlijk belangrijk is.

22. 2018. *Nederlander toont veel sympathie voor archeologie maar doet er weinig mee, Universiteit Leiden, d.d. 17 januari 2018).* Uit onderzoek onder 500 Nederlanders blijkt dat er veel sympathie is voor de archeologie. Zo vindt 89% de archeologie nuttig en is 76% van mening dat archeologische resten een meerwaarde zijn voor hun leefomgeving. Er is veel draagvlak voor archeologisch onderzoek: een tweederde meerderheid vindt dat bouwwerkzaamheden moeten worden opgeschort als er archeologische vondsten worden gedaan. Voor 54% betaalt die meerwaarde zich uit in (wetenschappelijke) kennisvermeerdering, 5% denkt er zelf iets aan te hebben in termen van amusement of vrijetijdsbesteding. Een nog kleiner aantal (4%) koppelt de aanwezigheid van archeologisch erfgoed in hun leefomgeving aan het eigen welzijn of aan een duurzame gebiedsontwikkeling. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van een Europees project genaamd NEARCH dat door het Cultuurprogramma van de Europese Commissie wordt gefinancierd. Voor Nederland participeert de Faculteit Archeologie van de Universiteit Leiden in het project.

4.3 Samenvatting per document

23. 2019. Verder graven in depots (IOE) + Beleidsreactie. In essentie positief beeld van archeologische depots, waarbij minister vaststelt dat gemeentelijke en provinciale depots complementaire sterkere en zwakkere punten kennen en meer van elkaar kunnen leren. Rapporten Graven in depots (2016) en Verder graven in depots van de IOE geven dit beeld over respectievelijk de provinciale en de gemeentelijke archeologische depots. De Erfgoedwet schrijft voor dat al het vondstmateriaal uit opgravingen in ons land aan deze depots wordt overgedragen. Provincies zijn eigenaar van dit materiaal, maar, met goedvinden van de betreffende provincie, kunnen ook gemeenten een archeologisch depot starten. 27 gemeenten hebben een dergelijk depot. Omdat meer dan de helft van het Nederlandse archeologisch erfgoed in gemeentelijke depots ligt opgeslagen, heeft de IOE naar beide gekeken. In essentie een positief beeld. Opvallend dat gemeentelijke en provinciale depots complementaire sterkere en zwakkere punten kennen en meer van elkaar kunnen leren.

Provinciale depots: in 10 jaar verbeterslag gemaakt met behoud en toegankelijkheid van archeologische vondstmaterialen en analoge opgravingsdocumentatie.

Bewaarcondities zijn verbeterd en steeds meer faciliteiten voor (wetenschappelijk) onderzoek. Er zijn diverse stappen gezet om de collectie ook voor publiek te ontsluiten. Gezamenlijk werk gemaakt van opslag van digitale documentatie door aantal provincies en landelijk Depot Beheer Systeem (DBS) ontwikkeld waarin deze centraal kan worden opgeslagen.

Gemeentelijke depots: lopen voorop in ontsluiting van archeologisch erfgoed voor publiek via educatieve projecten en inzet van vrijwilligers. Behoud en leesbaar houden van digitale documentatie bij de meeste gemeentelijke depots professioneel geregeld, waarschijnlijk doordat gemeenten zelf afnemer zijn van deze kennis over het bodemarchief. Bewaarcondities matig => gemeentelijke verantwoordelijkheid, maar ook provincies kunnen kwalitatieve voorwaarden stellen. Ook ontsluiting van vondstmaterialen en analoge opgravingsdocumentatie voor onderzoekers en belangstellenden kan beter. Gesprekken lopen over uitbreiding provinciale systeem voor digitale documentatie

4.3 Samenvatting per document

24. 2019. *Zorg voor landschap*, PBL, dd. 11 november 2019. PBL leit voor een landschapsinclusief omgevingsbeleid, waarbij o.a. provincies worden geprikkeld hun landschap te inventariseren en van doelen te voorzien. In het huidige omgevingsbeleid is landschap vaak een sluitpost. Het is wenselijk om landschap expliciet te borgen in het Besluit kwaliteit leefomgeving. Dit biedt ruimte en meer maatschappelijk draagvlak voor noodzakelijke nieuwe ontwikkelingen, zoals woningbouw, infrastructuur, nieuwe bedrijven, energietransitie, klimaatadaptatie en natuurontwikkeling. Het Nederlandse landschap is afgelopen 30 jaar sterk veranderd door verstedelijking en de komst van data- en distributiecentra, windmolens en zonneparken. Ook zijn er door schaalvergroting en efficiëntieverhoging in de landbouw elementen verdwenen, zoals sloten, bomen en houtwallen. Komende decennia zullen nieuwe ruimteclaims voor woningbouw, infrastructuur, nieuwe bedrijven, energietransitie, klimaatadaptatie en natuurontwikkeling grote gevolgen hebben voor het landschap. Veel mensen maken zich daar zorgen over. Grote opgaven voor klimaat, landbouw, milieu, energie en economische ontwikkeling zijn nauw met elkaar verbonden. Een landschapsinclusieve benadering biedt ruimte en meer maatschappelijk draagvlak voor de noodzakelijke nieuwe ontwikkelingen. Met enkele aanpassingen van het Besluit kwaliteit leefomgeving, een Ladder meervoudig ruimtegebruik én een verbreding van de Nederlandse uitwerking van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie kunnen stappen worden gezet naar een landschapsinclusief en meer effectief omgevingsbeleid. Daarmee worden provincies geprikkeld hun landschap te inventariseren en van doelen te voorzien. Dat biedt waterschappen, gemeenten, marktpartijen en maatschappelijke organisaties een goede basis voor duurzame oplossingen van sectorale vraagstukken.

25. 2019. *Het vergeten landschap*, F. Kistenkas, d.d. 11 juni 2019. De Europese landschapsconventie eist nationale regels en maatregelen voor landschap in de Omgevingswet. De in voorbereiding zijnde Omgevingswet bevat wel regels over beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving maar niet specifiek voor landschap.

26. 2021. *Over gemeenten, archeologie en ruimtelijke ordening*, RCE en Convent van Gemeentelijk Archeologen (CGA).

=> Onderzoek door RCE en CGA n.a.v. kamervragen. Bevindingen o.b.v. van casusonderzoek dat archeologisch belang vaak het onderspit delft bij ruimtelijke ingrepen. Grote variatie in hoeverre gemeenten voldoen aan voorwaarden om recht te doen aan archeologisch belang bij ruimtelijke ingrepen. Oorzaak ligt m.n. in onvoldoende inhoudelijke en procesmatige kennis (door gebrek aan capaciteit en deskundigheid). Ook ontstaan knelpunten door sturing op tijd en kosten, ontijdige betrokkenheid bij proces planvorming en vergunningverlening, en geen eenduidige en transparante communicatie

=> Aanbevelingen zijn 1) gezonde financiering gemeentelijk archeologiebeleid 2) bevorder goede communicatie gemeentelijke afdelingen, 3) maak gebruik van kwaliteitscriteria VTH en 4) agenda voor archeologisch onderzoek en maatschappelijke doelen op gem/regionaal niveau.

=> Rapport wordt wat betreft tekort capaciteit en deskundigheid bij gemeenten aangehaald in beleidsreactie d.d. 8 november 2022 *Nieuwe visie cultuurbeleid* op het advies 'Archeologie bij de tijd' van de Raad voor Cultuur [zie doc.nr 27], waarin de staatssecretarissen heeft aangekondigd met betrokken partijen stappen te zetten t.b.v. het archeologiestelsel. Een van de thema's in het advies is een tekort aan capaciteit en deskundigheid op archeologietaken bij gemeenten. Hierin wordt o.a. verwezen naar eerdere meerjarenbrief Cultuur (d.d. nov 2022) waarin structureel meer middelen voor versterking archeologiesector beschikbaar zijn gesteld (5 mln. in 2023, 6 mln. in 2024 en 2025 en vanaf 2026 structureel € 5 mln.)

4.3 Samenvatting per document

19. **27. 2021. Monitor onderhoud en restauratie rijksmonumenten, Fenicks in opdracht van IPO.** Rapport van Fenicks met inzicht in de grote restauratie opgaven voor rijksmonumenten. Dit is de meest recente inventarisatie geweest en mede op basis hiervan heeft een aantal provincies aangegeven dat matching van rijksmiddelen niet (meer) haalbaar is. De afspraak hierover stamt uit 2012, maar is voor provincies niet (meer) haalbaar, doordat het om te grote bedragen gaat voor in feite gedecentraliseerde rijksopgaven. Aanbeveling van Fenicks is dat er aparte financiering/subsidie moet komen voor de grote restauratieopgaven.

n.b. uit kabinetsreactie (Bron: Kamerbrief d.d. 26-09-2023 *Monumentenzorg; Brief regering; Inzet middelen urgente restauraties grote monumenten*)

De restauratieopgave wordt verwoord als een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Staatssecretaris heeft in de brief over de Verkenning financiering monumentenzorg aan kamer geschreven dat rijk samen met de provincies en gemeenten zal onderzoeken wat er langjarig nodig is om de restauratieopgave het hoofd te bieden. Onderdeel daarvan is een helder beeld te krijgen van de concrete restauratie- en financieringsopgave voor grote monumenten. Daarbij zal voortgebouwd worden op het rapport van Fenicks. Momenteel wordt onderzocht of de ruwe schatting van Fenicks nog actueel is en wat de gemiddelde financieringsbehoefte per jaar is. Dit onderzoek vindt op dit moment plaats en zal in de eerste maanden van 2024 gereed zijn. Het onderzoek wordt in nauwe samenwerking met IPO en VNG uitgevoerd. De uitkomsten zullen medio 2024 worden gedeeld in de Kamerbrief over het tweede deel van de Verkenning financiering monumentenzorg.

28. **2021. Positionpaper 'Uniek erfgoed verdient toekomst', IPO.** Lobbydocument van het IPO met een focus op drie onderdelen: 1) Vraag om vervolg inzet beleidsbrief Erfgoed Telt (2018) omdat steeds meer leegstaande monumenten dreigen te verdwijnen, geschatte investering 323 mln. 2) Grote en meerjarige restauratieopgaven vragen om samenwerking overheden, hiervoor is 250 mln nodig in periode 2022-2025 [niet benoemd wie wat moet dekken]. 3) Vervolg op 'succesvolle Erfgoeddeal' gevraagd vanwege verbinding erfgoed met ruimtelijke opgaven, o.a. via gebiedsgerichte aanpak. Rijk, gemeenten en waterschappen zijn betrokken.

⇒ NB. Erfgoeddeal (OCW, BZK, IenW, LNV, EZK, VNG, IPO, Waterschappen, FIM, FGM, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschappen NL, RVB en FDR) is verlengd voor de periode 2023-2025. Doel om erfgoed in te zetten voor verduurzaming leefomgeving en omgang klimaatverandering. OCW maakt 12,5 mln vrij, andere partijen vullen aan.

4.3 Samenvatting per document

19. 29. 2021. *Manifest kwaliteitsketen monumentenzorg, VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie*

- => Manifest laat het perspectief van uitvoerders op knelpunten voor instandhouding monumenten zien
- => Partijen stellen dat o.a. sprake is van de volgende knelpunten: 1) dat veel gemeenten deskundigheid tekort komen om hun taken voor instandhouding monumenten in te vullen, o.a. gebied informatievoorziening aan particuliere monumenteigenaren en toezicht en handhaving. (advies: laat OCW voortouw nemen in verbeteren voorlichting en daarbij gemeente en marktpartijen betrekken 2) onvoldoende aandacht voor restauratievak in het onderwijs (advies: investeer structureel in gespecialiseerd onderwijs), 3) Extra financiering van 325 mln. uit beleidsbrief Erfgoed Telt heeft goede ontwikkelingen in gang gezet, maar kwaliteitsketen is nog wankel (advies de financiering structureel te maken en subsidieregelingen kwaliteitsgestuurd te maken i.p.v. geldgestuurd).
- => Daarnaast willen koepels van bedrijven betrokken worden bij kwaliteitsverbetering van instandhouding monumenten, met duidelijke taakverdeling overheden en organisaties.

30. 2022. Archeologie bij de tijd, Raad voor Cultuur , d.d. februari 2022 + beleidsreactie (staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Erfgoed, d.d. 8 november 2022)

- => Advies van de Raad voor Cultuur n.a.v. een door de kamer verzochte evaluatie van het archeologiestelsel.
- => Raad stelt dat veel goed gaat en geen fundamentele stelselwijziging noodzakelijk is. Vier thema's voor verbetering worden aangedragen: 1) capaciteit en deskundigheid bij gemeenten, 2) kwaliteit en dieping van archeologisch onderzoek 3) publieksbereik en participatie en 4) archeologische (arbeids)markt.
- => T.a.v. capaciteit en deskundigheid bij gemeenten adviseert de raad het Rijk meer financiële middelen voor archeologie beschikbaar te stellen aan gemeenten, het stelsel zodanig in te richten dat de kwaliteit van archeologie overal aan een basisniveau voldoet, als Rijk voorwaarden scheppen dat elke gemeente een gemeentearcheoloog kan aanstellen (partijen en later staatssecretaris geven aan dat dit ook regionaal kan, zie voorbeeld Gelderland met regio-archeologen), en dat het Rijk de voorwaarde schept dat elke provincie een provinciale beleidscommissie archeologie kan instellen met een adviserende en toezichthoudende taak.
- => NB. Beleidssecretaris van staatssecretaris OCW op d.d. 8-11-2022 *Nieuwe visie cultuurbeleid*, waarin de staatssecretaris heeft aangekondigd met betrokken partijen stappen te zetten t.b.v. het archeologiestelsel. Staatssecretaris voegt als vijfde thema 'Archeologie en verbouwing van Nederland toe'.
- => In de beleidsreactie is een overzicht gegeven van knelpunten archeologie en wat staatssecretaris aan maatregelen treft (oplossingen). Zie volgende pagina voor overzicht van middelen die rijk beschikbaar stelt.
- => Ook wordt in de beleidsreactie verwezen naar een eerdere meerjarenbrief Cultuur waarin dit structureel meer middelen beschikbaar stellen voor versterking archeologiesector reeds was vastgelegd (5 mln. in 2023, 6 mln. in 2024 en 2025 en vanaf 2026 structureel € 5 mln. Voor een stimulerings- en ondersteuningstraject ten behoeve van (kleinere) gemeenten via de provincies wil de staatssecretaris in 2023 en 2024 geld uittrekken. In de Meerjarenbrief is o.a. relevant de passage 'Erfgoed voor de toekomst' en het financiële overzicht (bijlage 1), de tabel toont de inzet van deze extra middelen vanaf 2023 en totaaloverzicht middelen coalitieakkoord. (zie volgende pgn.)

4.3 Samenvatting per document

30. (Vervolg)

Rijks middelen archeologie

Overzicht inzet regeerakkoordmiddelen

	2023	2024	2025	2026 e.v.
Capaciteit en deskundigheid				
Stimuleringsmaatregel provinciaal niveau	€ 2.500.000	€ 3.000.000	€ 3.000.000	€ 3.000.000
Landelijke ondersteuning (handreiking, opleiding)	€ 250.000	€ 250.000	€ 250.000	
Kwaliteit				
Onderzoekplatform	€ 1.000.000	€ 1.500.000	€ 1.500.000	€ 1.500.000
Publiek en participatie				
Mondriaanfonds	€ 400.000	€ 400.000	€ 400.000	€ 250.000
Fonds voor Cultuurparticipatie	€ 300.000	€ 300.000	€ 300.000	€ 250.000
(Arbeids)markt				
Versterken sectororganisatie	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	
Verbouwing van Nederland				
Ophoging Erfgoed deal	€ 500.000	€ 500.000	€ 500.000	
TOTAAL	€ 5.000.000	€ 6.000.000	€ 6.000.000	€ 5.000.000

Bron: Beleidsreactie advies 'Archeologie bij de tijd' d.d. 8 nov 2022

Zie deze beleidsreactie voor toelichting en overzicht van knelpunten archeologie en wat staatssecretaris aan maatregelen treft (oplossingen).

O.a. Cascade geeft reactie hierop in 2022 (zie ook dit aparte document) om teleurstelling te uiten over het rapport 'Archeologie bij de Tijd' omdat het de rol van initiatiefnemers negeert. Benadrukt wordt dat initiatiefnemers, zoals zichzelf, cruciaal zijn voor de financiering en uitvoering van archeologisch onderzoek. De kern van hun aanbevelingen luidt:

- Zie af van extra instituties, bestuurslagen en marktverstorende maatregelen.
- Overleg met de beroepsgroep en initiatiefnemers om de kwaliteit van archeologisch onderzoek te verbeteren.
- Zorg voor een evenwichtig besluitvormingsproces waarbij initiatiefnemers bezwaar en beroep kunnen aantekenen tegen selectiebesluiten.
- Maak archeologische verwachtingskaarten effectiever, zodat ze leiden tot zinnig en gericht onderzoek.

(Brief over 'Advies Raad voor Cultuur/ 'Archeologie bij de tijd', Cascade d.d. 18 juli 2022)

Rijks middelen erfgoed

Coalitieakkoordmiddelen art. 14

(bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026 e.v.
Erfgoed voor de toekomst	4.500	19.300	19.800	40.100	13.200
Aanvulling Subsidie instandhouding monumenten ²					5.800
Subsidieregelingen monumenten Groningen ²	2.500	2.500	2.500	2.500	
Bijdrage aan een nationaal historisch museum		400	900	1.900	
Bijdrage aan een slavernijmuseum			5.000	24.000	
Uitvoering beleidsvisie omgang koloniale collecties	900	2.100	1.100	1.400	1.100
Bescherming belangwekkende cultuurobjecten	1.100	6.300	2.300	2.300	1.300
Ondersteuning innovatie tentoonstellingen musea		1.000			
Versterking archeologiesector		5.000	6.000	6.000	5.000
Ondersteuning erfgoedparticipatie via Verdrag Faro		2.000	2.000	2.000	

Bron: Meerjarenbrief 2023 — 2025 de kracht van creativiteit cultuur midden in de samenleving, voor toelichting op bovenstaande bedragen zie pgn 17 – 19 en pgn 22 van dit brondocument

4.3 Samenvatting per document

31. 2022. Beleidsdoorlichting Erfgoed, DSP d.d. 9 september 2022, + beleidsreactie (staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Erfgoed, d.d. 12 juni 2023 + diverse reacties van stakeholders.

=> Beleidsdoorlichting door DSP i.o.v. OCW naar hoe de staat van het erfgoed zich in de periode 2016-2021 heeft ontwikkeld, doeltreffendheid en doelmatigheid van het erfgoedbeleid (incl. evaluatie Erfgoedwet) en welke uitdagingen op de sector afkomen en wat deze voor erfgoedbeleid betekenen.

=> In het algemeen staat het erfgoed er goed voor. Belangrijke ontwikkelingen van buiten het erfgoedveld zijn:

- De samenstelling van de bevolking is de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd, en die ontwikkeling gaat door. Dit heeft gevolgen voor welk erfgoed we in de toekomst willen beschermen.
- De maatschappij stelt andere vragen over erfgoed dan vroeger. De nadruk ligt tegenwoordig vaker op de maatschappelijke betekenis van erfgoed en de vraag hoe het erfgoed verbonden kan worden met andere maatschappelijke domeinen en partijen binnen én buiten het cultuurlandschap.
- Er komen grote ruimtelijke opgaven op het terrein van woningbouw, verduurzaming en klimaatadaptatie op Nederland af, die flinke gevolgen voor het erfgoed kunnen hebben.
- De capaciteit en deskundigheid ten aanzien van erfgoed bij gemeenten is sterk afgenomen. 49 procent van de 345 gemeenten geeft aan met een ondercapaciteit te kampen op het erfgoeddomein. Zowel gemeenten als partners in het erfgoedveld laken daarbij ook de rol van de provincies die dat weer zouden moeten controleren. Het toezicht van de provincies wordt 'ad hoc' en 'minimalistisch' genoemd. Daarnaast is er een breed onderschreven zorg bij de beleidsadviseurs erfgoed dat erfgoed bij de invoering van de Omgevingswet onvoldoende is meegenomen.

=> Andere benoemde knelpunten t.a.v. gebouwd erfgoed: verduurzaming monumenten, religieus erfgoed, vakmanschap en erfgoed recente periodes. Voor archeologie: bevindingen komen grotendeels overeen met advies *Archeologie bij de Tijd* van de RVC. Voor cultuurlandschappen ('Erfgoed en leefomgeving'): grote opgaven die druk op kwaliteit leefomgeving geven en samenhang van verschillende beschermingsregimes. Daarbij gesteld dat erfgoed in de leefomgeving minder sectoraal en meer integraal benaderd moet worden. Erfgoed moet verbonden worden met de grote transities.

Op 12 juni 2023 heeft de Kamer de beleidsreactie van de staatssecretaris van OCW op het rapport ontvangen. In de beleidsreactie schrijft zij dat de Kamer in de tweede helft van 2024 een overzicht van wenselijke wijzigingen van de Erfgoedwet zal ontvangen: *In de beleidsreactie is ook o.a. benoemd dat het om een complex rapport gaat door samenvoeging met evaluaties van de Erfgoedbalans en Erfgoedwet. Staatssecretaris wil o.a. inzetten op versterken capaciteit en deskundigheid bij gemeenten, heeft o.a. voor archeologie al 3 mln. per jaar beschikbaar gesteld. Zorgen over capaciteit en deskundigheid richten zich op zowel uitvoering wettelijke taken als behoefte aan handvatten voor verbinden erfgoed met nieuwe en urgente opgaven. Toezegging om per provincie een bijeenkomst te organiseren zodat o.b.v. daarvan per provincie een plan kan worden opgesteld. Ook moeten een aanjaagteam expertise beschikbaar stellen op het gebied van erfgoed en de transities. Staatssecretaris benoemt daarnaast dat in de ruimtelijke verbouwing van NL de 37% oppervlakte met erfgoed mee moet worden genomen in de ontwikkelingen, het is niet zo dan niets kan of mag.*

4.3 Samenvatting per document

Verschillende partijen hebben gereageerd op een of meer onderdelen van de beleidsdoorlichting, o.a. FIM, Bond Heemschut en Cascade

Reactie FIM op de evaluatie erfgoedwet: vraagt o.a. aandacht voor o.a.:

- De opdeling van de Erfgoedwet in Roerend en Gebouwd erfgoed; of dit doeltreffend en doelmatig is en welke aandachtspunten zich daarbij in de praktijk voordoen.
- Het financieringsinstrumentarium (ook reeds genoemd in brief in 2015) over de hele linie van de monumentenzorg is een blijvende zorg voor de FIM. Het beschikbare budget voor de Sim is al jaren gelijk, niet geïndexeerd, terwijl er wel meer monumenten bijkomen; Gat in de Sim tussen vraag en beschikbaar budget is opgelopen tot 41,2 mln. Ook voor zeer grote monumenten is er nog geen afdoende regeling. De provinciale regelingen zijn zeer verschillend, want zijn een bevoegdheid van provinciale staten. Opgeteld bij de na-ijleffecten van de coronacrisis en de maatschappelijke opgaven van klimaatadaptatie, energietransitie en verduurzaming heeft de FIM zorgen over de betaalbaarheid van de monumentenzorg.

Ambtelijke kwantiteit en kwaliteit (ook reeds genoemd in brief in 2015) blijft een punt van zorg, vooral bij gemeenten. Rapporten van toezichthouders spreken al jaren deze zorg uit. Ook het toezicht van provincies op gemeentelijke erfgoedtaken schiet tekort:
<https://www.inspectieoe.nl/actueel/nieuwsbrieven/nieuwsberichten/2021/11-maart-2021>. Capaciteit en expertise bij alle gemeenten moet op orde gebracht worden, evenals de mogelijkheid en het budget voor ambtenaren om zich bij te laten scholen, bijvoorbeeld door de Erfgoed Academie.

Heemschut vraagt ook aandacht voor o.a. capaciteit en deskundigheid bij gemeenten en toezicht bij de provincies. En voor o.a. de afname van het aantal rijksmonumenten Sinds 2012 verdwijnen er per jaar meer monumenten dan er bijkomen (door brand, sloop, enz.). instandhoudingszorg voor het monumentenveld bij gemeenten weinig prioriteit lijkt te kennen.

4.3 Samenvatting per document

32. 2022. Verslag Toezicht 2021-2022, IOE, d.d. april 2023. Deskundigheid en capaciteit gemeenten toenemend knelpunt, druk op gemeenten is groot, volgens de IOE. IBT door provincies op de uitvoering van taken door gemeenten op het gebied van monumenten en archeologie is summier ingericht. Minister heeft hierdoor geen overkoepelend zicht werking erfgoedstelsel waar ze eindverantwoordelijk voor is.

=> Erfgoedbreed: IBT door provincies op de uitvoering van taken door gemeenten op het gebied van monumenten en archeologie is summier ingericht. Er vinden geen reality checks of audits plaats, provincies werken niet samen. Ze hebben sinds de invoering van IBT(eind2012) geen contact hierover met het ministerie van OCW. De bewindspersoon heeft door deze verkokerde werkwijze geen overkoepelend zicht op de werking van het erfgoedstelsel terwijl ze wel eindverantwoordelijke is. Dit blijkt uit het rapport 'Een lappendeken. Zicht op toezicht door provincies' (Maart 2021), waarin de IOE op verzoek van OCW in kaart heeft gebracht hoe de provincies anno 2020 invulling geven aan IBT.

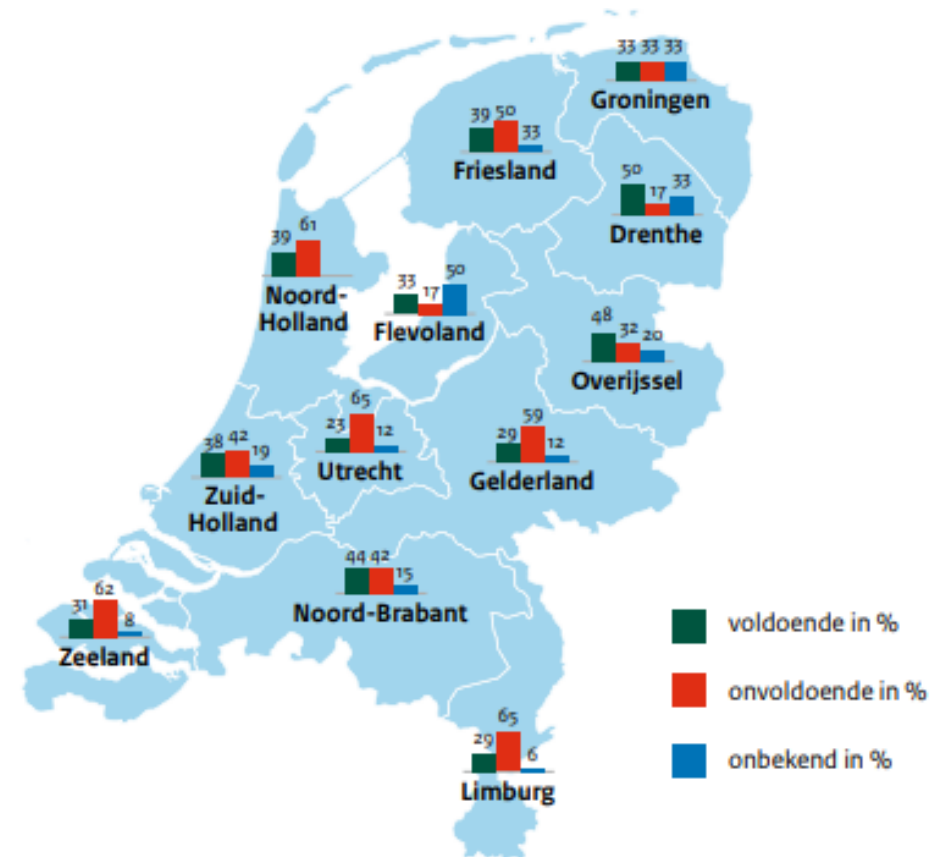
=> Archeologie: verantwoording van uitgevoerde toezicht op de naleving van regels rond opgravingen, vondsten en archeologische monumenten. Als dilemma wordt vermeld dat de IOE in toenemende mate betrokken is bij juridische procedures, o.a. vanwege kwesties rond beschadiging van beschermd archeologisch monument, eigendom van (toevals)vondsten en (il)legaliteit van opgravingsactiviteit enz.

=> Monumenten: verantwoording van uitgevoerde toezicht op het monumentenstelsel waaronder Professionele organisaties voor Monumentenbehoud. Als dilemma wordt vermeld dat Erfgoedtaken van gemeenten onder druk staan. Groeiend aantal gemeente geeft aan te weinig capaciteit en deskundigheid te hebben om taken op het gebied van monumenten en beschermde gezichten uit te voeren (gemiddeld van 42% in 2019-2020 naar 50% in 2021-2022,). Gemeenten komen volgens zichzelf onvoldoende toe aan contact met monumenteigenaren en 75% van de gemeente geeft aan te weinig tijd voor toezicht en handhaving te hebben. Ondernemers en organisaties in restauratiebranche zien volgens de IOE tekort aan kennis bij beoordeling aanvragen van rijksmonumenten, waardoor de proceduredtijd langer dan gebruikelijk duurt. Druk op gemeenten is groot. o.a. door nieuwe taken die erfgoed raken: invoering omgevingswet, grote transitieopgaven. Risico bestaat dat dit ten koste gaat van erfgoed.

4.3 Samenvatting per document

32. (vervolg)

- => Groeiend aantal gemeente geeft aan te weinig capaciteit en deskundigheid te hebben om taken op het gebied van monumenten en beschermde gezichten uit te voeren (gemiddeld van 42% in 2019-2020 naar 50% in 2021-2022). Gemeenten komen volgens zichzelf onvoldoende toe aan contact met monumenteigenaren en 75% van de gemeente geeft aan te weinig tijd voor toezicht en handhaving te hebben. Ondernemers en organisaties in restauratiebranche zien tekort aan kennis bij beoordeling aanvragen van rijksmonumenten, waardoor de proceduretijd langer dan gebruikelijk duurt.
- => Druk op gemeente is groot. o.a. door nieuwe taken die erfgoed raken: invoering omgevingswet, grote transitieopgaven. Risico bestaat dat dit ten koste gaat van erfgoed.

Afbeelding 2.3a: Kaart van Nederland met het percentage gemeenten dat aangeeft voldoende of onvoldoende capaciteit te hebben voor taken op het gebied van monumenten en beschermde gezichten

4.3 Samenvatting per document

33. 2022. *Kwaliteit in de monumentenketen, VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie d.d. januari 2022.* Bedrijven in de sector van de gebouwde en groene monumenten roepen nieuwe kabinet op om ketenverbetering om kwaliteit van instandhouding van monumenten structureel te verbeteren. Vereniging van Architecten Werkzaam in de Restauratie (VAWR), de branche- vereniging van erkende restauratiebouwbedrijven (Vakgroep Restauratie) en de gespecialiseerde aannemers in de restauratie. Hele keten van betrokken partijen is beschreven, met in te zetten middelen en voorwaarden om tot een doelmatige en kwalitatief goed uitgevoerde instandhouding van erfgoed te komen. Zwakke schakels in keten zijn kaart gebracht, kansen beschreven en zeven aanbevelingen geformuleerd. Een integrale aanpak is dringend gewenst volgens de koepels van bedrijven, omdat de keten van instandhouding van het gebouwde en groene erfgoed nog te veel zwakke schakels vertoont. Oproep om in de periode 2021 tot en met 2024 het initiatief te nemen om de kwaliteit van de instandhouding van monumenten structureel te verbeteren door het overnemen van de volgende aanbevelingen:

1. Eigenaren van monumenten stimuleren tot goed opdrachtgeverschap.
2. Het bevorderen van het inzetten van deskundige adviseurs door eigenaren van monumenten.
3. Het (als stelselverantwoordelijke overheid) initiatief nemen tot structureel overleg over de eerder overeengekomen taakverdeling tussen overheden.
4. Aan subsidies en leningen voorwaarden verbinden, die de kwaliteit van de instandhouding van monumenten bevorderen.
5. De (koepels van) bedrijven in de monumentensector betrekken bij het bevorderen van de kwaliteit van instandhouding van monumenten.
6. Het gespecialiseerd onderwijs ter stimulering van de ontwikkeling en het behoud van het vakmanschap bevorderen en structureel ondersteunen.
7. Erkenning van het vakmanschap in de erfgoedsector als Immaterieel Erfgoed door Unesco bevorderen door een onderzoek te doen naar de mogelijkheden van erkenning van typisch Nederlandse ambachten in de monumentensector.

34. 2022. *Erfgoed is mensenwerk, Samen verder met Faro in de leefomgeving, RCE.* De RCE schetst toekomstbeeld waarbij de mens centraal staat en betrokkenheid of eigenaarschap van mensen met een plek drijvende kracht is achter ontwikkelingen zoals Faro die voorstaat. Publicatie om (lokale) overheden en klassieke erfgoedorganisaties te inspireren en ze aan te sporen zelf invulling te geven aan nieuwe manier van werken. Wat is een gewenst toekomstbeeld waarbij inwoner en overheid samenwerken om iets moois te creëren? Wat is ervoor nodig om dat te bereiken en wat kunnen de uitgangspunten van het Verdrag van Faro daarin betekenen? RCE kijkt in deze publicatie naar de erfgoedpraktijk van participatie in de leefomgeving. Het doel is om (lokale) overheden en klassieke erfgoedorganisaties te inspireren en ze aan te sporen zelf invulling te geven aan de realisatie van een nieuwe manier van werken. De manier van werken 'in de geest van Faro'. Deze wordt geplaatst in de context van de sector-factor-vectorbenadering die in 2014 door de toenmalige hoogleraren Erfgoed en Ruimte is geïntroduceerd. Bij 'sector' gaat het, kort gezegd, over behoud en restauratie van het monument. 'Factor' gaat over behoud door ontwikkeling en herbestemming, terwijl in de vectorbenadering veel is terug te vinden van werken op de manier van Faro. Die gaat om het inzetten van erfgoed en de verhalen die ermee verbonden zijn als katalysator voor ruimtelijke ontwikkelingen. Het erfgoed is daarbij steeds richtinggevend, voegde extra waarde en identiteit toe aan gebiedsontwikkelingen. Met deze maatschappelijke beweging is in de rijksprogramma's Belvedere en Visie Erfgoed en Ruimte uitgebreid en succesvol geëxperimenteerd. Faro borduurt op die benadering voort en biedt niet alleen een krachtige stimulans, maar voegt ook nog iets relevants toe. Namelijk het centraal stellen van de mens. Zonder mensen zijn er geen verhalen die verbonden zijn met een plek, geen place om te maken of geen échte waarde. Zonder mensen is er ook geen gemeenschap die zich inzet voor hun plek, die zich een plek eigen maakt en die weer meeneemt naar de toekomst. Het zijn dan ook de mensen die volgens de RCE de centrale positie in de vectorbenadering moeten krijgen. Het is de erfgoed-gemeenschap die het gebouw of de plek zijn waarde geeft. En de betrokkenheid of eigenaarschap die mensen voelen met een plek is vaak de drijvende kracht achter ontwikkelingen zoals Faro die voorstaat. In deze bundel zijn voorbeelden verzameld.

De RCE is samen met andere partners aan het nadenken hoe er in het beleid meer ruimte kan komen voor mensen, hun ideeën en het door hen gevoelde eigenaarschap bij een plek. Met de Omgevingswet als een van de instrumenten om invloed uit te oefenen op de eigen omgeving.

4.3 Samenvatting per document

35. 2023. Contourennotitie Nota Ruimte, Ministerie van BZK. In de Contourennotitie Nota Ruimte staat over erfgoed onder meer dat het gaat om: beschermen wat we belangrijk vinden, benutten van het verleden en ruimtelijke ontwikkelingen aan laten sluiten bij kenmerken en identiteit van gebieden. Erfgoed biedt inspiratie en kan bijdragen aan het vinden nieuwe oplossingen.

36. 2023. Levend Erfgoed. Een toekomstgerichte evaluatie van het immaterieel erfgoedbeleid, Cultural Motion d.d. december 2023. Nav Tweede Kamermotie geeft de staatssecretaris beleidsvisie op het terrein van immaterieel erfgoed, waarin ze ingaat op versterkingsmogelijkheden en immaterieel erfgoed als onderdeel van het cultuurbeleid.

O.a. het belang van immaterieel erfgoed wordt toegelicht, versterkingsmogelijkheden, verbeterpunten en de inzet vanuit het rijk daarop. Gaat o.a. over

- Versterken van de erfgoedgemeenschappen
- Versterken van samenwerking tussen de overheden
- Versterken van samenwerking met het Caribisch deel van het Koninkrijk
- Verbetering van de toegang tot subsidies voor immaterieel erfgoed

37. 2023. Public Views on the Protection of the Historic Environment, door Historic England, d.d. 29 november 2023, met verwijzingen naar 9 onderzoeken uit periode 2015-2022.

Ons erfgoed vertelt het verhaal van hoe samenlevingen zich in de loop van de tijd hebben ontwikkeld. Zorgen voor het erfgoed inspireert de levens van huidige en toekomstige generaties door te leren van de prestaties van vorige generaties. Een meerderheid van de volwassenen in Engeland bezoekt erfgoed regelmatig en bewijs toont aan dat mensen om erfgoed geven en willen dat het wordt beschermd. Ze willen dat onze historische activa worden onderhouden om te voorkomen dat ze in verval raken, en om hun bestaan veilig te stellen voor toekomstige generaties.

38. 2024. Informatiepakket cultureel erfgoed voor Tweede Kamerleden, d.d. april 2024. Samengesteld door de overkoepelende erfgoedorganisaties: Federatie Instandhouding Monumenten, Erfgoedvereniging Heemschut en Erfgoedplatform van Kunsten '92. De definitie van erfgoed, 1 wat valt er onder cultureel erfgoed? 2 erfgoed in wet- en regelgeving 3. het belang van erfgoed 4. financiering van cultureel erfgoed.

39. 2024. Rode draden impactanalyse Erfgoed en transitie, Posad Maxwan & Generation Energy iov Ministerie van OCW, d.d. 11 April 2024. Geeft een eerste schets van opgaven binnen de provincies; hoe kunnen de transitie- opgaven en erfgoed, het bereiken van ruimtelijke kwaliteit voor de leefomgeving en een integrale aanpak van de stapeling van opgaven. Het document beschrijft beknopt deze opgaven en doet een poging om tevens voor sommige opgave een ruimtelijke impact te tonen. Een eenduidig beeld over waar transitie-opgaven aan cultureel erfgoed raken en wat voor impact dit heeft is op basis van de gesprekken helaas nog niet te schetsen. Bijvoorbeeld omdat de grote opgaven zelf nog te onduidelijk zijn, of omdat er te weinig bekend is voor de deelnemers aan de gesprekken om de impact ook daadwerkelijk te kunnen inschatten.

Relevant tekstgedeelten:

Deel I. Overkoepelende en sturende opgaven.

De opgave die een leidend principe moet zijn: sturen op integraliteit en ruimtelijke kwaliteit. De sleutel voor het omgaan met de transitie zit in ruimtelijke kwaliteit, en het integraal aan die opgaven werken.

Vervolgens 3 overkoepelende opgaven die gaan over de houding en het proces waarmee je aan dit principe werkt:

1. Samenwerken over grenzen heen (o.a. bestuurlijke, geografische, sectorale)
2. Grote pluriformiteit vergt gebiedsgericht werken (Gebiedsgericht werken zorgt dat opgaven in samenhang en met respect voor het gebied worden bekeken.) vraagt echter veel van de ambtelijke capaciteit. Vrijwel alle provincies geven aan dat het aan capaciteit ontbreekt bij erfgoed(afdelingen) om bij alle gebiedsontwikkelingen aan te haken. Daarnaast zijn sommige programma's erg groot en is de tijdsdruk hoog, waardoor het ingewikkeld is om als erfgoed-professionaal overzicht te behouden en bij alle processtappen aanwezig te zijn.
3. Verborgene erfgoed; ruimte voor immaterieel erfgoed (Erfgoed gaat ook over de verhalen die verbonden zijn aan gebouwd en ruimtelijk erfgoed en over de gebruiken en tradities die daar worden beoefend. Juist die niet-fysieke aspecten maken dat de ene plek verschilt van een andere plek en vormt de basis van de eigenheid van gemeenschappen, plekken, regio's of landsdelen)

Gevolgd door een viertal opgaven die iets zeggen over het instrumentarium:

1. Sectorale scheidingen vormen barrières (uiteenlopende opgaven in het ruimtelijk domein worden nog altijd veelal sectoraal ingestoken)
2. Wees duidelijk en begrijp elkaar; het belang van taal
3. Experimenteren met geleerde lessen (uit bestaande erfgoedprogramma's)
4. Verankering met het juiste instrumentarium (breed scala aan instrumenten wordt ingezet, o.a. diversiteit in legenda's, definities en benamingen van verordeningen. Tevens worden verschillende provinciale leidraden, kwaliteitsgidsen en andere documenten met uiteenlopende statussen en juridische grondslagen gebruikt om erfgoed te duiden en te borgen. Advies te zoeken naar uniformiteit en eenduidigheid. Dit draagt ook bij aan het gemak waarmee over (provincie)grenzen heen wordt gewerkt.

4.3 Samenvatting per document

39. (vervolg)

Deel II. TRANSITIE-SPECIFIEKE OBSERVATIES EN OPGAVEN

De 3 grote transitieopgaven voorzien van de opgaven rondom erfgoed.

1. *Natuur en Landbouw; kwaliteit en vitaliteit van het landelijk gebied*

Opgaven in relatie tot erfgoed:

- 'Water en bodem sturend' in relatie tot cultuurhistorie
- Groen-blauwe dooradering
- Bescherming en toekomstbestendigheid van groen erfgoed
- Culturele dimensie van natuur.
- Vrijkomende agrarische bebouwing
- Behoud door ontwikkeling
- Landschappelijke eenheden van nationale betekenis

2. *Ordende netwerken van energie en (circulaire) economie*

Opgaven in relatie tot erfgoed:

- Kwantitatieve cijfers in plaats van (ruimtelijke) kwaliteit
- Energiedistributienetwerken en cultureel erfgoed
- De impact van de energietransitie op archeologie
- Energieproductie vergt regie op een groter schaalniveau
- Impact energieopslag op het landschap is nog onzeker
- Impact circulaire economie op cultureel erfgoed is nog onbekend
- Energietransitie in het bebouwd gebied

3. *Leefbare steden en regio's*

Opgaven in relatie tot erfgoed:

- 1. Focus op kwaliteit naast kwantiteit
- 2. Rol van stedelijke wederopbouwgebieden
- 3. Rol provincies
- 4. Uitbreiden van (kleinere) kernen
- 5. Transformatie van religieus erfgoed

4.3 Samenvatting per document

40. 2024. Toegang tot Cultuur: Op weg naar een nieuw bestel in 2029, Raad voor Cultuur, Advies van de Raad voor Cultuur over stelselwijziging voor de cultuursector. Erfgoed lijkt hier buiten de scope geplaatst te zijn door de Raad, maar wordt toch ook wel weer genoemd. Relevant aangezien erfgoed in de fysieke leefomgeving tussen ruimtelijke en cultuurdomein in staat en beiden raakt. Het rapport richt zich op de ongelijkheden in de toegang tot cultuur in Nederland en de noodzaak om het cultuurbestel te hervormen. Het benadrukt dat het huidige stelsel niet aansluit bij de regionale en maatschappelijke verschillen, waardoor sommige regio's en culturele velden achterblijven. Om deze ongelijkheden te verkleinen, pleit het rapport voor een meer inclusieve aanpak, waarbij de financiering eerlijker wordt verdeeld over alle regio's en meer ruimte komt voor diverse culturele uitingen en samenwerkingsvormen. Het rapport stelt ook voor om een "Kaderwet Cultuur" in te voeren, waarmee de verantwoordelijkheid voor cultuur wettelijk wordt verankerd bij het Rijk, provincies en gemeenten. Daarnaast wordt aanbevolen om de financiering van cultuur te centraliseren onder één rijksfonds met regionale afdelingen, wat de toegankelijkheid en spreiding van culturele voorzieningen moet bevorderen. Verder pleit de Raad voor een structurele verhoging van het cultuurbudget met 200 miljoen euro per jaar

41. 2024 Report: Forecast to fill gaps between education and training supply and labour market needs. A preliminary analysis, CHARTER European Cultural Heritage Skills Alliance, d.d. 12 januari 2024. Recent onderzoek van de Europese Alliantie over cultureel erfgoed en erfgoedvaardigheden. Het onderzoek gaat in op de noodzaak om erfgoedvaardigheden op innovatieve manieren aan te bieden, door kortere en meer gespecialiseerde cursussen te ontwikkelen die beter inspelen op de behoeften van de arbeidsmarkt. Daarnaast sluit het aan bij de bredere discussie over capaciteitsgebrek binnen gemeenten en provincies op het gebied van erfgoedbeheer, een van de belangrijke knelpunten uit de inventarisatie.

42. 2024. Erfgoed in zwaar weer: Limburgs erfgoed in tijden van klimaatverandering, Bart Zwegers.

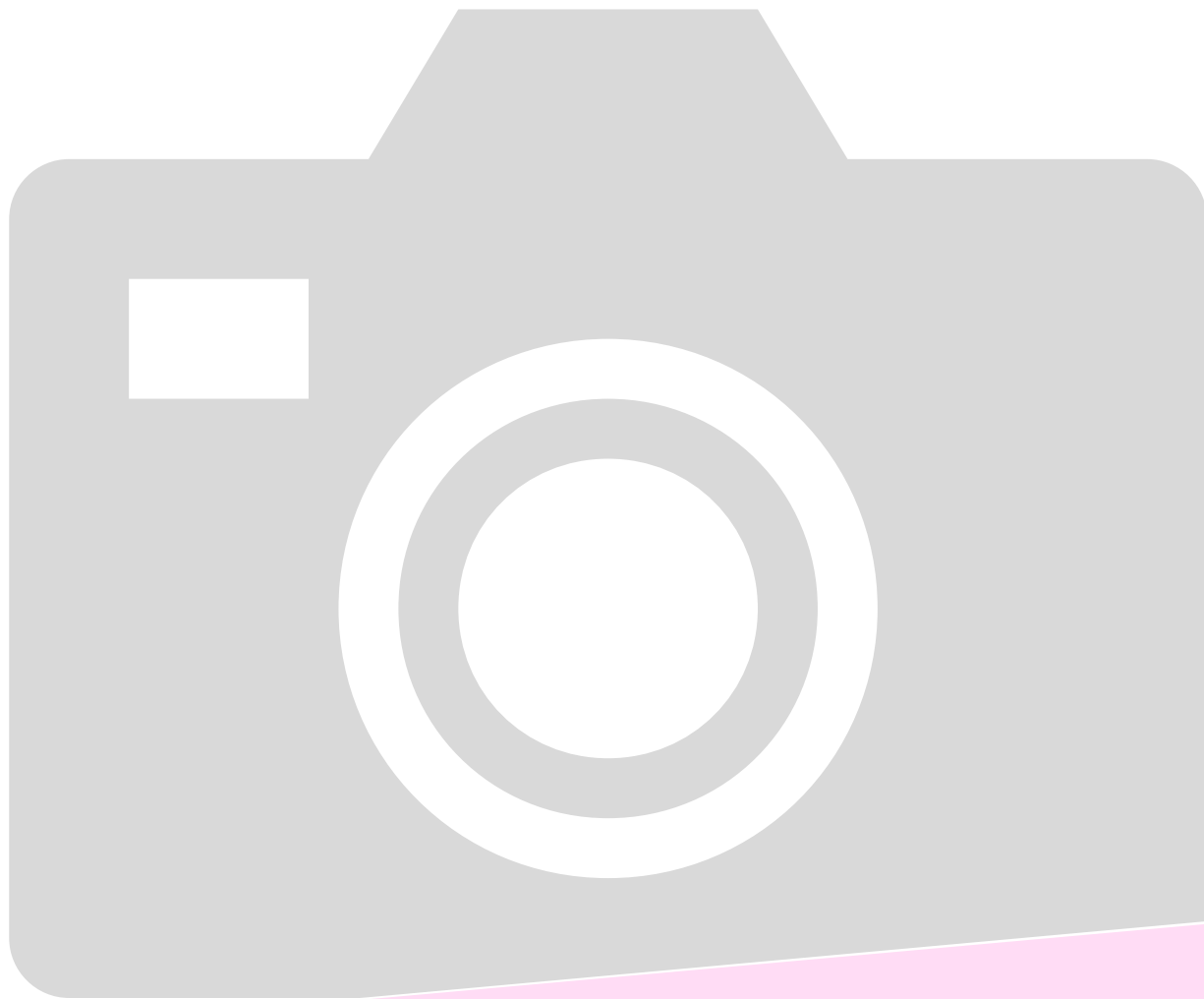
Erfgoedplekken lopen gevaar door de gevolgen van extreem weer – in het bijzonder overstromingen. In de zomer van 2021 werden diverse regio's in Nederland, België en Duitsland verrast door extreme regenval waardoor rivieren en beken ruim buiten hun oevers traden, waarbij ook zeker 139 erfgoedplekken werden getroffen. Eigenaren en beheerders van erfgoed maken zich grote zorgen over de impact van het veranderende klimaat op het voortbestaan van hun erfgoed. In het onderzoek Erfgoed in zwaar weer is de interactie onderzocht tussen erfgoedinstellingen, eigenaren van monumenten, overheidsinstanties en semi-gouvernementele organisaties, en hoe schade aan erfgoed door extreem weer zoveel mogelijk te voorkomen. De onderzoeksresultaten werden gepresenteerd en besproken met betrokkenen. Belangrijkste conclusies uit dit gesprek:

- Er moet ruimte moeten komen voor maatwerk.
- Burgerinitiatieven zouden gefaciliteerd moeten worden door overheden.
- We moeten opnieuw kijken naar de manier waarop de 'waternormering' van gebieden tot stand komt.
- Het creëren van een gevoel van gedeeld eigenaarschap bij omwonenden van erfgoed.
- Inzetten op kennisbevordering bij omwonenden, medewerkers en vrijwilligers uit het erfgoedveld. Zodat iedereen tijdens een incident de juiste kennis heeft om te helpen erfgoed in veiligheid te brengen.

Inmiddels wordt ook in andere provincies in Nederland een vergelijkbare klimaatrisicoscan uitgevoerd in opdracht van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Bijv. Noord-Holland heeft in 2022 reeds een quick-scan laten uitvoeren door stichting CAS (Climate Adaptation Services) en MOOI Noord-Holland om een eerste beeld te krijgen van deze risico's.

4.4 Bronvermelding

1. 1985 Brief Monumentenwacht, brief van minister van Volksgezondheid, Welzijn en Cultuur aan Bestuur stichting Monumentenwacht Nederland, d.d. 4 december 1985
2. 2008. *Een lust, geen last. Visie op de modernisering van de monumentenzorg*, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, d.d. november 2008
3. 2009 *Stut of steunpilaar*, Erfgoedinspectie, d.d. augustus 2009
4. 2012 Evaluatie Wet archeologische monumentenzorg (Wamz) Brief van de staatssecretaris van onderwijs, cultuur en wetenschap, d.d. 7 februari 2012
5. 2013: *Erfgoed in goede handen?* Erfgoedinspectie, d.d. februari 2013
6. 2013: *Grote Monumententest*, Bond Heemschut, d.d. december 2013
7. 2013. *Goud in handen*, Kunsten '92, in samenwerking met erfgoedinstellingen
8. 2013. *Cultureel Erfgoed op Waarde Geschat*, Platform 31, d.d. 2013
9. 2014. *Inventarisatie Uitvoering Erfgoedtaken door Omgevingsdiensten*, RCE, d.d. mei 2014
10. 2015. 'Motie Ronnes' (30 juni 2015) i.c.m. brieven Cascade
11. 2016. *Onderzoek steunfunctie monumentenzorg en archeologie*, DSP Groep, 5 mei 2016
12. 2016. *Cultuurhistorie in RO*, DSP Groep, d.d. 27 september 2016
13. 2016. 2017 website www.arbitrarch.nl
14. 2016. *Naar een duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed Onderhoudsstaat en onderhoudskosten van groen erfgoed in Nederland*, Wageningen Environmental Research (Alterra) & Debie & Verkuijl tuin- en landschapsarchitectuur in opdracht van RCE, d.d. dec 2016
15. 2017. *Naar een duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed*, Van de Voorde Monumentadvies in opdracht van VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie.
16. 2017. Kamerbrief over rapport groen erfgoed, Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, d.d. 8 mei 2017
17. 2017. *Brede blik op erfgoed*, Advies Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) en Raad voor Cultuur (RvC).
18. 2017. *Ruimte voor Erfgoed: over inzet provincies bij gebouwd en landschappelijk erfgoed*, Hylkema Erfgoed in opdracht van IPO, december 2017
19. 2017. *Ruimte voor Erfgoed. De provincies als schakel tussen erfgoed, ruimte en economie*, IPO, d.d. dec 2017)
20. 2018. *Stelsel of lappendeken*, BMC in opdracht van Ministerie van OCW, d.d. 22 januari 2018
21. 2018. *Erfgoed in de Omgevingswet*, Steunpunt Monumenten en Archeologie Noord-Holland, april 2018
22. 2018. *Onderzoek draagvlak monumenten en profiel monumentenliefhebbers*, Right Marktonderzoek in opdracht van Restauratiefonds
23. 2018. 'Nederlander toont veel sympathie voor archeologie maar doet er weinig mee', Universiteit Leiden, d.d. 17 januari 2018)
24. 2019. *Verder graven in depots* (IOE) + Beleidsreactie
25. 2019. *Zorg voor Landschap*, signalenrapport door Planbureau voor de Leefomgeving
26. 2019. *Het vergeten landschap*, F. Kistenkas, d.d.11 juni 2019
27. 2021. *Over gemeenten, archeologie en ruimtelijke ordening*, RCE en Convent van Gemeentelijk Archeologen (CGA)
28. 2021: *Monitor onderhoud en restauratie rijksmonumenten*, Fenicks in opdracht van IPO
29. 2021: Positionpaper 'Uniek erfgoed verdient toekomst', IPO
30. 2021. *Manifest kwaliteitsketen monumentenzorg*, VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie
31. 2022. *Archeologie bij de tijd*, Raad voor Cultuur, d.d. februari 2022 + beleidsreactie (staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Erfgoed, d.d. 8 november 2022
32. 2022. Beleidsdoorlichting (DSP d.d. 9 September 2022) + beleidsreactie (staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Erfgoed, d.d. 12 juni 2023 + diverse reacties van stakeholders
33. 2022. *Verslag Toezicht 2021-2022*, IOE, d.d. april 2023
34. 2022. *Kwaliteit in de monumentenketen*, VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie d.d. januari 2022
35. 2022. *Erfgoed is mensenwerk, Samen verder met Faro in de leefomgeving*, RCE.
36. 2023 *Contourennotitie Nota Ruimte*, ministerie van BZK
37. 2023. *Levend Erfgoed. Toekomstgerichte evaluatie immaterieel erfgoedbeleid*, Cultural Motion Den Haag, d.d. 17 december 2023
38. 2023. *Public Views on the Protection of the Historic Environment*, door Historic England, d.d. 29 november 2023 met verwijzingen naar 9 onderzoeken uit periode 2015-2022
39. 2024. *Informatiepakket Tweede kamer Cultureel Erfgoed*
40. 2024. *Rode draden impactanalyse Erfgoed en transitie*, Posad Maxwan & Generation Energy iov Ministerie van OCW, d.d. 11 April 2024
41. 2024. *Toegang tot Cultuur, op weg naar een nieuw bestel in 2029*, Raad voor Cultuur
42. 2024. *Report: Forecast to fill gaps between education and training supply and labour market needs. A preliminary analysis*, CHARTER European Cultural Heritage Skills Alliance, d.d. 12 januari 2024
43. 2024. *Erfgoed in zwaar weer. Limburgs erfgoed in tijden van klimaatverandering*, Bart Zwegers

Foto's per provincie

Bijlage B2 bij
Inventarisatie
Erfgoed en overheid

Inleiding

In deze bijlage vindt u een overzicht van de zogenoemde "foto's" per provincie. Deze foto's geven een momentopname van de stand van zaken rond erfgoedbeheer en -beleid in elke provincie. De informatie geeft een indicatief beeld van hoe provincies en gemeenten omgaan met hun erfgoedtaken, zoals beschikbare middelen, beleidsinstrumenten en samenwerkingen.

De foto's zijn tot stand gekomen aan de hand van het geformuleerde analysekader. De inhoudelijke resultaten zijn gebaseerd op diverse bronnen, waaronder beleidsdocumenten van provincies, aangereikte informatie door provincies, gemeenten en soms ook steunpunten en tot slot de Landelijke Monitor Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed 2021-2022. In sommige gevallen zijn specifieke gegevens over erfgoedbudgetten via een uitvraag bij gemeenten verzameld. Dit gebeurde in samenwerking met de provincies, die ook een rol speelden bij het valideren van gegevens.

Opgemerkt wordt dat niet voor elke provincie of gemeente alle informatie compleet en bevestigd is. Voor een nadere toelichting op de gehanteerde werkwijze en gebruikte gegevens verwijzen we naar het hoofdstuk Aanpak en Analyse kader in het hoofdrapport. De ontvangen reacties op de foto's tijdens de provinciale bijeenkomsten zijn steeds aan het eind van elke foto per provincie toegevoegd.

Tot slot: bij de gegevens is steeds per foto de bronvermelding gegeven. Waar Monitor Inspectie OE 2021 is genoemd, wordt de 'Monitor gemeenten 2021-2022 monumenten en archeologie | Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed' bedoeld. Waarbij vanuit de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (IOE) is benadrukt dat de data zijn gebaseerd op de antwoorden van de invullende gemeenten. De ruwe data is daarmee niet een oordeel van de IOE.

Inhoudsopgave

1.	Foto provincie Drenthe	Pagina 4
2.	Foto provincie Flevoland	Pagina 23
3.	Foto provincie Groningen	Pagina 43
4.	Foto provincie Friesland	Pagina 65
5.	Foto provincie Overijssel	Pagina 85
6.	Foto provincie Gelderland	Pagina 112
7.	Foto provincie Limburg	Pagina 138
8.	Foto provincie Noord-Brabant	Pagina 164
9.	Foto provincie Zeeland	Pagina 185
10.	Foto provincie Zuid-Holland	Pagina 206
11.	Foto provincie Noord-Holland	Pagina 233
12.	Foto provincie Utrecht	Pagina 261

1. Foto Provincie Drenthe

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Drenthe

Datum bijeenkomst:
23 mei

Verdiepende onderwerpen/knelpunten bijeenkomsten:

- Specifieke zorgen, kansen, knel- en verbeterpunten voor archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschappen;
- Benodigde competenties en deskundigheid voor de uitvoering van erfgoedtaken;
- De positie en rol van erfgoeddeskundigen binnen de organisatie en de verbinding met andere beleidsterreinen in de fysieke leefomgeving;
- De versterking van en mogelijke samenwerking in de keten tussen gemeenten, provincie en rijk.

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021.): 1277 rijksmonumenten, 1186 gemeentelijke monumenten, 31 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 0 gemeentelijke beschermd stads- en dorpsgezichten, 91 archeologische rijksmonumenten, 0 gemeentelijke archeologische monumenten. Zie grafiek in bijlage per gemeente.
- Provincie heeft vanaf 2007 ook 308 provinciale monumenten aangewezen.
- **Provinciale en regionale beleidskaders t.a.v. erfgoed in de fysieke leefomgeving:**
- Provinciaal beleidskader: de provincie heeft haar inzet en beleid ten aanzien van erfgoed toegelicht op de provinciale website, verdeeld onder verschillende onderwerpen: [Erfgoed - Provincie Drenthe](#). Er is een apart beleidskader voor erfgoed.
- In de omgevingsverordening is per beleidsdiscipline, waaronder erfgoed, opgenomen wat het provinciaal belang is en hoe gestuurd wordt: sturen op, betrekken bij en rekening houden met.
 - Voor archeologie zijn er regels opgenomen over wat wel en wat niet mag in de omgevingsverordening.
 - Drenthe heeft gebieden van provinciaal belang aangewezen. Dat is uitgewerkt met een directe link naar gemeentelijk beleid.
- **Vigerend beleid gemeenten:** in 2021 hadden niet alle gemeenten vigerend beleid voor zowel gebouwd erfgoed, archeologie als cultuurlandschappen (bron: Monitor Inspectie OE 2021, zie grafiek in sheets).

Werkwijze en inzet instrumentarium

- Steunpunt Erfgoed Drenthe ondersteunt de Drentse gemeenten bij behoud en de duurzame ontwikkeling van het cultureel erfgoed. Het gaat hierbij om gebouwde, groene en archeologische monumenten, cultuurlandschappen, cultuurhistorische en ruimtelijke (her)ontwikkelingen en de positie van erfgoed in de Omgevingswet. Het Steunpunt fungeert voor gemeenten als helpdesk, afstemmingsplatform en kennisbevorderaar.
- 83% van de gemeenten geeft aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (monitor inspectie oe, 2021)
- 25% van de gemeenten heeft archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (monitor inspectie oe, 2021).
- 83% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (monitor inspectie oe, 2021).
- 58% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021).

Samenwerking

Erfgoedberaad: bestaat uit 20 organisaties die op het gebied van erfgoed actief zijn, dit betreffen o.a.:

- Steunpunt Erfgoed Drenthe
- Monumentenwacht
- Het Drents Landschap
- Drents Archief
- Stichting Drents Agrarisch Erfgoed
- Maatschappij van Weldadigheid
- Stichting Drents Monument
- Stichting Libau

En daarnaast diverse stichtingen en organisaties. In 2022 hebben deze organisaties aanbevelingen aan bestuurders en beleidsmakers gedaan voor behoud en versterking van cultureel erfgoed in Drenthe.

Samenwerking tussen overheden:

- 34% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021).
- 34% van de gemeenten werken samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermde gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021).

Financiële middelen

Financiële middelen provincie:

- In de provinciale begroting van 2024 staat €2.814.552 gereserveerd voor erfgoed. Dit is onverdeeld in:
 - Cultuurhistorie: € 125.000
 - Monumentenzorg: € 2.099.654
 - Archeologie: € 277.398
 - KvW/Unesco: € 312.500

Financiële middelen gemeente:

- Geen dataoverzicht

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

Niet exact bekend

Aantallen FTE's gemeente

- Bron: monitor Inspectie OE 2021
- 11 van de 12 gemeenten geven in de monitor aan FTE's voor monumenten en gezichten te hebben. 7 van de 12 voor archeologie.
- **Voldoende FTE's?** 6 van de 12 gemeenten geven aan voldoende FTE's voor monumenten/gezichten te hebben, 3 van de 12 geven aan onvoldoende. Bij archeologie is dit respectievelijk 8 voldoende en 3 onvoldoende.
- Niet alle gemeenten komen toe aan hun taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving (zie sheets).
- Gemeenten hebben niet allemaal voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid (zie sheets).

Controle en toezicht

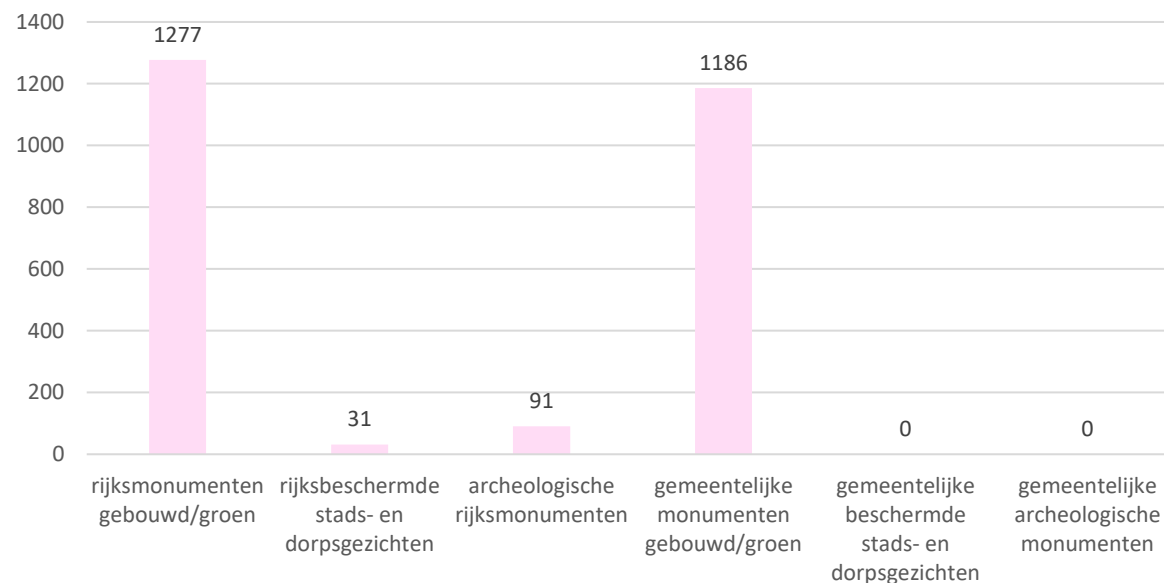
- IBT wordt momenteel ingevuld door middel van overleggen met gemeenten en eventueel insturen van zienswijzen. Veel wordt geprobeerd in vooroverleggen af te handelen, om daarmee te voorkomen dat zwaardere toezicht en handhaving middelen nodig zijn.
- Momenteel wordt gewerkt aan een nieuwe invulling van IBT in IPO verband.

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Website: [Erfgoed - Provincie Drenthe](#).

Doelen en opgaven

Aantallen monumenten/gezichten Drenthe (2021)

Provinciale monumenten

[Aa en Hunze](#)(22)

[Assen](#)(29)

[Borger-Odoorn](#)(21)

[Coevorden](#)(16)

[De Wolden](#)(22)

[Emmen](#)(28)

[Hoogeveen](#)(12)

[Meppel](#)(44)

[Midden-Drenthe](#)(16)

[Noordenveld](#)(38)

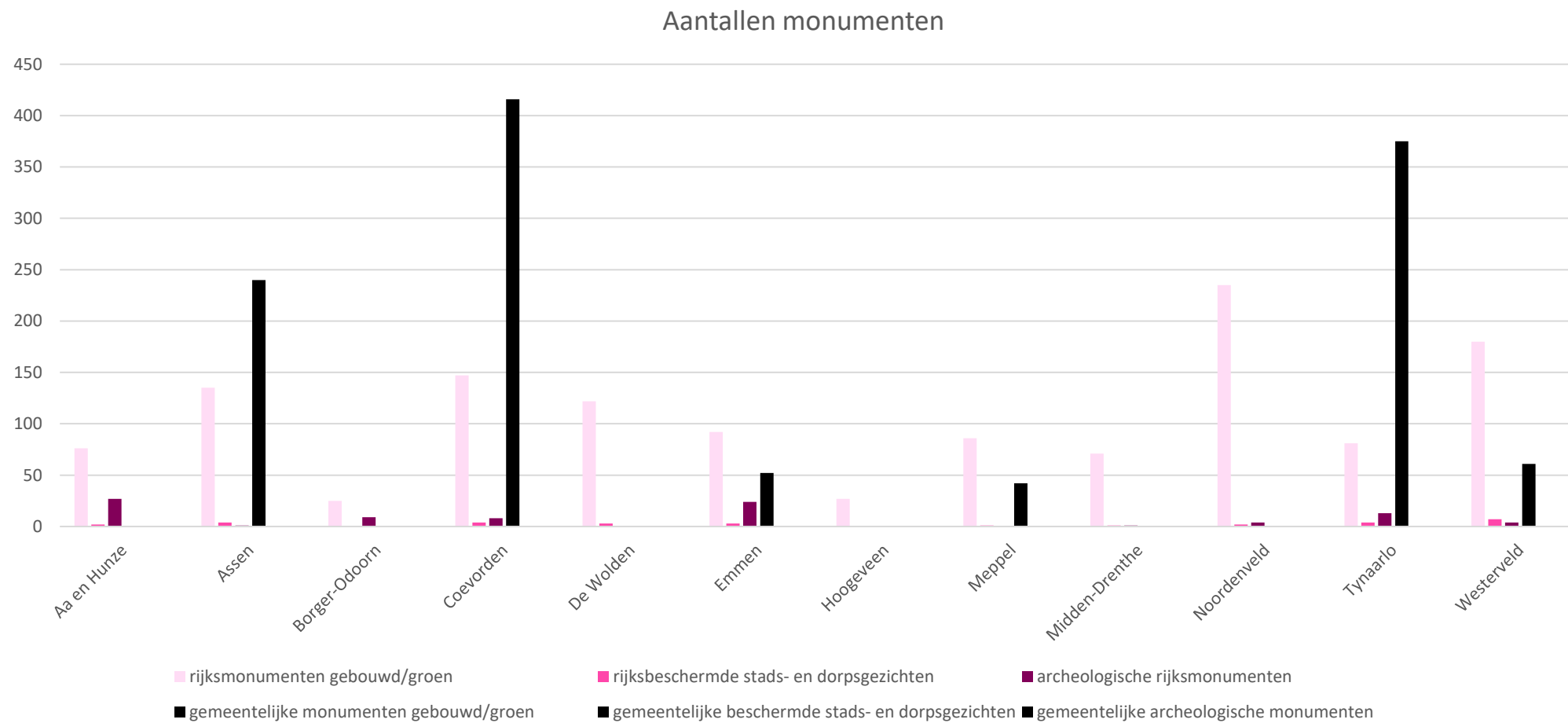
[Tynaarlo](#)(38)

[Westerveld](#)(22)

Bron: www.provincialemonumentendrenthe.nl

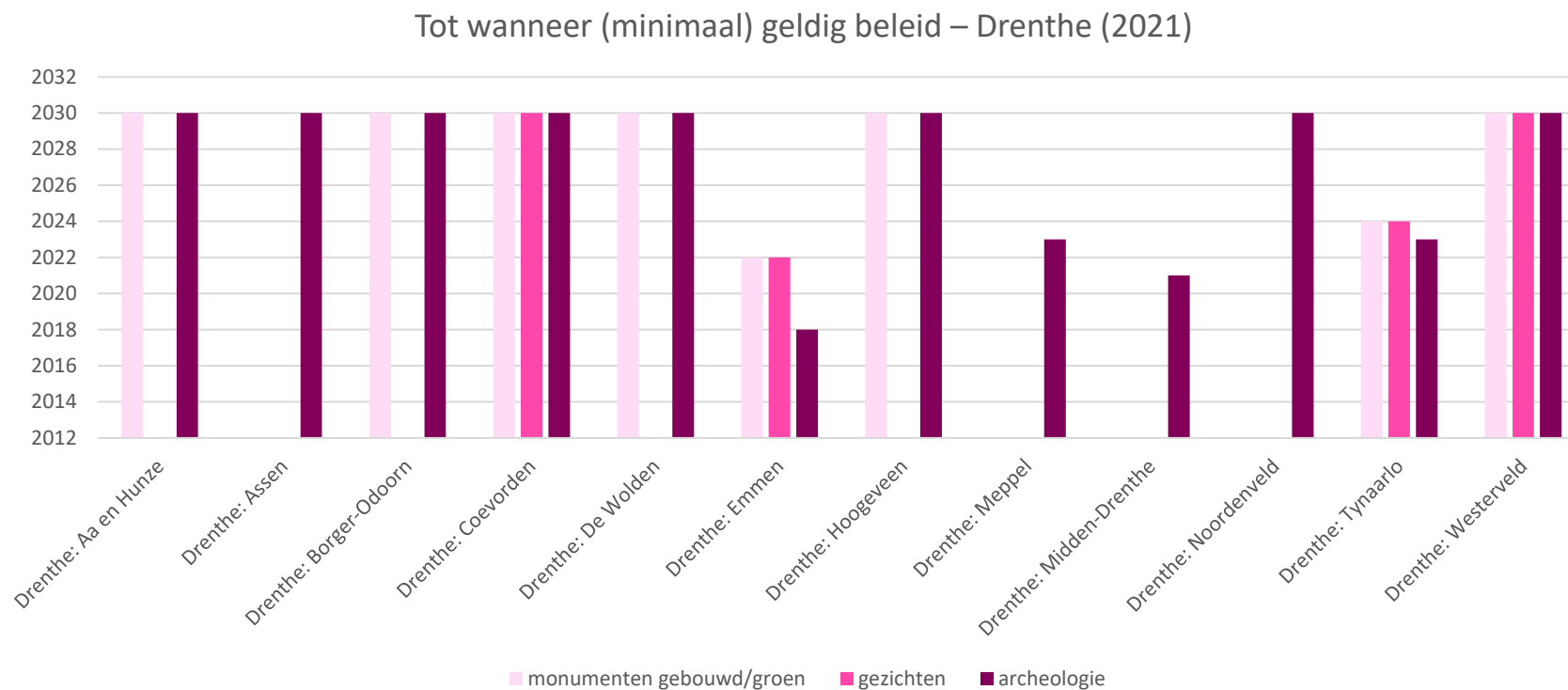
Bron: 'monitor gemeenten 2021-2022 monumenten en archeologie | IOE

Doelen en opgaven

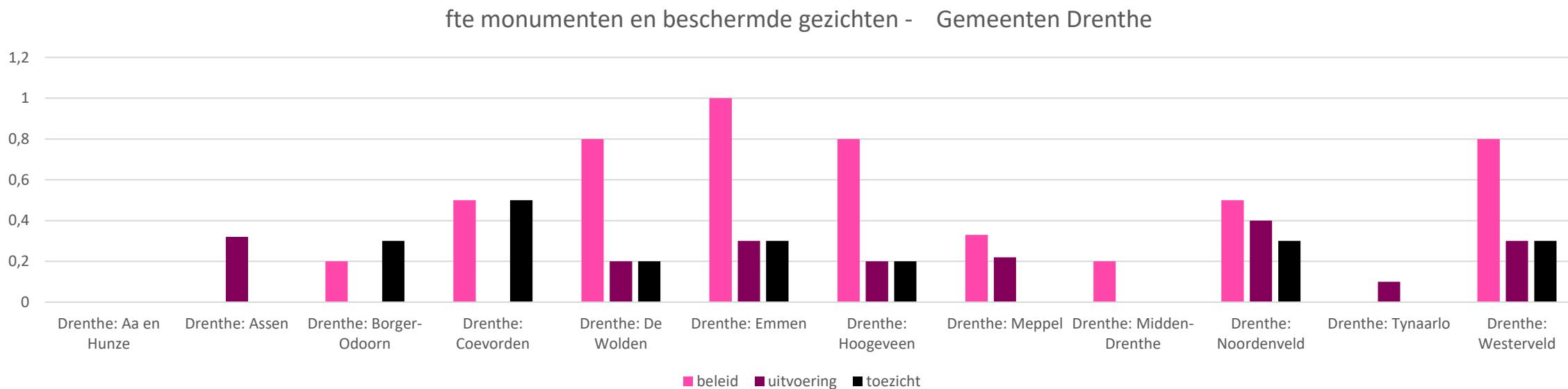
Doelen en opgaven

Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)? (bron: Monitor Inspectie OE 2021)

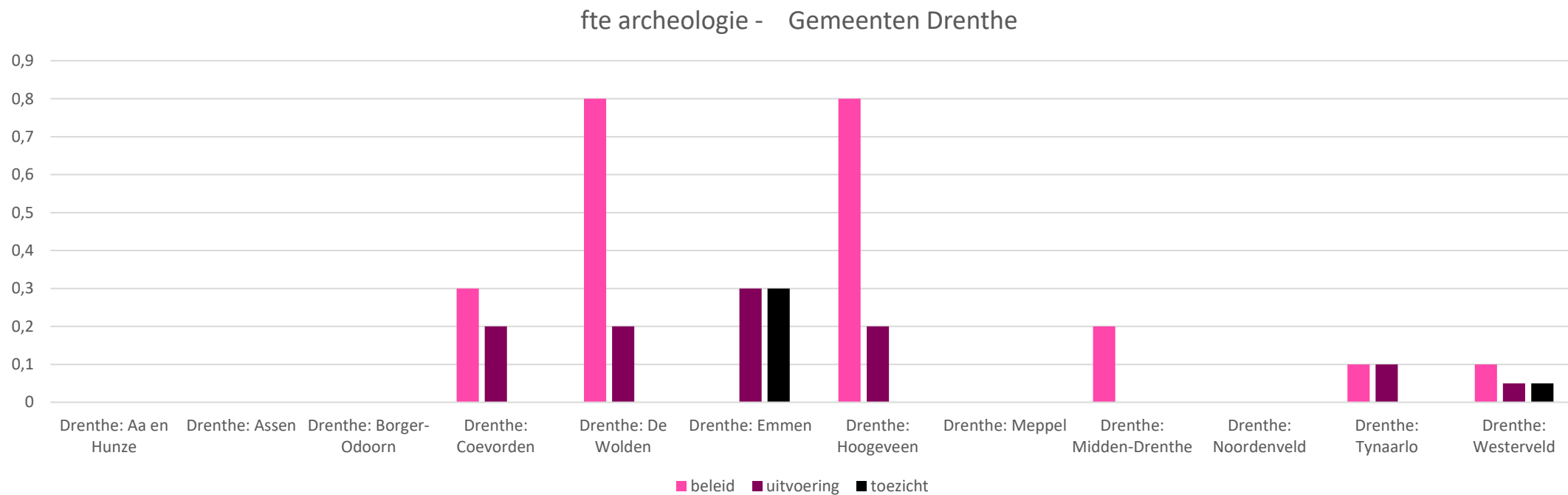
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

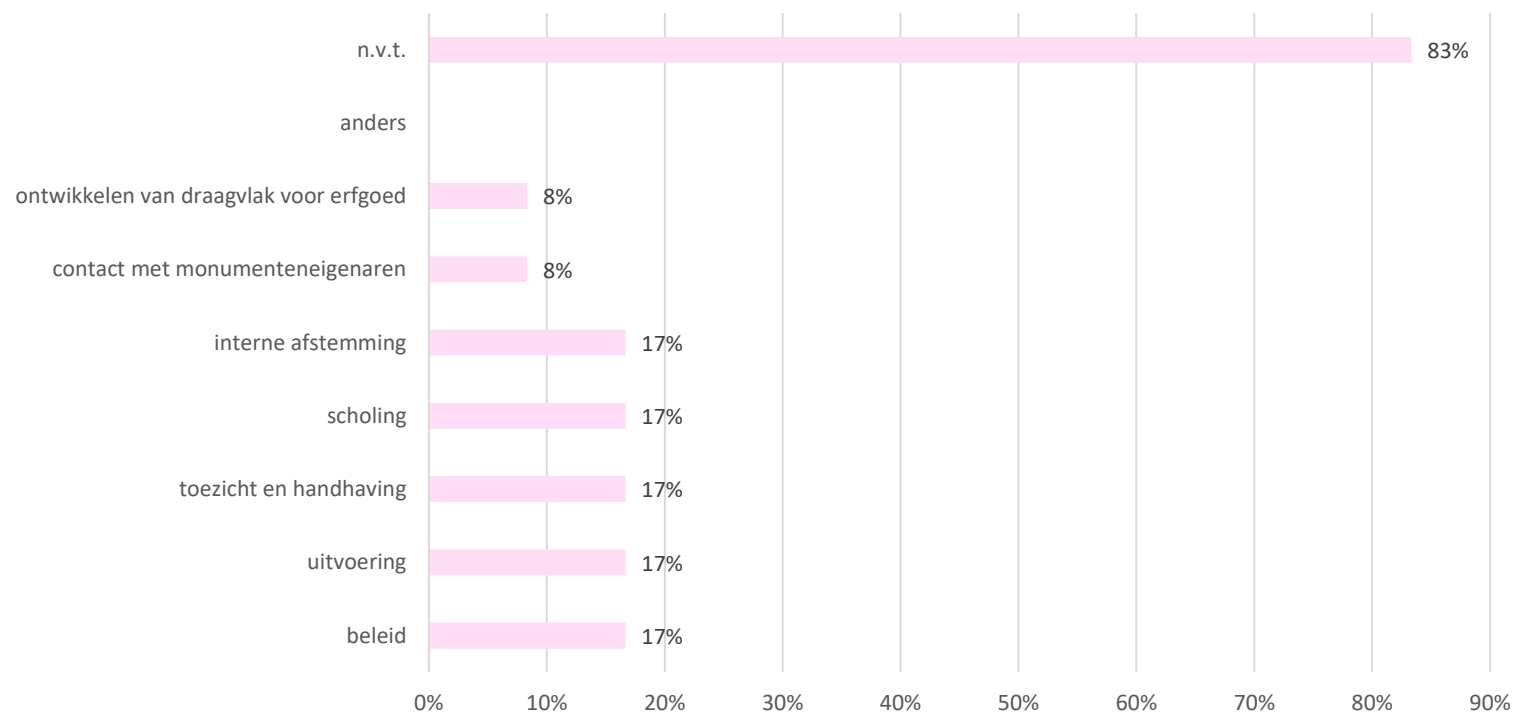
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

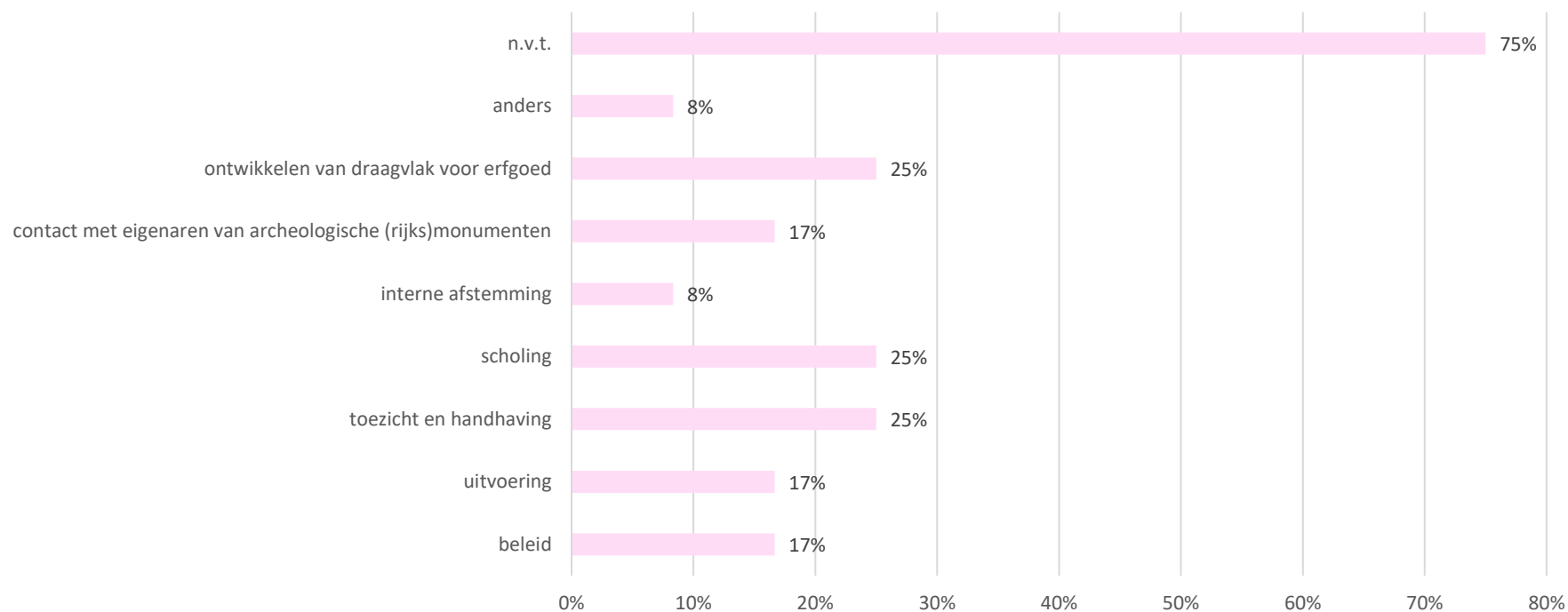
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t
monumenten/beschermde gezichten - Drenthe 2021

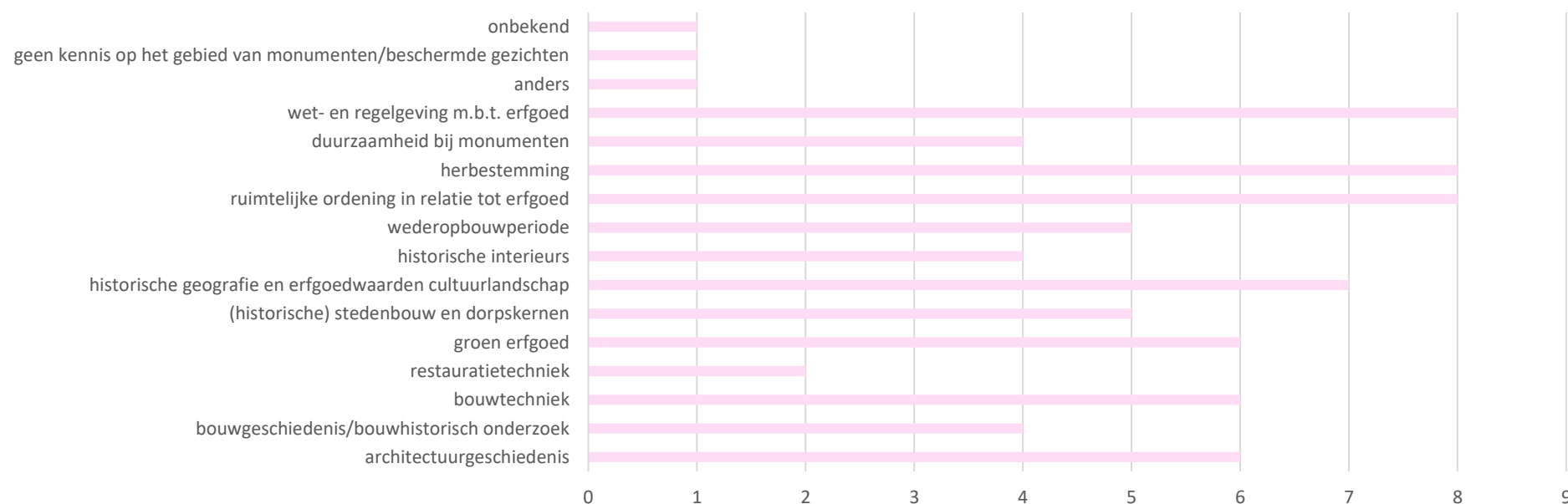
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen - Drenthe (2021)

Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Drenthe dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (2021)

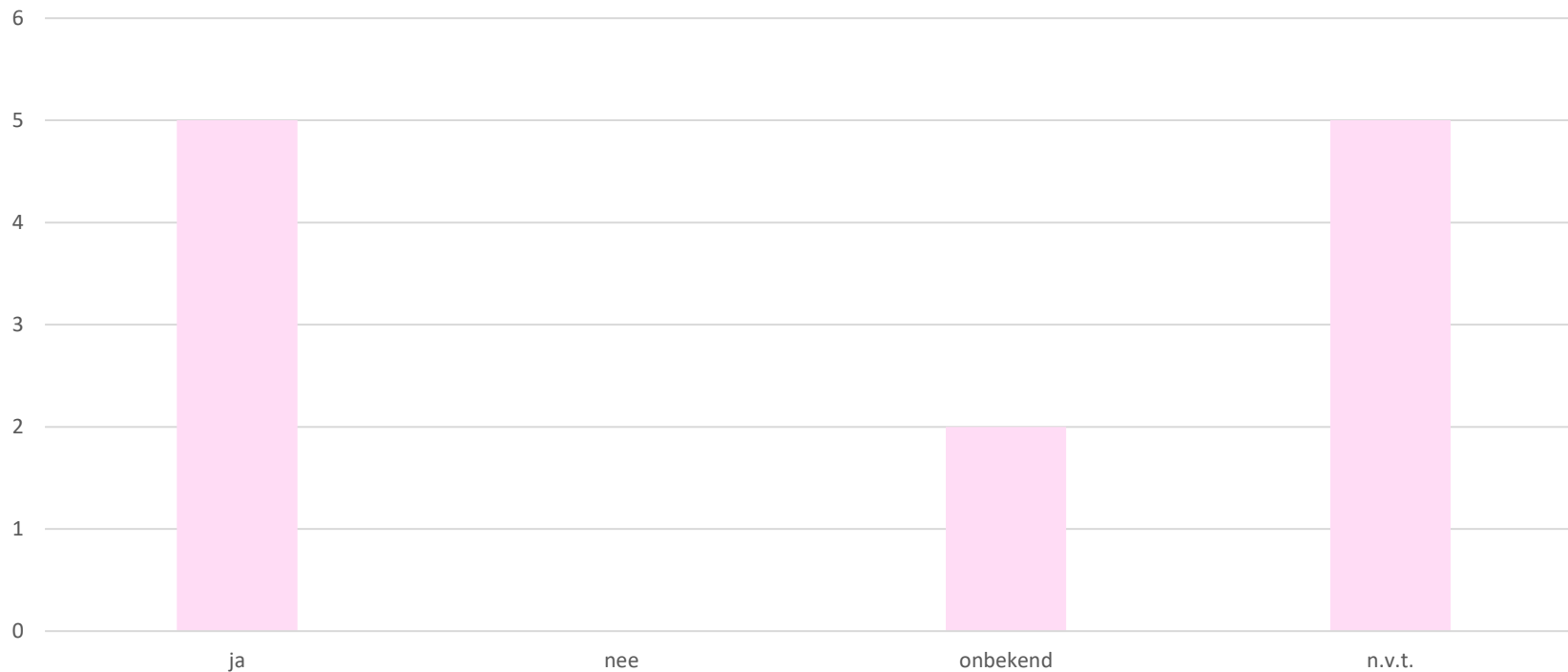
Werkwijze en inzet instrumentarium

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? (aantal gemeenten) - Drenthe (2021)

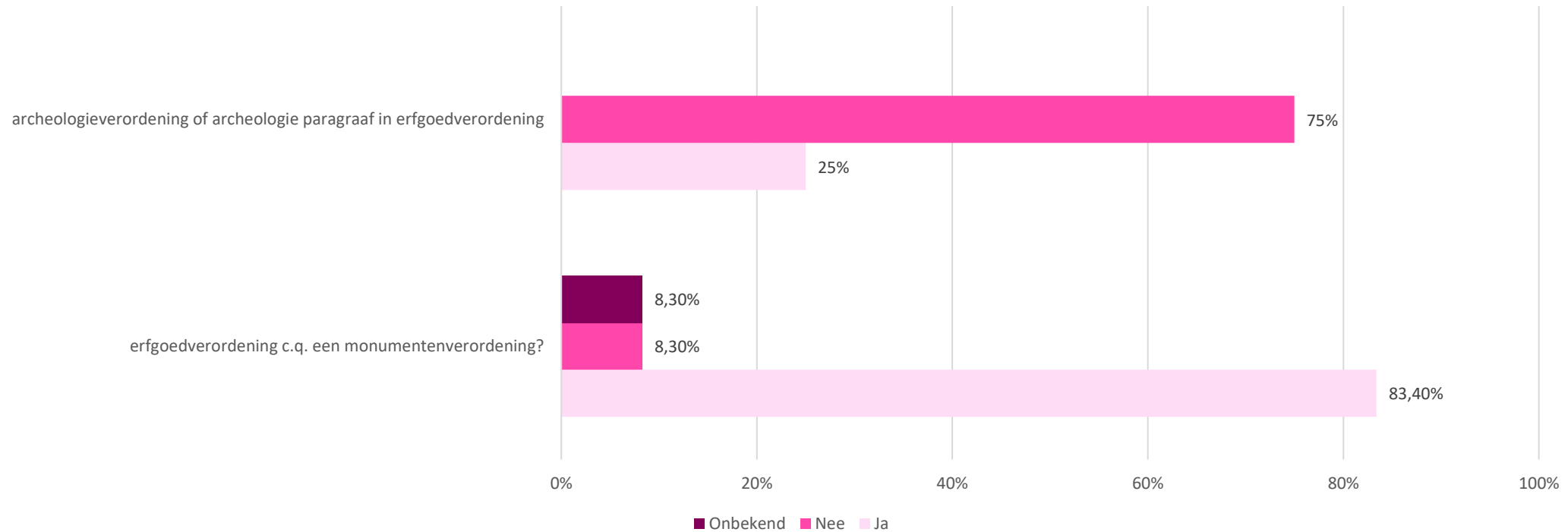
Werkwijze en inzet instrumentarium

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? (aantal gemeenten) - Drenthe (2021)

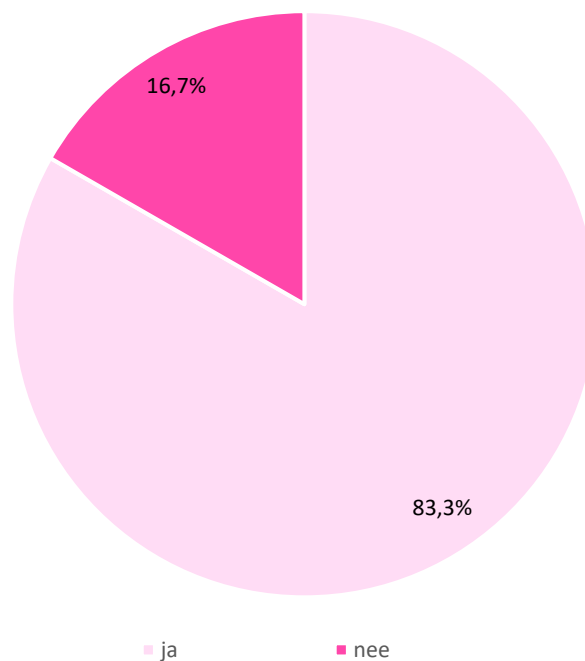
Werkwijze en inzet instrumentarium

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening – Drenthe (2021)

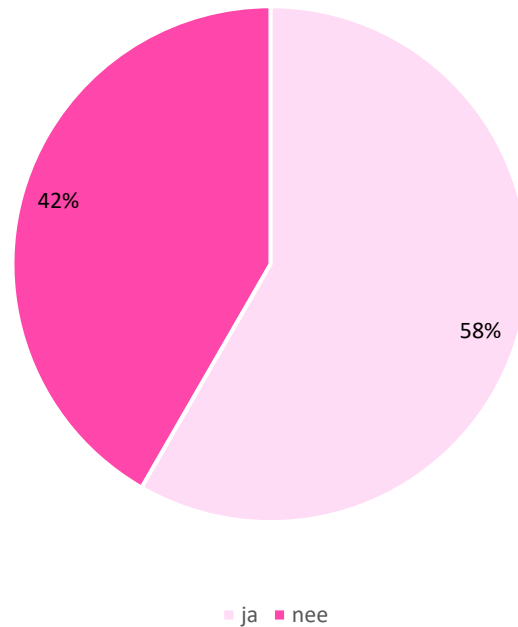
Werkwijze en inzet instrumentarium

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Drenthe (2021)

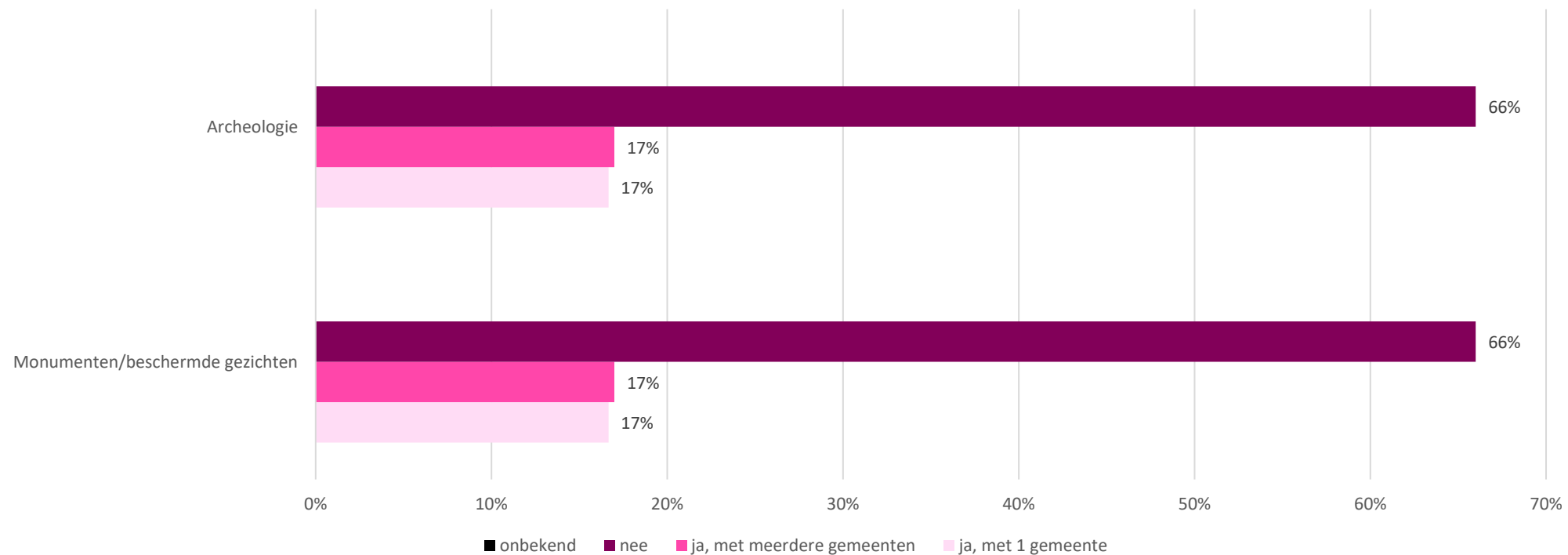
Werkwijze en inzet instrumentarium

Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? - Drenthe
(2021)

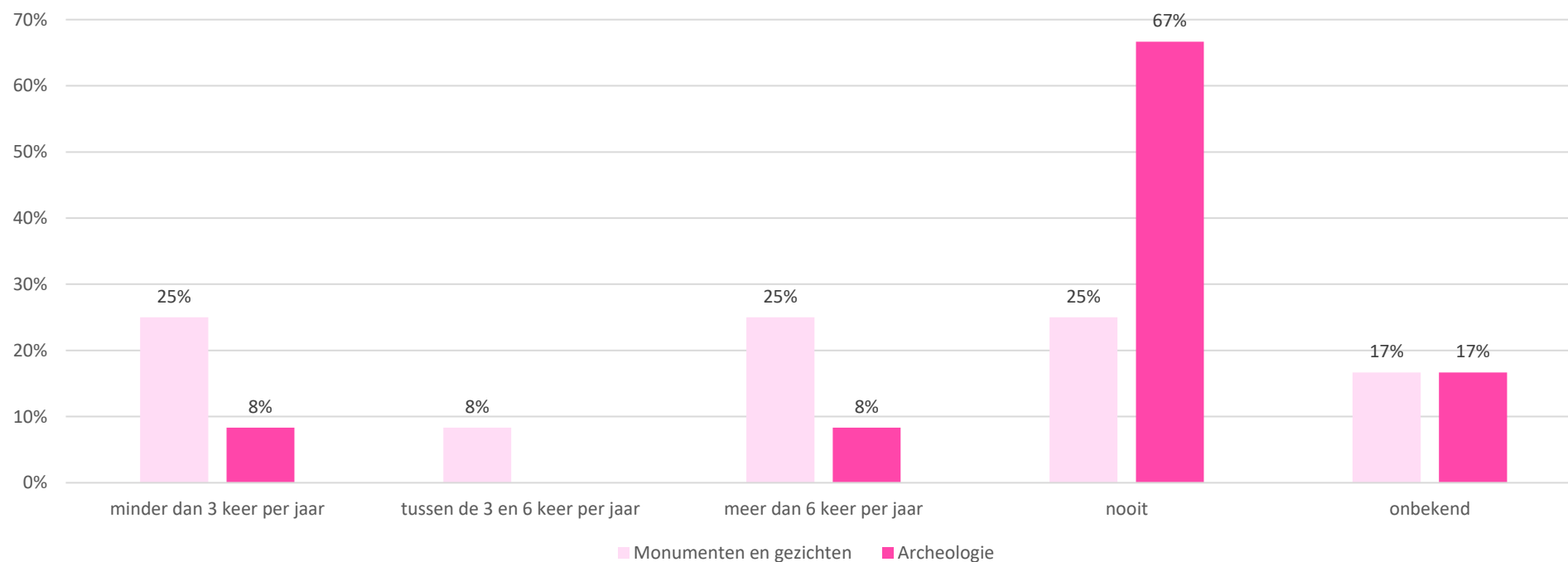
Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) – Drenthe (2021)

Samenwerking

Hoe vaak beroep gedaan op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten en archeologie? Drenthe (2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Mentimeter bijeenkomsten reacties foto

Hoe gaat het met het cultureel erfgoed in Drenthe? (Menti)

Het erfgoed staat erg onder druk	1
Het erfgoed staat een beetje onder druk	9
Het gaat niet goed, maar ook niet slecht	3
Het gaat redelijk met het erfgoed	9
Het gaat goed met het erfgoed	0

Reacties op foto Drenthe

- Nieuwsgierig naar namen en rugnummers
- 1 op de 3 gemeenten werken samen
- Borger-Odoorn is niet de enige gemeente waar erfgoedzorg niet goed is geregeld
- Fte erfgoed redelijk op orde
- Veel monumenten voor een kleine provincie
- Weinig fte's
- Opvallend positief signaal over 'voldoende fte'...
- Samenwerking. Niet elke gemeente kan zowel een archeoloog als erfgoedexpert in huis hebben
- Toch verrassend dat er sprake is van samenwerking van verschillende gemeentes, top!
- Samenwerking gemeenten
- Capaciteit tekort
- Of jullie ook de provinciale monumenten voor Drenthe hebben meegenomen
- Belang van en inzet op overleg tussen overheidslagen
- Veel erfgoed, weinig fte
- Hoe nauwkeurig en eerlijk is de monitor ingevuld?
- We kunnen beter samenwerken. Maar ja dat kost weer veel tijd
- Voldoende fte? Afhankelijk van wie je het vraagt (bestuurder of specialist)
- Is samenwerking vooral kennis delen of gebruik maken van elkaars personeel?
- Gegevens lijken niet helemaal actueel te zijn qua capaciteit

2. Foto Provincie Flevoland

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Flevoland

Datum bijeenkomst:
27 juni

Context:

- Variëteit aan erfgoedwaarden, waaronder hoge archeologische waarden (bijv. Swifterbantcultuur), 'post-65' erfgoed, Urk en Schokland, geschiedenis van inpoldering, nieuwe kernen en landbouwpioniers.

Verdiepende onderwerpen voor de bijeenkomst

- Knelpunten, kansen en oplossingen om erfgoed goed mee te nemen in ruimtelijke opgaven en transitie
- Samenwerking in Flevoland rond erfgoed in de fysieke leefomgeving
- Ambtelijk en bestuurlijk draagvlak voor erfgoed binnen provincie en gemeenten

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021.): 82 rijksmonumenten, 186 gemeentelijke monumenten, 1 rijksbeschermd stads- en dorpsgezicht, 27 archeologische rijksmonumenten. Zie grafiek in bijlage per gemeente.
- Flevoland heeft een provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart
- **Provinciale beleidskaders t.a.v. erfgoed in de fysieke leefomgeving:**
- Omgevingsverordening provincie Flevoland: hier staan voornamelijk eisen ten aanzien van archeologie in opgenomen
- Omgevingsvisie provincie Flevoland
- 'Erfgoed van de Toekomst' Erfgoedprogramma provincie Flevoland (2019):
 - In dit programma zijn vijf erfgoedthema's gedefinieerd die samen het Verhaal van Flevoland vertellen: Flevoland erfgoed van de toekomst 2. Inpolderingsgeschiedenis 3. Iconen van vernieuwing en experiment 4. Geschiedenis van de Zuiderzee 5. Landschap in de ondergrond.
 - Provincie werkt langs drie sporen aan de erfgoedthema's: A. behoud en bescherming, B. publieksbehoud en ontsluiting en C. Kennisvermeerdering en kennisdeling.
 - Uitgangspunten en rol van de provincie: eigenheid/identiteit van Flevoland is leidend, verhaal van Flevoland is altijd in ontwikkeling, vertrouwen als basis. Ten aanzien van vertrouwen: provincie legt de verantwoordelijkheid voor de zorg voor de eigenheid in beginsel zo laag mogelijk, bij de gemeenten, bij de initiatiefnemers en bij de inwoners zelf. De provincie zorgt voor inspiratie en goede ondersteuning.
 - De provincie beperkt zich bij borging cultuurhistorische waarden niet beperken tot minimale inzet, maar wil cultuurhistorie inzetten om de kwaliteit van projecten te vergroten
- Beleidsvorming voor immaterieel erfgoed en 'Faro' zijn in ontwikkeling
- **Vigerend beleid gemeenten:** in 2021 hadden niet alle gemeenten vigerend beleid voor zowel gebouwd erfgoed, archeologie als cultuurlandschappen (bron: Monitor Inspectie OE 2021, zie grafiek in sheets).

Werkwijze en inzet instrumentarium

- O.a. inzet monumentenwacht, restauratiegelden rijksmonumenten (matching), inventarisatie en onderzoek post-65, Instructieregel AMK en aardkunde.
- Adviestaak provincie: volgt in eerste instantie het beleid van de gemeente en het advies van de gemeentelijke erfgoedcommissie. Ze neemt een eigen standpunt in bij ontwikkelingen die effect hebben op een groter gebied/ gemeentegrensoverschrijdend /relevant voor Verhaal van Flevoland.
- Provinciale vergunningverlening: in principe volgt de provincie het gemeentelijk beleid c.q. de gemeentelijke beleidskaarten. Bij grotere projecten of projecten die elkaar overlappen, een groter gebied beslaan of op een andere wijze samenhangen, kijkt de provincie los van het gemeentelijk beleid wat de beste strategie is voor cultuurhistorisch of archeologisch onderzoek
- Sinds 2022 is er geen steunpunt meer, de provincie is bezig te onderzoeken hoe de steunfunctie in de toekomst ingevuld kan/moet worden
- 5 van de 6 gemeenten geeft aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 4 van de 6 van de gemeenten heeft een archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 3 van de 6 gemeenten geven aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 1 gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis te gebruiken bij klimaatadaptatie opgaven, 5 van de 6 gemeenten weten dit niet (Monitor Inspectie OE, 2021)

Financiële middelen

Financiële middelen provincie:

- ca. 3.6 miljoen (zie slide)

Financiële middelen gemeente:

- 5 van de 6 gemeenten actuele overzicht bekend, zie slide.

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- 4 fte (zie slide)

Aantallen FTE's gemeente

- Bron: monitor Inspectie OE 2021
- 5 van de 6 gemeenten actuele overzicht bekend (zie slide). Varieert van 0,3 tot 5 FTE voor monumenten en archeologie.
- **Voldoende FTE's?** 2 van de 6 gemeenten geven in 2021 aan voldoende FTE's voor monumenten/gezichten te hebben, 1 van de 6 geeft aan onvoldoende, 3 onbekend. Bij archeologie is dit respectievelijk 4 voldoende, 2 onbekend.
- 1 gemeente geeft aan niet toe te komen aan het ontwikkelen van draagvlak voor erfgoed. Andere gemeenten hebben 'n.v.t.' aangegeven op de vraag of ze niet aan taken toekomen.
- Gemeenten hebben niet allemaal voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid (zie sheets)

Samenwerking

Samenwerkingspartners voor overheden op het gebied van erfgoed in de fysieke leefomgeving:

- Batavialand: publiekseducatie en het beheer van het provinciaal depot voor bodemvondsten

Samenwerking tussen overheden:

- Regelmatig ambtelijk overleg met provincie en gemeenten
- Erfgoedtafels zijn informelere vormen van samenwerking met het bredere erfgoedveld binnen Flevoland, waaronder ook de vrijwilligers. Deze bijeenkomsten worden goed bezocht.
- In het verleden is met provincie en gemeenten gesproken over aanstelling van een regio-archeoloog.
- 1 gemeente geeft aan samen met andere gemeenten te werken op het gebied van archeologie en monumenten en gezichten.

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Erfgoedprogramma provincie Flevoland 'Erfgoed van de toekomst' (2019)

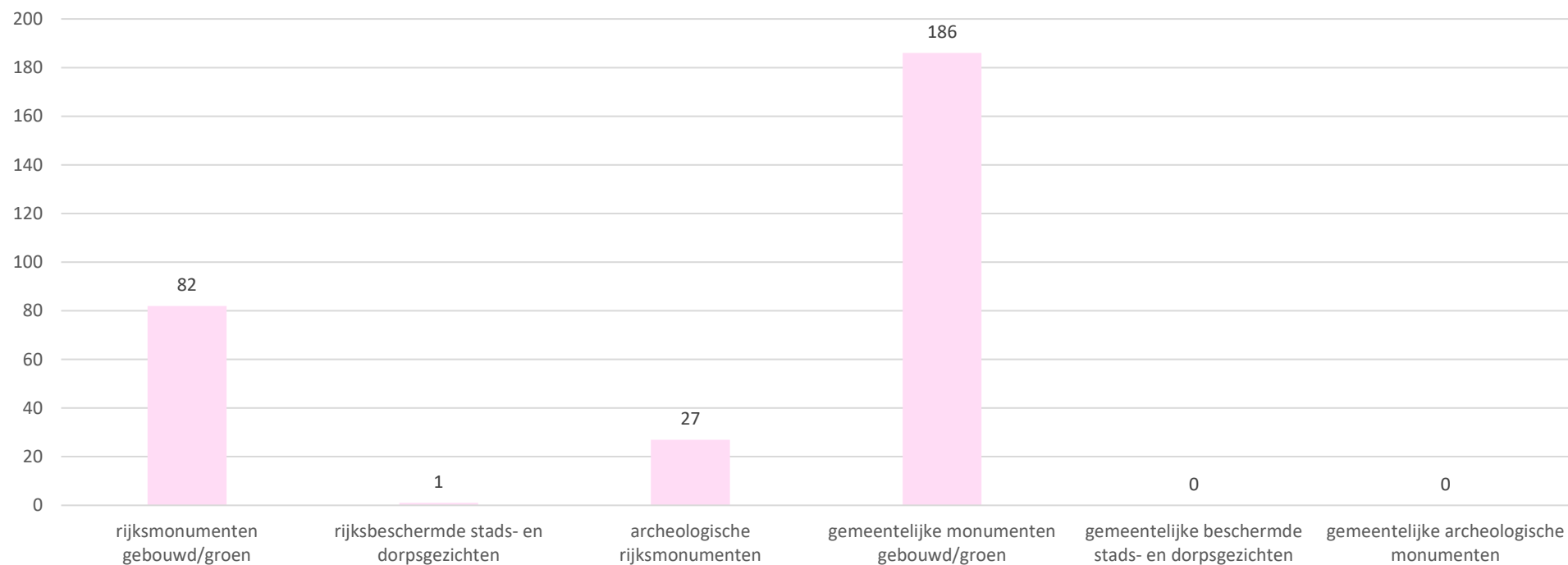

Controle en toezicht

- Provincie is momenteel bezig om het IBT op de 'minimale variant' in te richten, overeenkomstig het traject wat met het IPO doorlopen wordt.
- In het erfgoedprogramma 2019 stond over IBT opgenomen: Het IBT beleid wordt integraal met de andere IBT onderwerpen vormgegeven en valt buiten het Erfgoedprogramma.

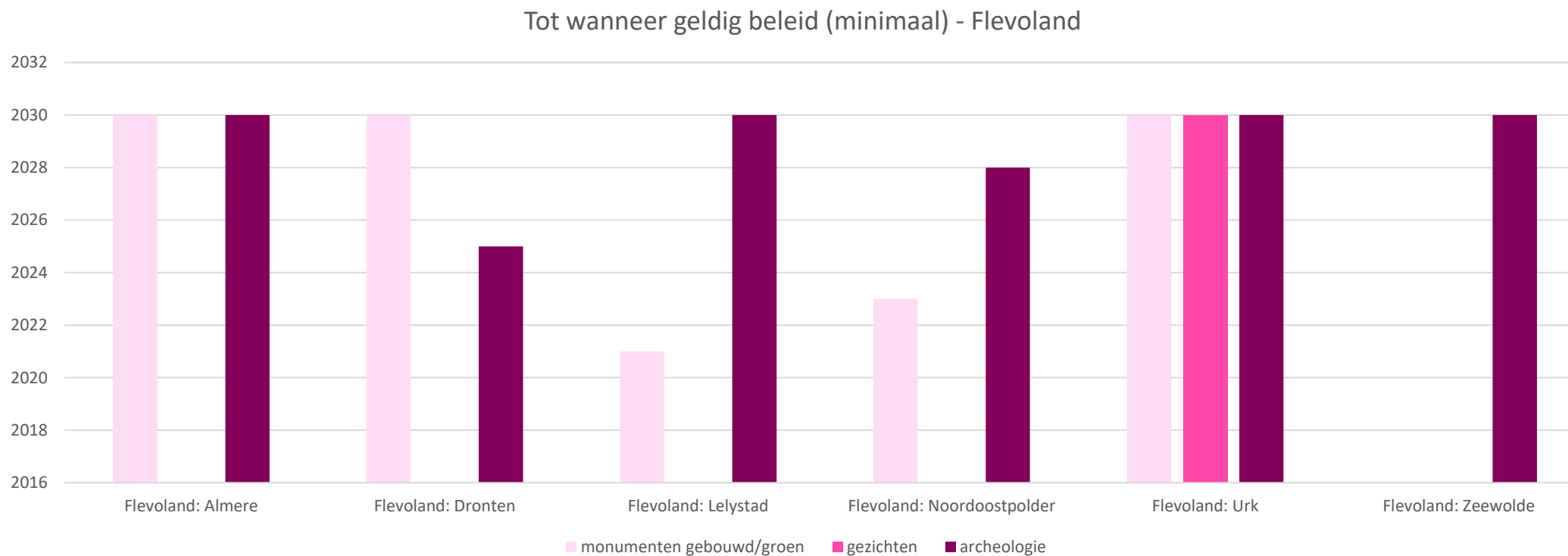
Doelen en opgaven

Aantallen monumenten Flevoland (Monitor Inspectie OE 2021)

Doelen en opgaven

Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)? (bron: Monitor Inspectie OE 2021)

Organisatie en personeel

Middelen en FTE's provincie (2024)

FTE's:

Bovengronds erfgoed en erfgoedprogramma 0,8 fte
Ondergronds erfgoed en provinciaal archeologisch depot 0,9 fte
Subsidies en collecties 1,0 fte
participatie en Faro 0,6 fte
Batavialand 0,4 fte
IBT erfgoed 0,3 fte

Middelen:

Monumentenwacht	€ 23.555
Kwaliteitsborging in de regio	€ 178.334
Batavialand	€ 2.344.150
Provinciaal archeologisch depot	€ 255.886
Erfgoedprogramma	€ 416.251
Onderzoek toevalsvondsten	€ 46.012
reserve Monumentenzorg (middelen restauratie Rijksmonumenten)	€ 323.787

Organisatie en personeel

Middelen en FTE's gemeenten (2024). 5 van de gemeenten hebben tot zover informatie doorgegeven.

Gemeente Almere:

Archeologie	2,53 fte
Gebouwde Monumenten	1,79 fte
Publieksbereik	1,72 fte

Middelen: 103.000,- voor verschillende activiteiten (Nationaal Archeologiedagen, tentoonstellingen, educatieactiviteiten, Monumentendag, af en toe ook uitvoeren van kleine onderzoeken met AWN'ers etc..).

Gemeente Noordoostpolder

Ca 1 fte op erfgoed en een budget van ca. 50.000 per jaar (voor Schokland en beleid samen).

Gemeente Urk

Gemeente Urk heeft ongeveer 1,5 fte ambtenaar fulltime belast met erfgoedtaken. Daarnaast volgens Urk voldoende budget om de taken uit te voeren.

Organisatie en personeel

Middelen en FTE's gemeenten (2024). 5 van de gemeenten hebben tot zover informatie doorgegeven.

Lelystad:

FTE's: toelichting Lelystad: "in de functieomschrijvingen staat niet strak omschreven hoeveel uren we voor de verschillende functieonderdelen hebben. Onderstaande cijfers zijn in de monitor ingevuld. Hier bovenop is behoefte aan 0,1 fte regio-archeoloog. We huren nu archeologie-advies in. Dit zullen we bij de regio-archeoloog onderbrengen."

- Monumenten en gezichten: 0,2 FTE
- Archeologie: 0,1 FTE

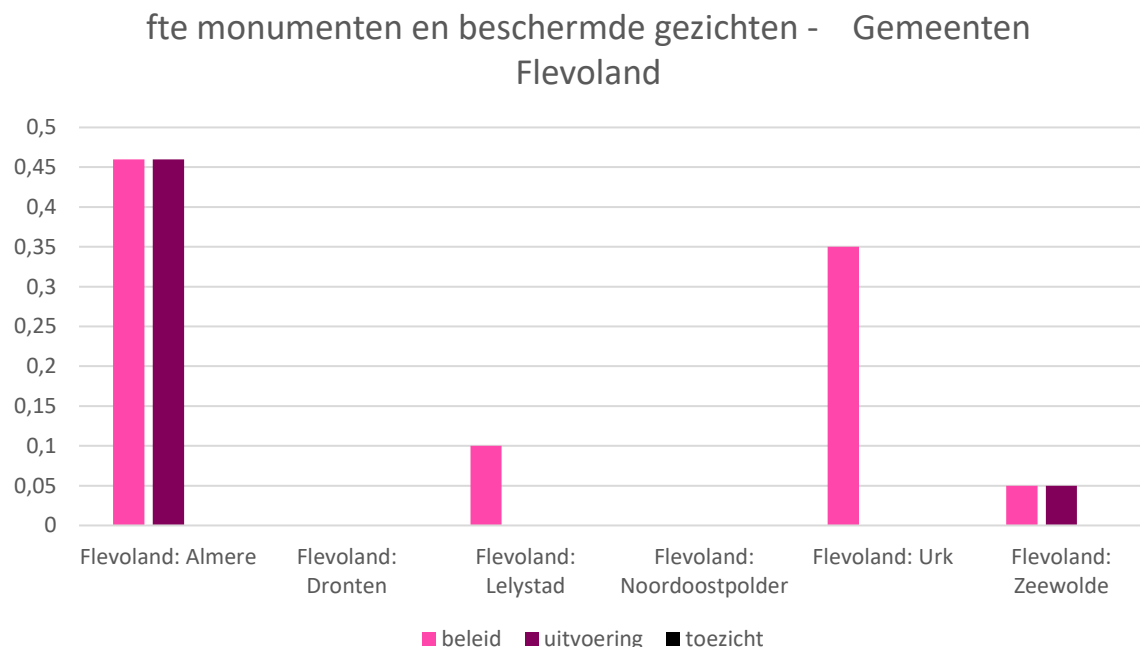
Middelen: nog niet ontvangen

Dronten (toelichting):

"De inzet van fte voor erfgoed wordt niet geregistreerd. Dus een onderbouwd cijfer is niet beschikbaar. Wel is in het verleden een grove schatting gemaakt van 0,2 fte. Maar wat het werkelijk is, is niet bekend. Er is ook geen apart budget voor erfgoedtaken. Deze taken worden "erbij" gedaan."

Organisatie en personeel

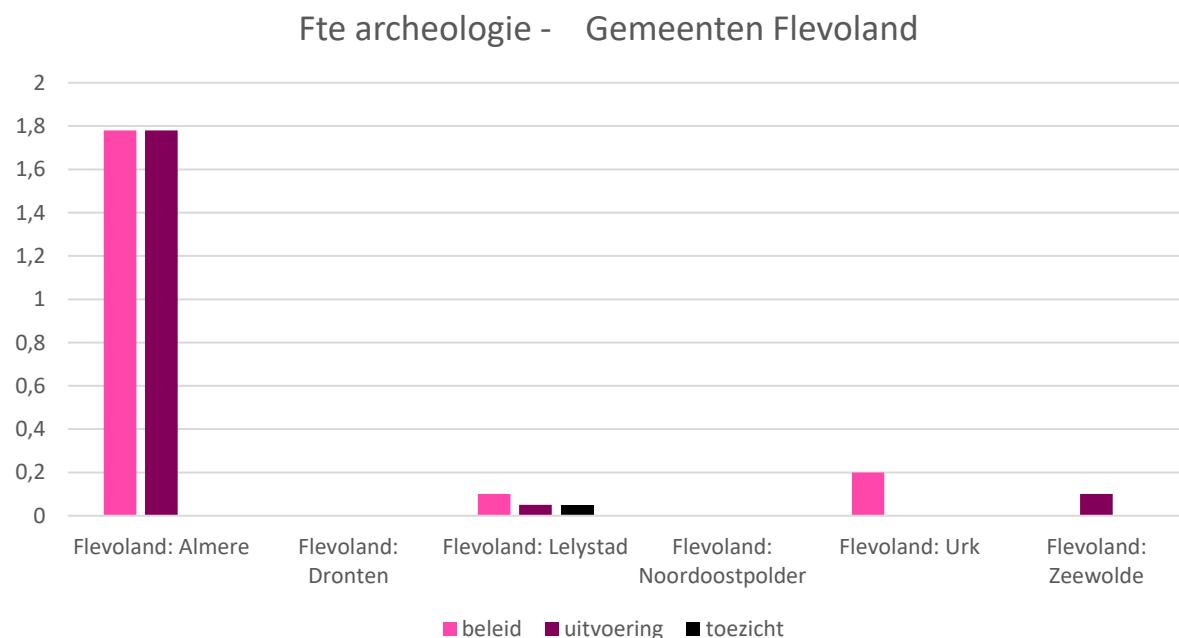
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Flevoland	Voldoende personeel voor monumenten?
Almere	onbekend
Dronten	onbekend
Lelystad	onbekend
Noordoostpolder	ja
Urk	ja
Zeewolde	nee

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

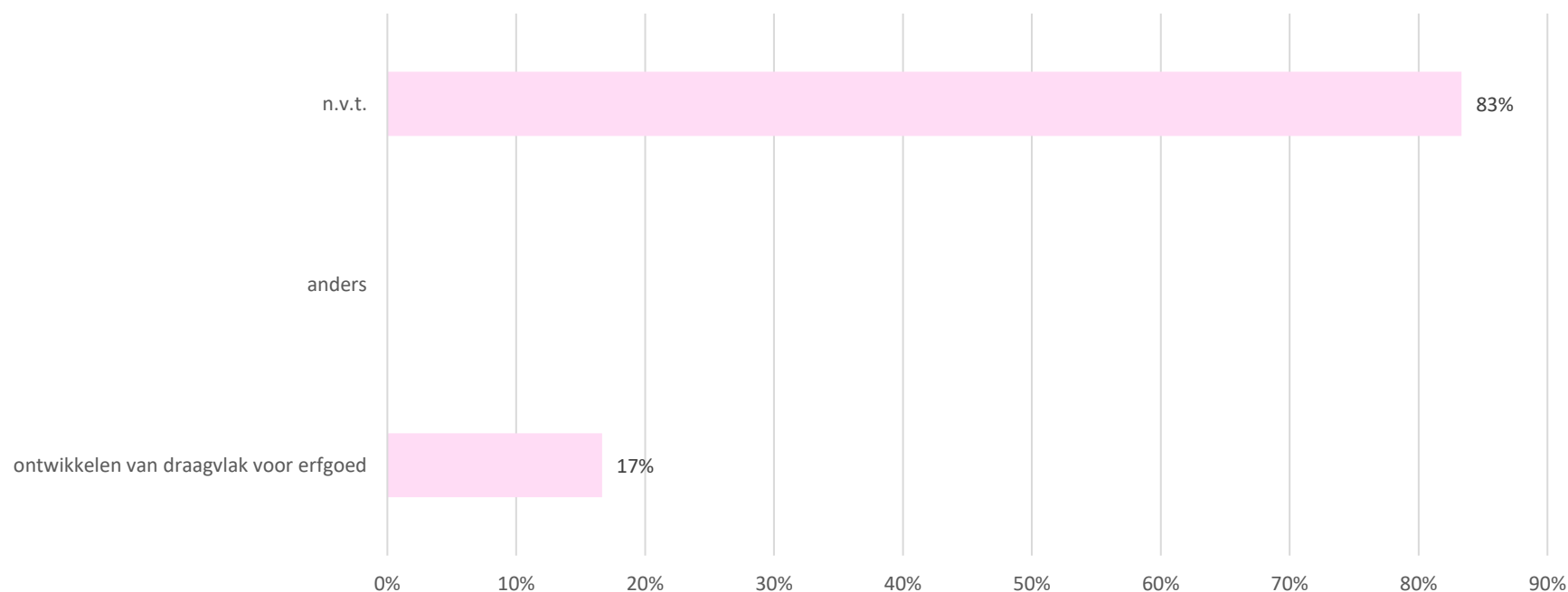

Flevoland	Voldoende personeel voor archeologie?
Almere	ja
Dronten	onbekend
Lelystad	onbekend
Noordoostpolder	ja
Urk	ja
Zeewolde	ja

Organisatie en personeel

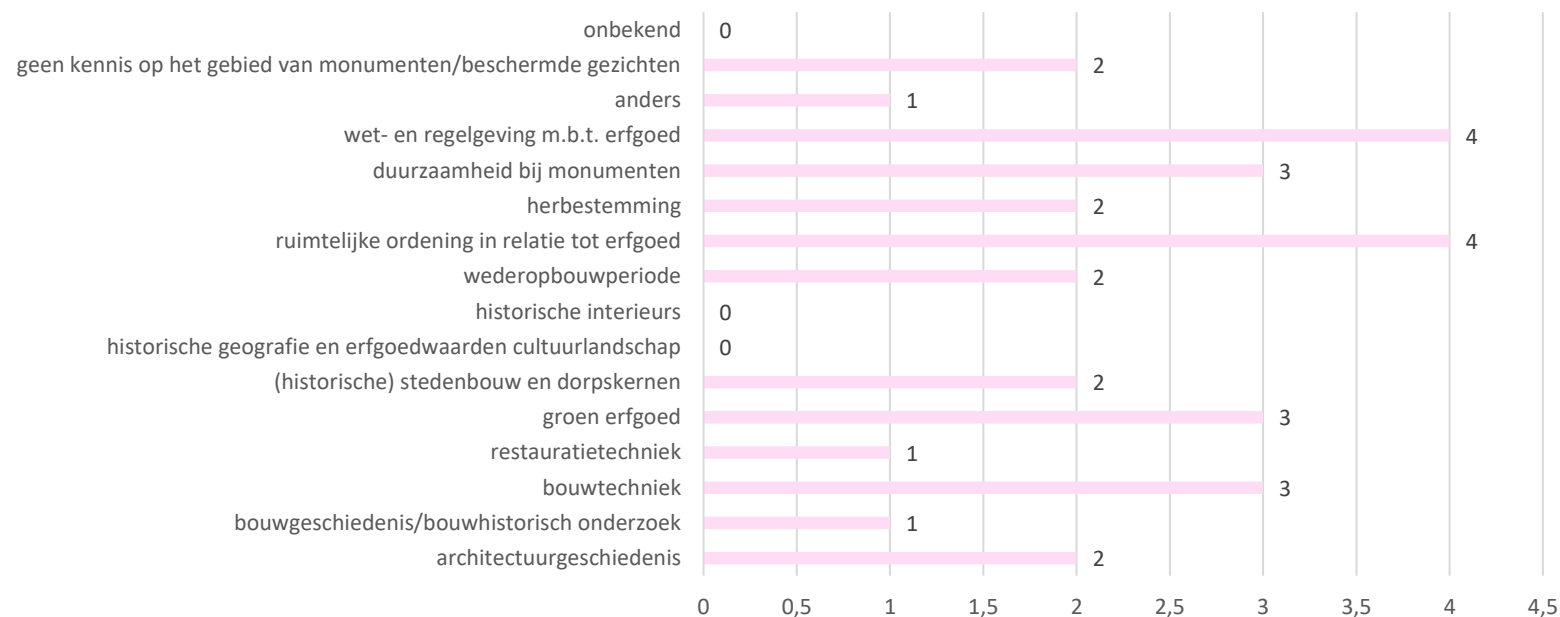
Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t
monumenten/beschermde gezichten - Flevoland 2021

N.b. voor archeologie geven alle
gemeenten aan 'n.v.t.'

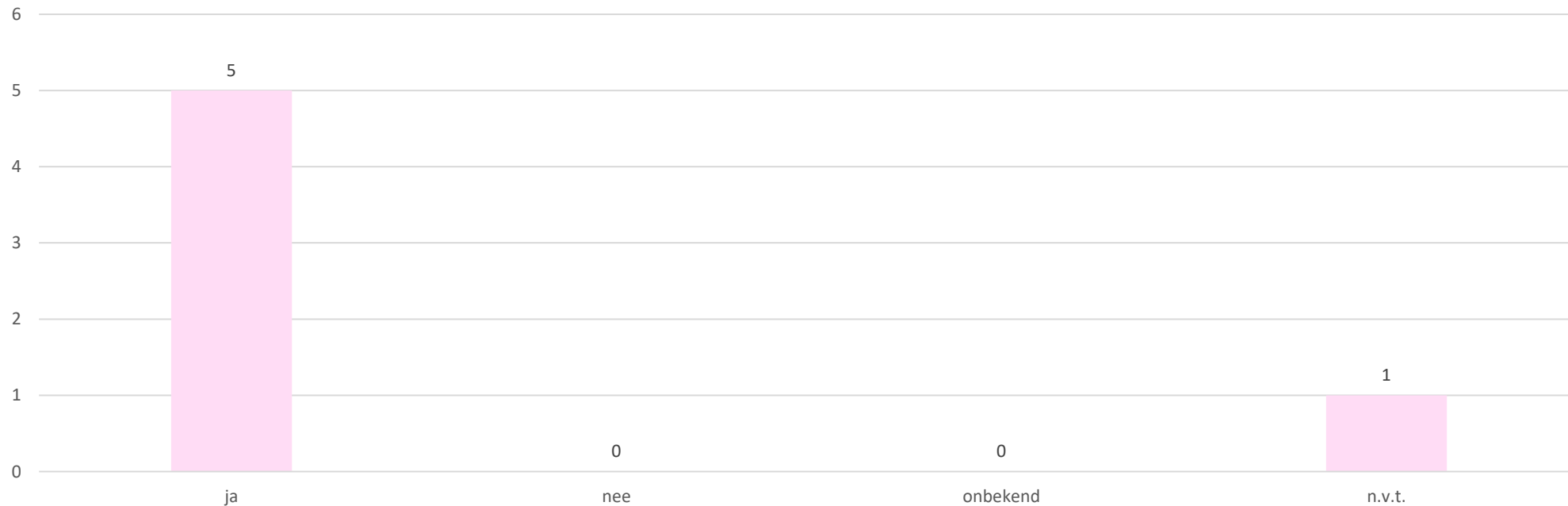
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Flevoland dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (Monitor Inspectie OE 2021)

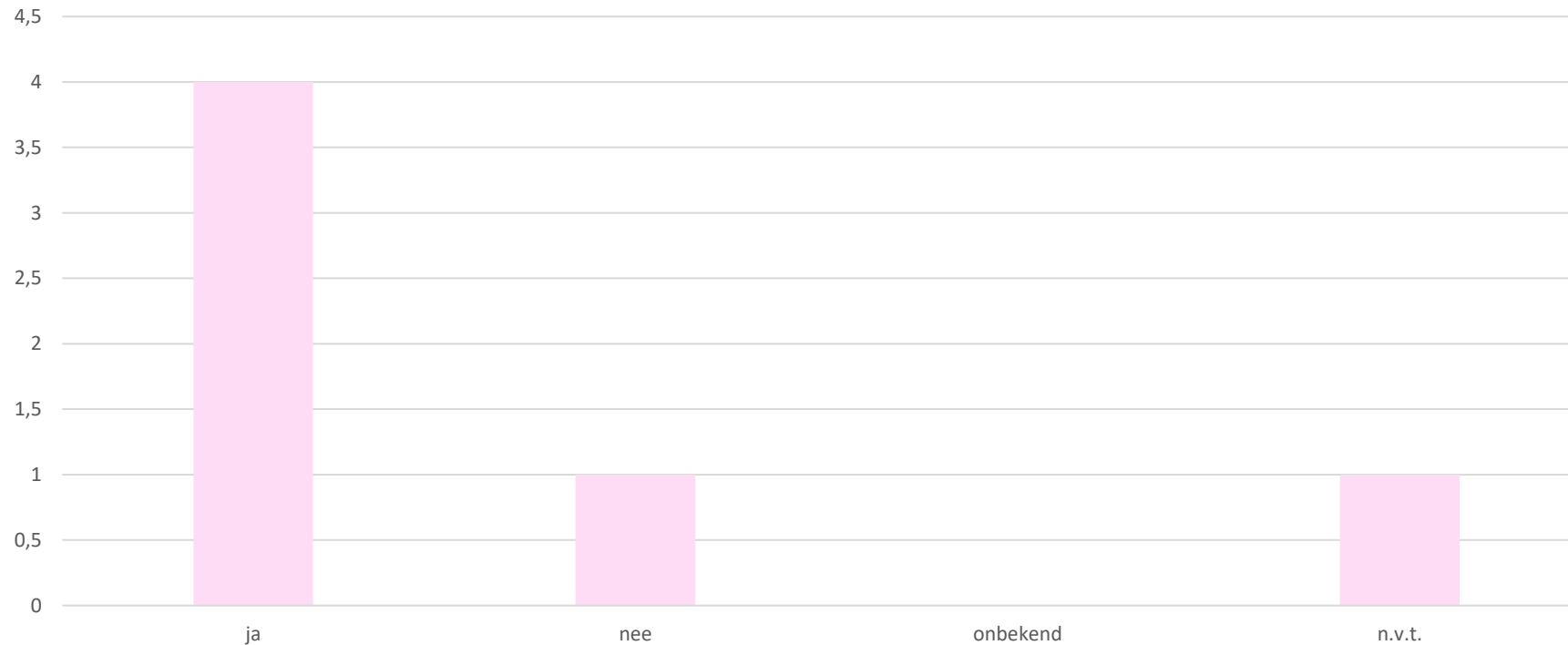
Werkwijze en inzet instrumentarium

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? -
Flevoland (Monitor Inspectie OE 2021)

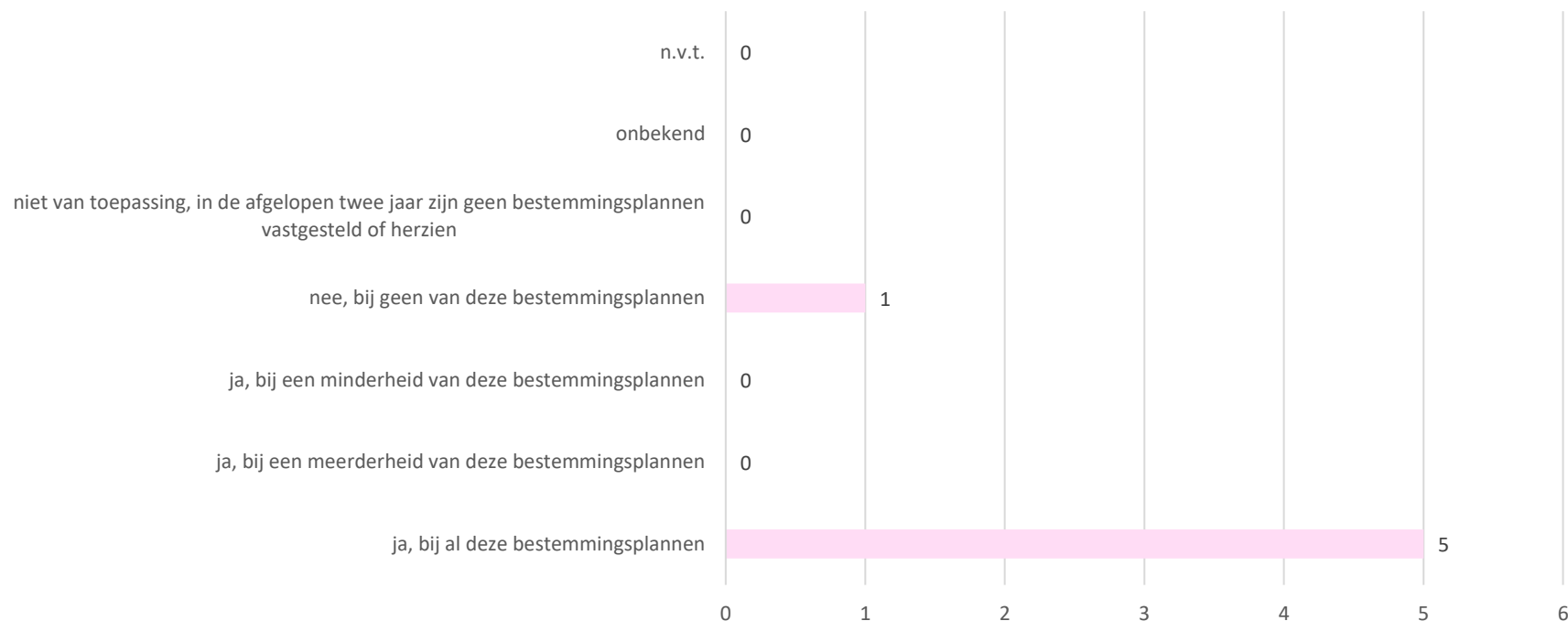
Werkwijze en inzet instrumentarium

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? - Flevoland
(Monitor Inspectie OE 2021)

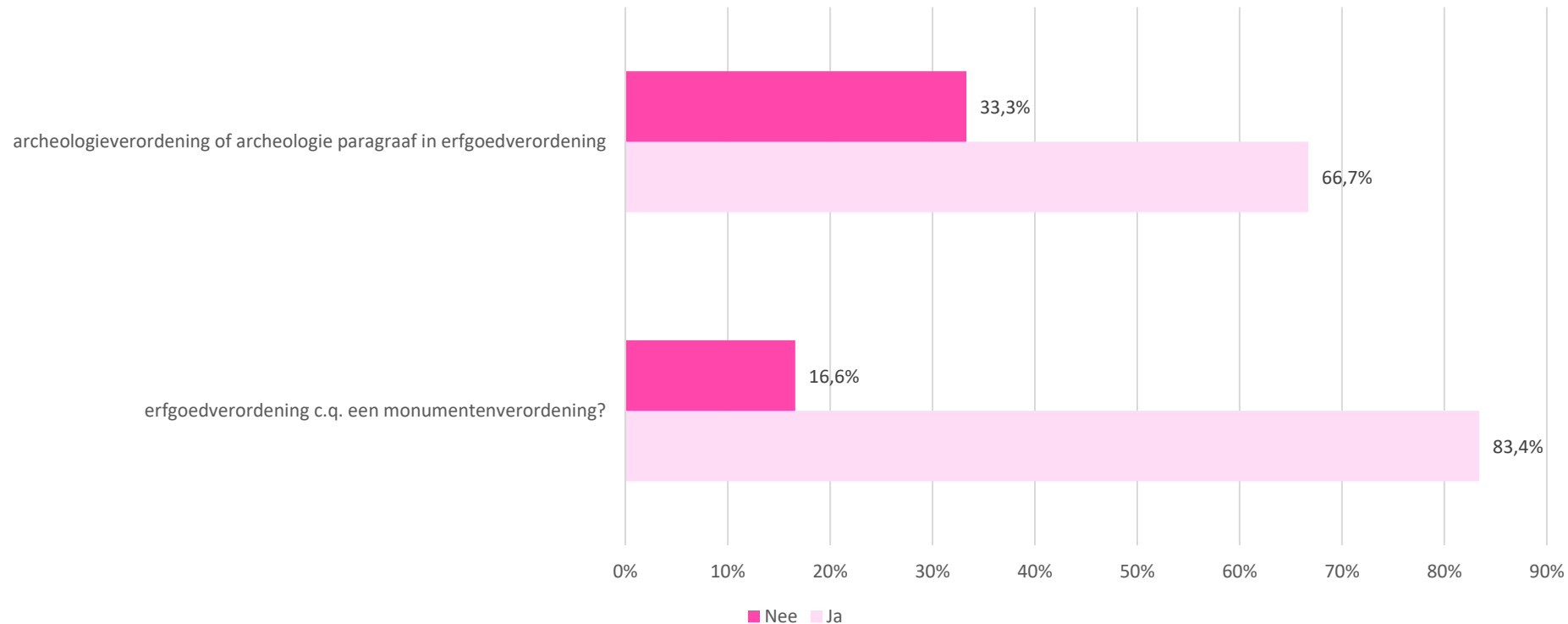
Werkwijze en inzet instrumentarium

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) – Flevoland (Monitor Inspectie OE 2021)

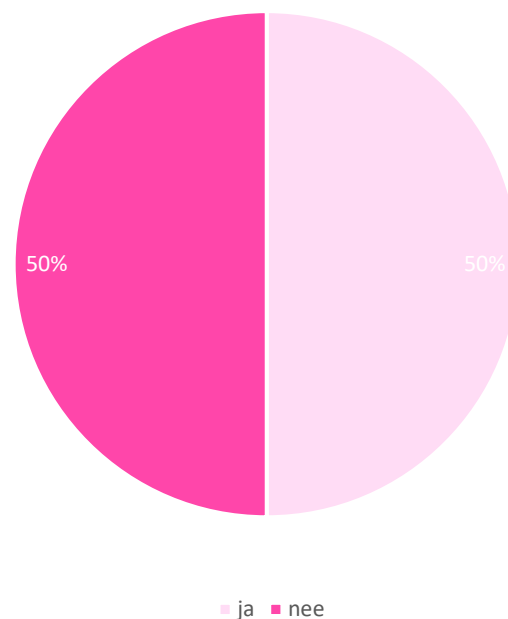
Werkwijze en inzet instrumentarium

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening – Flevoland (Monitor Inspectie OE 2021)

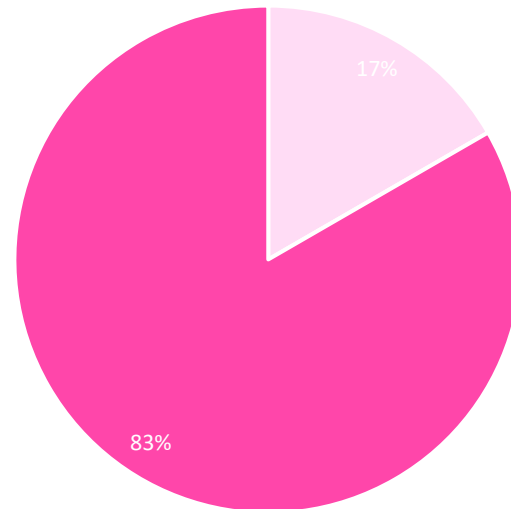
Werkwijze en inzet instrumentarium

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? -
Flevoland (Monitor Inspectie OE 2021)

Werkwijze en inzet instrumentarium

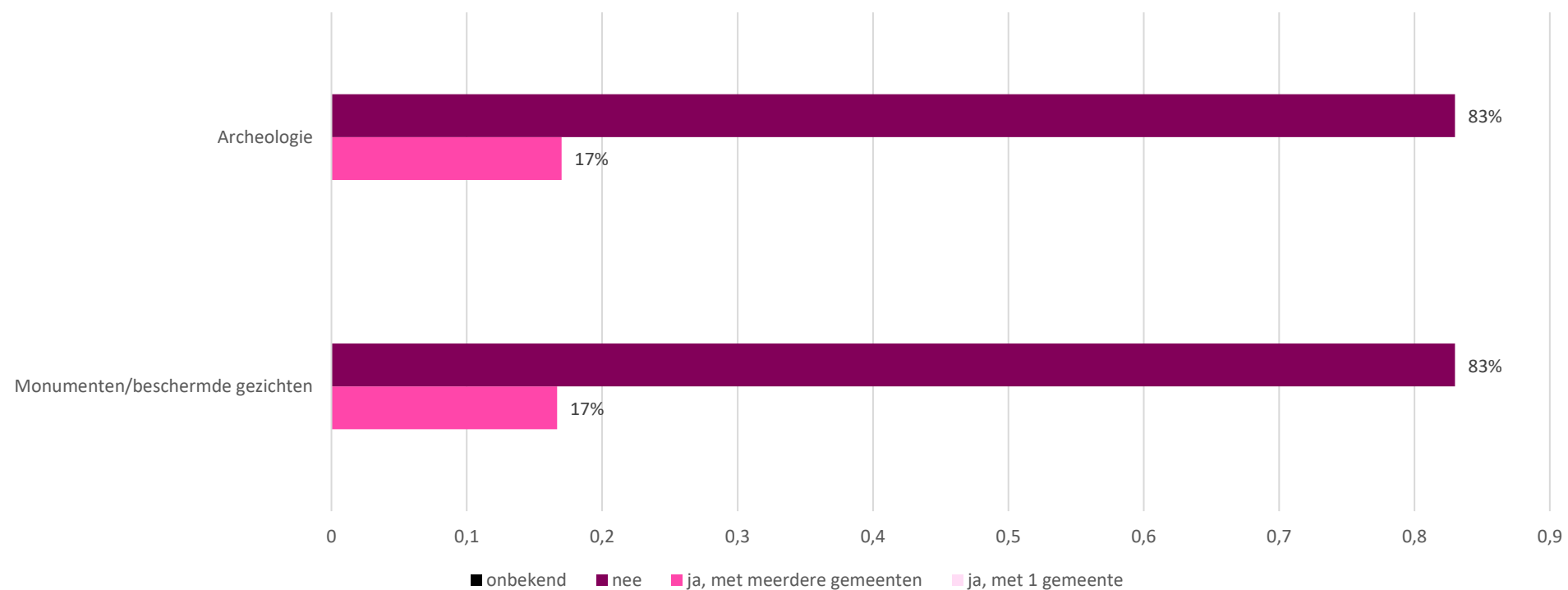
Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering
klimaatadaptatiebeleid? - Flevoland (Monitor Inspectie OE, 2021)

■ ja ■ onbekend

Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) – Flevoland (Monitor Inspectie OE 2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Opening bijeenkomst en reacties foto

Deelnemers is gevraagd op 1-10 te staan voor de vraag 'hoe is het gesteld met het erfgoed in Flevoland'.

Bij de onvoldoendes (2-5) zijn de opmerkingen:

- Post-65 en groen erfgoed zijn niet gewaardeerd
- Zorgen om het landschap
- Lastig het verhaal/identiteit van Flevoland toe te lichten, je moet uitleggen hoe waardevol het is
- Te weinig beleid binnen de desbetreffende gemeente
- Erfgoed krijgt weinig aandacht binnen de gemeente
-

Bij voldoende zijn de opmerkingen:

- Zorgen om landschap worden gedeeld. Maar er gebeuren ook veel goede dingen in de borging van het erfgoed in de desbetreffende gemeente.
- Erfgoed wordt niet 'versloft' in Flevoland, maar de erfgoedambtenaren zouden vaker elkaar kunnen vinden om kennis en kunde uit te wisselen
- Met erfgoednota en archeologie is veel bereikt in de desbetreffende gemeente.

Algemene opmerking wordt gemaakt dat er een groot verschil is in de cijfers tussen de vakgebieden. Landschap scoort lager dan gebouwd erfgoed en archeologie.

Reacties op foto Flevoland

- Graag constructief en positief IBT.
- Provincie zet in op publiekseducatie.
- Reacties: behoefte aan steunpuntfunctie.
- We moeten regionaal denken.
- Overzichtelijk aantal gemeenten, scope biedt mogelijkheden voor samenhang (aanname).
- Ondanks hoge druk bij personeel wel grote betrokkenheid voor erfgoed.
- Nog niks over immaterieel/levend erfgoed.
- Relatief weinig gemeenten en korte lijnen dus samenwerking zou goed kunnen.
- Erfgoedtafels zijn mooi voorbeeld voor kennisdeling met het brede erfgoedveld. Nadenken over steunpunt of mogelijkheid tot aansluiten bij steunpunt in andere provincie?
- Onbekend maakt, maakt onbemind. Wat zijn de voordelen van Erfgoed op locaties.
- Flevoland heeft voor Flevoland doen nog vrij veel gemeentelijke monumenten. Waar staan deze?
- Nog geen beschermde status is bedreiging i.r.t. ruimtelijke ontwikkelingen.
- Verhaal van Flevoland lijkt sterk 'merk', wat vinden inwoners daarvan?
- De wil is er, maar zijn veel en hoge verwachtingen waar nog niet aan voldaan kan worden.

3. Foto provincie Groningen

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Groningen

Datum bijeenkomst:
n.t.b

Context:

- Langjarig programma Erfgoed, Ruimte en Leefomgeving (ERL) van de provincie met ambities bovenop wettelijke taken. In 2022 is een tussentijdse evaluatie uitgevoerd, waarin o.a. capaciteit en deskundigheid als knelpunt naar voren kwam, en de vraag in hoeverre gebruik gemaakt wordt van ondersteuning vanuit provincie. Momenteel wordt in het kader van opvolging evaluatie ERL programma een onderzoek uitgevoerd door Hatzó naar gebruik en behoeften van gemeenten ten aanzien van steunpunt voorzieningen.
- Data gemeente Veendam niet in beeld bij Monitor Inspectie OE (2021)
- Data uit monitor Inspectie gedeeltelijk gedragen. Zou niet geheel actueel.

Verdiepende onderwerpen/knelpunten bijeenkomsten:

- Borging erfgoed goed in ruimtelijke plannen
- Basis op orde: Hoe kunnen gemeenten beter op eigen benen komen te staan?
- Hoe kan de provincie gemeenten in hun wettelijke taken ondersteunen?

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021,): 2473 rijksmonumenten, 1306 gemeentelijke monumenten, 45 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 10 gemeentelijke beschermd stads- en dorpsgezichten, 215 archeologische rijksmonumenten, 113 gemeentelijke archeologische monumenten. NB: uit de bijeenkomst kwam het signaal dat het aantal archeologische rijksmonumenten een stuk minder moet zijn en dat de gegevens in de monitor op dat vlak niet kloppen.
- 1600 terreinen van (hoge) archeologische waarde (inclusief de archeologische rijksmonumenten) (input bij provinciale bijeenkomst). Zie grafiek in bijlage per gemeente. (NB. geen gegevens over gemeente Veendam in monitor)
- In de provinciale verordening is opgenomen dat gemeenten in het bestemmingsplan karakteristieke panden moeten opnemen: naar schatting 11.000 panden in de provincie aanwezig. (bron: tussenuvaluatie ERL)
- **Provinciale en regionale beleidskaders:**
 - Provincie Groningen, *Programma Opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en landschap (ERL) (2017-2026)*. In samenwerking met gemeenten, RCE, Libau, monumenteigenaren en Groninger Landschap
 - Provincie Groningen, *Ruimtelijk Voorstel NOVEX: Waardevol Groningen (2023)*
 - NCG, *Erfgoedprogramma (Aardbevingsgebied)*
 - **Vigerend beleid gemeenten:** in 2021 hadden niet alle gemeenten vigerend beleid voor zowel gebouwd erfgoed, archeologie als cultuurlandschappen (bron: Monitor Inspectie OE 2021, zie grafiek in bijlage).

Werkwijze en inzet instrumentarium

- Ondersteuning vanuit provincie aan gemeenten bestaat uit:
 - Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (Libau)
 - Netwerk Ruimtemakers (Libau)
 - Steunpunt Cultureel Erfgoed (Libau)
 - Erfgoedloket (voor eigenaren) en Erfgoedadviesteam (voor overheden) via Libau
 - Kwaliteitsgids en gebiedsbiografieën
 - Apart programma i.h.k.v aardbevingsdossier: extra middelen voor gemeenten om personeel in te huren
- 89% van de gemeenten geeft aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). 89% van de gemeenten heeft archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 56% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 56% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)

Samenwerking

- **Belangrijke samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie:**
 - Libau: onafhankelijke adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit en cultureel erfgoed in Groningen en Drenthe
 - Landschapsbeheer Groningen
 - Rijksuniversiteit Groningen
 - Hanzehogeschool Groningen
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - Samenwerking in het aardbevingsgebied via een speciaal Erfgoedprogramma (via Nationaal Coördinator Groningen)
 - Samenwerking via Vereniging Groninger Gemeenten
 - 22% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 56% van de gemeenten werken samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermd gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021)

Financiële middelen

- **Financiële middelen provincie:**
 - 3.750.000 voor ERL (subsidies), begroting 2024
 - Ca. 1.000.000 via het restauratiefonds
 - In cultuurnota: circa 500.000.
- **Financiële middelen gemeente:**
 - Niet inzichtelijk

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- Reguliere bezetting: 1,8 fte
- Opgave ERL (= tijdelijk): 5,35 fte

Aantallen FTE's gemeente

- Bron: monitor Inspectie OE 2021
- 6 van de 9 gemeenten geven aan voor de monitor FTE's voor monumenten en gezichten te hebben, 4 van de 9 bij archeologie.
- **Voldoende FTE's?** 3 van de 9 gemeenten geven aan voldoende FTE's te hebben voor beleid, uitvoering en toezicht, 3 van de 9 geven aan onvoldoende (zowel monumenten/gezichten als archeologie).
- Niet alle gemeenten komen aan hun taken toe m.b.t. erfgoed in de fysieke leefomgeving
- Gemeenten hebben niet allemaal voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid

Controle en toezicht

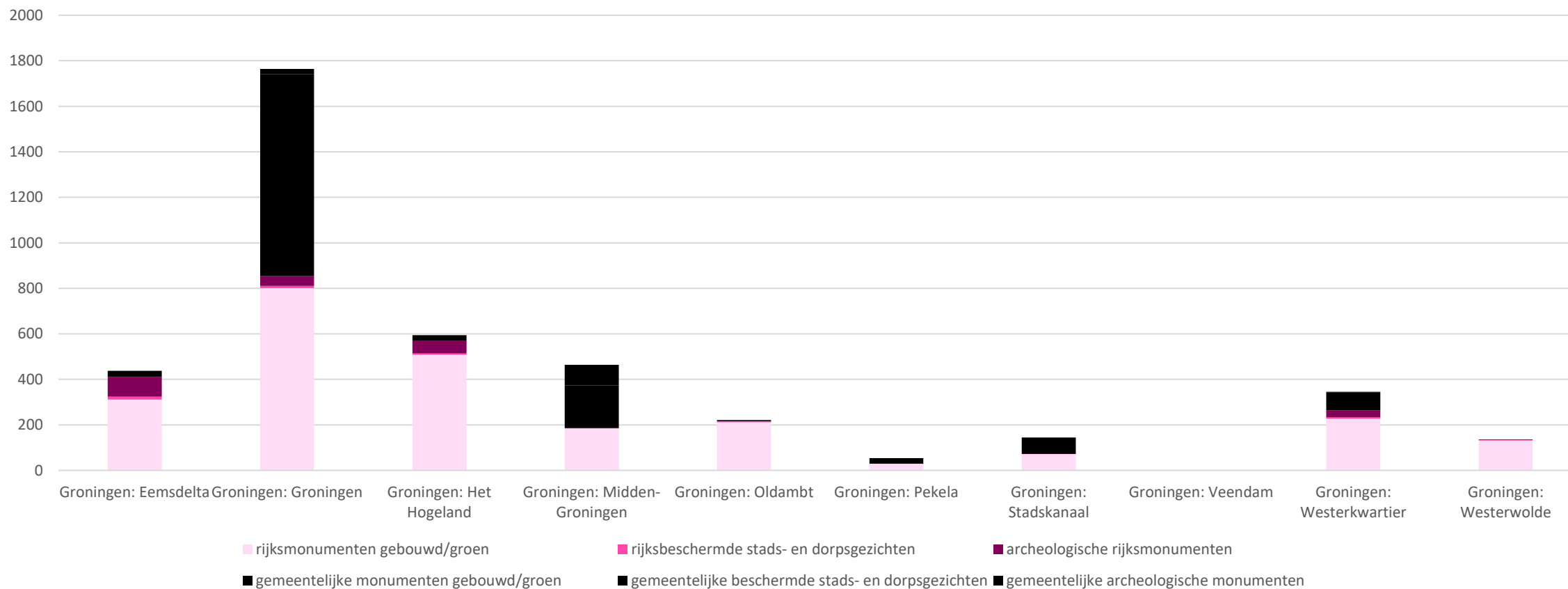
- Provincie hanteert het 'maatwerkmodel' bij het uitvoeren van het interbestuurlijk toezicht (IBT), er zijn geen aparte beleidsdocumenten daarvoor opgesteld.
- Elk jaar spreekt de Provincie met individuele gemeenten over uitvoering wettelijke taken. Dit doen ze samen met het domein Ruimtelijke ordening.
- Provincie Groningen heeft een ERL monitor: aantallen rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en karakteristieke panden, staat van onderhoud en leegstand en herbestemming.

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Tussenevaluatie 2022 Programma Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap 2017-2026
- Provincie Groningen, *Programma Opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en landschap (ERL) (2017-2026)*.
- Provincie Groningen, *Ruimtelijk Voorstel NOVEX: Waardevol Groningen (2023)*
- NCG, *Erfgoedprogramma (Aardbevingsgebied)*

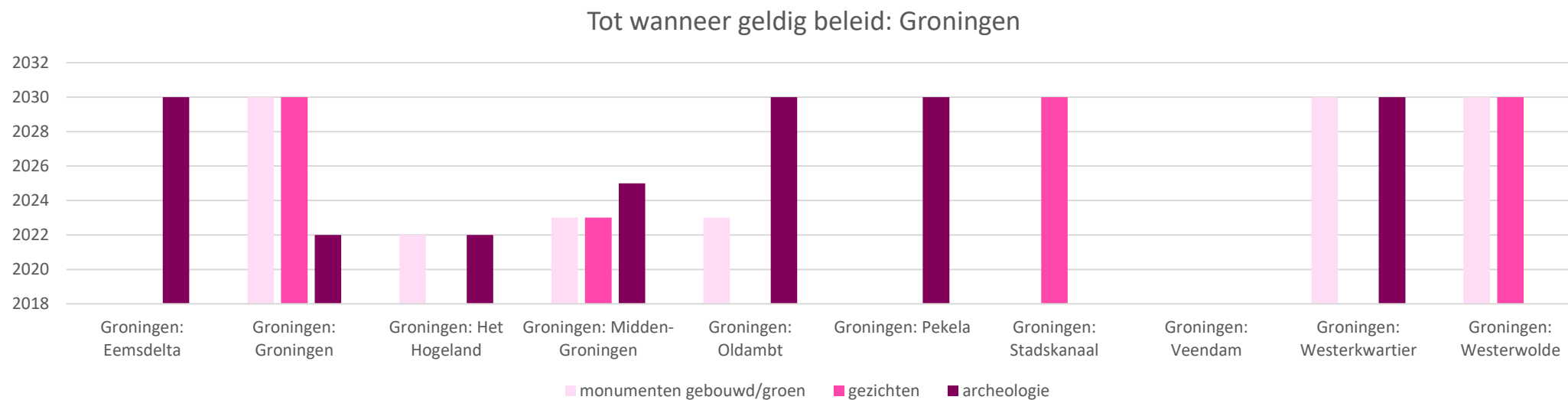
Doelen en opgaven

Aantal monumenten per gemeente in Groningen (bron: Monitor Inspectie OE 2021)

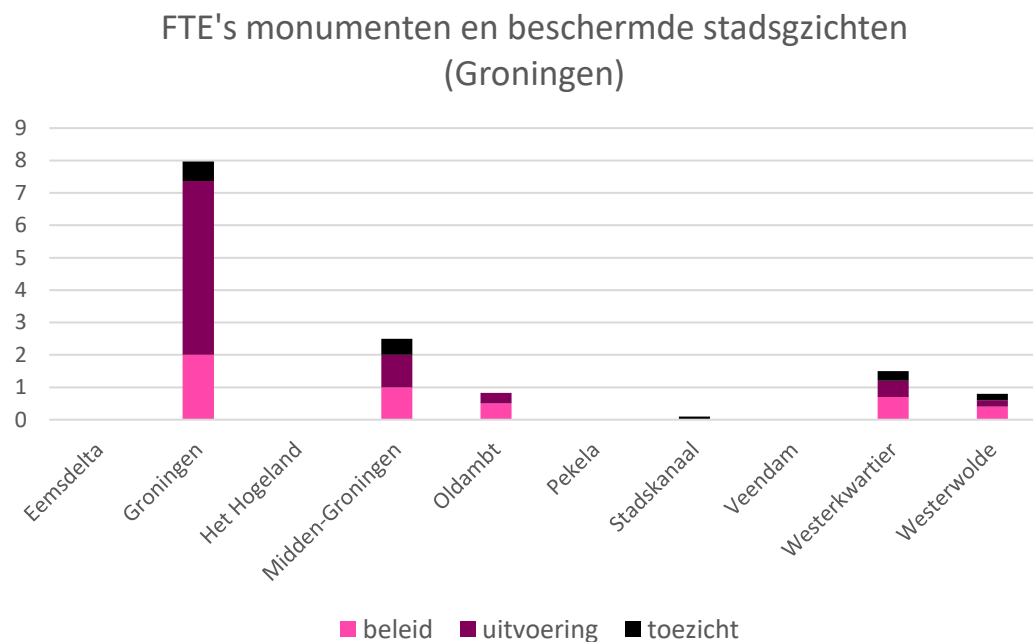
Doelen en opgaven

Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)? (bron: Monitor Inspectie OE 2021)

Organisatie en personeel

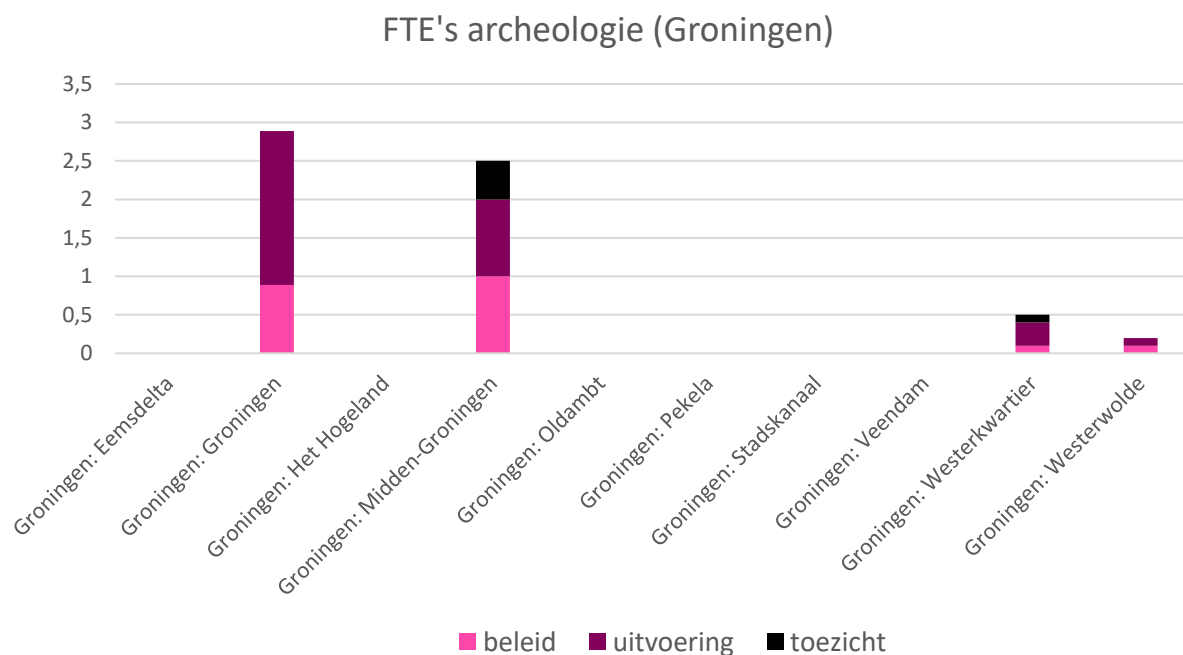
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Groningen	Voldoende personeel voor taakvoering?
Eemsdelta	onbekend
Groningen	nee
Het Hogeland	onbekend
Midden-Groningen	ja
Oldambt	nee
Pekela	ja
Stadskanaal	ja
Veendam	onbekend
Westerkwartier	onbekend
Westerwolde	nee

Organisatie en personeel

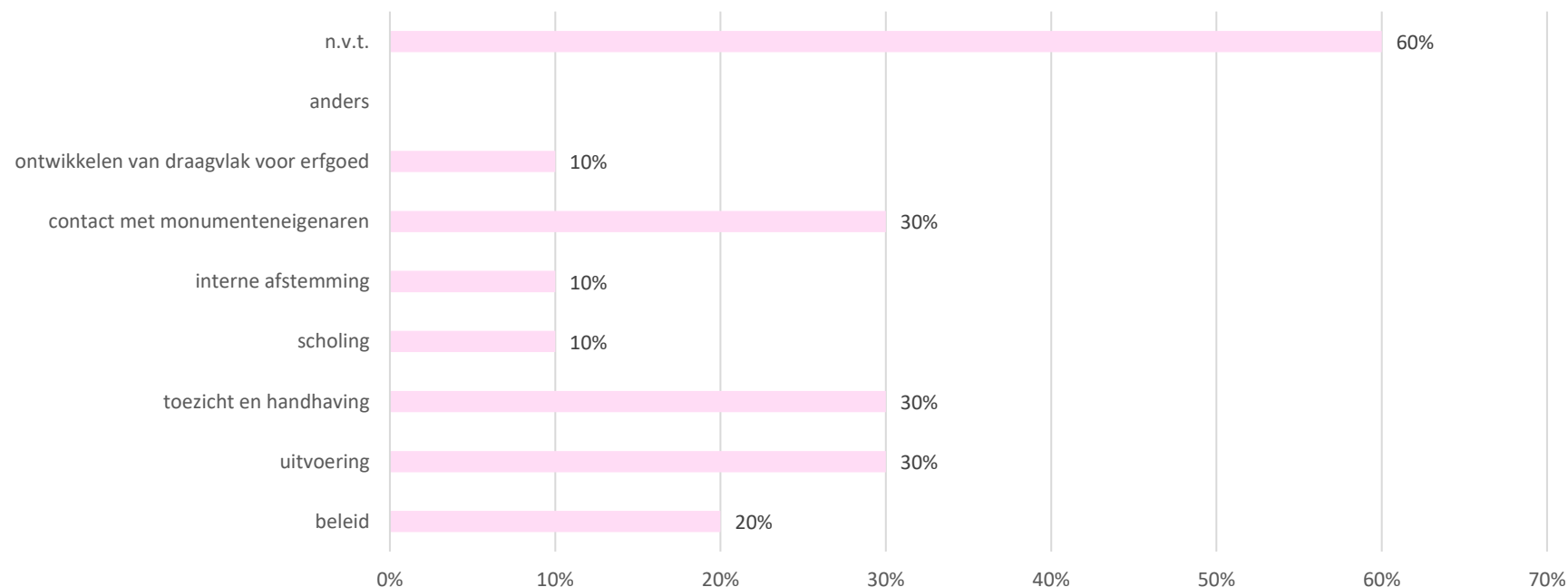
Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Groningen	Voldoende personeel voor archeologie?
Eemsdelta	onbekend
Groningen	nee
Het Hogeland	ja
Midden-Groningen	onbekend
Oldambt	nee
Pekela	ja
Stadskanaal	ja
Veendam	onbekend
Westerkwartier	onbekend
Westerwolde	nee

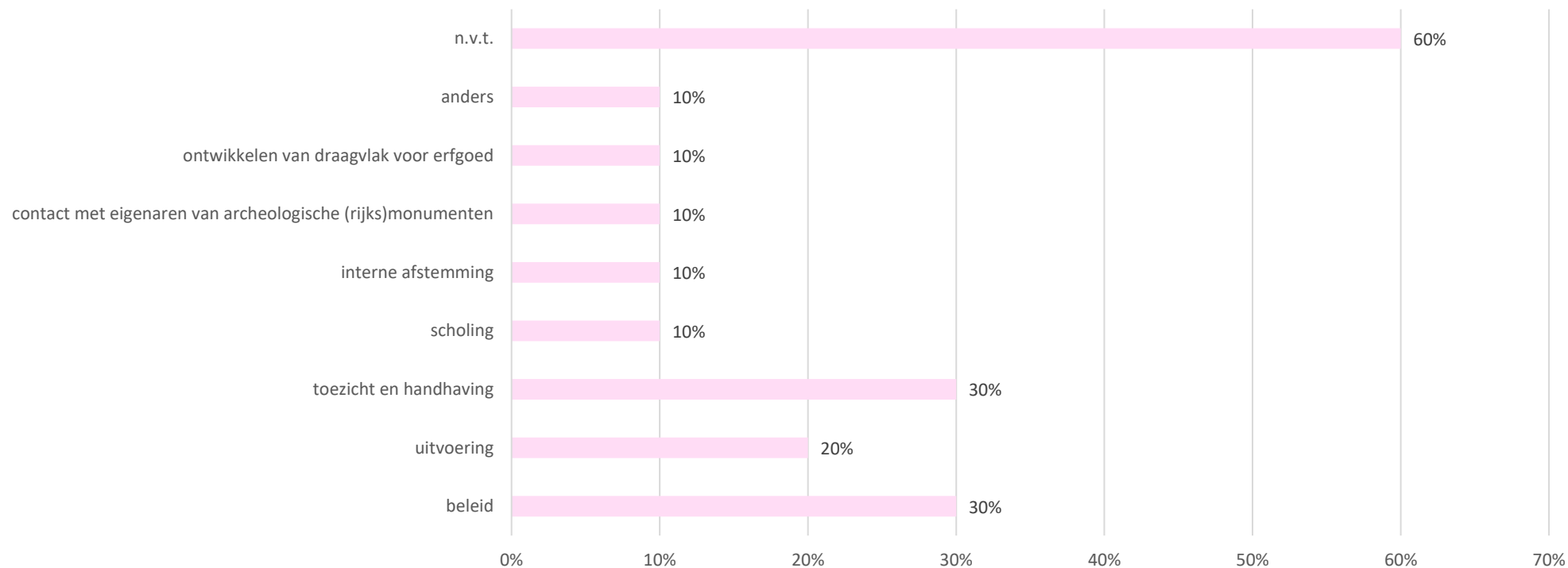
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t monumenten/beschermde gezichten - Groningen (Monitor Inspectie OE 2021)

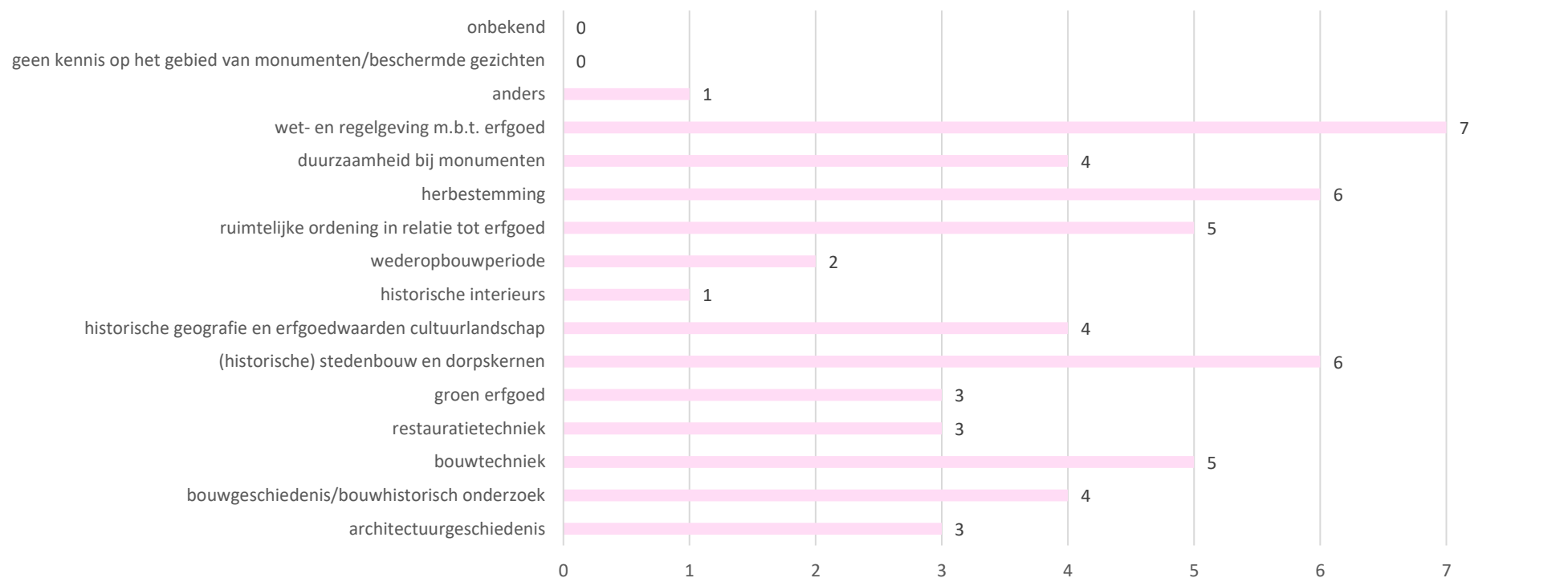
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen -
Groningen (Monitor Inspectie OE 2021)

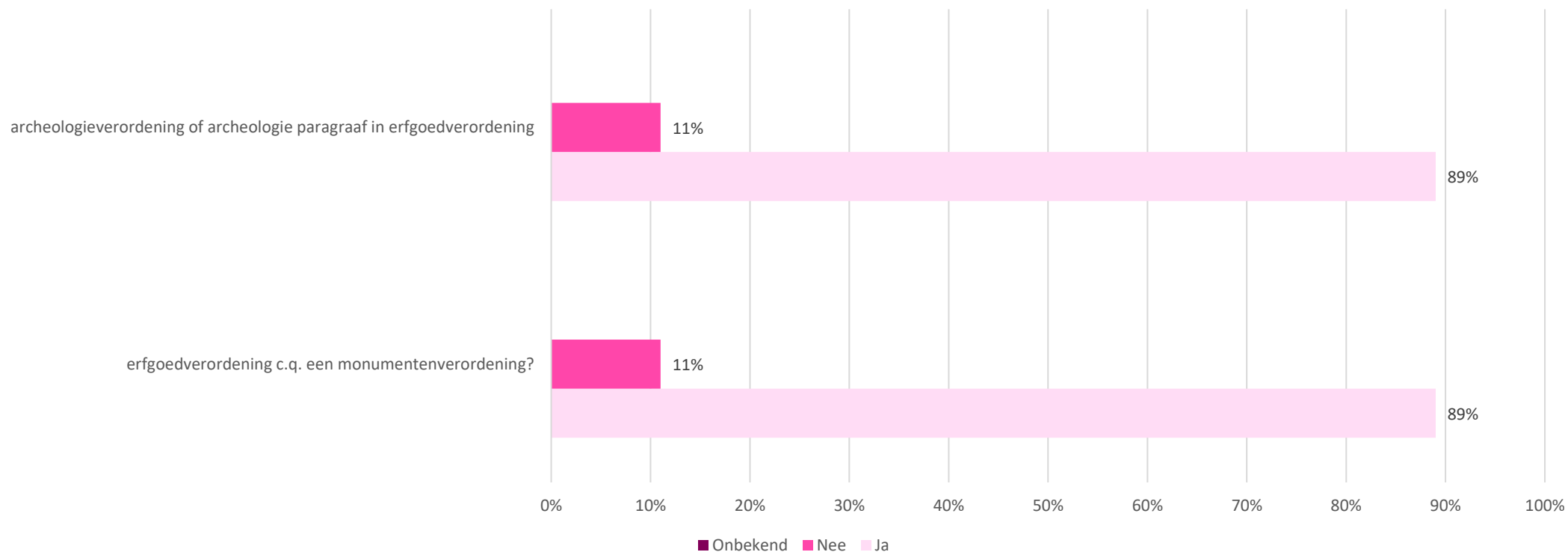
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Groningen dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (Monitor Inspectie OE 2021)

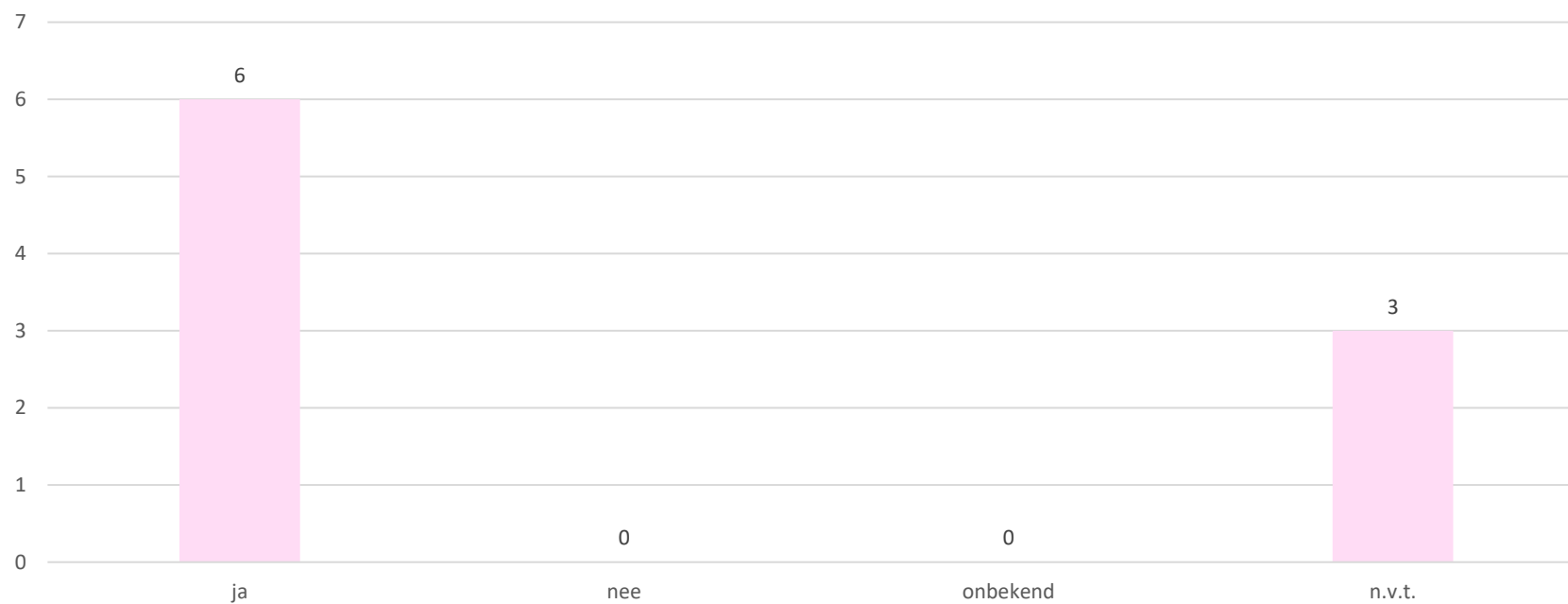
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening (Monitor Inspectie OE 2021) - Groningen

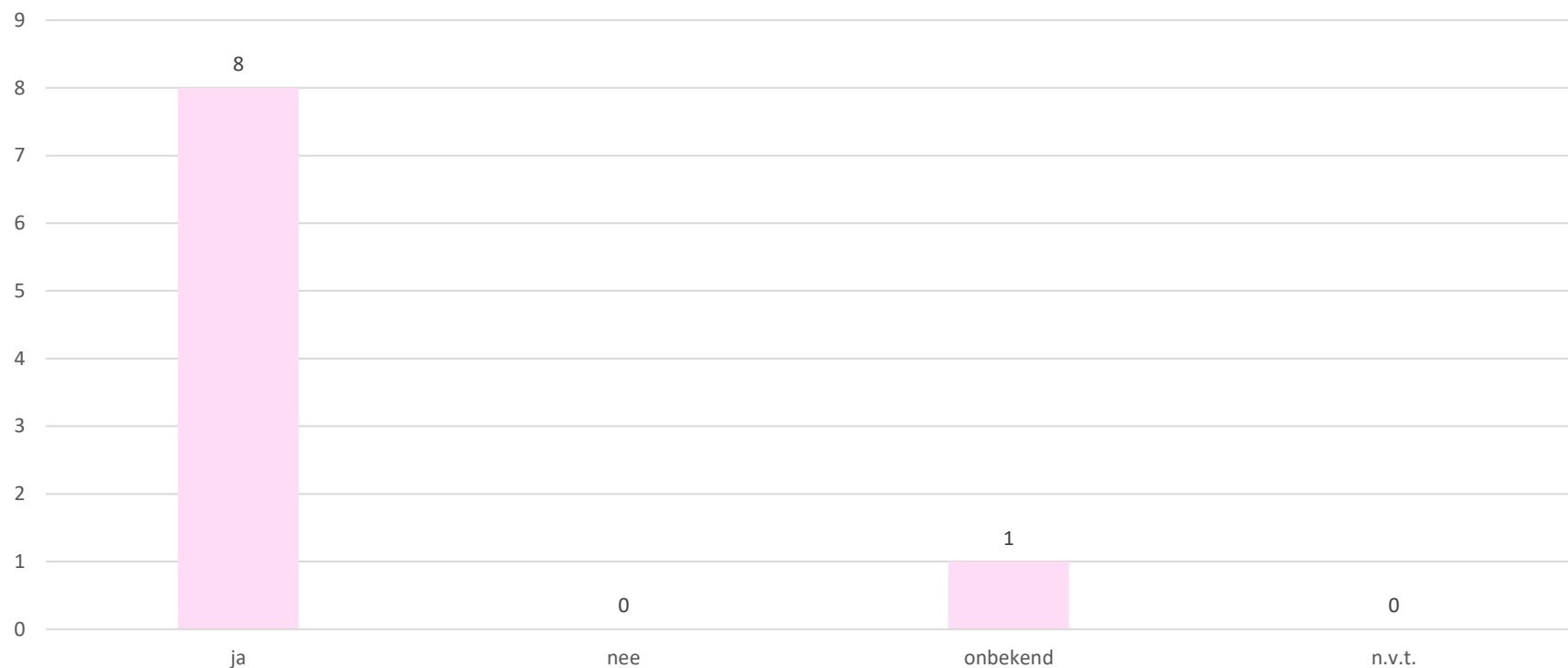
Werkwijze en instrumenten

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? (Monitor Inspectie OE 2021) - Groningen

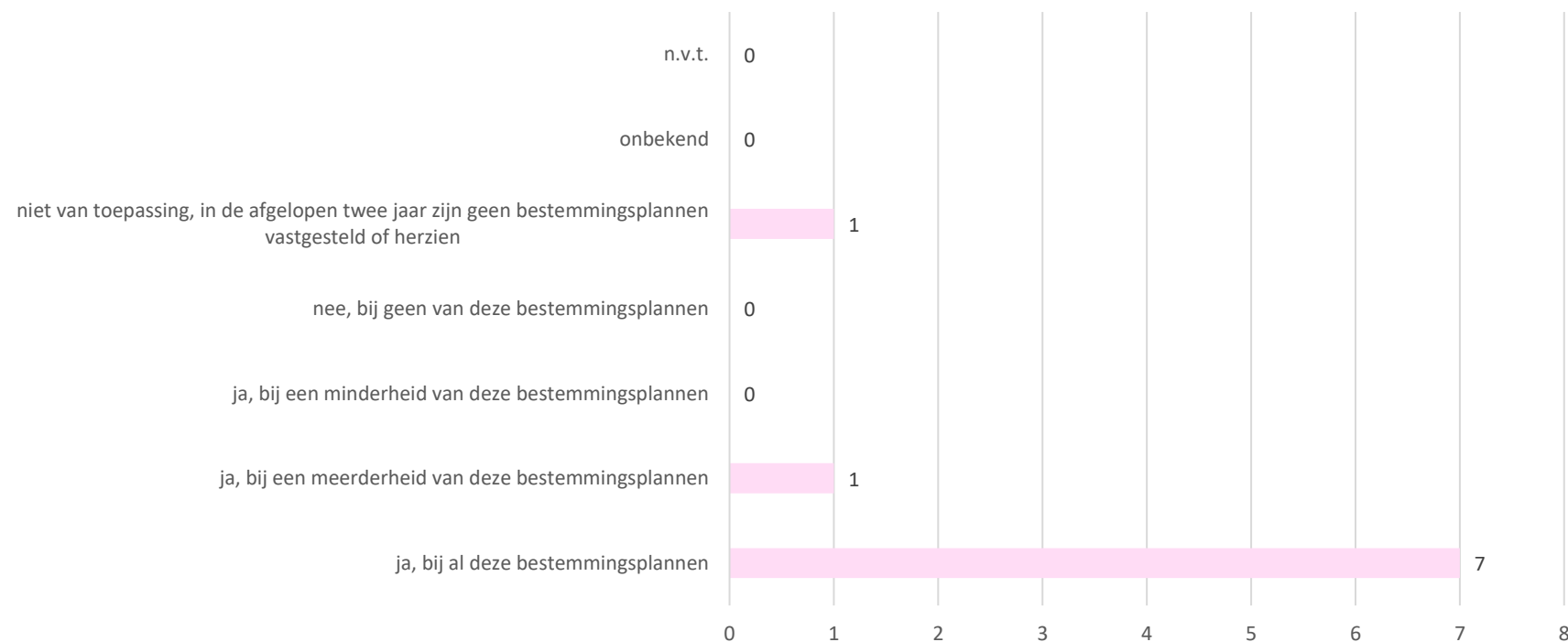
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan erfgoed? (Monitor Inspectie OE 2021) - Groningen

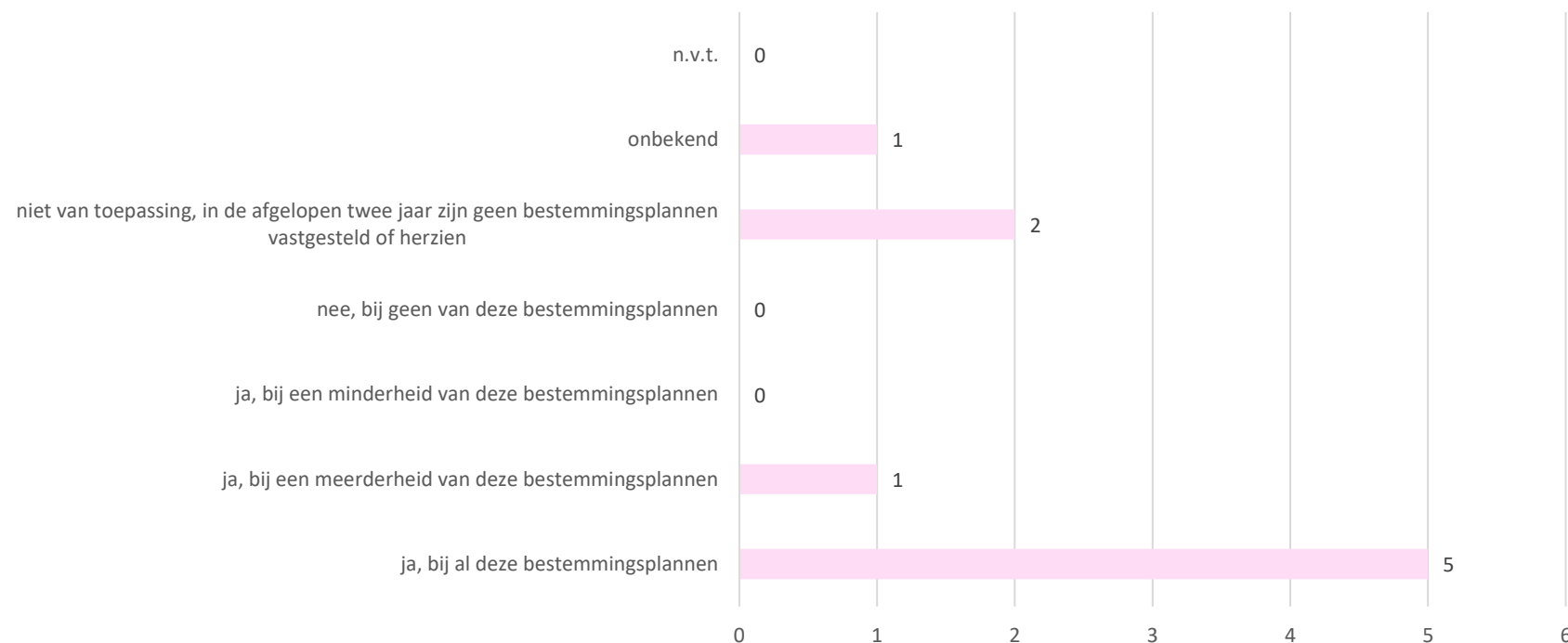
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met in grond aanwezige monumenten (archeologie)? Groningen (Monitor Inspectie OE 2021)

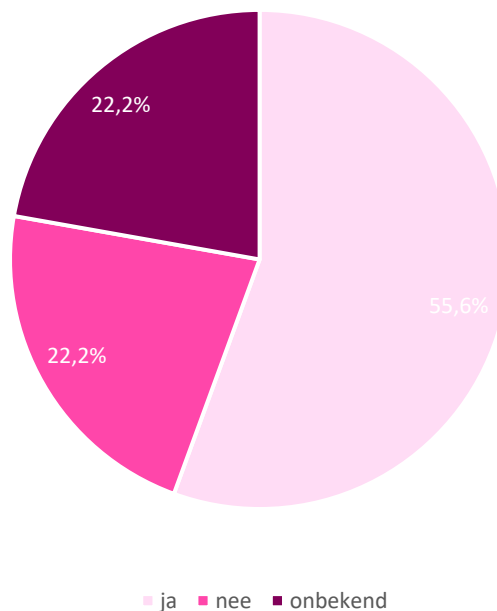
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) (Monitor Inspectie OE 2021)- Groningen

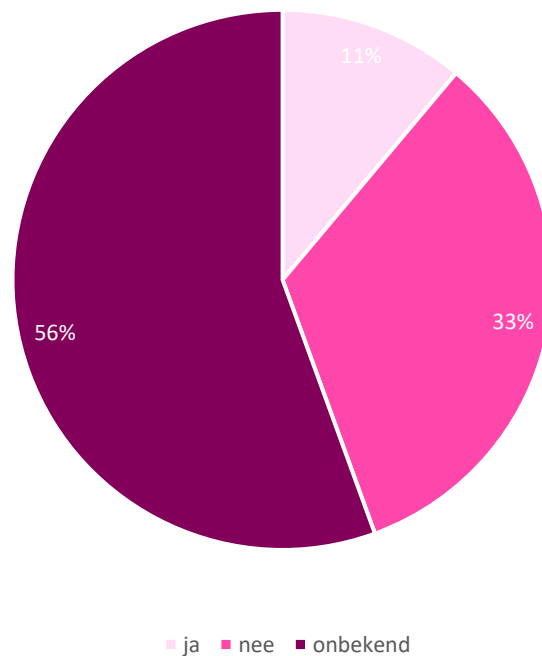
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? (Monitor
Inspectie OE 2021) - Groningen

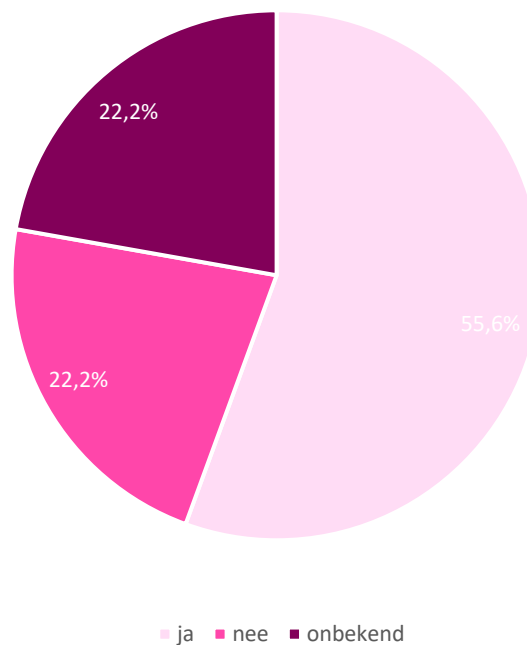
Werkwijze en instrumenten

Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? (Monitor
Inspectie OE, 2021) - Groningen

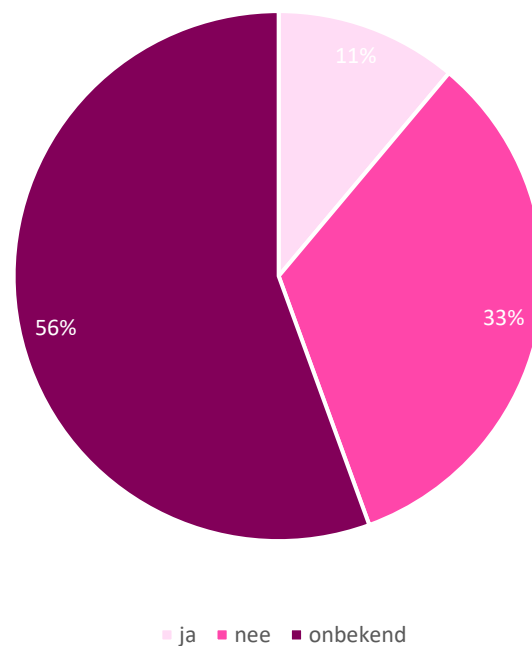
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? (Monitor Inspectie OE 2021) - Groningen

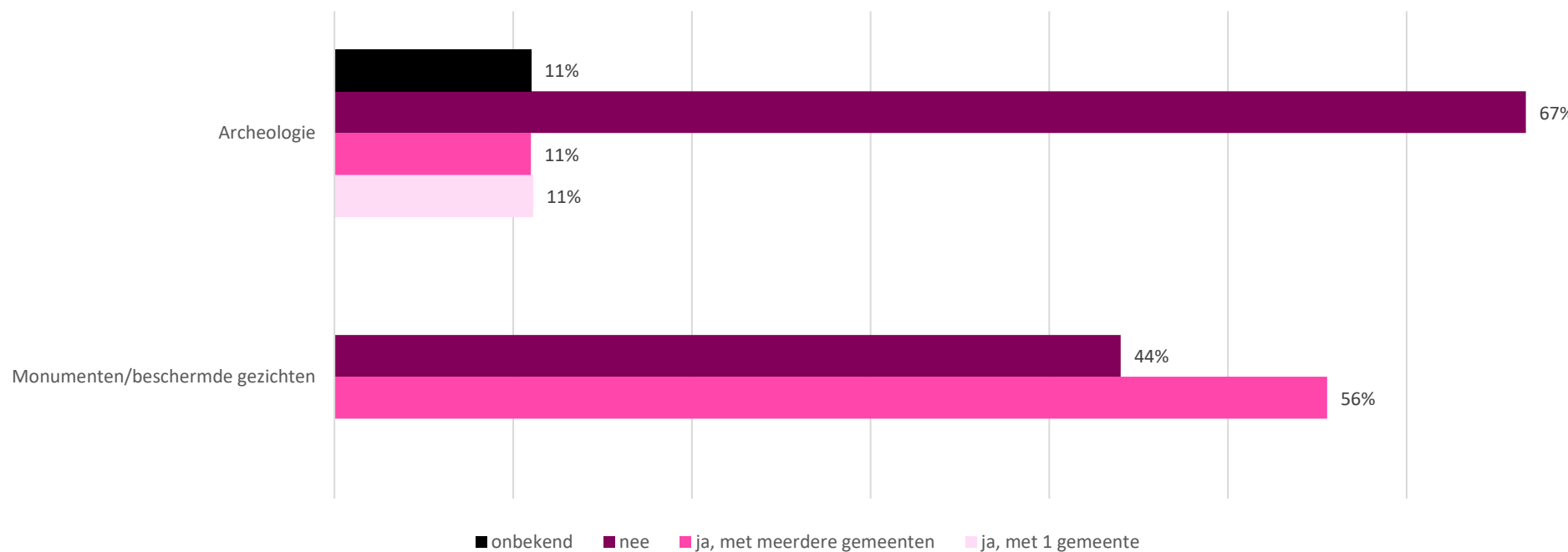
Werkwijze en instrumenten

Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? (Monitor Inspectie OE 2021) - Groningen

Samenwerking

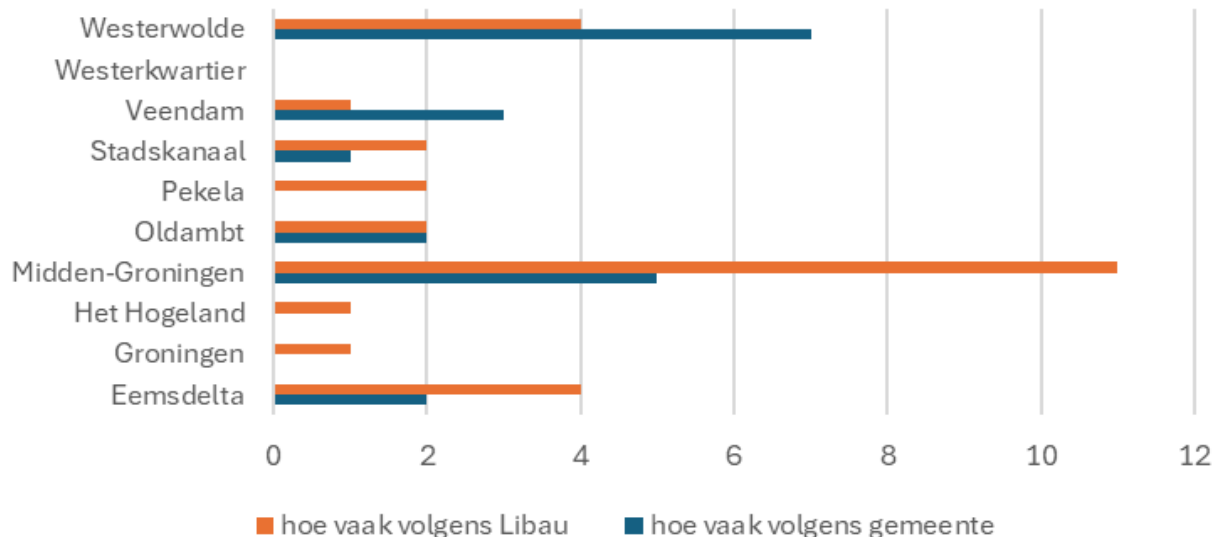
Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) (Monitor Inspectie OE 2021) - Groningen

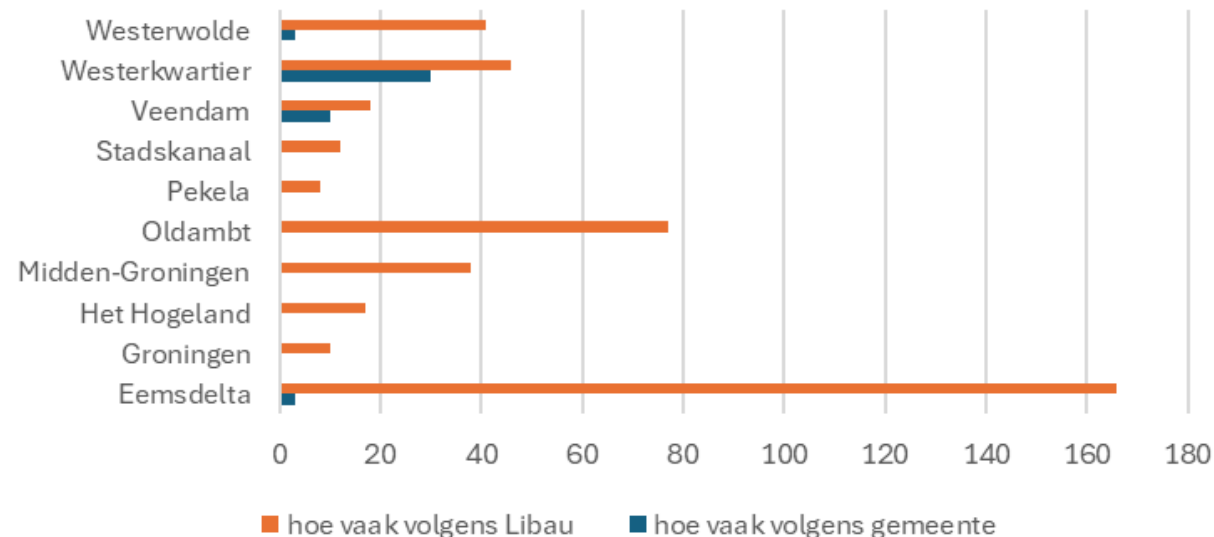
Samenwerking

Bron: Hatzo Producties (2024). *Onderzoek provinciale ondersteuning van de Groninger gemeenten op het gebied van erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap: praktijk en behoefte*

Hoe vaak Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit geraadpleegd in 2020 t/m 2023?

Hoe vaak Steunpunt Cultureel Erfgoed geraadpleegd in 2020 t/m 2023?

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Opening bijeenkomst en reacties foto

Deelnemers is gevraagd op 1-10 te staan voor de vraag 'in hoeverre staat het erfgoed in Groningen onder druk?'.

Dit levert de volgende toelichting op in het vraaggesprek:

- (3): O.a. erven vervallen. Bij archeologie wordt veel vernietigd en ongezien weggeploegd. Toezichthouder maakt zich grote zorgen, er verdwijnt veel wat we niet weten.
- (4) Grote zorgen om wat er verdwijnt aan erfgoed
- (5): Er gaat ook veel wel goed. O.a. regelingen uitgebreid, meer ondersteuning voor archeologie. Wel zijn er meer archeologen nodig.
- (6): Er verdwijnt veel archeologisch erfgoed. Monumentale boerderijen zijn ook een aandachtspunt.
- (6.5): Afgelopen jaren is veel geïnvesteerd in Erfgoed, Ruimte en Leefomgeving (ERL). In de erfgoedmonitor is te zien dat Groningen het steeds beter doet met instandhouding van monumenten.
- (6.5) Het gaat goed bij monumenten, maar bij monumenten buiten de bebouwde kom liggen ook veel grotere opgaven.
- (7): Eigenaren en de raad van desbetreffende gemeente zijn erg begaan met monumenten, maar in de praktijk kan het ook knellen als er restricties/obstakels zijn voor eigenaren.

Reacties op foto Groningen

- Groot aantal monumenten en verouderde data
- Hier en daar achterhaalde gegevens
- Informatie over archeologie klopt niet <hier zou apart nog contact over komen>
- Grafiekjes, diagrammen en cijfers
- Geen cijfers over eigendom (%particulier)
- Probleem is mij niet helder - kwaliteit, verlies, fouten, Fte wordt genoemd-is dat logischerwijs de oplossing voor het probleem?
- Er ontbreekt een gemeente <die had de monitor niet ingevuld>
- 3 gemeenten voldoende capaciteit?
- Omgevingsvisie en omgevingsverordening ontbreken en ook landschapsbeleid
- Cijfers over raadplegen steunpunten lopen opvallend uiteen
- Geen inzicht in gemeentelijke middelen
- Raar percentage: 56 procent van 10 gemeenten <hangt waarschijnlijk samen met de gemeente die de monitor niet heeft ingevuld>
- Discrepantie beleid en realiteit
- Dat de 'gesloopte' panden niet zichtbaar zijn
- Erfgoed is meer dan alleen aangewezen monumenten
- Aantal fte zegt weinig over beschikbare kennis en kunde
- Hoe wordt de samenwerking klimaatadaptatiebeleid en cultuurhistorische kennis onderzocht? En waarom alleen klimaatadaptatie en geen andere beleidsvelden?
- Beleidskader landschap, cultuurnota en provinciale verordening met instructieregels ontbreekt
- Alleen financiële middelen voor subsidies en instandhouding opgenomen (ze doelde op andere (landelijke) potjes)
- Overzicht fte's en financiën bij gemeenten redelijk onbekend
- Subsidiëring in de vorm van menskracht
- Kennis en kunde binnen gemeenten, behoeften

4. Foto provincie Fryslân

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Fryslân

Datum bijeenkomst: 25 april

Context:

- Beleidsnota Nij Poadium loopt eind 2024 af; nieuw beleidskader Programma erfgoed 2025 – 2028 in voorbereiding; erfgoed geen onderdeel meer van beleidskader cultuur en taal.
 - Beleidsdoelen Nij Poadium voor grootste deel gecontinueerd, deels aangepast n.a.v. nieuwe meer integrale en gebiedsgerichte opgaven. v.o.a. grotere rol bij groen en ruimtelijke opgaven. Financieel: minder eigen erfgoedmiddelen Prov. maar meer integrale middelen beschikbaar waar erfgoeddoelen op aan kunnen sluiten.
 - Data uit monitor Inspectie behoeven actualisatie.
- Benoemde verdiepende onderwerpen / knelpunten voor bijeenkomst:**
- **Ambitie:** Wat willen we als gemeenten/provincie bereiken en uitstralen? Wat voor instrumenten hebben we daarvoor nodig?
 - **Urgentie:** Hoe zorgen we met elkaar voor urgentie en voldoende bestuurlijke prioriteit?
 - **Samenwerking in de overheidsketen:** gemeenten, provincie en rijk. Hoe kan de provincie gemeenten beter ondersteunen? Hoe kunnen we beter samenwerken in de keten?
 - **Archeologie:** gezien de ontwikkelingen, nieuwe wettelijke taken en de ervaringen in de provincie: Hoe kunnen we daar met elkaar mee omgaan?
 - **Waddeneilanden, specifieke situatie.**

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021, geactualiseerd april 24 door 7 gemeenten): 4134 rijksmonumenten, 2170 gemeentelijke monumenten, 63 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 12 gemeentelijke beschermd stads- en dorpsgezichten, 196 archeologische rijksmonumenten, 8 gemeentelijke archeologische monumenten.
- **Provincie Fryslân**
- **Provinciale beleidskaders:**
 - **Programma Nij Poadium (2021-2024):** loopt eind 2024 af
 - **Programma erfgoed (2025 – 2028):** is nog in concept, sluit aan op Bestuursakkoord 2024-2027. richt zich op ambitie uit omgevingsvisie “voor een karakteristiek en gezond Fryslân” en geeft uitwerking aan de onderdelen: a. “De basis op orde”: “behoud van het Friese erfgoed” zowel boven als onder de grond, bebouwd en onbebouwd (groen, water) en “karakteristiek van het landschap zijn beleefbaar”. b. “Hoe gaan we werken” uitwerking geven aan leidend principe voor ontwikkelingen “omgevingskwaliteiten als ontwerpbasis waarbij erfgoed één van die omgevingskwaliteiten is.
- **Ambities/beleidsdoelen provincie:** Behoud en ontwikkeling van erfgoed door o.a. erfgoed van provinciaal belang te beschermen in ruimtelijke plannen; erfgoed te benutten als inspiratiebron, koppelkansen en onderdeel ontwerpbasis, voor nieuwe ontwikkelingen, opgaven en gebiedsplannen; kennis over erfgoed bekend te maken; archeologisch erfgoed onderzoeken en beleid hiervoor doorontwikkelen; stimuleren restauratie behoud en herbestemming van gebouwd erfgoed; cultuurlandschappelijk en groen erfgoed te herstellen; een groter publieksbereik en participatie; samenwerken met gemeenten en erfgoedinstellingen.
- **Gemeenten**
- **Vigerend beleid gemeenten:** Van de 18 gemeenten hebben 9 gemeenten beleid vastgesteld voor gebouwde en/of groene monumenten, 7 voor archeologie en 5 voor beschermd stads en dorpsgezichten.

Werkwijze en instrumentarium

Provincie Fryslân

- In erfgoedprogramma's per opgave benoemd wat provincie wil bereiken en wat hiervoor gaat gebeuren.
- Belangrijkste beleidskader voor erfgoed: Omgevingsvisie De Romte diele en Ruimtelijke Agenda in samenhang structuurvisie Grutsk op 'e Romte.
- Gemeenten moeten Grutsk en FAMKE (beleidsadvieskaart archeologie) in hun afwegingen betrekken.
- Provinciale Omgevingsvisie (POVI) wordt vernieuwd
- Ondersteuning aan gemeenten bestaat onder meer uit: steunpunt monumentenzorg Fryslân, Cultuurfonds voor Monumenten Fryslân, Subsidieregeling monumenten (Sumo), Zorgen voor actuele cultuurhistorische kaart, landschapstypenkaart (Grutsk), arch.waardenkaart (FAMKE)

Gemeenten (op basis van input van 6 gemeenten april 2024)

- Bij meeste gemeenten is gebouwd erfgoed onderdeel van uitvoeringsprogr. Handhaving; archeologie bij minder dan de helft.
- Nagenoeg alle gemeenten beoordeelden afgelopen 2 jaar PVE's, meer dan de helft door gediplomeerd archeoloog of steunpunt
- Gemeenten hebben geen of sterk verouderde archeologische waarden-/verwachtings-/beleidskaart. 1 gemeente werkt hier aan, 1 hanteert famke
- 1 gemeente heeft cultuurhistorische waardenkaart, 2 werken eraan, 3 alternatief
- Overall erfgoedverordening aangepast Omgevingswet en Erfgoedwet (indien bekend)
- 5 v.d. 7 gemeenten besteden in Omgevingsvisie expliciet aandacht aan erfgoed
- 2 v.d. 7 gemeenten hebben archeologiebeleid 1-op-1 overgenomen in omgevingsplan

Gemeenten (op basis themaonderzoek archeologie Provincie 2022/2023)

- niveau bescherming en kennis verschilt sterk per gemeente. 1 gemeente voldoet (nagenoeg) aan wet- en regelgeving, 5 gemeenten naar verwachting op afzienbare termijn, 7 voldoen niet, 5 onbekend

Financiële middelen

Provincie Fryslân

- **2021-2024:** 3,9mln per jaar (gemiddeld)
- **2025-2028: Verwachte middelen €4.500.300 per jaar**

Gemeenten

Tot nu toe bekend:

Beschikbare middelen verschillen sterk per gemeente, van nihil of alleen organisatie-inzet tot € 338.385 per jaar. Bron: in april 2024 input ontvangen van 7 gemeenten.

Organisatie en personeel

Provincie Fryslân

- 3,6 FTE erfgoed + ruimte en 2,4 fte archeologie.
- Naar verwachting 0,8FTE IBT (0,3 IBT monumenten IBT 0.3 archeologie 0.2 IBT algemeen)

Gemeenten

Aantallen FTE's gemeente (o.b.v. Monitor Inspectie OE 2021, met actualisatie april 2024 door 7 gemeenten)

- Gemiddeld 1,0 FTE monumenten en stadsgezichten 0,2 FTE archeologie
- N.B. 8 van de 18 gemeenten hebben bij 1 of meer disciplines ingevuld dat aantal FTE onbekend is.

Voldoende FTE's? (o.b.v. Monitor Inspectie OE 2021)

7 van de 18 gemeenten vinden voldoende voor monumenten en stadsgezichten, 9 onvoldoende. Voor archeologie 6 voldoende en 11 onvoldoende.

Komen gemeenten voldoende toe aan erfgoedtaken? (o.b.v. Monitor Inspectie OE 2021, met actualisatie april 2024)

- 8-10 gemeenten komen onvoldoende toe aan erfgoedtaken. Bij monumenten/stadsgezichten gaat het vooral om ontwikkelen van draagvlak voor erfgoed

Samenwerking

- **Erfgoedveld is versnipperd.** Prov. stuurt op meer onderlinge samenwerking tussen gemeenten, erfgoedinstellingen en vrijwilligersorganisaties.
- **Prov. bevordert samenwerking tussen en met erfgoedinstellingen** m.n. monumentenorganisaties, groene erfgoedorganisaties, musea, archieven en publieks- en marketingorganisaties.
- **samenwerkingspartners voor gemeenten en provincie:**
 - steunpunt monumentenzorg Fryslân, met hieronder:
 - Platform Friese Monumentenorganisaties (16 erfgoedorganisaties onder vz-schap en coördinatie van Steunpunt).
 - Platform Friese kerken (coproductie van provincie Fryslân en het Steunpunt Monumentenzorg).
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - O.a. periodiek overleg prov.- gemeenten
 - Prov. stimuleert gemeentelijk erfgoedbeleid en uitvoeren IBT.
 - Samenwerken prov., gemeenten en rijk t.b.v. oplossen gemeentelijke knelpunten bij capaciteit, kennis en kunde. ...
- **Samenwerking tussen gemeenten m.b.t. erfgoed**
Bekend tot nu toe (op basis van reacties van 6 gemeenten):
2 gemeenten werken niet samen met andere gemeenten
3 gemeenten wel, gericht op:
 - gezamenlijke regels omgevingsplan voor deel Waddenzee
 - ontwikkeling beleid, bijvoorbeeld nieuw archeologiebeleid, funerair erfgoed en gemeentelijke monumenten.
 - uitvoering, toezicht, handhaving en kennisuitwisseling1 gemeente onbekend

Controle en toezicht

Provincie Fryslân

- Interbestuurlijk toezicht (IBT), o.a. via periodiek overleg met gemeenten.
- IBT is opnieuw vorm gegeven Afgelopen periode onvoldoende capaciteit bij Provincie voor gedegen uitvoering (IBT). Vanaf half 2024 stelt het Rijk middelen beschikbaar aan provincies voor het gedegen uitvoeren van de IBT rol. De Provincie wordt hierbij onder toezicht gesteld vd inspectie.

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021; gecheckt op actualiteit door 7 gemeenten in april 2024
- Provincie Friesland, *Nij Poadium (2021-2024)*
- Programma erfgoed (2025-2028) concept d.d. 10 maart 2024
- Provinciale *Omgevingsvisie, De Romte diele (2020)*.
- Structuurvisie Grutsk op 'e Romte
- Onderzoek Archeologie Provincie 2022/2023

Doelen en opgaven: Het Friese erfgoed

De eeuwenlange Friese geschiedenis heeft een rijke schat aan erfgoed in de fysieke leefomgeving achtergelaten. Dit erfgoed bepaalt in hoge mate de identiteit en kwaliteit van onze leefomgeving, zorgt voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat, biedt kansen voor toerisme en recreatie en draagt zo bij aan een brede welvaart.

Het archeologische bodemarchief vertelt het verhaal van vele eeuwen bewoningsgeschiedenis vanaf de prehistorie tot de nieuwe tijd. Dit bevat bijna tweeduizend bekende waardevolle terreinen zoals vuursteenvindplaatsen en terpen waarbij de laatsten ook internationaal gezien een uniek bezit vormen.

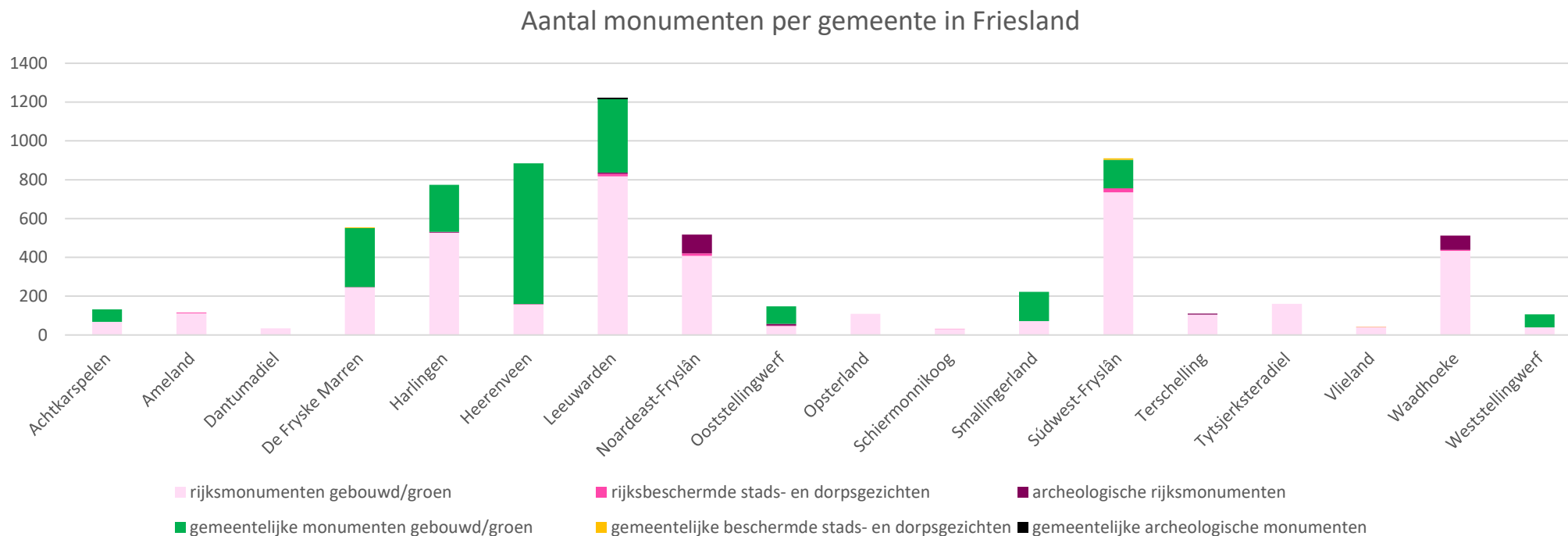
In de gebouwde omgeving zien we een grote hoeveelheid karakteristieke bebouwing, waaronder circa 4000 rijksmonumenten, 3000 gemeentelijke monumenten en duizenden andere karakteristieke panden. Het laat een beeld van de bouwgeschiedenis zien van de Middeleeuwen tot nu. Meest opvallend zijn de boerderijen die de voor Fryslân zo belangrijke agrarische geschiedenis laten zien, de kerken die nergens anders zo'n hoge dichtheid hebben en de historische dorpen en steden waarvan er 64 liggen in beschermde stads- en dorpsgezichten.

Het gebouwde erfgoed is direct gekoppeld aan het groene erfgoed en het historische cultuurlandschap. Het groene erfgoed met zijn parken, begraafplaatsen, boerenerven, historische tuinaanleg, lanenstructuren en overige waardevolle historische beplanting. De historische cultuurlandschappen op de klei-, veen- en zandgronden geven een afwisselend beeld. Ze zijn nog goed herkenbaar zodanig dat de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap Fryslân heeft verkozen als mooiste provincie van Nederland. Het kleiterpenlandschap, veenweidelandschap en houtwallenlandschap zijn bijzonder, ook internationaal gezien. Cultuurhistorische objecten en structuren zoals dijken, vaarten, verkavelingen, paden en houtwallen geven het cultuurlandschap een afwisselend en kenmerkend karakter.

Aanwezige Werelderfgoed in Fryslân: Woudagemaal, Planetarium, Koloniën van Weldadigheid en de Waddenzee.

Samen vertellen deze onderdelen uit de leefomgeving het Verhaal van Fryslân.

Doelen en opgaven: per gemeente

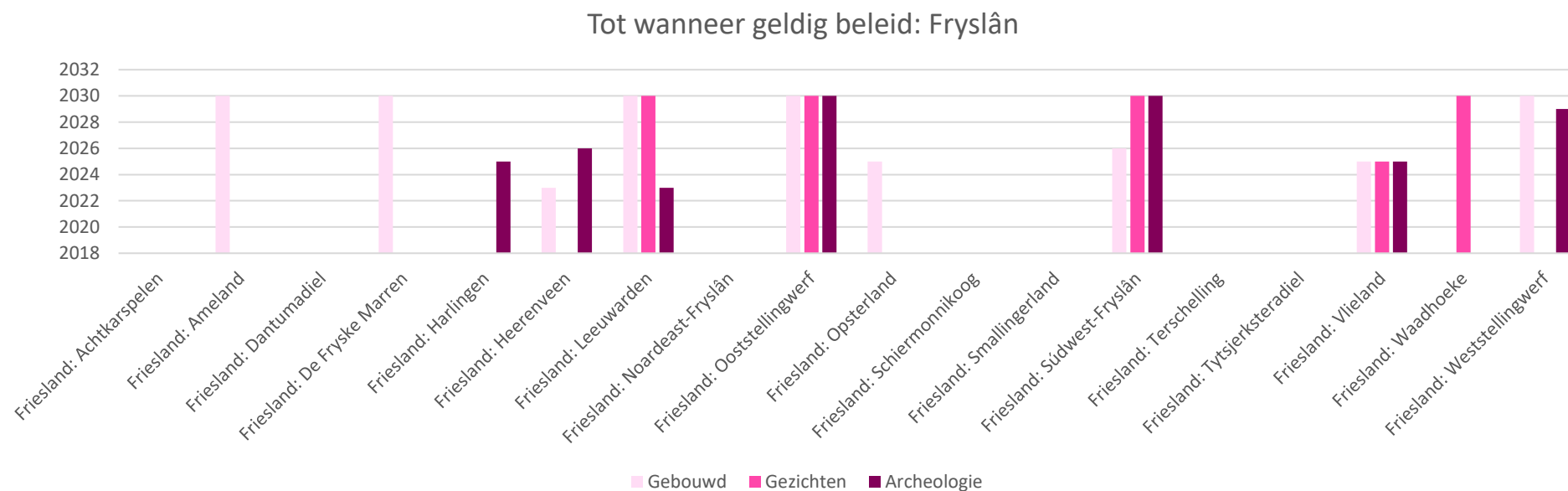

(bron: Monitor Inspectie OE 2021) gecheckt op actualiteit door 7 gemeenten in april 2024

Doelen en opgaven: per gemeente

Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)?

Van de 18 gemeenten hebben 9 gemeenten beleid vastgesteld voor gebouwde en/of groene monumenten, 7 voor archeologie en 5 voor beschermde stads en dorpsgezichten.

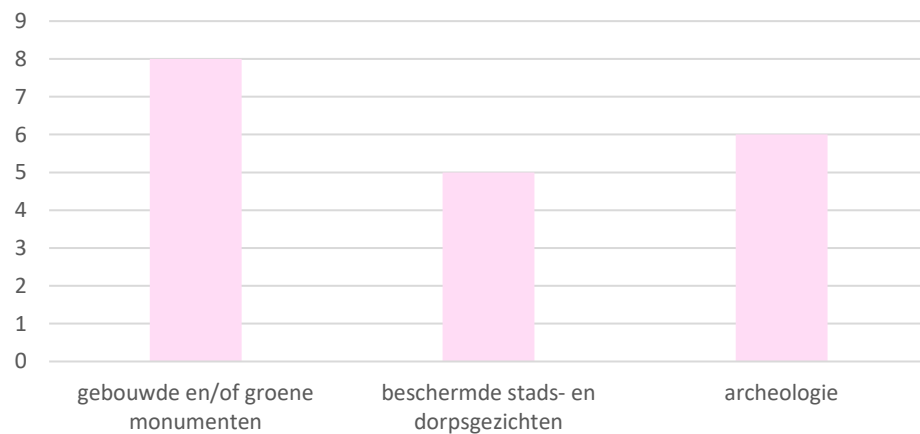
(bron: Monitor Inspectie OE 2021) gecheckt op actualiteit door 7 gemeenten in april 2024

Doelen en opgaven: per gemeente

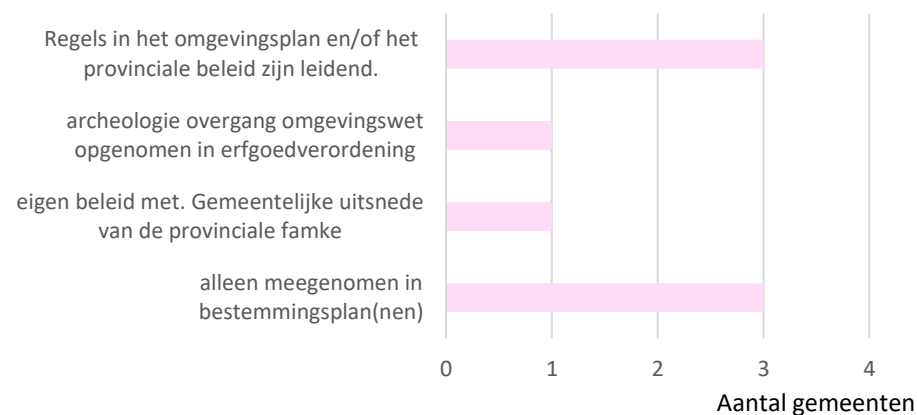
Gemeenten: omgang met erfgoed beleid

Bekend tot nu toe:

Aantal gemeenten met actueel vastgesteld beleid voor:

Archeologiebeleid: Heeft gemeente eigen beleid opgesteld en vastgesteld of is het provinciale beleid vastgesteld als gemeentelijk beleid?

Bron: Monitor Inspectie OE 2021, gecheckt op actualiteit door 7 gemeenten in april 2024

Financiële middelen

Provincie Fryslân

• **Financiële middelen provincie (2021-2024):** Totaal **3,9mln** gemiddeld per jaar

• **Verwachte middelen provincie (2025-2028):**

Erfgoed algemeen	€ 175.000
Gebouwd erfgoed	€ 3.903.000
Archeologisch Erfgoed	€ 382.300
Cultuurlandschappelijk en groen erfgoed*)	€ 46.100
Totaal per jaar	€4.500.300

*) 200.000 via progr. gebouwd erfgoed

Gemeenten:

	Ontvangen input april 2024 tbv inventarisatie Erfgoed en Overheid	middelen gemiddeld/ jaar	aantal inwoners per 1/1/2024 (CBS)	middelen per inwoner
De Fryske Marren	285.000 euro structureel per jaar; daarnaast 'niet-geoormerkt' budget voor o.a. betalen facturen advies archeologie door het Steunpunt en (instandhouding) landschap (en daardoor indirect ook het cultuurlandschap),	€ 285.000	51.928	€ 5,48
Harlingen	€ 25.000 voor cultuurhistorie/erfgoed algemeen; verder niet per discipline specifiek aangemerkt	€ 25.000	16.212	€ 1,54
Noardeast-Fryslân	alleen organisatie inzet	-	45.870	-
Opsterland	Varieert van 35.000 tot 85.000 voor al het erfgoed (per jaar)	€ 60.000	30.056	€ 2,00
Súdwest-Fryslân	€268.137. Dit is het totale jaarlijkse budget voor subsidies cultureel erfgoed, onderzoeken CE en bewustwording CE; €70.248,- voor project archeologische waardenkaart. Voor de rest valt archeologie onder totaalbudget erfgoed.	€ 338.385	90.435	€ 3,74
Vlieland	onbekend		1.258	
Terschelling	onbekend		4.898	

Organisatie en personeel

Provincie Frylân

- 3,6 FTE voor erfgoed+ ruimte. Hieronder vallen o.a. 3 archeologen die zowel voor erfgoed als ruimte werken)
- Naar verwachting 0,8FTE IBT (50% cultuur historie monumenten &50% archeologie)

Gemeenten

Aantallen FTE's gemeente (o.b.v. monitor 2021, met actualisatie april 2024 door 7 gemeenten)

- Gemiddeld 1,0 FTE monumenten en stadsgezichten 0,2 FTE archeologie
- N.B. 8 van de 18 gemeenten *hebben bij 1 of meer disciplines ingevuld dat aantal FTE onbekend is.*

Voldoende FTE's? (o.b.v. monitor 2021)

- 7 van de 18 gemeenten gaven in 2021 aan voldoende personeel te hebben voor monumenten en stadsgezichten, 9 onvoldoende. Voor archeologie 6 voldoende en 11 onvoldoende.

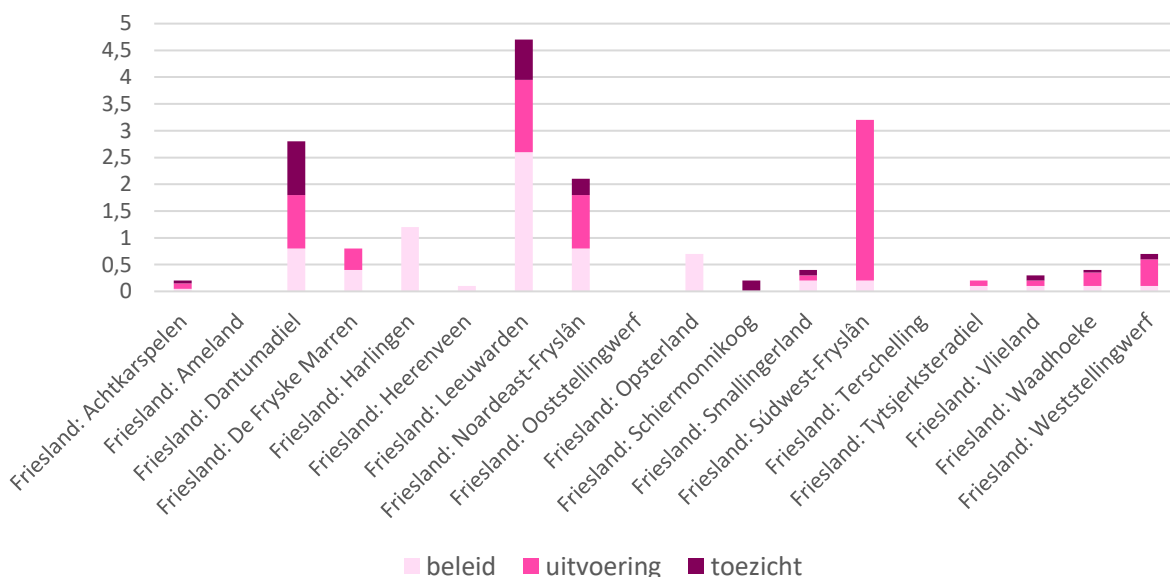
Komen gemeenten voldoende toe aan erfgoedtaken? (o.b.v. monitor 2021, met actualisatie april 2024 door 7 gemeenten)

- 8-10 gemeenten komen onvoldoende toe aan erfgoedtaken. Bij monumenten/stadsgezichten gaat het vooral om ontwikkelen van draagvlak voor erfgoed

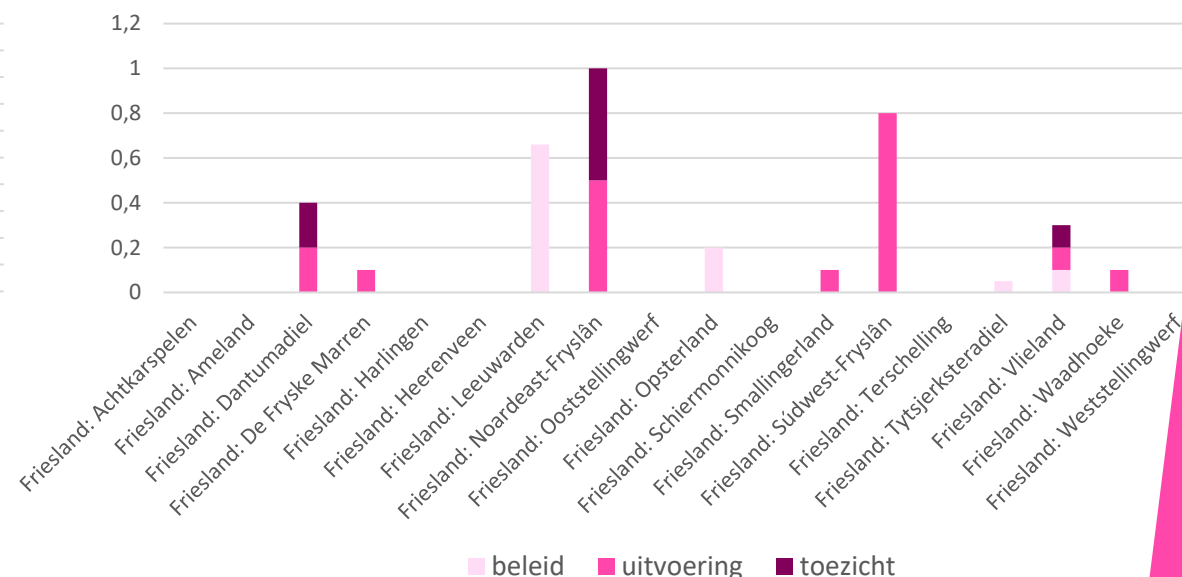
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten en voor archeologie. Gegevens zoals doorgegeven voor de monitor Inspectie OE. (beleid, uitvoering, toezicht). (bron: Monitor Inspectie OE 2021)

FTE's monumenten en beschermde stadsgzichten (Friesland)

FTE's archeologie (Friesland)

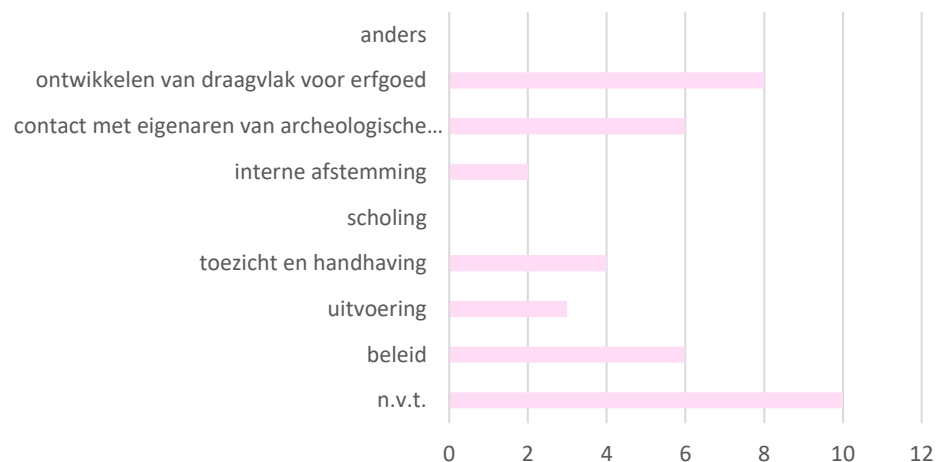

(bron: Monitor Inspectie OE 2021) gecheckt op actualiteit door 7 gemeenten in april 2024

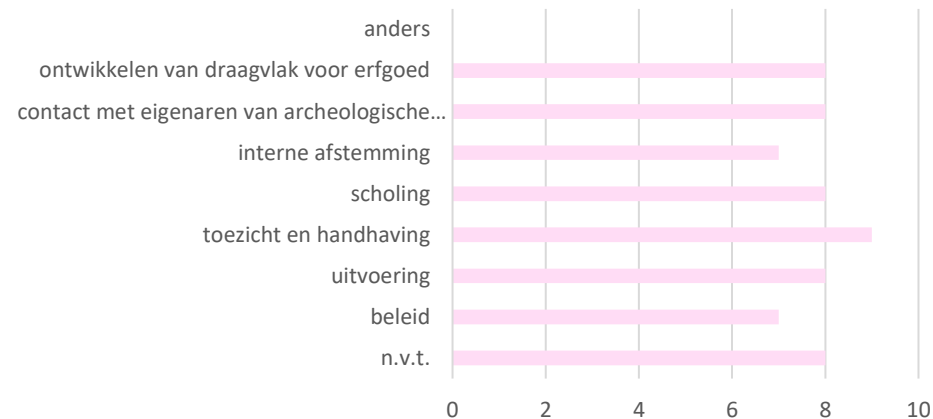
Organisatie en personeel

Gemeenten: Aan welke taken komen gemeenten in Fryslân onvoldoende toe?

Aan welke taken m.b.t monumenten/beschermde gezichten komt gemeente onvoldoende toe?

Aan welke taken op het gebied van archeologie komt de gemeente niet meer toe?

(bron: Monitor Inspectie OE 2021) gecheckt op actualiteit door 7 gemeenten in april 2024

n.b. Een enkele gemeente geeft aan dat ze over het algemeen wel aan de verschillende taken toe komen, maar minder diepgaand of processen gaan veel langzamer omdat er weinig FTE zijn. Ook proberen ze zich zoveel mogelijk te beperken tot de wettelijke taken. Uitgebreide projecten/ processen kunnen zij maar beperkt of geen bijdrage aanleveren. Voorbeelden hiervan zijn landelijke Regiodeals; inventarisatie en instandhouding specifieke erfgoedcategorieën zoals bv funerair erfgoed etc. ;

Werkwijze en instrumenten

Provincie Frylân

- In erfgoedprogramma's provincie is per opgave weergegeven wat provincie wil bereiken en wat hiervoor gaat gebeuren.
- Het belangrijkste beleidskader voor het nieuwe erfgoedprogramma is de Omgevingsvisie De Romte diele en de Ruimtelijke Agenda in samenhang met de structuurvisie Grutsk op 'e Romte.
- Provinciale omgevingsvisie (POVI) zal worden vernieuwd, vaststelling waarschijnlijk in 2026. Dit gebeurt n.a.v. de grote nationale opgaven binnen de NOVEX en de Nota Ruimte waarin het belang en de kansen voor cultureel erfgoed een belangrijk plek hebben gekregen.
- Naar aanleiding hiervan is een provinciale Ruimtelijke Agenda vastgesteld. Uitgangspunten Ruimtelijke Agenda:
 - Het 'Frysk eigene' in de ruimtelijke puzzel vooropstellen waarbij cultureel erfgoed als overkoepelende opgave is aangewezen;
 - Streven naar behoud en ontwikkeling omgevingskwaliteiten met een balans tussen gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde (incl. herkomstwaarde);
 - Cultureel erfgoed waar nodig beschermen en ook benutten als inspiratiebron voor nieuwe oplossingen en ontwikkelingen.
 - Bij de inpassing van de opgaven inzicht geven in hoe deze aansluiten bij de kenmerken en identiteit van een gebied. Hiervoor worden de waarden van erfgoed en landschap in beeld gebracht en worden deze vertaald naar ontwerp- en ontwikkelprincipes. Hierbij wordt voortgebouwd op de kwaliteiten zoals aangegeven in de structuurvisie Grutsk op 'e Romte.
- Ontwikkelen strategie voor instandhouding van UNESCO-Werelderfgoederen, Rijksmonumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten en wederopbouwgebieden.
- Agendapunt voor de POVI: visie ontwikkelen op integratie van landschaps- en erfgoedwaarden (incl. UNESCO, Rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten bij ruimtelijke opgaven).
- De omgevingsvisie is gekoppeld aan de structuurvisie Grutsk op 'e Romte waarin de landschappelijke en cultuurhistorische structuren en elementen van provinciaal belang zijn beschreven en gewaardeerd (Top 10). Belangrijke achtergrondinformatie hiervoor waren de FAMKE, de cultuurhistorische kaart, de landschapstypenkaart en de wordingsgeschiedenis van Fryslân.
- Via een procesvereiste is geregeld dat gemeenten Grutsk en FAMKE (beleidsadvieskaart archeologie) in hun afwegingen dienen te betrekken.
- Provinciale Omgevingsvisie (POVI) wordt vernieuwd n.a.v. grote nationale opgaven binnen de NOVEX en de Nota Ruimte.
- Ondersteuning vanuit provincie aan gemeenten bestaat onder meer uit:
 - Steunpunt monumentenzorg Fryslân, met o.a. monumentensprekkur
 - Cultuurfonds voor Monumenten Fryslân
 - Subsidieregeling monumenten (Sumo)
 - Zorgen voor actuele cultuurhistorische kaart, landschapstypenkaart (Grutsk), arch.waardenkaart (FAMKE)
 - Momenteel is provincie bezig met een update van de cultuurhistorische kaart en heeft hiervoor gemeenten om input gevraagd

Werkwijze en instrumenten

In Beleidskader Nij Poadium is per opgave (cultuurhistorie, archeologie, monumenten) weergegeven wat provincie wil bereiken en wat hiervoor gaat gebeuren.

Cultuurhistorie, o.a.:

- Beheer en doorontwikkeling Cultuurhistorische Kaart (CHK)
- Doorwerking erfgoed in ruimtelijke plannen, provinciale opgaven, plannen en projecten
- Ontwikkeling projecten Erfgoeddeal

Archeologie o.a.:

- Doorontwikkeling en verbeteren zichtbaarheid beleidsadvieskaart FAMKE samen met gemeenten (gemeentelijke verdiepingsslagen) en op thema's samen met kennisinstellingen (thematische verdiepingsslagen).
- Doorwerking FAMKE in eigen plannen en projecten en uitvoeren Terpenproject
- Instandhouding en stimuleren publieksfunctie Noordelijk Archeologisch Depot Nuis
- Advisering Erfgoedwet over het aanwijzen van archeologische monumenten
- Zichtbaarheid archeologie in Fryslân verbeteren door ondersteuning van 11 archeologische steunpunten
- Verwerking archeologische vondstmeldingen

Monumenten o.a.:

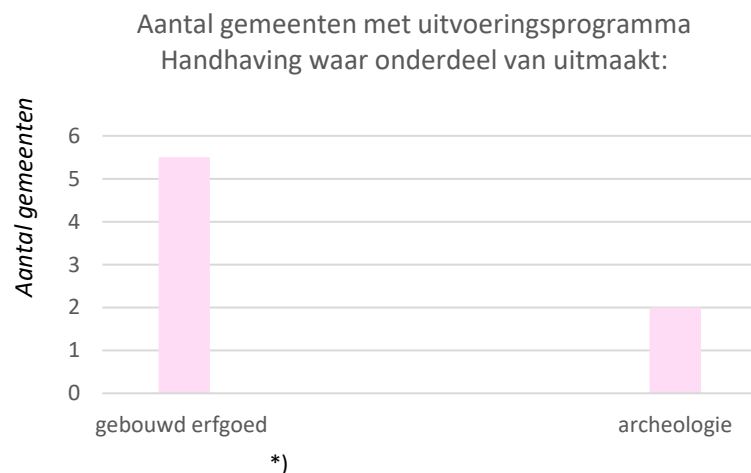
- Uitvoeren van wettelijke taken Monumentenwet /Erfgoedwet
- Uitvoeren subsidieregeling monumenten om de staat van monumenten te verbeteren en bijhouden monumentenmonitor
- Stimuleren gebruik Cultuurfonds voor Monumenten Fryslân, activiteiten monumenteninstellingen, restauratiekwaliteit, inzet leerlingen en verduurzaming monumenten, herbestemming erfgoed waaronder meewerken aan Nationale kerkenaanpak door het stimuleren van kerkenvisies
- Opstellen van een onderzoeksagenda voor bouwhistorisch onderzoek

Werkwijze en instrumenten

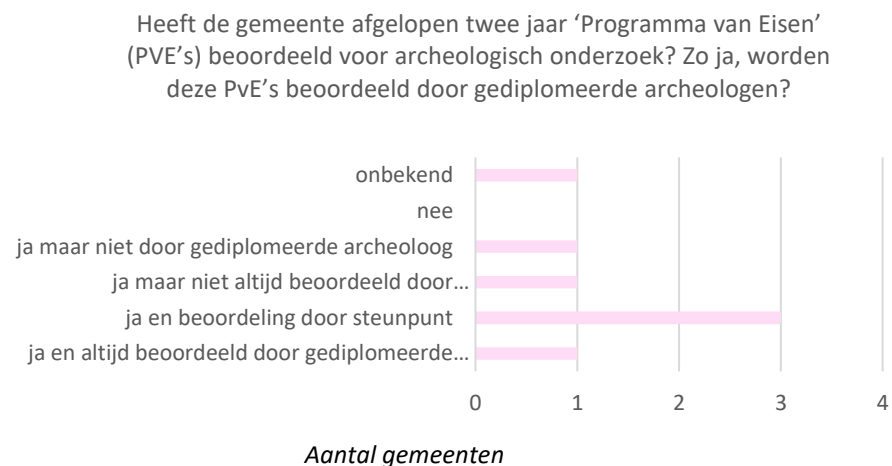
Gemeenten: erfgoed in uitvoeringsprogramma Handhaving en beoordeling PvE's

Bekend tot nu toe (op basis van reacties van 7 gemeenten):

- Bij de meeste gemeenten maakt gebouwd erfgoed onderdeel uit van uitvoeringsprogramma Handhaving, maar archeologie bij minder dan de helft.
- Nagenoeg alle gemeenten hebben afgelopen 2 jaar PvE's beoordeeld voor archeologisch onderzoek, meer dan de helft door gediplomeerd archeoloog of steunpunt

*) 5,5 gemeenten, aangezien bij 1 gemeente nog in ontwikkeling is.

Werkwijze en instrumenten

Gemeenten: maken van waarden- en verwachtingskaarten & erfgoedverordening irt wetgeving

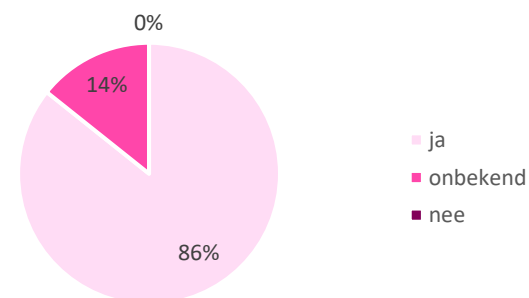
Bekend tot nu toe (op basis van reacties van 7 gemeenten):

- Gemeenten hebben geen of sterk verouderde archeologische waarden-/verwachtings-/beleidskaart. Bij 1 gemeente wordt hier aan gewerkt en 1 hanteert famke
- 1 gemeente heeft cultuurhistorische waardenkaart, bij 2 wordt aan gewerkt, 2 hebben landschapsbiografie en 1 alleen provinciaal
- Alle gemeenten hebben een aan de Omgevingswet en Erfgoedwet aangepaste erfgoedverordening (voor zover bekend)

Aantal gemeenten met waarden- en/of verwachtingskaarten

Gemeenten met een aan de Omgevingswet en Erfgoedwet aangepaste Erfgoedverordening

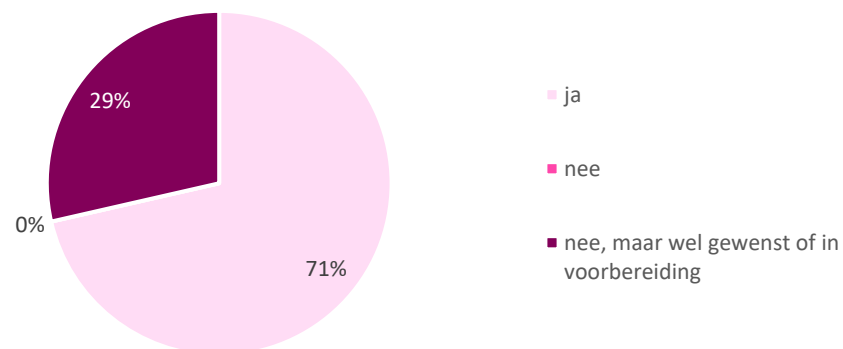
Werkwijze en instrumenten

Gemeenten: omgang met erfgoed in Omgevingsvisie en Omgevingsplan

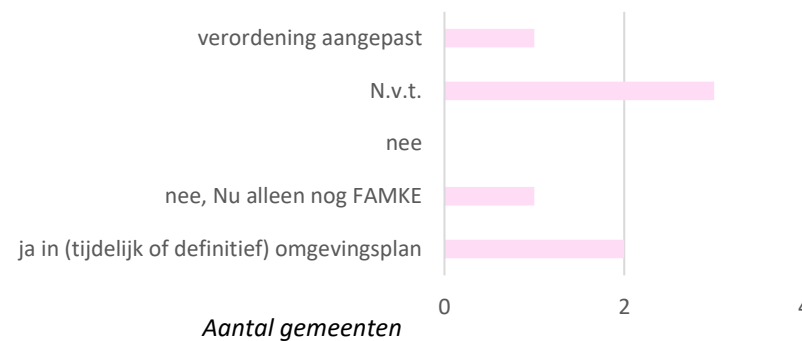
Bekend tot nu toe (op basis van reacties van 7 gemeenten):

- 5 vd 7 gemeenten besteden in de gemeentelijke Omgevingsvisie expliciet aandacht aan erfgoed
- 2 vd 7 gemeenten hebben archeologiebeleid 1-op-1 overgenomen in omgevingsplan

Besteden gemeenten in de gemeentelijke Omgevingsvisie expliciet aandacht aan erfgoed (gebouwde monumenten, beschermde gezichten, cultuurlandschappen, groen erfgoed en archeologie)?

Indien sprake is van archeologiebeleid: is het archeologiebeleid 1-op-1 overgenomen in het omgevingsplan?

Werkwijze en instrumenten

Archeologie onderzoek Provincie '22/'23: niveau bescherming en kennis verschilt sterk per gemeente

Gemeente:	Beoordeling	Prio (0=laag, 3=zeer hoog)	Beoordeling team Archeologie
Achtkarspelen	reactie mist		Reactie mist
Ameland	voldoet nog niet	1	In samenwerking met de provincie is een verdieping van de FAMKE gaande
De Fryske Marren	voldoet niet	3	Gemeente heeft inderdaad een vangnet archeologie middels de gemeentelijke Erfgoedverordening. Dit is echter een noodoplossing. De gemeente dient met een plan te komen om archeologie te borgen in bestemmingplannen/het Omgevingsplan
Dantumadiel Noardeast Fryslân	voldoet niet	3	In veel bestemmingsplannen, waaronder hele recente zijn geen verwachtingswaarden opgenomen zoals de wet dat vereist. Hiervoor is geen verklaring bijgevoegd. Dit valt niet onder de beleidsvrijheid waarover de gemeente spreekt.
Harlingen	voldoet niet	2	In 2014 hebben de gemeente en provincie een verdieping van de FAMKE gemaakt. Echter in de oude bestemmingsplannen van voor de vaststelling zijn de nieuwe gegevens nog niet verwerkt. Hier dient een plan voor te komen.
Heerenveen	voldoet nog niet	1	In samenwerking met de provincie is een verdieping van de FAMKE gaande
Leeuwarden	voldoet nagenoeg	0	Leeuwarden heeft de archeologie middels een paraplubestemmingsplan beschermd. Deze wijk echter wel af van de FAMKE waarover nog nadere overeenstemming bereikt moet worden.
Ooststellingwerf	voldoet niet	2	De gemeente maakt gebruik van een eigen archeologische kaart. Deze dient nog in de FAMKE te worden verwerkt. In de nieuwe bestemmingsplannen is een waarde archeologie opgenomen alleen is in sommige gevallen onduidelijk waar de ondergrens vandaan komt (niet van de eigen kaart en niet van de FAMKE, zie o.m. BP Motorcrosterrein De Prikkedame). De gemeente dient nog verwachtingswaarden toe te voegen, dat is nog niet in alle bestemmingsplannen volledig
Opsterland	voldoet nog niet	1	In samenwerking met de provincie is een verdieping van de FAMKE gaande
Schiermonnikoog	reactie mist		Reactie mist
Smallingerland	voldoet niet	3	Vervult de meeste bestemmingsplannen van deze gemeente bevatten geen verwachtingswaarden. De gemeente heeft een flinke inhaalslag te doen om te voldoen aan de wettelijke eisen en dient hier een plan voor op te stellen.
Súdwest Fryslân	voldoet nog niet	1	In samenwerking met de provincie is een verdieping van de FAMKE gaande
Terschelling	reactie mist		Reactie mist
Vlieland	voldoet nog niet	1	De gemeente is momenteel bezig met een herziening van de archeologische kaart, de provincie leest mee. Deadline oplevering nog onbekend
Waadhoeke	voldoet niet	2	Uit de uitleg over archeologische dubbelbestemmingen in bestemmingsplannen is op te maken dat de regels niet overal correct zijn toegepast en daarmee niet voldoen aan wat de wet vereist.
Weststellingwerf	voldoet niet	2	Gemeente heeft inderdaad een vangnet archeologie middels de gemeentelijke Erfgoedverordening. Dit is echter een noodoplossing. De gemeente dient met een plan te komen om archeologie te borgen in bestemmingplannen/het Omgevingsplan

In 2022/2023 werd door Provincie Fryslân een Themaonderzoek archeologie uitgevoerd.

Doel: meer verdieping krijgen in de wijze waarop Friese gemeenten de bescherming van erfgoed en archeologie in bestemmingsplannen en beheersverordeningen hebben geregeld.

Achtergrond: Op grond van Erfgoedwet/Monumentenwet moet gemeente in vastgestelde bestemmingsplannen en/of beheersverordeningen rekening houden met de aangetoonde dan wel te verwachten monumenten (lees: archeologische verwachtingswaarden). Het risico van niet of onvoldoende rekening houden met aangetoonde of te verwachten monumenten (archeologische verwachtingswaarden) is dat archeologische waarden en informatie niet gedocumenteerd raken en daarmee verdwijnen. Archeologische waarden die verdwijnen kunnen niet hersteld worden; eens weg is altijd weg.

Uitkomsten: Reacties zijn door provincie beoordeeld m.b.v. prioritering (zie tabel). Alleen Leeuwarden voldoet (nagenoeg) aan wet- en regelgeving (prio 0) 5 gemeenten voldoen naar verwachting op afzienbare termijn. Reacties gemeenten zie volgende pagina.

Prio 0: voldoet (nagenoeg) aan wet- en regelgeving

Prio 1: voldoet naar verwachting op afzienbare termijn, nadere afspraken maken

Prio 2: oudere bestemmingsplannen en verordeningen voldoen niet, nieuwe al wel Gemeente moet plan opstellen voor bescherming archeologie

Prio 3: voldoet niet voor oude en nieuwe bestemmingsplannen en/of beheersverordeningen en nog geen plan om op te lossen

Themaonderzoek archeologie 2022/2023 (Provincie): reacties gemeenten

Gemeente:	Aantal plannen	Toestand vijf bestemmingsplannen grootste oppervlak	Toestand vijf meest recente bestemmingsplannen	Reactie gemeente: hoeveel bestemmingsplannen en beheersverordening voldoen aan de wet?	Reactie gemeente: welke aanpassingen nodig?	Reactie gemeente: borging archeologische (verwachtings)waarden in het tijdelijke deel OW indien deze niet voldoen aan de wettelijke eisen
Achtkarspelen	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist
Ameland	16	4 zijn conform Erfgoedwet, 1 niet	geen antwoord	12 voldoen, 4 niet	Er wordt momenteel gewerkt een een verdiepingsslag FAMKE i.s.m. de provincie	Alleen borging voor wat in huidige BP staat, aansluiting op wettelijke eisen voor gehele gemeente pas in het definitieve omgevingsplan. Geen termijn gegeven.
De Fryske Marren	185	5 zijn niet conform Erfgoedwet	5 zijn conform Erfgoedwet	Alle, want gemeente heeft vangnet in Erfgoedverordening	Wordt geregeld in nieuw omgevingsplan	Borging vindt plaats via de Erfgoedverordening en na invoering OW de gemeentelijke Verordening Fysieke Leefomgeving
Dantumadiel Noardeast Fryslân	79	5 zijn niet conform Erfgoedwet	4 zijn conform Erfgoedwet, 1 niet	alle voldoen	Voor bestaande BP zal geen aanpassing meer plaatsvinden voor invoering OW	Alleen borging voor wat in huidige BP staat, aansluiting op wettelijke eisen voor gehele gemeente pas in het definitieve omgevingsplan. Geen termijn gegeven.
Harlingen	27	2 zijn conform Erfgoedwet, 3 niet	5 zijn conform Erfgoedwet	14 voldoen, 13 niet	Wordt geregeld in nieuw omgevingsplan	Borging vindt plaats via de Erfgoedverordening die van kracht wordt bij invoering van de Omgevingswet
Heerenveen	130	5 zijn niet conform Erfgoedwet	4 zijn conform Erfgoedwet, 1 niet	10% voldoet niet	Er wordt momenteel gewerkt een een verdiepingsslag FAMKE i.s.m. de provincie	Borging middels een paraplubestemmingsplan, danwel thematische herziening tijdelijke omgevingsplan
Leeuwarden	geen antwoord	geen antwoord	geen antwoord	alle voldoen	Geen aanpassing nodig	geen antwoord
Ooststellingwerf	70	5 zijn niet conform Erfgoedwet	5 zijn conform Erfgoedwet	5% voldoet niet	Geen aanpassing nodig	geen antwoord
Opsterland	29	5 zijn niet conform Erfgoedwet	5 zijn niet conform Erfgoedwet	alle voldoen	I.s.m. provincie wordt gewerkt een een verdiepingsslag FAMKE	Alleen borging voor wat in huidige BP staat, aansluiting op wettelijke eisen voor gehele gemeente pas in het definitieve omgevingsplan. Geen termijn gegeven.
Schiermonnikoog	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist	Reactie mist
Smallingerland	277	1 is conform Erfgoedwet, 4 niet	3 zijn conform Erfgoedwet, 2 van de aangegeven BP zijn niet te vinden.	alle voldoen	Geen aanpassing nodig	N.v.t.
Súdwest Fryslân	234	4 zijn conform Erfgoedwet, 1 niet (wordt aan gewerkt)	5 zijn conform Erfgoedwet	een onbekend (klein) aantal voldoet nog niet	Voor alle BP die nu nog niet voldoen aan de Erfgoedwet wordt komend jaar opnieuw de erfgoedverordening vastgesteld, daarnaast wordt een BP gemaakt om fouten voorafgaand aan de invoering van de OW te repareren	Borging via erfgoedverordening (na vaststelling komend jaar) en verzamelbestemmingsplan voorafgaand aan invoering OW
Terschelling	Reactie mist					
Vlieland	8	geen antwoord	geen antwoord	1 voldoet de andere 7+ niet	Er wordt momenteel gewerkt een een verdiepingsslag FAMKE, de provincie leest mee	Alleen borging voor wat in huidige BP staat, aansluiting op wettelijke eisen voor gehele gemeente pas in het definitieve omgevingsplan. Geen termijn gegeven.
Waadhoeke	162	4 zijn conform Erfgoedwet, 1 niet	4 zijn conform Erfgoedwet, 1 niet	alle voldoen (naar schatting)	Geen, wel gaat er gewerkt worden aan een verdieping van de FAMKE	Borging via de erfgoedverordening (vangnet)
Weststellingwerf	127	4 zijn conform Erfgoedwet, 1 niet	5 zijn conform Erfgoedwet	5-10 BP voldoen niet	Geen duidelijk antwoord gegeven	Borging via de erfgoedverordening (vangnet)

Samenwerking

Provincie Fryslân

- **Erfgoedveld is versnipperd.** Provincie stuurt op meer onderlinge samenwerking tussen gemeenten, erfgoedinstellingen en vrijwilligersorganisaties.
- **Provincie bevordert samenwerking tussen en met erfgoedinstellingen** m.n. monumentenorganisaties, groene erfgoedorganisaties, musea, archieven en publieks- en marketingorganisaties.

Samenwerkingspartners voor gemeenten en provincie:

- Steunpunt monumentenzorg Fryslân, met hieronder:
- Platform Friese Monumentenorganisaties (16 erfgoedorganisaties onder vz-schap en coördinatie van Steunpunt).
- Platform Friese kerken (coproductie van provincie Fryslân en het Steunpunt Monumentenzorg).

Samenwerking tussen verschillende overheden:

- Oa periodiek overleg prov.- gemeenten
- Prov. stimuleert gemeentelijk erfgoedbeleid en uitvoeren taken IBT.
- Samenwerken prov, gemeenten en rijk tbv oplossen gemeentelijke knelpunten bij capaciteit, kennis en kunde. ...

Samenwerking tussen gemeenten

Bekend tot nu toe (op basis van reacties van 6 gemeenten):

- 2 gemeenten werken niet samen met andere gemeenten op het gebied van erfgoed
- 3 gemeenten wel:
 - voor deel Waddenzee om te komen tot gezamenlijke regels voor het omgevingsplan
 - voor ontwikkeling beleid worden buurgemeenten ingeschakeld voor vragen, bijvoorbeeld nieuw archeologiebeleid, funerair erfgoed en gemeentelijke monumenten.
 - op het gebied van uitvoering, toezicht, handhaving en kennisuitwisseling
- 1 gemeente onbekend

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een volledig beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Mentimeter en reacties foto

Hoe gaat het met het cultureel erfgoed in Friesland?

Het erfgoed staat erg onder druk	3
Het erfgoed staat een beetje onder druk	18
Het gaat niet goed, maar ook niet slecht	1
Het gaat redelijk met het erfgoed	4
Het gaat goed met het erfgoed	0

Reacties op foto Friesland

- Komt info overeen met de beleving?
- Actualiteit informatie
- Weinig concreet
- Wat gaat er nu echt mis? (Voorbeelden?)
- Cultuurlandschap onderbelicht
- Grote verschillen per gemeenten. Wat meet je?
- Komt overeen met het jarenlange beeld dat we hebben
- Opgave is breder
- Extra inzet nodig
- Wat zijn nu precies de problemen?
- Verschil in Fte en financiële middelen. Impliceert dat ook een heel verschillend beleid/bescherming?
- Wanneer hebben we het op orde?
- De oppervlakte, diepte en ouderdom van het bodemarchief staat in geen verhouding tot 0.2 Fte
- 5 gemeenten ingevuld: vertekend beeld?
- Weinig fte voor erfgoed en in het bijzonder voor archeologie
- Wat gaat er wel goed? Wat zijn de grootste uitdagingen?
- Formatie Provincie is ong. 7 Fte i.p.v. 3.6
- Informatie is vrij beperkt
- Idd door weinig gemeenten ingevuld, vinden andere gemeenten erfgoed niet belangrijk?
- Toezicht en handhaving is achilleshiel
- Graag niet alleen focus op beleid maar ook handhaving/vergunningen/toezicht
- Graag aanvullen met kwalitatieve foto via bv. Uitdagingen, eigenaarschap van erfgoed

5. Foto provincie Overijssel

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Overijssel

Datum bijeenkomst:
16 mei

Context:

- 25 gemeenten
- Provinciaal steunpunt: Steunpunt Cultureel Erfgoed Overijssel

Verdiepende onderwerpen/knelpunten: naast specifiek benoemde knelpunten als Religieus Erfgoed en Erfgoed & Ruimte komen de volgende onderwerpen terug in de deelsessies:

Ambtelijk:

- Deskundigheid en expertise rond erfgoed in de ambtelijke organisatie
- Positie van erfgoed in de ambtelijke organisatie
- Moeten en willen: in hoeverre lukt het om te doen wat 'moet', en wat zijn de ambities hierboven op?

Bestuurlijk:

- Ambities en urgentie voor erfgoed
- Samenwerking in Overijssel op het gebied van erfgoed: knelpunten en kansen

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Provincie Overijssel, Cultuurbeleid 2021-2024
- Provincie Overijssel, begroting 2024

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021,): 3.927 rijksmonumenten, 3.769 gemeentelijke monumenten, 20 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 28 gemeentelijk beschermd stads- en dorpsgezichten, 117 archeologische rijksmonumenten, 13 gemeentelijke archeologische monumenten.
- **Provinciale beleidskaders:**
 - Momenteel wordt gewerkt aan nieuw cultuur- en erfgoedbeleid (2025-2028)
 - Het huidige beleidskader van de provincie voor erfgoed is het cultuurbeleid 2021-2024. Daarin staat de volgende doelstelling voor erfgoed: 'We zetten in op cultureel erfgoed in de breedste zin (archeologie, gebouwd erfgoed, cultuurlandschap en immaterieel erfgoed waaronder volkscultuur en streektaal) en streven naar duurzaam behoud voor de toekomst. Dit bereiken we door de geschiedenis in verhalen te blijven vertellen, goede onderlinge contacten te stimuleren en projecten te ondersteunen. Het betekent dat we met veel organisaties in het veld afspraken maken over hun inzet en deze afspraken en de verschillende organisaties optimaal op elkaar afstemmen.'
 - De nieuwe omgevingsvisie van de provincie is bijna rond. De provincie wil zich inzetten om cultureel erfgoed te beschermen, te beleven en te ontwikkelen. De ambitie is om erfgoed vertrekpunt te laten zijn voor nieuwe transities.
 - In 2021 gaven 18 gemeenten aan vigerend beleid voor gebouwd erfgoed/monumenten te hebben, 7 gemeenten voor beschermd stads- en dorpsgezichten te hebben en 21 gemeenten voor archeologie. Veel gemeenten geven bij beschermd stads- en dorpsgezichten 'onbekend' aan, en ook enkele gemeenten bij monumenten en archeologie. (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- 2,88 fte vast personeel. Aanvullend hierop worden diverse specialisten extern gehuurd, zoals een provinciale archeoloog en een restauratieadviseur.
- **Voldoende FTE's?** 12 van de 25 gemeenten geven aan voor monumenten/gezichten en archeologie voldoende FTE's te hebben voor beleid, uitvoering en toezicht, 8 van de 25 geven aan onvoldoende, van 5 gemeenten is het onbekend.
- Niet alle gemeenten hebben, zoals door henzelf aangegeven, voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid op alle terreinen (Monitor Inspectie OE, 2021).

Werkwijze en inzet instrumentarium

- Alle gemeenten geven aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 72% van de gemeenten heeft archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 40% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 48% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)

Samenwerking

- **Steunpunt Cultureel Erfgoed Overijssel:** ondersteunt gemeenten bij hun taken op het gebied van monumenten, cultuurlandschap en archeologie. Deze loket- en platformfunctie is ondergebracht bij Het Oversticht. De programmering is gericht op kennisdeling, het verstevigen van de positie van erfgoed binnen de gemeente en erfgoed inzetten bij actuele opgaven. Accenten worden o.a. gelegd op religieus erfgoed, Omgevingswet, verduurzaming en het netwerk 'jong in erfgoed'.
- **Een aantal samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie, o.a. (in verschillende vorm, wijze en inhoud van samenwerking):** Landschap Overijssel, Het Oversticht, Collectie Overijssel, OverijsselAcademie, RIBO, Monumentenwacht, KIEN en OPG.
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - 28% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 24% van de gemeenten werken samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermd gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021)

Controle en toezicht

- IBT wordt ingevuld door middel van een enquête in combinatie met een gesprek door de provincie. Betrokkenheid en het voorkomen van problematiek aan de voorkant staat centraal.
- Momenteel werkt provincie aan een nieuw beoordelingskader voor IBT (landelijk speelt dit ook in een traject met het IPO).

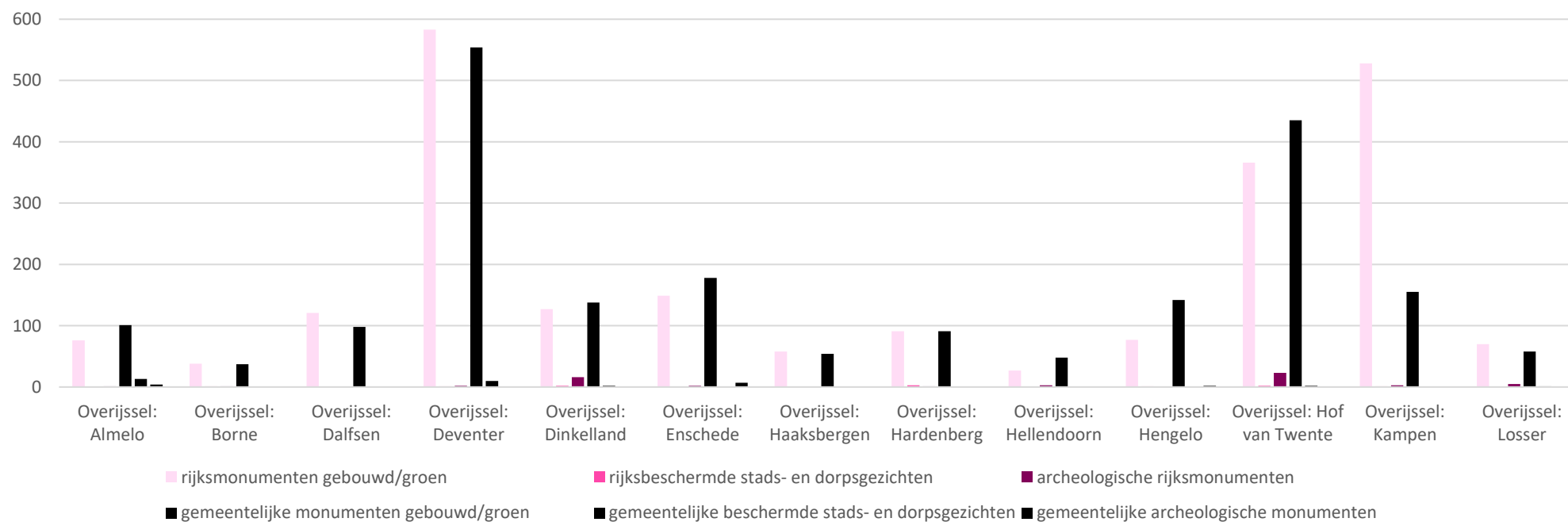

Financiële middelen

- **Financiële middelen provincie (2024):** 4.246.000,- beschikbaar voor materieel erfgoed, daarnaast 2.507.000,- voor immaterieel erfgoed (bron: Provincie Overijssel, begroting 2024)
- **Financiële middelen gemeenten:**
 - Onbekend

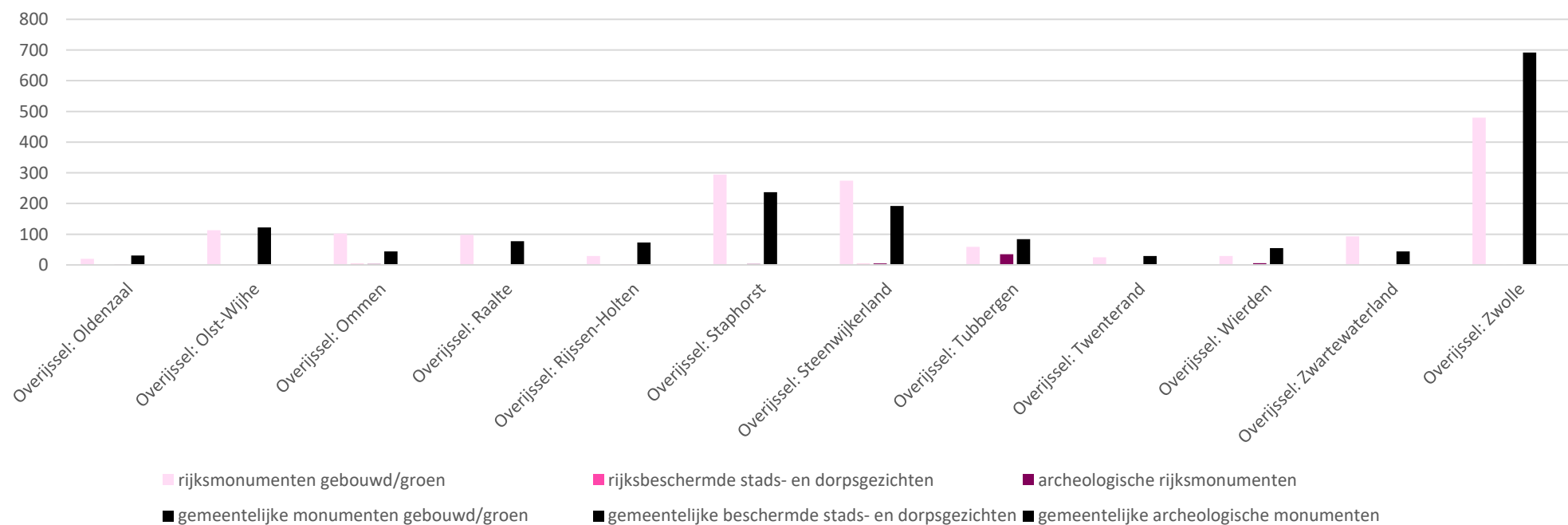
Aantallen monumenten

Aantallen monumenten Overijssel (deel 1)

Aantallen monumenten

Aantallen monumenten Overijssel (deel 2)

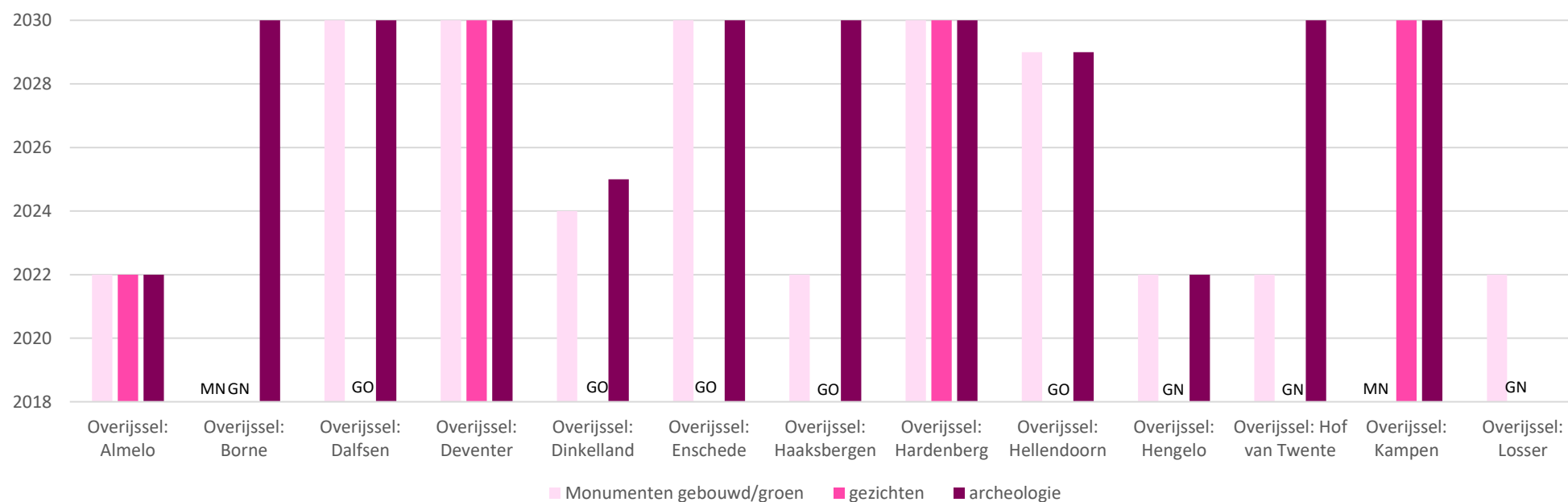

Doelen en opgaven

MN = monumenten niet
GN = gezichten niet
AN = archeologie niet

MO = monumenten onbekend
GO = gezichten onbekend
AO = archeologie onbekend

Overijssel (deel 1): vigerend beleid tot wanneer (minimaal) – Bron: Inspectie OE 2021

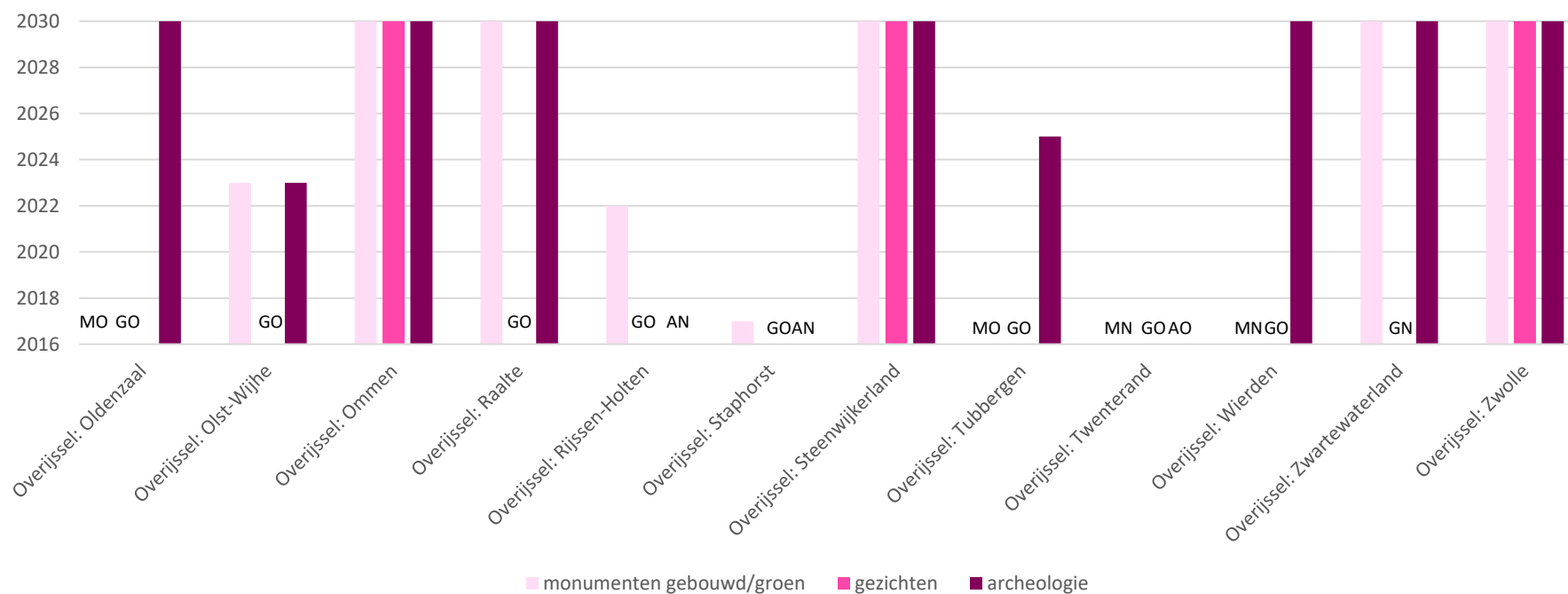

Doelen en opgaven

MN = monumenten niet
GN = gezichten niet
AN = archeologie niet

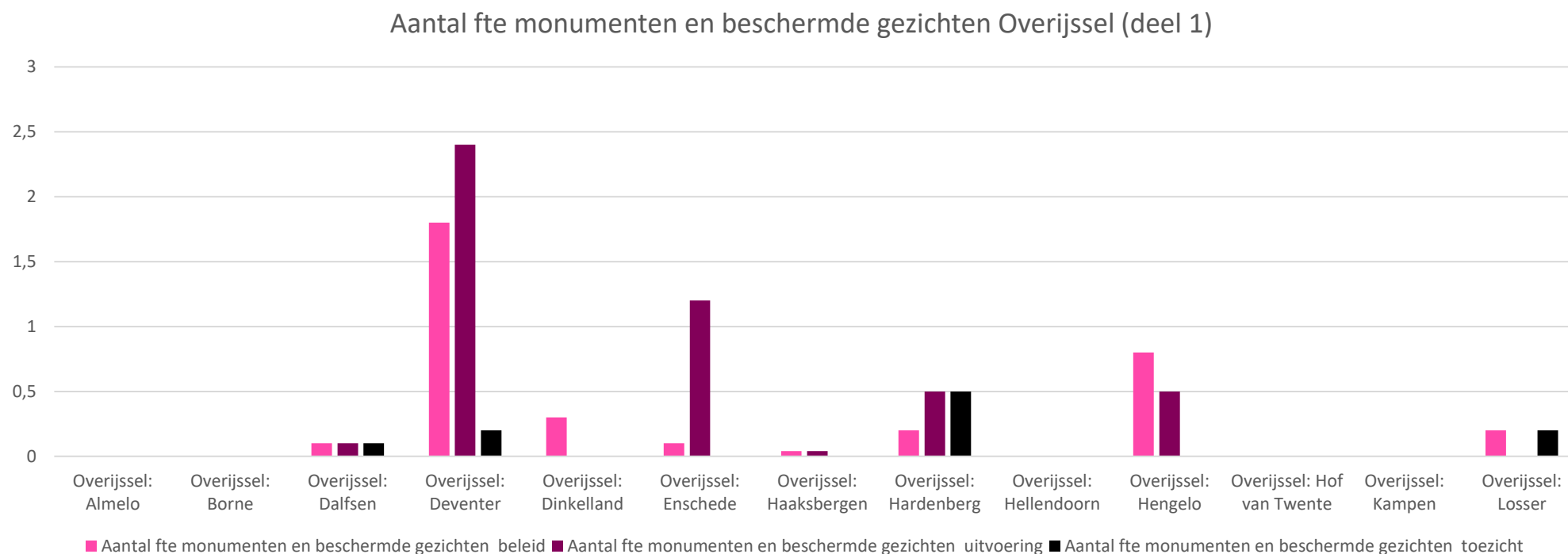
MO = monumenten onbekend
GO = gezichten onbekend
AO = archeologie onbekend

Overijssel (deel 2): vigerend beleid tot wanneer (minimaal) – bron: Inspectie OE 2021

Organisatie en personeel

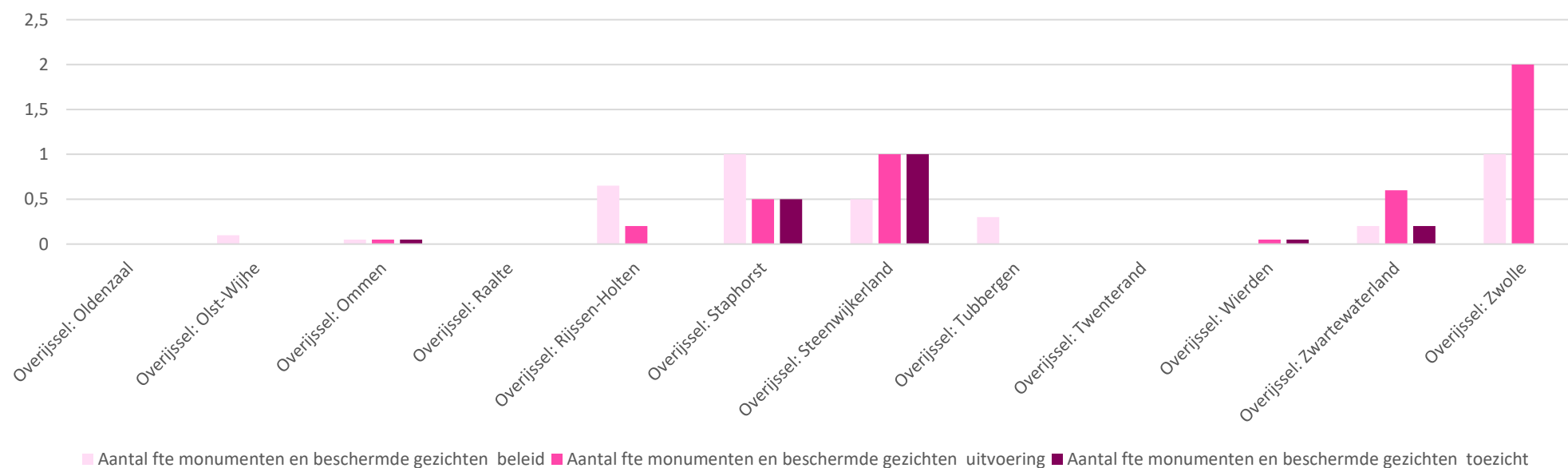
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Aantal fte monumenten en beschermde gezichten Overijssel (deel 2)

Organisatie en personeel

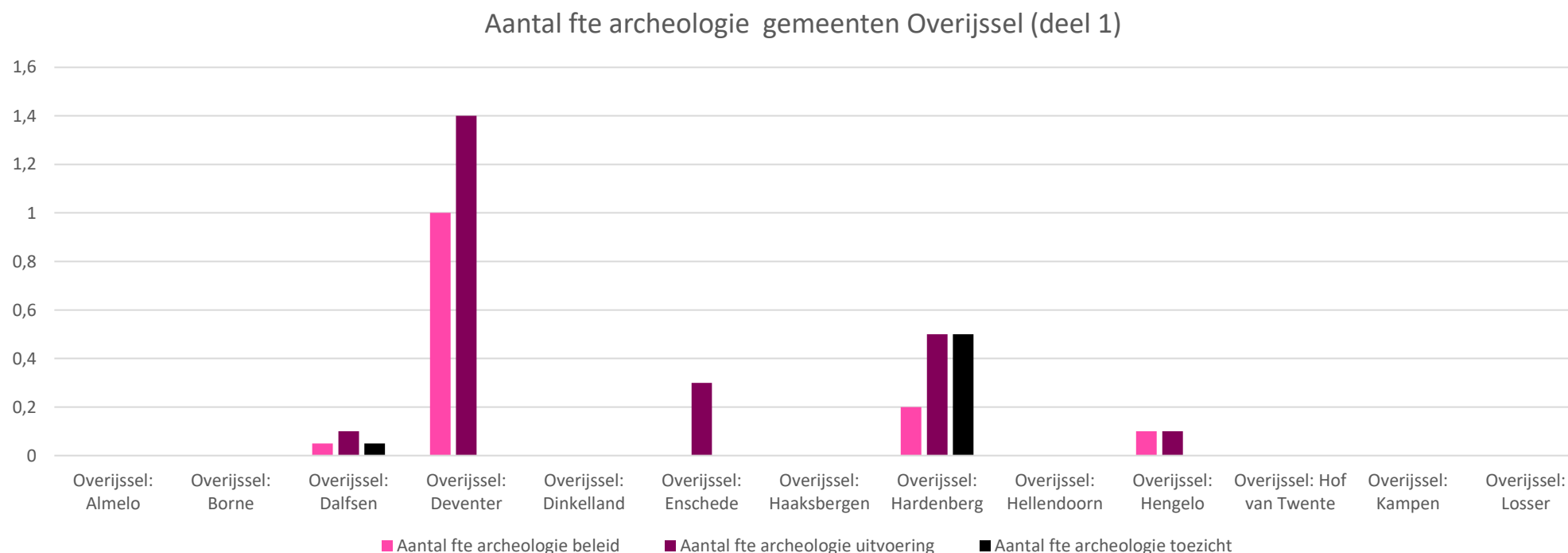
Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Overijssel	Voldoende personeel voor monumenten?
Almelo	nee
Borne	ja
Dalfsen	ja
Deventer	nee
Dinkelland	onbekend
Enschede	nee
Haaksbergen	onbekend
Hardenberg	nee
Hellendoorn	ja
Hengelo	ja
Hof van Twente	ja
Kampen	nee
Losser	nee

Overijssel	Voldoende personeel voor monumenten?
Oldenzaal	onbekend
Olst-Wijhe	nee
Ommen	ja
Raalte	ja
Rijssen-Holten	ja
Staphorst	ja
Steenwijkerland	nee
Tubbergen	onbekend
Twenterand	onbekend
Wierden	ja
Zwartewaterland	ja
Zwolle	ja

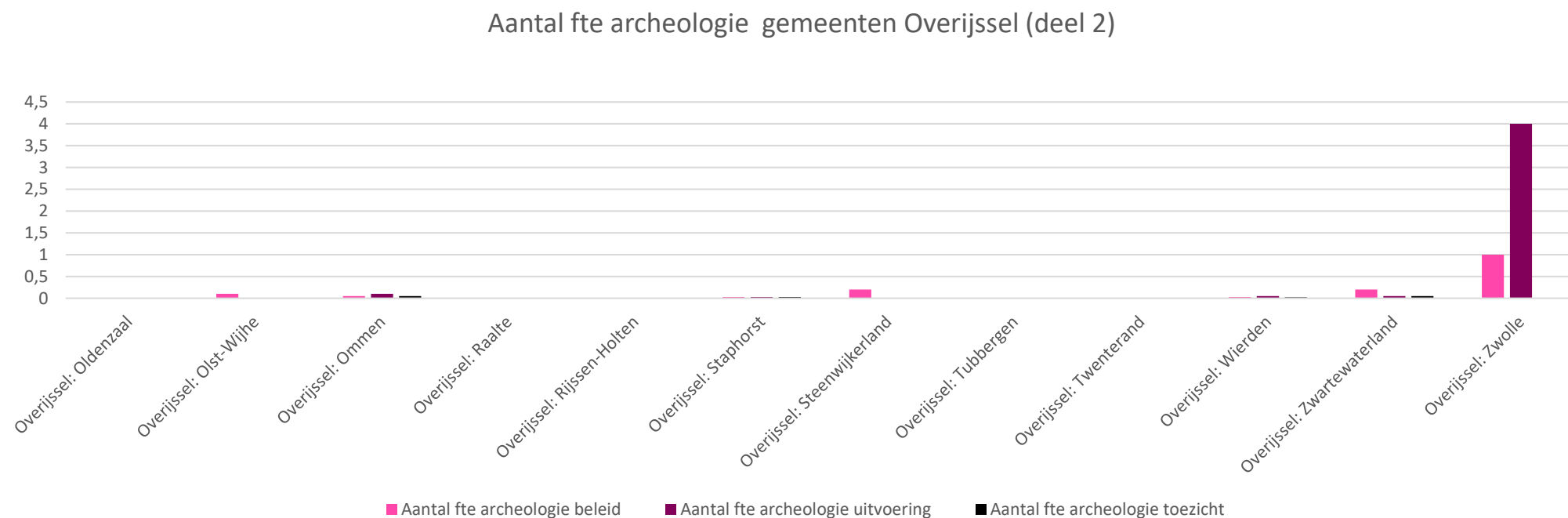
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

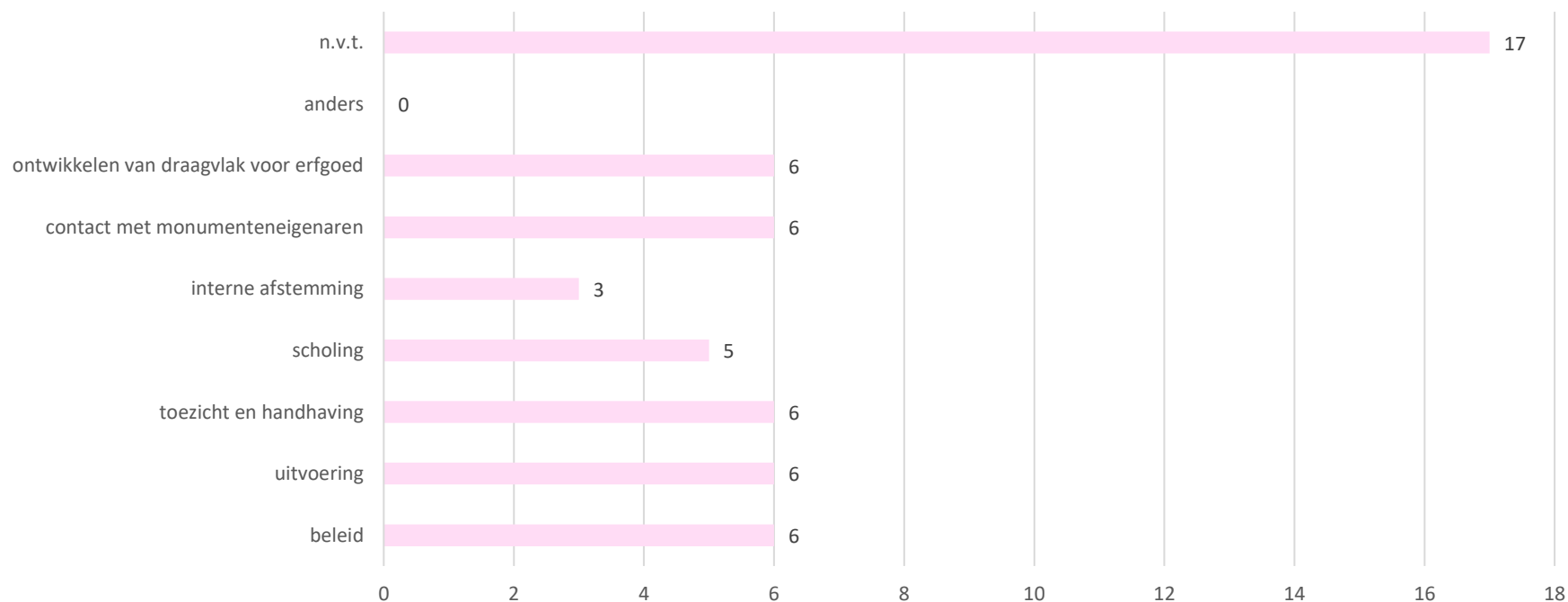
Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Overijssel	Voldoende personeel voor archeologie?
Almelo	ja
Borne	ja
Dalfsen	ja
Deventer	nee
Dinkelland	onbekend
Enschede	nee
Haaksbergen	onbekend
Hardenberg	nee
Hellendoorn	ja
Hengelo	ja
Hof van Twente	nee
Kampen	nee
Losser	nee

Overijssel	Voldoende personeel voor archeologie?
Oldenzaal	onbekend
Olst-Wijhe	nee
Ommen	ja
Raalte	ja
Rijssen-Holten	ja
Staphorst	ja
Steenwijkerland	nee
Tubbergen	onbekend
Twenterand	onbekend
Wierden	ja
Zwartewaterland	ja
Zwolle	ja

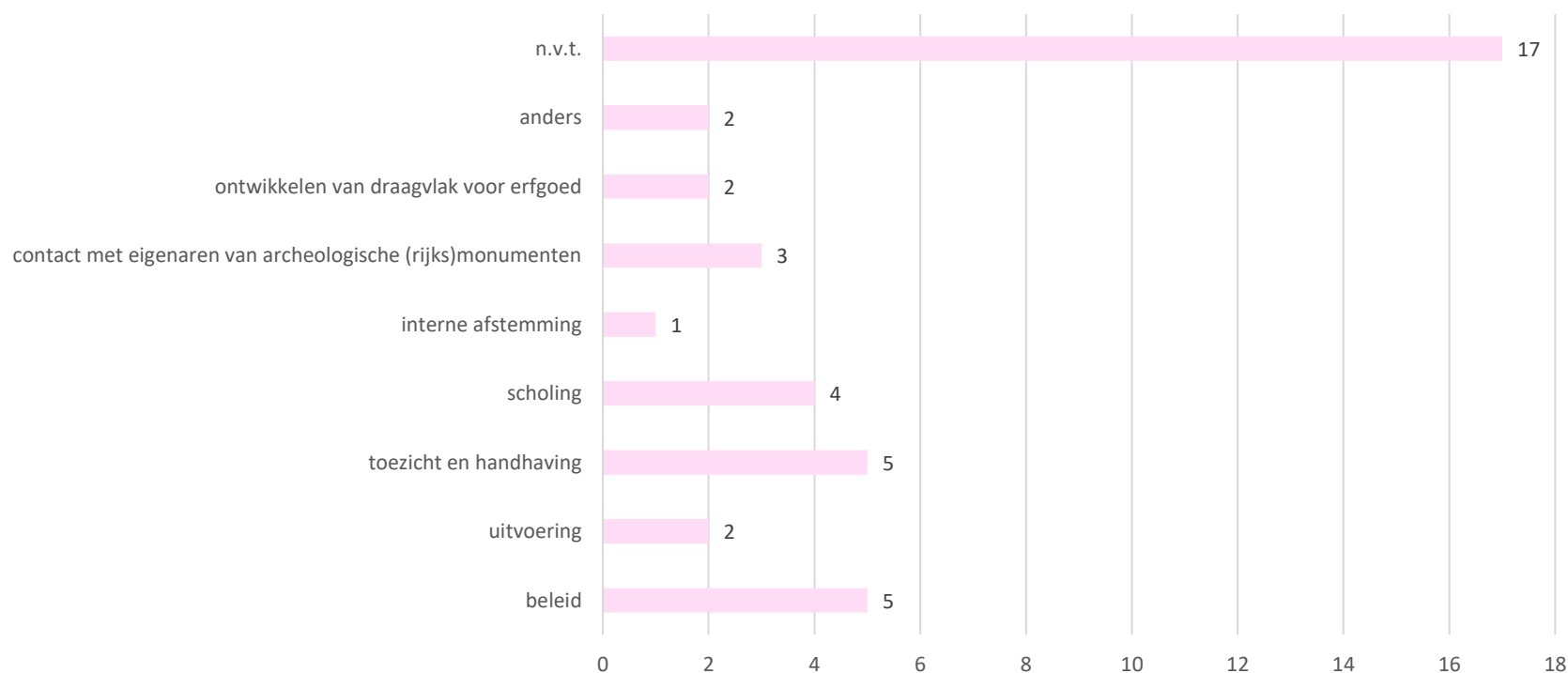
Organisatie en personeel

Aan welke taken m.b.t monumenten/beschermde gezichten komt gemeente onvoldoende toe? (aantal gemeenten) Overijssel 2021

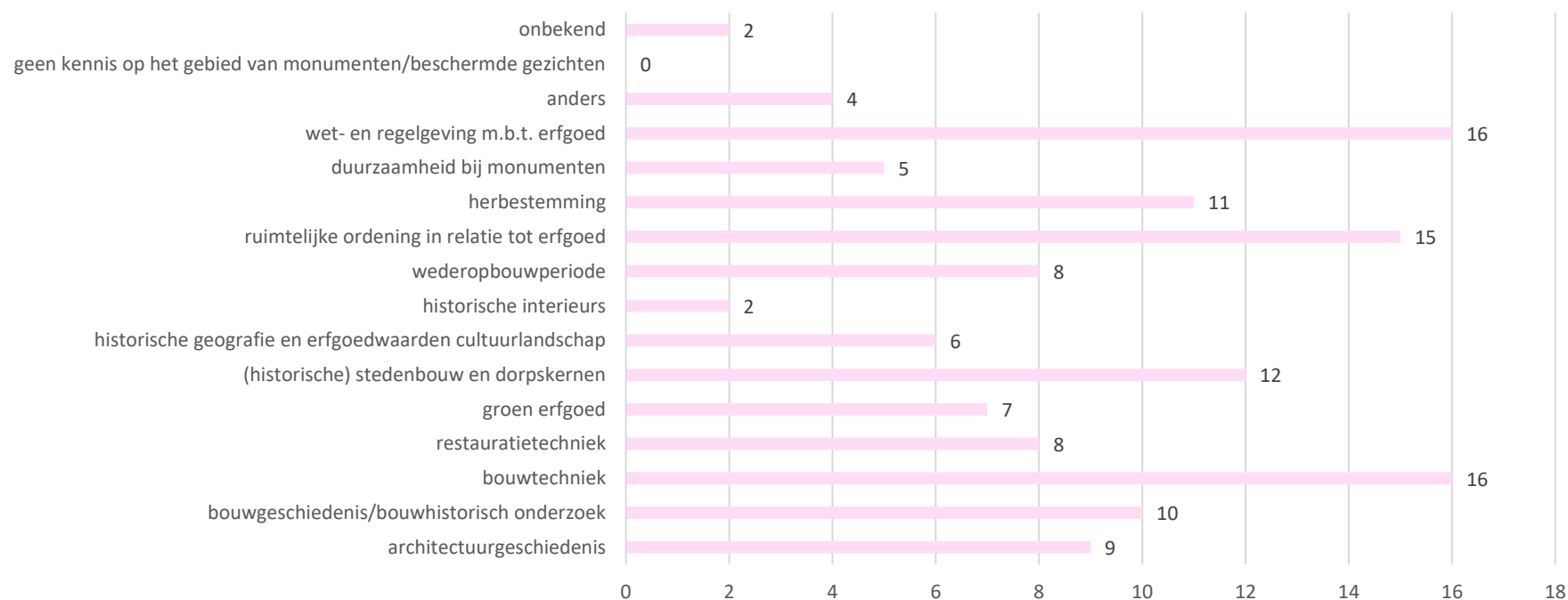
Organisatie en personeel

Aan welke taken op het gebied van archeologie komt de gemeente niet meer toe?
(aantal gemeenten) Overijssel 2021

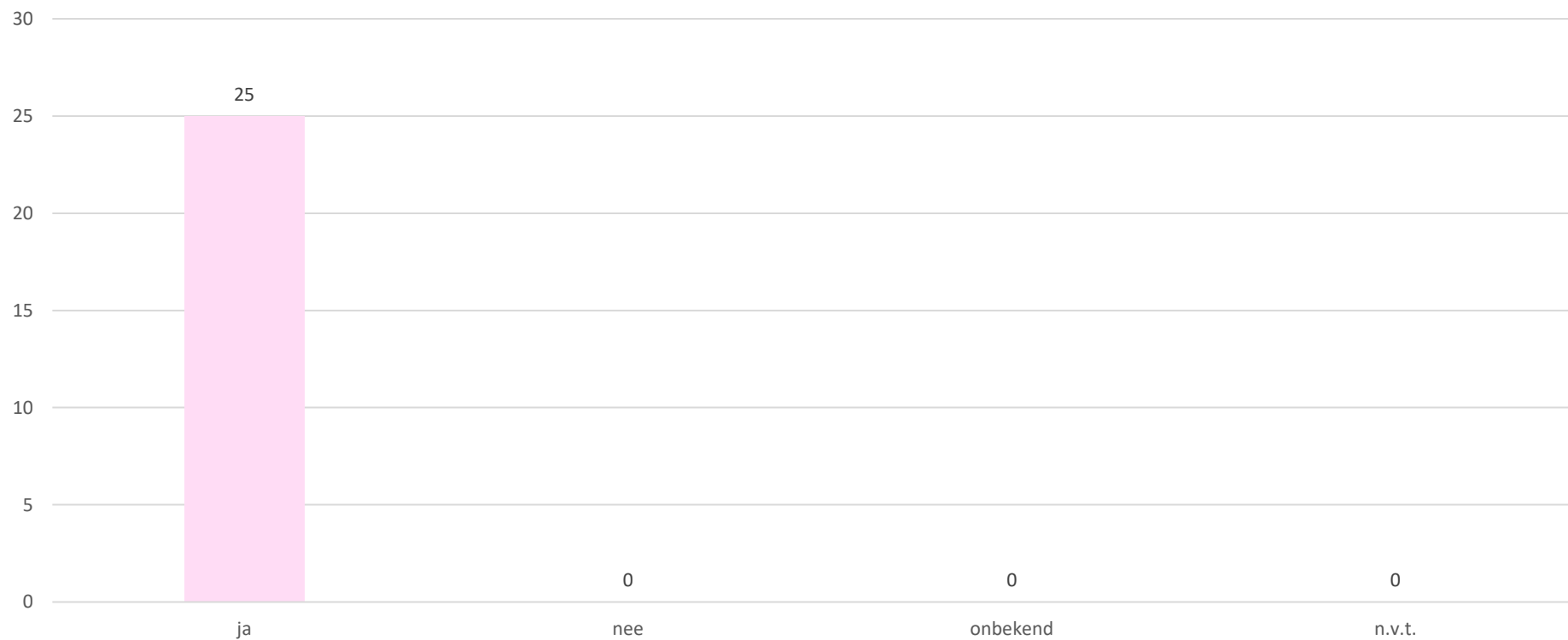
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Overijssel (van de 25) dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben?

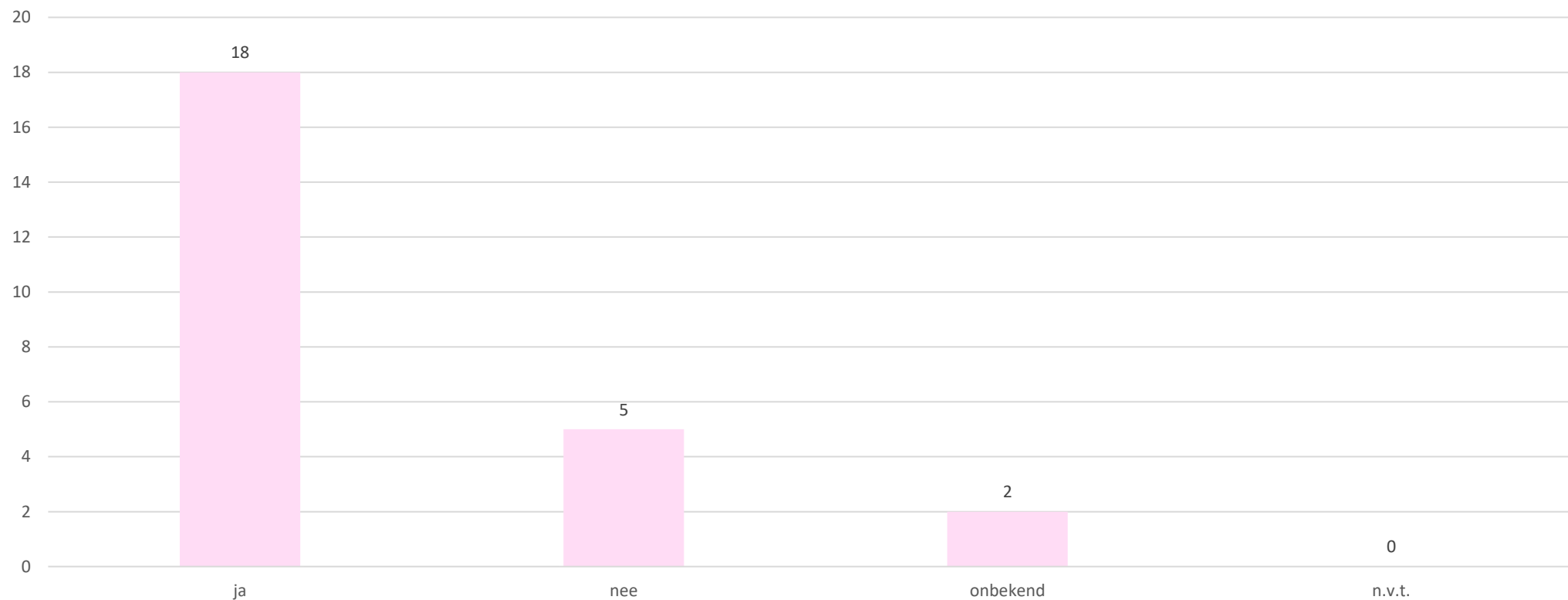
Werkwijze en instrumenten

Beschikt de gemeente over een erfgoedverordening c.q. een monumentenverordening? -
Overijssel 2021

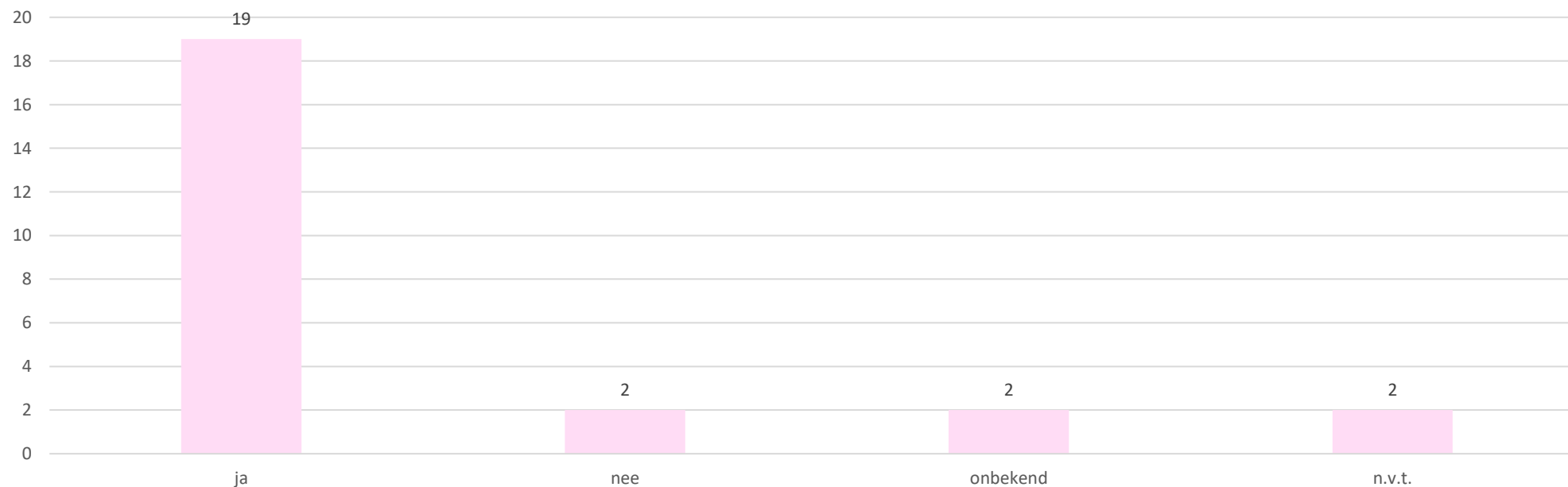
Werkwijze en instrumenten

Beschikt over archeologieverordening of archeologie paragraaf in erfgoedverordening? - Overijssel 2021

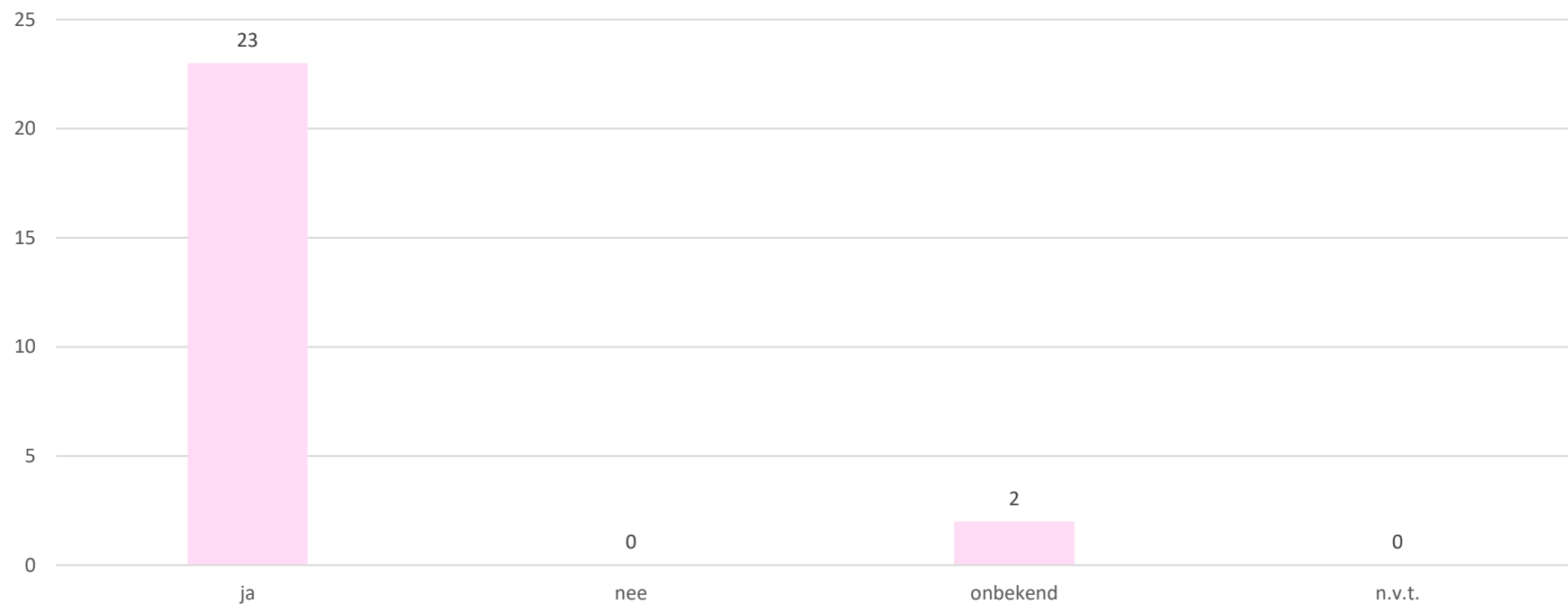
Werkwijze en instrumenten

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? - Overijssel 2021

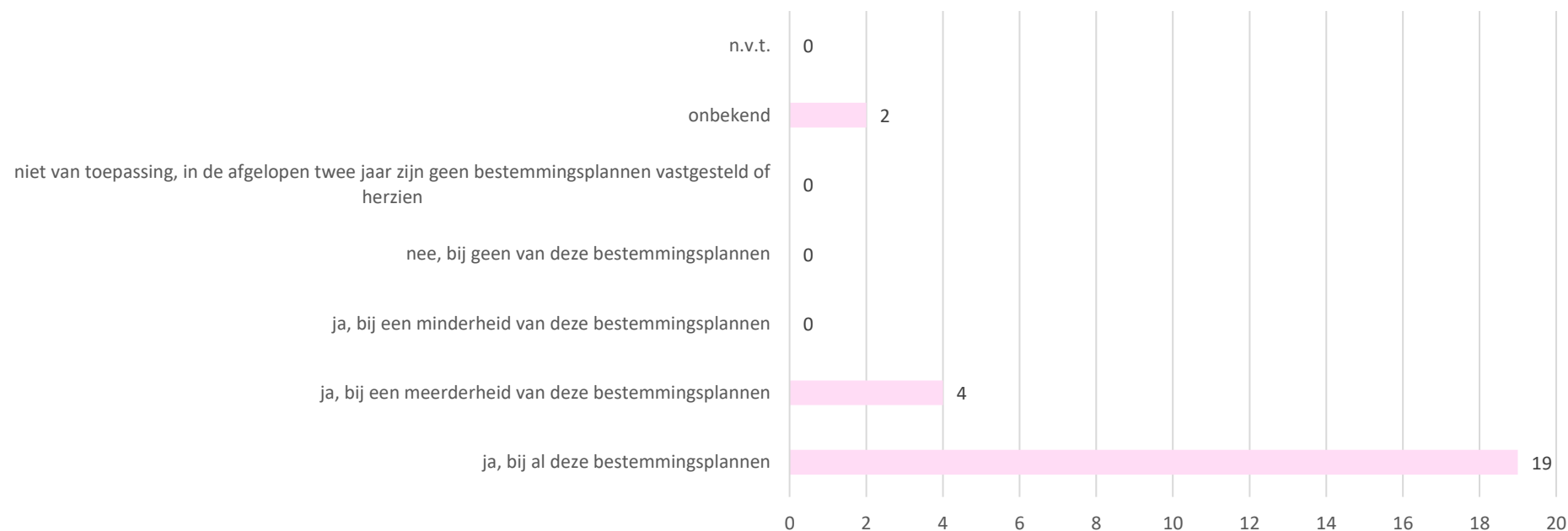
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? -
Overijssel 2021

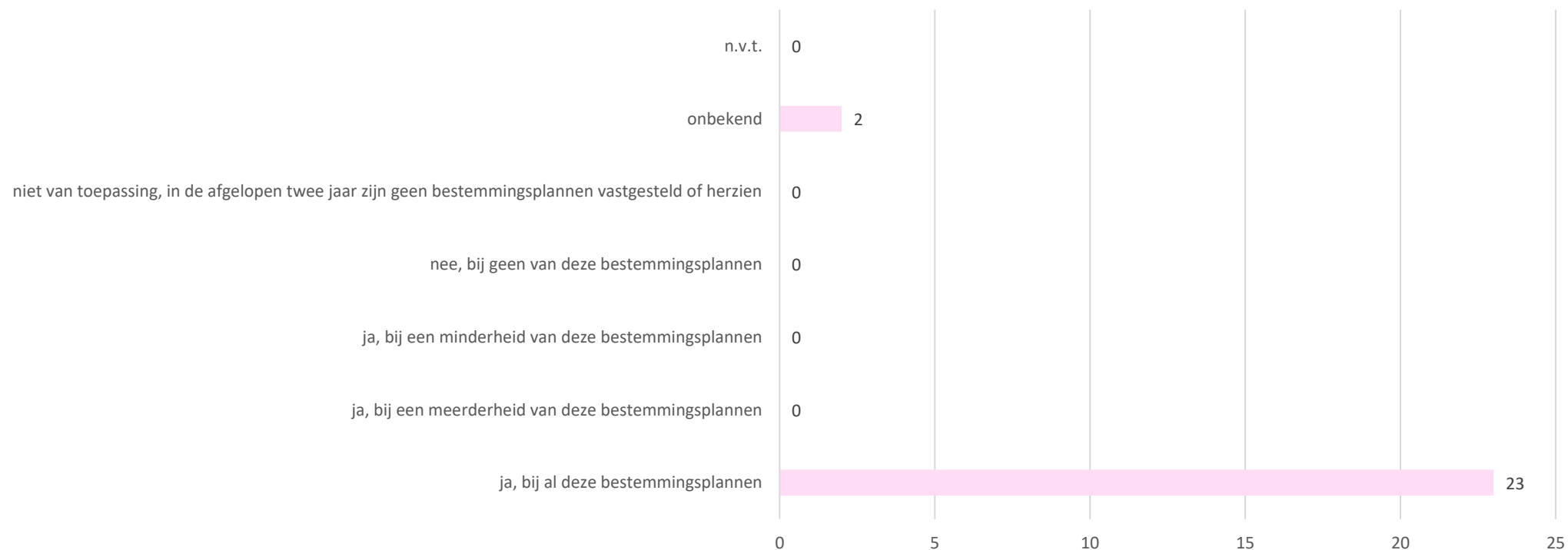
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) - Overijssel

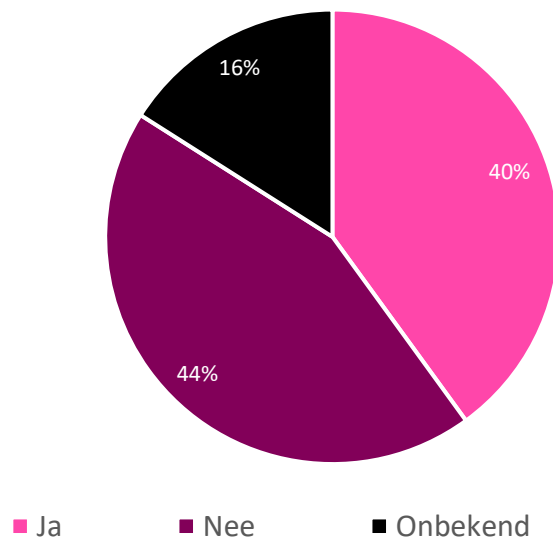
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met in grond aanwezige monumenten (archeologie)?
Overijssel 2021

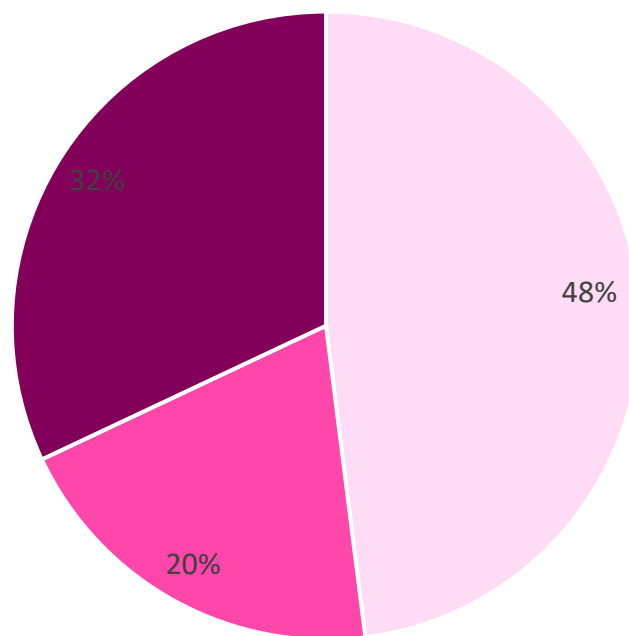
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Overijssel (2021)

Werkwijze en instrumenten

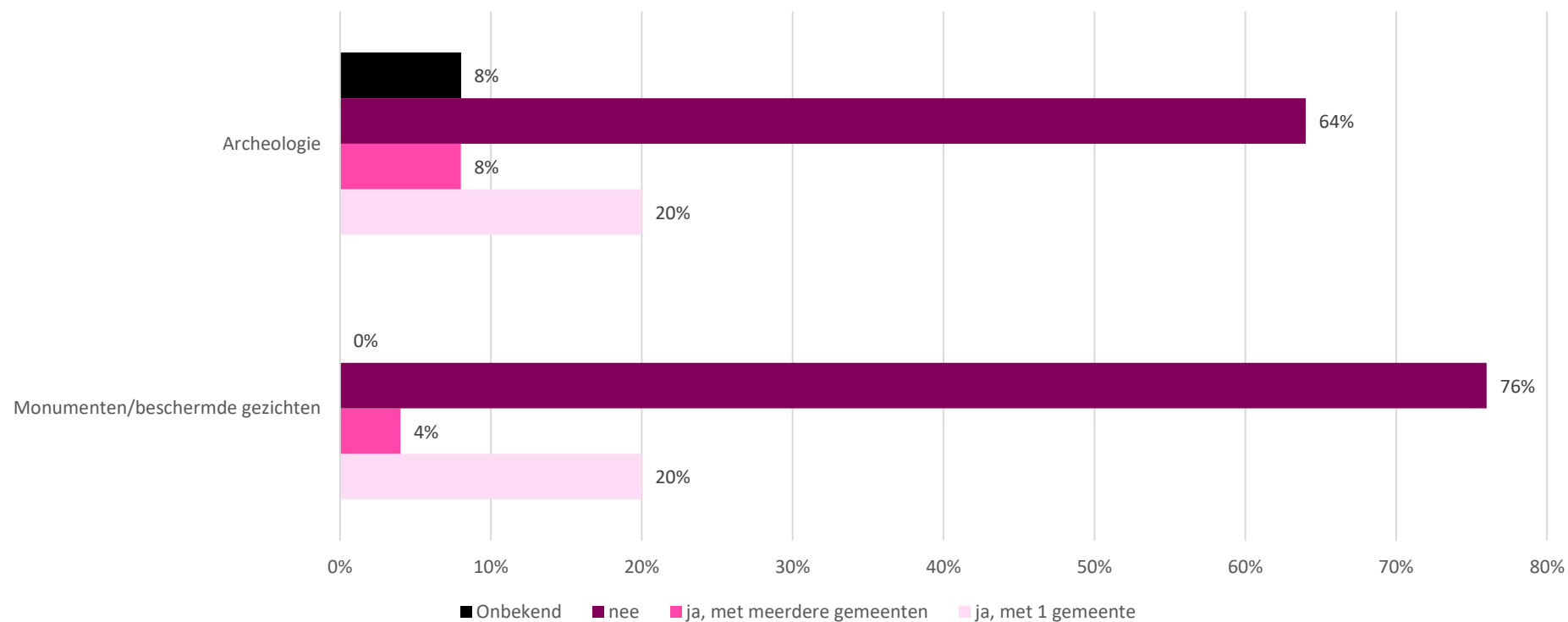
Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? - Overijssel 2021

■ ja ■ nee ■ onbekend

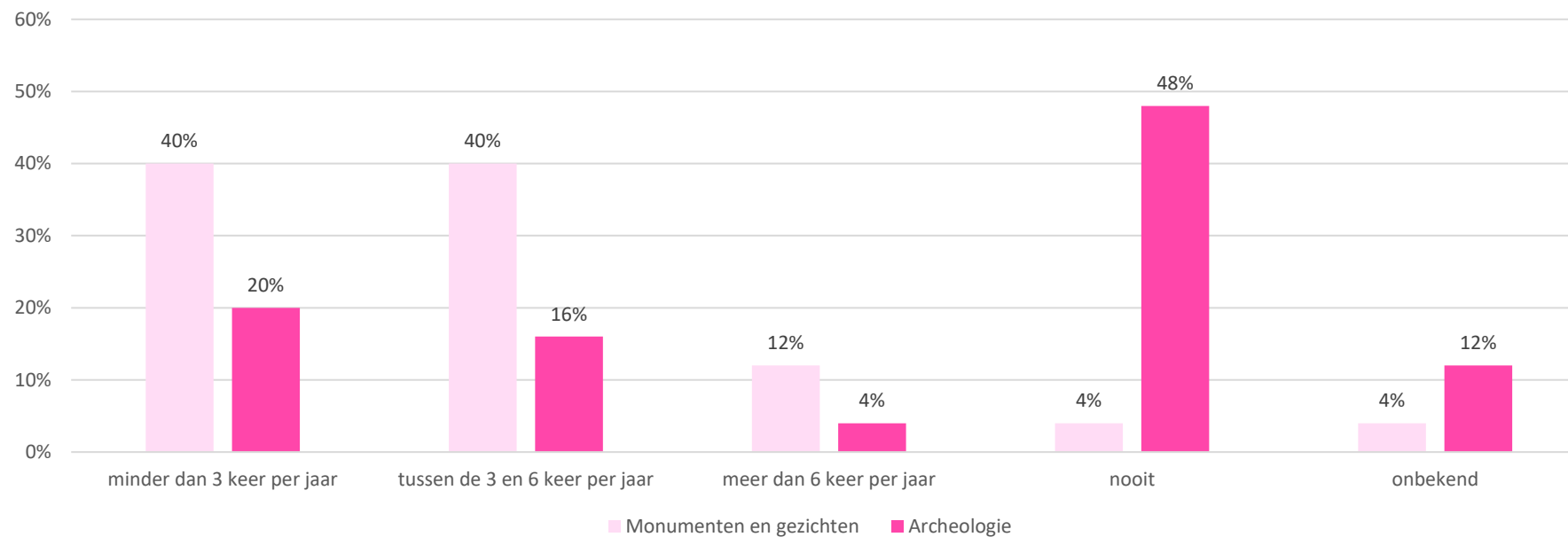
Samenwerking

Percentage gemeenten dat samengewerkt met andere gemeente(n) - Overijssel (2021)

Samenwerking

Hoe vaak beroep gedaan op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten en archeologie? (2021) Overijssel

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een volledig beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Mentimeter en reacties foto

Hoe gaat het met het cultureel erfgoed in Overijssel? (Menti)

Het erfgoed staat erg onder druk	6
Het erfgoed staat een beetje onder druk	8
Het gaat niet goed, maar ook niet slecht	5
Het gaat redelijk met het erfgoed	15
Het gaat goed met het erfgoed	0

Reacties op foto Drenthe

- Geen samenwerking tussen gemeenten
- Benoemen belang maatschappelijke partners
- Sectorale foto
- Relatief geringe samenwerking gemeenten
- Nog sterk op monumenten gericht. Cultuurhistorische en landschappelijke waarden lijken wat ondervertegenwoordigd.
- Paar voorlopers met bescherming en grote verschillen daarin
- Worsteling tussen belang herkennen en vertalen naar concrete actie
- In hoeverre erfgoed in beeld is (inventarisatie)
- Het grote verschil in aantal monumenten
- Erfgoed is vaak een ondergeschoven kindje
- Belang samenwerking

- De forse ambitie om erfgoed als startpunt te nemen voor ruimtelijke transitie. Vereist forse tegenkracht en expertise
- Kans: bij inwoners belang van erfgoed stimuleren
- Positionering archeologie nog beperkt. Daarbij aandacht voor kennisrol marktpartijen
- Overheidssamenwerking
- Weten we ook in hoeverre we onze inwoners informeren/vertellen over erfgoed?
- Noodzaak afstemming toetsingskader Rijk en provincie
- Hoe betrek je de bewoners bij het belang van erfgoed.
- Zichtbaarheid is heel belangrijk maar weinig tijd, blijft dan achterwege
- Vanwege tijdgebrek (ambtelijk) onvoldoende aandacht voor historische kernwaarden
- De helft van de gemeenten ervaart onvoldoende capaciteit
- Herkenbaarheid
- Hoe lang sommige problemen al spelen
- Weinig samenwerking
- (Te) weinig capaciteit
- Vanwege minimale capaciteit kunnen erfgoedkansen (samenwerking, omgevingsvisie, koppelkansen met transitieopgaven) niet optimaal benut worden
- Ambities zijn niet eenvoudig in data te vatten
- Historische verenigingen vragen om meer (ambtelijke) inzet
- Rol als bestuurder in het integrale werken binnen organisaties
- Een gezamenlijk beeld van de hoogte van de lat. Ook in relatie tot IBT
- Samenwerking tussen gemeenten
- Afspraak om elkaar met scherpe doelen op te zoeken

6. Foto provincie Gelderland

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Gelderland

Datum bijeenkomst: 3 juli 2024

Context:

- 51 gemeenten
- Verschillende (sub)regio's binnen Gelderland met eigenheid en vormen van samenwerking

Verdiepende onderwerpen/knelpunten

- Deskundigheid en capaciteit voor erfgoed in de fysieke leefomgeving
- Positie van de erfgoeddeskundige binnen de organisatie
- Borging van erfgoed in ruimtelijke plannen en ontwikkelingen

- Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak voor erfgoed

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021): 6.264 rijksmonumenten, 12.088 gemeentelijke monumenten, 44 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 32 gemeentelijke beschermd stads- en dorpsgezichten, 53 archeologische rijksmonumenten, 294 gemeentelijke archeologische monumenten. Zie grafiek in bijlage per gemeente.
- **Provinciale en regionale beleidskaders:**
- Uitgangspuntennotitie Cultuur en Erfgoed 2021. Uitgangspunten zijn 1) verbinden, verwonderen en bewaren, 2) streven naar duurzame toegankelijkheid; 3) ruimte voor de regio; 4) aandacht voor de makers. Provincie wil vanuit de uitgangspunten inspelen op de actualiteit en de opgaven centraal stellen. Aan de hand van de situatie, behoeften vanuit het veld, de partners, de regio en de rol die zij voor zichzelf zien, kijken naar de mogelijkheden en bepalen wat ze doen. Op deze manier wil de provincie meebewegen met actuele ontwikkelingen, moet er ruimte zijn voor noodzakelijke aanpassingen en willen ze nieuwe wegen inslaan. Provincie wil voortdurend met partners in gesprek zijn. Vier thema's staan centraal in de notitie en het Uitvoeringsprogramma: 1. Gelderse cultuur. 2. Educatie en participatie. 3. Gelderse identiteit. 4. Tastbaar erfgoed. Aan elk thema zijn activiteiten en middelen gekoppeld.
- Op dit moment wordt gewerkt aan een nieuw beleidskader Erfgoed op verzoek van PS.
- Omgevingsverordening bevat richtlijnen t.a.v. erfgoed, waaronder het Werelderfgoed (Limes, Nieuwe Hollandse Waterlinie) en bijvoorbeeld molenbiotopen.
- **Gemeentelijke beleidskaders:** in 2021 hadden niet alle gemeenten vigerend beleid voor gebouwd erfgoed, archeologie en cultuurlandschappen.

Werkwijze en inzet instrumentarium

- Gelders Genootschap speelt een belangrijke rol in de ondersteuning van gemeenten. Ze zijn steunpunt op het gebied van erfgoed voor de Gelderse gemeenten waarvoor zij tal van diensten aanbieden. Ook adviseren ze gemeenten over ruimtelijke kwaliteit. Het Gelders Genootschap heeft drie werkgebieden: bouwen, landschap & stedenbouw en erfgoed.
- Verschillende gemeenten werken samen op het gebied van archeologie door middel van een regioarcheoloog. Een aantal gemeenten heeft een vaste archeoloog in dienst. De provincie geeft subsidie voor regio archeologie.
- Nagenoeg alle gemeenten (2% onbekend) gaven aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). 86% van de gemeenten gaf aan een archeologieverordening of paraaf in de erfgoedverordening te hebben (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 76% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 35% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). Bij 40% is dit onbekend.

Samenwerking

- **Samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie, onder andere:**
- Erfgoed Gelderland: stichting en coöperatie van 250 Gelderse Erfgoedorganisaties. De organisatie biedt advies en ondersteuning aan musea, historische verenigingen en andere erfgoedorganisaties.
- Via het GeldeErfgoedalliantie: hierin zitten naast Erfgoed Gld, GG, MWG en GRC ook nog Gelders landschap en kastelen, Gelderse kerken en de molenfederatie.
- Via het Gelders Genootschap zitten alle gemeenten samen aan tafel voor erfgoed in een samenwerkingsverband.
- Monumentenwacht Gelderland: inspecteren, geven inzicht in de onderhoudstoestand, verrichten kleine reparaties, bekijken welke duurzaamheidsmaatregelen mogelijk zijn en geven energieadvies voor eigenaren van monumenten.
- Gelders Restauratiecentrum
- Op een aantal plekken zijn er cultuur- en erfgoedpacten, waarin gemeenten samenwerken voor een betere participatie
- **Samenwerking tussen overheden:**
- 75% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 31% van de gemeenten werkt samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermd gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021)

Controle en toezicht

Voor het interbestuurlijk toezicht (IBT) voor erfgoed geldt op dit moment een 'piep-systeem'. De wens is om IBT in de toekomst verder vorm te geven. Daar zal dan nog wel de benodigde capaciteit voor moet komen binnen de provincie. In IPO verband wordt nu meegedacht over de ontwikkeling van IBT binnen de provincies.

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- Ca. 12 FTE bij provincie Gelderland. In totaal werken er 17 medewerkers aan erfgoed, exclusief bijvoorbeeld de subsidieadviseurs, communicatieadviseurs en juristen.

Aantallen FTE's gemeente

- Bron: monitor Inspectie OE 2021.
- **Voldoende FTE's** 29% van de gemeente gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor monumenten en gezichten, 61% gaf aan onvoldoende. 10% onbekend.
- 73% van de gemeente gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor archeologie, 17% gaf aan onvoldoende. 10% onbekend.
- Niet alle gemeenten komen aan hun taken toe m.b.t. erfgoed in de fysieke leefomgeving (2021)
- Gemeenten geven niet allemaal aan voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid (2021)

Financiële middelen

• Financiële middelen provincie:

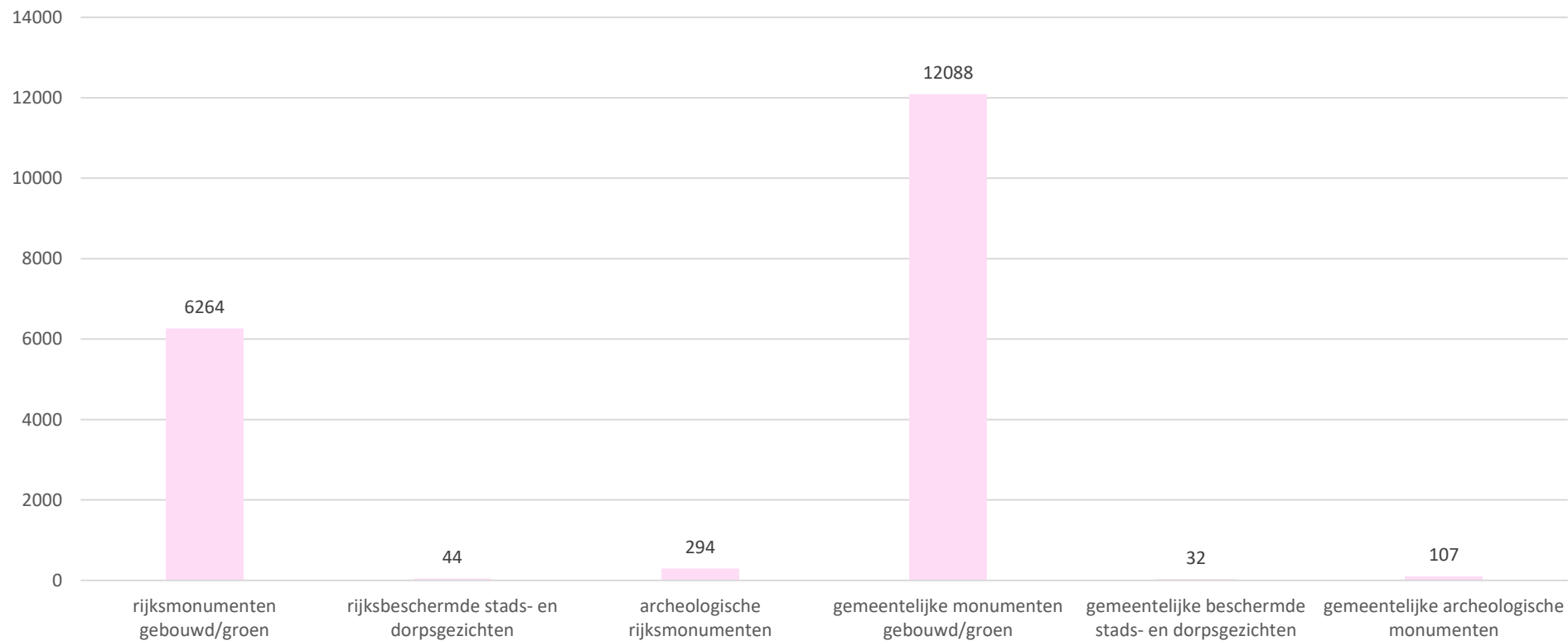
- Totaalbudget voor cultuur en erfgoed is 40,3 miljoen, waarvan ca. 5 miljoen naar identiteit en 15 miljoen tastbaar erfgoed. (2024). Nadere toelichting provincie over middelen voor cultuur en erfgoed: *voor de activiteiten en projecten in dit Gelders programma Erfgoed en Cultuur is een structureel budget en incidenteel budget beschikbaar 2024. Het structurele budget per jaar bedraagt € 32,7 miljoen (2024). In de vervolg jaren (2025 – 2027) is hetzelfde structureel budget beschikbaar onder voorbehoud van goedkeuring van de begroting van het desbetreffend jaar. Dit budget is grotendeels bestemd voor de uitvoering van wettelijke taken en bestuurlijke afspraken en de ondersteuningsinstellingen. Voor de coalitieperiode 2023-2027 zijn ook incidentele middelen gereserveerd voor 2024 is dit € 7,6 miljoen per jaar. Voor 2025 t/m 2027 is een bedrag beschikbaar van € 21 miljoen. Voor de beschikbaarstellingen en grondslagen van deze middelen volgen wij de P&C cyclus.*

Financiële middelen gemeente:

- Geen data beschikbaar

Doelen en opgaven

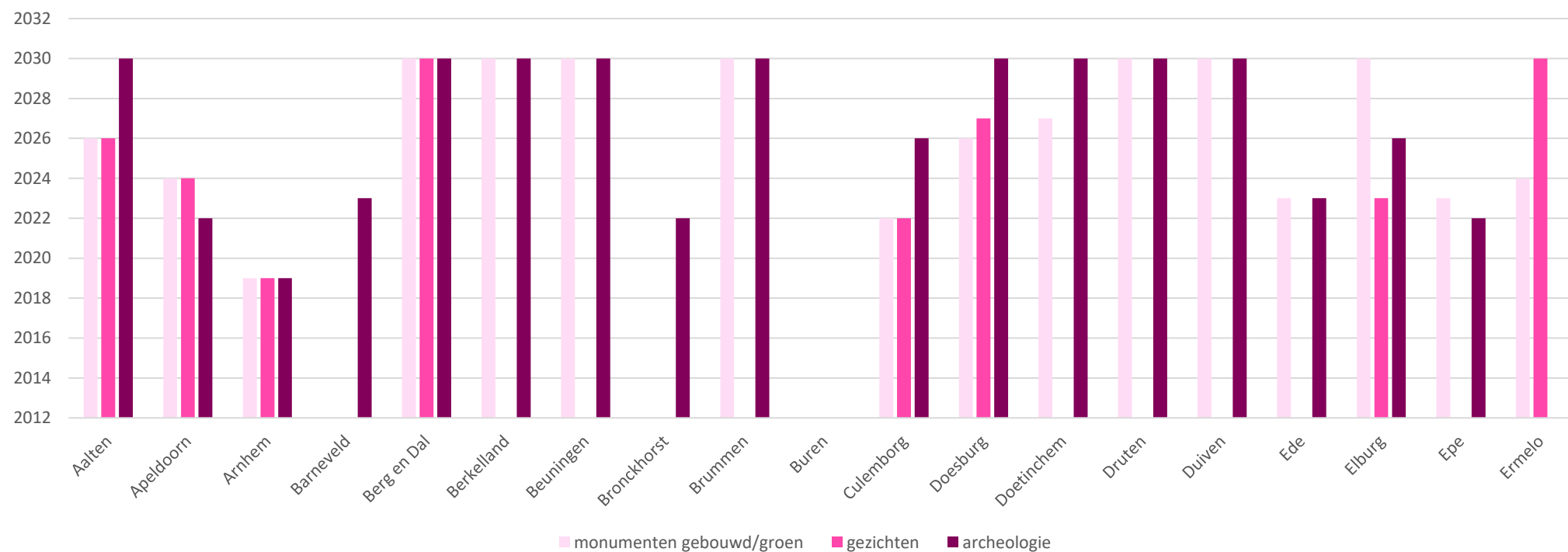
Aantal monumenten Gelderland (2021 – Monitor Inspectie OE)

Doelen en opgaven

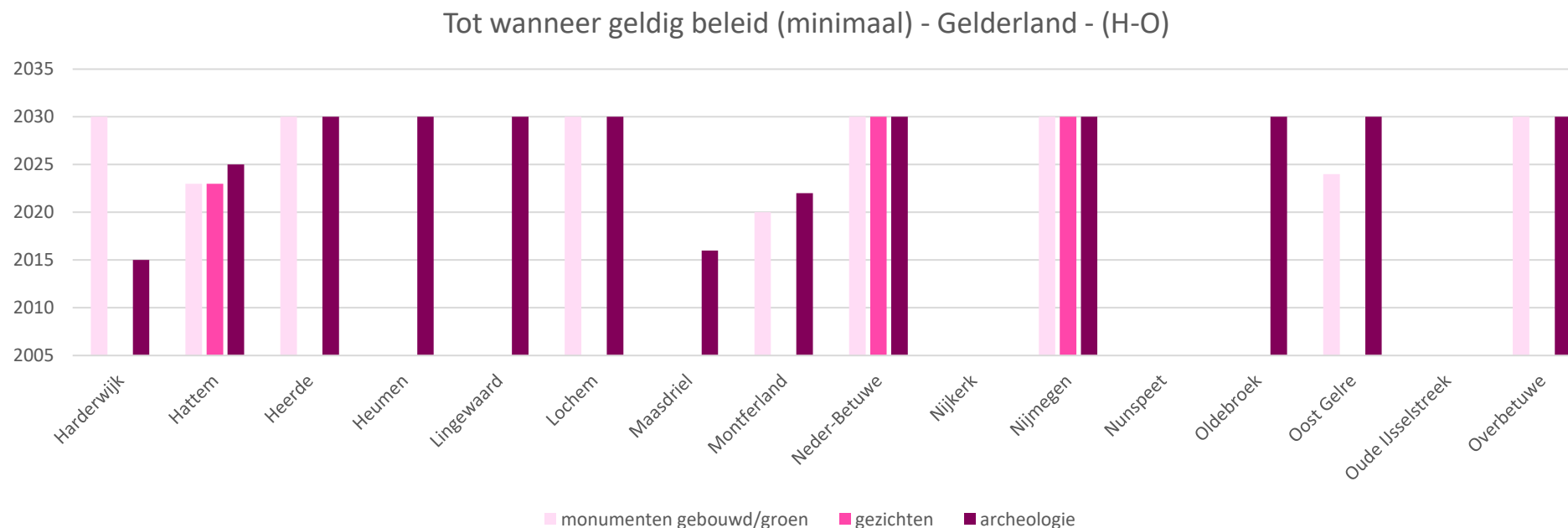
Uit monitor Inspectie OE 2021: hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)?

Tot wanneer geldig beleid (minimaal) - Gelderland - (A-E) (2021, Monitor Inspectie OE)

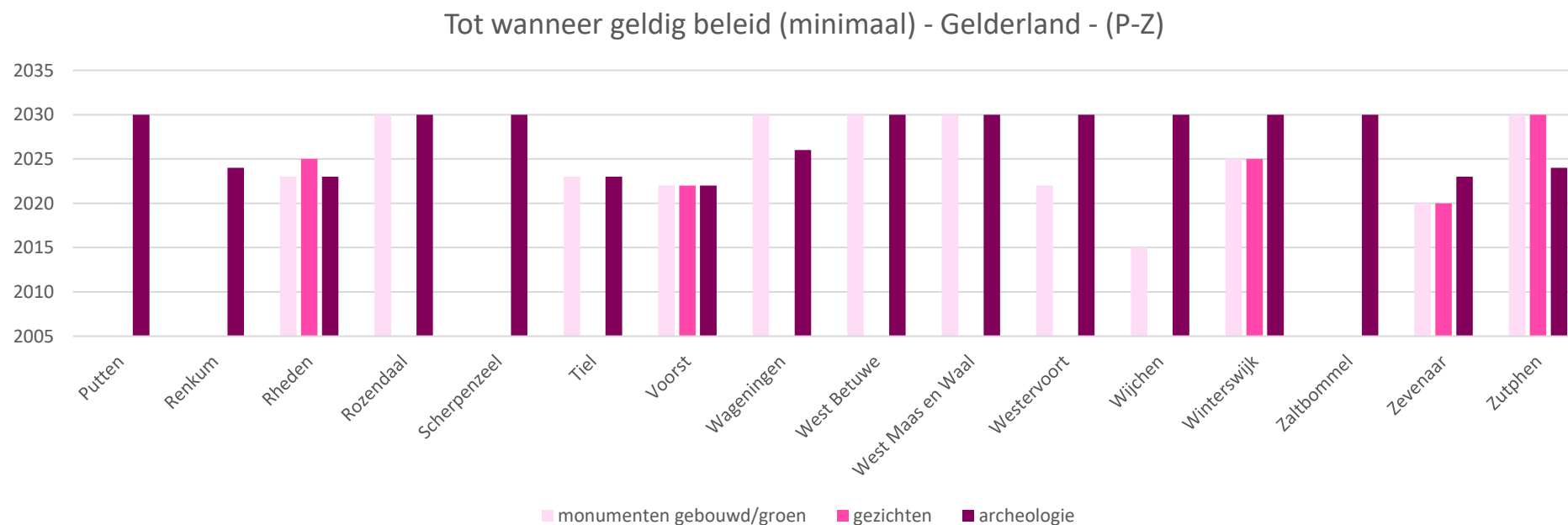
Doelen en opgaven

Uit monitor Inspectie OE 2021: hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)?

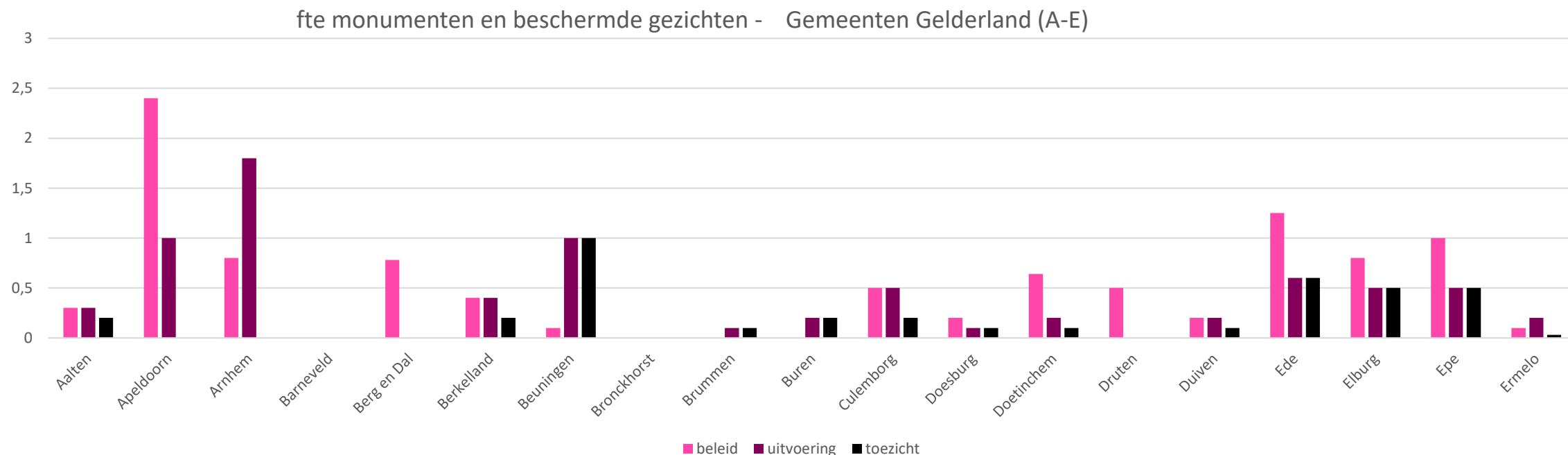
Doelen en opgaven

Uit monitor Inspectie OE 2021: Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)?

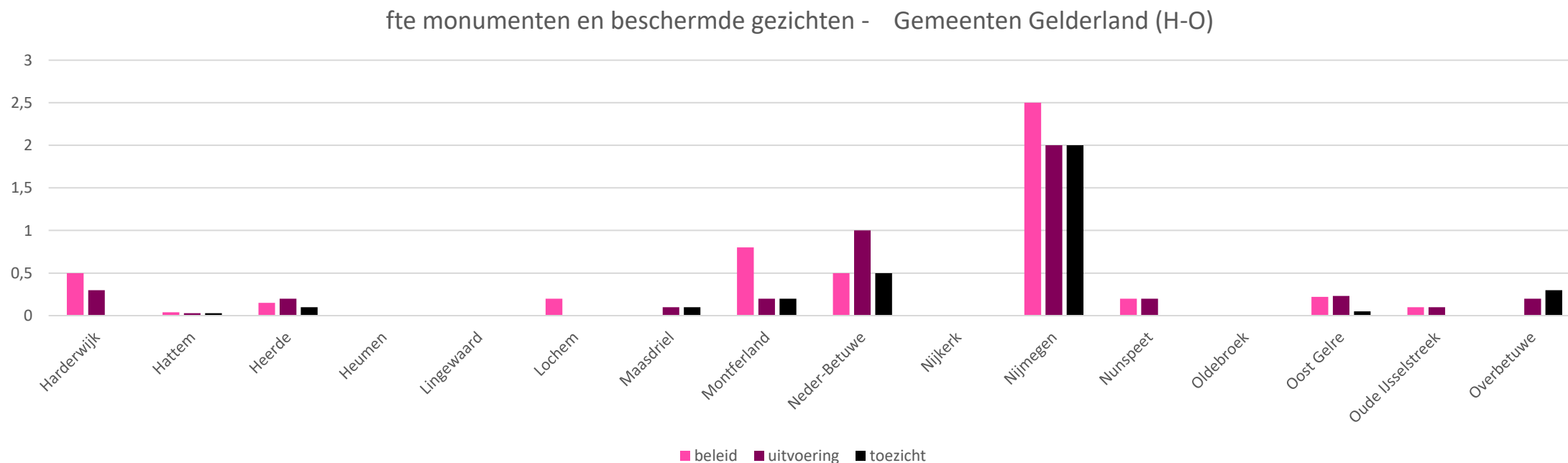
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

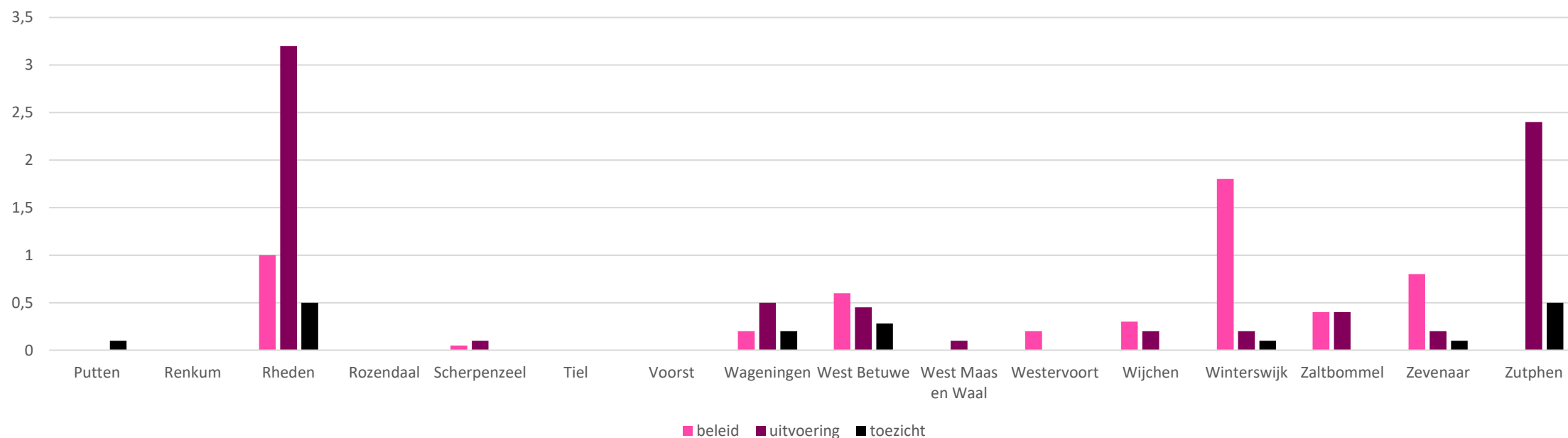
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Gelderland (P-Z)

Organisatie en personeel

Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Gelderland	Voldoende personeel voor monumenten?
Aalten	ja
Apeldoorn	ja
Arnhem	ja
Barneveld	onbekend
Berg en Dal	nee
Berkelland	nee
Beuningen	onbekend
Bronckhorst	ja
Brummen	nee
Buren	nee
Culemborg	nee
Doesburg	nee
Doetinchem	ja
Druten	nee
Duiven	nee
Ede	nee
Elburg	ja
Epe	nee
Ermelo	nee

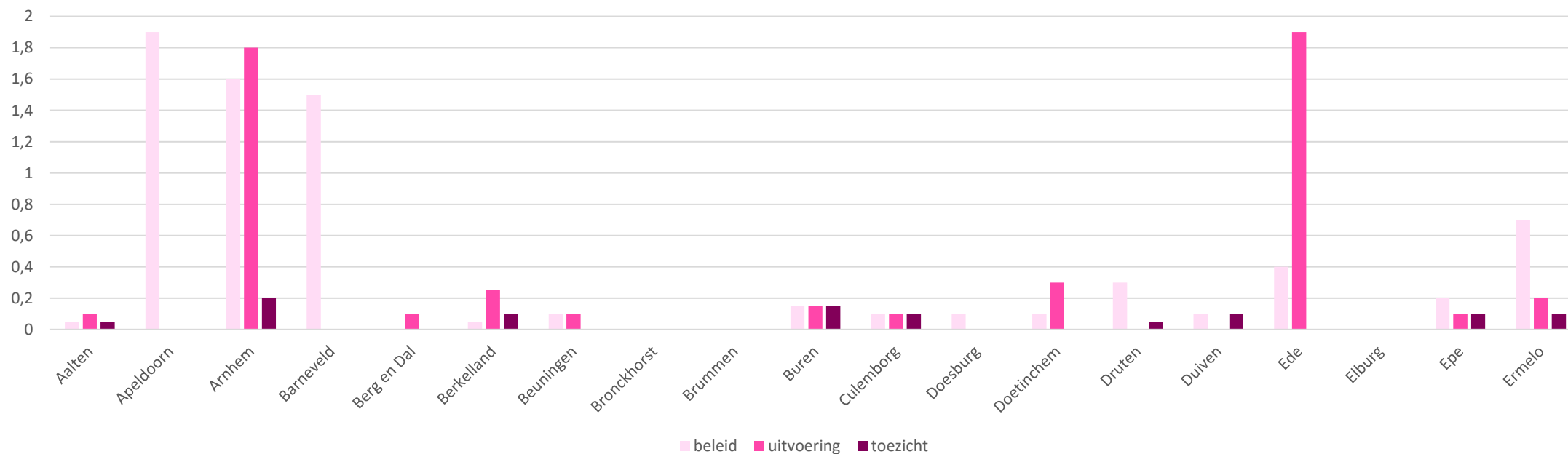
Gelderland	Voldoende personeel voor monumenten?
Harderwijk	nee
Hattem	nee
Heerde	nee
Heumen	nee
Lingewaard	ja
Lochem	nee
Maasdriel	nee
Montferland	onbekend
Neder-Betuwe	ja
Nijkerk	nee
Nijmegen	ja
Nunspeet	onbekend
Oldebroek	ja
Oost Gelre	nee
Oude IJsselstreek	nee
Overbetuwe	nee

Gelderland	Voldoende personeel voor monumenten?
Putten	nee
Renkum	nee
Rheden	ja
Rozendaal	onbekend
Scherpenzeel	onbekend
Tiel	nee
Voorst	ja
Wageningen	nee
West Betuwe	ja
West Maas en Waal	nee
Westervoort	nee
Wijchen	nee
Winterswijk	ja
Zaltbommel	nee
Zevenaar	ja
Zutphen	nee

Organisatie en personeel

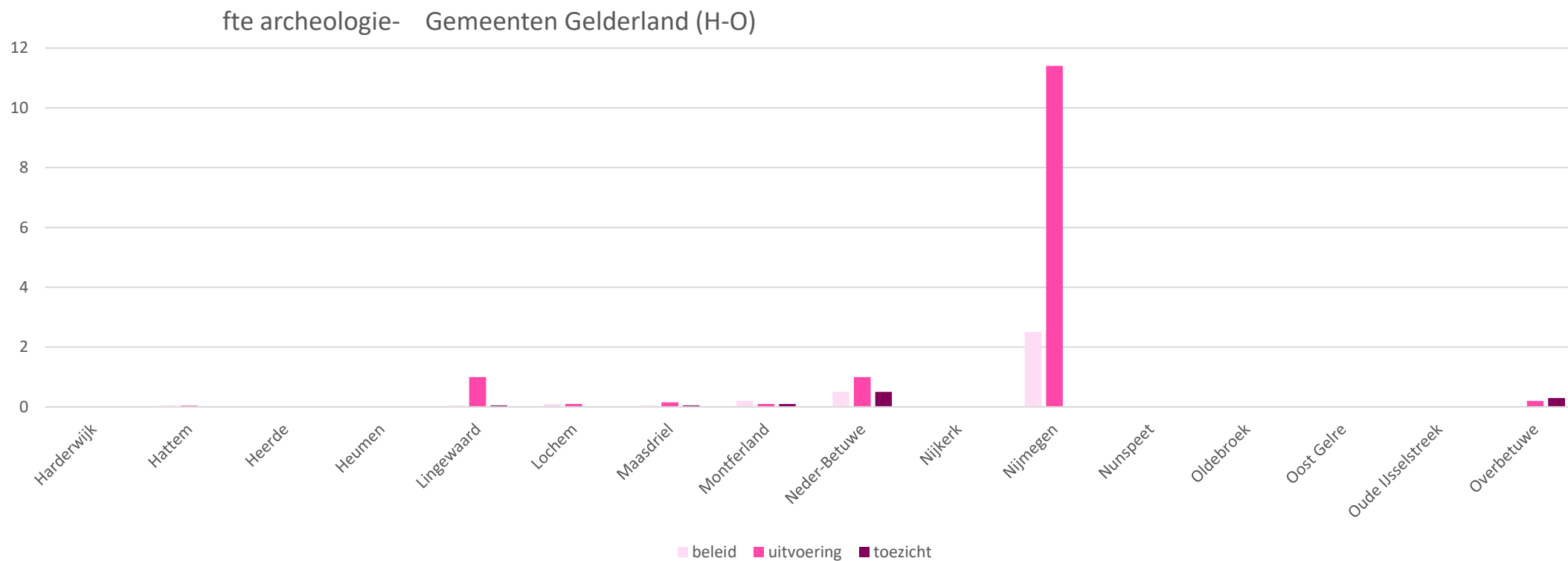
Aantal fte per gemeente voor archeologie zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

fte archeologie- Gemeenten Gelderland (A-E)

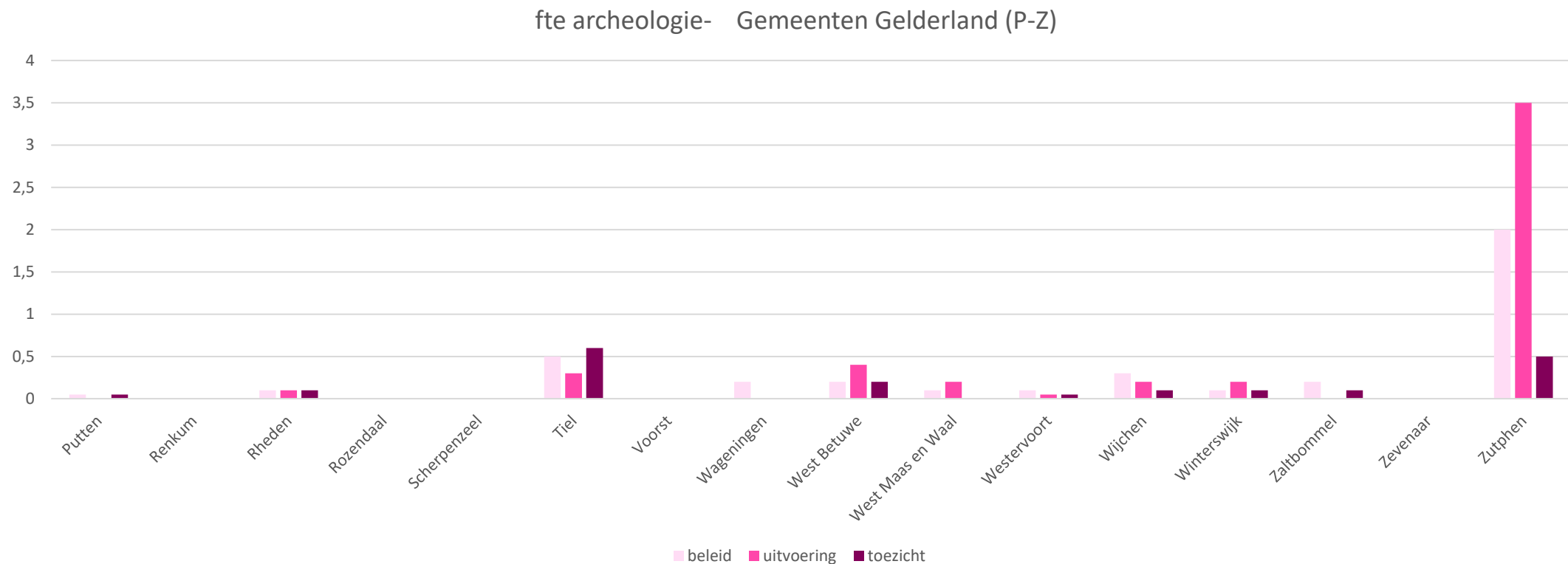
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

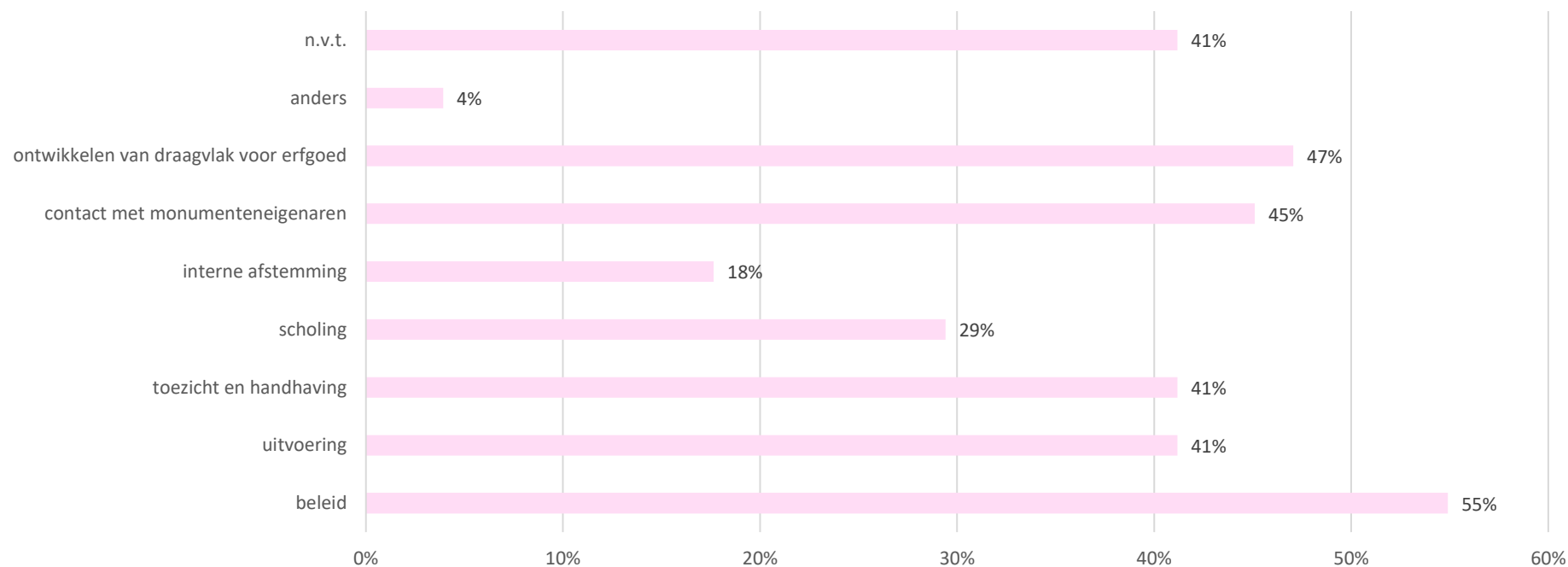
Gelderland	Volgende personeel voor archeologie?
Aalten	ja
Apeldoorn	ja
Arnhem	ja
Barneveld	ja
Berg en Dal	ja
Berkelland	ja
Beuningen	onbekend
Bronckhorst	ja
Brummen	nee
Buren	ja
Culemborg	ja
Doesburg	ja
Doetinchem	ja
Druten	ja
Duiven	nee
Ede	ja
Elburg	ja
Epe	ja
Ermelo	ja

Gelderland	Volgende personeel voor archeologie?
Harderwijk	nee
Hattem	ja
Heerde	ja
Heumen	onbekend
Lingewaard	ja
Lochem	ja
Maasdriel	ja
Montferland	onbekend
Neder-Betuwe	ja
Nijkerk	ja
Nijmegen	ja
Nunspeet	onbekend
Oldebroek	ja
Oost Gelre	ja
Oude IJsselstreek	nee
Overbetuwe	ja

Gelderland	Volgende personeel voor archeologie?
Putten	nee
Renkum	nee
Rheden	nee
Rozendaal	ja
Scherpenzeel	ja
Tiel	ja
Voorst	ja
Wageningen	ja
West Betuwe	ja
West Maas en Waal	nee
Westervoort	nee
Wijchen	ja
Winterswijk	onbekend
Zaltbommel	ja
Zevenaar	ja
Zutphen	ja

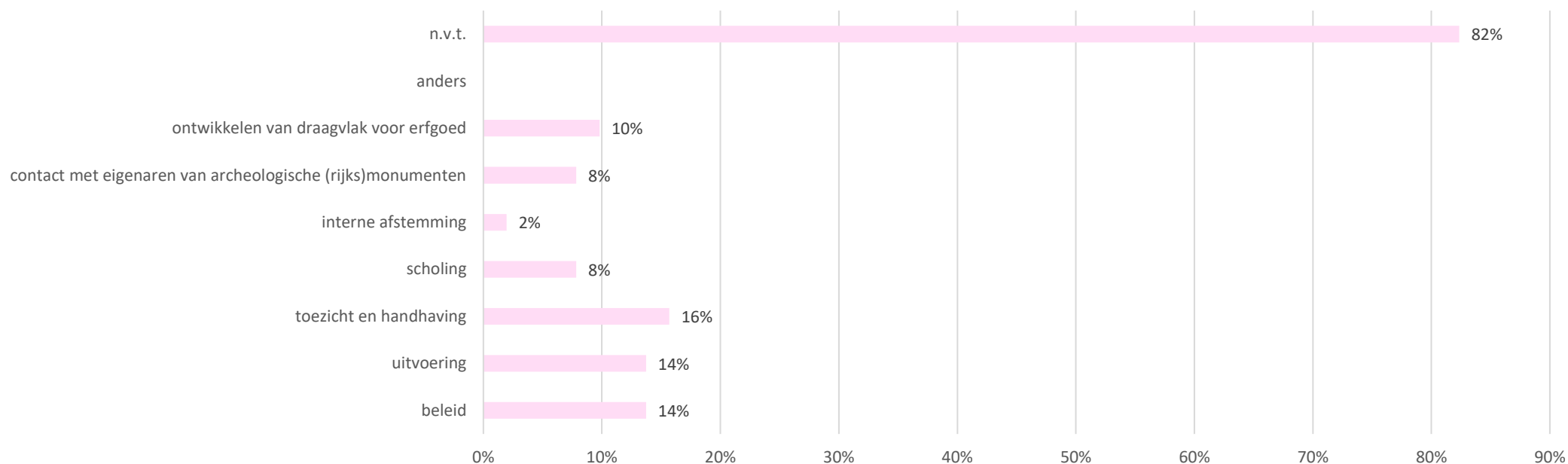
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t monumenten/beschermde gezichten - Gelderland 2021 (Monitor Inspectie OE)

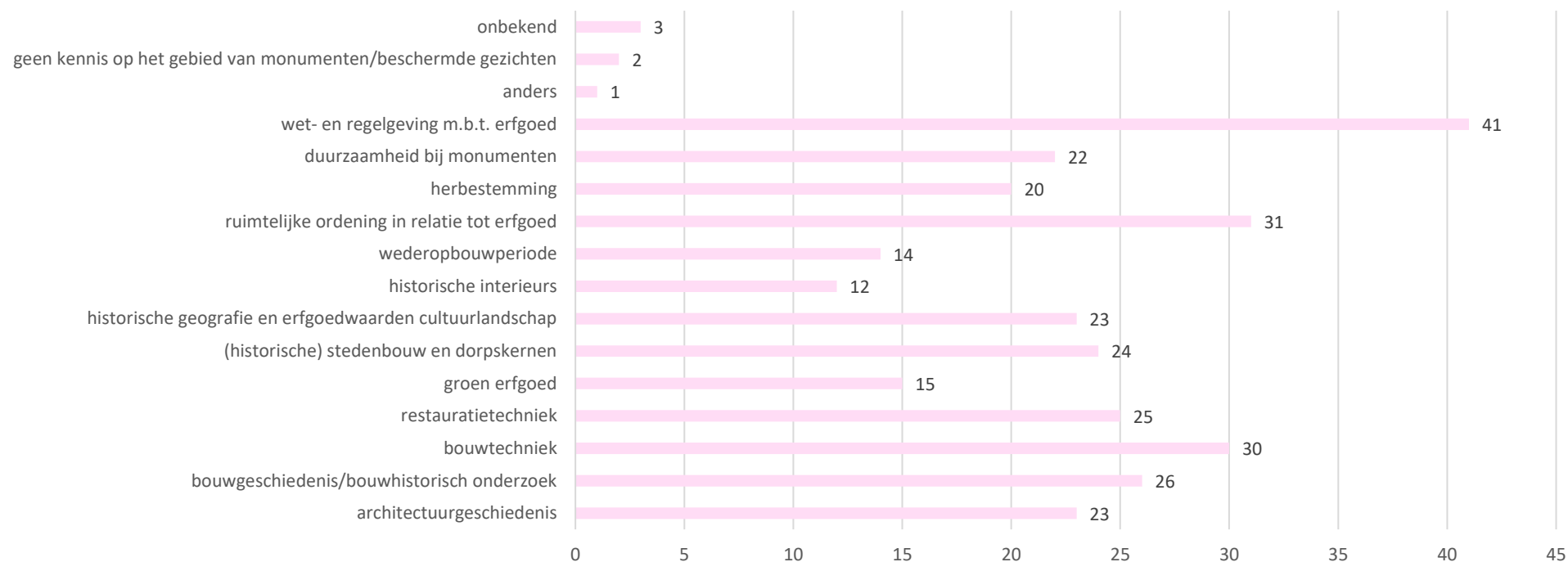
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen -
Gelderland (2021) (Monitor Inspectie OE)

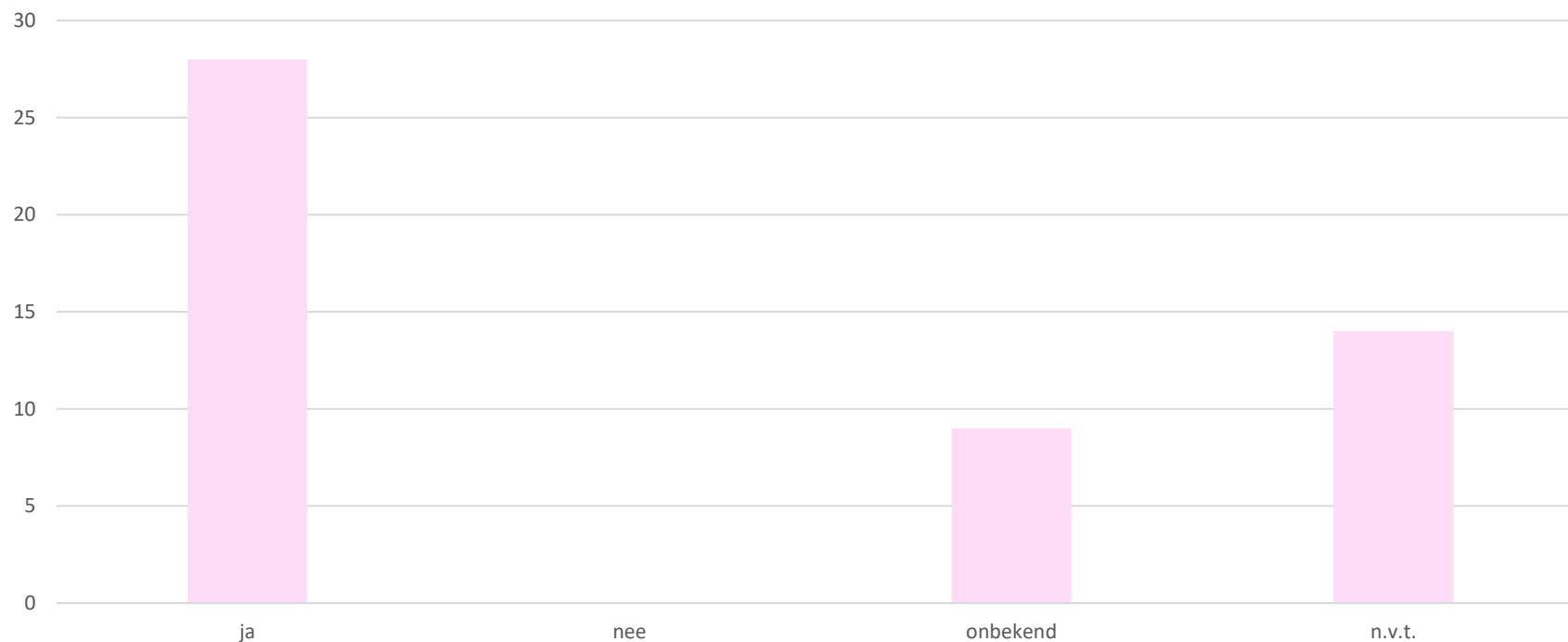
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Gelderland dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (Monitor Inspectie OE, 2021)

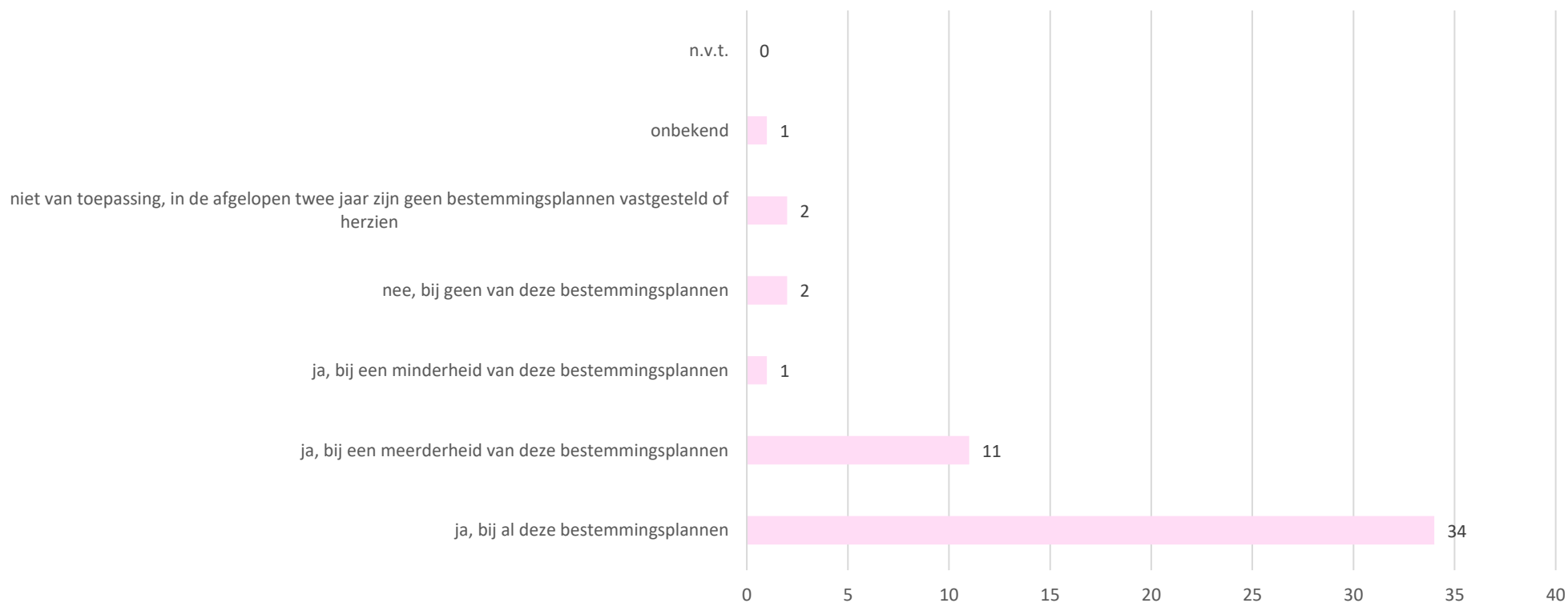
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? -
Gelderland (Monitor Inspectie OE 2021)

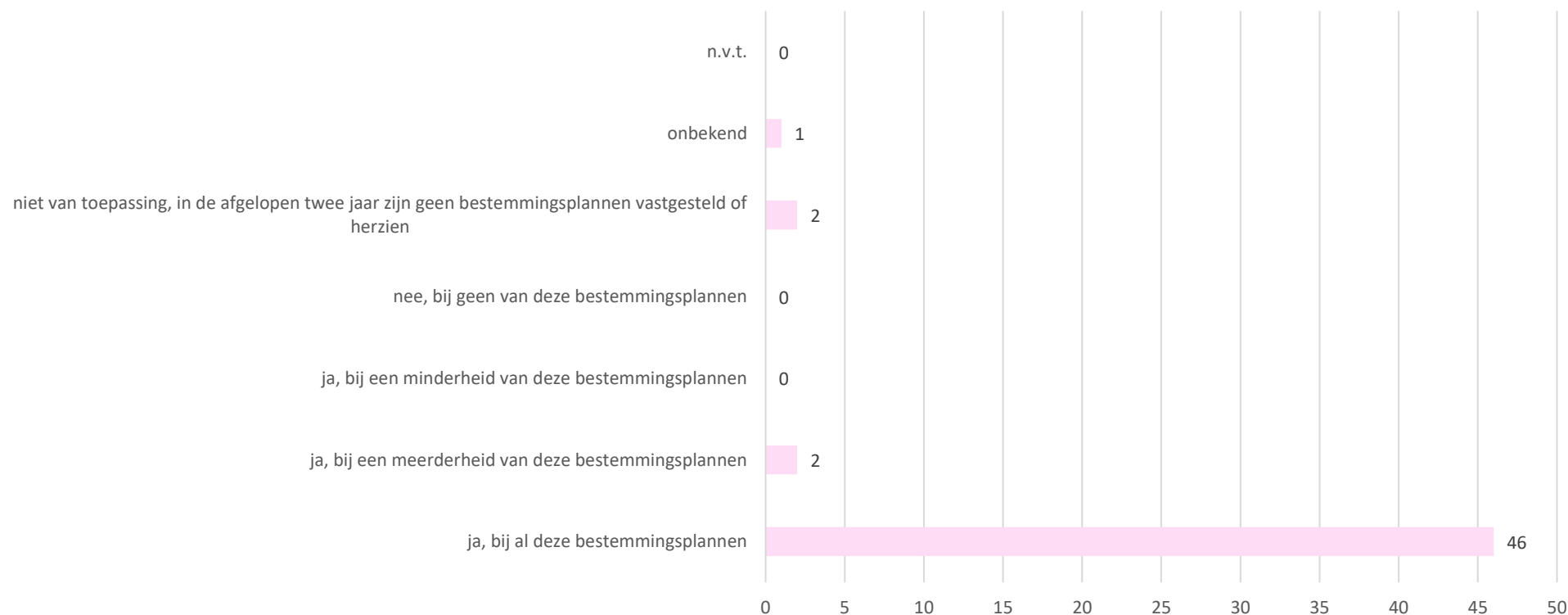
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) – Gelderland (Monitor Inspectie OE 2021)

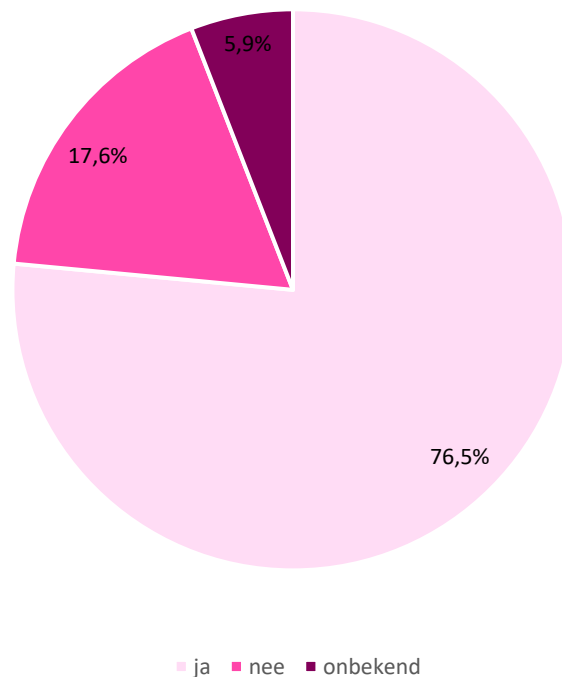
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met in grond aanwezige monumenten (archeologie)?
Gelderland (Monitor Inspectie OE 2021)

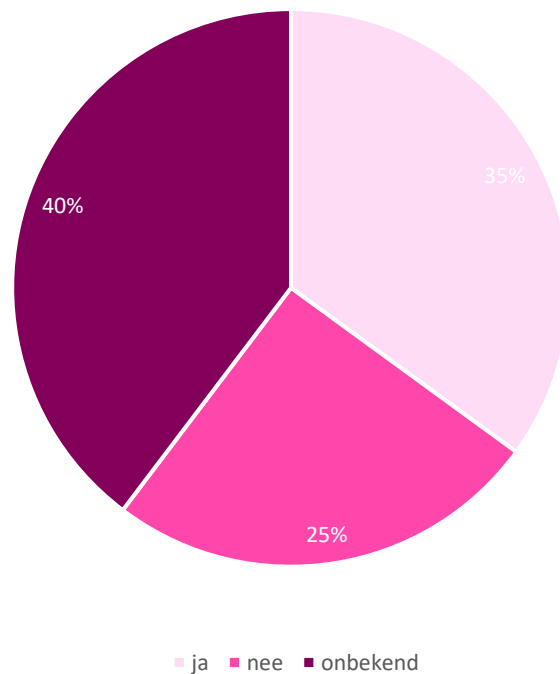
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Gelderland (Monitor Inspectie OE 2021)

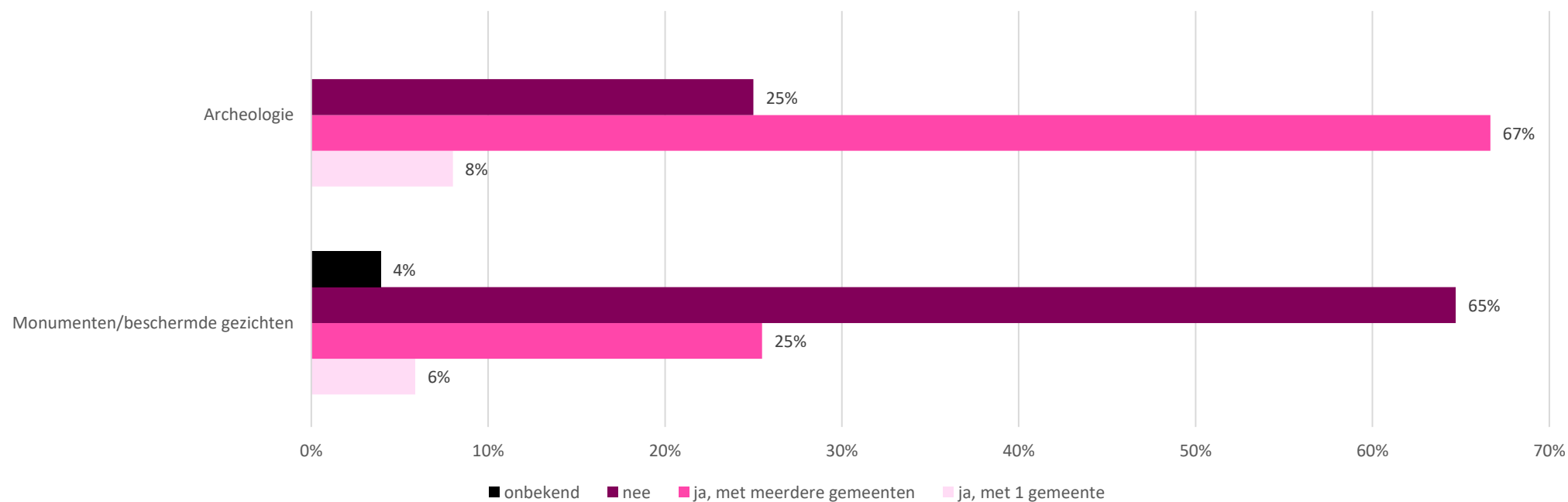
Werkwijze en instrumenten

Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? - Gelderland (Monitor Inspectie OE 2021)

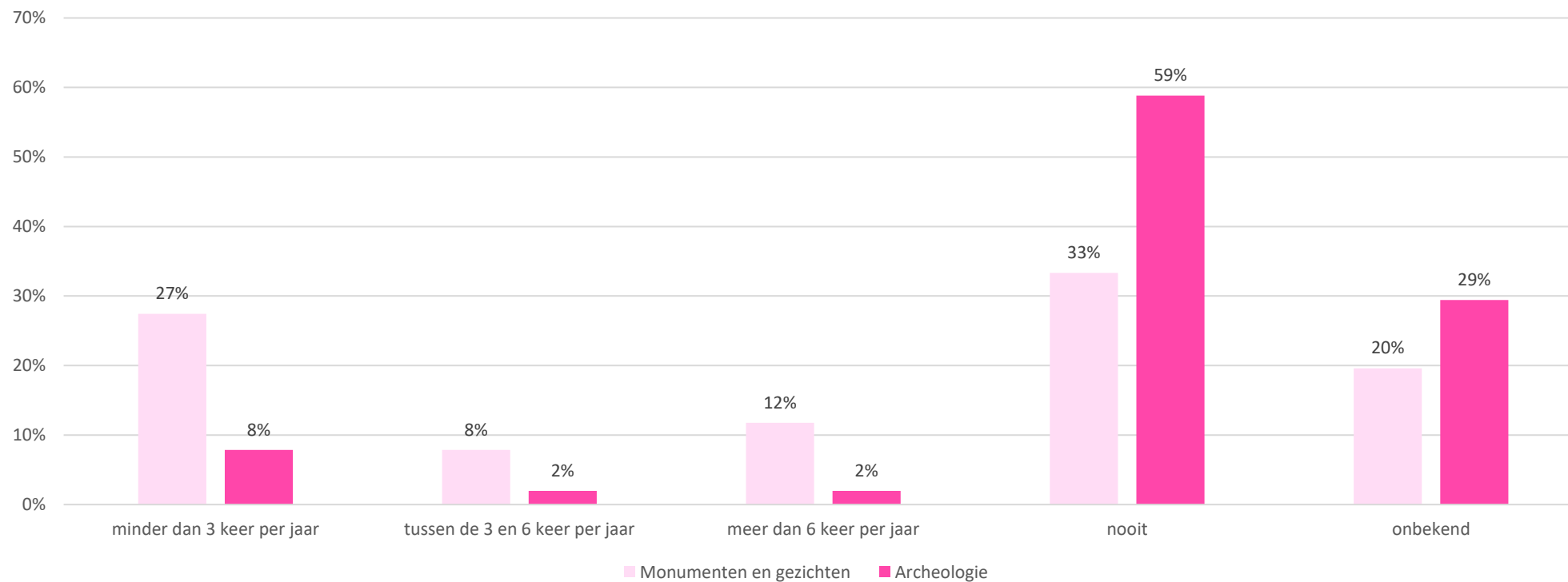
Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) – Gelderland (Monitor Inspectie OE 2021)

Samenwerking

Hoe vaak beroep gedaan op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten en archeologie? Gelderland (Monitor Inspectie OE 2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een volledig beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Mentimeter en reacties foto

Hoe gaat het met het cultureel erfgoed in Drenthe? (Menti)

Het erfgoed staat erg onder druk	1
Het erfgoed staat een beetje onder druk	16
Het gaat niet goed, maar ook niet slecht	8
Het gaat redelijk met het erfgoed	12
Het gaat goed met het erfgoed	1

Reacties op foto Drenthe

- Dat de cijfers uit 2021 zijn, worden nog de jongste cijfers van de monitor gebruikt ter vergelijking?
- Verschil tussen archeologie en monumenten
- Verschil capaciteit en samenwerking tussen archeologie en erfgoed overig
- Grote verschillen per gemeente
- Verschil archeologie en monumenten
- Nadruk op erfgoedfuncties
- Gebrek aan capaciteit
- Waar zijn de gemeentes na Ermelo?
- Door inzet/beleid provincie archeologie op orde. Capaciteit nog steeds groot knelpunt (gebouwde) erfgoed. Gelderland weet wat samenwerken is.
- Waar is het landschap? Gaat vooral over monumenten en gezichten
- Regionale verschillen
- Dat er al veel wordt samengewerkt in de archeologie
- Archeologie goed belegd
- Gemis koppeling erfgoed breed; archeologie en monumenten

- Veel diversiteit en duidelijke behoefte aan extra capaciteit.
- Capaciteit versus opgaven.
- Veel behoefte aan capaciteit.
- Misschien vergelijking maken tussen regio's in Gelderland?
- Samenwerking tussen gemeenten.
- Over capaciteit gemeenten: hoeveel gemeenten hebben (vanwege werkdruk?) niet gereageerd?
- Verschil tussen veel ondersteuningsorganisaties, maar juist het tekort aan mensen bij de gemeenten (uitvoering).
- Vooral de beschermde gezichten zijn per gemeente anders. Er zijn in de Achterhoek bijvoorbeeld maar 3 of 4 gemeenten met rijksbeschermde gezichten, maar hebben er wel steeds meerdere.
- Politieke landschap zorgt voor gebrek capaciteit.
- Veel informatie, maar daardoor ook heel veel verschillen in onderwerpen ook tussen bijvoorbeeld gemeenten. Moeilijk om een lijn te vinden.
- Samenwerking in archeologie.
- Over samenwerking archeologie: hier zie je de kracht van de provinciale subsidieregeling voor de regioarcheologie.
- Hoe zit het voor de gemeenten die niet hebben gereageerd bijvoorbeeld?
- De grote hoeveelheid monumenten. Archeologie en bouwkundig.
- Meeste gemeenten hebben actueel beleid of al beleid voor de toekomst. Enkele gemeenten blijven beduidend achter.
- Kansen voor samenwerkingen?
- Accent in onderzoek ligt op beschermde waarden, terwijl het in de praktijk vaak ook gaat over dialoog over niet beschermde waarden.
- Hoe zit het met de ervaring van inwoners/initiatiefnemers?
- Veel jonge mensen bij deze bijeenkomst.
- Onbekend wat de 'norm' is.
- Goed om te horen wat er allemaal speelt in GLD. Overeenkomsten en verschillen.

7. Foto provincie Limburg

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Limburg

Datum bijeenkomst:

26 juni 2024

Context:

- 31 gemeenten

Verdiepende onderwerpen/knelpunten bijeenkomsten (ingebracht door provincie en gemeenten):

- Bestuurlijke prioriteit en draagvlak voor erfgoed
- Positie van de erfgoeddeskundige binnen de organisatie
- Specifieke knelpunten voor archeologie, monumenten en cultuurlandschappen
- Gebrek aan middelen bij gemeenten. O.a. roep op investeren in en uitbreiden van kennis en fte op het gebied van erfgoed voor structurele inzet van gemeentelijke toezichthouders en handhavers.
- Schaalvergroting voor erfgoedtaken
- Doorwerking landschapsbeleid in RO
- Ondersteuning bij het opstellen van gemeentelijke erfgoedvisies en waar mogelijk uniformeren van deze visies en beleids- en omgevingsplannen
- (Ondersteuning bij) gezamenlijke aanpak opgave religieus erfgoed.
- Voldoende expertise gemeentelijke adviescommissies ruimtelijke kwaliteit. Kennisdeling in deze commissies.
- Gebrek aan in restauratie gespecialiseerde architectenbureaus
- Oog voor roerend erfgoed i.r.t. het onroerend erfgoed (bijv. kerkelijke interieurs na sluiting)
- Ondersteuning en kennisdeling voor uitvoering 'Faro'
- Aandacht voor funerair erfgoed

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021): 5.338 rijksmonumenten, 5.233 gemeentelijke monumenten, 43 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 128 gemeentelijke beschermde stads- en dorpsgezichten, 109 archeologische rijksmonumenten, 11 gemeentelijke archeologische monumenten. Zie grafiek in bijlage per gemeente.
- **Provinciale en regionale beleidskaders:**
 - Beleidsprogramma Monumenten 2020-2023: de provincie wil o.a. dat zowel de rijks- als de gemeentelijke monumenten voor de toekomst in goede staat zijn en dat deze waar mogelijk toegankelijk zijn voor een breder publiek; monumenteigenaren ondersteunen bij een complexe restauratie en/of herbestemmingsopgave; de economisch niet rendabele monumenten voor de toekomst behouden; de cultuurhistorische waarden van het 'klein Limburg' (kapellen, muurtjes etc.) erfgoed behouden; het groen monumentaal erfgoed in goede staat houden voor de toekomst.
 - Momenteel wordt een nieuw beleidskader voor erfgoed opgesteld.
 - Vierjarig kerkenprogramma: restauratie en herbestemming van kerkelijke monumenten.
- **Vigerend beleid gemeenten:** in 2021 hadden niet alle gemeenten vigerend beleid voor zowel gebouwd erfgoed, archeologie als cultuurlandschappen (bron: Monitor Inspectie OE 2021, zie grafiek in bijlage).

Werkwijze en inzet instrumentarium

- Cultuurhistorische waardenkaart Limburg
- ErfgoedLAB provincie Limburg: doelstelling om erfgoedensembles te herbestemmen zodat deze functioneel en duurzaam zijn in gebruik. Casuïstiek wordt behandeld in werksessies met experts en beleidsmakers.
- Provincie stelt subsidies beschikbaar voor o.a. restauratie (groene) monumenten, klein Limburgs erfgoed, kerkelijke monumenten.
- Inzet Steunpunt Archeologie & Monumentenzorg Limburg (SAM-Limburg), uitgevoerd door Steunpunt Huis voor de Kunsten: ondersteunt de erfgoedambtenaren van gemeenten. Kerntaken bestaan uit kennis- en informatiefunctie, platformfunctie (o.a. coördinatie planoverleggen, beleidsoverleggen), voorlichtingsfunctie (o.a. halfjaarlijkse informatiebijeenkomsten, jaarlijkse archeologiedag, jaarlijkse bijeenkomst actualiteiten & ontwikkelingen met de Erfgoedacademie), ondersteuningsfunctie.
- Nagenoeg alle gemeenten geven aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (1 onbekend) (Monitor Inspectie OE, 2021). 71% van de gemeenten heeft archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 36% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 39% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). Bij 58% is dit onbekend.

Samenwerking

- **Samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie:**
 - Huis voor de Kunsten faciliteert Coöperatie Erfgoed Limburg (CEL), netwerk van meer dan 60 Limburgse instellingen en (afdelingen van) maatschappelijke organisaties. Onder paraplu van CEL wordt gewerkt aan vergroting van publieksbereik.
 - Beleidsplatform Erfgoed Limburg heeft als doel samenwerking, deskundigheid en kennisdeling tussen Limburgse gemeenten te bevorderen.
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - 55% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 39% van de gemeenten werken samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermde gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - Sommige gemeenten werken op het gebied van archeologie samen door middel van inzet van een regio archeoloog

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- 6-7 FTE bij provincie Limburg

Aantallen FTE's gemeente

- Bron: monitor Inspectie OE 2021.
- Aantallen FTE's worden uitgevraagd bij gemeenten (zie tussenstand middelen en FTE's op sheet)
- **Voldoende FTE's** 29% van de gemeente gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor monumenten en gezichten, 65% gaf aan onvoldoende. 6% onbekend.
- 52% van de gemeente gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor archeologie, 42% gaf aan onvoldoende. 6% onbekend.
- In regionale overleggen worden bovengenoemde cijfers herkend door de gemeenten
- Niet alle gemeenten komen aan hun taken toe m.b.t. erfgoed in de fysieke leefomgeving (2021)
- Gemeenten geven niet allemaal aan voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid (2021)

Financiële middelen

- **Financiële middelen provincie:**
 - 30 mln voor vier jaar (totaal voor erfgoed en archeologie)
- **Financiële middelen gemeente:**
 - Middelen worden uitgevraagd bij gemeenten (zie tussenstand middelen en FTE's op sheet)

Controle en toezicht

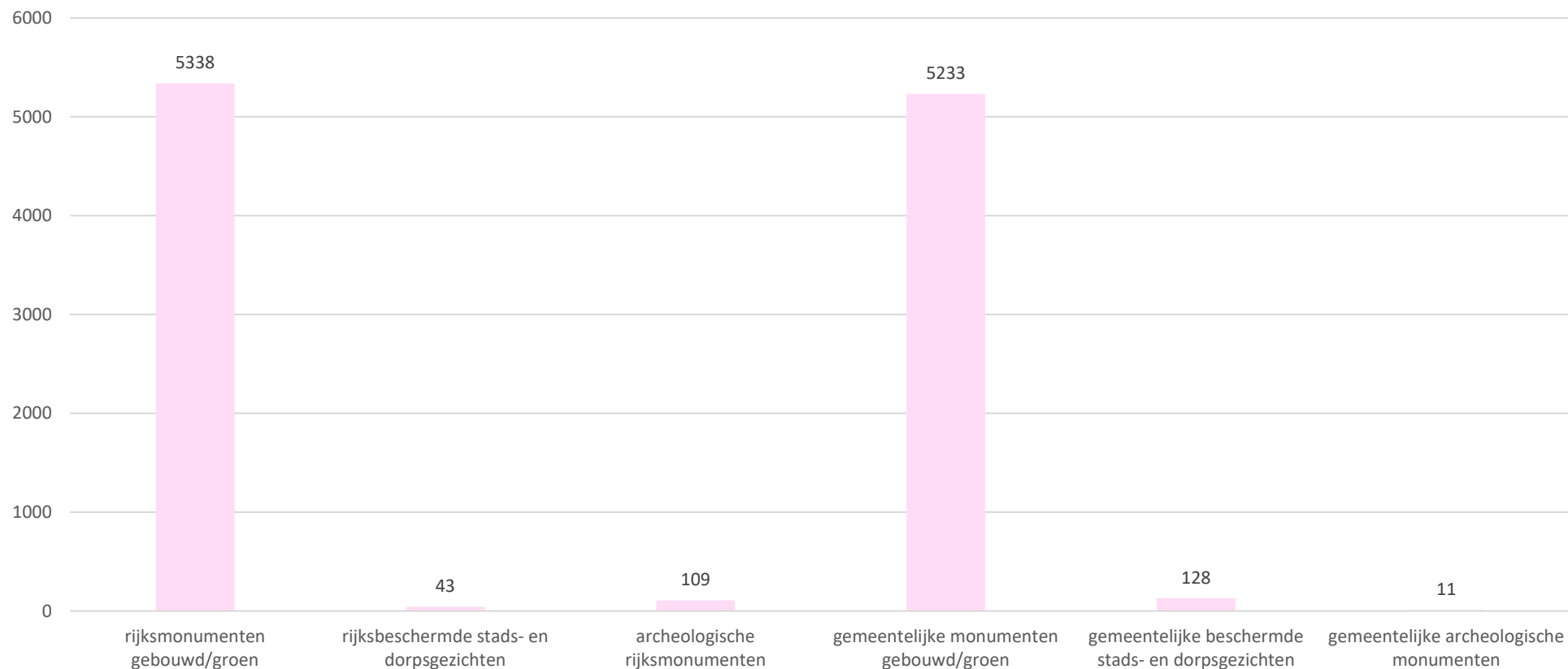
- Er is landelijk met alle provincies een minimale toezichtregime afgesproken waarvoor is afgestemd op de vragen die de IOE 2 jaarlijks aan gemeenten stelt. Dit aangevuld met een aantal indicatoren zal dit in een provinciaal uitvoeringsprogramma IBT uitgewerkt worden door de provincie. In het najaar 2024 worden regionale bijeenkomsten gepland met gemeenten waarbij de provincie de toezichtvorm die ze gaat hanteren presenteert.

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Beleidsprogramma Monumenten 2020-2023
- Websites provincie Limburg, Huis voor de Kunsten, SAM-Limburg.

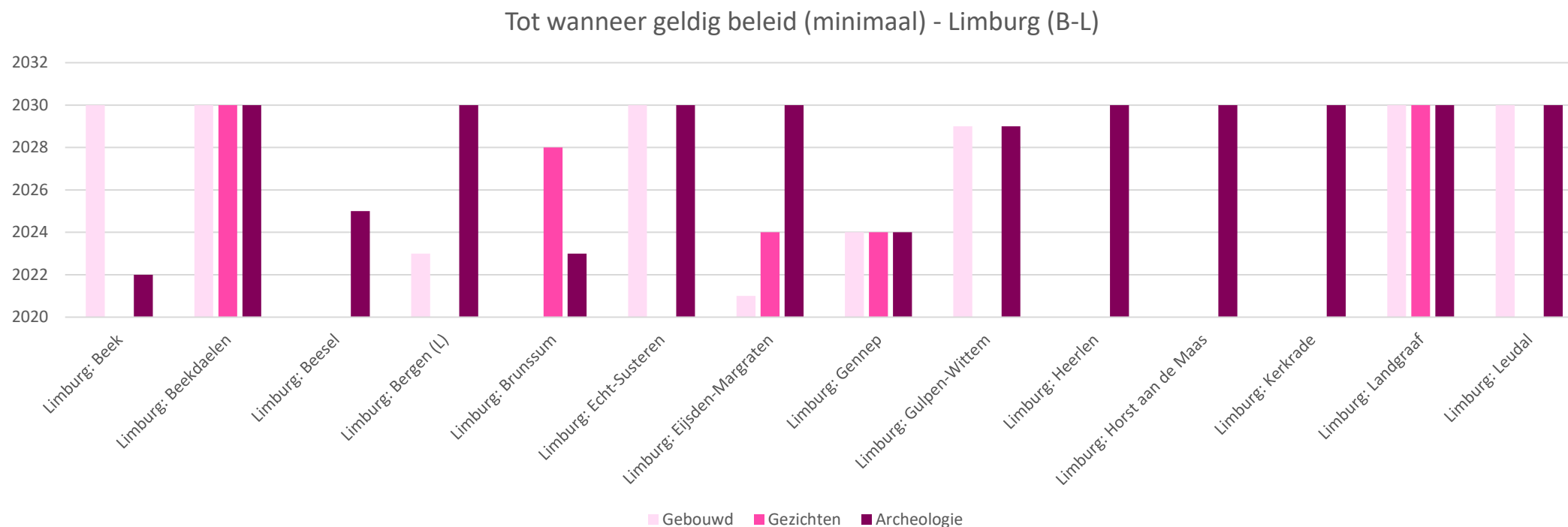
Doelen en opgaven

Aantal monumenten Limburg (Monitor Inspectie OE, 2021)

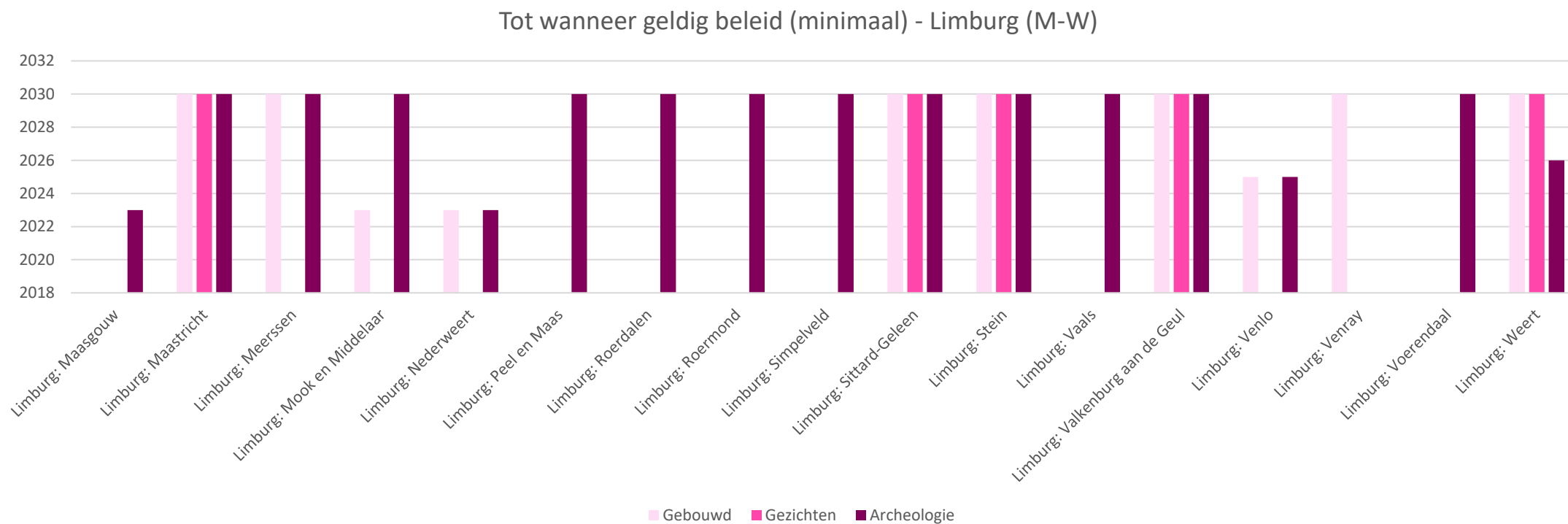
Doelen en opgaven

Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)? (bron: Monitor Inspectie OE 2021)

Doelen en opgaven

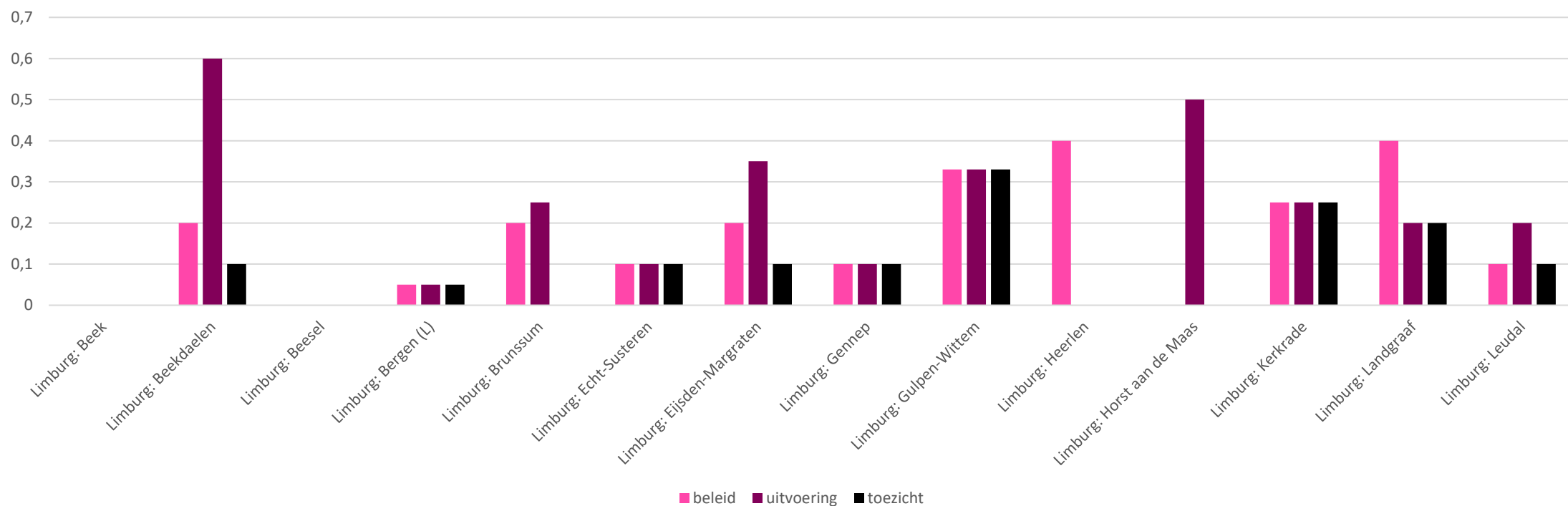
Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)? (bron: Monitor Inspectie OE 2021)

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

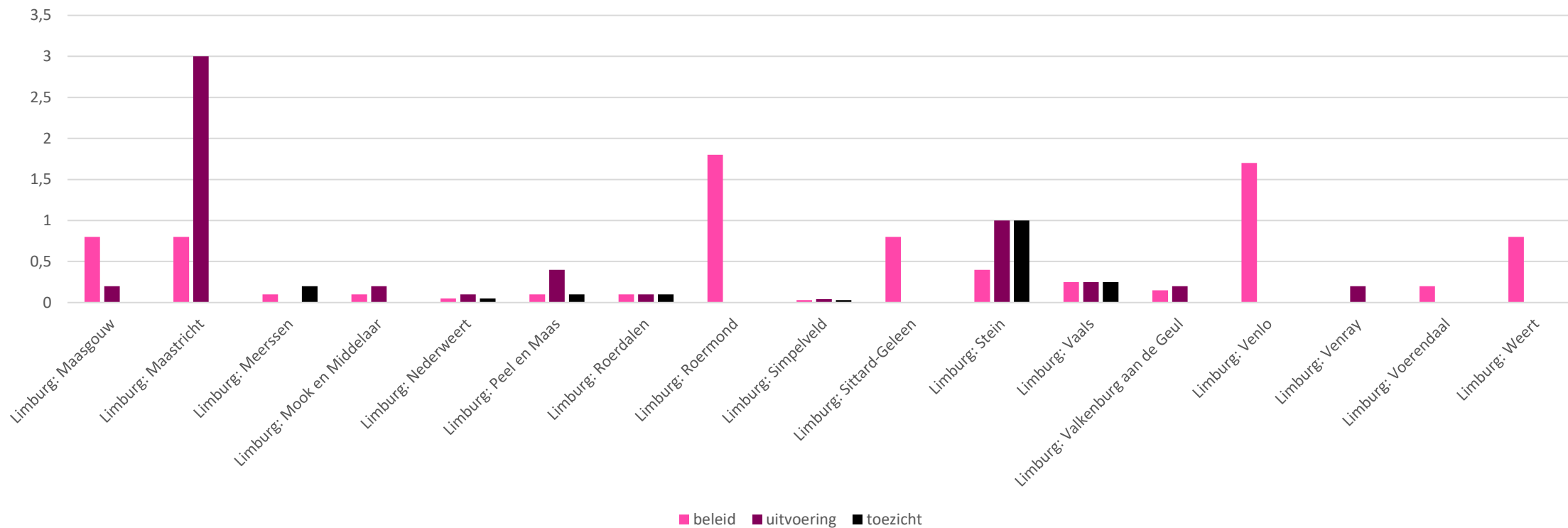
fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Limburg (B-L)

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Limburg (M-W)

Organisatie en personeel

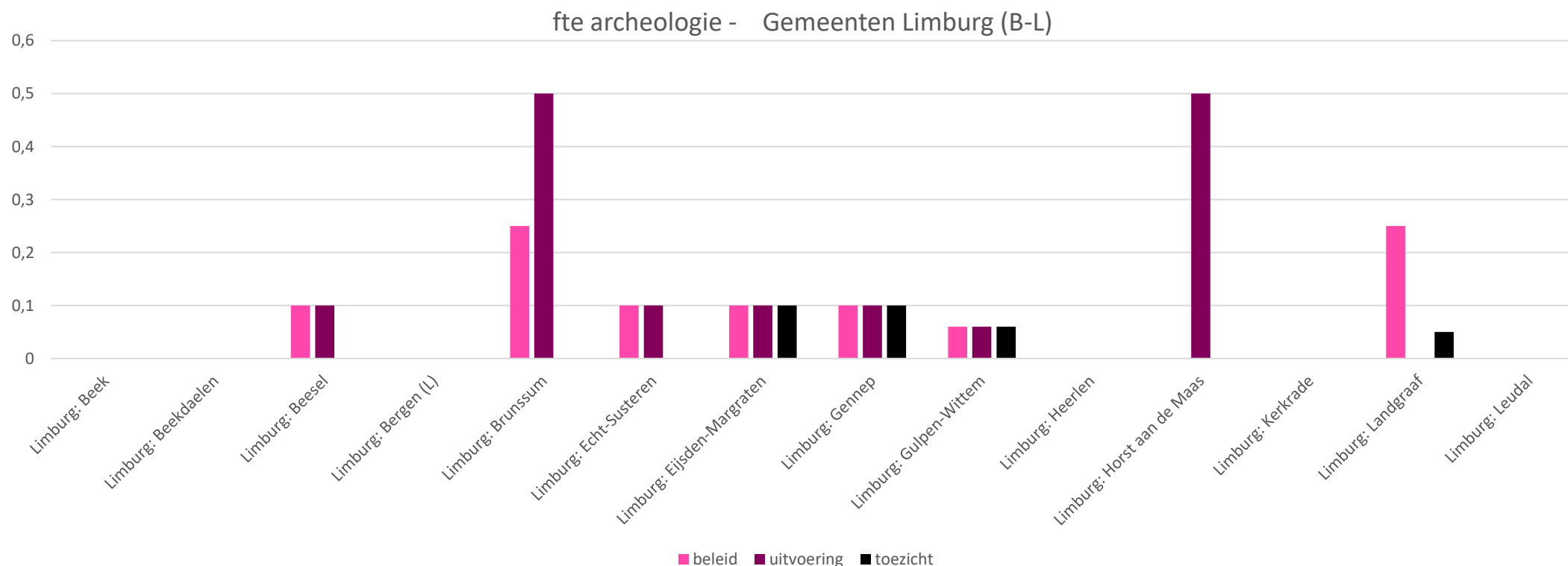
Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Limburg	Voldoende personeel voor monumenten?
Beek	onbekend
Beekdaelen	nee
Beesel	nee
Bergen (L)	nee
Brunssum	nee
Echt-Susteren	nee
Eijsden-Margraten	nee
Gennep	ja
Gulpen-Wittem	ja
Heerlen	nee
Horst aan de Maas	onbekend
Kerkrade	ja
Landgraaf	nee
Leudal	nee

Limburg	Voldoende personeel voor monumenten?
Maasgouw	nee
Maastricht	nee
Meerssen	nee
Mook en Middelaar	nee
Nederweert	ja
Peel en Maas	nee
Roerdalen	nee
Roermond	ja
Simpelveld	ja
Sittard-Geleen	nee
Stein	nee
Vaals	ja
Valkenburg aan de Geul	nee
Venlo	ja
Venray	nee
Voerendaal	ja
Weert	nee

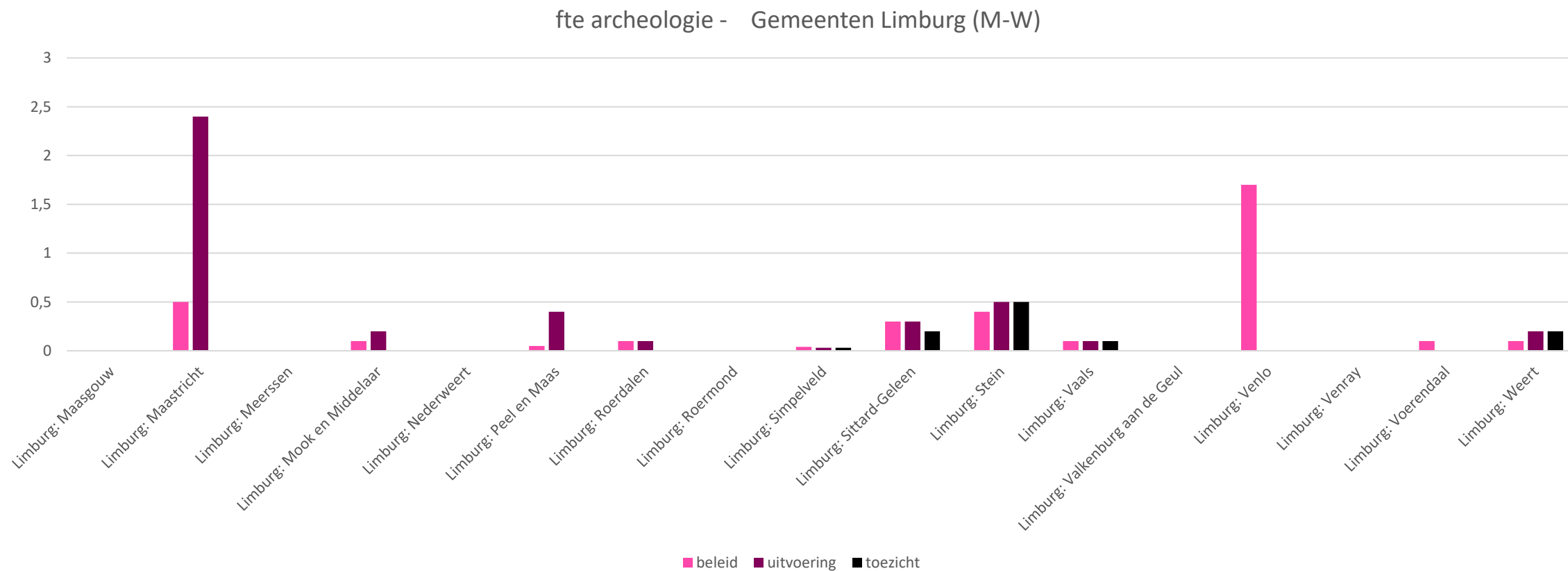
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

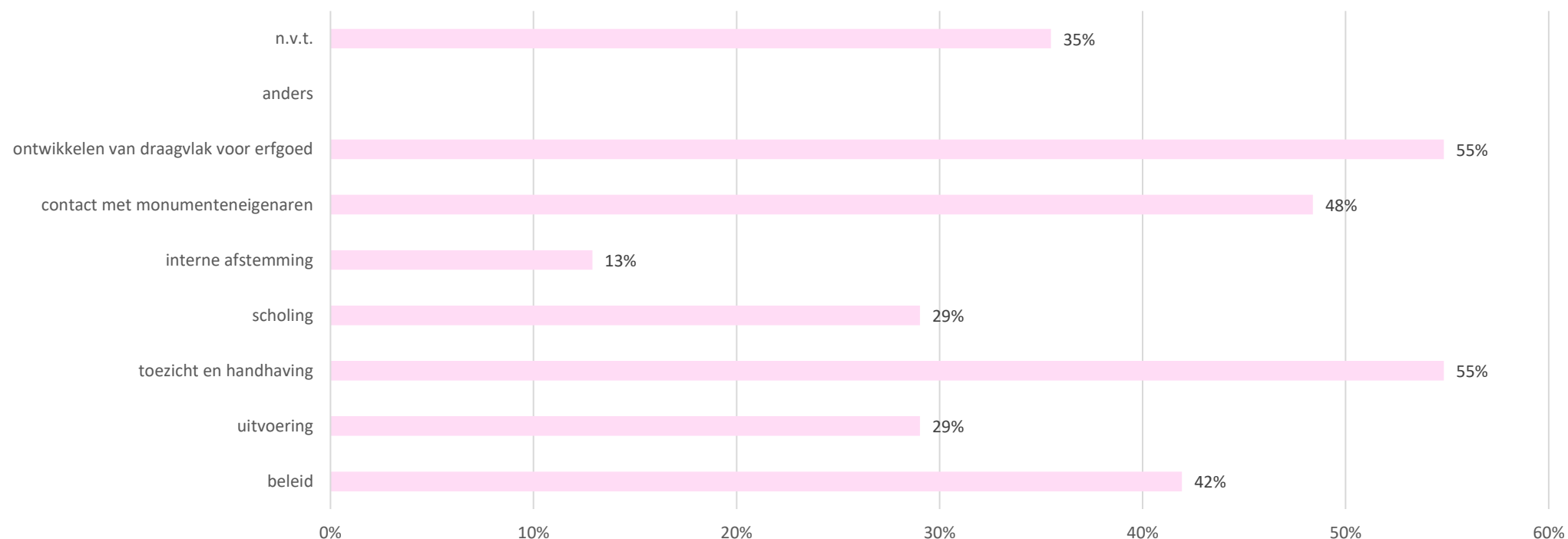
Middelen en capaciteit gemeenten (2024)

Vraag is uitgezet bij gemeenten voor het jaar 2024. Hiernaast een overzicht van gemeenten die dit hebben aangegeven:

Gemeente	fte	€
Beesel	0,2 fte erfgoed	€ 10.000 structureel
Beekdaelen	1,6 fte erfgoed binnen VTH is geen erfgoedspecialisme aanwezig	€ 40.000 erfgoed (uitvoering en beleidsontwikkeling) € 24.000 voor aansluiting bij de regio archeoloog
Brunssum	geen vaste formatie toegewezen aan erfgoed binnen cluster VTH 0,17 fte voor erfgoed binnen afdeling ROV 0,1 fte voor erfgoed	
Echt-Susteren Gennep	1 fte erfgoed +/- 0,4 fte voor monumenten en archeologie	+/- € 45.000 structureel
Heerlen	0.75 fte voor monumenten en gezichten	€ 30.000,- structureel € 80.000,- voor een erfgoedkaart € 20.000/40.000 incidenteel (afhankelijk van de bezuinigingen)
Horst aan de Maas	0,5 fte erfgoed	€ 30.000 structureel aangevuld met middelen uit ander budgetten
Kerkrade	Idem als voorgaande jaren; aantal fte echter niet aangegeven	
Maastricht	8.87 fte voor monumenten, archeologie en vestingwerken.	€ 58.000 structureel Incidenteel budget voor onderhoud vestingwerken
Peel en Maas	1 fte erfgoed en archeologie archeologie inhuur, kosten variëren per jaar	€ 75.000 structureel
Roermond	2,3 fte erfgoed + 0,4 fte ondersteuning	€ 225.000 structureel + evt. extra budget indien nodig
Sittard-Geleen	1,8 fte erfgoed 0,8 fte archeologie	€195.000 structureel
Stein	Geen apart fte voor erfgoed&archeologie; maakt onderdeel uit van andere taken (o.a. vergunningverlening); samen opgeteld ongeveer 0,5 fte	€ 15.000 - 25.000 euro (advieskosten uitbesteding archeologie)
Venlo	1,75 fte gebouwd erfgoed 1,5 fte archeologie 1,5 fte 0,75 fte beleidsondersteuner 0,66 Inhuur beleidsadviseur erfgoed	€ 50.000 structureel € 125.000 koppelsubsidie t.b.v. rijks- en provinciale regelingen voor restauratie/transformatie van erfgoed in brede zin € 100.000 voor transformatie van erfgoed,
Venray	0,2 fte erfgoed archeologie inhuur	
Voerendaal	tussen 0,2 en 0,3 fte voor erfgoed	€ 17.500 structureel + incidenteel voor groter projecten
Weert	1 fte monumenten 1 fte archeologie	
Parkstadgemeenten: Heerlen, Beekdaelen, Brunssum, Kerkrade, Landgraaf, Simpelveld en Voerendaal	In gezamenlijkheid 1 fte voor archeologie (regioarcheoloog) en extra budget voor externe ondersteuning regioarcheoloog	€ 167.063 in totaal

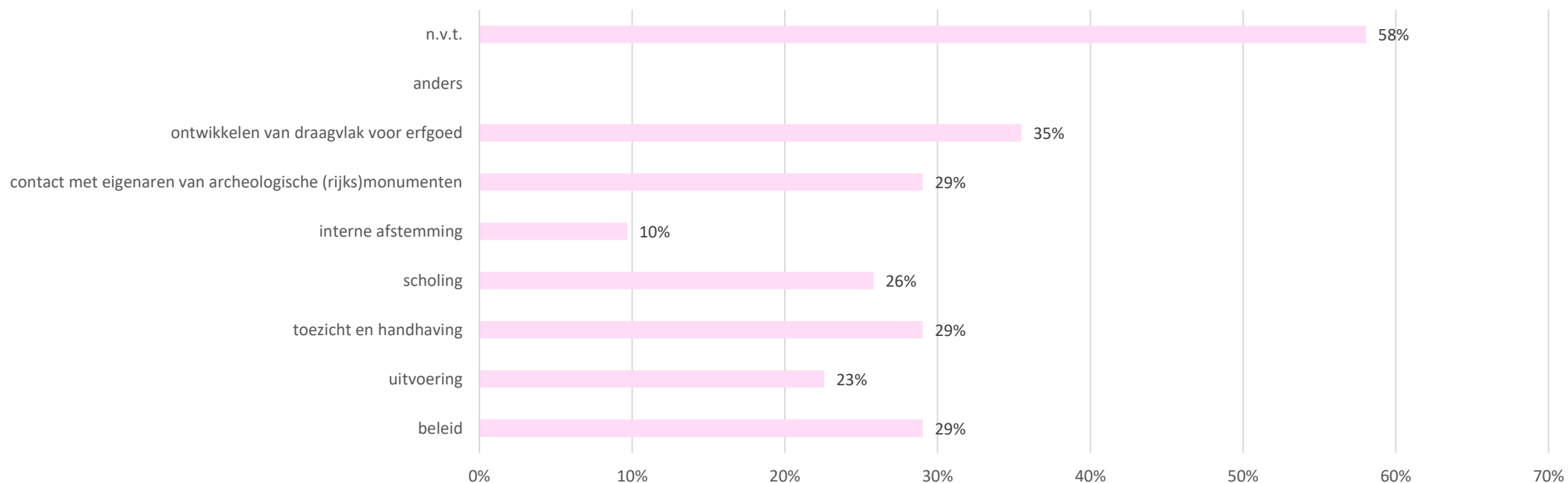
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t monumenten/beschermde gezichten - Limburg (Monitor Inspectie OE 2021)

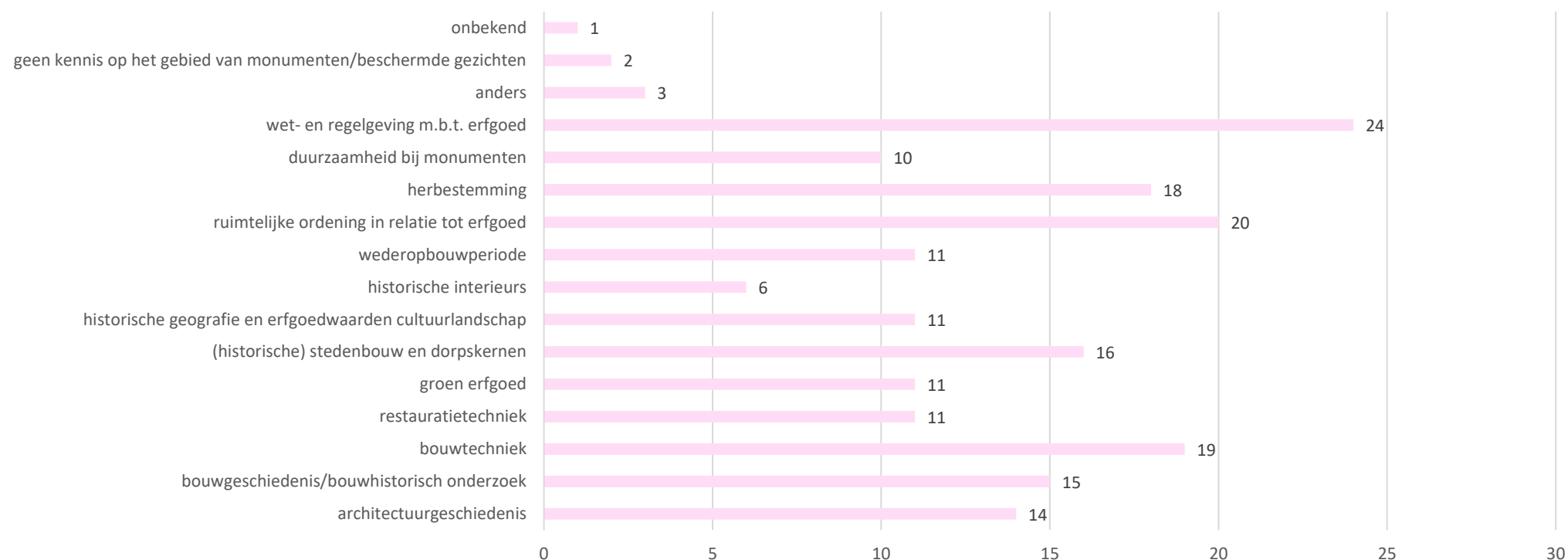
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen -
Limburg (Monitor Inspectie OE, 2021)

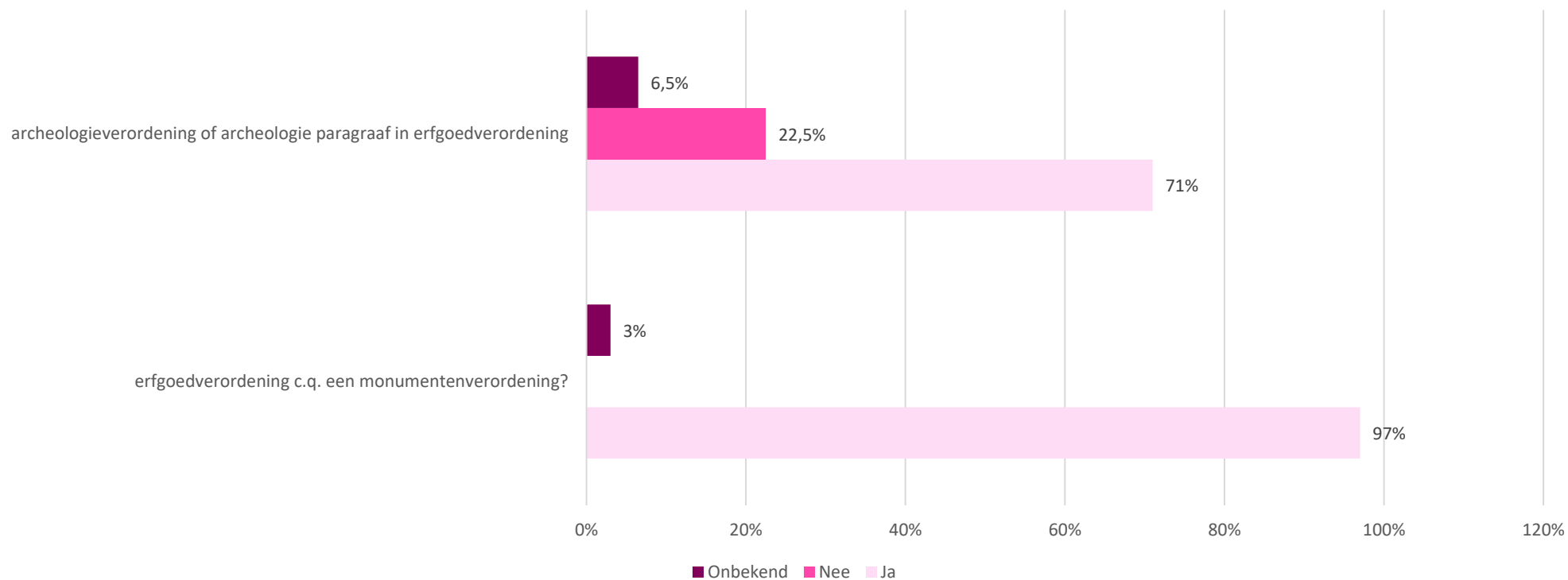
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Limburg dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (Monitor Inspectie OE, 2021)

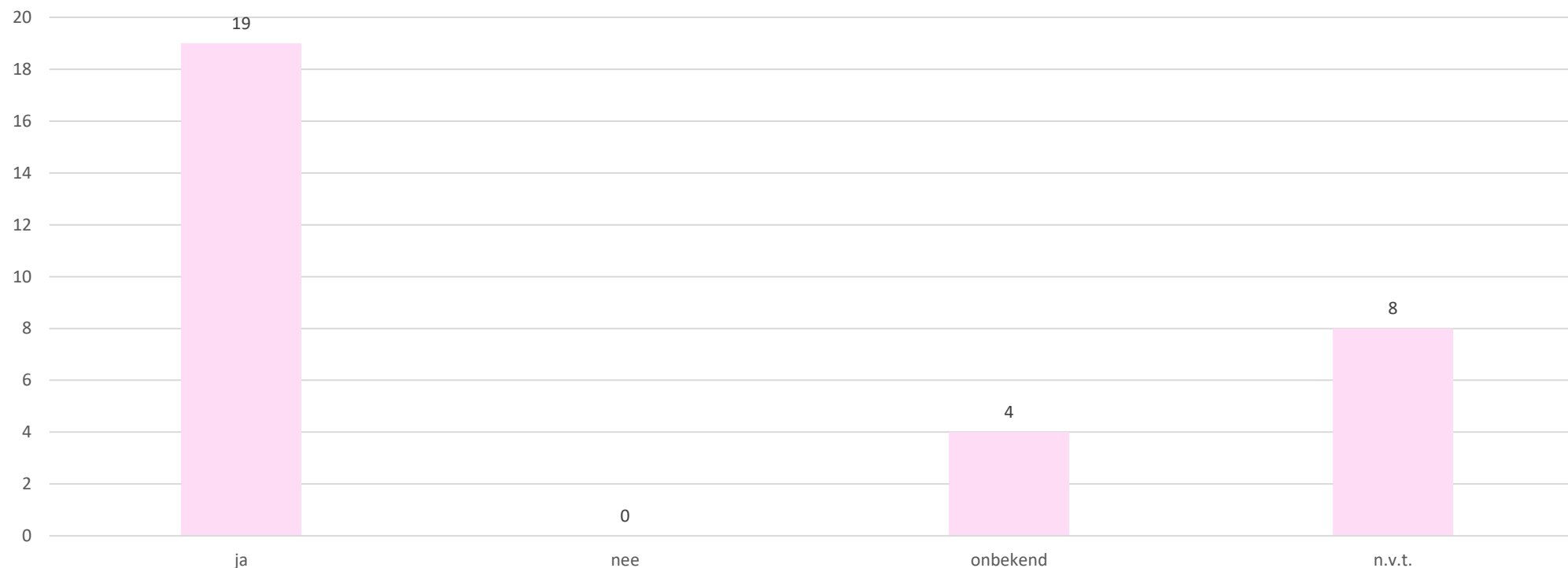
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening – Limburg (Monitor Inspectie OE 2021)

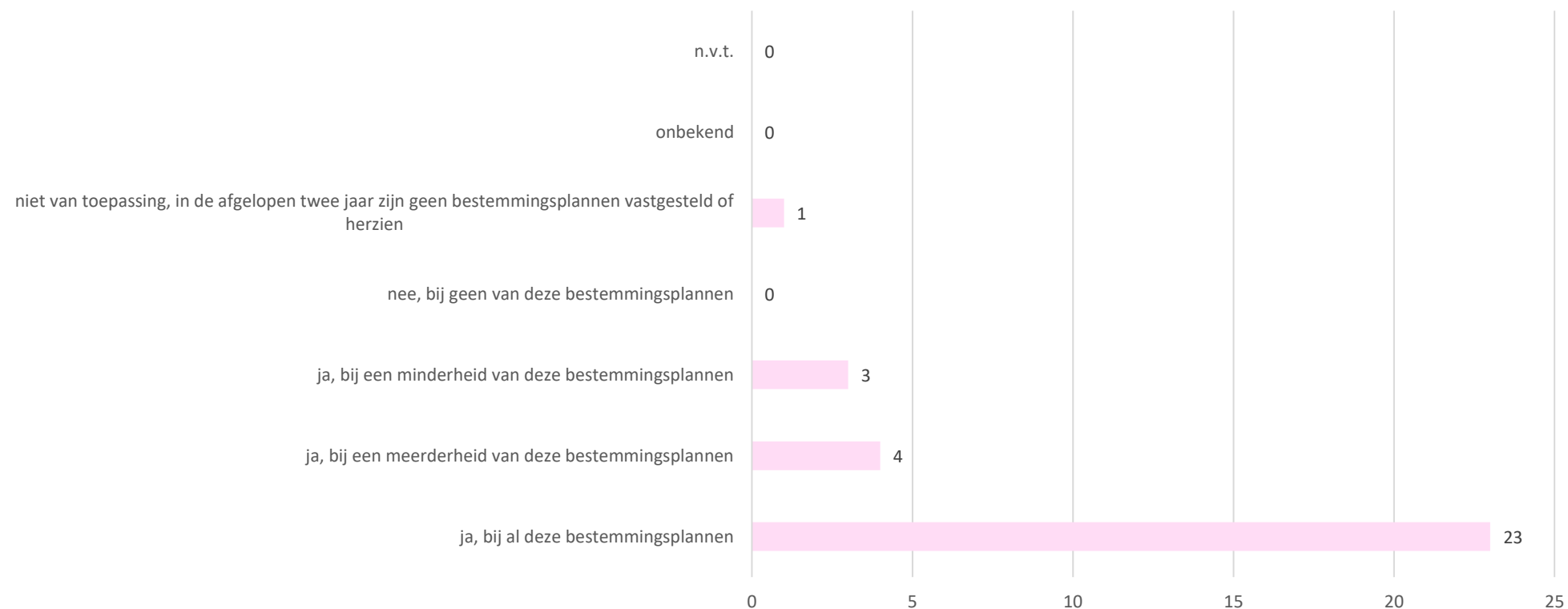
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? - Limburg (Monitor Inspectie OE, 2021)

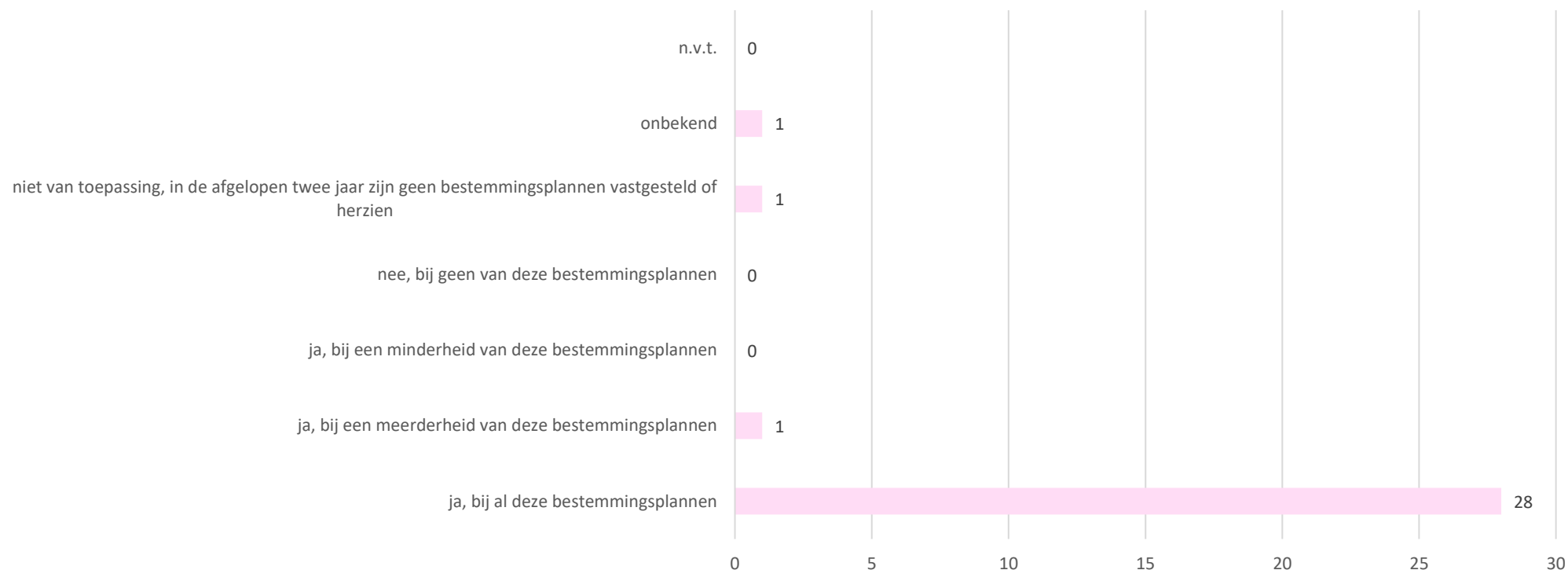
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) – Limburg (Monitor Inspectie OE, 2021)

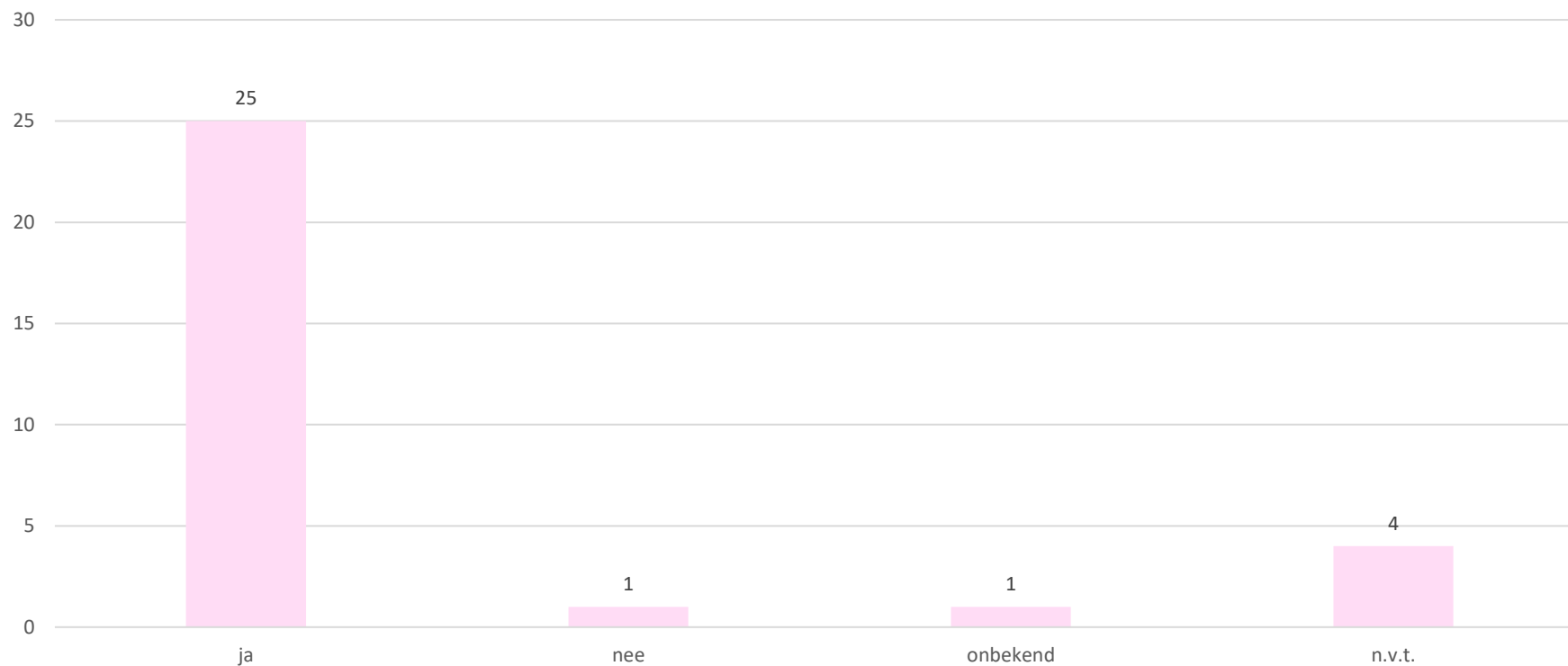
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met in grond aanwezige monumenten (archeologie)?
Limburg (Monitor Inspectie OE 2021)

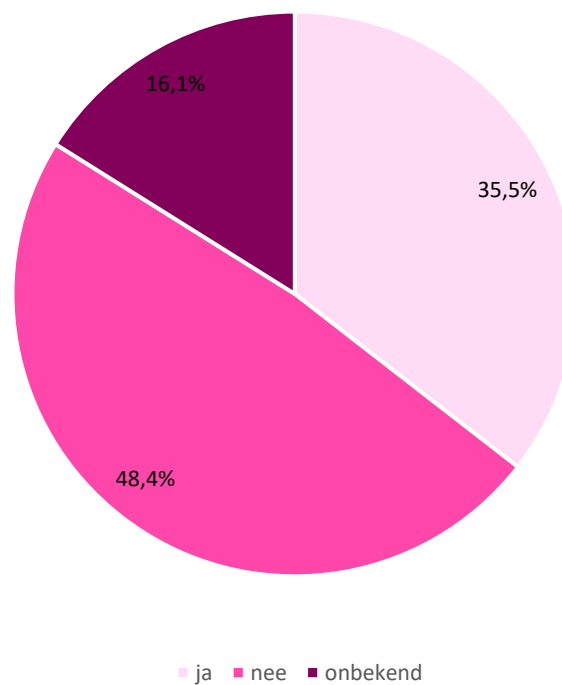
Werkwijze en instrumenten

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? - Limburg (Monitor Inspectie OE 2021)

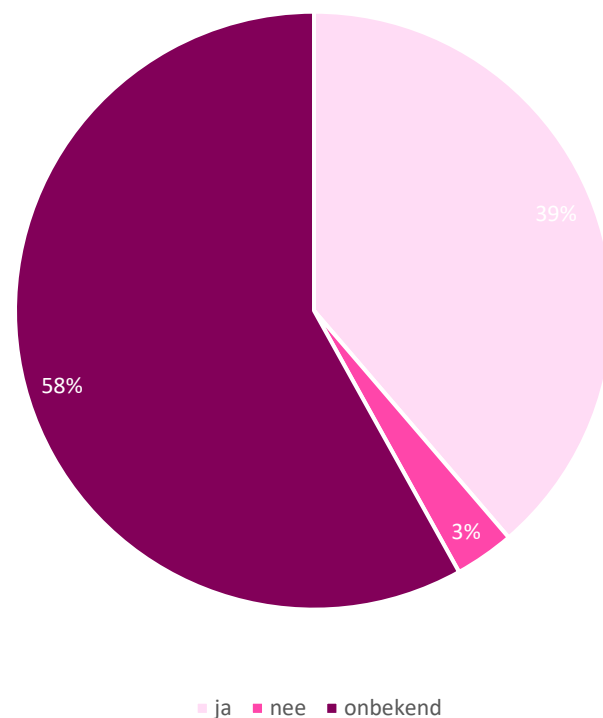
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Limburg (Monitor Inspectie OE 2021)

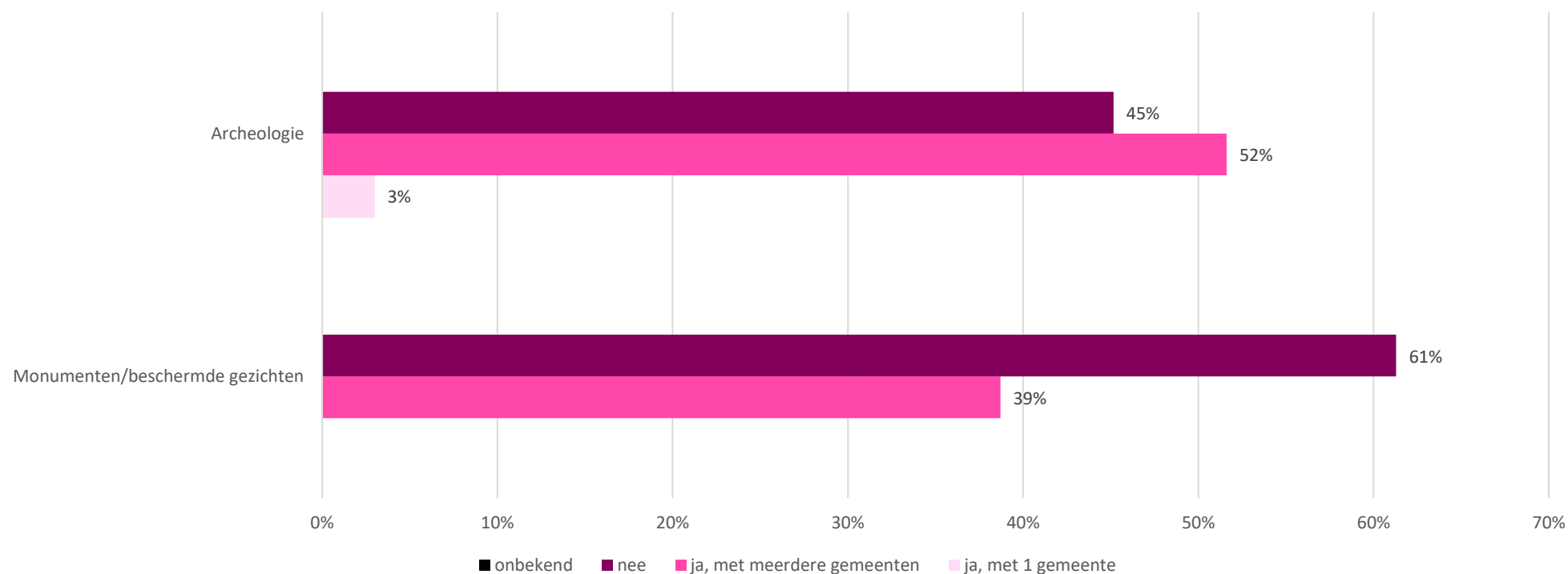
Werkwijze en instrumenten

Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? - Limburg (Monitor
Inspectie OE 2021)

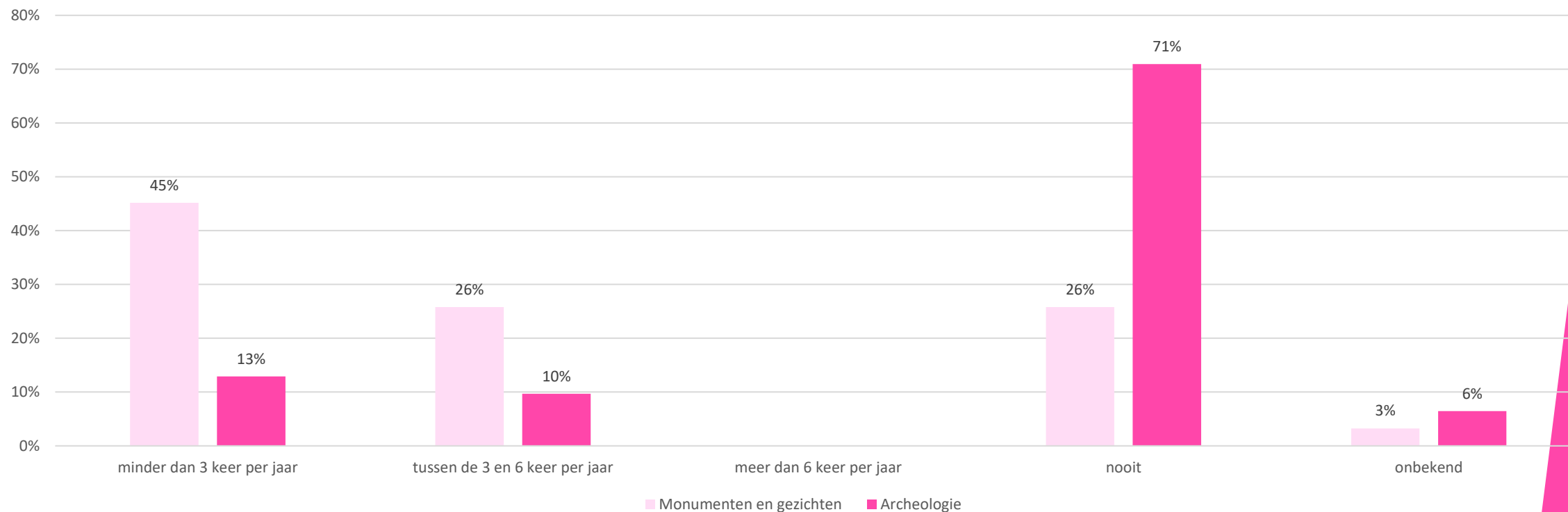
Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) – Limburg (Monitor Inspectie OE, 2021)

Samenwerking

Hoe vaak beroep gedaan op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten en archeologie? Limburg
(Monitor Inspectie OE, 2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Opening bijeenkomst en reacties foto

Deelnemers is gevraagd om op een lijn van 1-10 te staan voor de vraag: hoe is het gesteld met erfgoed in de provincie Limburg?'. De volgende toelichting wordt gegeven in dit gesprek:

- (1): Erfgoed staat onder druk. Met de nieuwe omgevingswet komen er ook veel taken op de gemeenten af. Vraag is of de gemeenten dit aankunnen.
- (1): de omvang van projecten neemt enorm toe, die omvang nekt je voor erfgoed
- (2): deskundigheid van archeologie is slecht in huis bij gemeenten. Je zou dit regionaal moeten organiseren, niet via RUD.
- (2): uitdagingen en opgaven rond erfgoed zijn groot binnen de desbetreffende gemeente
- (3): De kennis en kunde binnen gemeenten en de prioriteit voor erfgoed staat onder druk. Met name intern is de druk op beleidsmedewerkers hoog. Politiek durft men niet altijd keuzes te maken.
- (5): erfgoed niet altijd hoog op de prioriteitenlijst binnen gemeenten. Wordt ook vaak als belemmering gezien.
- (6): grote kans voor erfgoed via de omgevingswet. Maar je moet blijven motiveren. Bestuurders zien erfgoed vaak als obstakel.
- (6): weinig beleidsmedewerkers en minimale middelen. Tegelijkertijd hoge ambities van gemeenten. Dit geeft spanning.
- (6): bang dat archeologie ondergeschoven kindje wordt
- (7): het gaat niet slecht met erfgoed. Er staat wel druk op medewerkers met de nieuwe omgevingswet. De kwaliteit van de restauratiearchitecten zakt. Er zijn te weinig mensen in de uitvoering. Bij management en directie staat erfgoed niet altijd goed op het netvlies. Belangrijk dat je vroeg bent aangehaakt als erfgoedambtenaar in RO-processen.

Reacties op foto Limburg

- Goed netwerk provincie en gemeente
- Goede contacten onderling
- Te weinig personeel en kennis
- Objectmatige benadering in analyse is dominant, integratie in ruimtelijk beleid lijkt niet meegenomen
- Capaciteitstekorten
- Onderbezetting personeel en gebrek aan deskundigheid
- Wens om samenwerking
- Samenwerking
- Beleidsoverleg
- Uitwisseling kennis/samenwerking
- Knelpunt: te kort aan vakmanschap bij restauraties
- Veel focus op beleid of uitvoering weinig toezicht
- Te weinig personeel
- Netwerk provincie gemeenten
- Te weinig middelen
- Niet alle gemeenten komen aan hun taken toe m.b.t. erfgoed in de fysieke leefomgeving
- Samenwerkingsverbanden
- Gebrek aan deskundigheid archeologie binnen gemeenten
- Gebrek aan kennis
- Cijfers over capaciteitstekort zijn uit 2021. Is de situatie nijpender geworden sindsdien?
- Kennis en ervaring binden en delen
- Niet gezien
- Hoog capaciteitstekort
- Capaciteit en middelen
- Toegenomen taken zonder toegenomen middelen
- Cultuurhistorisch landschap?

8. Foto provincie Noord-Brabant

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Highlights

Foto

Noord-Brabant

Datum bijeenkomst:

13 juni 2024

Context:

- 56 gemeenten
- Verschillende regio's binnen Noord-Brabant: daarbinnen wordt op verschillende manieren en intensiteit samengewerkt

Verdiepende

onderwerpen/knelpunten:

- Hoe krijg ik erfgoed in het omgevingsbeleid?
- Hoe ga ik om met erfgoed in toezicht en handhaving?
- Positionering erfgoedprofessional binnen organisatie
- Rol van IBT
- Samenwerking tussen gemeenten
- Bestuurlijk draagvlak

Werkwijze en inzet instrumentarium

- Ondersteuning vanuit provincie aan gemeenten bestaat uit:
 - Monumentenhuis Brabant: Ondersteuning van gemeenten bij uitvoering erfgoedtaken
 - Erfgoed Brabant: Ondersteuning erfgoedveld. Daarnaast verzamelen en overdragen inhoudelijke erfgoedkennis aan breed publiek. Erfgoed Brabant werkt via drie programmalijnen: digitaal platform voor erfgoed, Erfgoed Brabant Academie en Netwerk.
 - Monitoring: provincie heeft zelf vanuit haar IBT rol onderzoek gedaan vanuit VTH omgevingsrecht naar informatie rond taakuitvoering bij gemeenten.
 - Vrijwel alle gemeenten (1 onbekend) geven aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). 67,3% van de gemeenten heeft archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 60% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 27% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021, voor 46% is dit onbekend (Monitor Inspectie OE, 2021).
 - 66% van de gemeenten gaf in 2021 aan dat erfgoed expliciet onderdeel was van het omgevingsplan.

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021,): 5.744 rijksmonumenten, 7.492 gemeentelijke monumenten, 42 rijksbeschermde stads- en dorpsgezichten, 30 gemeentelijke beschermde stads- en dorpsgezichten, 104 archeologische rijksmonumenten, 28 gemeentelijke archeologische monumenten.
- **Provinciale en regionale beleidskaders:**
 - De provincie heeft in de omgevingsverordening zogenaamde werkgebieden cultuurhistorie (20% van het oppervlak) opgenomen: dat kunnen landgoederen zijn, akkercomplexen, waterlinies etc. Op de cultuurhistorische waardenkaart van Noord-Brabant staan waarden en kenmerken die behouden zouden moeten worden.
 - Provinciaal beleidskader voor erfgoed: Beleidskader Levendig Brabant 2030 (2023). Ambitie voor 2030 is dat cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd bijdragen aan een levendig Brabant voor iedereen. Erfgoedbeleid richt zich op vier lijnen: 'Bevochten, Religieus, Innovatief en Bestuurlijk Brabant'.
- **Beleid gemeenten:**
 - in 2021 had 66% van de gemeenten beleid vastgesteld voor gebouwd en/of groene monumenten
 - In 2021 had 88% beleid vastgesteld voor archeologie
 - Onderzoek van ODZOB in 2016: veelal weinig draagvlak binnen gemeenten door onvoldoende capaciteit en deskundigheid. Daarnaast wens tot vergroting publieke betrokkenheid/draagvlak en daarmee waardering en aandacht voor erfgoed

Samenwerking

- **Belangrijke samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie:**
 - Monumentenhuis Brabant
 - Monumentenwacht Noord-Brabant
 - Erfgoed Brabant
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - 40% van de gemeenten gaf in 2021 aan met andere gemeenten samen te werken op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 31% van de gemeenten gaf in 2021 aan met andere gemeenten samen te werken voor monumenten en beschermde gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - In 2016 heeft een onderzoek en werkconferentie 'Erfgoed verbindt' rond overheid en erfgoed in Zuid-Oost Brabant plaatsgevonden met ruim 50 wethouders, ambtenaren en vrijwilligers. Daarin is de ambitie uitgesproken om te groeien naar een bredere samenwerking voor erfgoed in de regio. Samenwerking moest oa leiden tot beter inhoudelijk onderzoek.

Samenwerking met vrijwilligers:

- Onderzoek van ODZOB in 2016: wens tot meer benutten van vrijwilligers in regio Zuid-Oost Brabant

- **Financiële middelen provincie:** 19,5 miljoen (2024). Prognose komende jaren: 16,6 miljoen (2025), 15,7 miljoen (2026, 2027).

- **Financiële middelen gemeente:**
 - Niet inzichtelijk

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- Ca. 10 Fte

Aantallen FTE's gemeente

- **Voldoende FTE's?** 43% van de gemeenten gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor monumenten en gezichten, 43% geven aan onvoldoende, 14% onbekend.
- 66% van de gemeenten gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor archeologie. 20% van de gemeenten gaf aan onvoldoende, 14% onbekend.
- Niet alle gemeenten komen aan hun taken toe m.b.t. erfgoed in de fysieke leefomgeving (zie grafiek in bijlage)
- Gemeenten hebben niet allemaal voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid (zie grafiek in bijlage)
- Onderzoek van ODZOB in 2016 t.a.v. regio Zuid-Oost Brabant: weinig capaciteit en versnipperdheid. Kennis onvoldoende geborgd. Geen budget beschikbaar voor taken als publieksbereik, voorlichting, begeleiding arch. onderzoek amateurs.

Controle en toezicht

- Beleidskader Interbestuurlijk Toezicht 2020 – 2023 'Toezicht in balans'
- Provincie voert in het kader van het IBT jaarlijks verkennende gesprekken met gemeenten, ook vanuit VTH omgevingsrecht. Monitor van de IOE wordt gebruikt ter voorbereiding. In de gesprekken worden deze cijfers getoetst, zo nodig bijgesteld en ook aanvullende vragen gesteld, o.a. over taakuitvoering VTH. Per gemeente wordt bijgehouden hoe ze scoren. Indien nodig vinden verdiepende gesprekken plaats.

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Verslag werkconferentie Erfgoed verbindt 2016
- Onderzoek Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant: inventarisatie erfgoedbeleid in de regiogemeenten 2016
- Beleidskader Interbestuurlijk Toezicht 2020 – 2023 'Toezicht in balans'
- Beleidskader Levendig Brabant 2030

Doelen en opgaven

Heeft de gemeente beleid vastgesteld voor gebouwde en/of groene monumenten? (uit Monitor Inspectie OE 2021, zoals aangereikt door provincie): 66%

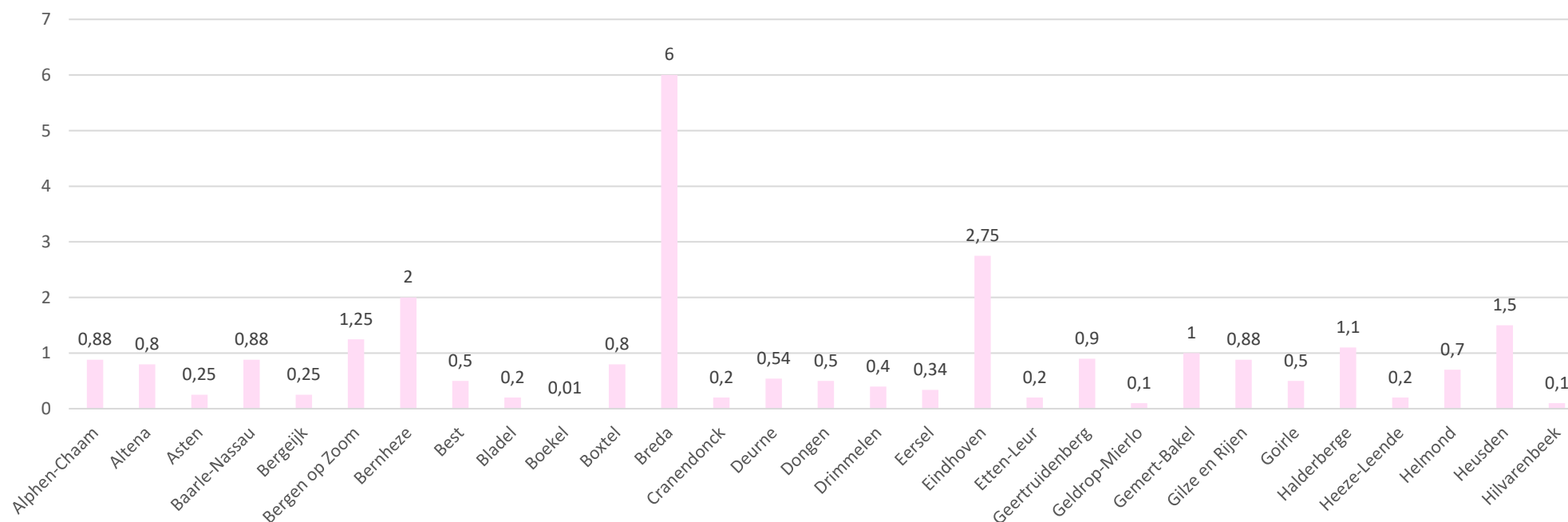
Alphen-Chaam	nee	Laarbeek	ja
Altena	ja	Land van Cuijk	ja
Asten	nee	Loon op Zand	nee
Baarle-Nassau	nee	Maashorst	nee
Bergeijk	ja	Meerijstad	ja
Bergen op Zoom	ja	Moerdijk	ja
Bernheze	ja	Nuenen, Gerwen en	
Best	ja	Nederwetten	ja
Bladel	nee	Oirschot	ja
Boekel	nee	Oisterwijk	ja
Boxtel	ja	Oosterhout	ja
Breda	ja	Oss	ja
Cranendonck	nee	Reusel-De Mierden	ja
Deurne	nee	Roosendaal	ja
Dongen	ja	Rucphen	onb
Drimmelen	nee	's-Hertogenbosch	ja
Eersel	nee	Sint-Michielsgestel	ja
Eindhoven	ja	Someren	ja
Etten-Leur	nee	Son en Breugel	ja
Geertruidenberg	ja	Steenbergen	ja
Geldrop-Mierlo	ja	Tilburg	ja
Gemert-Bakel	ja	Valkenswaard	ja
Gilze en Rijen	nee	Veldhoven	nee
Goirle	nee	Vught	ja
Halderberge	ja	Waalre	onb
Heeze-Leende	ja	Waalwijk	nee
Helmond	ja	Woensdrecht	ja
Heusden	ja	Zundert	ja
Hilvarenbeek	nee		

Heeft de gemeente beleid vastgesteld voor archeologie? (uit Monitor Inspectie OE 2021, zoals aangereikt door provincie): 88%

Alphen-Chaam	ja	Laarbeek	ja
Altena	ja	Land van Cuijk	ja
Asten	ja	Loon op Zand	ja
Baarle-Nassau	ja	Maashorst	nee
Bergeijk	ja	Meerijstad	ja
Bergen op Zoom	ja	Moerdijk	ja
Bernheze	ja	Nuenen, Gerwen en	
Best	ja	Nederwetten	ja
Bladel	ja	Oirschot	ja
Boekel	ja	Oisterwijk	ja
Boxtel	ja	Oosterhout	ja
Breda	ja	Oss	ja
Cranendonck	ja	Reusel-De Mierden	ja
Deurne	ja	Roosendaal	ja
Dongen	ja	Rucphen	onb
Drimmelen	nee	's-Hertogenbosch	ja
Eersel	ja	Sint-Michielsgestel	ja
Eindhoven	ja	Someren	ja
Etten-Leur	ja	Son en Breugel	ja
Geertruidenberg	ja	Steenbergen	ja
Geldrop-Mierlo	ja	Tilburg	ja
Gemert-Bakel	ja	Valkenswaard	ja
Gilze en Rijen	ja	Veldhoven	ja
Goirle	nee	Vught	nee
Halderberge	ja	Waalre	nee
Heeze-Leende	ja	Waalwijk	ja
Helmond	ja	Woensdrecht	ja
Heusden	ja	Zundert	ja
Hilvarenbeek	nee		

Organisatie en personeel

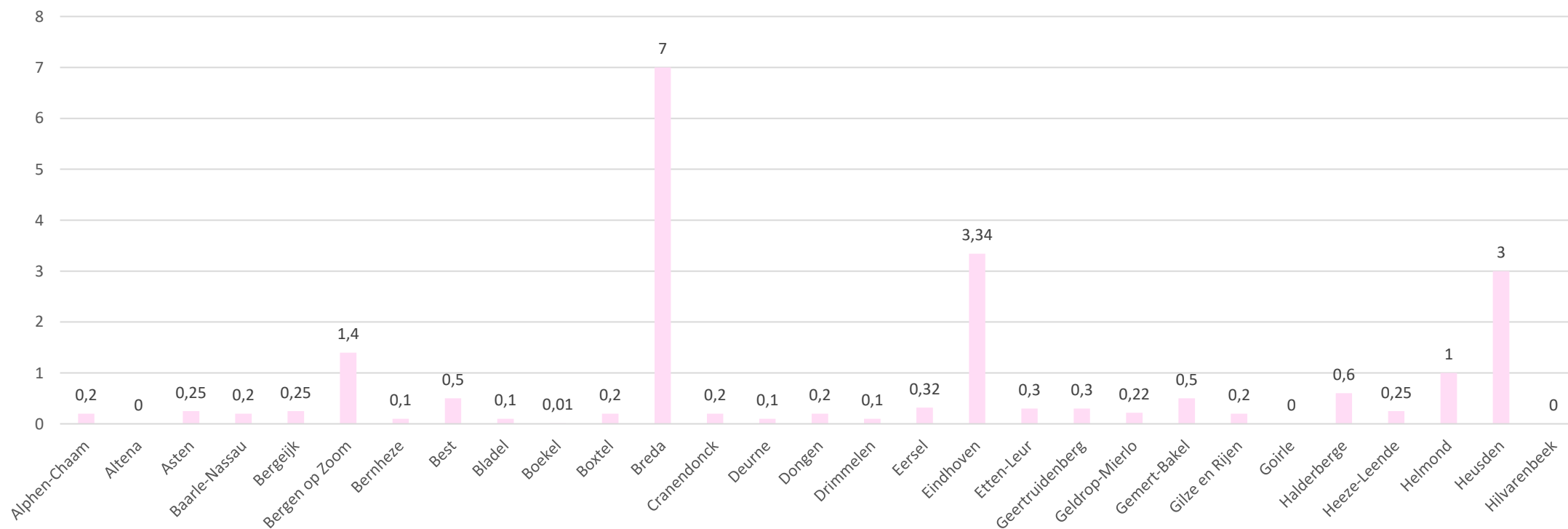
Fte monumenten en beschermde gezichten per gemeente in Noord-Brabant (A-H) - totaal (uit Monitor OE 2021, zoals aangereikt door provincie)
N.B. 0 = niet of onbekend

Organisatie en personeel

Fte archeologie per gemeente in Noord-Brabant (A-H) - totaal (uit Monitor OE 2021, zoals aangereikt door provincie)

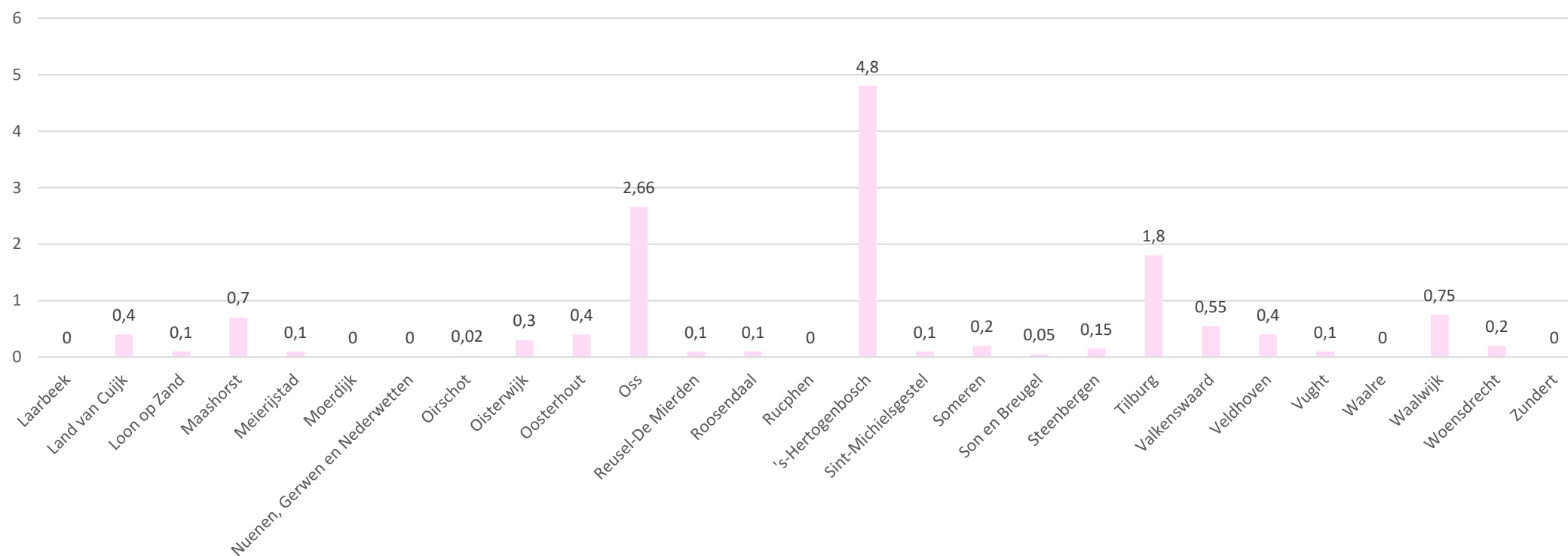
N.B. 0 = niet of onbekend

Organisatie en personeel

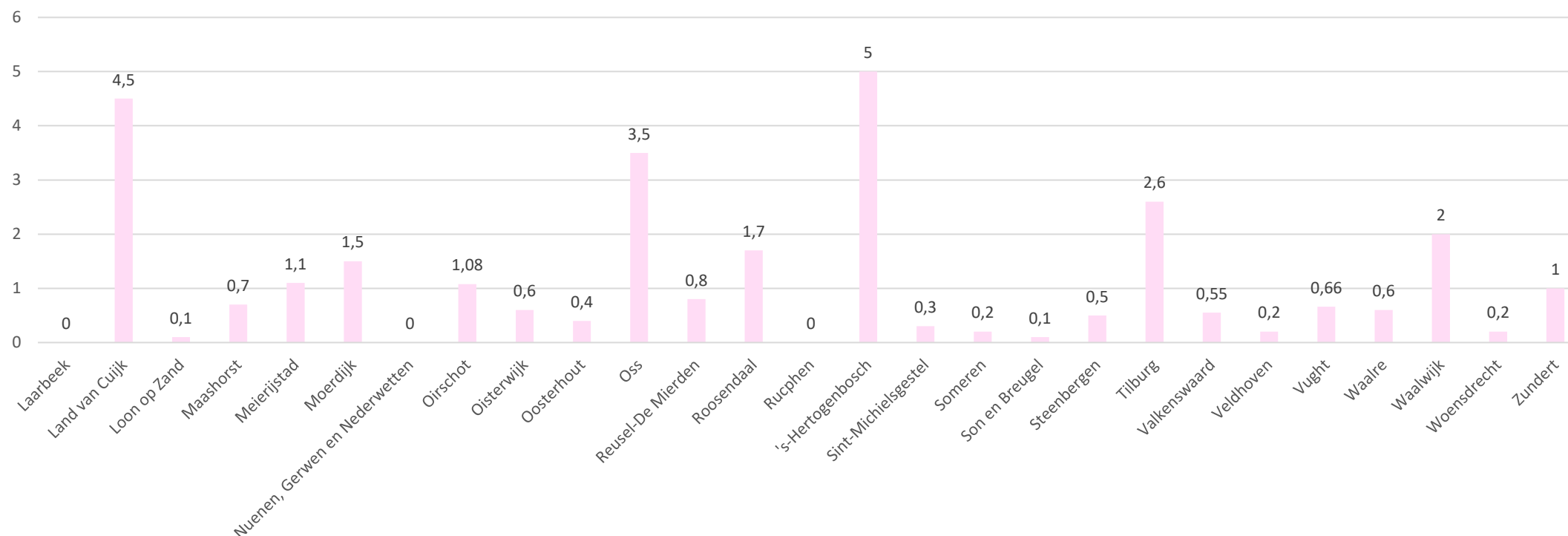
Fte archeologie per gemeente in Noord-Brabant (L-Z) - totaal (uit Monitor OE 2021, zoals aangereikt door provincie)

N.B. 0 = niet of onbekend

Organisatie en personeel

Fte monumenten en beschermde gezichten per gemeente in Noord-Brabant (L-Z) - totaal (uit Monitor OE 2021, zoals aangereikt door provincie)
N.B. 0 = niet of onbekend

Organisatie en personeel

Voldoende personeel voor monumenten en beschermde gezichten? (uit Monitor

Inspectie OE 2021, zoals aangereikt door provincie):

Alphen-Chaam	Ja	Land van Cuijk	onb
Altena	nee	Loon op Zand	nee
Asten	ja	Maashorst	onb
Baarle-Nassau	ja	Meerijstad	nee
Bergeijk	nee	Moerdijk	ja
Bergen op Zoom	nee	Nuenen, Gerwen en	
Bernheze	ja	Nederwetten	nee
Best	onb	Oirschot	nee
Bladel	nee	Oisterwijk	onb
Boekel	ja	Oosterhout	ja
Boxtel	nee	Oss	nee
Breda	ja	Reusel-De Mierden	ja
Cranendonck	nee	Roosendaal	nee
Deurne	nee	Rucphen	onb
Dongen	onb	's-Hertogenbosch	ja
Drimmelen	ja	Sint-Michielsgestel	nee
Eersel	ja	Someren	nee
Eindhoven	nee	Son en Breugel	nee
Etten-Leur	ja	Steenbergen	ja
Geertruidenberg	ja	Tilburg	ja
Geldrop-Mierlo	nee	Valkenswaard	ja
Gemert-Bakel	ja	Veldhoven	ja
Gilze en Rijen	ja	Vught	nee
Goirle	nee	Waalre	onb
Halderberge	ja	Waalwijk	ja
Heeze-Leende	nee	Woensdrecht	onb
Helmond	nee	Zundert	nee
Heusden	ja		
Hilvarenbeek	onb		
Laarbeek	ja		

43% van de gemeenten gaf in 2022 aan voldoende personeel voor monumenten en gezichten te hebben (24 gemeenten)
43% gaf aan onvoldoende 24 gemeenten)
14% onbekend (8 gemeenten)

Voldoende personeel voor archeologie? (uit Monitor Inspectie OE 2021, zoals aan

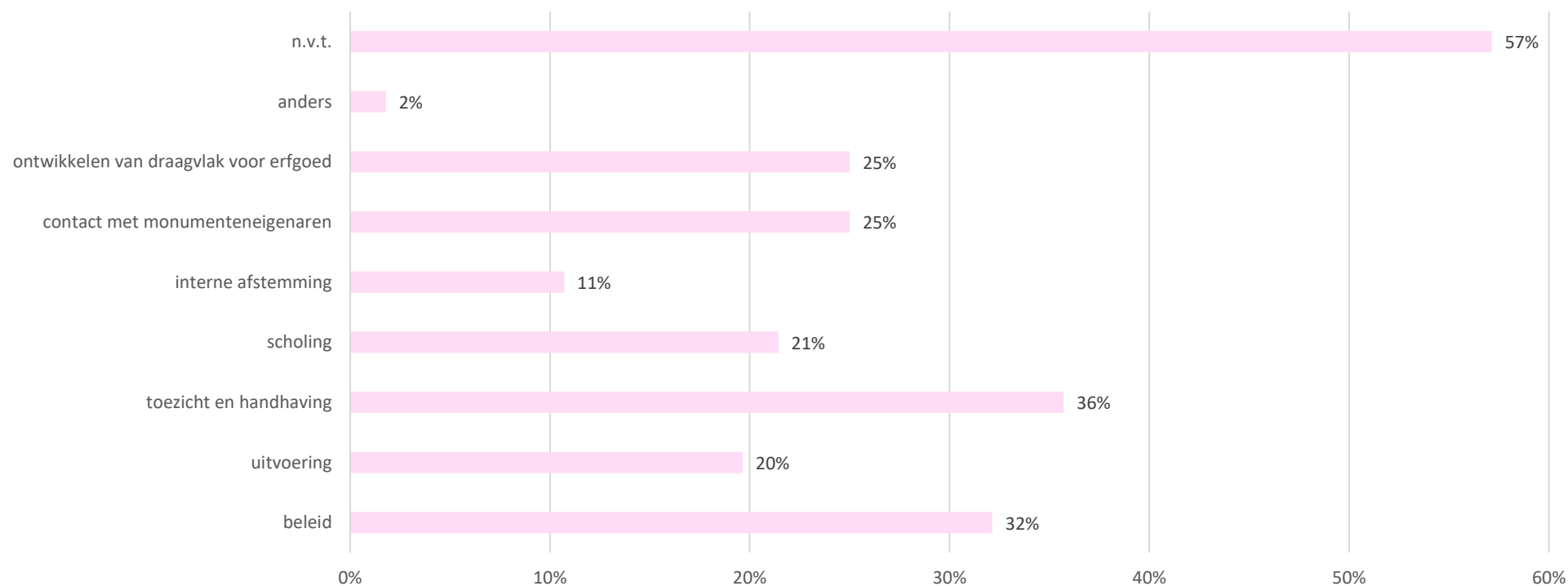
door provincie):

Alphen-Chaam	ja	Land van Cuijk	ja
Altena	ja	Loon op Zand	nee
Asten	ja	Maashorst	ja
Baarle-Nassau	ja	Meerijstad	ja
Bergeijk	ja	Moerdijk	nee
Bergen op Zoom	nee		
Bernheze	onb	Nuenen, Gerwen en	
Best	onb	Nederwetten	onb
Bladel	nee	Oirschot	nee
Boekel	ja	Oisterwijk	ja
Boxtel	nee	Oosterhout	ja
Breda	ja	Oss	ja
Cranendonck	ja	Reusel-De	
Deurne	ja	Mierden	ja
Dongen	ja	Roosendaal	ja
Drimmelen	ja	Rucphen	onb
Eersel	ja	's-	
Eindhoven	nee	Hertogenbosch	ja
Etten-Leur	ja	Sint-	
Geertruidenberg	ja	Michielsgestel	nee
Geldrop-Mierlo	onb	Someren	ja
Gemert-Bakel	ja	Son en Breugel	nee
Gilze en Rijen	ja	Steenbergen	ja
Goirle	nee	Tilburg	ja
Halderberge	ja	Valkenswaard	ja
Heeze-Leende	ja	Veldhoven	ja
Helmond	ja	Vught	ja
Heusden	ja	Waalre	onb
Hilvarenbeek	onb	Waalwijk	onb
Laarbeek	ja	Woensdrecht	ja
		Zundert	nee

66% van de gemeenten gaf in 2022 aan voldoende personeel voor archeologie te hebben (37 gemeenten)
20% gaf aan onvoldoende (11 gemeenten)
14% onbekend (8 gemeenten)

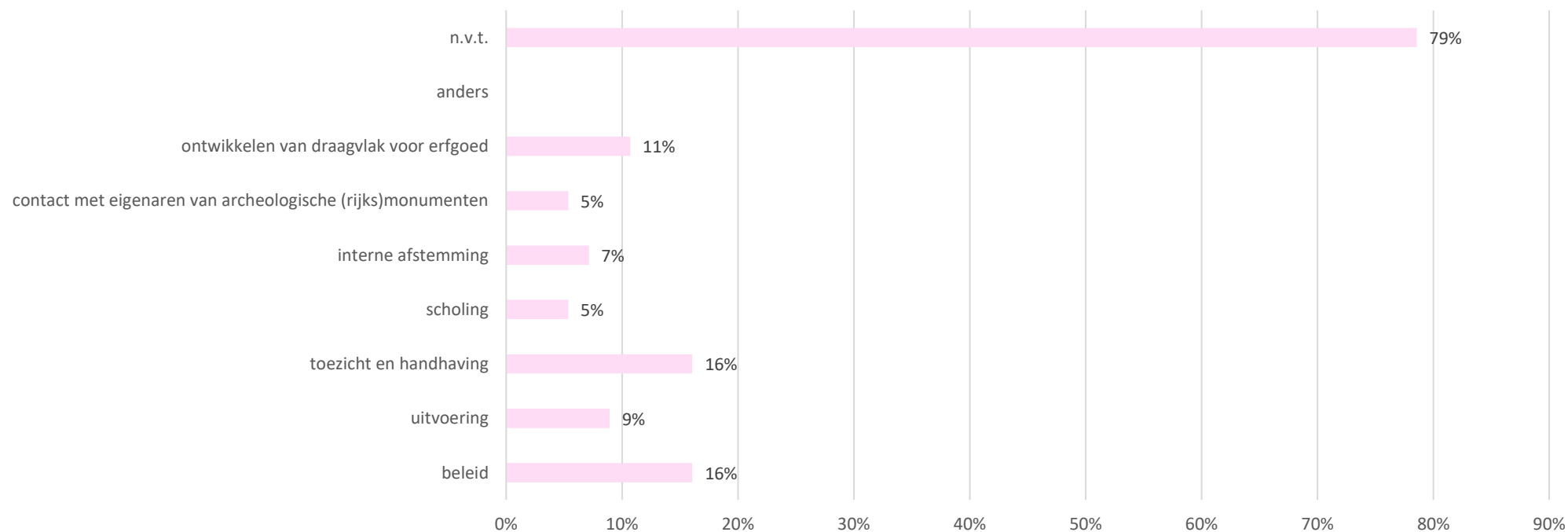
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t monumenten/beschermd gezichten - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

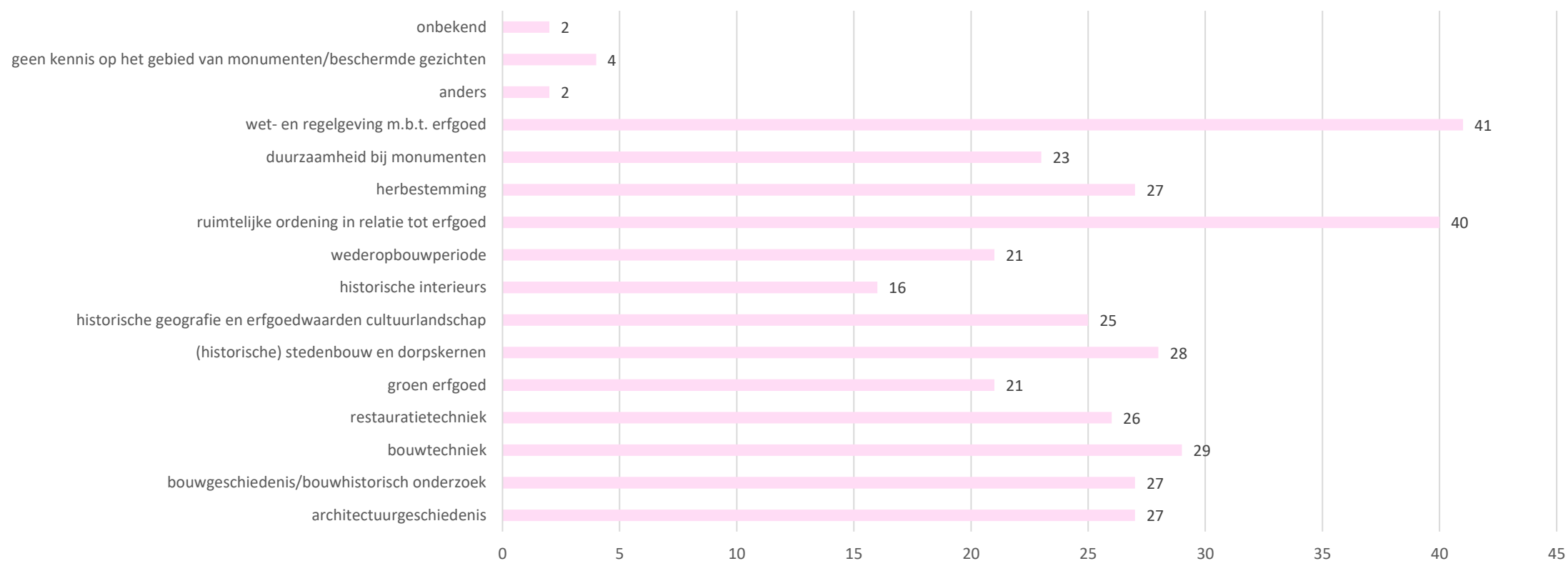
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

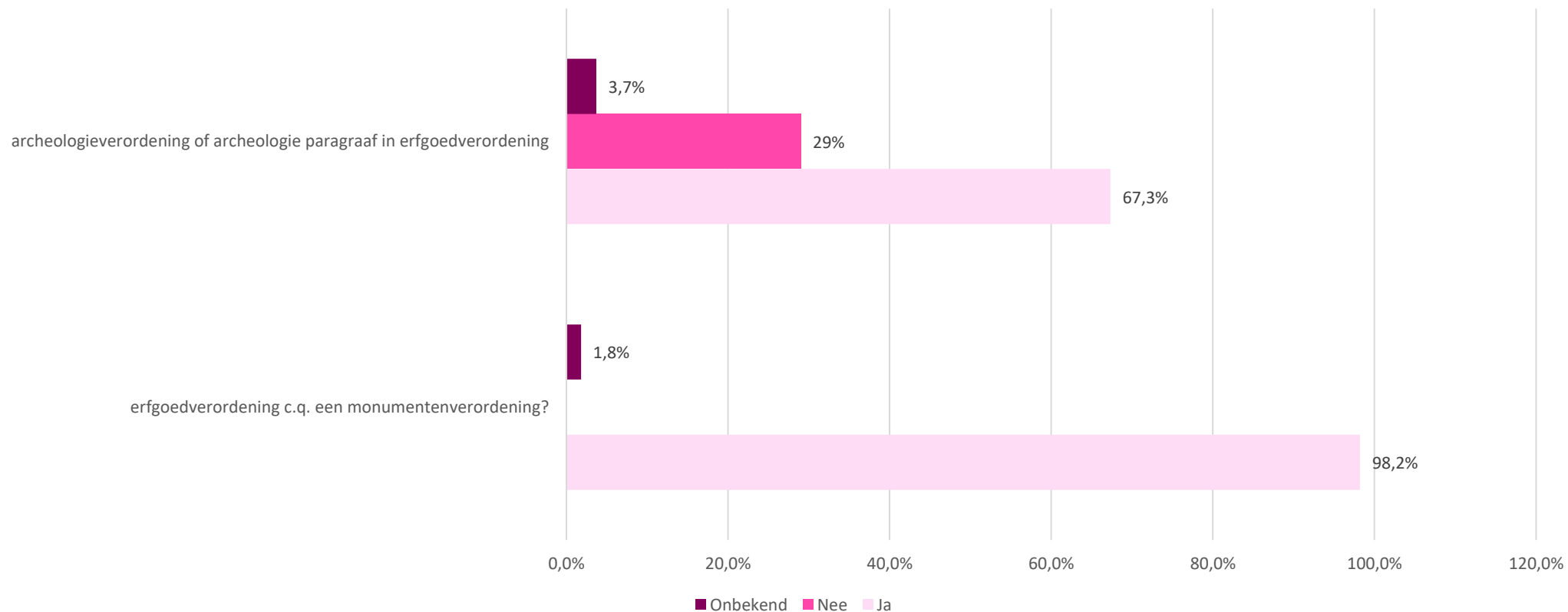
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Noord-Brabant dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (Monitor Inspectie OE 2021)

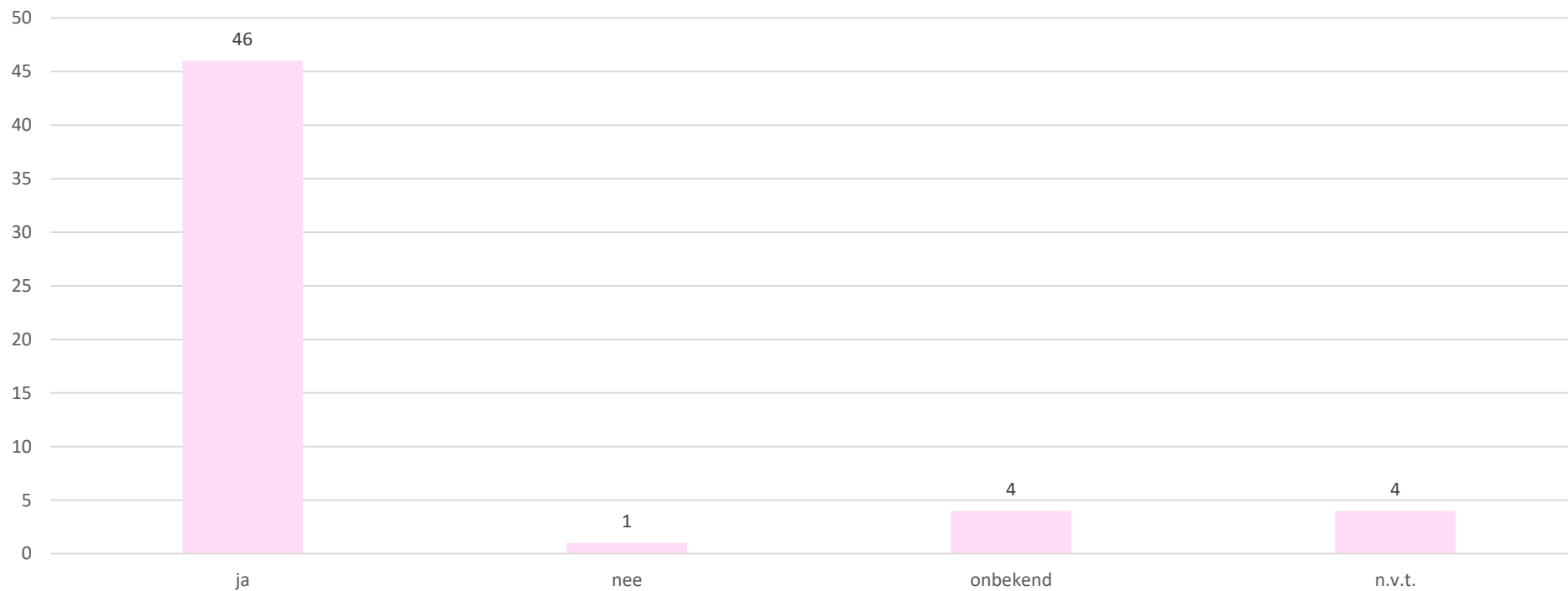
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE – 2021)

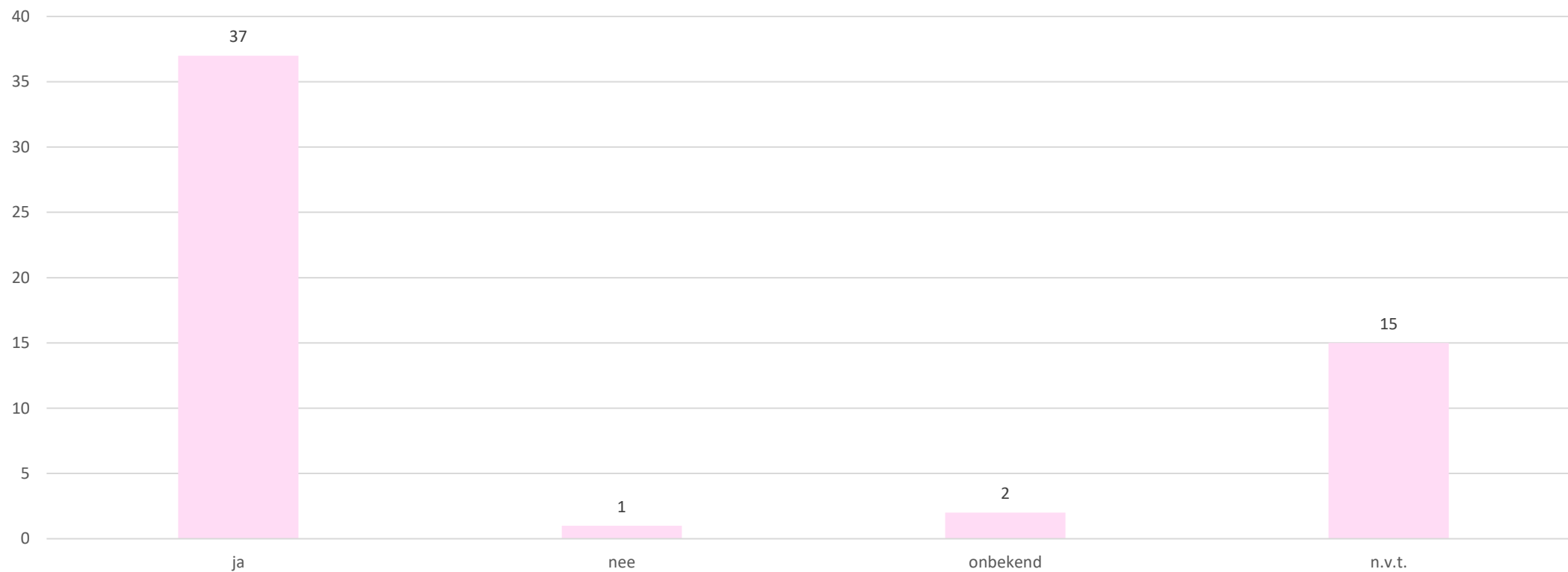
Werkwijze en instrumenten

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

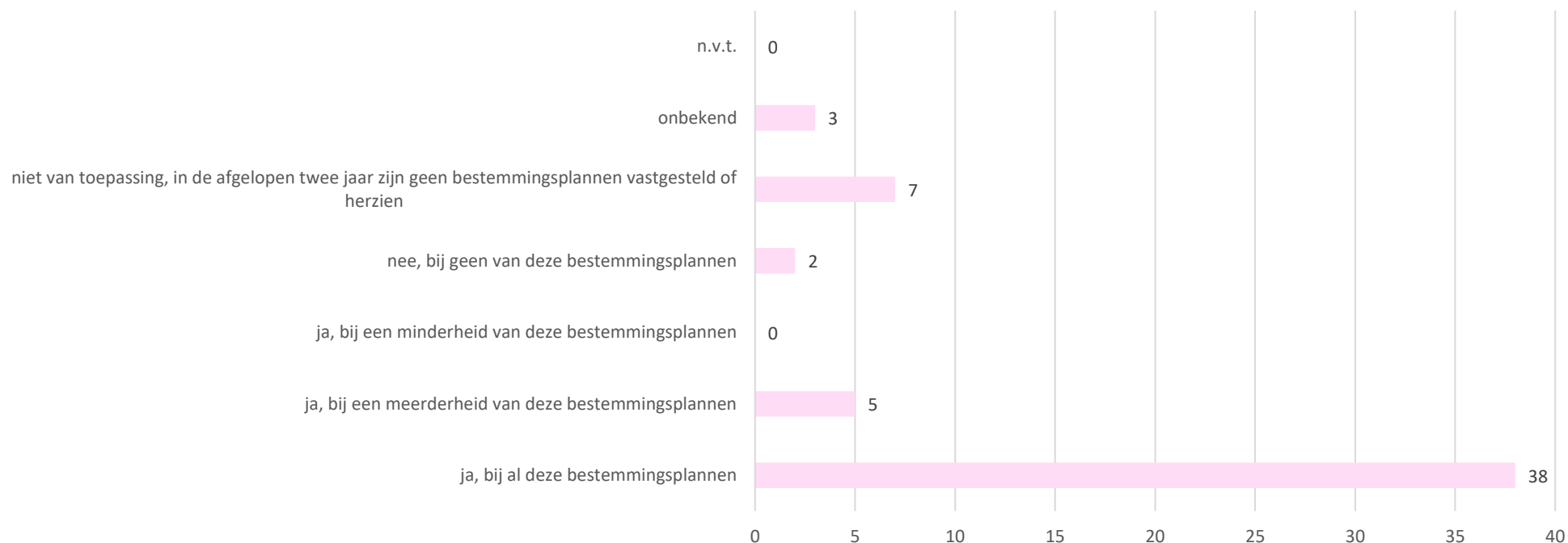
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

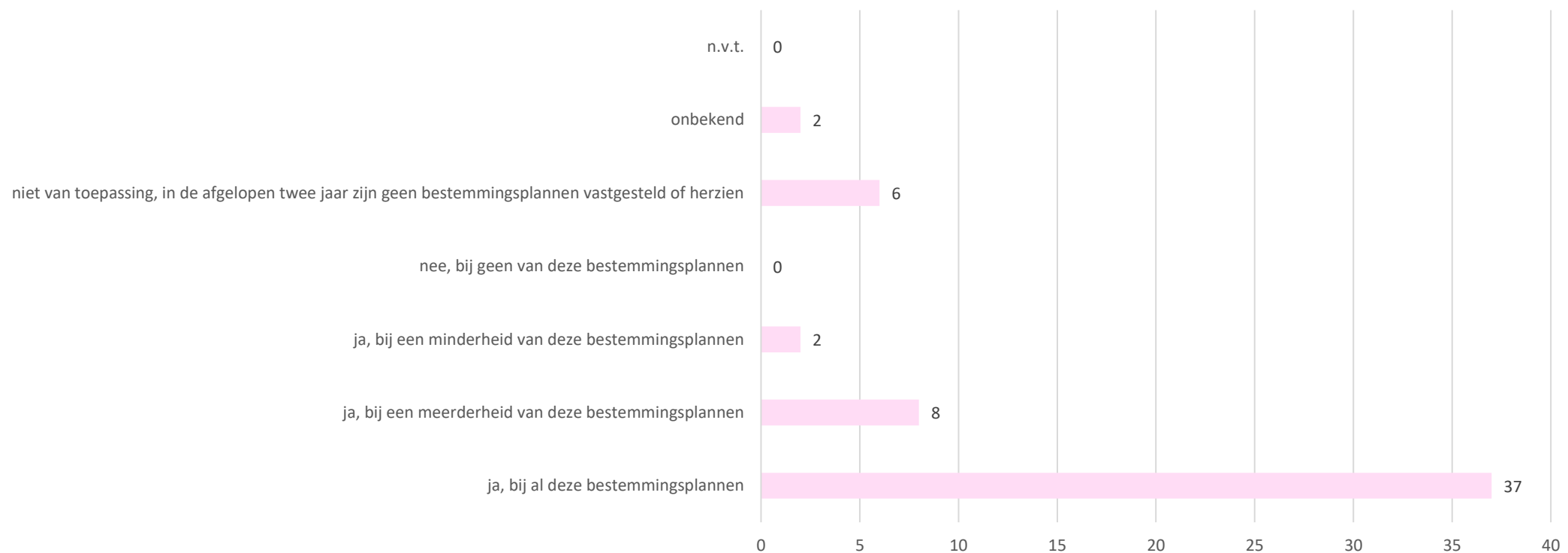
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

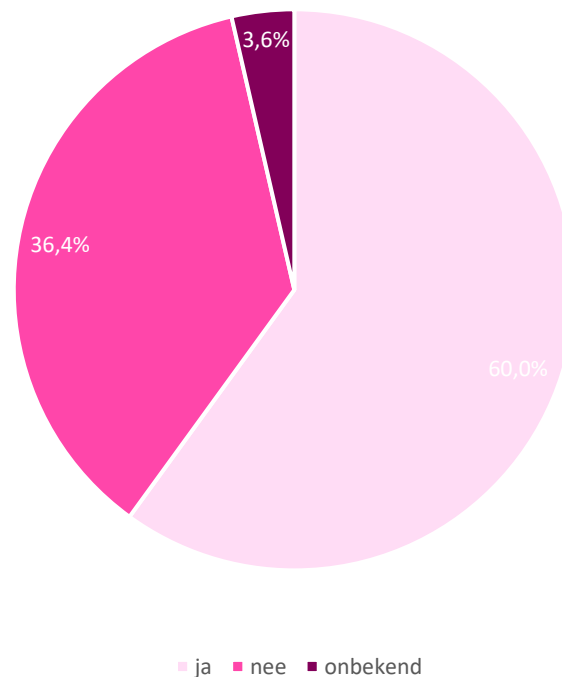
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met in grond aanwezige monumenten (archeologie)? Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE 2021)

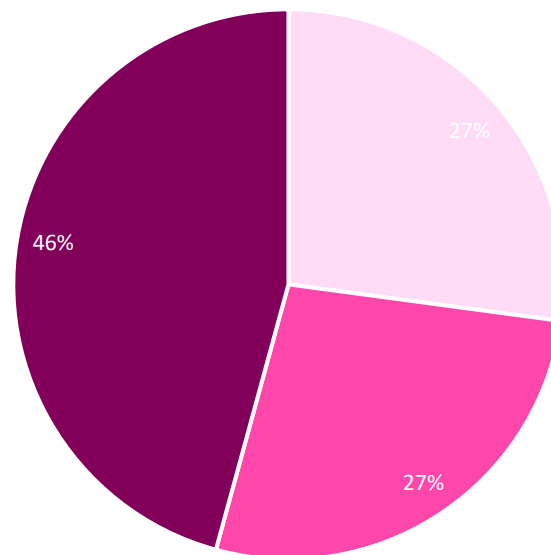
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

Werkwijze en instrumenten

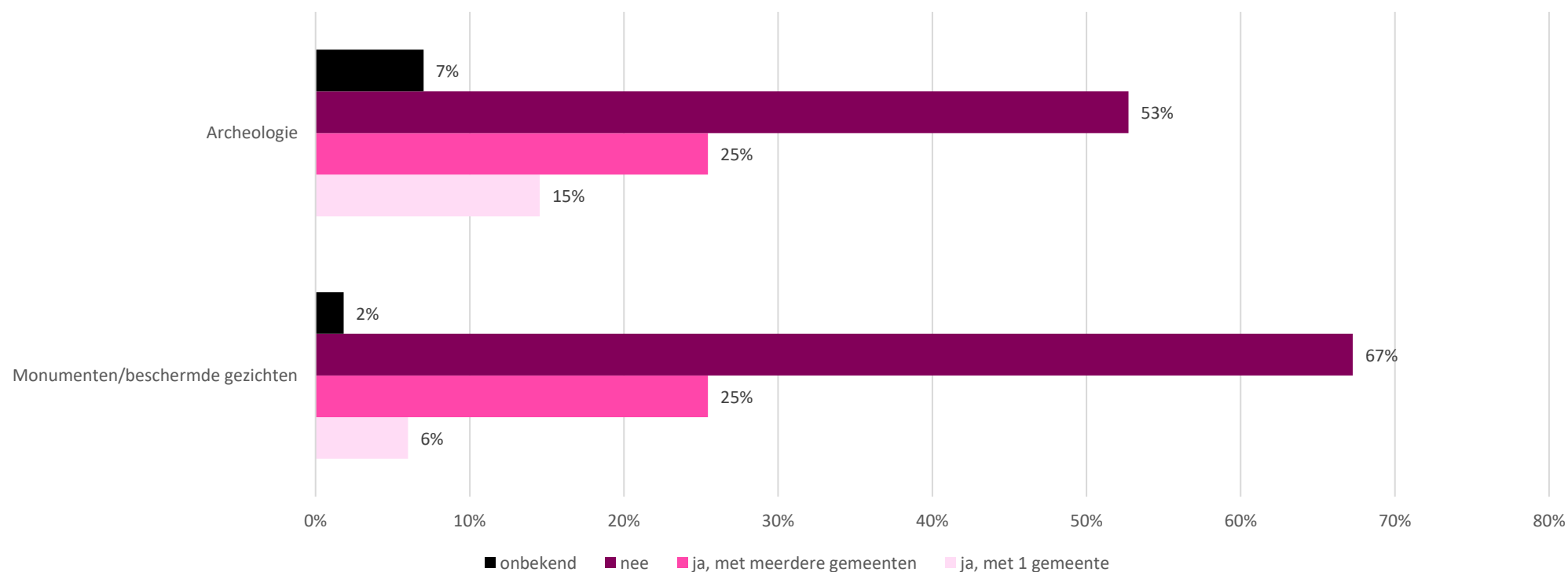
Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

ja nee onbekend

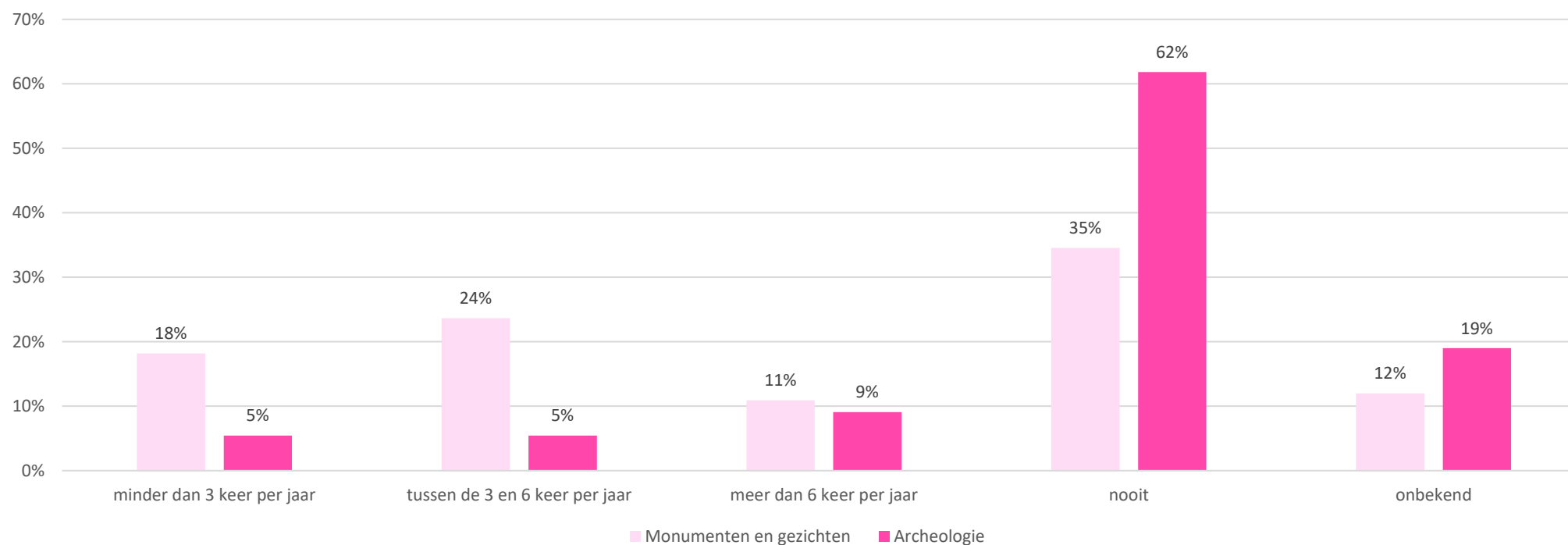
Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) - Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

Samenwerking

Hoe vaak beroep gedaan op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten en archeologie? Noord-Brabant (Monitor Inspectie OE, 2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Opening bijeenkomst en reacties foto

Deelnemers is gevraagd aan te geven van 1-10 in hoeverre erfgoed in Noord-Brabant onder druk staat (zie mentimeter bij einde verslag). De volgende toelichtingen worden gegeven in het vraaggesprek bij de lage cijfers:

- (1): veel ontwikkelingen gaan ten koste van de landschappen
- (1): ruimtelijke opgaven geven spanningsveld voor erfgoed
- (2) bij gemeenten zien we dat niet alles goed gaat. Bestuurlijk commitment voor erfgoed is soms een probleem.
- (3) De wijze waarop met erfgoed wordt omgegaan verschilt per gemeente. De ene gemeente is proactiever dan de ander. Steden hebben het vaak beter op orde. In kleinere dorpen verliest erfgoed het regelmatig van de grotere dynamieken.
- (4): op lange termijn bezien zijn we goed bezig met het erfgoed, maar nog niet alles gaat goed.

Reacties op foto Drenthe

- Diversiteit
- Tekort aan personeel
- Te weinig capaciteit bij gemeentes
- Capaciteit
- Capaciteit
- Bestuurlijke prioriteit ontbreekt
- Capaciteitsproblemen
- Tekort aan kennis & personeel

- Hoog verloop
- Verschil in capaciteit tussen kleine en grote gemeenten
- Expliciete aandacht voor IBT
- Betrouwbare gegevens? Gemeenten vullen ook iets in om de provincie gerust te stellen
- Capaciteit
- Context: gebrek aan samenhang ruimtelijke kwaliteitssturing
- Onvoldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en het maken van beleid
- Grote verschillen in fte
- Onvoldoende erkenning erfgoed
- 1/3 heeft geen beleid
- Breng kleine gemeenten onder bij grote gemeenten
- Relatie ruimtelijke opgaven?
- Tekort aan middelen, ontbreken draagvlak
- Personeelstekort
- Lange termijnvisie besturen
- Te weinig samenwerking
- Extra geld nodig
- Veel fusies dus steeds grotere gemeentes maar toch weinig fte
- Verbetering werkwijze
- Je doet het erbij
- Meer tekort bij monumenten, minder bij archeologie
- Veel te weinig inzet op ruimtelijke kwaliteit bij kleinere gemeenten in termen van samenhang en herkomstwaarde

9. Foto provincie Zeeland

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Zeeland

Datum bijeenkomst:

15 april

Context:

- 13 gemeenten
- Erfgoed Zeeland als provinciaal Steunpunt

Verdiepende onderwerpen/knelpunten bijeenkomsten:

- Deskundigheid en expertise erfgoed voor het werken aan erfgoedopgaven
- Positie van erfgoed(deskundigen) binnen gemeenten en provincie
- Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak voor erfgoed

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Koersdocument Zeeuws Erfgoed (2022)
- Koersdocument Cultuur en Erfgoed 2025-2032 (2024)
- Data Provincie Zeeland en Erfgoed Zeeland m.b.t. beleidskaders voor erfgoed en archeologie in gemeenten

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021,): 3670 rijksmonumenten, 797 gemeentelijke monumenten, 19 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 1 gemeentelijk beschermd stads- en dorpsgezichten, 73 archeologische rijksmonumenten, geen gemeentelijke archeologische monumenten. Zie grafiek in bijlage per gemeente.
- **Provinciale en regionale beleidskaders:**
 - Provincie Zeeland: tot voor kort het koersdocument Zeeuws Erfgoed (2022). Recent is het nieuwe koersdocument Cultuur en Erfgoed 2025-2032 vastgesteld met de volgende ambities: 1) meer dynamiek en samenwerking in de sector, 2) meer producties in en over Zeeland, 3) het cultuurlandschap draagt actief bij aan het vormgeven van de grote transitie, 4) in lijn met het Verdrag van Faro zijn Cultuur & Erfgoed beter behouden, toegankelijk en te benutten voor alle Zeeuwen, 5) Meer jongeren waarderen, produceren en nemen deel aan cultuur en erfgoed.
 - Focus van de provincie komt komende jaren te liggen op meer productie, meer ruimte voor professionals en de innovatiekracht van netwerken. Op inhoudelijke, (artistieke) kwaliteit en het bereiken van zoveel mogelijk Zeeuwen.
 - De provincie wil o.a. komende jaren het contact met de gemeenten op het gebied van archeologie en monumenten intensiveren om haar wettelijke taken optimaler uit te voeren
- **Vigerend beleid gemeenten:** in 2024 hadden niet alle gemeenten vigerend beleid voor gebouwd erfgoed cultuurlandschappen (bron: data Erfgoed Zeeland). Alle gemeenten hadden beleid op archeologie.

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- 7,96 fte (incl. 2 fte tijdelijke inhuur/capaciteit)

Aantallen FTE's gemeente

- Bron: monitor Inspectie OE 2021
- 9 van de 13 gemeenten geven in de monitor aan FTE's voor monumenten en gezichten te hebben, 7 van de 13 bij archeologie.
- **Voldoende FTE's?** 4 van de 13 gemeenten geven aan voor monumenten/gezichten voldoende FTE's te hebben voor beleid, uitvoering en toezicht, 8 van de 13 geven aan onvoldoende. 1 gemeente geeft onbekend op. Voor archeologie is dat respectievelijk 10 van de 13 en 2 van de 13. Ook daar is 1 onbekend.
- Gemeenten hebben niet allemaal voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid.

Werkwijze en inzet instrumentarium

- Erfgoed Zeeland biedt ondersteuning aan gemeenten voor erfgoed. De organisatie biedt o.a. kennisopbouw, informatieverschaffing, advisering en projectontwikkeling op het terrein van archeologie, cultuurhistorie en monumenten. Ook de monumentenwacht en het Zeeuws Archeologisch Depot zijn ondergebracht.
- 92% van de gemeenten heeft een erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 62% van de gemeenten heeft een archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 23% van de gemeenten heeft een cultuurhistorische waardenkaart in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 38% van de gemeenten gebruikt cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)

Samenwerking

- **Belangrijke samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie:**
 - Erfgoed Zeeland
 - Zeeuws Landschap
 - Landschapsbeheer Zeeland
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - 84% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie
 - 38% van de gemeenten werken samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermde gezichten

Controle en toezicht

- Provincie zet jaarlijks vanuit haar IBT-rol een vragenlijst uit onder gemeenten.
- Provincie wil de komende jaren haar op IBT gebied intensiveren

Financiële middelen

Financiële middelen provincie:

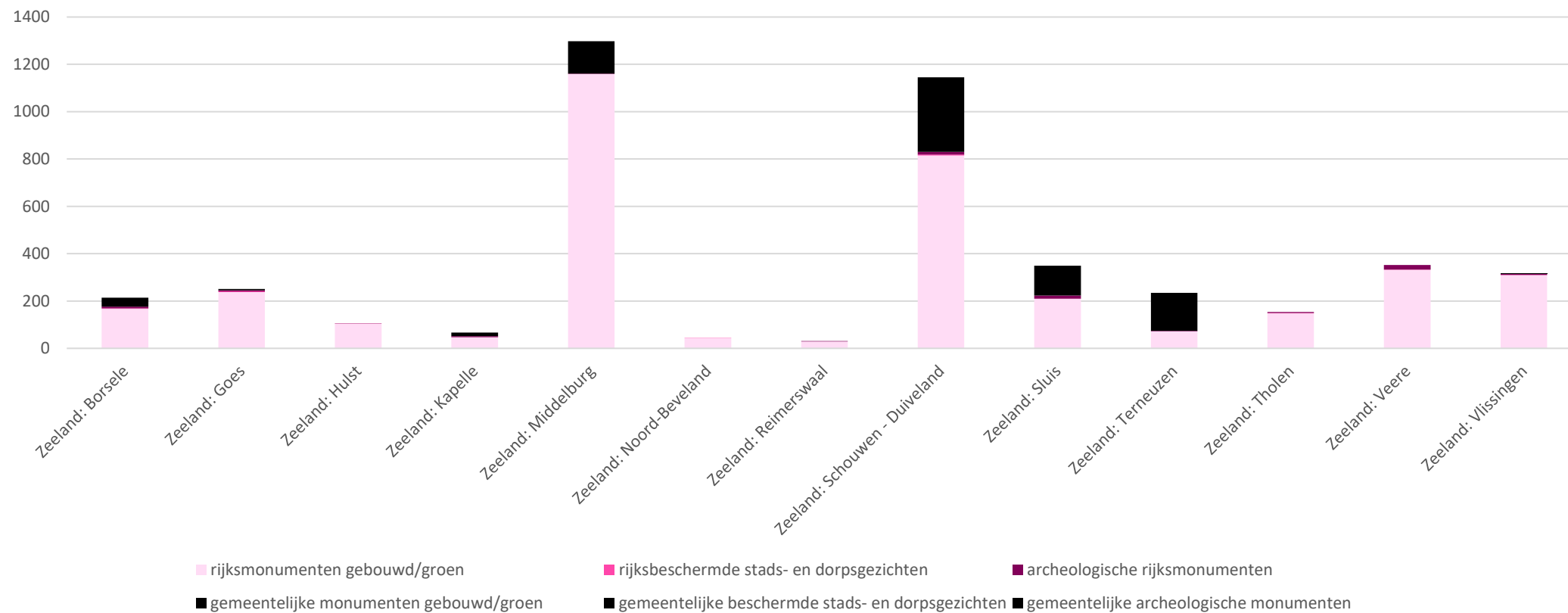
- 4.862.813 beschikbaar voor cultureel erfgoed (begroting 2024)

Financiële middelen gemeenten:

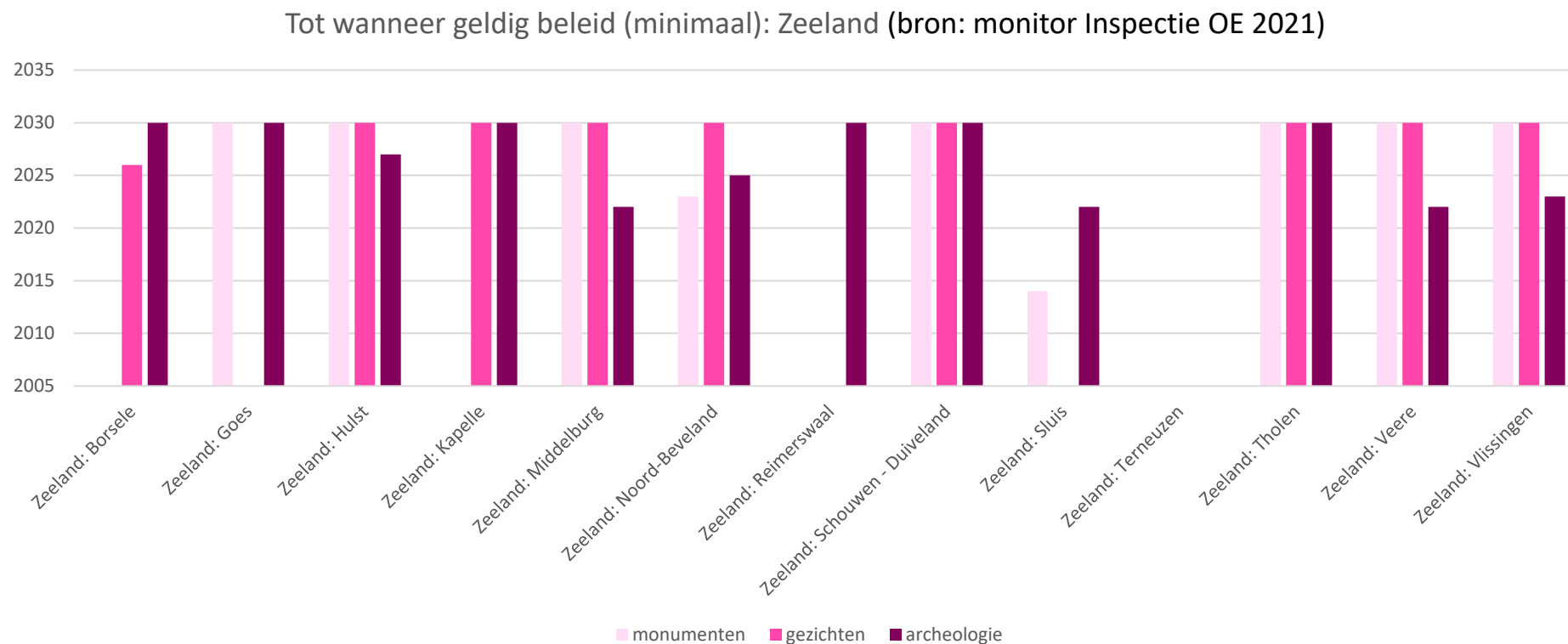
- Onbekend

Doelen en opgaven

Aantal monumenten per gemeente in Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

Doelen en opgaven

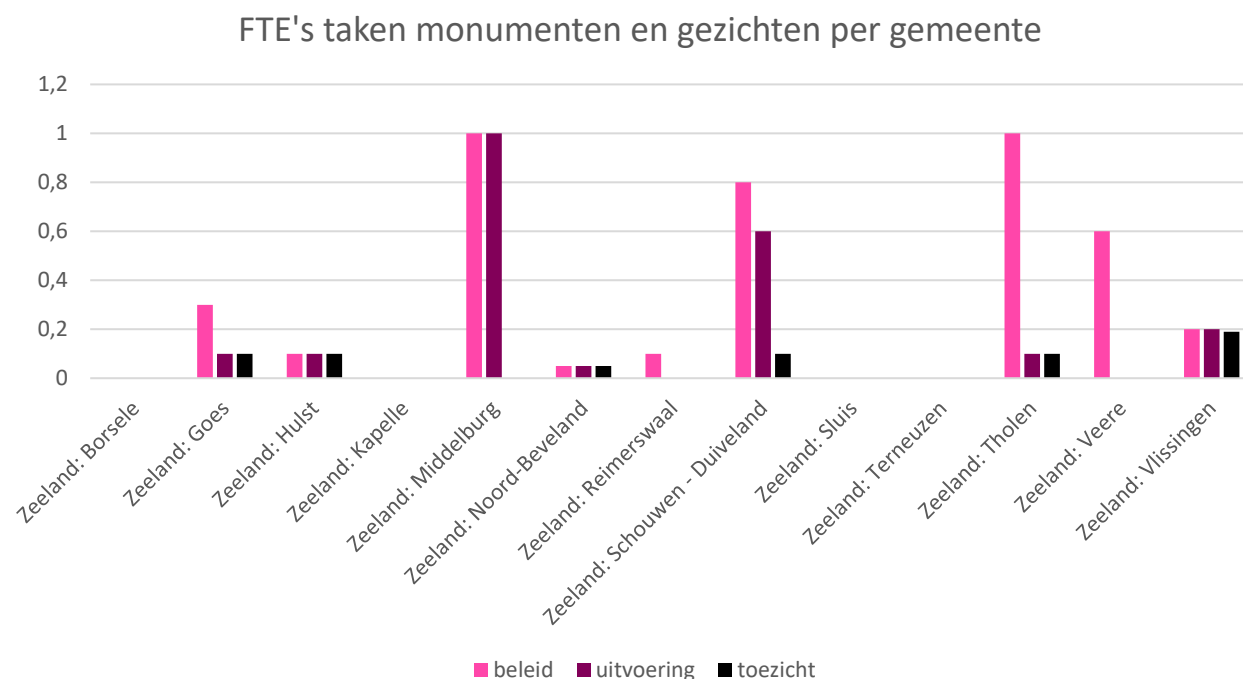
Doelen en opgaven

Actueel beleid bij gemeenten in Zeeland (bron: Erfgoed Zeeland)

Gemeente	Erfgoedbeleid	Jaar	Archeologiebeleid	Jaar
Borsele	Beleidsnota Monumenten en Dorpsvernieuwing		2006 Archeologiebeleid gemeente Borsele	2011
Goes	Beleidsnota Cultureel Erfgoed		2013 Archeologiebeleid gemeente Goes	2011
Hulst	Nee		Hulst Archeologie- en Aardkundebeleid	2017
Kapelle	Nee, wel beleid zonnepanelen op erfgoed		2022 Archeologiebeleid gemeente Kapelle	2011
Middelburg	Nee		Nota Archeologische Monumentenzorg Walcheren 2016-2022	2015
Noord-Beveland	Nee		Archeologiebeleid gemeente Noord-Beveland	2011
Reimerswaal	Nee		Archeologiebeleid gemeente Reimerswaal	2011
Schouwen-Duiveland	Nota integraal erfgoedbeleid 2012-2018		2012 Beleidsplan Archeologie	2008
Sluis	Erfgoedvisie		2013 Archeologiebeleid & Onderzoeksagenda Sluis 2017	2017
Terneuzen	Nee		De onderste steen boven? Interim-beleid archeologie gemeente Terneuzen	2011
Tholen	Erfgoedvisie Trots op Tholen		2021 Archeologiebeleid gemeente Tholen	2011
Veere	Structuurvisie Cultuurhistorie		2015 Nota Archeologische Monumentenzorg Walcheren 2016-2022	2015
Vlissingen	Nee		Nota Archeologische Monumentenzorg Walcheren 2016-2022	2015

Organisatie en personeel

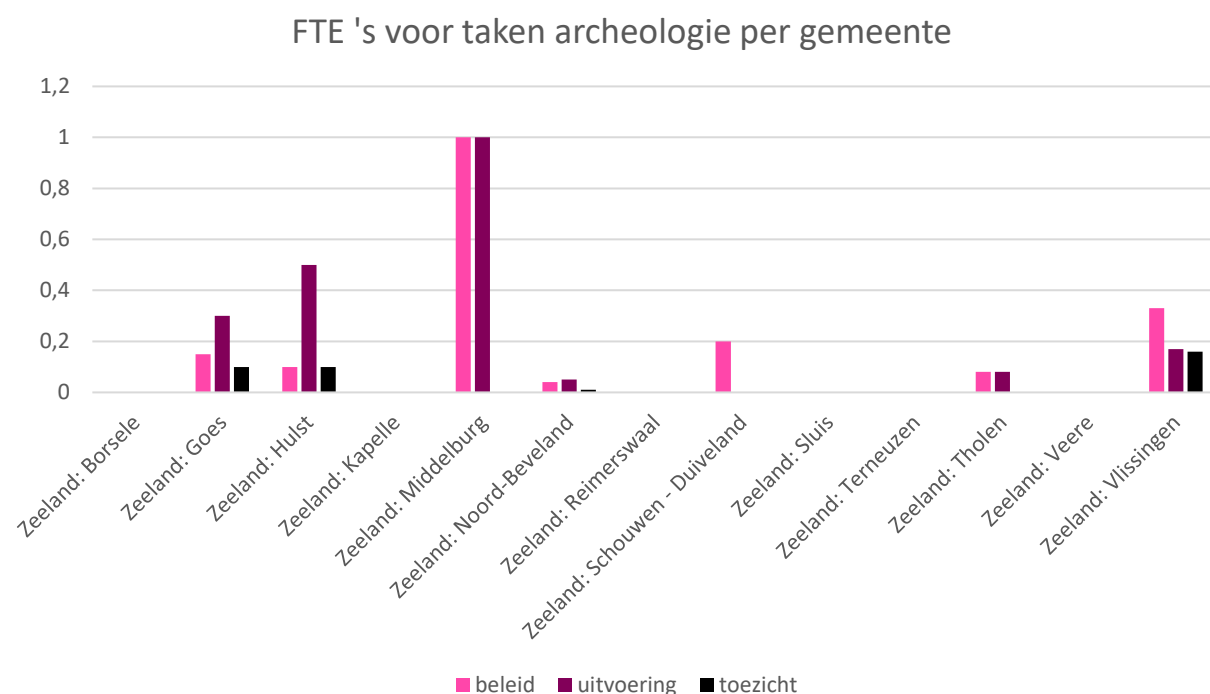
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of ze voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Zeeland	Voldoende personeel voor monumenten?
Borsele	nee
Goes	nee
Hulst	ja
Kapelle	ja
Middelburg	nee
Noord-Beveland	ja
Reimerswaal	nee
Schouwen - Duiveland	ja
Sluis	nee
Terneuzen	nee
Tholen	onbekend
Veere	nee
Vlissingen	nee

Organisatie en personeel

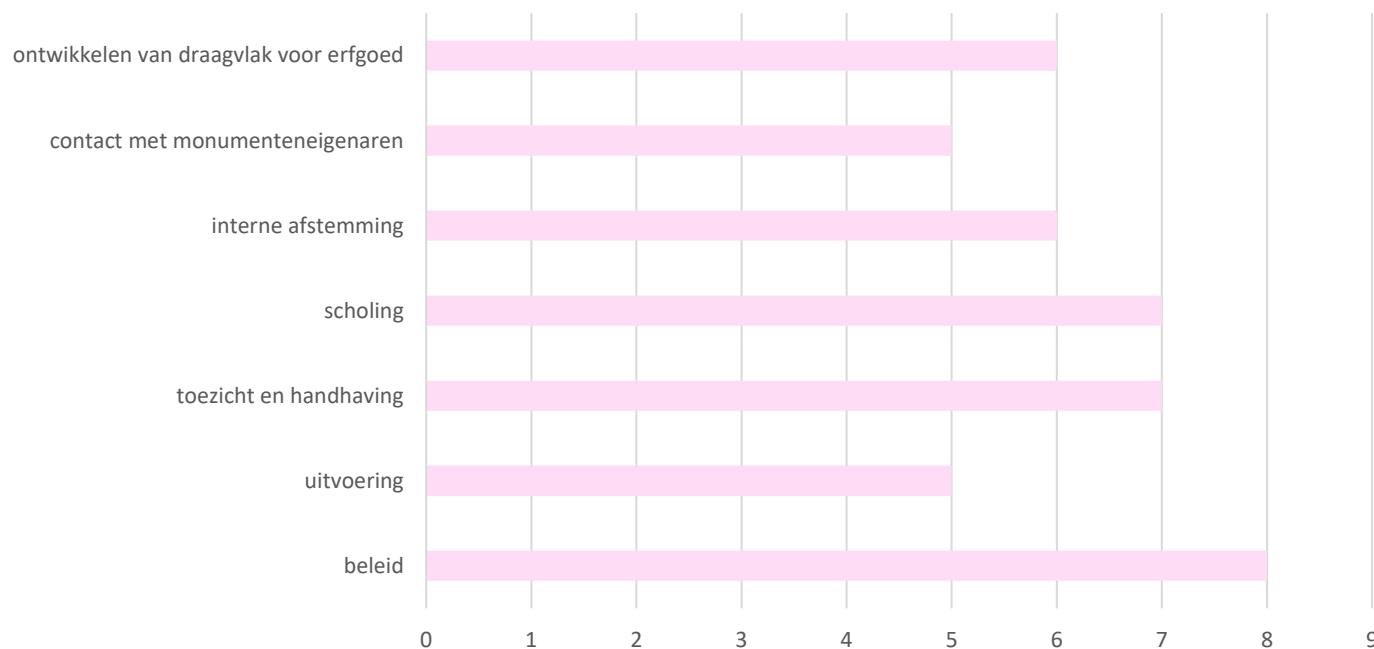
Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of ze voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Zeeland	Voldoende personeel voor archeologie?
Borsele	onbekend
Goes	ja
Hulst	ja
Kapelle	ja
Middelburg	ja
Noord-Beveland	ja
Reimerswaal	ja
Schouwen - Duiveland	ja
Sluis	ja
Terneuzen	nee
Tholen	ja
Veere	nee
Vlissingen	ja

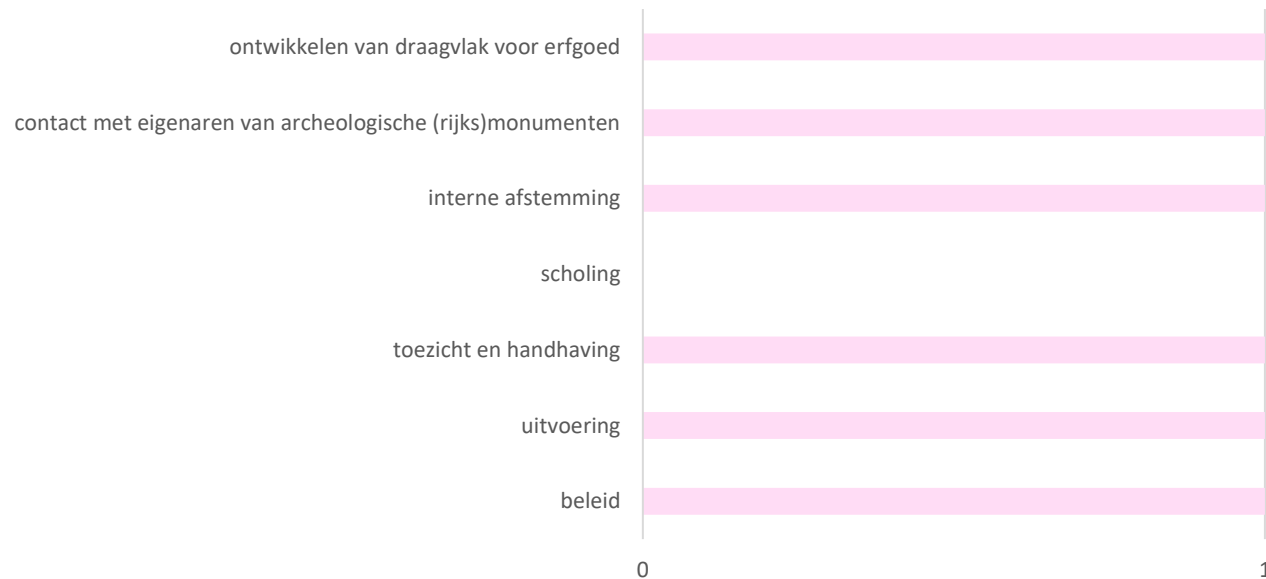
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Zeeland dat aangeeft niet aan betreffende taken tbv monumenten/beschermde gezichten toe te komen (bron: monitor Inspectie OE 2021)

Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Zeeland dat aangeeft niet aan betreffende taken tbv archeologie toe te komen. (bron: monitor Inspectie OE 2021)

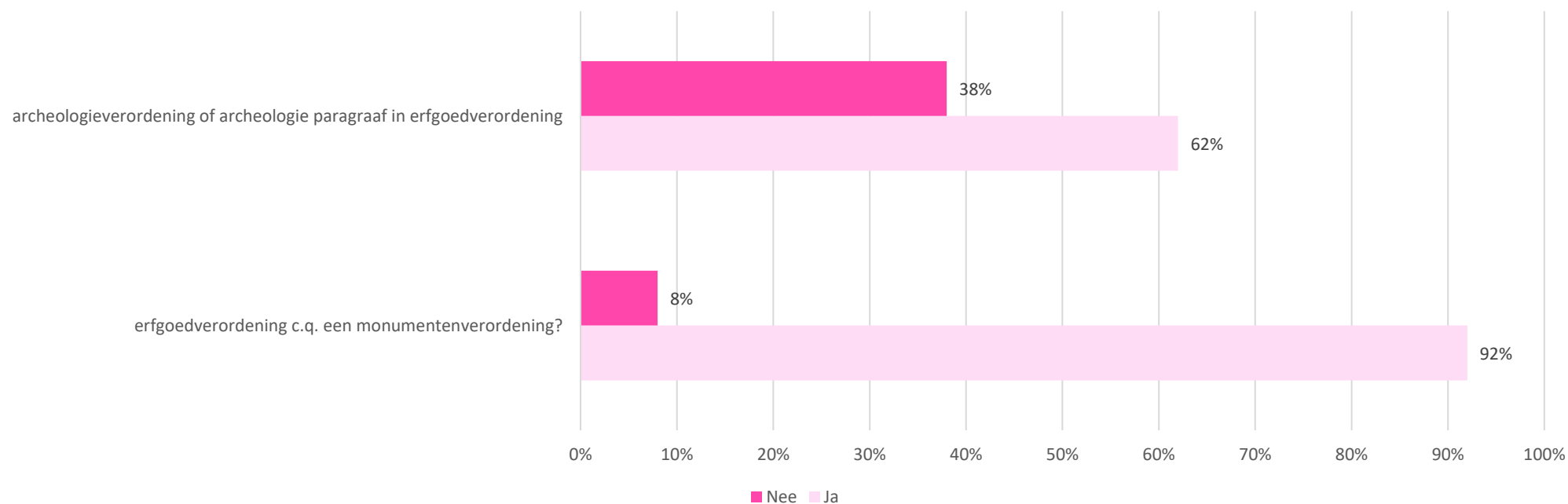
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Zeeland dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (bron: monitor Inspectie OE 2021)

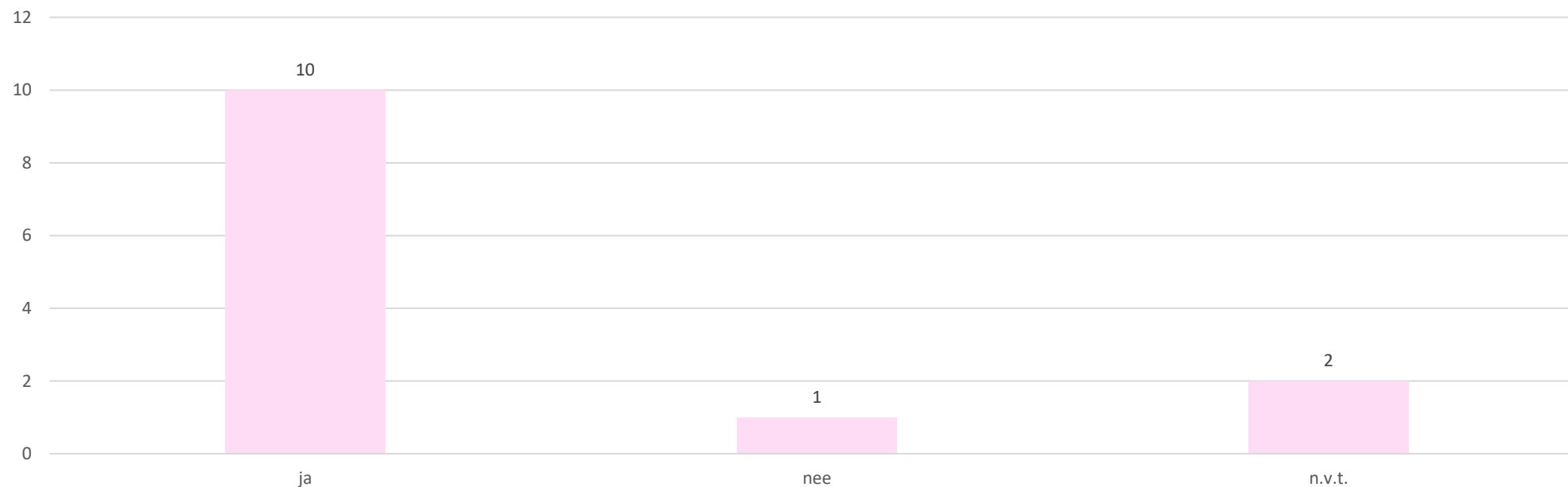
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening - Zeeland

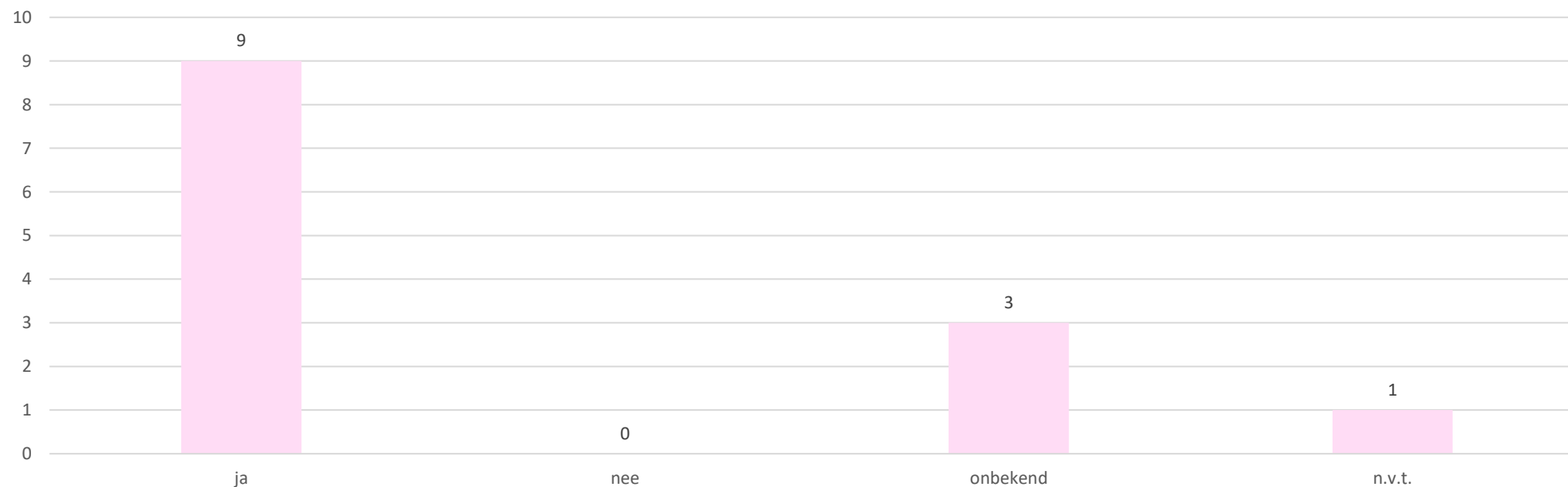
Werkwijze en instrumenten

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? -
Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

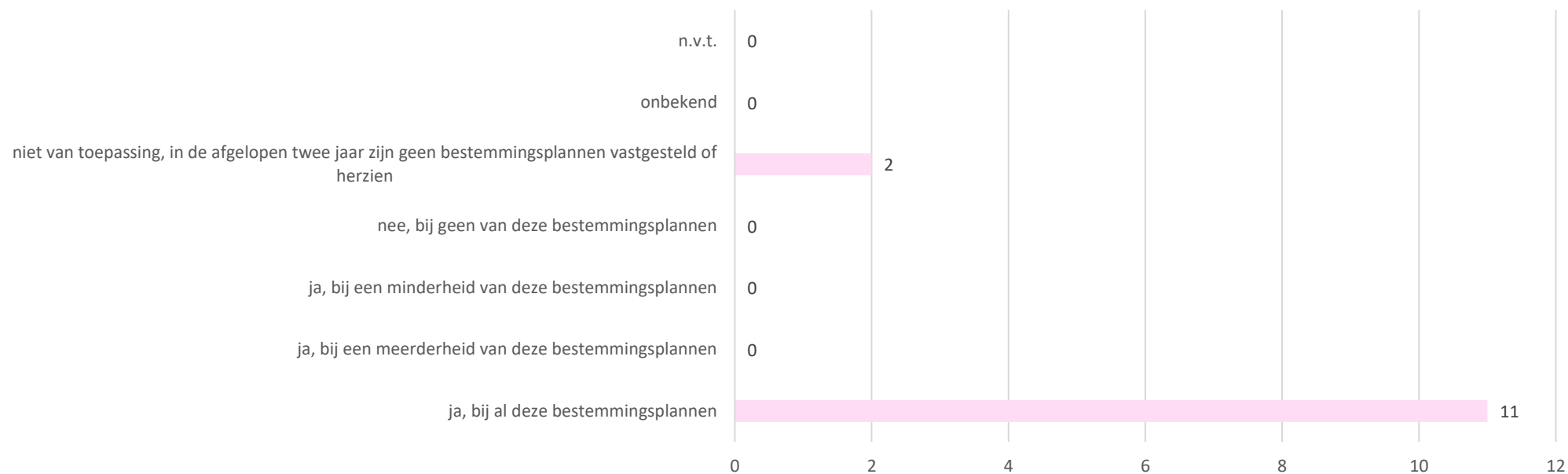
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? (aantal gemeenten) - Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

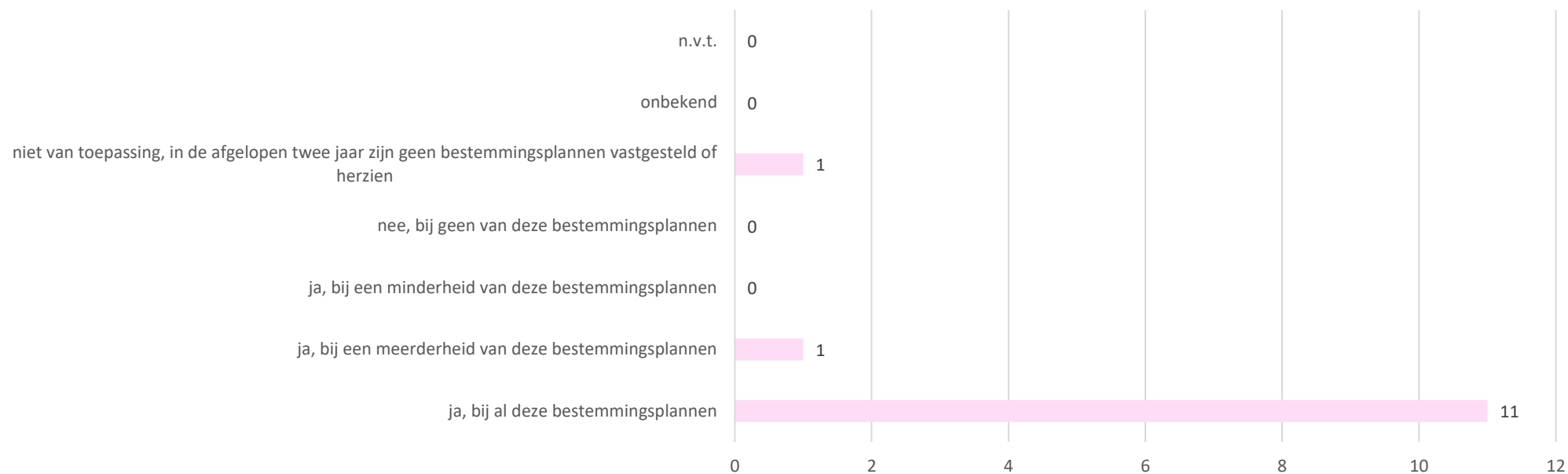
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) – Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

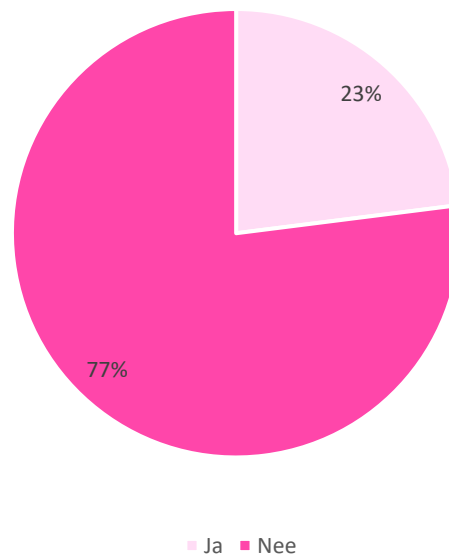
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met in grond aanwezige monumenten (aantal gemeenten)? - Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

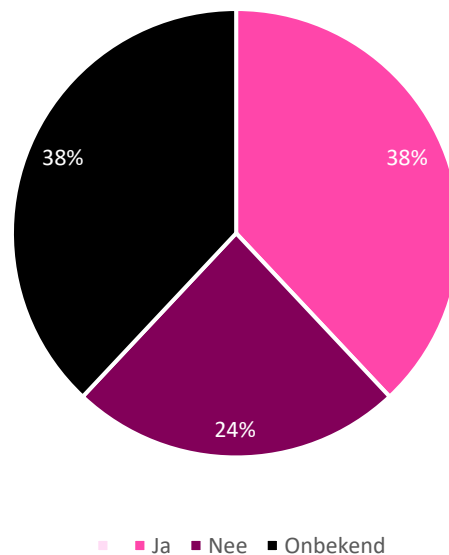
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart - Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

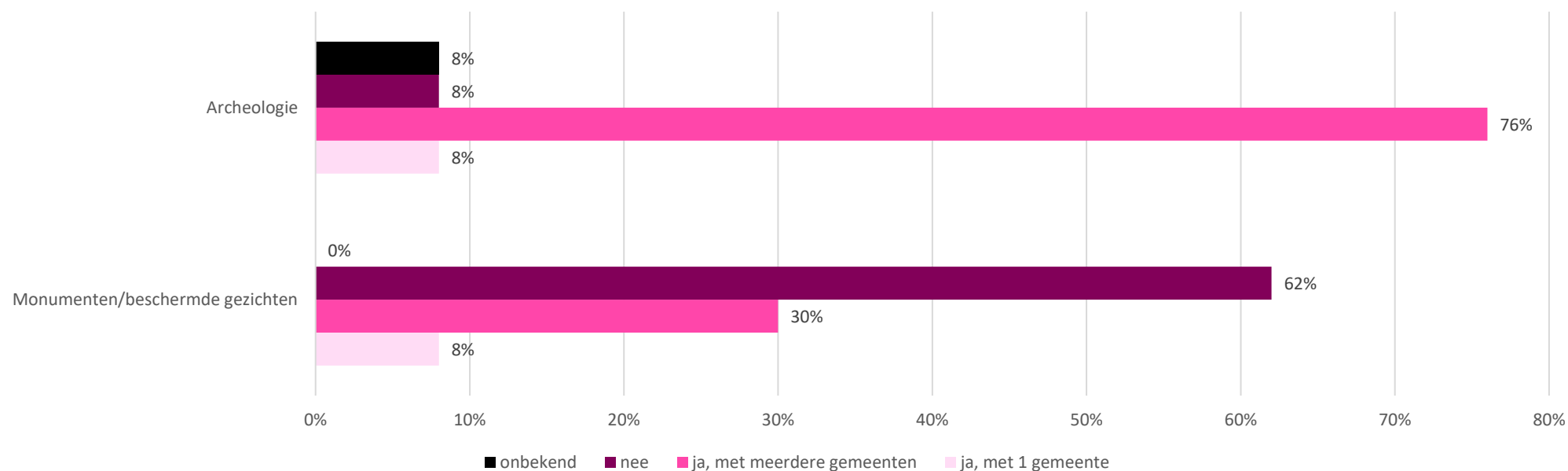
Werkwijze en instrumenten

Percentage van gemeenten dat cultuurhistorische kennis gebruikt bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid - Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

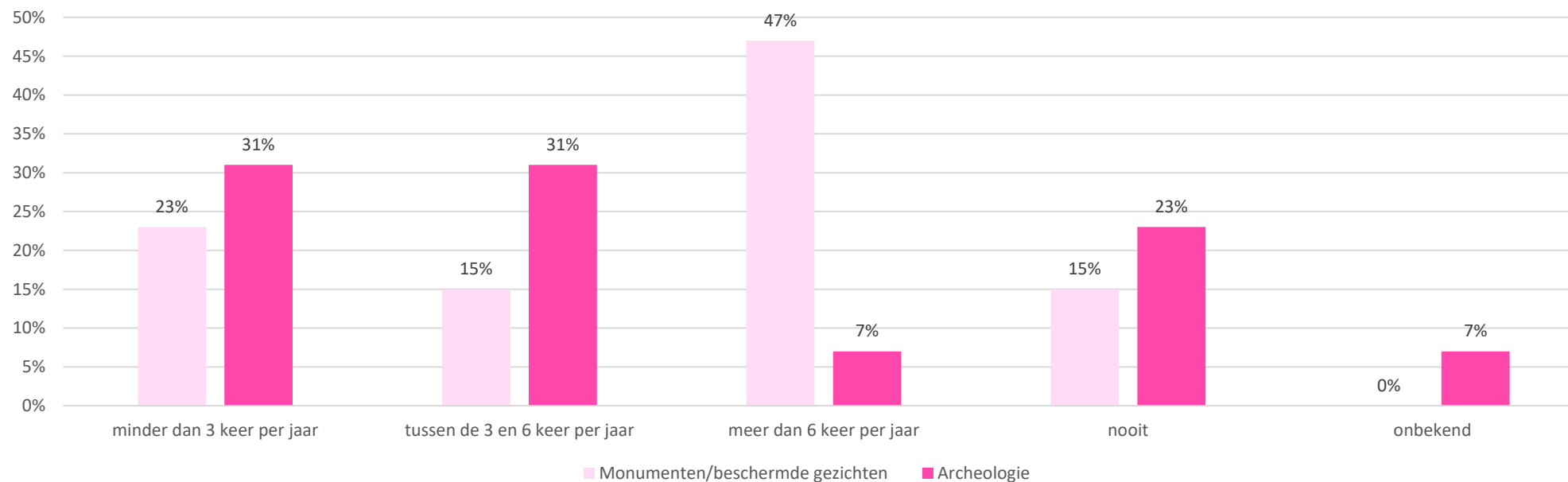
Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) – Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

Samenwerking

Percentage gemeenten dat in welke frequentie beroep doet op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten of archeologie - Zeeland (bron: monitor Inspectie OE 2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Mentimeter en reacties foto

Aan het begin van de bijeenkomst wordt met deelnemers gesproken over de staat van het erfgoed in Zeeland. Deelnemers worden gevraagd om op een lijn van '1-10' te staan. Over de gehele breedte van de lijn staan mensen. Bij de lage cijfers zijn o.a. reacties:

- Het is knokken voor erfgoed in de gemeentelijke organisatie
- Strijd met andere domeinen om aandacht voor cultureel erfgoed
- Bestuurlijk draagvlak: soms geen intrinsieke motivatie voor erfgoed
- Eigenaren van monumenten lopen tegen veel regels aan
- Verduurzaming van monumenten is een grote opgave
- Deskundigheid en capaciteit voor gebouwd erfgoed bij gemeenten moet veel beter
- Grote uitdaging bij kennis binnen gemeenten
- Basisstructuur landschap staat onder druk

Bij hogere cijfers (vanaf 6.5) zijn o.a. reacties:

- Op archeologie wordt veel samengewerkt
- Afgelopen 50 jaar veel bereikt voor erfgoed in Zeeland
- Aantal gemeenten geeft aan dat ze beleid hebben gemaakt voor erfgoed. De oproep is om keuzes te maken, beleid te maken, en deze te vertalen naar bestemmingsplannen/omgevingsplan.

De onderzoekers geven een toelichting op het voorbereidingsrapport en de 'foto' van Zeeland. Hierop komen de volgende reacties via de mentimeter:

Reacties op foto Zeeland

- Weinig ambtelijke capaciteit bij gemeenten
- Toch verouderde info. Misschien aanpassen na de momenteel in te vullen erfgoedmonitor voor een actueel beeld.
- Weinig aandacht voor het landschap
- Gebrek toezicht door ondercapaciteit
- Weinig fte's
- Er is al best veel samenwerking, alleen nog niet op alle gebieden
- Veel gemeenten geven aan dat aantal FTE onvoldoende is
- Gemeenten hebben vergelijkbare problemen
- Zie weinig op gebied van handhaving
- Weinig over handhaving
- Veel fte provincie niet zichtbaar voor gemeente
- Nog weinig info over kennisniveau bij de gemeenten
- Archeologie lijkt goed geregeld, ander erfgoed minder
- Plaatje FTE provincie is incl. archeologie en 2 FTE vacant en 2 FTE ziekteverlof
- Grotere rol voor Erfgoed Zeeland
- Te rooskleurig beeld fte's
- Weinig capaciteit, bij beleid, vergunningverlening en toezicht

10. Foto provincie Zuid-Holland

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Zuid-Holland

Datum bijeenkomst: 1 juli 2024

Context:

- 50 gemeenten (2024), 52 gemeenten (2021)

Verdiepende onderwerpen/knelpunten:

- Wat heb je nodig om goed je werk te kunnen doen, waar liggen knelpunten en oplossingen? (denk aan capaciteit, deskundigheid, bestuurlijk draagvlak, samenwerking)
- Positie van erfgoed in de ruimtelijke opgaven en transitie
- Taakopvatting ten aanzien van (wettelijke) taken voor erfgoed: wat is duidelijk of minder duidelijk, waar loop je tegenaan?

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021): 8.985 rijksmonumenten, 10.844 gemeentelijke monumenten, 65 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 36 gemeentelijke beschermd stads- en dorpsgezichten, 53 archeologische rijksmonumenten, 75 gemeentelijke archeologische monumenten. Zie grafiek in bijlage per gemeente.
- **Provinciale en regionale beleidskaders:**
- Provincie heeft voor beleid en uitvoering 7 erfgoedlijnen centraal staan: Neder-Germaanse Limes, Oud Hollandse Waterlinie, Atlantikwall, Landgoederzone, Trekvaarten, Historisch Haringvliet en Waterdriehoek. Daarnaast subsidieert de provincie ook (Rijks)monumenten, zoals boerderijen en kerken, en helpt ook bij herbestemming van monumenten. Ook zorgt provincie voor het beschermen, beleven en benutten van archeologisch erfgoed (en beheren we het provinciaal archeologisch depot).
- Via de provinciale omgevingsverordening beschermt de provincie verschillende soorten erfgoed: kroonjuwelen (=waardevolle provinciale landschappen), landgoed- en kasteelbiotopen, molenbiotopen, werelderfgoederen en archeologische terreinen. Dit beschermen gebeurt door het provinciaal belang mee te adviseren bij ruimtelijke planvorming, die via de gemeenten loopt.
- Vigerend beleid gemeenten: in 2021 hadden niet alle gemeenten vigerend beleid voor zowel gebouwd erfgoed, archeologie als cultuurlandschappen (bron: Monitor Inspectie OE 2021, zie grafiek in bijlage).
- In 2024 had 54% van de gemeenten een algemeen beleidskader voor erfgoed (data Erfgoedhuis 2024)
- 42% van de gemeenten had in 2024 een kerkenvisie of was daarmee bezig
- Een aantal gemeenten hebben (voorsortierend op de Omgevingswet) einde 2023 (of al eerder) een verordening op de fysieke leefomgeving vastgesteld. Een aantal hiervan is een volledige verordening, maar er zijn ook casco-verordeningen bij die nog gevuld moeten gaan worden. De Omgevingswet is een vliegwieltje voor een actualiseringsslag.

Werkwijze en inzet instrumentarium

- 94% van de gemeenten gaf aan een erfgoedverordening te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). 71% van de gemeenten gaf aan een archeologieverordening of paraaf in de erfgoedverordening te hebben (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 44% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 35% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). Bij 44% is dit onbekend.
- 94% van de gemeenten had in 2024 een archeologische verwachtingskaart (data Erfgoedhuis 2024)
- Provincie heeft een subsidieregeling Erfgoedlijnen Zuid-Holland. PS besluit jaarlijks over de bijdrage aan de projecten uit het Maatregelenpakket Erfgoedlijnen. De partijen kunnen na vaststelling hiervan een aanvraag indienen.
- Erfgoedhuis bezoekt jaarlijks iedere gemeente om ondersteuningsvragen op te halen. Bij vragen die ook voor andere gemeenten relevant zijn wordt de beantwoording/ondersteuning ook aangeboden aan andere gemeenten.
- Als gemeente tegen een knelpunt aanlopen organiseert het Erfgoedhuis vaak een bijeenkomst om de gemeente tools te bieden.
- Erfgoedhuis is sinds kort regiowijds gaan werken. Binnen elke deelregio van Zuid-Holland wordt een netwerk gevormd waarbinnen gemeenten ondersteund kunnen worden, kunnen samenwerken (ook met maatschappelijke organisaties) en van elkaar kunnen leren. Vanuit het Erfgoedhuis zijn er aanspreekpunten per regio.

Samenwerking

- **Samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie:**
 - Dorp, Stad en Land
 - RCE
 - Vrijwilligersorganisaties (AWN, historische verenigingen, etc.)
 - Vaste externe bureaus als samenwerkingspartners
 - Landelijke organisaties als FGM en Restauratiefonds ook belangrijke partners
- Samenwerking langs erfgoedlijnen: elke erfgoedlijn kent een netwerk van belanghebbenden die via erfgoedtafels samenkomen (tussen 20-50 partijen per tafel).
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - 58% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 36% van de gemeenten werken samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermd gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021)
- Tussen Erfgoedhuis en Provincie is er geregeld overleg. Partijen komen samen ook twee keer per jaar samen met de RCE.

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- Ca. 28 FTE bij provincie Zuid-Holland voor erfgoed + archeologie (inclusief cultuur en bibliotheken)

Aantallen FTE's gemeente

- Bron: monitor Inspectie OE 2021.
- Aantallen FTE's gemeenten worden nog uitgevraagd
- **Voldoende FTE's** 38% van de gemeente gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor monumenten en gezichten, 42% gaf aan onvoldoende. 20% onbekend.
- 60% van de gemeente gaf in 2021 aan voldoende FTE's te hebben voor archeologie, 27% gaf aan onvoldoende. 13% onbekend.
- Niet alle gemeenten komen aan hun taken toe m.b.t. erfgoed in de fysieke leefomgeving (2021)
- Gemeenten geven niet allemaal aan voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid (2021)

Financiële middelen

Financiële middelen provincie:

- Ca. 28 miljoen voor erfgoed totaal (zie sheet), inclusief archeologie, cultuur en bibliotheken.

Financiële middelen gemeente:

- Wordt nog uitgevraagd bij gemeenten

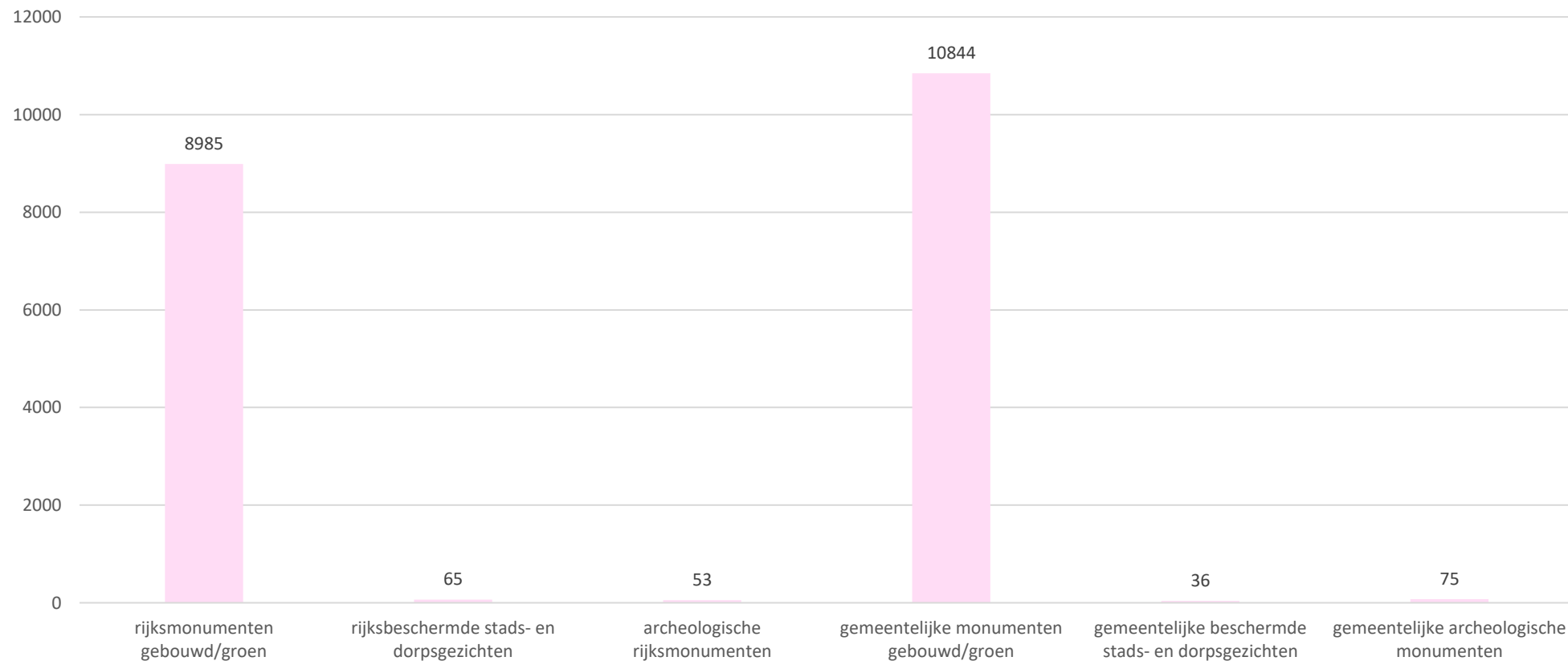

Controle en toezicht

Toelichting IBT vanuit provincie: tot op heden was het IBT in Zuid-Holland op het gebied van erfgoed heel basic. Er werd de afgelopen jaren maar getoetst op één criterium, namelijk het wel of niet hebben van een monumenten- of erfgoedcommissie. In 2023 zijn er op een drietal momenten gesprekken gevoerd met de Zuid-Hollandse gemeenten om tot een actievere invulling van de provinciale IBT-taak op het gebied van erfgoed te komen. Hier bleek veel steun voor te bestaan. Met terugwerkende kracht wordt het toezicht per 1-1-2024 geïntensiveerd, met een beoordeling op basis van niet één, maar vier criteria. Als bij tenminste twee van de vier criteria zorgen bestaan over de taakuitvoering bij de gemeenten, zal er een gesprek worden gevoerd. Ook spelen externe signalen – die via ons klantcontactcentrum worden gemeld – een rol in de beoordeling in de afweging om wel of niet tot een gesprek met een gemeente over te gaan.

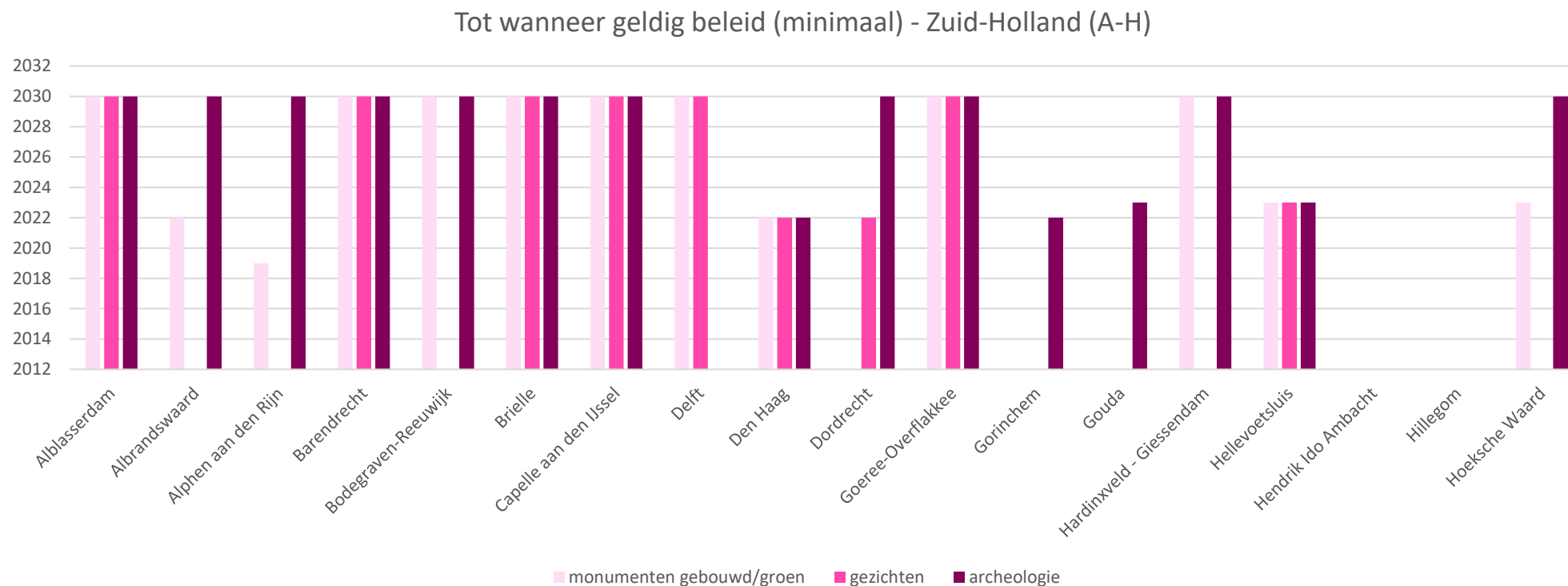
Doelen en opgaven

Aantal monumenten (Bron: Inspectie OE 2021)

Doelen en opgaven

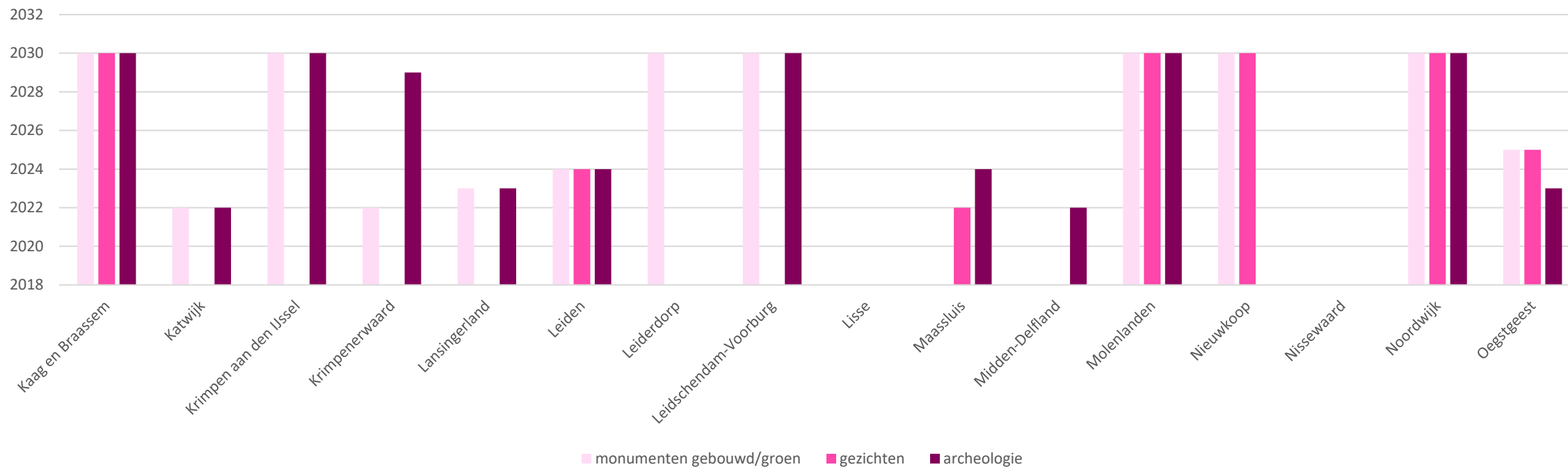
Uit monitor Inspectie OE 2021: hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)?

Doelen en opgaven

Uit monitor Inspectie OE 2021: Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)?

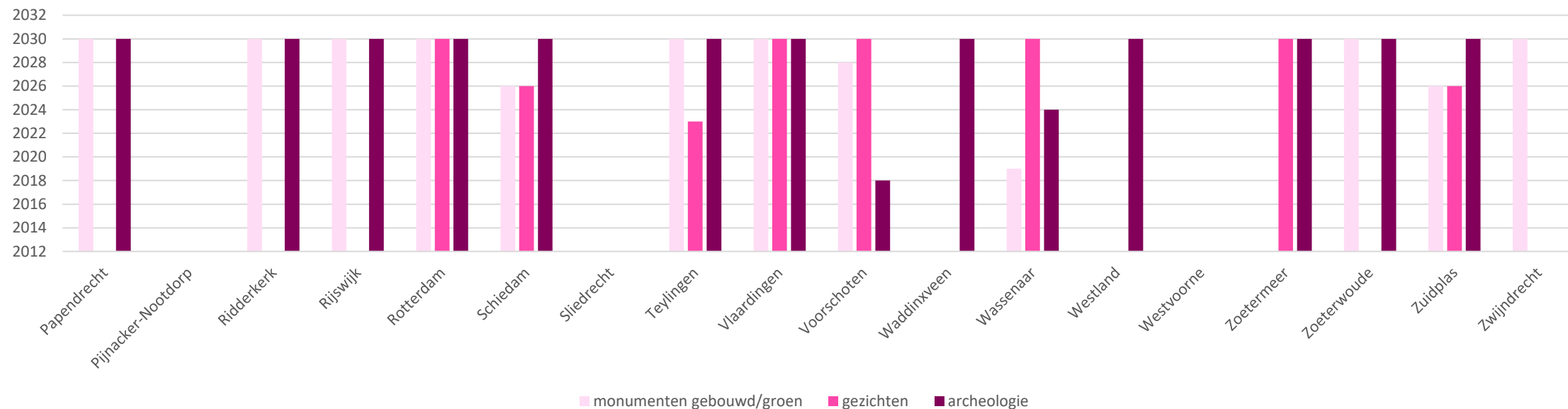
Tot wanneer geldig beleid (minimaal) - Zuid-Holland (K-O)

Doelen en opgaven

Uit Monitor Inspectie OE 2021: Hebben gemeenten (actueel) beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie)?

Tot wanneer geldig beleid (minimaal) - Zuid-Holland (P-Z)

Middelen

Middelen provincie Zuid-Holland (2024)

Erfgoed beschermen in de omgeving €901.778

Rijksmonumenten en historische molens in goede staat €11.128.222

Provinciale erfgoedlijnen zichtbaar en beleefbaar €5.361.313

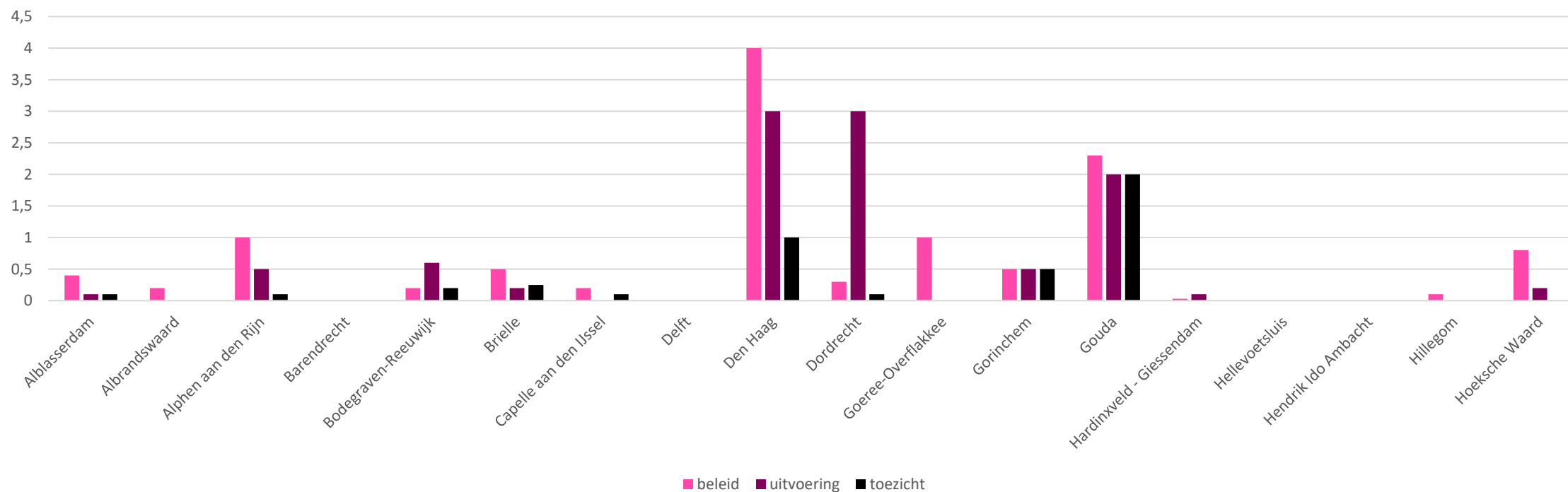
Archeologie beschermen en zichtbaar €1.508.977

Cultuurparticipatie en bibliotheken €9.079.319

Organisatie en personeel

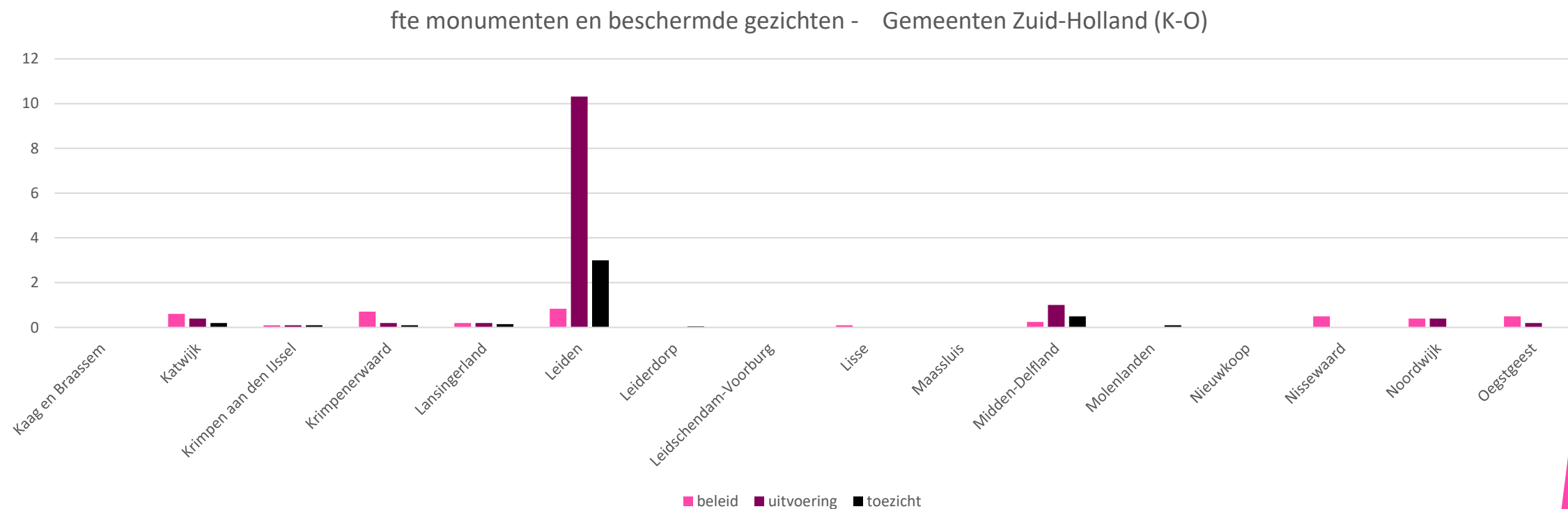
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Zuid-Holland (A-H)

Organisatie en personeel

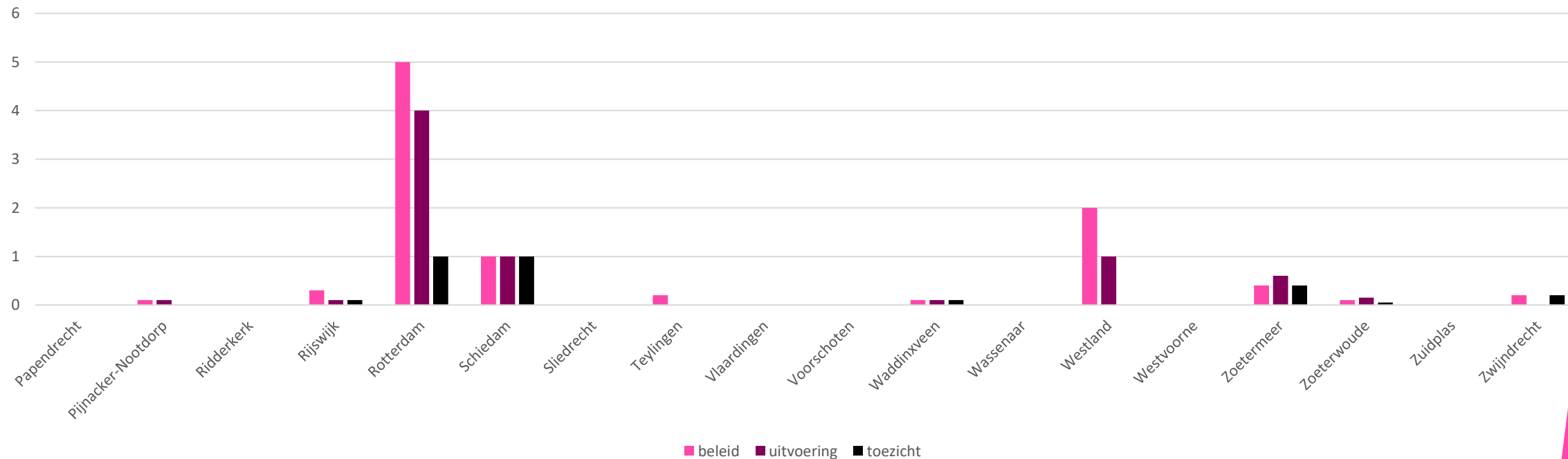
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Zuid-Holland (P-Z)

Organisatie en personeel

Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of ze voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

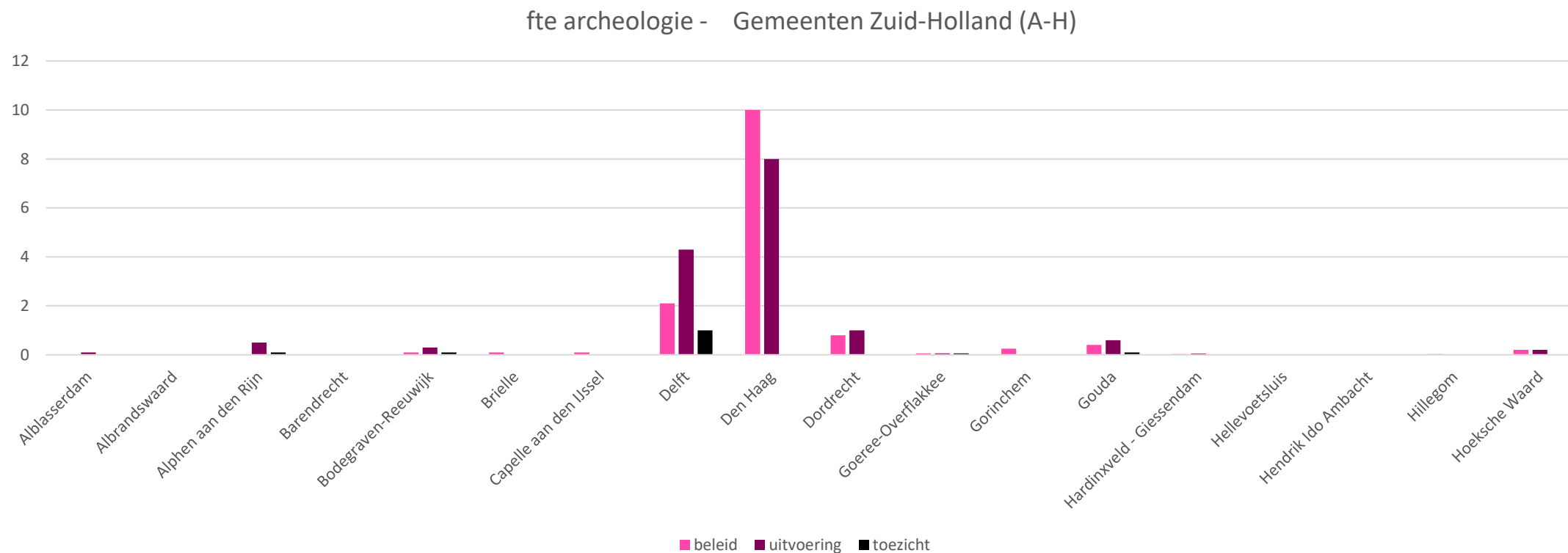
Zuid-Holland	Voldoende personeel voor monumenten?
Alblasserdam	ja
Albrandswaard	nee
Alphen aan den Rijn	nee
Barendrecht	nee
Bodegraven-Reeuwijk	ja
Brielle	nee
Capelle aan den IJssel	onbekend
Delft	ja
Den Haag	ja
Dordrecht	nee
Goeree-Overflakkee	nee
Gorinchem	ja
Gouda	nee
Hardinxveld - Giessendam	nee
Hellevoetsluis	nee
Hendrik Ido Ambacht	ja
Hillegom	nee
Hoeksche Waard	nee

Zuid-Holland	Voldoende personeel voor monumenten?
Kaag en Braassem	onbekend
Katwijk	nee
Krimpen aan den IJssel	ja
Krimpenerwaard	nee
Lansingerland	ja
Leiden	ja
Leiderdorp	onbekend
Leidschendam-Voorburg	ja
Lisse	nee
Maassluis	ja
Midden-Delfland	onbekend
Molenlanden	ja
Nieuwkoop	ja
Nissewaard	onbekend
Noordwijk	nee
Oegstgeest	nee

Zuid-Holland	Voldoende personeel voor monumenten?
Papendrecht	onbekend
Pijnacker-Nootdorp	onbekend
Ridderkerk	nee
Rijswijk	ja
Rotterdam	ja
Schiedam	onbekend
Sliedrecht	nee
Teylingen	nee
Vlaardingen	onbekend
Voorschoten	nee
Waddinxveen	nee
Wassenaar	nee
Westland	ja
Westvoorne	ja
Zoetermeer	ja
Zoeterwoude	ja
Zuidplas	onbekend
Zwijndrecht	ja

Organisatie en personeel

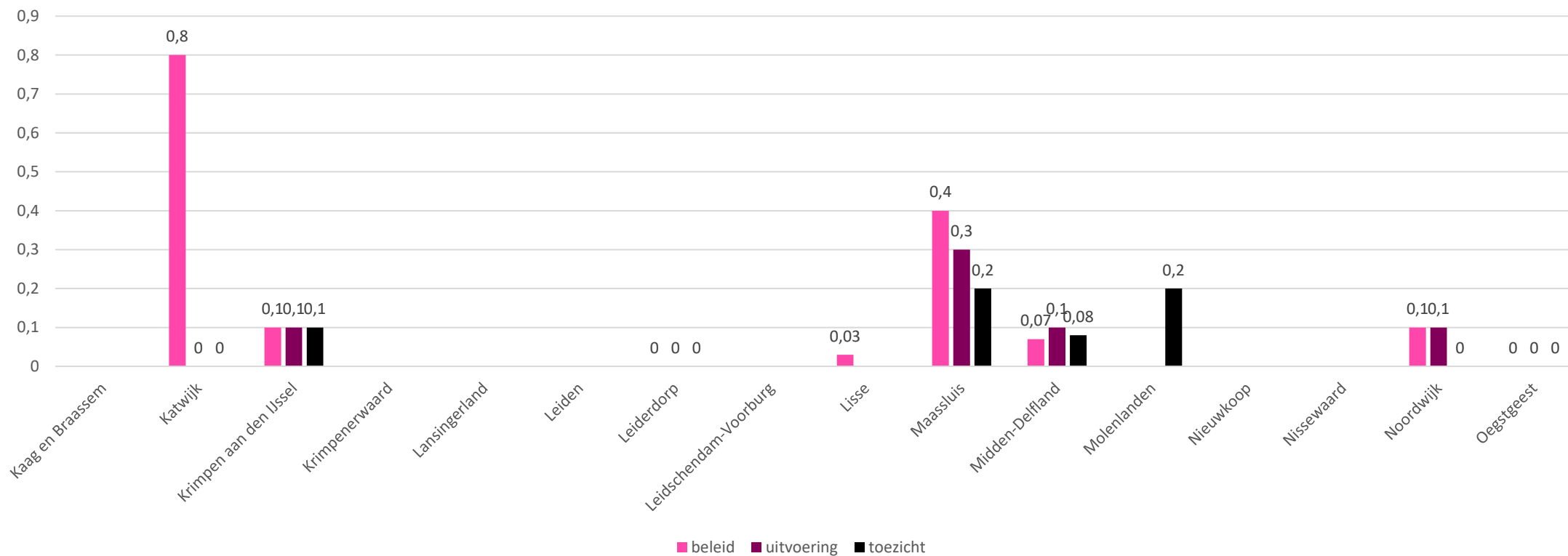
Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

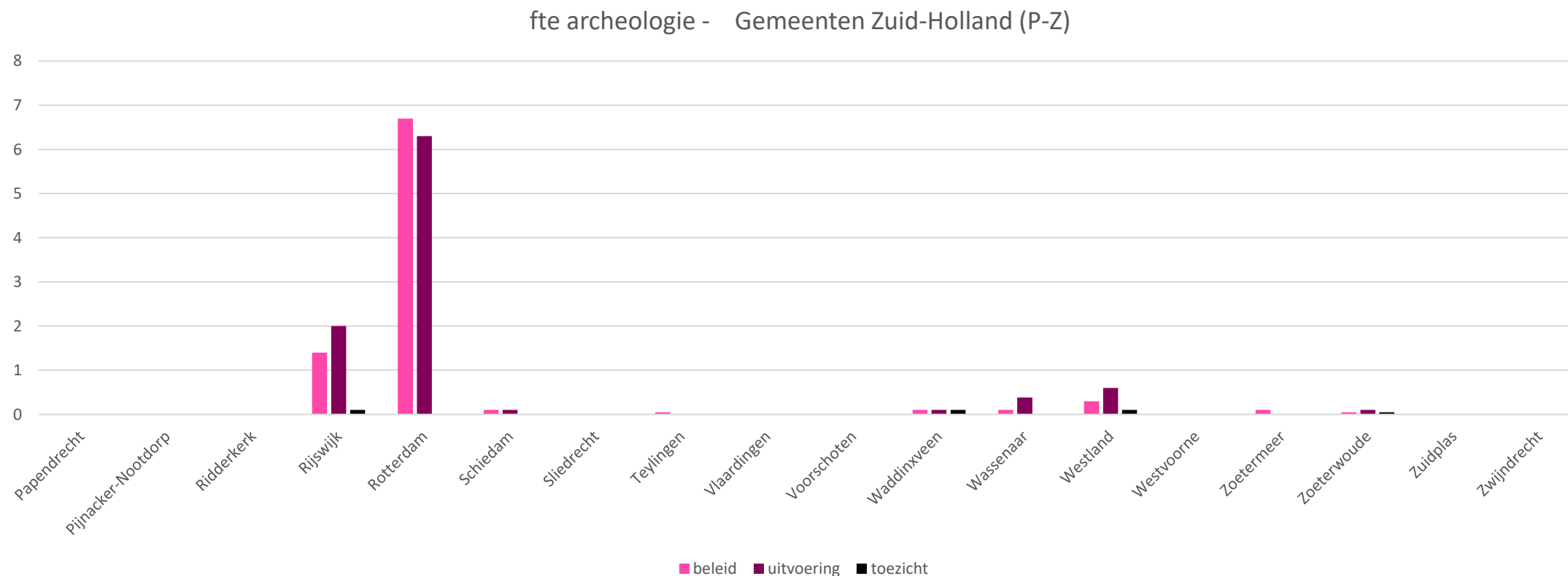
Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

fte archeologie - Gemeenten Zuid-Holland (K-O)

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of ze voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

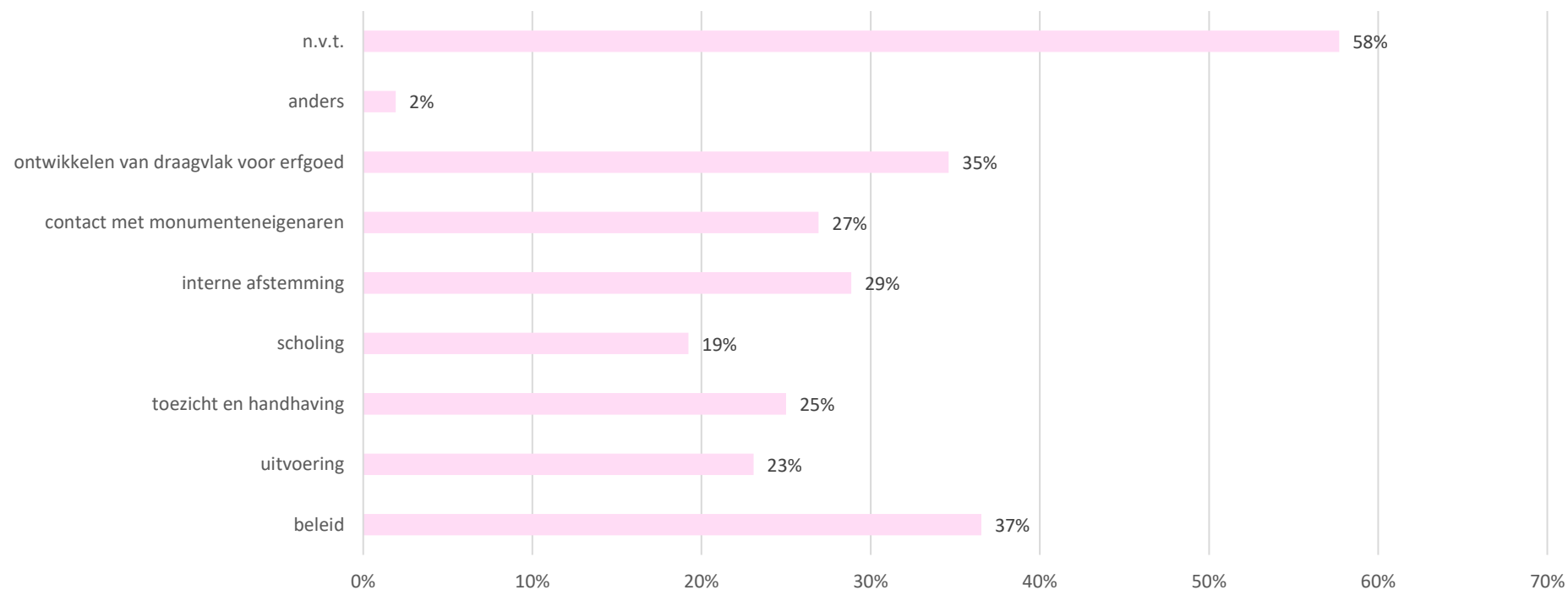
Zuid-Holland	Volgende personeel voor archeologie?
Alblasserdam	ja
Albrandswaard	nee
Alphen aan den Rijn	ja
Barendrecht	nee
Bodegraven-Reeuwijk	ja
Brielle	nee
Capelle aan den IJssel	ja
Delft	ja
Den Haag	ja
Dordrecht	ja
Goeree-Overflakkee	nee
Gorinchem	ja
Gouda	nee
Hardinxveld - Giessendam	nee
Hellevoetsluis	ja
Hendrik Ido Ambacht	ja
Hillegom	nee
Hoeksche Waard	nee

Zuid-Holland	Volgende personeel voor archeologie?
Kaag en Braassem	ja
Katwijk	nee
Krimpen aan den IJssel	ja
Krimpenerwaard	ja
Lansingerland	ja
Leiden	ja
Leiderdorp	onbekend
Leidschendam-Voorburg	ja
Lisse	nee
Maassluis	ja
Midden-Delfland	ja
Molenlanden	ja
Nieuwkoop	ja
Nissewaard	onbekend
Noordwijk	ja
Oegstgeest	onbekend

Zuid-Holland	Volgende personeel voor archeologie?
Papendrecht	onbekend
Pijnacker-Nootdorp	nee
Ridderkerk	nee
Rijswijk	ja
Rotterdam	ja
Schiedam	ja
Slidrecht	onbekend
Teylingen	nee
Vlaardingen	ja
Voorschoten	ja
Waddinxveen	ja
Wassenaar	ja
Westland	nee
Westvoorne	ja
Zoetermeer	ja
Zoeterwoude	ja
Zuidplas	onbekend
Zwijndrecht	onbekend

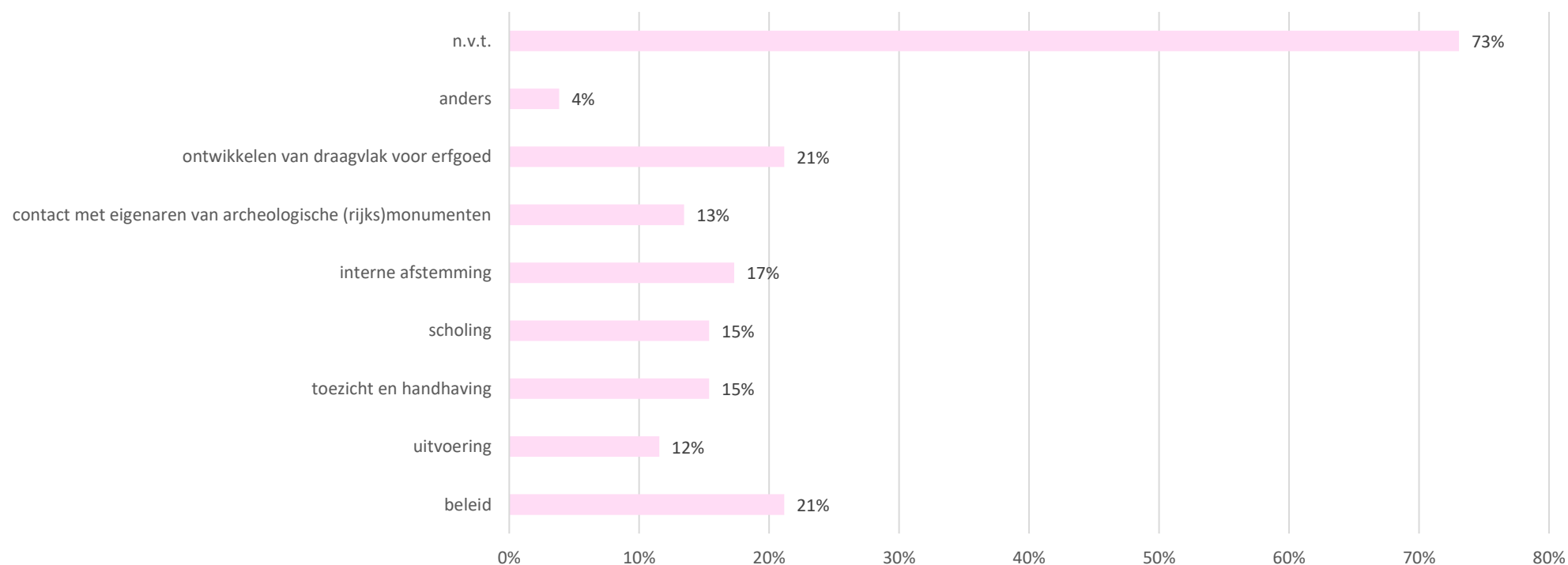
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t
monumenten/beschermde gezichten - Zuid-Holland (2021)

Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen -
Zuid-Holland (2021)

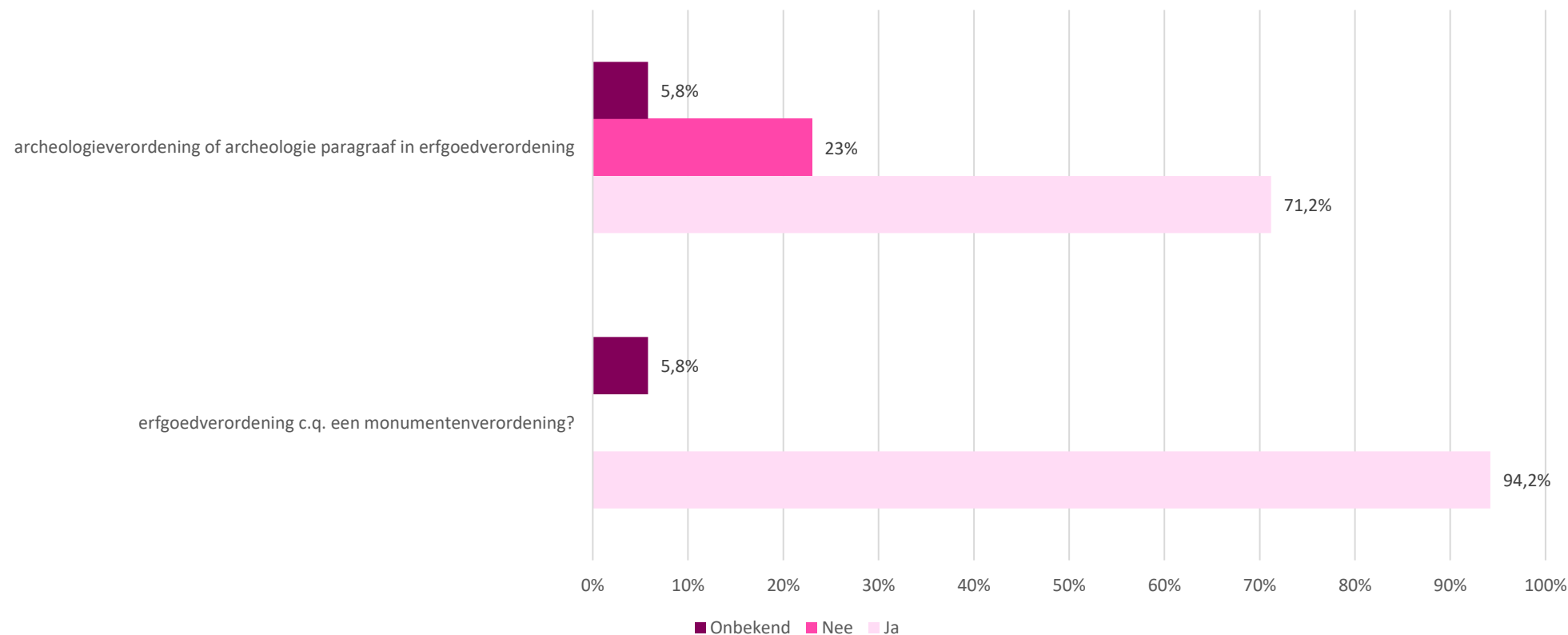
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Zuid-Holland dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben?

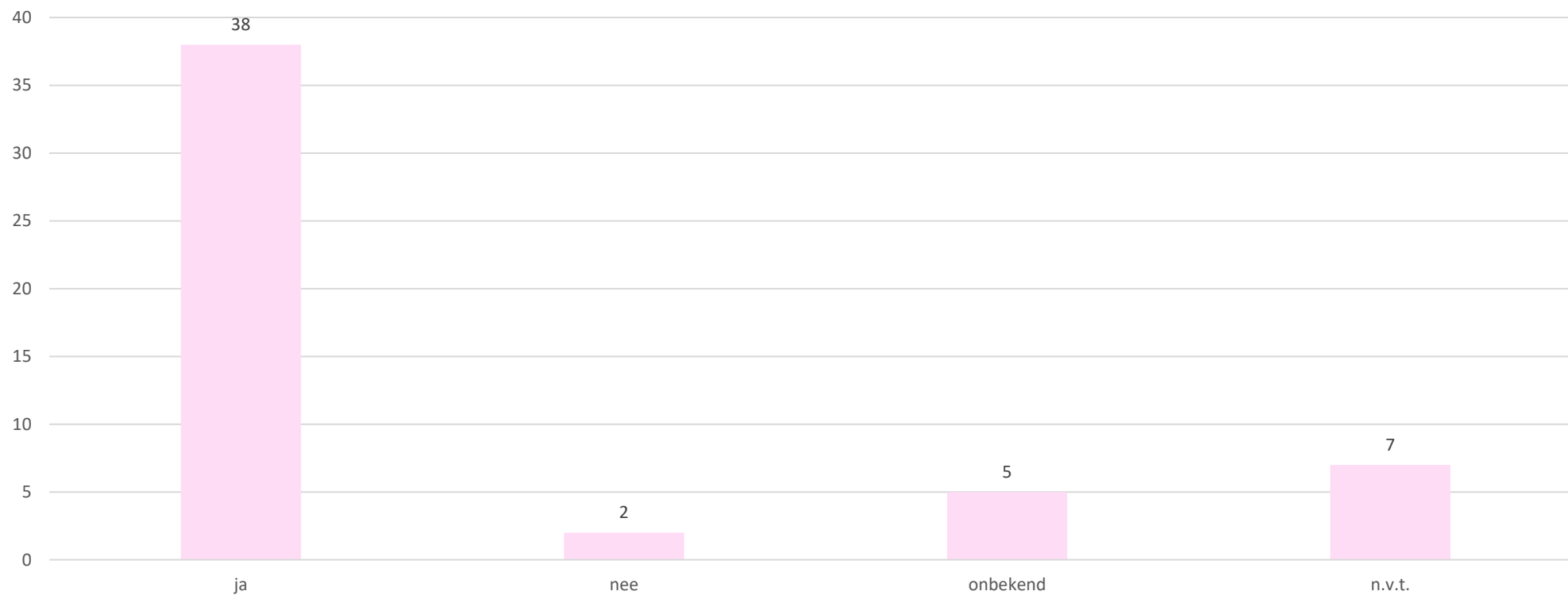
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening - Zuid-Holland (2021)

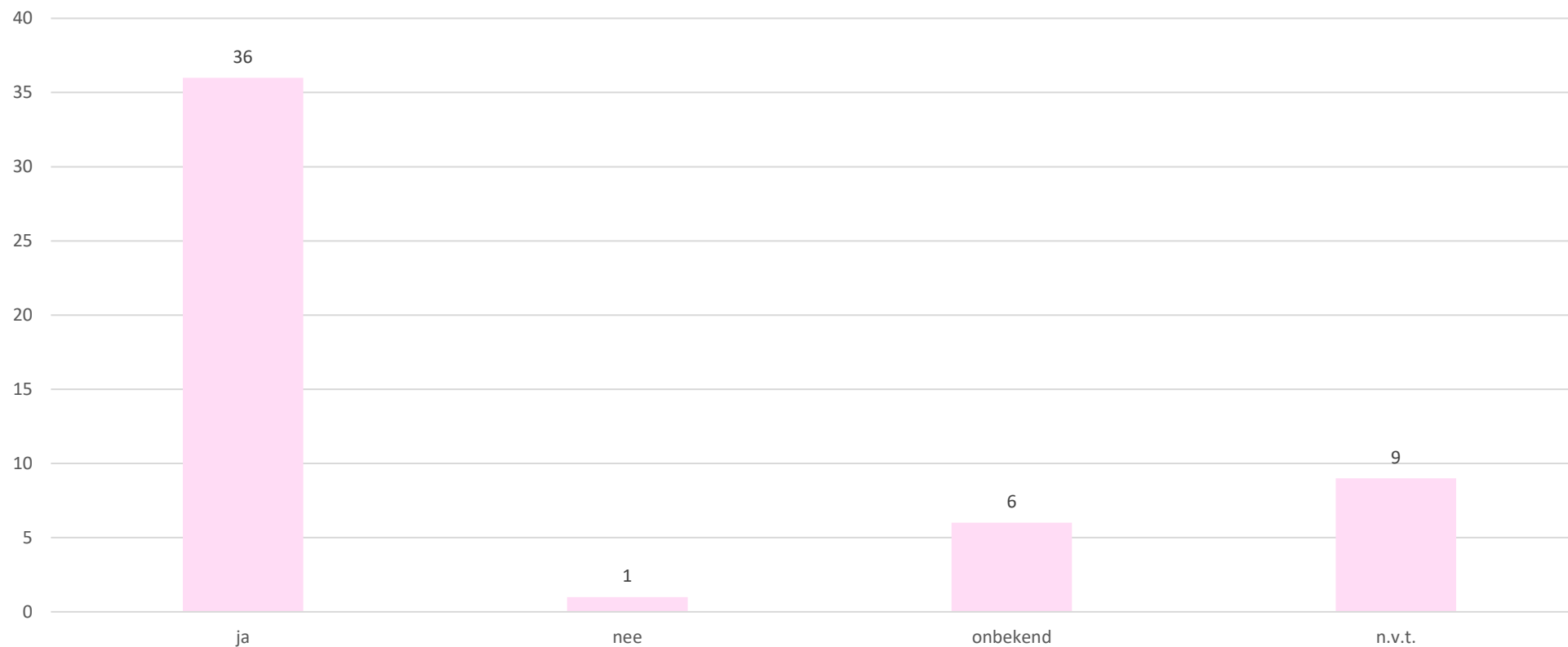
Werkwijze en instrumenten

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? - Zuid-Holland (2021)

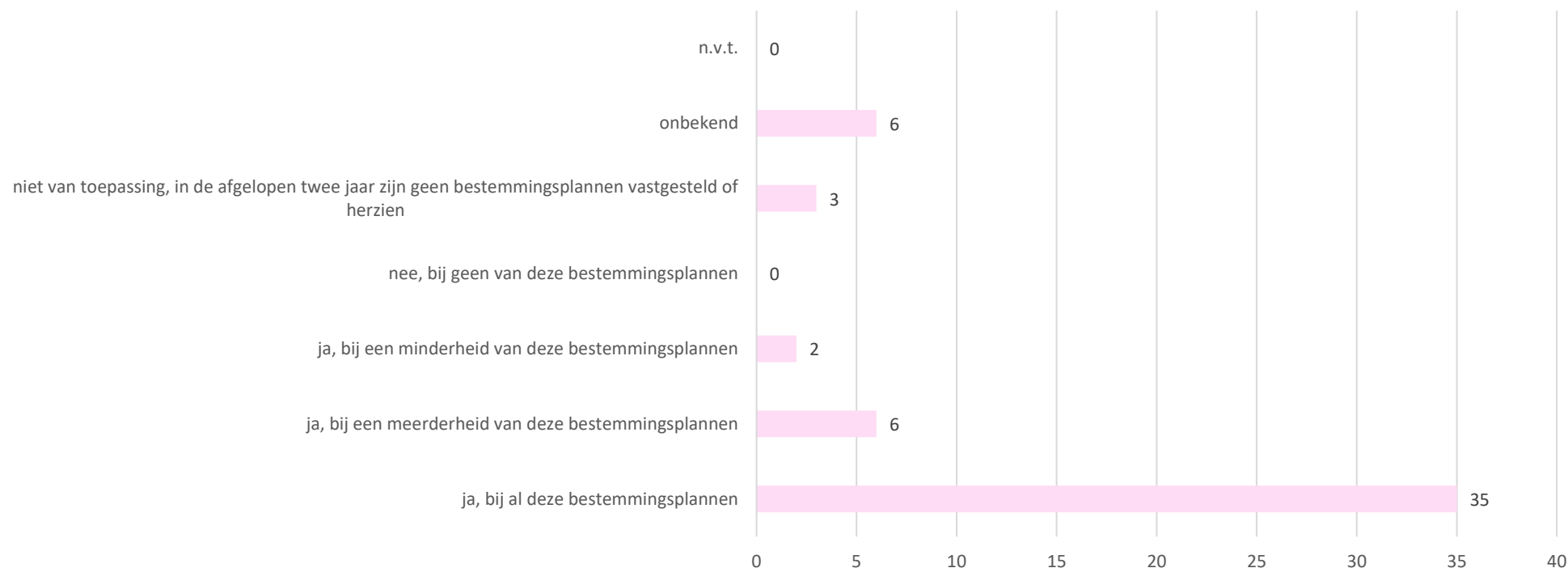
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? - Zuid-Holland

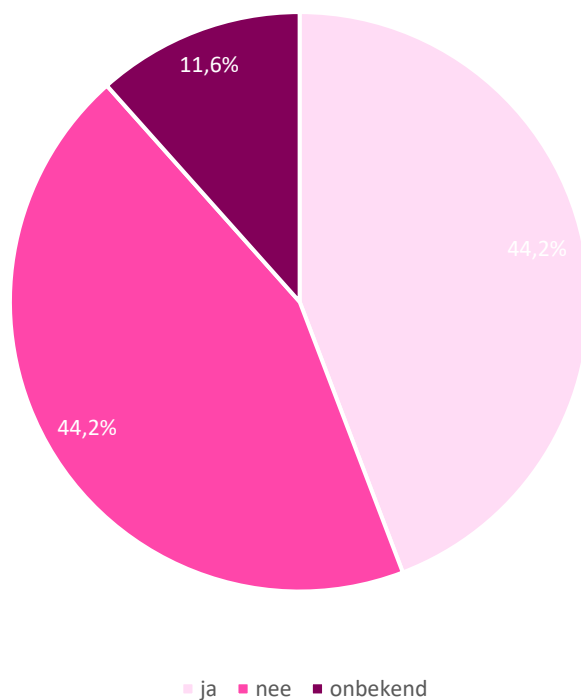
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) - Zuid-Holland (2021)

Werkwijze en instrumenten

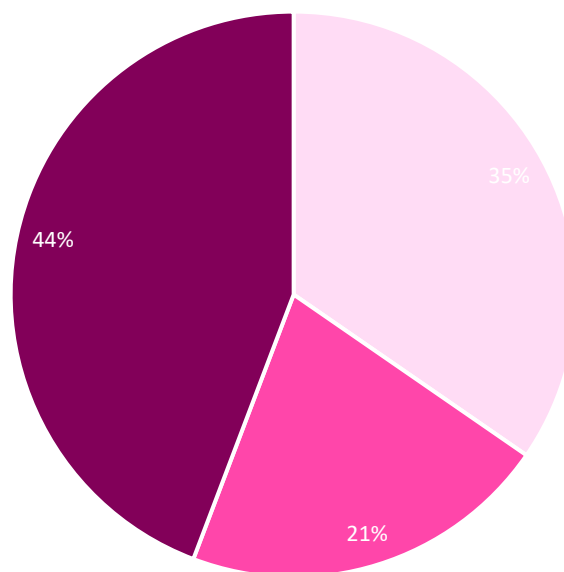
Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Zuid-Holland (2021)

Daarnaast had in 2024 94% van de gemeenten een archeologische verwachtingskaart (data Erfgoedhuis)

Werkwijze en instrumenten

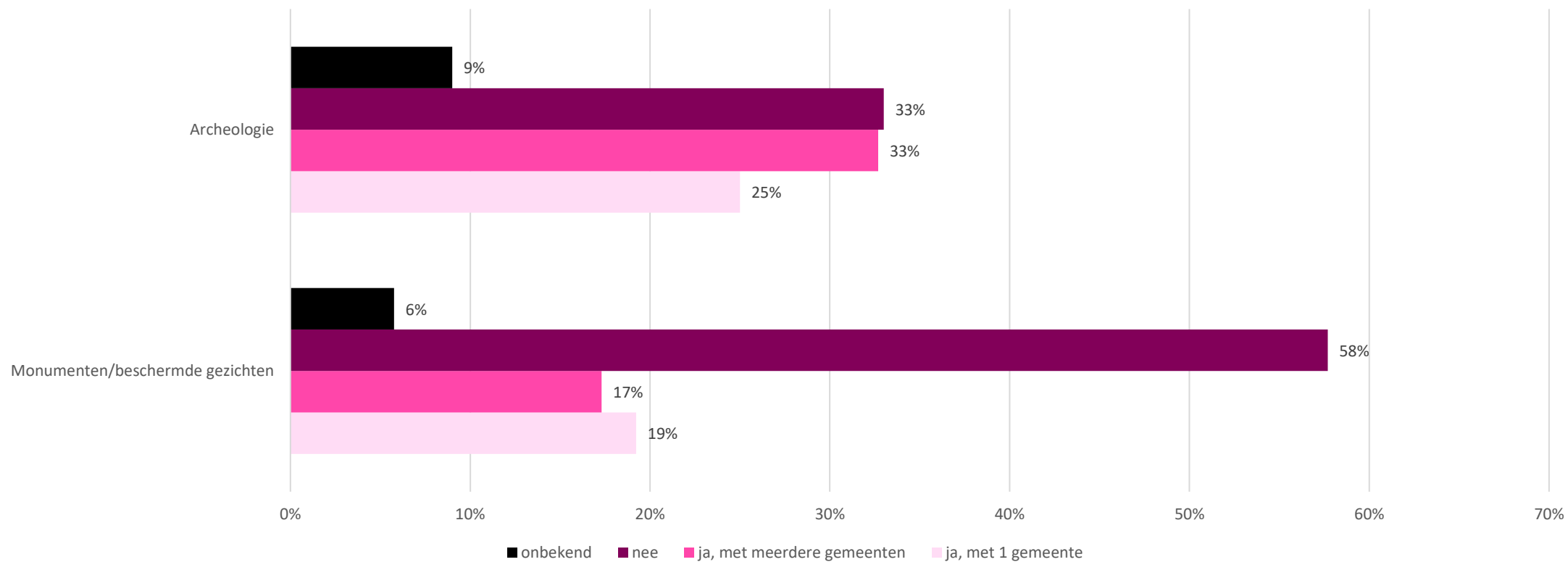
Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? - Zuid-Holland
(2021)

ja nee onbekend

Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) - Zuid-Holland (2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Opening bijeenkomst en reacties foto

Deelnemers is gevraagd om op een lijn van 1-10 te staan bij de vraag 'hoe is het gesteld met erfgoed in de provincie Zuid-Holland?'. In het vraaggesprek wordt de volgende toelichting gegeven:

- (2): gigantische druk van opgaven op de ruimte in relatie tot erfgoed
- (3.5): cultuurlandschap staat enorm onder druk, gebouwd erfgoed is aardig op orde. Het steunpunt doet veel goed. We besteden als Zuid-Holland relatief weinig middelen op 3.8 miljoen inwoners.
- (5): "ik zit altijd aan tafel bij RO-processen, korte lijntjes binnen je gemeente is belangrijk"
- (6): er is een positieve ontwikkeling te zien hoe serieus erfgoed wordt genomen
- (7): het gaat goed met het erfgoed, maar de bemensing en de druk van de transities zijn grote opgaven
- (7.5): er wordt veel samengewerkt met historische verenigingen
- (8): het gaat goed binnen onze gemeente, erfgoed wordt ook goed meegenomen in RO.

Reacties op foto Zuid-Holland

- Veel kale cijfers van de situatie van 3 jaar terug
- 28fte bij de provincie?
- Onderbemensing
- Veel gemeenten zijn nog zoekende
- Capaciteit onvoldoende
- 42% onvoldoende capaciteit
- Weinig capaciteit om in te zetten
- Capaciteit te kort
- Samenwerking archeologie, maar wat is het effect?
- Grote verschillen tussen gemeenten
- Informatie geeft vooral zelfbeeld invuller/geen objectief kader
- (Te) veel zwarte handjes bij fte gemeente en dit gaat alleen over wettelijke taken
- Verschil in samenwerking
- Weinig capaciteit
- Herkenbaar beeld
- Heel erg gemiddeld. Hoe haal je de echte urgentie boven water?
- Vooral beelden van ons als overheden. Hoe helpen we eigenaren van monumenten?
- Weinig aandacht voor lokaal (gemeentelijk) erfgoed
- 49 van de 50 hebben een erfgoedverordening
- Te weinig personeel
- Gemis vervullen rol IBT
- Zijn kroonjuwelen een reden om achterover te leunen t.a.v. cultuurlandschap?
- Vrij negatief benaderd en ingestoken vanuit een "er moet altijd meer"
- Waterbedeffect verbreding werkveld en vervlakking kennis

11. Foto provincie Noord-Holland

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Foto Noord-Holland

Datum bijeenkomst:
6 juni 2024

Context:

- 44 gemeenten (45 in 2021)
- Aantal (grote) historische steden met veel monumenten, daarnaast ook meer landelijke gemeenten met historische boerderijen, buitenplaatsen en kernen.

Verdiepende onderwerpen/knelpunten:

- Erfgoed en ruimtelijke opgaven en transitie in de fysieke leefomgeving?
- Moeten, kunnen en willen: wettelijke taken vs. ambitie
- Specifieke knelpunten bij gebouwd erfgoed, archeologie en cultuurlandschappen?

Bronnenoverzicht:

- Monitor Inspectie OE 2021
- Beleidskader Erfgoed & Cultuur 2022 (2021)
- Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018
- Bijzonder Provinciaal Landschap
- Quick-Scan klimaatrisico's voor erfgoed
- Waarderingskaart Stolpboerderijen
- Beschrijving Archeologisch Belang 10 gebieden
- Taken Steunpunt Cultureel Erfgoed 2023

Doelen en opgaven

- **Aantallen monumenten** (bron Monitor Inspectie OE 2021,): 13.998 rijksmonumenten, 10.844 gemeentelijke monumenten, 65 rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten, 36 gemeentelijk beschermde stads- en dorpsgezichten, 70 archeologische rijksmonumenten, 75 gemeentelijke archeologische monumenten. 512 provinciale monumenten, 8 provinciale archeologische monumenten. Helpt van de monumenten in gemeenten Amsterdam en Haarlem.
- **Provinciale beleidskaders:**
 - Het huidige beleidskader van de provincie voor erfgoed is het Beleidskader Erfgoed en Cultuur 2022. Hierin staan drie opgaven: 1) transformatie van het cultuurlandschap, 2) leegstand, herbestemming en verduurzaming en 3) bereikbaarheid en toegankelijkheid van de culturele infrastructuur. De provincie wil een inspirator zijn voor erfgoedbeleid, voor ruimtelijke ontwikkelingen waarbij cultuurhistorie een belangrijke rol speelt, voor
 - cultuurtoerisme en voor de maatschappelijke en economische betekenis van erfgoed en cultuur.
 - De provincie heeft tien gebieden in Noord-Holland aangewezen die een bovenregionale archeologische waarde vertegenwoordigen. 32 gebieden zijn aangewezen als 'Bijzonder Provinciaal Landschap' (naast de natuurgebieden).
 - In de provinciale omgevingsverordening is een leidraad landschap en cultuurhistorie opgenomen. Gericht op grote structuren in het landschap, zoals de Hollandse Waterlinie of de West-Friese Omringdijk. In de leidraad zijn restricties opgenomen t.a.v. bijzondere provinciale landschappen. Het principe 'pas toe of leg uit' geldt daarbij.
 - In 2021 gaven 29 gemeenten aan vigerend beleid voor gebouwd erfgoed/monumenten te hebben, 15 gemeenten voor beschermde stads- en dorpsgezichten te hebben en 34 gemeenten voor archeologie. bron: Monitor Inspectie OE 2021).

Werkwijze en inzet instrumentarium

- De provincie heeft een Leidraad Landschap en Cultuurhistorie 2018 voor inpassing van ruimtelijke ontwikkelingen in het landschap. Het doel en de werking van de Leidraad zijn vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV).
- Waarderingskaart Stolpboerderijen: provincie werkt samen met gemeenten aan richtlijnen voor behoudenswaardige stolpenbestand
- In 2024 verschijnt een handreiking voor gemeenten hoe om te gaan met erfgoed bij klimaatverandering
- 97,7% van de gemeenten heeft een erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021).
- 54,5% van de gemeenten heeft archeologieverordening of paraaf in erfgoedverordening in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021). Bekend is dat de afgelopen jaren meer gemeenten hun erfgoedverordeningen op orde hebben gemaakt.
- 36,4% van de gemeenten geeft aan een cultuurhistorische waardenkaart te hebben in 2021 (Monitor Inspectie OE, 2021)
- 23% van de gemeenten geeft aan cultuurhistorische kennis bij klimaatadaptatie opgaven te gebruiken in 2021, bij 51% is dit onbekend (Monitor Inspectie OE, 2021)
- Provincie Noord-Holland heeft een monitor waarin de staat van onderhoud van monumenten wordt bijgehouden.

Samenwerking

- **Een aantal samenwerkingspartners en stakeholders voor gemeenten en provincie, o.a. (in verschillende vorm, wijze en inhoud van samenwerking): ...**
- Het Steunpunt Monumenten en Archeologie richt zich in de eerste plaats op de ondersteuning van gemeenten en de gemeentelijk ambtenaren bij het erfgoedbeleid en de uitwerking ervan, maar betreft een brede groep van organisaties uit het erfgoedveld bij de kennisbijeenkomsten, contactdagen, expertmeetings en casestudies. Dit varieert van eigenaren van maatschappelijk vastgoed, professionele organisaties voor monumentenbehoud (POM's) tot erfgoedverenigingen.
- Steunpunt heeft als basistaken op hoofdlijnen (2023): 1) Een aanspreekpunt voor ondersteuning van gemeenten; 2) een platform voor afstemming van partijen in de regio; 3) deskundigheidsbevordering van gemeenten op het gebied van wet- en regelgeving monumenten en archeologie in de uitvoeringspraktijk.
- Steunpunt heeft ook aanvullende taken, waaronder Erfgoed in de Omgevingswet, Transformatie Cultuurlandschap, Kennis & Netwerk, Communicatie en ontwikkeling en profilering van het steunpunt.
- De provincie heeft onlangs extra geïnvesteerd in het steunpunt.
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - 57% van de gemeenten werkt met andere gemeenten samen op het gebied van archeologie (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 55% van de gemeenten werken samen met andere gemeenten voor monumenten en beschermde gezichten (Monitor Inspectie OE, 2021)
 - 48% van de gemeenten geeft in 2021 aan gebruik te hebben gemaakt van het Steunpunt voor monumenten en gezichten in het afgelopen jaar, bij archeologie was dit 45% (Monitor Inspectie OE, 2021)

Organisatie en personeel

Aantallen FTE's provincie:

- Vanuit erfgoedbeleid is het 8 fte, exclusief fte van taken andere sectoren/teams en exclusief medewerkers archeologiemuseum Huis van Hilde en archeologisch depot.
- **Voldoende FTE's?** 17 gemeenten gaven aan voor monumenten/gezichten voldoende FTE's te hebben, 26 gaven aan onvoldoende, van 2 gemeenten in 2021 was het onbekend. Bekend is dat een aantal gemeenten inmiddels extra medewerkers heeft aangetrokken.
- 21 gemeenten gaven aan voor archeologie voldoende FTE's te hebben, 19 gaven aan onvoldoende, van 5 gemeenten in 2021 was het onbekend.
- Niet alle gemeenten hebben, zoals door henzelf aangegeven, voldoende deskundigheid voor vergunningverlenende activiteiten en maken van beleid op alle terreinen (Monitor Inspectie OE, 2021).

Financiële middelen

Financiële middelen provincie (2024): Jaarlijks budget is ong. €10.550.000,- Dat is exclusief de erfgoedtaken/trajecten/investeringen die deel zijn van andere sectoren/teams (en begrotingen) zoals bijvoorbeeld groen (onderhoud en ontwikkeling), (cultuur)landschap, erfgoed in de RO (landschapsarchitectuur, ontwerp, adviescommissies), subsidieafdeling e.d.

Controle en toezicht

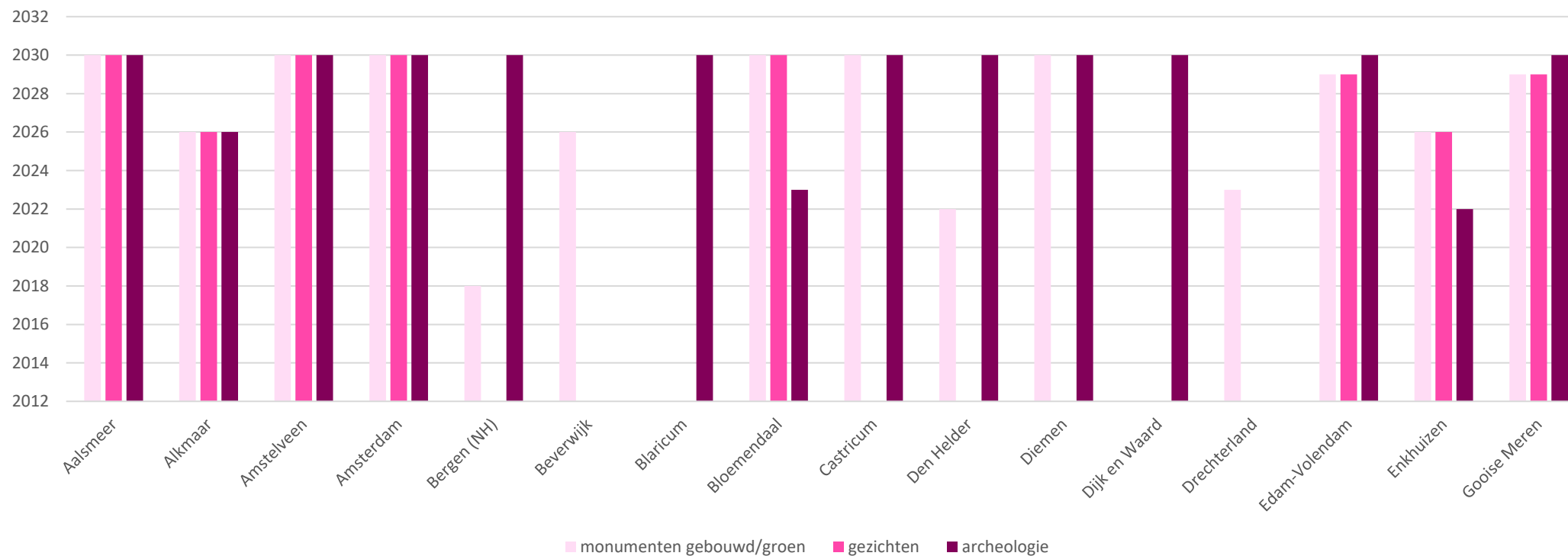
- Voor IBT geldt een 'piep-systeem': de provincie acteert o.b.v. signalen over knelpunten die bij provincie binnenkomen.

Top 10 gemeenten aantallen monumenten

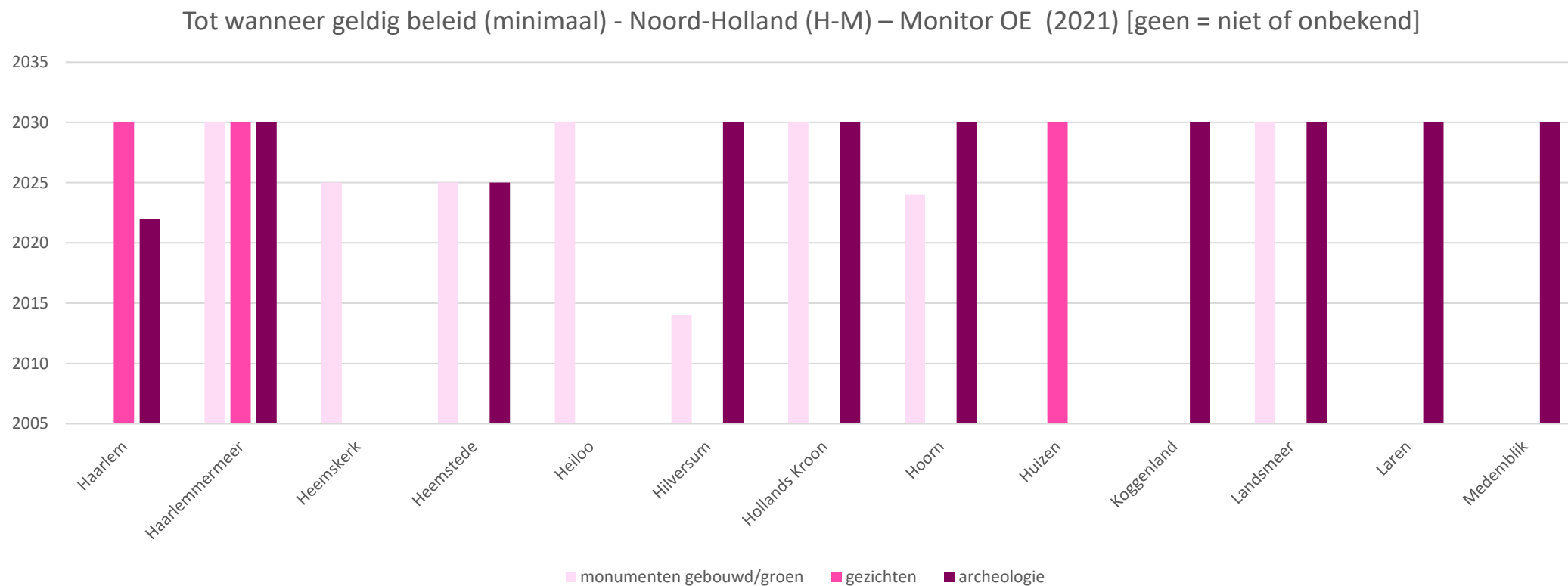
Gemeente	Aantal monumenten
Amsterdam	9.559
Haarlem	3.460
Alkmaar	1.576
Hilversum	1.060
Hoorn	823
Enkhuizen	574
Zaandstad	549
Gooise Meren	512
Wijdmeren	474
Waterland	459

Doelen en opgaven

Tot wanneer geldig beleid (minimaal) - Noord-Holland (A-G) – Monitor OE (2021) [geen = niet of onbekend]

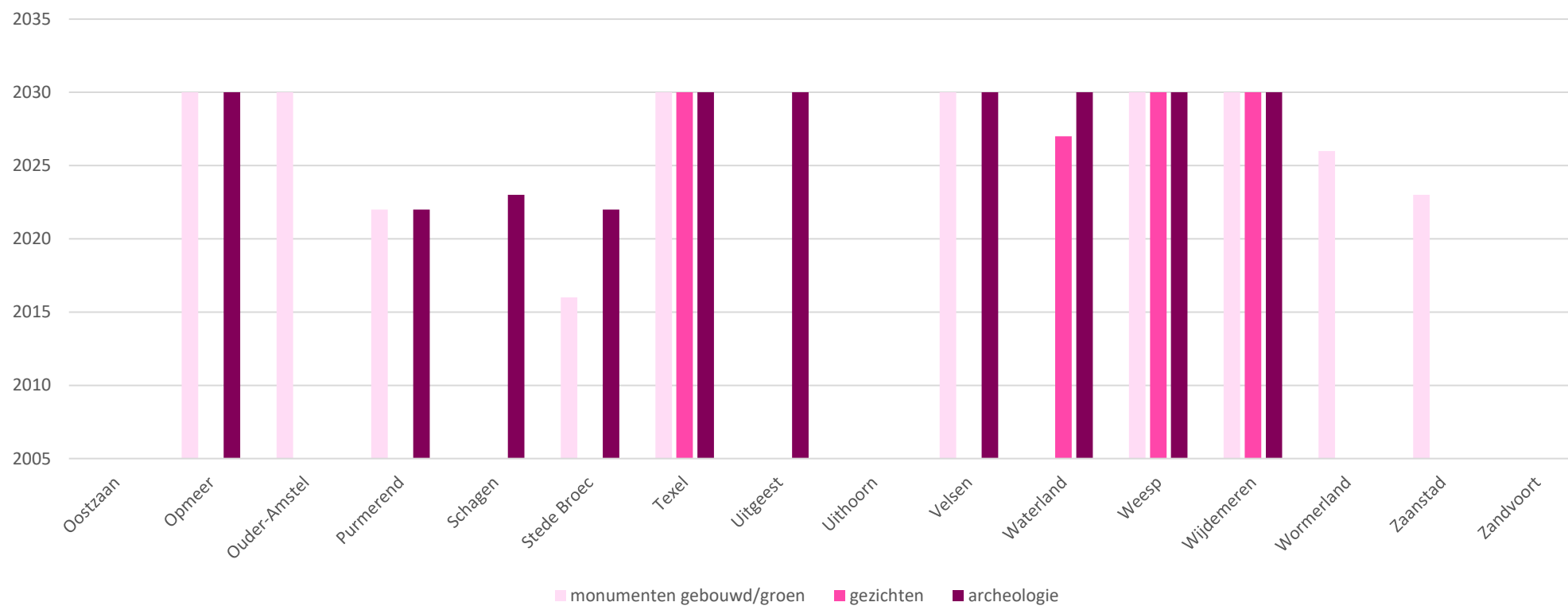

Doelen en opgaven

Doelen en opgaven

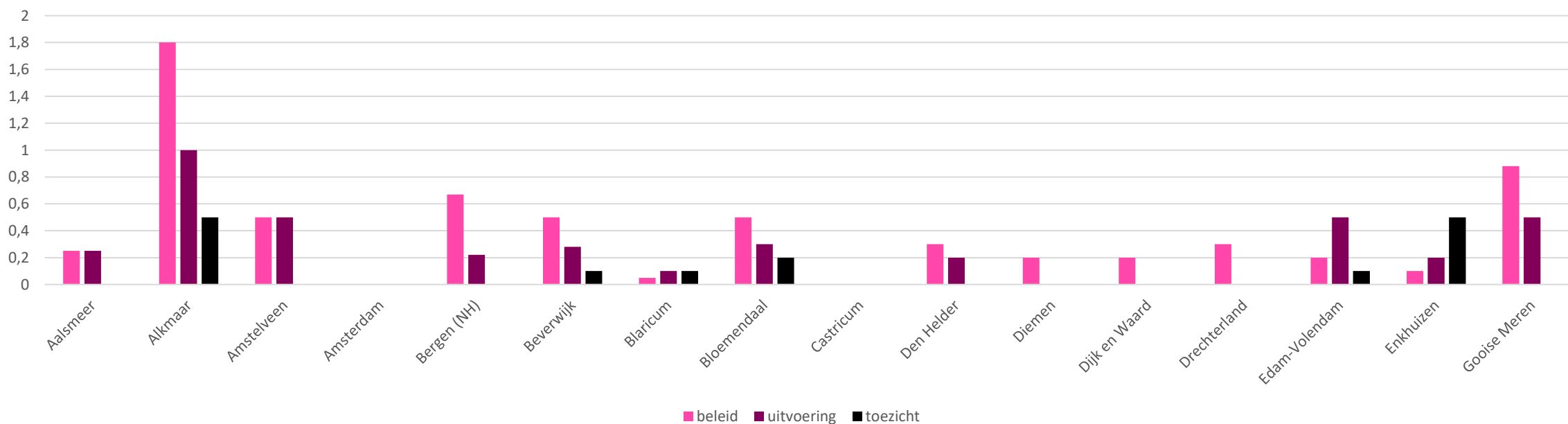
Tot wanneer geldig beleid (minimaal) - Noord-Holland (O-Z) – Monitor OE (2021) [geen = niet of onbekend]

Organisatie en personeel

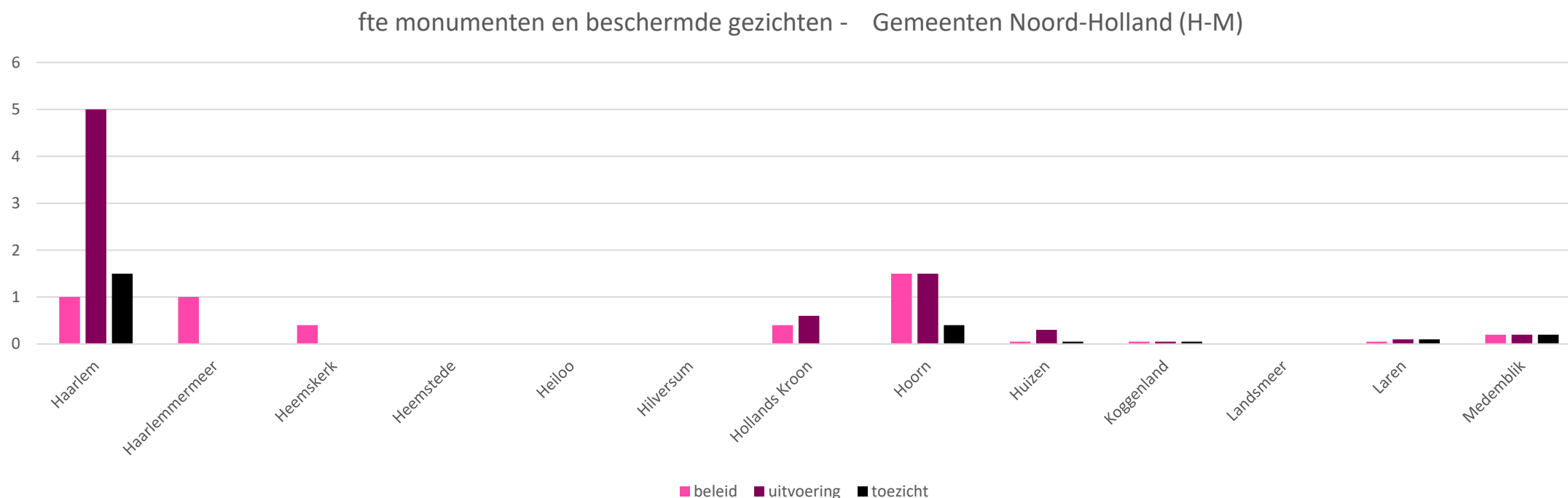
Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Noord-Holland (A-G)

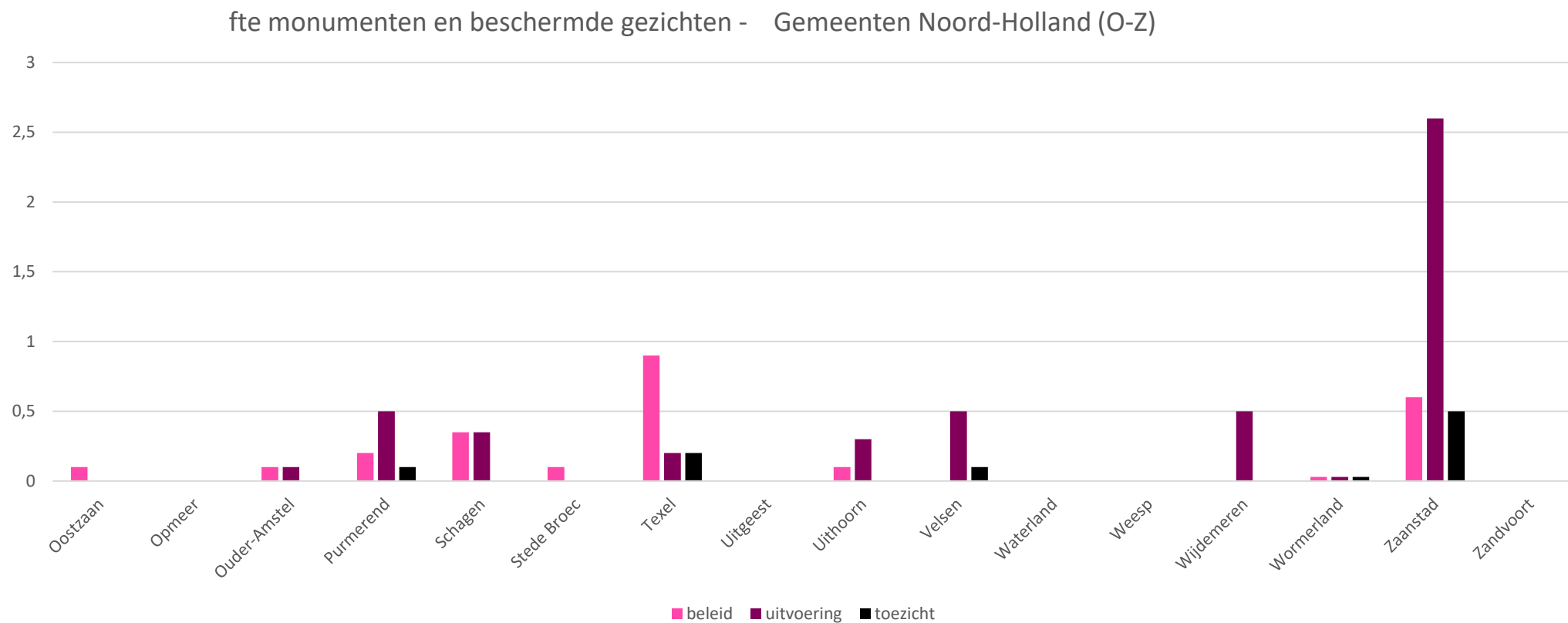
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

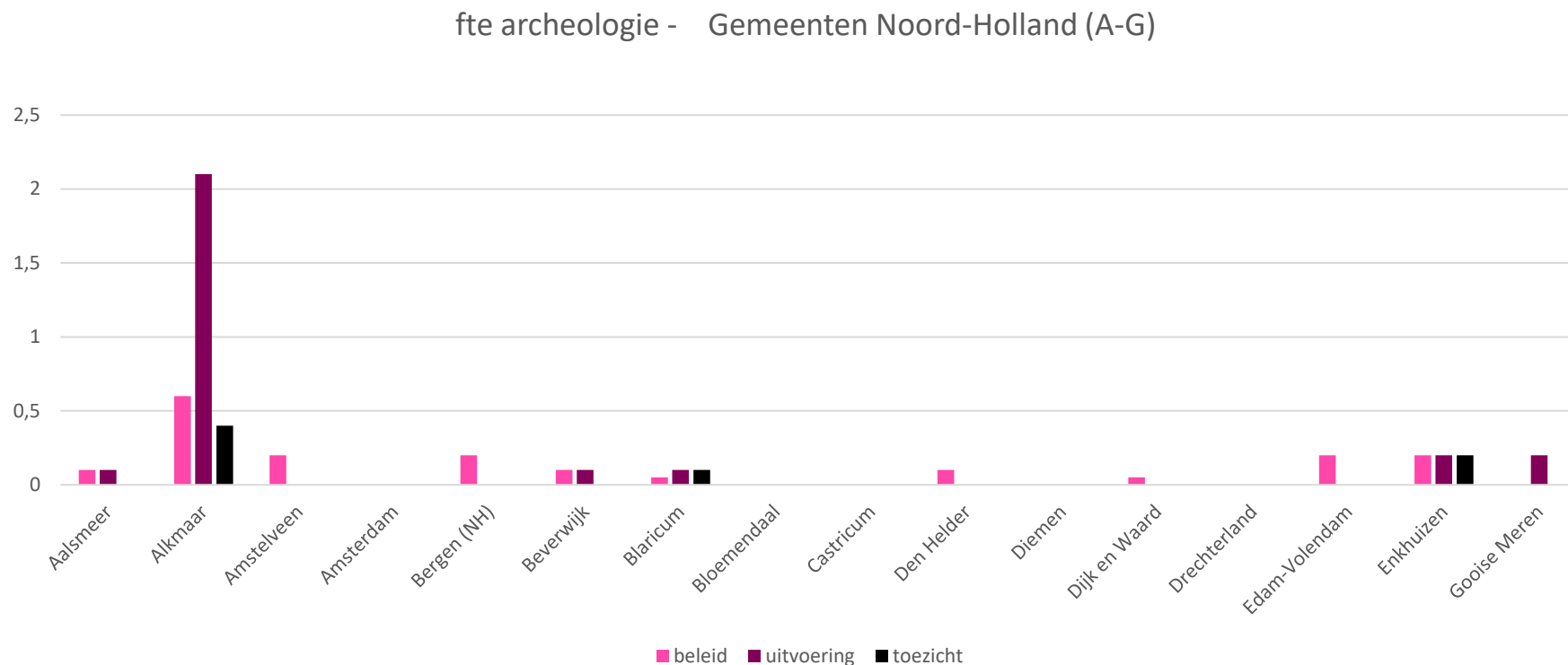
Noord-Holland	Voldoende personeel voor monumenten?
Aalsmeer	ja
Alkmaar	nee
Amstelveen	nee
Amsterdam	ja
Bergen (NH)	nee
Beverwijk	ja
Blaricum	nee
Bloemendaal	ja
Castricum	ja
Den Helder	nee
Diemen	nee
Dijk en Waard	ja
Drechterland	nee
Edam-Volendam	nee
Enkhuizen	nee
Gooise Meren	nee

Noord-Holland	Voldoende personeel voor monumenten?
Haarlem	nee
Haarlemmermeer	nee
Heemskerk	nee
Heemstede	nee
Heiloo	ja
Hilversum	nee
Hollands Kroon	nee
Hoorn	nee
Huizen	nee
Koggenland	ja
Landsmeer	ja
Laren	nee
Medemblik	nee

Noord-Holland	Voldoende personeel voor monumenten?
Oostzaan	nee
Opmeer	ja
Ouder-Amstel	ja
Purmerend	ja
Schagen	nee
Stede Broec	nee
Texel	ja
Uitgeest	ja
Uithoorn	ja
Velsen	nee
Waterland	nee
Weesp	ja
Wijdemeren	nee
Wormerland	ja
Zaanstad	nee
Zandvoort	onbekend

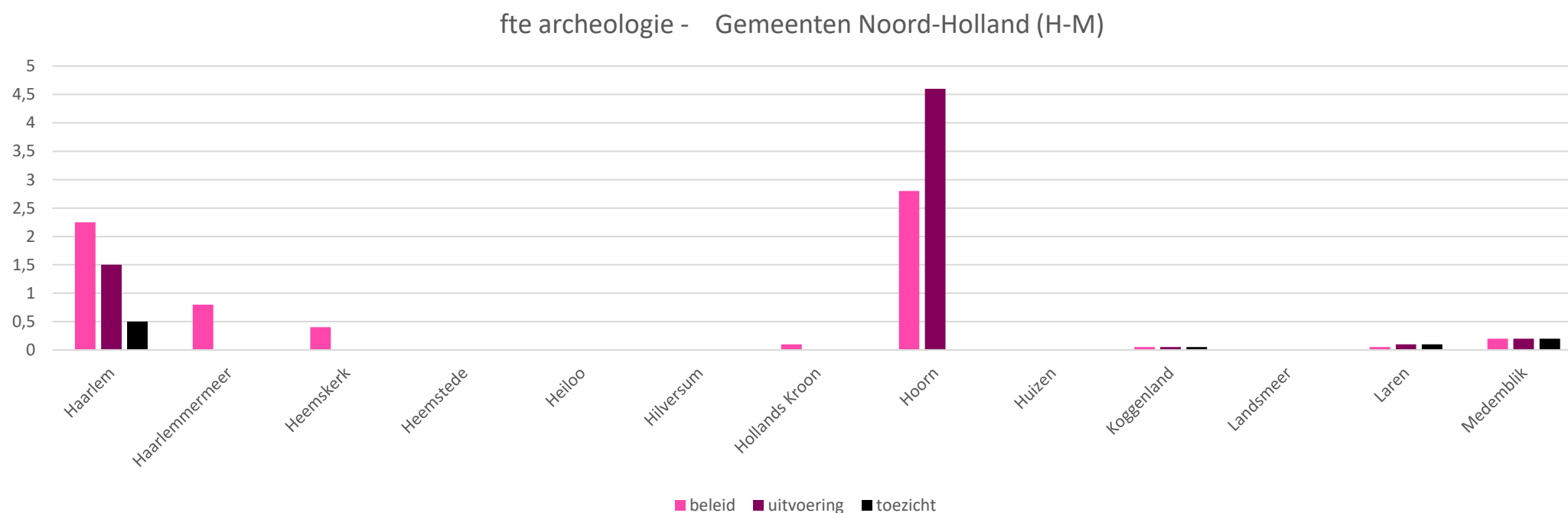
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

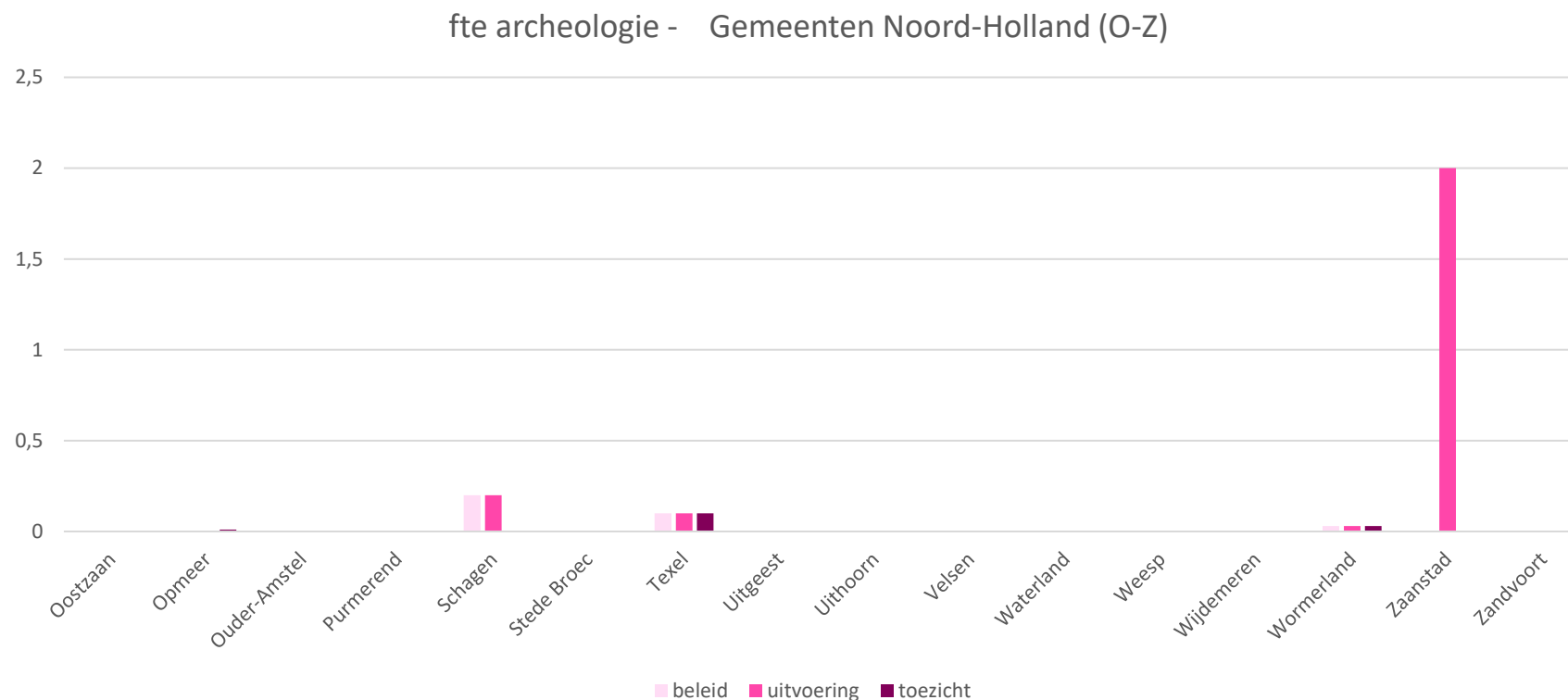
Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht).

Organisatie en personeel

Wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

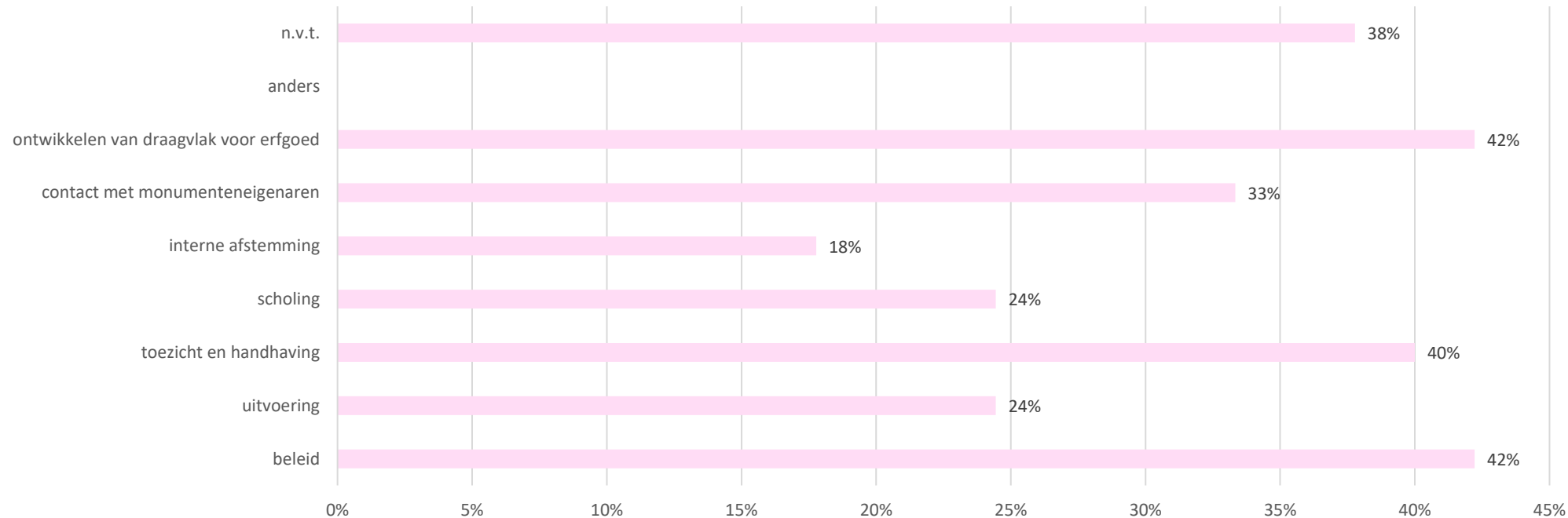
Noord-Holland	Voldoende personeel voor archeologie?
Aalsmeer	ja
Alkmaar	ja
Amstelveen	ja
Amsterdam	ja
Bergen (NH)	ja
Beverwijk	nee
Blaricum	nee
Bloemendaal	onbekend
Castricum	ja
Den Helder	nee
Diemen	nee
Dijk en Waard	ja
Drechterland	nee
Edam-Volendam	ja
Enkhuizen	ja
Gooise Meren	nee

Noord-Holland	Voldoende personeel voor archeologie?
Haarlem	nee
Haarlemmermeer	nee
Heemskerk	nee
Heemstede	nee
Heiloo	ja
Hilversum	nee
Hollands Kroon	ja
Hoorn	ja
Huizen	nee
Koggenland	ja
Landsmeer	nee
Laren	nee
Medemblik	ja

Noord-Holland	Voldoende personeel voor archeologie?
Oostzaan	onbekend
Opmeer	ja
Ouder-Amstel	nee
Purmerend	ja
Schagen	ja
Stede Broec	ja
Texel	nee
Uitgeest	ja
Uithoorn	nee
Velsen	onbekend
Waterland	nee
Weesp	ja
Wijdemeren	nee
Wormerland	ja
Zaanstad	onbekend
Zandvoort	onbekend

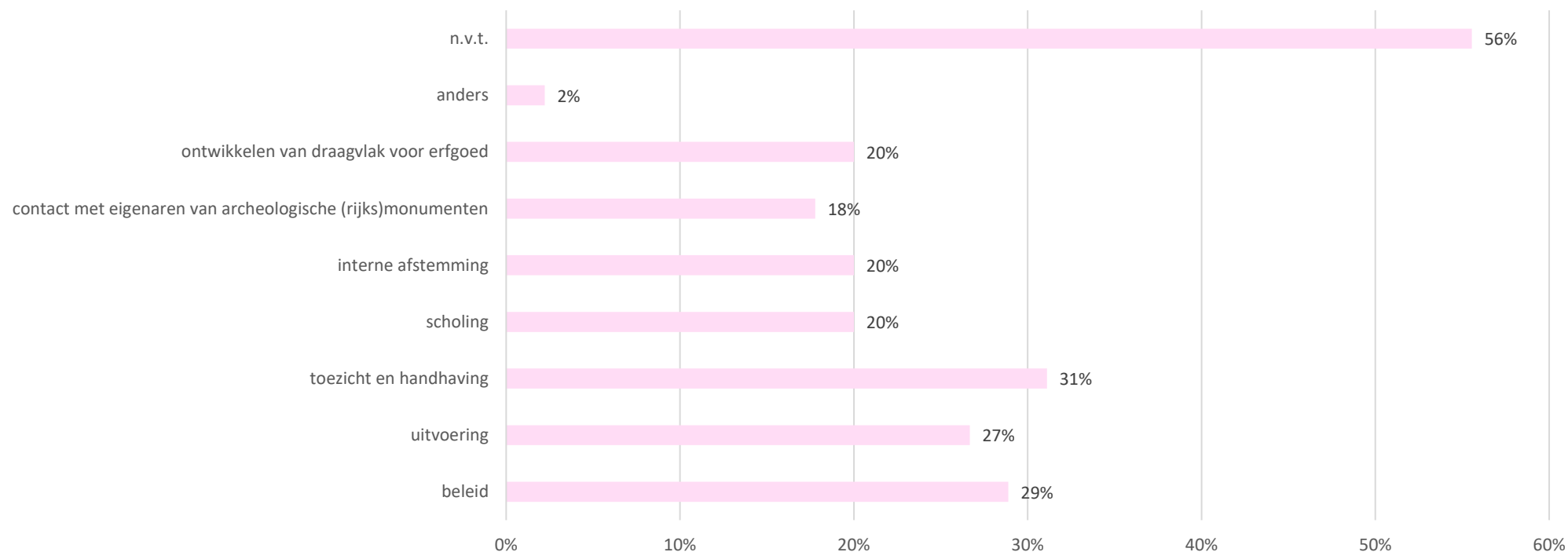
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t monumenten/beschermde gezichten - Noord-Holland (2021)

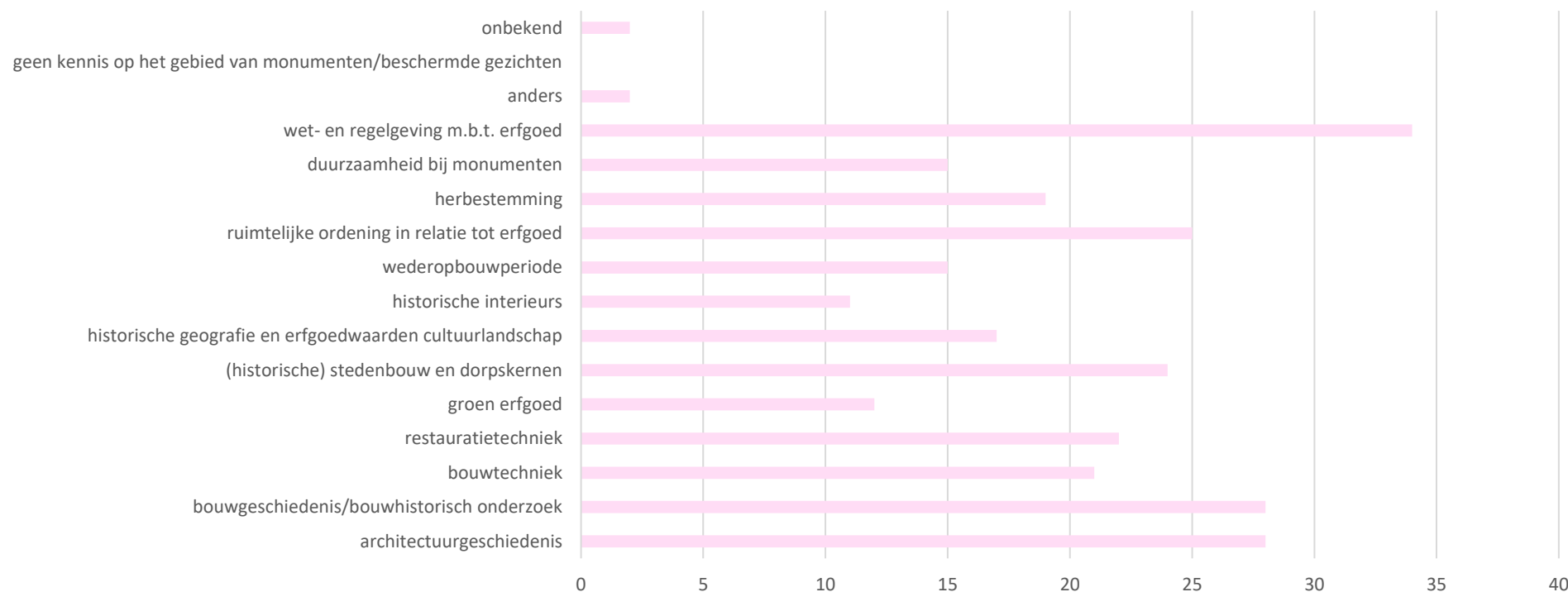
Organisatie en personeel

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen - Noord-Holland (2021)

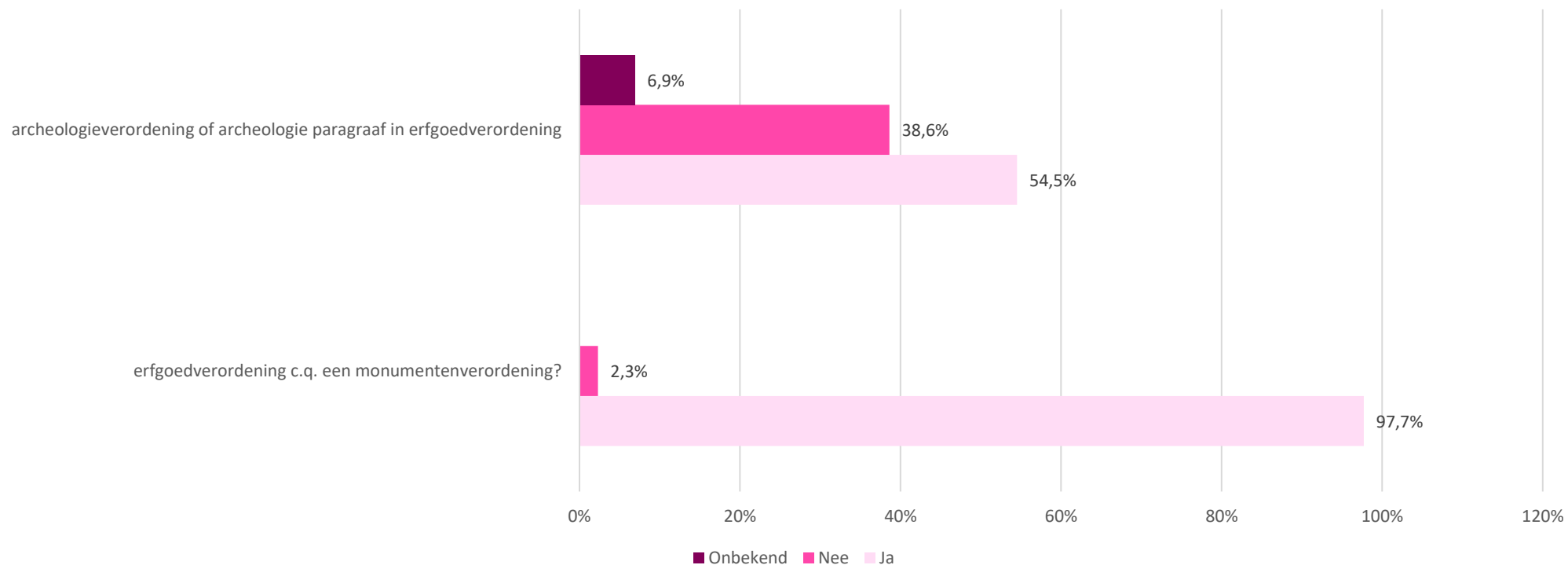
Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Noord-Holland dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken tbv uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben?

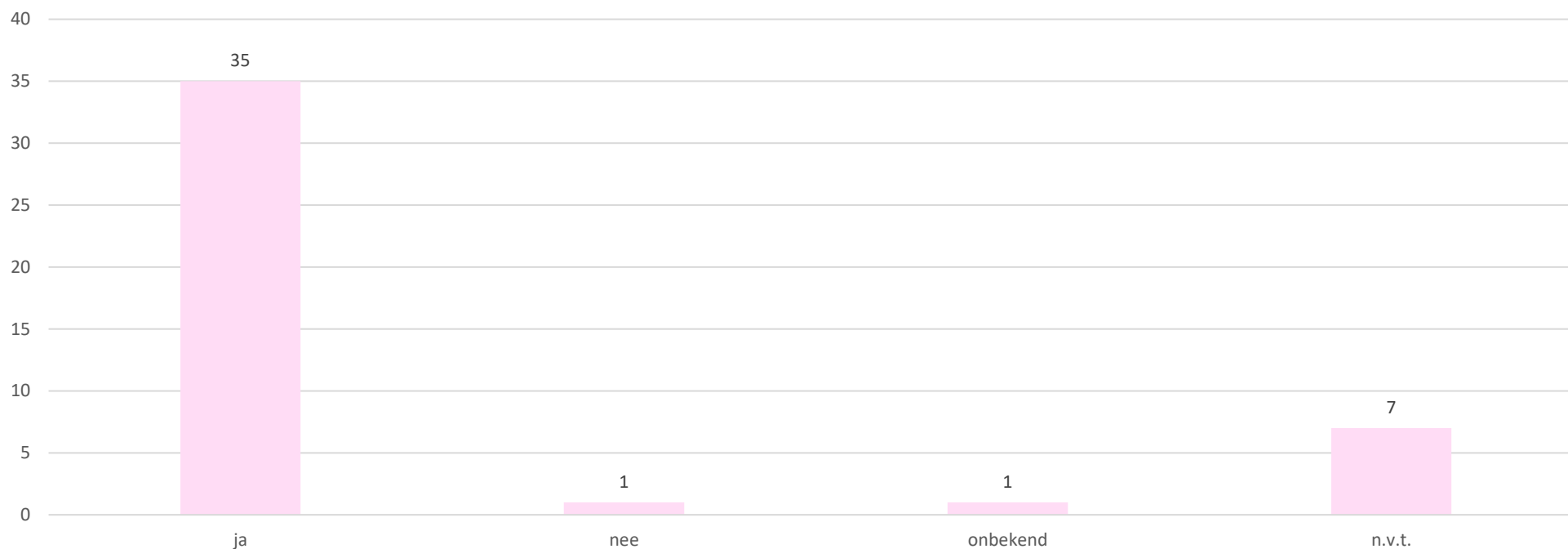
Werkwijze en instrumenten

Percentage gemeenten dat beschikt over verordening - Noord-Holland (2021)

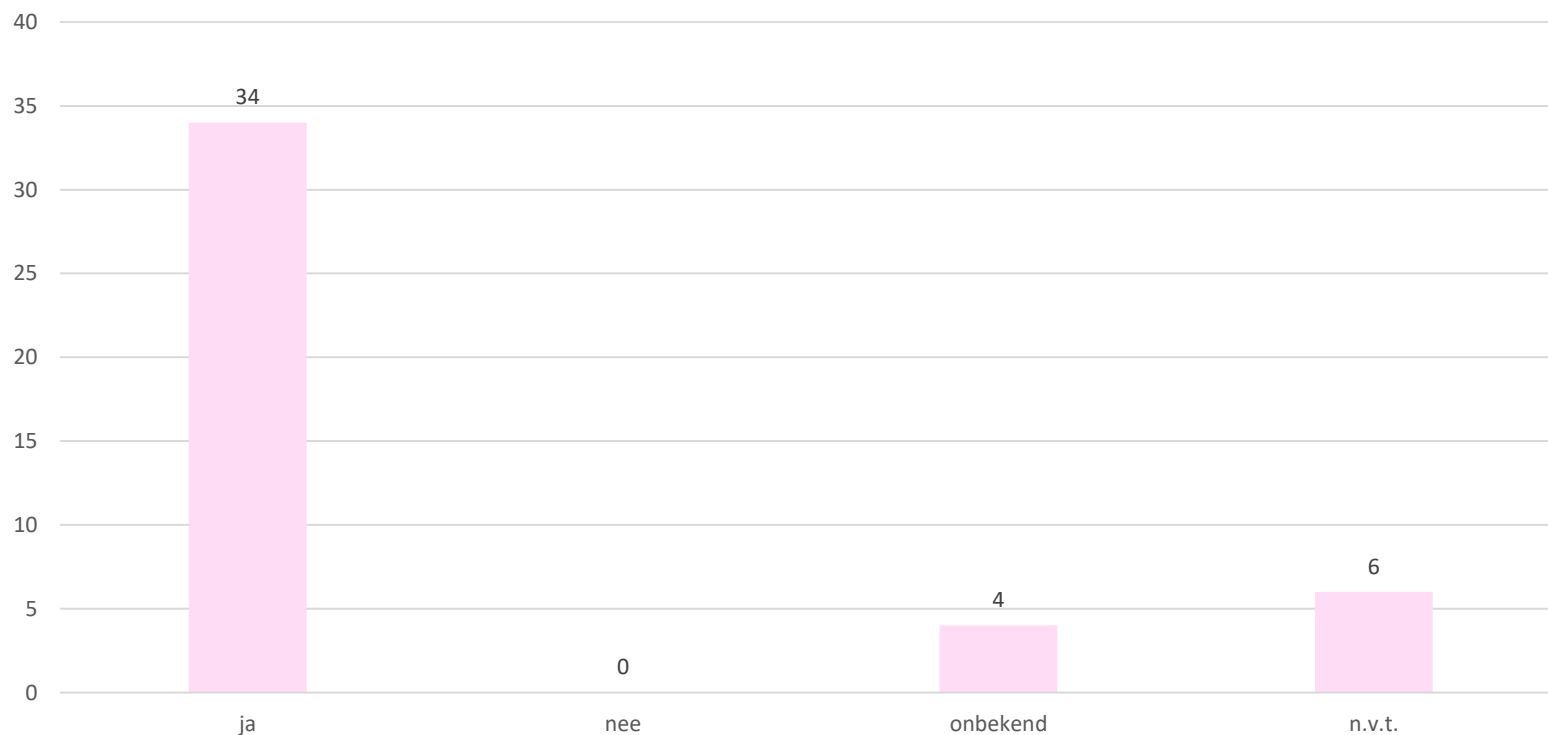
Werkwijze en instrumenten

Wordt in de structuurvisie aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed?
(aantal gemeenten) - Noord-Holland (2021)

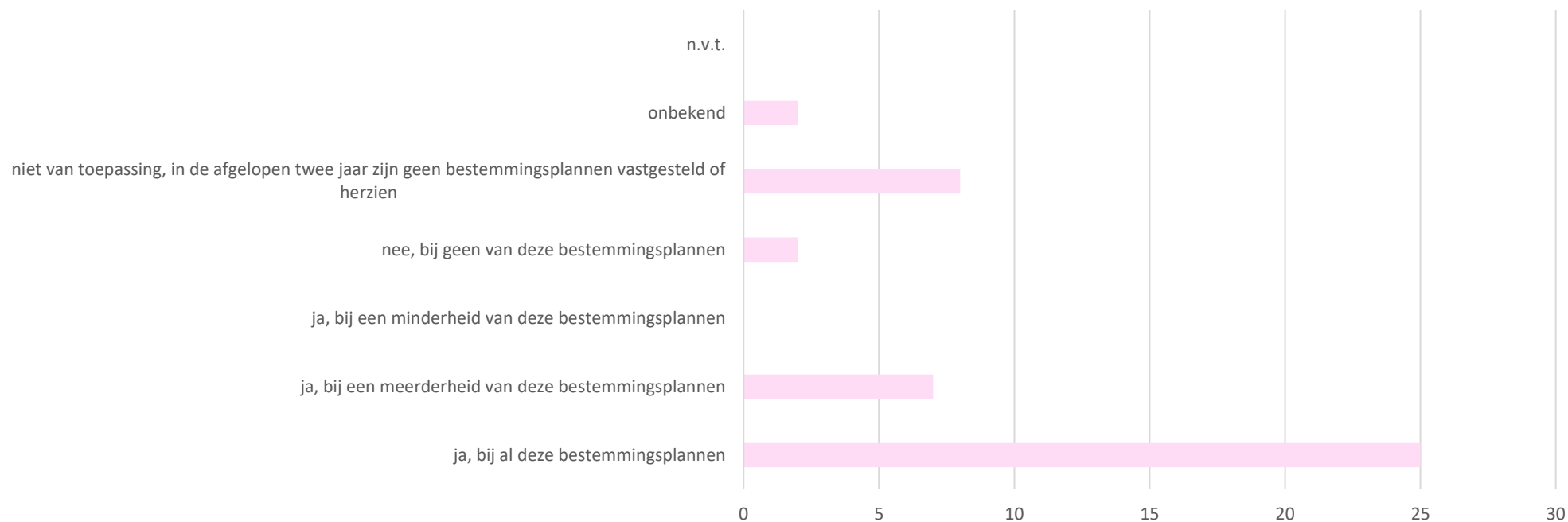
Werkwijze en instrumenten

Wordt in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed?
(aantal gemeenten) - Noord-Holland (2021)

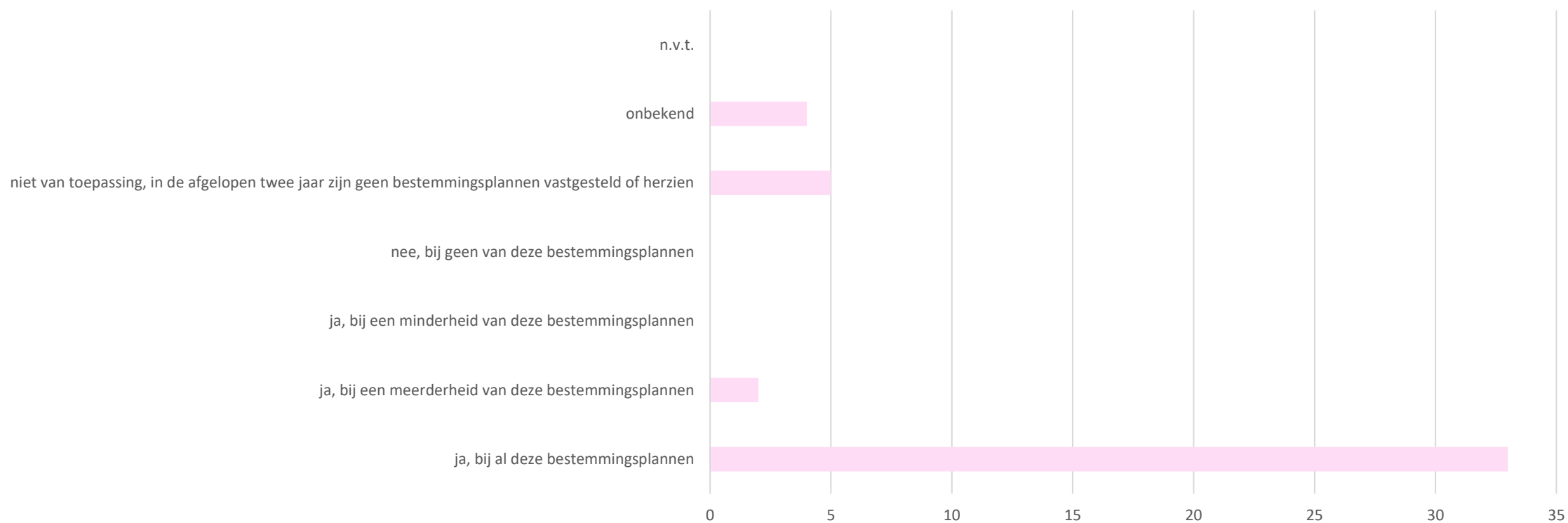
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met gebouwde monumenten en/of beschermde gezichten? (aantal gemeenten) - Noord-Holland (2021)

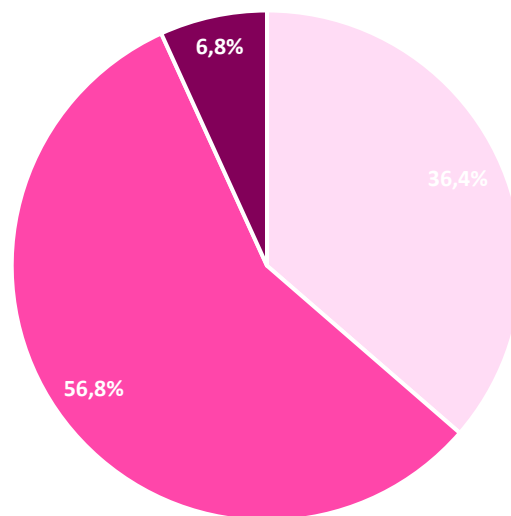
Werkwijze en instrumenten

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met in grond aanwezige monumenten (archeologie)? (aantal gemeenten)
Noord-Holland (2021)

Werkwijze en instrumenten

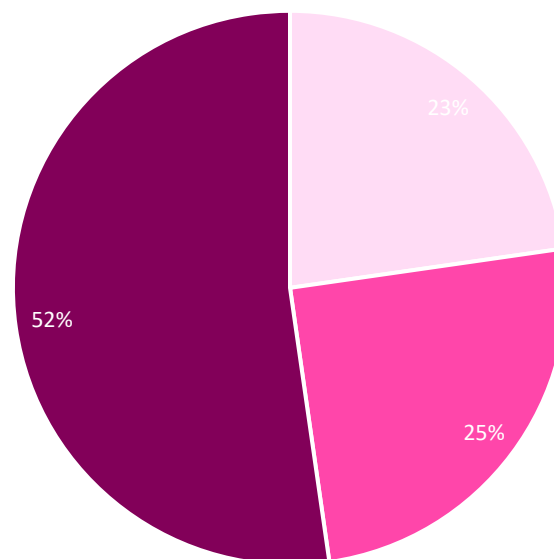
Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Noord-Holland
(2021)

ja nee onbekend

Werkwijze en instrumenten

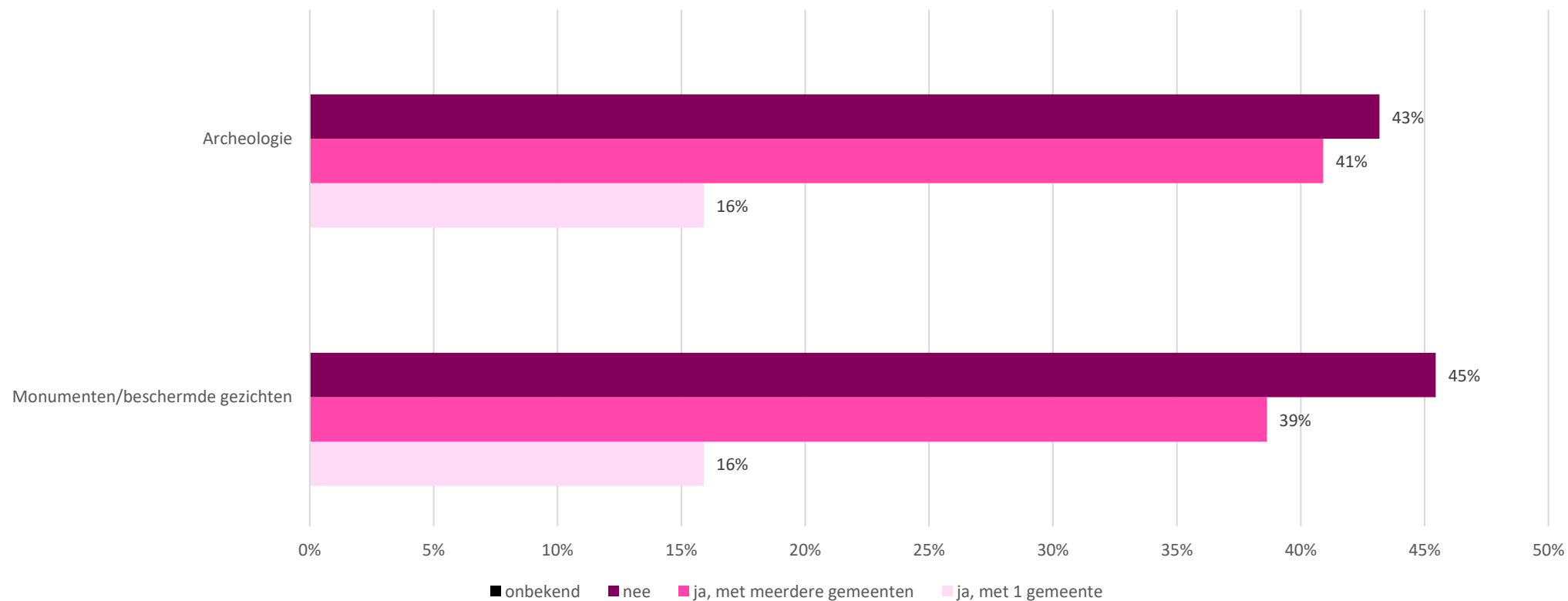
Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? (percentage gemeenten) - Noord-Holland (2021)

ja nee onbekend

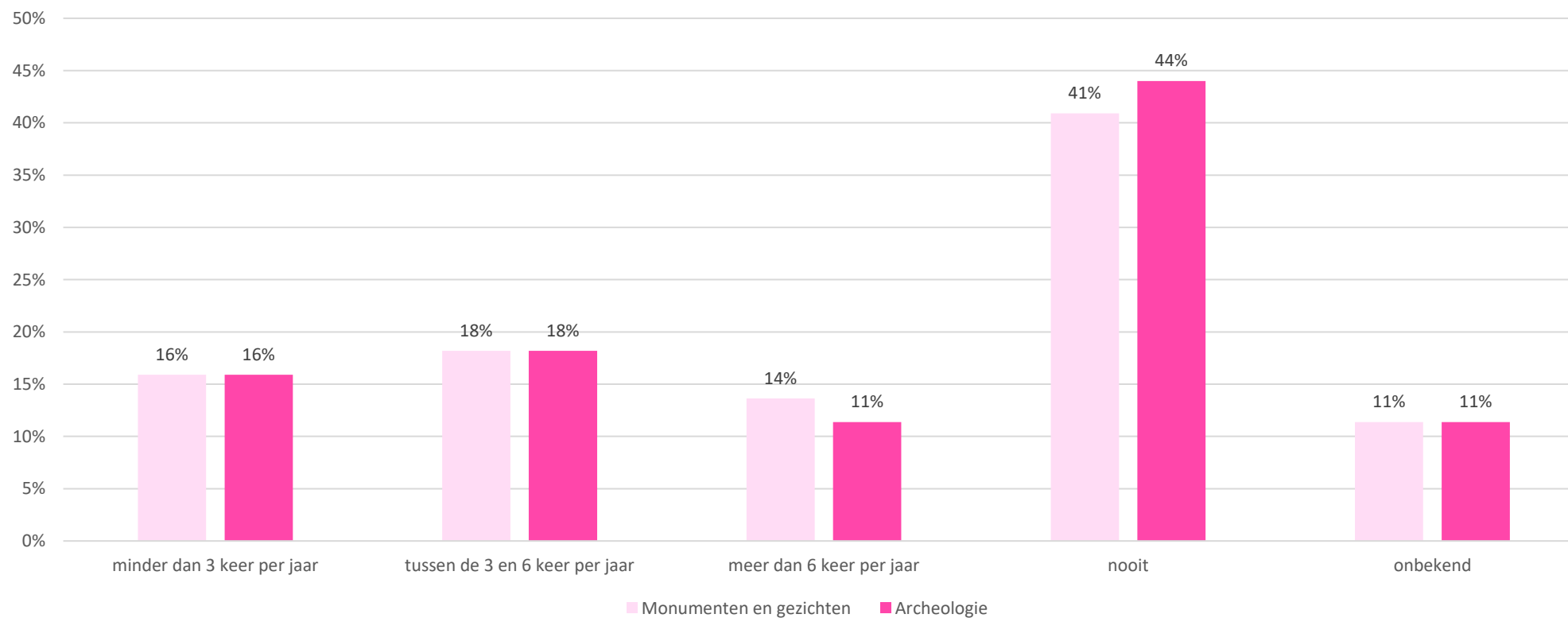
Samenwerking

Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) - Noord-Holland (2021)

Samenwerking

Hoe vaak beroep gedaan op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten en archeologie? (percentage gemeenten) Noord-Holland (2021)

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een vollediger beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Mentimeter, opening bijeenkomst en reacties

Hoe gaat het met het cultureel erfgoed in Noord-Holland?

Het erfgoed staat erg onder druk	2
Het erfgoed staat een beetje onder druk	2
Het gaat niet goed, maar ook niet slecht	4
Het gaat redelijk met het erfgoed	7
Het gaat goed met het erfgoed	1

Vervolgens gaat de zaal in gesprek over de vraag 'hoe is het gesteld met het erfgoed in Noord-Holland?' op een schaal van 1-10 (zie ook uitkomsten mentimeter). De volgende toelichtingen worden gegeven:

- De Hollandse Waterlinies staan enorm onder druk.
- Als we nu niets doen voor het erfgoed dan maak ik me zorgen om de toekomst van het erfgoed.
- Erfgoed staat enorm onder druk, maar er komt steeds meer aandacht voor.
- Het gaat goed met erfgoed, veel gemeenten doen het redelijk tot goed.
- In een paar gemeenten is bestuurlijk geen draagvlak.
- Het netwerk is in opbouw, ik zie veel goede ontwikkelingen, het sombere herken ik niet.
- Ravijnjaar zet een enorme druk op gemeenten.
- Zorgen om naoorlogs erfgoed dat niet altijd goed beschermd is: je ziet niet wat je verliest.
- Mijn gemeente heeft enorm geïnvesteerd in erfgoed de afgelopen jaren.
- Om wederopbouw erfgoed ook te gaan beschermen wordt soms bezien met: we hebben al zoveel te doen, dit kunnen we er niet bij hebben.
- Steeds meer cultuurhistorische waardenkaarten worden gemaakt.

12. Foto provincie Utrecht

Feiten en cijfers over provinciale en gemeentelijke taken voor erfgoed in de fysieke leefomgeving, ten bate van de bijeenkomst 'Inventarisatie Erfgoed & Overheid'

Utrecht Samengevat

Versie d.d. 26 juni 2024

Datum bijeenkomst: 4 juli '24

Context:

- 26 gemeenten
- Voor Utrecht zijn er gegevens uit de landelijke 2-jaarlijkse monitor van de IOE en uit de 4-jaarlijkse Monitor erfgoedbeleid Utrechtse gemeenten (MEBUG). De landelijke monitor geeft veelal een positiever beeld en met data per gemeente, waarbij tevens zichtbaar is van welke gemeenten informatie ontbreekt. De MEBUG geeft geen data per gemeente maar gemiddelden en/of aantallen gemeenten waarvoor iets geldt maar geeft wel achtergrondinformatie, duiding en adviezen a.d.h.v. (onderbouwde) normeringen. De MEBUG onderzoeksmethode maakt gebruik van ingevulde vragen v.d. landelijke monitor, aanvullende vragenlijsten, persoonlijke gesprekken en bureaustudie. De landelijke monitor hanteert alleen een online vragenlijst. Invullers hanteren hierbij eigen uitgangspunten en normen. Kijkend naar de gehanteerde onderzoeksmethoden, verschillen in uitkomsten en verklaringen daarvan, is redelijkerwijs aannemelijk te maken, dat de MEBUG een betrouwbaarder, beter vergelijkbaar beeld geeft dan de landelijke monitor. Waarbij, mede door de verschillen in vraagstelling de uitkomsten op diverse onderdelen niet goed vergelijkbaar zijn.

Benoemde verdiepende onderwerpen / knelpunten voor bijeenkomst:

- Welke knelpunten worden ervaren als de grootste voor de taken rondom erfgoed in de fysieke leefomgeving?
- Hoe zorgen we dat het probleem van capaciteit en deskundigheid wordt opgelost?

Doelen en opgaven

- **Totaal aantal monumenten o.b.v. monitors:** circa 12.000 monumenten.

Provincie Utrecht

- **Provinciale en regionale beleidskaders:**
- **Programma Voor Jong en Altijd 2020-2023** verlengd tot en met eind 2024.
- **Programma 'Verbindende cultuur en inspirerend erfgoed: toekomstbestendig en voor iedereen' 2025-2028**, ter inzage gelegen van 21 maart tot 2 mei, wordt begin juli vastgesteld.
- Om te zorgen voor ruimtelijk erfgoed heeft de provincie in de **Omgevingsvisie en –verordening de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) vastgelegd**. Bestaat uit vijf thema's: historische buitenplaatsen, militair erfgoed, agrarisch cultuurlandschap, archeologisch waardevolle zones, historische infrastructuur. Ook UNESCO Werelderfgoed is opgenomen in de Omgevingsvisie en –verordening.

Gemeenten

- **Vigerend beleid gemeenten:** Verschillende beelden uit Utrechtse (2022) en landelijke (2021) monitor. Volgens de landelijke monitor hadden in 2021 van de 26 gemeenten 13 gemeenten geldig beleid voor gebouwde en/of groene monumenten, 22 voor archeologie en 11 voor beschermde stads en dorpsgezichten. Volgens de Utrechtse monitor hadden in 2022 slechts 7 gemeenten 'actueel' erfgoedbeleid.

Financiële middelen

Provincie Utrecht

- **2020-2023:** 8,4 mln per jaar (gemiddeld)
- **2025-2028:** Verwachte middelen € gemiddeld 12,2 mln. per jaar

Gemeenten

17 gemeenten enigszins structureel erfgoedbudget, meestal als subsidie voor monumenteneigenaren. Enkele gemeenten besteden dit aan externe inhuur voor archeologische expertise. 2 gemeenten >100.000 jaarlijks erfgoedbudget Bron: Utrechtse Monitor 2022 MEBUG

Organisatie en personeel

Provincie

Ruwe schatting provincie:

- IBT 0,65 fte (vanaf 2025 – i.v.m. beschikbaarheid middelen Rijk)
- Omgevingsgericht erfgoed 4,5 fte
- Gebouwd erfgoed 2,5 fte
- Bekend maken en beheren 4,5 fte

Gemeenten

Utrechtse Monitor 2022: De totale ambtelijke formatie voor erfgoed bij de gemeenten in de provincie Utrecht bedraagt ongeveer 47 fte. Minus de twee grote steden komt dit uit op ongeveer 23,5 fte. Alle 26 gemeenten gaven aan dat er zaken blijven liggen op het gebied van erfgoed.

Landelijke monitor 2021: Gemiddeld 0,83 FTE (excl. De twee grote steden) N.B. voor 11 van de 26 gemeenten *bij 1 of meer disciplines aantal FTE onbekend*. 17 van de 26 gemeenten gaven in 2021 aan onvoldoende personeel te hebben voor monumenten en stadsgezichten, 6 voldoende, 3 onbekend. Voor archeologie 12 voldoende en 11 onvoldoende en 3 onbekend.

STAMU geeft aan dat voor de cijfers en of capaciteit voldoende is, de landelijke monitor geen betrouwbaar beeld geeft, o.a. doordat mate van inzicht van invullers en gehanteerde uitgangspunten per gemeente verschillen.

Werkwijze en instrumentarium

Provincie Utrecht

- Belangrijkste beleidskader voor erfgoed: Omgevingsvisie en programma Cultuur en Erfgoed
- In de Nadere Kaderstelling Cultuur- en Erfgoedprogramma 2025-2028 zijn de aanvullende kaders en randvoorwaarden ten opzichte van de Omgevingsvisie vastgelegd. De doelen en ambities uit de Omgevingsvisie en Nadere Kaderstelling zijn vertaald naar concreet beleid in het Omgevingswetprogramma Cultuur en Erfgoed 2025-2028.
- Een aantal organisaties geeft mede uitvoering aan de provinciale beleidsdoelen en/of ondersteunt gemeenten. Deze organisaties ontvangen al dan niet meerjarige exploitatiesubsidie. Betreft Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht (STAMU), Landschap Erfgoed Utrecht (bekend en beleefbaar maken erfgoed), Monumentenwacht Utrecht (behoud en beheer erfgoed).
- Ondersteuning gemeenten o.a. via subsidie voor maken en actualiseren van gemeentelijke archeologische en cultuurhistorische waardenkaarten, Cultuurfonds Monumenten Utrecht (CMU) voor restauratie (en verduurzaming) gemeentelijke monumenten, etc.

Gemeenten (op basis van Utrechtse Monitor 2022 (MEBUG) en Landelijke monitor 2021 Inspectie OE)

- De twee monitors geven op verschillende onderdelen andere beelden van de werkwijze van gemeenten en inzet van instrumenten om voor ruimtelijk erfgoed te zorgen.
- De landelijke monitor geeft veelal een positiever beeld en met data per gemeente, waarbij zichtbaar is van welke gemeenten informatie ontbreekt. De Utrechtse monitor geeft geen data per gemeente maar gemiddelden en/of aantallen gemeenten waarvoor iets geldt en geeft achtergrondinformatie en duiding.
- Alleen voor de cultuurhistorische Waardenkaart (CHWK) komen de beelden overeen: Ruim driekwart van de gemeenten had in 2021/2022 een CHWK.

Samenwerking

- **Prov. neemt regie** als het gaat om het starten en versterken van samenwerkingsverbanden.
- **samenwerkingspartners voor gemeenten en provincie:**
 - Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht (STAMU),
 - Landschap Erfgoed Utrecht
 - Cultuurfonds voor Monumenten Utrecht (CMU)
 - Restauratie Opleidingsprojecten (ROP) samenwerkingsproject van diverse overheden om aantal leerwerkplekken in het restauratievak te vergroten. (landelijke organisatie)
- **Samenwerking tussen overheden:**
 - O.a. periodiek overleg prov.- gemeenten, o.a. thematische overleggen (o.a.. Buitenplaatsen, Archeologie)
 - .Prov. stimuleert gemeentelijk erfgoedbeleid via STAMU en IBT (zie controle en toezicht)
- **Samenwerking tussen gemeenten m.b.t. erfgoed**

Uit monitor Inspectie OE 2021: 20% van de gemeenten gaf in 2021 aan met andere gemeenten samen te werken op het gebied van monumenten, beschermde gezichten en archeologie (Monitor IOE, 2021)

Controle en toezicht

Provincie

- Interbestuurlijk toezicht (IBT), o.a. via periodiek overleg met gemeenten en uitvraag systematische toezichtsinformatie.
- Monitoring van het Cultuur- en erfgoedprogramma vindt continu plaats, bijv. via gesprekken met gesubsidieerde instellingen, verantwoording op prestatie-indicatoren
- Verzamelen van data zoals in de monitor Omgevingsvisie en de Erfgoedmonitor. Aparte monitor voor rijksmonumenten in de provincie
- Erfgoed is expliciet onderwerp in IBT-verordening (Verordening systematische toezichtinformatie provincie Utrecht).

Bronnenoverzicht:

- Programma 'Verbindende cultuur en inspirerend erfgoed: toekomstbestendig en voor iedereen' 2025-2028
- Programma Voor Jong en Altijd 2020-2023
- Monitor erfgoedbeleid Utrechtse gemeenten 2022 (MEBUG)
- Monitor Inspectie OE 2021;

Doelen en opgaven: Utrechts erfgoed

Erfgoed in Utrecht volgens het provinciale programma 2025-2028

De provincie Utrecht kent een rijkdom aan erfgoed waar inwoners en bezoekers van kunnen genieten; Buitenplaatsen, het UNESCO Werelderfgoed Hollandse Waterlinies of bijvoorbeeld de archeologische vindplaats Dorestad verbinden mensen met de omgeving en het verleden en maakt dat zij zich hier thuis voelen. Ruimtelijke opgaven rond woningbouw, de energietransitie en mobiliteit maken het erfgoed echter ook kwetsbaar. Het leidt soms tot lastige keuzes. Want hoe kunnen we onze beperkte ruimte zo goed mogelijk benutten? Erfgoed speelt hierin een belangrijke rol. Als een verbindende kracht tussen verschillende opgaven en als drager van de identiteit van een gebied. Daarom zet de provincie zich in voor het behouden, benutten en beleven van ons erfgoed. In het programma van de provincie ligt de focus dan ook op een omgevings- en mensgericht erfgoedbeleid. De provincie realiseert erfgoedambities op verschillende manieren. Aan de ene kant via een regulerende rol vanuit wettelijke taken. Bijvoorbeeld bij het toezicht op de uitvoering van de Erfgoedwet en Omgevingswet. Maar ook via een veel actievere rol door te participeren, stimuleren en realiseren.

Ambitie: Een aantrekkelijke leefomgeving draagt bij aan het welzijn van mensen. Daarom zet provincie zich in voor het behouden, beleven en benutten van erfgoed en een sterke en toegankelijke Utrechtse cultuursector.

Hoofddoelen en ruimtelijk erfgoed in de provinciale Omgevingsvisie:

De volgende hoofddoelen zijn in de Omgevingsvisie van de Provincie Utrecht vastgelegd:

- Beschermen en benutten van de waarden van de cultuurhistorische hoofdstructuur
- In stand houden en versterken van de uitzonderlijke universele waarde van UNESCO Werelderfgoed
- Zorgen voor gebouwde monumenten en archeologische vondsten
- Streven naar een kwalitatief sterk aanbod van cultuur en erfgoed
- Stimuleren van cultuurparticipatie (inclusief cultuureducatie)

Om te zorgen voor ruimtelijk erfgoed heeft de provincie in de Omgevingsvisie de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) vastgelegd. Deze bestaat uit vijf thema's:

- historische buitenplaatsen
- militair erfgoed
- agrarisch cultuurlandschap
- archeologisch waardevolle zones
- historische infrastructuur

Ook UNESCO Werelderfgoed is opgenomen in de Omgevingsvisie en –verordening.

Vertaling in beleid en kaders: De doelen en ambities uit de Omgevingsvisie zijn vertaald naar concreet beleid in het Omgevingswetprogramma Cultuur en Erfgoed. In de Nadere Kaderstelling Cultuur- en Erfgoedprogramma 2025-2028 zijn de aanvullende kaders en randvoorwaarden ten opzichte van de Omgevingsvisie vastgelegd.

Het Verhaal van Utrecht

Het Utrechtse erfgoed vertelt en toont de ontwikkelingsgeschiedenis van onze provincie. Het zijn de zichtbare en onzichtbare sporen van het verleden die ook van betekenis zijn in het heden. Talloze verhalen zijn er te vertellen over dit landschap, de mensen en de gebeurtenissen die de provincie Utrecht hebben gemaakt tot wat ze nu is. Eeuwenlang hebben hier mensen gejaagd, gewoond, gewerkt, gestreden, gezorgd en gereisd. Elk verhaal vertelt een stukje van de geschiedenis van de provincie Utrecht en elke inwoner neemt zijn eigen verhalen mee. Al die verhalen samen vormen het Verhaal van Utrecht. Van de ijstijd naar die van de Romeinen. En via stadsrechten en de sporen van ons koloniale slavernijverleden naar nu. Op het platform UtrechtAltijd worden deze verhalen digitaal bij elkaar gebracht, samen met Utrechtse collecties van musea, archieven en andere erfgoedinstellingen. Maar het Verhaal van Utrecht wordt ook offline verteld, door de vele erfgoedvrijwilligers en -professionals verbonden aan het Utrechtse erfgoed.

Doelen en opgaven: aantal objecten

In Utrecht zijn er circa 12.000 monumenten.

N.B. Utrechtse monitor en landelijke monitor niet helemaal vergelijkbaar.

N.B. Landschap is in het project Erfgoed en Overheid een aparte categorie, maar niet in beide monitors

Bron:	Monitor provincie MEBUG	Monitor Inspectie OE	
jaar	2022	2021	
Type erfgoed			
Rijksmonumenten	5.768	5761	rijksmonumenten gebouwd/groen
Gemeentelijke monumenten	5.873	6029	gemeentelijke monumenten gebouwd/groen
Archeologische Rijksmonumenten	108	108	
Archeologische Gemeentelijke monumenten	12	12	
Groene monumenten	18		
Beeldbepalende / karakteristieke panden	1.172		
Rijksbeschermde gezichten	45	45	
Gemeentelijk beschermde gezichten	28	30	
Werelderfgoed (UNESCO)	25		
Nationale landschappen of parken	40		
Totaal monitor MEBUG ¹⁾	13.089 ¹⁾	11.985	Totaal volgens monitor IOE

In de Utrechtse Monitor is bij de getallen opgemerkt:

* Bij veel gemeenten zijn beeldbepalende/karakteristieke panden niet geregistreerd in een lijst, maar beschermd ingevolge het bestemmingsplan en zijn daarvan geen aantallen bekend. Het werkelijke aantal beeldbepalende/ karakteristieke panden ligt dus veel hoger.

* Bij het UNESCO Werelderfgoed, gaat het over het totaal aantal keer dat deze in een gemeente voorkomen. De provincie beschikt in totaal over drie Werelderfgoederen, waarvan er twee gelegen zijn in meerdere gemeenten.

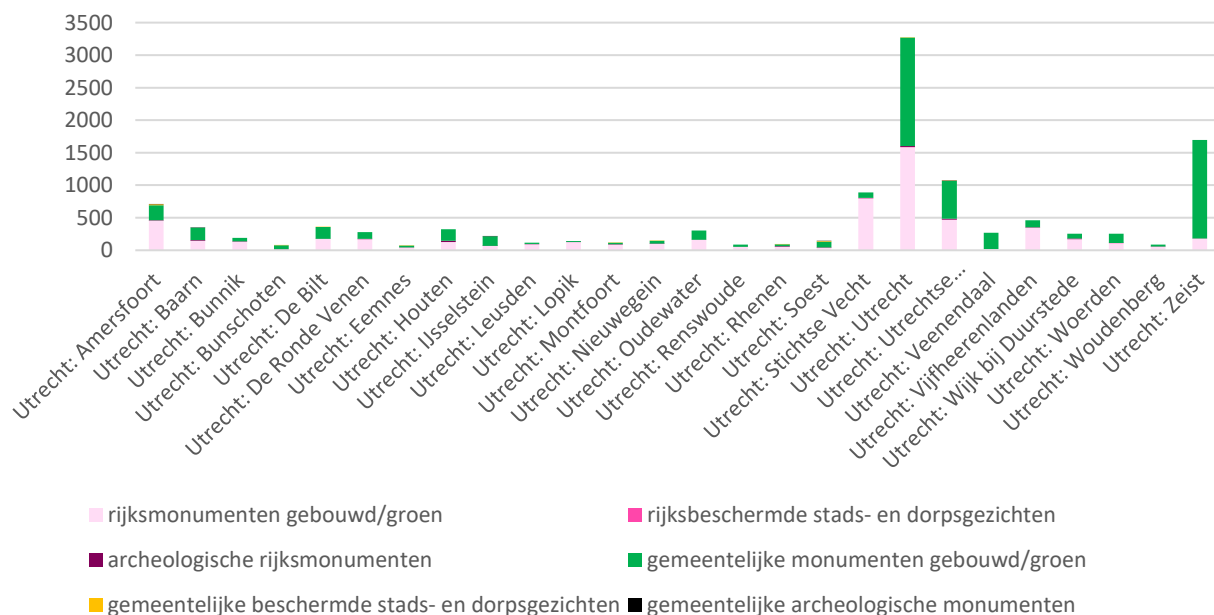
¹⁾ In de Utrechtse monitor is geen totaaloptelling gemaakt en is niet geheel duidelijk of er objecten in meerdere categorieën meegeteld zijn

De tussen de MEBUG cijfers en die van de IOE zijn mogelijk (deels) verklaarbaar doordat ze niet precies op hetzelfde moment gemeten zijn (2022 resp 2021). Zo is er nog een enkel nieuw RM aangewezen in die periode, is er mogelijk wat afgevoerd en is de manier van registreren verandert bij de RCE, waardoor sommige zijn opgesplitst in meerdere nummers. Daarnaast geeft het steunpunt (STAMU) aan dat gemeenten bij de vragenlijst van de IOE niet altijd de goede cijfers invullen. Zo wordt er wel eens de fout gemaakt dat BB/karakteristieke panden als gem. monument worden ingevuld

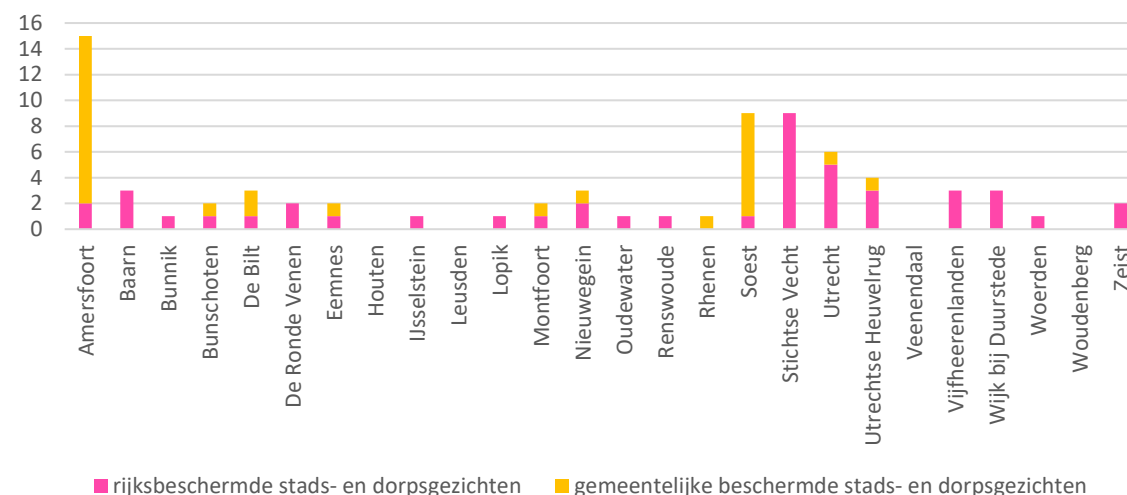
(bron: Monitor Inspectie OE 2021) en Utrechtse monitor 2022

Doelen en opgaven: erfgoed per gemeente

Indicatie totaal aantal monumenten per gemeente in Utrecht

Indicatie aantallen per gemeente: beschermde stads- en dorpsgezichten

Uit de landelijke monitor (figuur links) is op te maken dat de meeste monumenten aanwezig zijn in: Utrecht, Zeist, Utrechtse Heuvelrug, Stichtse Vecht en Amersfoort. N.b. vanuit STAMU is aangegeven dat Zeist in het verleden veel gemeentelijke monumenten heeft aangewezen, die nu wellicht eerder voor een groot deel als beschermde gezichten of beeldbepalende panden aangemerkt zouden worden. STAMU geeft tevens aan dat beschermde stads- en dorpsgezichten in Utrecht een groot onderdeel uitmaken van het erfgoed in de gemeente. Zie de figuur rechts voor de cijfers hiervan obv de landelijke monitor. Als we alleen naar deze aantallen gezichten kijken, zijn Amersfoort, Stichtse Vecht, Soest en Utrecht de gemeenten met de grootste aantallen monumenten.

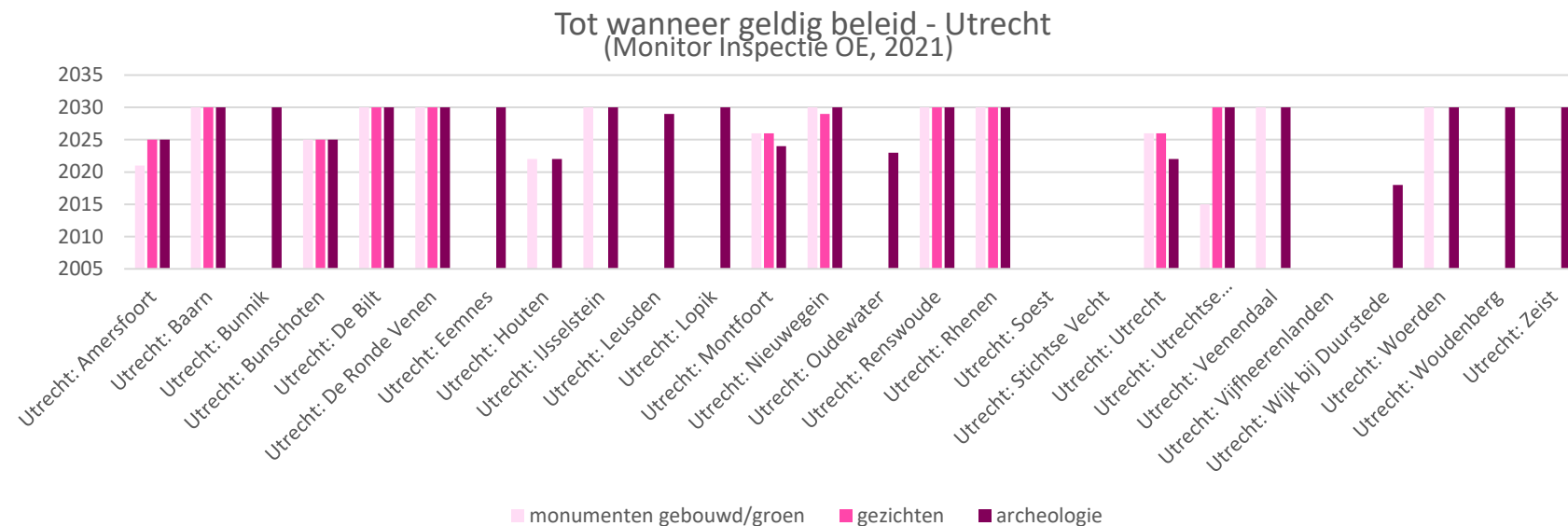
(bron: Monitor Inspectie OE 2021)

Doelen en opgaven: beleid per gemeente

Hebben gemeenten ('actueel') beleid vastgesteld voor verschillende onderdelen (gebouwde en/of groene monumenten, beschermde stads- en dorpsgezichten, instandhoudings- en/of onderhoudsplicht, archeologie) en/of integraal erfgoedbeleid?

Volgens de landelijke monitor hadden in 2021 van de 26 gemeenten 13 gemeenten geldig beleid voor gebouwde en/of groene monumenten, 22 voor archeologie en 11 voor beschermde stads en dorpsgezichten. Volgens de Utrechtse monitor hadden in 2022 slechts 7 gemeenten actueel erfgoedbeleid. Bij meer dan de helft van de gemeenten was het toen meer dan acht jaar geleden dat de gemeentelijke monumentenlijst was geactualiseerd. 14 gemeenten hadden volgens deze monitor geen door de raad vastgesteld erfgoedbeleid (nota, visie of programma). Vijf gemeenten hadden een erfgoedbeleid dat ouder was dan tien jaar en wellicht niet meer geheel actueel was. Drie gemeenten hadden een erfgoedbeleid van tussen de tien en de vier jaar oud. Slechts 4 gemeenten hadden een erfgoedbeleid dat in de afgelopen vier jaar was vastgesteld. Twee gemeenten waren bezig om een nieuw erfgoedbeleid op te stellen. Bij 18 van de 22 gemeenten met van rijkswege beschermde stads-/of dorpsgezichten, was er ruimte om het beschermingsregime daarvoor aan te scherpen. Van de 19 gemeenten met beeldbepalende, karakteristieke of cultuurhistorisch waardevolle panden waren criteria of regels in de erfgoedverordening of bestemmingsplannen in 'lang niet alle gemeenten even effectief, en bij drie gemeenten matig'.

De verschillende beelden tussen de beide monitors is te verklaren doordat de Utrechtse Monitor kijkt naar integraal 'Erfgoedbeleid', dit is overkoepelend, terwijl bijvoorbeeld archeologiebeleid een deelgebied van erfgoedbeleid is. Veel gemeente hebben idd. een redelijk actuele arch. Beleidskaart, wat niet wil zeggen dat ze ook een 'integraal' archeologiebeleid hebben, waar naast vergunningverlening ook aandacht is voor ontsluiting, participatie, gerichte kennisvergaring/onderzoek, etc. Daarnaast is het beeld dat gemeenten soms een positiever beeld invullen bij de landelijke monitor dan wat het werkelijk is, omdat deze resultaten gebruikt worden door toezichthouders en/of omdat degenen die het invullen niet altijd goed weten of het onderscheid kunnen maken.

Financiële middelen

Provincie Utrecht

• **Financiële middelen provincie (2020-2023)** ¹⁾: Totaal € **8.442.000** gemiddeld per jaar voor 'Behouden/benutten/beleven cultureel erfgoed'
Dit is exclusief indexering van partnerorganisaties en inclusief een verhoging in verband met nieuwe taken in de gemeente Vijfheeren- landen.

• **Verwachte middelen provincie (2025-2028)** ²⁾:

		2025	2026	2027	2028
Erfgoed en archeologie duurzaam beheren en behouden	€	7.806 €	7.806 €	7.806 €	7.306
Kwaliteit van de leefomgeving /kansen van ruimtelijk erfgoed benutten.	€	876 €	811 €	793 €	776
Erfgoed is bekender en beleefbaarder gemaakt bij een groot en divers publiek.	€	2.869 €	1.969 €	1.969 €	1.969
UNESCO Werelderfgoed	€	1.544 €	1.544 €	1.544 €	1.544
Totaal per jaar (x1.000) €		13.095 €	12.130 €	12.112 €	11.595

Dit komt neer op gemiddeld per jaar € 12.233.000

In de begroting wordt uitgegaan van een verlenging van de incidentele middelen, onder voorbehoud van een besluit hierover bij de Kadernota. Mochten deze niet worden toegekend, dan zal dit worden gedekt uit het extra budget voor de restauratie van grote monumenten. De indexering 2024 is nog niet verwerkt in de bovenstaande cijfers.

Gemeenten:

De landelijke monitor gaat niet in op beschikbare budgetten/middelen.

Volgens de Utrechtse Monitor 2022: 17 gemeenten gaven in 2022 aan in meer of mindere mate structureel budget voor erfgoed te hebben. Meestal gaat dit om een (bescheiden) subsidiebedrag voor eigenaren van (gemeentelijke) monumenten. Bij enkele gemeenten is het bedrag volledig bestemd voor externe inhuur (vaak archeologische expertise).

Slechts twee gemeenten hebben een jaarlijks uitvoeringsbedrag gereserveerd van meer dan € 100.000,- voor al het erfgoed in de gemeente.

1) Bron: Programma Voor Jong en Altijd 2020 -2023

2) Bron: Programma 'Verbindende cultuur en inspirerend erfgoed: toekomstbestendig en voor iedereen' 2025-2028

Organisatie en personeel

Provincie Utrecht

- Ruwe schatting provincie:
- IBT 0,65 fte (vanaf 2025 – i.v.m. beschikbaarheid middelen Rijk)
- Omgevingsgericht erfgoed 4,5 fte
- Gebouwd erfgoed 2,5 fte
- Bekend maken en beheren 4,5 fte

Gemeenten

Utrechtse Monitor MEBUG 2022: De totale ambtelijke formatie voor erfgoed bij de gemeenten in de provincie Utrecht bedraagt ongeveer 47 fte. Minus de twee grote steden komt dit uit op ongeveer 23,5 fte. Alle 26 gemeenten gaven aan dat er zaken blijven liggen op het gebied van erfgoed.

Monitor IOE 2021: Aantallen FTE's per gemeente gemiddeld 0,83 FTE (excl. De twee grote steden) N.B. voor 11 van de 26 gemeenten *bij 1 of meer disciplines aantal FTE onbekend*. 17 van de 26 gemeenten gaven in 2021 aan onvoldoende personeel te hebben voor monumenten en stadsgezichten, 6 voldoende, 3 onbekend. Voor archeologie 12 voldoende en 11 onvoldoende en 3 onbekend.

STAMU geeft aan dat voor de cijfers en of capaciteit voldoende is, de landelijke monitor geen betrouwbaar beeld geeft, o.a. doordat mate van inzicht van invullers en gehanteerde uitgangspunten per gemeente verschillen.

In het concept erfgoedprogramma 2025-2028 noemt de provincie dat bij bijna alle gemeenten de formatie niet toereikend is, onder verwijzing naar de **Monitor Erfgoedbeleid Utrechtse Gemeenten (MEBUG)** van het Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht. Benoemd is, dat de kennis en capaciteit van gemeenten voor de uitvoering van hun wettelijke taken op het gebied van erfgoed bij veel gemeenten ernstig tekortschiet en dat dit leidt tot afkalving of afwezigheid van inhoudelijke kennis en expertise en tot problemen bij onder andere vergunningverlening, toezicht en handhaving. De provincie heeft opgenomen, aangesloten te zijn bij het rijksprogramma 'Erfgoed en Overheid' en hierbij het Steunpunt Archeologie en Monumenten en gemeenten te betrekken. De provincie geeft aan mee te werken aan oplossingen voor het versterken van de capaciteit en deskundigheid bij gemeenten op het gebied van archeologie (en erfgoed in bredere zin).

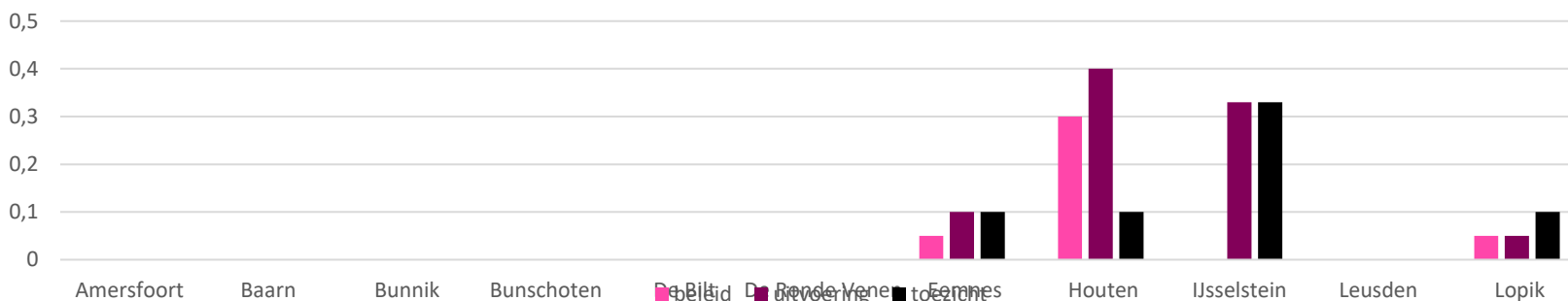
Organisatie en personeel

De Utrechtse Monitor 2022 geeft aan dat de gemeenten (zonder de twee grote steden) gemiddeld 0,98 fte beschikbaar hadden voor erfgoed. Tien gemeenten hadden een beschikbare capaciteit voor al het erfgoed in hun gemeente van 0,4 fte of lager. Dit was vaak inclusief externe inhuur (zoals voor archeologie), waarmee de interne capaciteit soms op minder dan 0,05 fte uitkwam. In deze monitor werden alle gemeenten sterk aanbevolen de formatie voor erfgoed uit te breiden en daarbij de interne deskundigheid voor erfgoed te vergroten.

De landelijke monitor gaf in 2021 het onderstaande beeld van het aantal fte per gemeente voor monumenten en beschermde gezichten dat is doorgegeven voor (beleid, uitvoering, toezicht) en op de volgende pagina's voor archeologie. In deze monitor ontbreken gegevens van verschillende gemeenten. Het gemiddelde voor alle erfgoed van de wel beschikbare gegevens (zonder de twee grote steden) komt hier op 0,83FTE. In de tabel is tevens weergegeven of gemeenten zelf aangaven voldoende personeel beschikbaar te hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

STAMU geeft aan dat de cijfers van de landelijke monitor geen betrouwbaar beeld geven, o.a. doordat mate van inzicht van invullers en gehanteerde uitgangspunten per gemeente verschillen. De ene rekent bijvoorbeeld externe inhuur wel mee, de ander niet. Utrecht geeft een vertekend beeld omdat zij ook allemaal bouwhistorici in dienst hebben en zelf het bouwhistorisch onderzoek bij vergunningen uitvoeren (en via de leges doorberekenen) terwijl alle andere gemeenten dat neerleggen als verantwoordelijkheid bij de aanvragers van de vergunningen zelf.

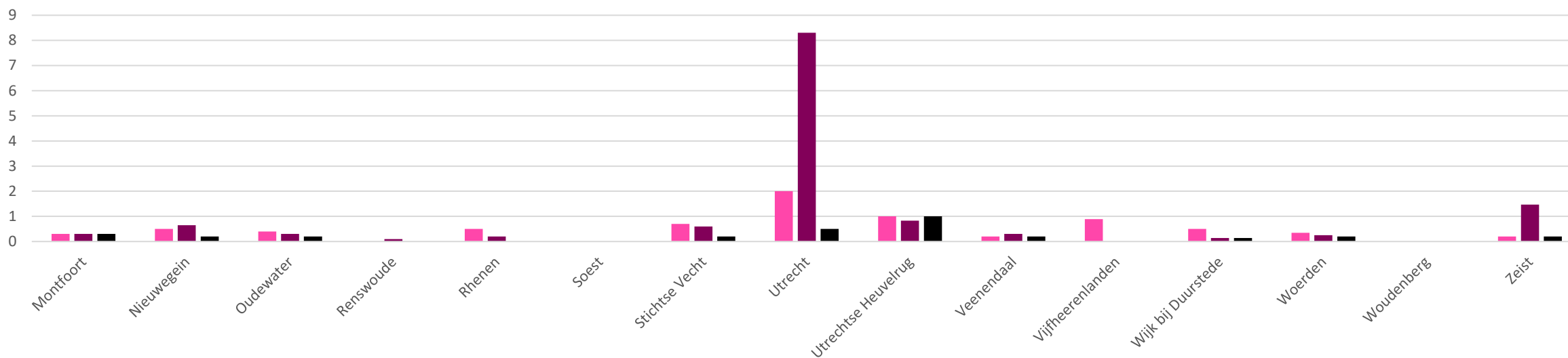
fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Utrecht (A-L)

Utrecht	Voldoende personeel voor monumenten?
Amersfoort	nee
Baarn	onbekend
Bunnik	nee
Bunschoten	onbekend
De Bilt	nee
De Ronde Venen	nee
Eemnes	nee
Houten	nee
IJsselstein	nee
Leusden	ja
Lopik	nee

Organisatie en personeel

fte monumenten en beschermde gezichten - Gemeenten Utrecht (M-Z)

Utrecht	Voldoende personeel voor monumenten?
Montfoort	ja
Nieuwegein	ja
Oudewater	nee
Renswoude	nee
Rhenen	nee
Soest	nee
Stichtse Vecht	nee

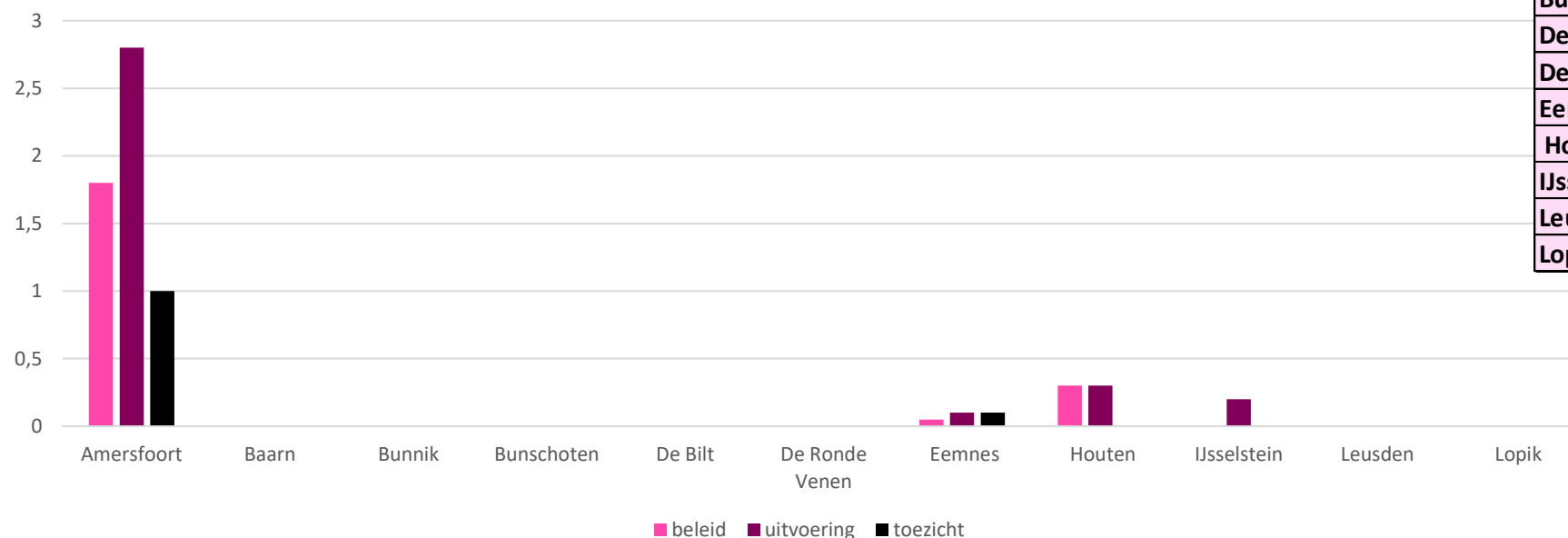
■ beleid ■ uitvoering ■ toezicht

Utrecht	Voldoende personeel voor monumenten?
Utrecht	nee
Utrechtse Heuvelrug	ja
Veenendaal	ja
Vijfheerenlanden	onbekend
Wijk bij Duurstede	ja
Woerden	nee
Woudenberg	nee
Zeist	nee

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

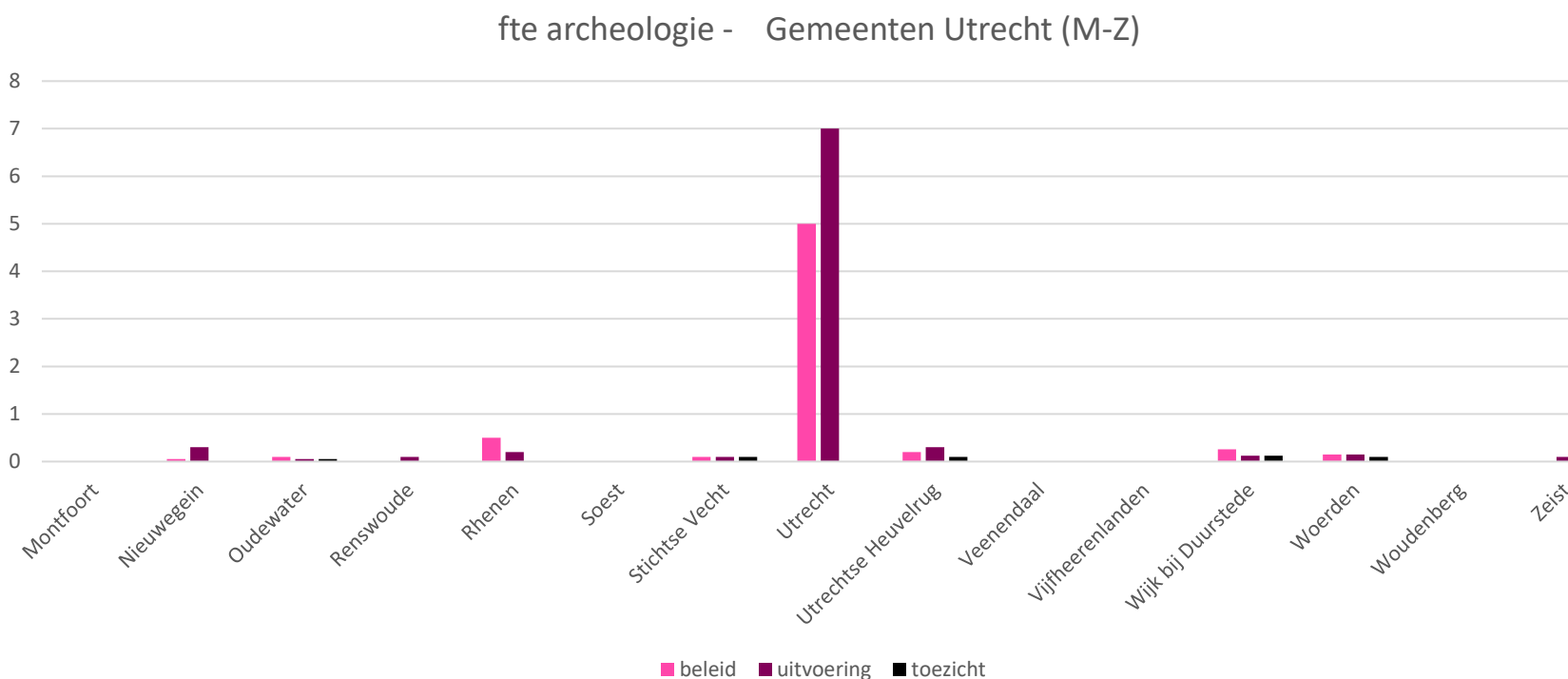
fte archeologie - Gemeenten Utrecht (A-L)

Utrecht	Voldoende personeel voor archeologie?
Amersfoort	ja
Baarn	onbekend
Bunnik	nee
Bunschoten	ja
De Bilt	nee
De Ronde Venen	ja
Eemnes	nee
Houten	ja
IJsselstein	ja
Leusden	ja
Lopik	nee

Organisatie en personeel

Aantal fte per gemeente voor archeologie, zoals opgegeven door de gemeente voor de monitor Inspectie OE 2021 (beleid, uitvoering, toezicht). En wat gemeenten zelf aangeven op de vraag of zij voldoende personeel beschikbaar hebben voor de betreffende taken (bron: Monitor Inspectie OE 2021).

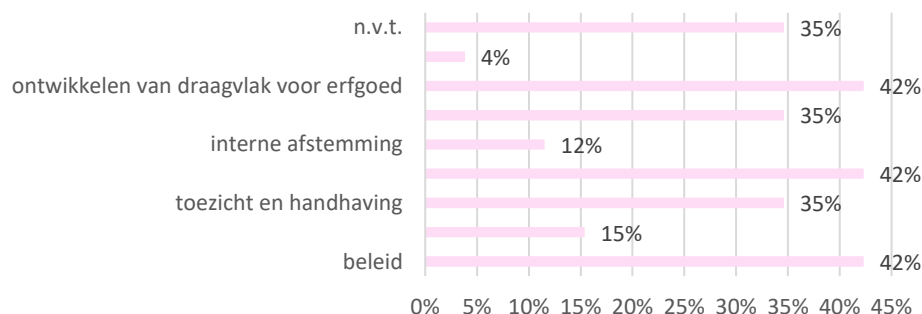
Utrecht	Voldoende personeel voor archeologie?
Montfoort	onbekend
Nieuwegein	nee
Oudewater	ja
Renswoude	nee
Rhenen	nee
Soest	ja
Stichtse Vecht	nee
Utrecht	ja
Utrechtse Heuvelrug	nee
Veenendaal	onbekend
Vijfheerenlanden	ja
Wijk bij Duurstede	nee
Woerden	ja
Woudenberg	ja
Zeist	nee

Organisatie en personeel

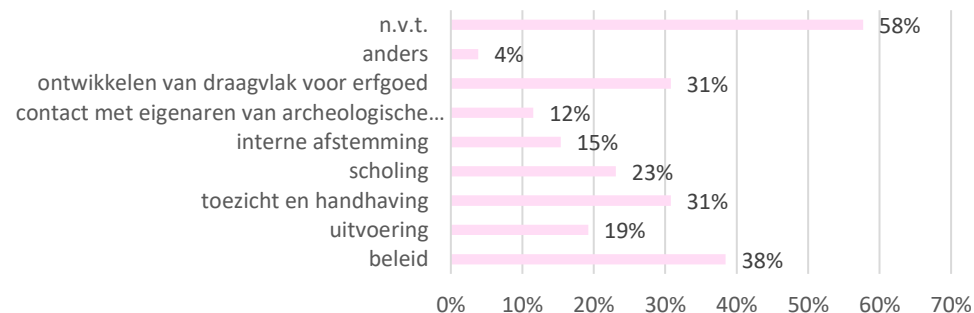
Utrechtse Monitor 2022: Alle 26 gemeenten gaven aan dat er zaken blijven liggen op het gebied van erfgoed. Dit gaat dan bijvoorbeeld om te weinig tijd voor het opstellen van beleid, begeleiding monumenteneigenaren, vergunningen, toezicht, handhaving, publieksbereik, participatie en inspelen op de actuele opgaven in de fysieke leefomgeving. Bij een deel van de gemeenten wordt dit opgelost door tijdelijke of gedeeltelijke inhuur voor het werk dat blijft liggen. De meeste gemeenten geven aan dat zij de problemen oplossen door de werkzaamheden eenvoudigweg niet uit te voeren.

Landelijke monitor 2021: zie de figuren hiernaast en op de volgende pagina

Percentage gemeenten dat aangeeft onvoldoende aan taken toe te komen m.b.t monumenten/beschermde gezichten - Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

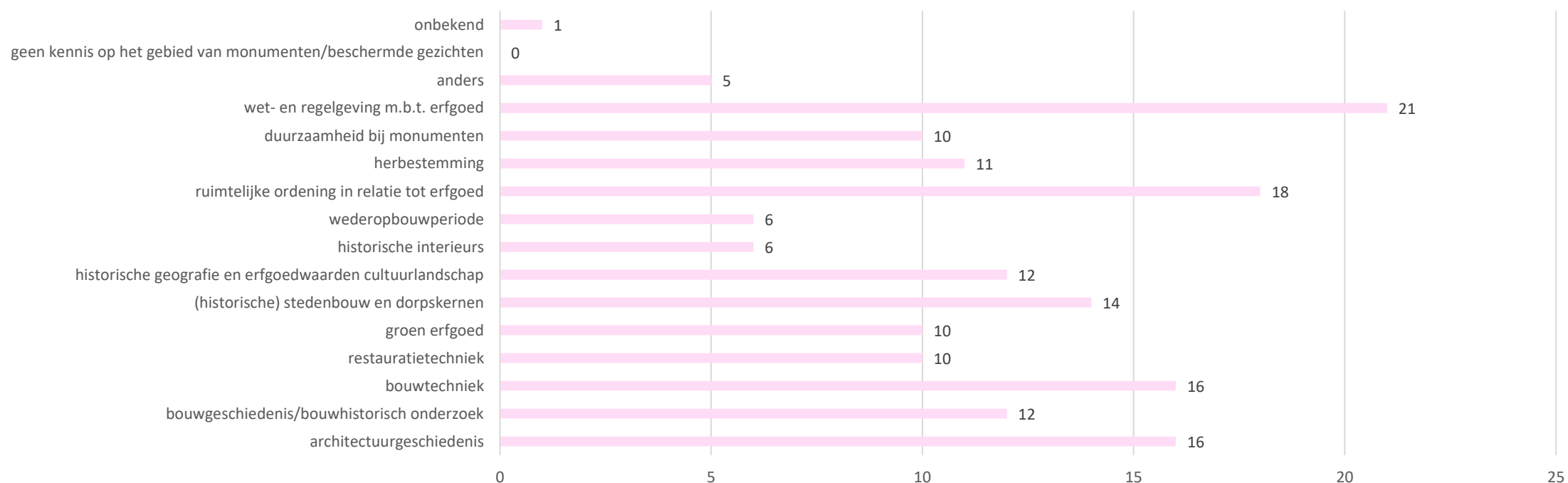

Percentage gemeenten dat aangeeft niet meer aan taken op het gebied van archeologie toe te komen - Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

Organisatie en personeel

Aantal gemeenten in Utrecht dat aangeeft deskundigheid voor betreffende taken t.b.v. uitvoering van vergunningverlenende taken en maken van beleid te hebben? (Monitor Inspectie OE, 2021)

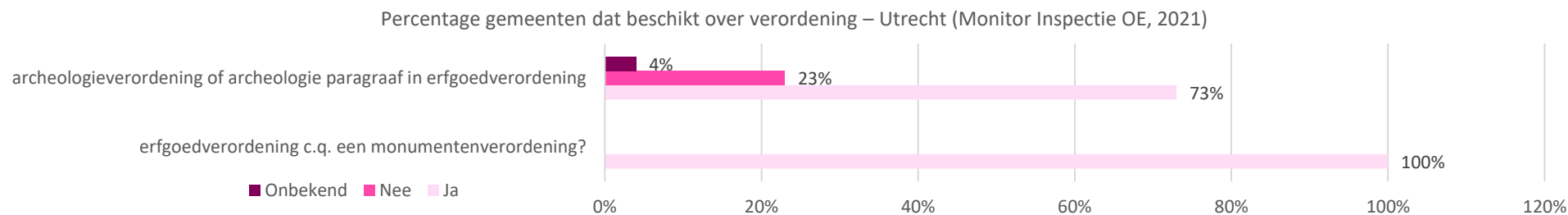

Opmerking vanuit STAMU hierbij is, dat gemeenten ook positief invullen als deze deskundigheid ligt bij de commissies ruimtelijke kwaliteit (eigen of bij MooiSticht), wat een vertekend beeld kan geven over de 'capaciteit\ambtelijke deskundigheid'.

Werkwijze en instrumenten: verordening

In de landelijke monitor gaven alle gemeenten aan een erfgoedverordening c.q. monumentenverordening te hebben. Voor archeologie was dit 73% (zie figuur)

Volgens de Utrechtse Monitor hadden 7 gemeenten in 2022 een erfgoed- of monumentenverordening die nog niet was aangepast aan de Erfgoedwet en ook niet aan de Omgevingswet. 14 gemeenten hadden een erfgoedverordening die is aangepast aan de Erfgoedwet (model VNG 2016), maar nog niet aan de Omgevingswet. 5 gemeenten hadden een erfgoedverordening die is aangepast aan de Erfgoedwet en de Omgevingswet (model VNG 2016 gewijzigd model, september 2021) en daarmee helemaal actueel was. Er was een aantal gemeenten die een geactualiseerde erfgoedverordening klaar hadden liggen voor vaststelling bij de ingang van de Omgevingswet. 14 gemeenten hadden nog geen voorwaarden opgenomen in de erfgoedverordening om een bouw-, cultuur- of tuinhistorisch onderzoek te vragen bij een omgevingsvergunningsaanvraag voor een monument. 7 gemeenten hadden nog geen instandhoudingsplicht voor gemeentelijke monumenten in hun erfgoedverordening opgenomen. Bij 6 gemeenten was het erfgoedregister niet actueel. STAMU merkt hierbij op: Eigenlijk hoort archeologie 17 jaar na de komst van de WAMZ niet echt meer thuis in de erfgoedverordening, maar in de bestemmingsplannen/tijdelijk deel omgevingsplan. Hooguit de vangnetbepalingen zouden nog in de erfgoedverordening moeten staan.

Werkwijze en instrumenten: omgevingsplan/structuurvisie

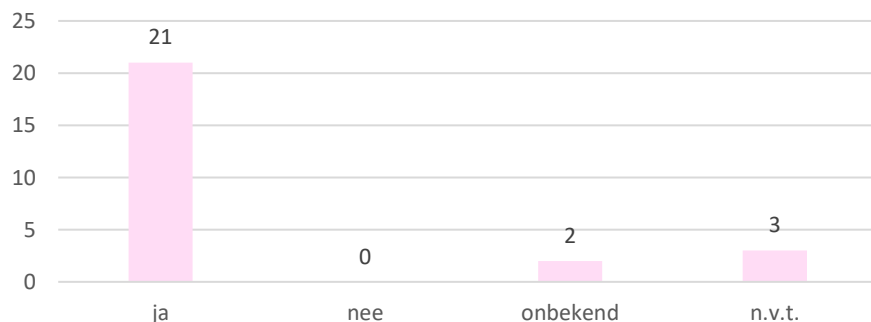
Volgens de Utrechtse Monitor beschikken 4 gemeenten in 2022 over een omgevingsplan (voor een gebied) volledig in lijn met de Omgevingswet. In alle gevallen wordt er daarbij rekening gehouden met het cultureel erfgoed. 19 gemeenten zijn op dat moment

bezig met de voorbereidingen voor het omgevingsplan. De landelijke monitor van 2021 geeft een heel ander beeld (zie figuur): 21 gemeenten gaven hierin aan dat in het omgevingsplan expliciet aandacht besteed wordt aan cultuur erfgoed

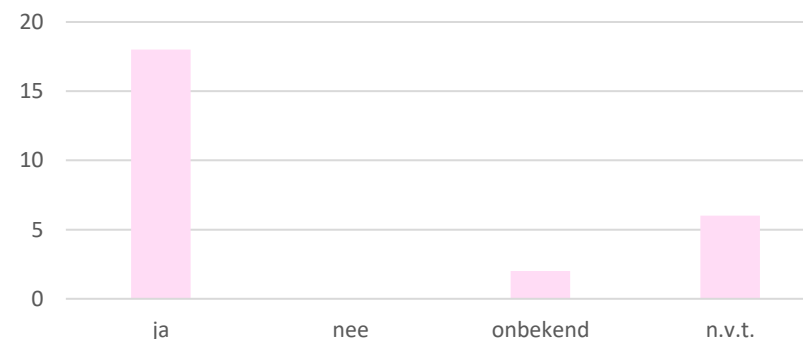
Volgens de Utrechtse Monitor hadden 13 gemeente in 2022 nog geen omgevingsvisie vastgesteld en beschikten nog over een structuurvisie op grond van Wro, art. 2.1. In 12 daarvan werd er (enige) aandacht besteed aan het cultureel erfgoed. Van de 13 gemeenten zijn er 12 reeds bezig met het opstellen. Bij de 13 gemeenten die wel beschikken over een omgevingsvisie wordt er in 4 gevallen enige/minimale aandacht geschonken aan het cultureel erfgoed en in de andere gevallen de nodige tot veel aandacht. De landelijke monitor van 2021 gaf ook hier ander beeld: 18 gemeenten gaven aan in de structuurvisie aandacht te besteden aan cultuurhistorie en/of cultureel erfgoed (zie figuur)

Verklaring van de verschillen: STAMU geeft aan dat het gegeven dat gemeenten aandacht gaan besteden aan CH in het omgevingsplan wat anders is dan dat ze al een omgevingsplan hadden anno 2022. Zij hebben hier bij hun monitor veel aandacht aan besteed en gemeenten gestimuleerd om CH goed mee te gaan nemen in het OP. Of er aandacht wordt besteed in de structuurvisie aan CH blijkt soms na doorvragen of de structuurvisie bekijken toch wel heel mager te zijn. Ook hier merkt STAMU op dat het beeld van de IOE wat mooier is dan de werkelijkheid.

Wordt in het **omgevingsplan** expliciet aandacht besteed aan cultureel erfgoed? (aantal gemeenten) - Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

Wordt in de **structuurvisie** aandacht besteed aan de cultuurhistorie en/of het cultureel erfgoed? - Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

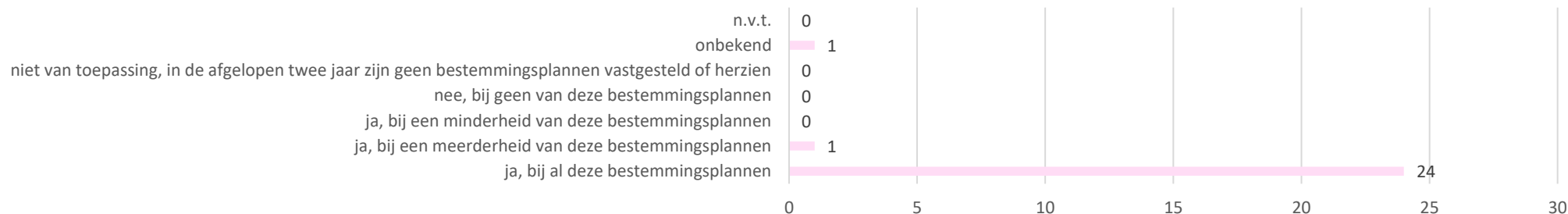
n.b. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet is voor elke gemeente van rechtswege een Omgevingsplan tot stand gekomen, onder andere bestaand uit de bestemmingsplannen die zijn komen te vervallen door inwerkingtreding Omgevingswet

Werkwijze en instrumenten: bestemmingsplannen

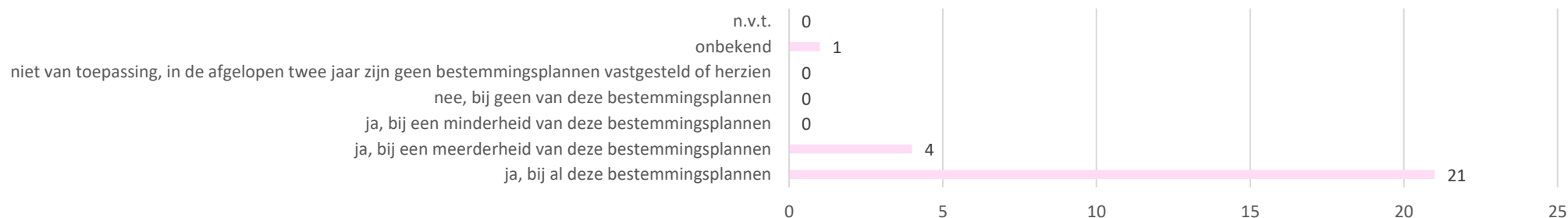
Volgens de Utrechtse Monitor 2022 verschilt het heel erg per gemeente hoe gemeenten met erfgoed omgaan in ruimtelijke instrumenten. De ene gemeente regelt alles op het niveau van de structuur- of omgevingsvisie en laat dat doorwerken in de erfgoedverordening en bestemmingsplannen, terwijl de andere gemeente al het erfgoedbeleid integraal opneemt in een erfgoednota. In 22 gemeenten werd er in de Welstandsnota of de Nota Ruimtelijke Kwaliteit aandacht besteed aan het cultureel erfgoed. Dit heeft bij 18 gemeenten daarvan een (enigszins) samenhangend verband met de regels voor cultureel erfgoed in de erfgoedverordening en de bestemmingsplannen. Bij ongeveer de helft van de gemeenten werd geen aandacht gegeven aan de (niet archeologische) cultuurhistorie in bestemmingsplannen, uitgezonderd de beschermde gezichten. 19 van de 26 gemeenten hielden in bestemmingsplannen rekening met de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap of Nationaal Park waar de gemeente zich in bevind.

Het beeld dat gemeenten zelf via de landelijke monitor in 2021 gaven is weergegeven in onderstaande figuren:

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met **in grond aanwezige monumenten (archeologie)**? Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

Is bij bestemmingsplannen rekening gehouden met **gebouwde monum. en/of beschermde gezichten**? (aantal gemeenten) – Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

STAMU merkt hierbij op, dat er een groot verschil is tussen rekening houden met beschermde gezichten en monument in bestemmingsplannen versus een brede 'verankering/opname van cultuurhistorie in de RO'. Rijksbeschermde gezichten zijn altijd op enige manier opgenomen in het BP. Dat was een verplichting bij de aanwijzing daarvan. Ook archeologie is weer wat anders. Zoals bij sheet 17 al gezegd hoort dit thuis in de bestemmingsplannen, maar wordt dat in onze vraagstelling als een ander onderdeel beschouwd dan de opname van (niet archeologische) cultuurhistorie in de RO.

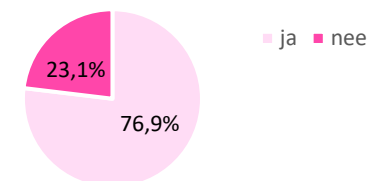
Werkwijze en instrumenten: CHW

Zowel de Utrechtse monitor 2022 als de landelijke monitor 2021 geven aan dat ruim driekwart van de gemeenten een cultuurhistorische waardenkaart (CHW) heeft.

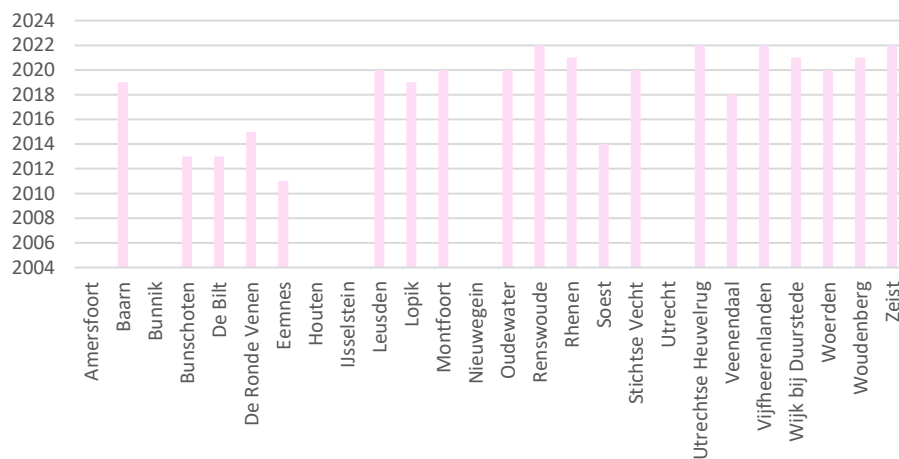
De Utrechtse monitor voegt hier aan toe dat bij 9 gemeenten deze is vastgesteld door de raad. Bij een kwart van gemeenten is de CHWK verankerd in de ruimtelijke ordening. Eén gemeente was bezig om een CHWK op te stellen. 3 gemeenten waarvan de CHWK nog niet verankerd was in de ruimtelijke ordening wilden dat wel gaan doen bij het omgevingsplan. Bij 12 gemeenten was de CHWK reeds digitaal beschikbaar in GIS.

In de landelijke monitor is informatie beschikbaar welke gemeenten het betreft en wanneer CHW per gemeente (voor het laatst) is vastgesteld, zie onderstaande figuur links. Ook blijkt uit de landelijke monitor dat alle gemeenten in Utrecht een archeologische waarden en verwachtingskaart hebben en wanneer deze (voor het laatst) is vastgesteld, zie figuur rechts onder.

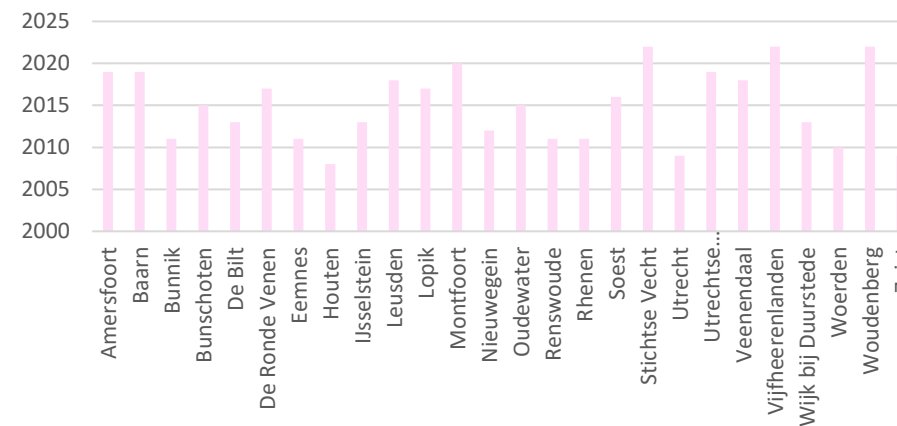
Percentage gemeenten met cultuurhistorische waardenkaart? - Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

Wanneer is CHW (voor het laatst) vastgesteld? (Monitor IOE 2021)

Wanneer archeologische waarden- en verwachtingskaart (voor het laatst) vastgesteld?

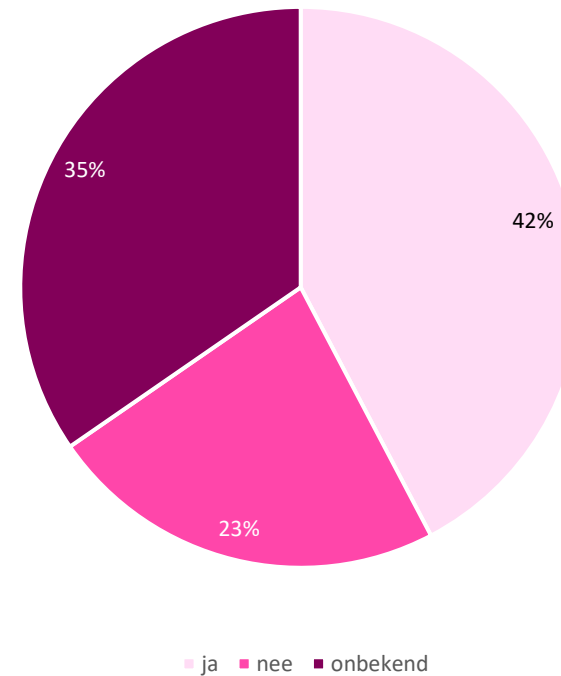

Werkwijze en instrumenten: klimaatadaptatie

Volgens de Utrechtse Monitor 2022 zijn klimaatverandering en klimaatadaptatie thema's waar gemeenten veel aandacht aan besteden en werd er op dat moment bij veel gemeenten beleid ontwikkeld op dit onderwerp. Vrijwel alle gemeenten hadden te maken met één of meer gevolgen van de klimaatverandering in de vorm van bodemdaling, verdroging (en te lage grondwaterstand), overstromingen en funderingsproblemen bij historische bebouwing. De monitor geeft aan dat erfgoed een beperkt rol speelde in het beleid van de gemeenten of dat de rol van erfgoed onbekend was.

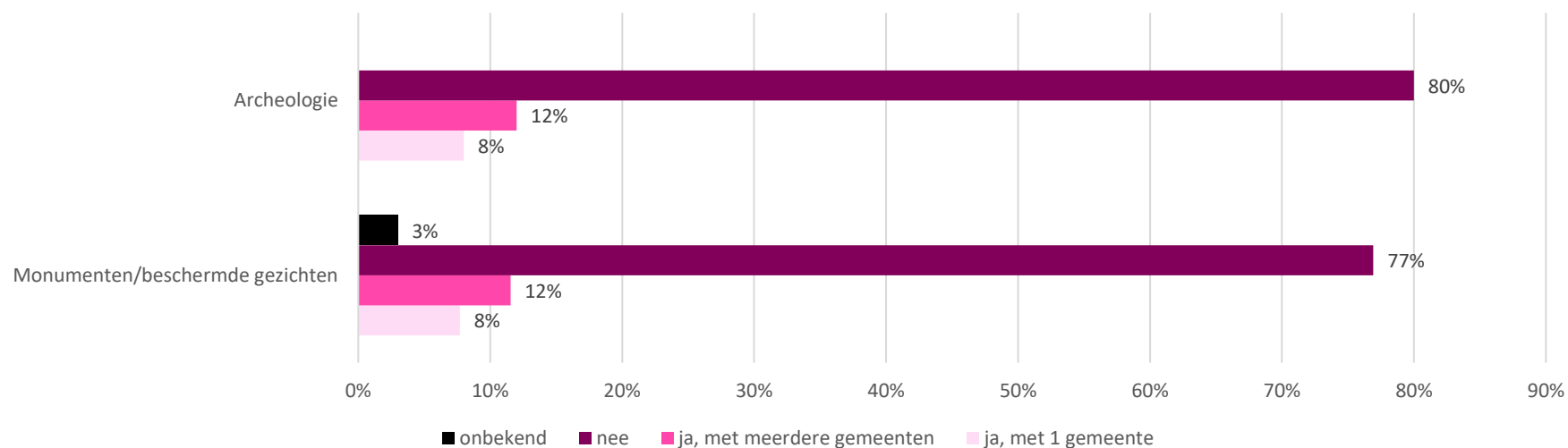
Volgens de landelijke monitor 2021 gaf 42% van de gemeenten in Utrecht aan dat cultuurhistorische kennis werd gebruikt bij uitvoering van klimaatadaptatiebeleid, bij 23% gebeurde dit niet en voor 35% was het onbekend. (zie figuur)

Gebruik van cultuurhistorische kennis bij uitvoering klimaatadaptatiebeleid? - Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

Samenwerking

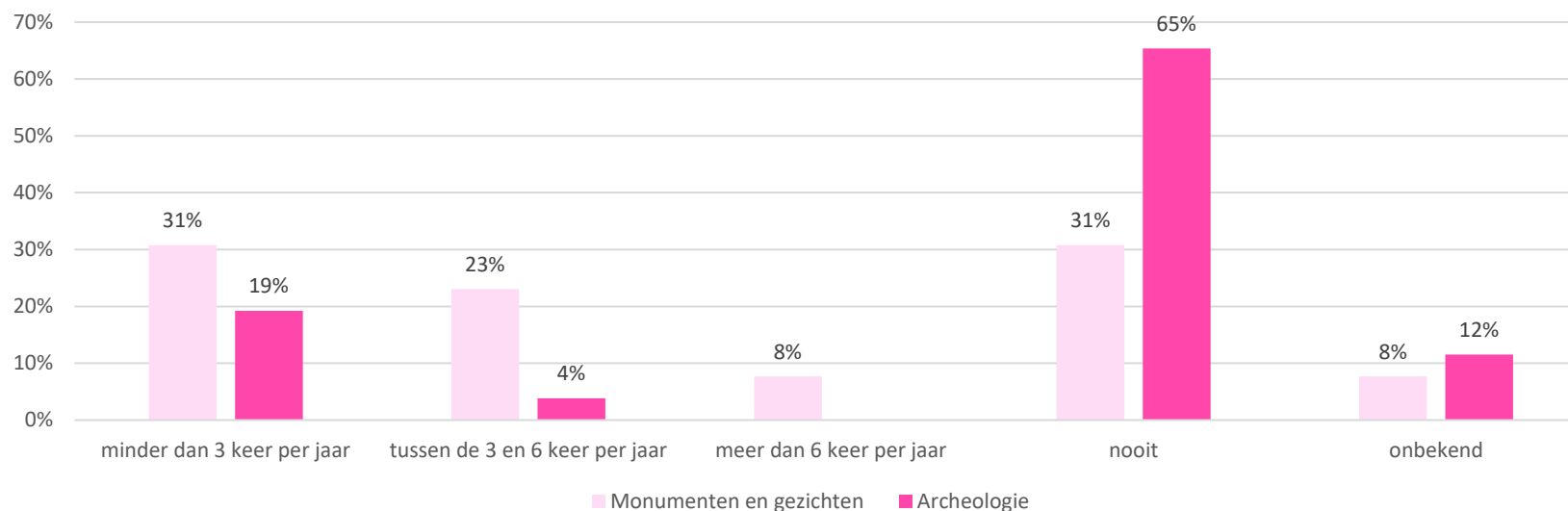
Percentage gemeenten dat samenwerkt met andere gemeente(n) – Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

Beeld vanuit STAMU hierbij: Eigenlijk werken heel veel gemeenten samen bij archeologie als het gaat om de inzet van deskundigheid (via de ODRU/RUD of het Centrum voor Archeologie in Amersfoort/CAR). Het klopt wel dat ze inhoudelijk nauwelijks samenwerken. Qua monumenten/beschermde gezichten lijkt het beeld te kloppen, al is 20% samenwerking nog best wel veel. Dus de vraag is hoe dat geïnterpreteerd moet worden.

Samenwerking

Hoe vaak beroep gedaan op provinciale steunpunt voor monumenten/beschermde gezichten en archeologie? Utrecht (Monitor Inspectie OE, 2021)

Beeld van STAMU is, dat bovenstaande cijfers niet helemaal kloppen. Zo is er geen gemeente die nooit gebruik van het steunpunt maakt. Alleen al door de MEBUG bereiken ze elke 26 gemeenten met een rapport, bestuurlijke bijeenkomst en een persoonlijk bezoek aan de wethouder+erfgoedambtenaar+teamleider/manager. Elke gemeente maakt ook gebruik van hun bijeenkomsten. Ook maken de meeste gemeenten wel eens gebruik van onze helpdesk. Sommige gemeenten veel, andere gemeente slechts af en toe, maar eigenlijk elke gemeente wel eens per paar jaar. Ook weten de ambtenaren die de monitor van de IOE invullen niet of hun collega's gebruik maken van het steunpunt, of bijvoorbeeld de archeologen die zij inhuren bij de ODRU/RUD/CAR, of bijeenkomst van steunpunt is en dat op website kijken, of in hun 'Wegwijzer voor de Toekomst' kijken feitelijk ook een beroep op steunpunt doen is. STAMU geeft aan dit zelf ook te monitoren.

Data provinciale bijeenkomst

In iedere provincie hebben we tijdens provinciale bijeenkomsten data verzameld over de stand van zaken op het gebied van erfgoedbeheer en -beleid. Naast het ophalen van informatie hebben we ook reacties verzameld op de eerder opgestelde "foto" van de provincie.

Deze feedback en aanvullende gegevens helpen om een volledig beeld te krijgen. In het kader van transparantie zijn de opgehaalde data en reacties verwerkt en toegevoegd aan de volgende dia.

Opening bijeenkomst en reacties foto

De aanwezigen is gevraagd op een lijn van 1-10 te gaan staan voor een antwoord op de vraag 'hoe is het gesteld met erfgoed in de provincie Utrecht?'. De volgende toelichting wordt bij de cijfers gegeven:

- (3): "Er is bij onze gemeente nog geen beleid voor erfgoed. Ook is cultuurhistorie nog niet goed verankerd in het beleid. Archeologie gaat beter."
- (4): "Ik maak me zorgen over hoe erfgoed in het gedrang komt bij grote (ruimtelijke) opgaven"
- (4): "Het gaat mis als je door vergunningverleners niet bevroegd wordt op erfgoed"
- (4): "Sprake van groot verloop en wisseling van de wacht. Dit zet voldoende personeel en deskundigheid onder druk. Ambtenaren van gemeente of OD moeten niet wachten tot dat iemand zich meldt voor een vacature"
- (5) "Ruimtelijke opgaven zetten een enorme druk op erfgoed"
- (6) "Erfgoedambtenaren doen ontzettend hun best en krijgen met weinig fte's veel gedaan. Maar er zijn zorgen over het afglijden van het erfgoed omdat de werkdruk met de opgaven en de omgevingswet groeit/"
- (7) "De omgevingswet geeft meer instrumentarium voor erfgoed. Van belang is de samenhang tussen erfgoed en andere opgaven te bewaken met de provincie."
- (7): "Als OD hebben we veel gerealiseerd op het gebied van erfgoed. Archeologie is heel zichtbaar."
- (7.5): "grote positieve ontwikkeling zichtbaar als je kijkt naar de geschiedenis van de monumentenzorg en waar we nu staan"
- (8): "Als RCE zien we dat er veel kracht zit in deze provincie voor het werken aan erfgoed"

Reacties op foto Utrecht

- Ik heb 'm nog niet bekeken
- De heuvelrug
- Veel blijft liggen!
- Knelpunt capaciteit
- Weinig intergemeentelijke samenwerking
- Weinig beleid
- Weinig samenwerking
- Achterhaalde data
- Nog niet bekeken
- Veel knelpunten
- Capaciteit
- Nog niet bekeken
- Te weinig aandacht voor verschillen in dynamiek in verschillende gemeenten
- Er is erg veel erfgoed (in aantallen en soorten) op een klein gebied
- Twee grote gemeenten en veel kleine
- Beleid gaat ook over meenemen erfgoed bij grote ontwikkelingen
- Ik mis de politieke dimensie. Welke ambities heeft het lokale bestuur, en hoe verhoudt zich dat tot capaciteit?
- Herkenbare knelpunten
- Actueel knelpunt: bezuinigingen wegens aanpassing gemeentefonds. Effect zal per gemeente verschillen
- Participatie als opgave nog onderbelicht. Biedt kansen maar ook uitdagingen. Is ongelooflijk complex
- Veel aandacht voor capaciteit maar minder voor benodigde deskundigheid
- Erfgoedambtenaren worden steeds generieker qua erfgoedkennis (is goed), maar specifieke deskundigheid (bijvoorbeeld monumentenkennis) verdwijnt
- Er liggen nog de nodige uitdagingen....

Inventarisatie resultaten in detail

Inhoudsopgave

Introductie	3	5. Samenwerking	50
1. Capaciteit, deskundigheid en middelen	4	5.1 Bronnen	51
1.2 Ervaren knelpunten	5	5.2 Ervaren knelpunten	51
1.3 Oplossingen en kansen	9	5.3 Oplossingen en kansen	53
1.4 Verwijzingen naar documenten	13	5.4 Verwijzingen naar documenten	56
2. Draagvlak voor erfgoed	16	6. Verschillen tussen overheden	58
2.1 Bronnen	17	6.1 Bronnen	59
2.3 Ervaren knelpunten	17	6.2 Ervaren knelpunten	59
2.4 Oplossingen en kansen om draagvlak voor erfgoed te vergroten	21	6.3 Oplossingen en kansen	61
2.5 Verwijzingen naar documenten	25	6.4 Verwijzingen naar documenten	64
3. (Positie) erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities	28	7. Per discipline	67
3.1 Bronnen	29	7.1 Ervaren knelpunten	67
3.2 Ervaren knelpunten	29	7.2 Genoemde kansen en oplossingen	70
3.3 Oplossingen en kansen	35		
3.4 Verwijzingen naar documenten	40		
4. Duidelijkheid over (wettelijke) taken	43		
4.1 Bronnen	44		
4.2 Ervaren knelpunten	44		
4.3 Oplossingen en kansen	46		
4.4 Verwijzingen naar documenten	48		

Introductie

In deze bijlage zijn per thema de inventarisatieresultaten weergegeven.

Herkomst en weergave knelpunten, oplossingen en kansen

De inventarisatieresultaten zijn gebaseerd op bijeenkomsten per provincie, stakeholderconsultatie en bureaustudie. In de hoofdrapportage is een verantwoording van de aanpak opgenomen, met een overzicht van betrokken partijen. In eerste instantie waren de knelpunten, kansen en oplossingen apart per soort bron in kaart gebracht (bijeenkomsten, stakeholderconsultatie en bureaustudie). Vanwege de grote overlap is er in overleg met de opdrachtgevers voor gekozen om ze per thema te rangschikken.

De 6 thema's

1. Tekorten in capaciteit, deskundigheid en financiële middelen
2. Bestuurlijk, ambtelijk en maatschappelijk draagvlak
3. (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven en transities
4. Duidelijkheid wettelijke taken en rollen
5. Samenwerking rond erfgoed binnen en tussen overheden en in de keten
6. Verschillen tussen gemeenten en regio's

De eerste 5 thema's zijn in verschillende provinciale bijeenkomsten in deelgesprekken uitgediept. Het zesde thema is weliswaar niet expliciet aan de orde geweest als centraal verdiepend thema bij provinciale bijeenkomsten. Echter, onder de noemer van andere thema's werden verschillen en fragmentatie regelmatig benoemd, veelal voorzien van hieraan gekoppelde knelpunten. Daarnaast kwam dit onderwerp sterk naar voren uit de stakeholderconsultatie en bureaustudie.

Leeswijzer per thema:

Per thema wordt steeds gestart met een kort samengevat overzicht, waarna een verdere toelichting volgt. Deze toelichting is steeds als volgt opgebouwd:

1. Bronnen: Hierbij wordt onder meer toegelicht in hoeveel en welke provinciale bijeenkomsten het betreffende thema is uitgediept. Ook wordt ook steeds kort vermeld in hoeverre er wezenlijke verschillen waren in de input vanuit provinciale bijeenkomsten, stakeholderconsultatie en bureaustudie.

2. De ervaren knelpunten de gevolgen en welke beelden er zijn van mogelijke oorzaken. Waar nuttig/nodig wordt verwezen naar specifieke bronnen.

3. Mogelijke kansen en oplossingen die worden gezien. Hierbij gaat het zowel om typen oplossingsrichtingen als genoemde specifieke suggesties en aandachtspunten. Waar nuttig/nodig wordt verwezen naar specifieke bronnen.

4. Documenten: Verwijzing naar specifieke documenten voor het betreffende thema.

Zo nodig is nog een andere specifieke andere toelichting toegevoegd.

Tot slot is in een drietal provinciale bijeenkomsten in deelsessie is gesproken over urgente opgaven en ambities, en in drie provincies over knelpunten, kansen en oplossingen voor specifieke erfgoeddisciplines (monumenten, archeologie en landschappen). De uitkomsten van deze verdiepende gesprekken waren te scharen onder de hierboven genoemde overkoepelende 6 thema's en zijn bij de betreffende thema's meegenomen. In hoofdstuk 7 is ter illustratie een toelichting gegeven van wat er in de gesprekken per erfgoeddiscipline aan de orde kwam en welke specifieke suggesties zijn gedaan.

1. Capaciteit, deskundigheid en middelen

Kort samengevat:

In alle provincies als knelpunten benoemd, speelt volgens betrokkenen al jaren wat ook uit bureaustudie blijkt. Tekorten bij gemeenten zetten uitvoering van wettelijke taken en erfgoedopgaven onder druk. Tekorten werden benoemd als 'grootste knelpunt voor erfgoed in de fysieke leefomgeving'. In 6 provincies expliciet tijdens bijeenkomst uitgediept

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken

a. Personeelstekort, onvoldoende medewerkers bij gemeenten voor uitvoering (wettelijke) taken: van strategisch tot operationeel, o.a. bij beleid en uitvoering (VTH). Genoemde oorzaken:

- o Hoge uit- en doorstroom: agv vergrijzing, lagere salarisschalen bij kleinere gemeenten
- o Gebrek aan draagvlak en bewustzijn over de waarde van erfgoed
- o De toename en stapeling van ruimtelijke opgaven
- o Krapte aan financiële middelen bij gemeenten
- o Krapte op de arbeidsmarkt in den breedte.
- o Beperkte bekendheid bij studenten over mogelijkheden als erfgoedambtenaar

b. Erfgoed deskundigheid gemeenten staat onder druk: door uitstroom van ervaren ambtenaren, krapte op arbeidsmarkt en mismatch tussen (voor)opleiding en werkpraktijk. Beperkt gebruik aanvullend opleidingsaanbod

c. Uitvoeringscapaciteit en deskundigheid onder druk. Ook knelpunten bij uitvoering, bijv. tekort aan restauratie vakmensen bedreigt behoud van erfgoed.

d. Veel diverse kennis en competenties vereist o.a. voor ruimtelijke opgaven en transities, participatie, etc.

e. Tekort aan financiële middelen voor erfgoed raakt uitvoering wettelijke erfgoedtaken. Genoemde oorzaken:

- o Veel gemeente hebben moeite om de begroting rond te krijgen.
- o Erfgoed wordt niet als prioritair gezien, waardoor minder snel de benodigde middelen.
- o Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak om te investeren in erfgoed
- o Rijks- en provinciebijdragen voor erfgoed, bijv. grote restauratieopgaven worden ervaren als onvoldoende
- o Beperkt inzicht erfgoedmedewerkers in gemeentelijke middelen voor erfgoed, bijvoorbeeld vanuit gemeente- en provinciefonds

Veel gemeenten benoemen financiële vooruitzichten voor gemeenten als grote zorg ('het ravijnjaar 2026')

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Vergroting van maatschappelijk, politiek-bestuurlijk en ambtelijk draagvlak** (o.a. ook teamleiders). Ook duidelijkheid over (wettelijke) taken voor gemeenten hierbij als randvoorwaarde benoemd.
2. **Aantrekkelijkheid erfgoedfuncties bij m.n. kleine gemeenten vergroten:** bijvoorbeeld via looninschaling. Maar ook breder, bijv. via stimuleren bewustwording van erfgoed op de bouwopleidingen en middelbare scholen.
3. **Samenwerking tussen gemeenten** om gezamenlijk capaciteit en deskundigheid te organiseren (zie ook 'Samenwerking').
4. **Opleiden jonge generatie erfgoedambtenaren.** Bijv. traineeprogramma bij overheden incl. begeleiding (randvoorwaarde).
5. **Handhaving (IBT) Interventies** door provincie gericht op capaciteit vergroting
6. **Werkwijze/processen efficiënter en effectiever inrichten:** o.a. via digitalisering, vroeg aan tafel, procesoptimalisatie. Als aanvullende maatregel benoemd, onvoldoende als structurele oplossing.
7. **Verbinding praktijk - onderwijs:** betere verbinding tussen toegepast en academisch onderwijs en praktijk bij overheden.
8. **Educatie ambtenaren (erfgoed, VTH, RO, ...)** niet alleen erfgoedambtenaren opleiden maar ook van aanpalende beleidsvelden
9. **Normstelling:** voor o.a. capaciteit, verplichte beleidskaders die vervolgens aanwezigheid van voldoende deskundigheid afdwingen, (VTH) kwaliteitscriteria etc.
10. **Inzetten van ondersteuningsstructuur** met name voor specifieke expertise en capaciteit
11. **Betere en/of extra inzet rijksmiddelen** Zorgen voor meer rijksmiddelen en borgen inzet bijv. via oormerken in gemeente-/provinciefonds voor erfgoed o.a. t.b.v. inzet erfgoedambtenaren,
12. **Middelen genereren binnen gemeenten:** bijv. via zichtbaar maken en verzilveren economische waarde van erfgoed, koppelen aan ruimtelijke (regionale) opgaven en budgetten, normstelling erfgoedbudget i.c.m. IBT handhaving
13. **Subsidies vanuit de provincies voor beleid, onderzoek, publieksactiviteiten etc.** Kanttekening leidt niet altijd tot gebruik indien gemeenten onvoldoende capaciteit hebben om subsidies te gebruiken.
14. **Maak duidelijke keuzes** als gemeente en provincie, want niet alles kan.

Nader toegelicht:

Hieronder wordt eerst stilgestaan bij de bronnen [1.1] daarna volgen de ervaren knelpunten en welke beelden er zijn van mogelijke oorzaken [1.2]. Vervolgens de kansen en oplossingen die worden gezien [1.3]. En tot slot een overzicht van een aantal relevante documenten [1.4]

1.1 Bronnen:

Tekorten aan capaciteit, deskundigheid en financiële middelen waren in de provinciale bijeenkomsten het meest genoemde knelpunt voor de uitvoering van erfgoedtaken. In zes provincies (Overijssel, Drenthe, Zeeland, Utrecht, Gelderland en Zuid-Holland) is dit thema tijdens de bijeenkomst met betrokken gemeenten verder uitgediept. In Overijssel, Drenthe en Zeeland lag de focus in dit deelgesprek op de borging van deskundigheid. Tekorten werden in één van de provincies expliciet gezien als 'grootste knelpunt voor erfgoed in de fysieke leefomgeving'. Ook uit de stakeholderconsultatie kwam het beelden naar voren dat bij veel gemeenten erfgoedcapaciteit, -deskundigheid en -middelen een belemmering vormen. Hiervan is in het bijzonder, maar niet alleen, bij kleine gemeenten sprake. Tekorten bij gemeenten spelen al jaren, volgens verschillende stakeholders en betrokkenen vanuit gemeenten en provincies. Iets wat ook uit de documentenstudie blijkt. Dat ze ook recent spelen blijkt uit de 'foto's per provincie'. Signalen over structurele ambtelijke capaciteitstekorten uit aangereikte documenten gaan terug tot 2013.

1.2 Ervaren knelpunten

Er zijn veel knelpunten genoemd op het gebied van capaciteit, deskundigheid en middelen voor erfgoed bij gemeenten genoemd. Verschillende gemeenten kampen met personeelstekorten en onvoldoende kennis en vaardigheden voor erfgoed. Dit speelt op verschillende niveaus, van strategisch tot operationeel.

Onder meer bij beleid, bij het inbedden van erfgoed in ruimtelijke opgaven en transities, bij het borgen van erfgoed in Omgevingsvisies en -plannen en bij Vergunningen, Toezicht en Handhaving (VTH). Als oorzaken worden onder meer hoge uitstroom genoemd, als gevolg van vergrijzing, een krappe arbeidsmarkt en beperkingen in CAO's. Het functiewaarderingssysteem van de VNG, HR21, zorgt voor beloningsverschillen tussen kleine en grote gemeenten, waardoor kleinere gemeenten minder gemakkelijk aan personeel komen. Het beeld is, dat het gebrek aan deskundigheid en vaardigheden onder meer is terug te voeren op onvoldoende aansluiting tussen praktijk en onderwijs. Daarnaast is er sprake van een toenemende vraag en complexiteit van de taken. De druk neemt toe door extra opgaven, zoals ruimtelijke transities, terwijl middelen, capaciteit, kennis en vaardigheden niet automatisch meegroeien. Maar ook een breder gebrek aan financiële middelen en gebrek aan bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak voor erfgoed spelen een rol. Bij sommige gemeenten is volgens betrokkenen sprake van een impasse: dan is er zo weinig tijd dat een stimulans niet realistisch is. Er is dan bijvoorbeeld onvoldoende capaciteit om een hulpvraag te stellen of de ondersteuningsstructuur (o.a. steunpunten, overlegstructuur t.b.v. kennisuitwisseling) is onvoldoende om een gemeente te helpen. Waarbij er soms ook geen correctiemiddel is, als het interbestuurlijke toezicht (IBT) niet optimaal functioneert en ook OCW niet ingrijpt of stuurt, omdat deze geen toezichtstaak heeft en gemeenten en provincies beleidsvrijheid hebben.

Aangegeven wordt dat tekort aan gekwalificeerd personeel en financiële middelen de uitvoering van (wettelijke) taken en erfgoedopgaven onder druk zet. Gemeenten vinden bijvoorbeeld handhavingsprocessen te kostbaar en tijdrovend of hebben geen goed beeld of genoeg kennis om te weten bij welke casussen het nodig is om een handhavingsproces in te gaan. In het ergste geval leidt dit tot onherroepelijk verlies van erfgoedwaarden. Zo raken erfgoedobjecten

verwaarloosd of verdwijnen, bijvoorbeeld door gebrek aan handhaving bij achterstallig onderhoud of illegale wijzigingen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan historische interieuronderdelen die in de container terecht komen. Karakteristieke panden worden gesloopt zonder afweging, omdat ze niet in het bestemmingsplan staan. Gronden worden geroerd zonder archeologisch onderzoek en vergunningen worden verleend zonder dat erfgoed voldoende wordt meegenomen, met bijvoorbeeld gekapte lanen als gevolg. Waarbij voor erfgoed geldt: als het misgaat, is het onherroepelijk verloren, zoals een verstoord bodemarchief dat voor altijd verdwenen is. Daarnaast zijn er gevolgen voor initiatiefnemers en eigenaren, zoals ook door verschillende stakeholders wordt benadrukt. Zij krijgen bijvoorbeeld te maken met vertragingen en fouten bij vergunningaanvragen. Hierdoor vallen projecten stilval of lopen vertraging op, met frustratie en hogere administratieve lasten als gevolg.

We lichten hier onder de belangrijkste ervaren knelpunten op het gebied van capaciteit, deskundigheid en financiële middelen nader toe:

a. **Personeelstekorten:** onvoldoende medewerkers bij gemeenten voor uitvoering (wettelijke) erfgoed taken

Dit knelpunt is in alle provincies benoemd, waarbij het beeld uit de bijeenkomsten is, dat het gaat om een tekort aan personeel op verschillende niveaus, van strategisch tot operationeel. Ook verschillende stakeholders zien een tekort aan capaciteit bij gemeenten. Gevolgen zijn knelpunten bij de uitvoering van wettelijke taken, onder andere bij Vergunningen, Toezicht en Handhaving (VTH). Zoals genoemd leidt dit tot bijvoorbeeld vertragingen en fouten bij vergunningaanvragen, waardoor projecten stilvallen of vertragen, met frustratie en hogere administratieve lasten als gevolg. Of het resulteert in vergunningen die verleend worden, zonder dat erfgoed voldoende is meegenomen. Handhaving

werd in sommige provincies ‘problematisch’ genoemd, zeker in het toezicht op initiatiefnemers en uitvoerders. Door gebrek aan capaciteit en (basis) erfgoeddeskundigheid bij VTH, maar ook bij marktpartijen, worden ook knelpunten ervaren in de processen na vergunningverlening (inrichting en toezicht). Echter, ook bij beleid worden knelpunten ervaren. Volgens betrokkenen onder meer ‘omdat de wettelijke taken vaak voorrang krijgen’ of omdat er überhaupt onvoldoende erfgoedcapaciteit is. Ontbreken van beleid en capaciteit/middelen om beleid te maken leidt bij sommige gemeenten tot een vicieuze cirkel: hebben, houden en uitvoeren van erfgoed beleid is niet alleen van belang voor borging van erfgoedopgaven en efficiënte en effectieve werkprocessen maar ook om capaciteit en deskundigheid te kunnen claimen.

Knelpunten spelen volgens betrokkenen al jaren. Als één van de oorzaken wordt genoemd dat gemeenten te weinig FTE beschikbaar stellen voor erfgoed. Veel betrokkenen, van zowel kleinere als grotere gemeenten, geven aan dat de werkdruk (te) hoog is. De toename en stapeling van ruimtelijke opgaven in combinatie met de krapte aan financiële middelen bij gemeenten (ook ‘ravijnjaar 2026’) zetten druk op het beschikbaar stellen van ambtelijke capaciteit voor erfgoed, in het bijzonder in kleinere (monumenten) gemeenten. Draagvlak voor en bewustzijn over het belang van en prioriteit voor erfgoed bij bestuurders, politici en ambtelijke top is volgens betrokkenen niet altijd aanwezig. Terwijl dit cruciaal blijkt voor het beschikbaar stellen van voldoende capaciteit (zie de vorige paragraaf over draagvlak). Volgens betrokkenen schiet het huidige systeem van interbestuurlijk toezicht tekort om gemeenten op tekorten aan te spreken, die binnen het eigen invloed gebied liggen. Andere oorzaken zijn volgens betrokkenen:

- Krapte op de arbeidsmarkt, wat breder speelt dan alleen bij erfgoed
- Beperkte bekendheid bij studenten in het (beroeps)onderwijs over mogelijkheden als erfgoedambtenaar

- Hoge doorstroom van medewerkers, waardoor capaciteit verdwijnt.
- Uitstroom, onder andere door vergrijzing, en relatief weinig nieuwe aanwas. Ook bijvoorbeeld vanuit een van de stakeholders wordt een uitstroom van ambtenaren gezien. Ambtenaren gaan met pensioen en er is relatief weinig instroom. Daarnaast wordt veel extern ingehuurd, terwijl de ambtelijke basis niet op orde is, zo is het beeld.
- Beloningsverschillen tussen gemeenten zijn hierbij als een achterliggende factor genoemd in verschillende provincies. Gemeenten kunnen gebruik maken van het functiewaarderingssysteem HR21. Deze gemeenschappelijke meetlat voor functiebeschrijvingen en -waarderingen voor gemeenten leidt tot lagere salarisschalen bij kleinere gemeenten. Dit maakt het werken voor deze gemeenten onaantrekkelijker ten opzichte van grotere gemeenten, zo is benoemd. Het leidt volgens betrokkenen tot concurrentie tussen gemeenten en provincies, waarbij met name kleine gemeenten en provincies hun deskundigen moeilijk vasthouden. Daarnaast spelen werkdruk maar ook het werken als 'éénling' bij een gemeente met relatief weinig capaciteit en/of draagvlak. Ook deze factoren zouden ervoor zorgen dat medewerkers doorstromen naar een gemeente waar al meer capaciteit of draagvlak voor erfgoed is

b. Erfgoeddeskundigheid binnen gemeenten staat onder druk

Breed wordt benoemd dat deskundigheid en competenties van ambtenaren voor uitvoering van erfgoedtaken aandacht behoeven. Signaleren hierover komen vanuit alle erfgoeddisciplines: archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschap, vanuit gemeenten zelf en vanuit provincies en verschillende stakeholders. Het gaat hierbij naast basiskennis ook over nieuwe kennis en vaardigheden die nodig zijn om erfgoedkennis goed in te praktijk toe te passen, waaronder bredere '21st century skills'. Uitvoerende marktpartijen stellen dat gemeente vaak wel een loket

hebben waar ze terecht kunnen, maar dat hier geregeld niet voldoende deskundigheid bij aanwezig is.

Genoemde oorzaken komen logischerwijs deels overeen met die bij punt a:

- Hoge doorstroom van medewerkers, waarbij overdracht niet altijd goed gaat.
- Uitstroom, onder andere door vergrijzing, en relatief weinig nieuwe aanwas.
- Minder specialisten, meer generalisten. Het aantal specialisten neemt volgens betrokkenen af. Steeds vaker zijn generalisten werkzaam als erfgoedambtenaar (mede door krapte op de arbeidsmarkt).
- De krappe arbeidsmarkt voor ervaren en gespecialiseerde erfgoeddeskundigen wordt als een specifiek punt genoemd, als één van de achterliggende oorzaken.
- Inzet externen: als gevolg van veel inhuur van externen bij gemeenten, is er een geringe kennisbasis bij verschillende gemeenten.
- De mismatch tussen (voor)opleiding van erfgoedambtenaren en het werkveld ten aanzien van zowel procesmatige als inhoudelijke deskundigheid. Hierbij is enerzijds genoemd dat dat er generieke ambtenaren zijn (dus zonder voor erfgoed inhoudelijk relevante vooropleiding) die wel de procesmatige kennis en vaardigheden hebben. Anderzijds zijn er ambtenaren die wel een inhoudelijk relevante vooropleiding hebben genoten (zoals archeologie of bouwkunde), maar daar in principe geen procesmatige kennis en vaardigheden voor het werk als erfgoedambtenaar mee krijgen. N.B. Hierbij wordt opgemerkt er, naast de regulier opleidingen, een aanvullend kennis- en opleidingsaanbod is, dat zich richt op de dagelijkse praktijk van de erfgoedambtenaar en de hierbij benodigde kennis en vaardigheden.
- Beschikbare kennis wordt niet ontsloten. Zo maken (erfgoed)ambtenaren lang niet altijd gebruik maken van het beschikbare aanvullende kennis- en opleidingsaanbod, zoals van de Erfgoedacademie, steunpunten, RCE, en

collega's van andere gemeenten, provincies en koepels. Ook vanuit de stakeholders wordt dit genoemd. Ook breder is het beeld dat de erfgoedkennis in Nederland er is, maar de vraag is, hoe je zorgt dat die kennis terecht komt bij ambtenaren die ermee aan de slag moeten. Waarbij vanuit verschillende betrokkenen van gemeenten wordt aangegeven, dat ze hier simpelweg geen tijd of geld voor hebben/krijgen.

c. Veel en diverse kennis en competenties vereist, o.a. voor ruimtelijke opgaven, transitie en participatie

Betrokkenen wijzen erop dat de grote ruimtelijke opgaven en transitie andere kennis en competenties van erfgoedambtenaren vragen om het erfgoedbelang in te brengen bij processen rondom ruimtelijke ontwikkeling. Alleen inhoudelijke en procesmatige kennis over eigen wetgeving en beleidsregels is onvoldoende. Ook competenties als verbinding maken, enthousiasmeren en communicatie zijn van belang om het erfgoedbelang goed in te brengen bij ruimtelijke ontwikkelingen en verbindingen te leggen met andere actuele thema's. Maar ook om bij te dragen aan een integrale aanpak, erfgoed in te zetten voor het bereiken van deze opgaven met als resultaat meer ruimtelijke kwaliteit en een betere en duurzamere leefomgeving. Waarbij ook kennis van de Omgevingswet en basale kennis over ruimtelijke ordening (processen) onontbeerlijk zijn. Niet overal zijn deze aanvullende kennis en competenties aanwezig. Dit kan ertoe leiden dat erfgoed niet altijd een goede plek in ruimtelijke ontwikkelingen krijgt, kansen niet worden gepakt, of dat erfgoed 'verdwijnt in het geweld' van grote ruimtelijke opgaven wonen, duurzaamheid, klimaat, etc. De Omgevingswet vraagt integraal werken, maar veel gemeenten geven aan erg sectoraal ingericht te zijn. Waarbij bij aanpalende beleidsvelden, zoals ruimtelijke ontwikkeling, ook regelmatig een gebrek aan basale inhoudelijke en procesmatige kennis over erfgoed aanwezig blijkt. Regelmatig wordt niet 'elkaars taal' gesproken.

d. Tekort aan financiële middelen voor erfgoed raakt uitvoering wettelijke taakstelling en erfgoedopgaven

Gemeenten en provincies krijgen o.a. via het gemeente- en provinciefonds geld voor hun taken op het gebied van erfgoed. In alle provincies is genoemd dat een tekort aan financiële middelen bij gemeenten voor erfgoed de uitvoering van wettelijke taken en erfgoedopgaven onder druk zetten. In de provincie Utrecht werden tekort aan middelen en ambtelijke capaciteit benoemd als grootste knelpunt voor erfgoed in de fysieke leefomgeving. Gemeenten wijzen hier verschillende oorzaken voor aan:

- Begrotingsdruk: Veel gemeente hebben moeite om de begroting rond te krijgen. Erfgoed wordt veelal niet als prioritair gezien en krijgt daardoor minder snel de benodigde middelen.
- Bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak om te investeren in erfgoed (zie volgende paragraaf).
- Rijks- en provinciebijdragen voor o.a. grote restauratieopgaven zijn onvoldoende.
- Veel gemeenten benoemen dat de financiële vooruitzichten voor gemeenten ('het ravijnjaar 2026') op dit moment geen perspectief geven op meer financiële middelen voor erfgoed uit de gemeentelijke begrotingen.

Ook verschillende stakeholders noemen gebrek aan financiële middelen voor erfgoed bij decentrale overheden als knelpunt. Daarbij wijzen ze er onder meer op, dat aanduiding van middelen vanuit het rijk door de tijd heen minder is geworden. Er was voorheen bijvoorbeeld sprake van een verdeelsleutel voor archeologie. In de loop der tijd is de financiering minder duidelijk gelabeld binnen het gemeentefonds. Hierdoor ontstond voor gemeenten meer ruimte om het geld uit het gemeentefonds voor andere doeleinden te besteden, zo is het beeld.

1.3 Oplossingen en kansen

In de oplossingsfeer zijn verschillende lijnen te zien in typen oplossingen die worden aangedragen. Veelgenoemd is, dat er meer nodig is dan alleen aanvullende financiële middelen. Ook het oplossen van achterliggende oorzaken is nodig, zoals vergroting van draagvlak voor erfgoed, beperking van uitstroom en bevordering van nieuwe aanwas. Maar ook op het vergroten van capaciteit en deskundigheid, door betere afstemming van opleidingen op de praktijk. Efficiënter gebruik van beschikbare kennis en capaciteit, bijvoorbeeld via samenwerking tussen gemeenten, provincies of met steunpunten. Ook het afdwingen van verbetering via normstelling is genoemd, waarover de meningen uiteenliepen. Want waar moet deze op gebaseerd worden? Inwoneraantal of geografische omvang zijn niet direct te relateren aan de omvang van de erfgoedopgave en wat nodig is aan capaciteit om in een gemeente de basis op orde te hebben. Het aantal (Rijks)monumenten is een indicator, maar zeker geen graadmeter voor het totaal van te beschermen erfgoedwaarden en de benodigde capaciteit en deskundigheid hiervoor. Bovendien ligt ook achter de 'basis op orde' een normatieve vraag: wanneer heb je als gemeente de basis van je erfgoedzorg goed op orde?

Andere soorten genoemde maatregelen waren het efficiënter inrichten van werkprocessen, het verbeteren van ondersteuningsstructuren, en het koppelen van erfgoed aan ruimtelijke opgaven om de werkwijze te optimaliseren. Tot slot werden oplossingen genoemd om extra middelen te generen, toe te kennen of beter in te zetten, bijvoorbeeld via subsidies of het oormerken van budgetten binnen gemeente- of provinciefondsen. Maar ook bijvoorbeeld door de economische waarde van erfgoed zichtbaarder te maken.

Hier onder worden de verschillende typen oplossingen nader toegelicht:

1. Vergroting van maatschappelijk, politiek-bestuurlijk en ambtelijk draagvlak (o.a. ook teamleiders, zie de vorige paragraaf). Mogelijke specifieke suggesties die bij dit thema werden genoemd:

- Geef duidelijkheid over (wettelijke) taken voor gemeenten.
- Vergroot bewustzijn bij alle betrokkenen over de wettelijke taken voor erfgoed, van voortraject tot aan VTH.
- Laat deskundigheid over erfgoed zien aan bestuurders.

2. Aantrekkelijkheid functies bij m.n. kleine gemeenten vergroten: Bijvoorbeeld via looninschaling. Zorg voor looninschaling op functie en niet op (grootte van) de organisatie, zodat erfgoedambtenaren bij kleinere gemeenten dezelfde beloning kunnen krijgen als bij grotere gemeenten. De VNG kan hier mogelijk een rol in spelen, zo is genoemd.

3. Samenwerking binnen en tussen gemeenten om gezamenlijk capaciteit en deskundigheid te organiseren. (zie ook de paragraaf over 'samenwerking') Specialistische deskundigheid zou zo mogelijk per gemeente en (sowieso) gezamenlijk geborgd moeten worden. Om specialistische kennis gezamenlijk te borgen, kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het regionaal/gezamenlijk invullen van specialistische functies, in samenwerking tussen gemeenten, omgevingsdienst, steunpunt en/of provincie. Hierbij is benoemd dat het wel belangrijk is, dat er een erfgoed ambtenaar bij elke gemeente komt/blijft. En dat deze bij voorkeur ook specialistische kennis heeft. Een erfgoedambtenaar per gemeente is van belang om erfgoed intern op de kaart te houden, regie te voeren, voor draagvlak te zorgen en voor de verbinding met de samenleving en het leggen en onderhouden van contacten. Als mogelijke oplossing is hierbij tevens benoemd om de focus te leggen op beleid, om daarmee te proberen vicieuze cirkels te doorbreken bij gemeenten en meer capaciteit te krijgen (zie boven). Tot slot zijn

kansen voor kennisdeling genoemd (o.a. via FGM) en het meer gebruiken van kennis van historische verenigingen.

4. Opleiden jonge generatie erfgoedambtenaren. Specifieke suggesties die hierbij werden genoemd:

- Maak aanvullende middelen vrij voor trainees bij gemeenten. Onder voorwaarde dat deze trainees goede begeleiding krijgen (eventueel landelijk georganiseerd). Dit werd niet alleen genoemd tijdens een aantal bijeenkomsten maar ook door een van de stakeholders. Zij geven aan dat hier in de museumwereld goede ervaringen mee zijn.
- Stages.
- Bedenk wat een starter helpt in zijn/haar eerste baan als erfgoeddeskundige.
- Werken met een mentor-systeem binnen organisaties.
- Op vergelijkbare wijze als in het verleden: via de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg werd een impuls gegeven via programma's als MIP/MSP en AMR. Hierbij werden veel mensen opgeleid die later bij gemeenten terecht kwamen. Nu weer zoiets doen voor Post 65? Of voor cultuurlandschap?

5. Handhaving (IBT), interventies door provincie gericht op capaciteit vergroting. In een aantal bijeenkomsten is meer handhaving genoemd, ook als 'stok achter de deur' door een aantal gemeenten zelf. Specifieke suggesties die zijn genoemd zijn werken met interventies door provincies, bijvoorbeeld door in gesprek te gaan met bestuurders over ambtelijke capaciteit voor erfgoed. Al dan niet in combinatie met wat er nodig is aan ondersteuning, afspraken over procesverplichtingen, monitoring en handhaving van resultaten etc. Vanuit één provincie is aangegeven dat dit in hun ogen niet zal niet direct leiden tot meer capaciteit, in deze tijd van grote capaciteitstekorten, op alle vlakken bij alle overheden en daarbuiten.

6. Werkwijze/processen efficiënter en effectiever inrichten: Mogelijke maatregelen die werden genoemd:

- Digitalisering van werkprocessen.
- Procesoptimalisatie, o.a. vroeg inbrengen van erfgoed in processen bij ruimtelijke opgaven.
- Bij VTH vooraf kwaliteitseisen aangeven en hierop handhaven.
- Meer zoeken naar synergie en verbinding met bijvoorbeeld groen-/natuurbeleid; zoeken naar gemeenschappelijke belangen.
- Kansen voor gebruiken van goede ervaringen met het opbouwen van een duurzame relatie met andere werkvelden. Bijvoorbeeld aan omgevingstafels nemen landschap, stedenbouw, erfgoed samen deel.

Waarbij betrokkenen aangaven dit soort oplossingen vooral als mogelijke aanvullende maatregelen te zien. Naar hun verwachting zijn dit soort maatregelen onvoldoende als (enige) structurele oplossing.

7. Verbinding praktijk - onderwijs: Betere verbinding tussen het toegepast en academisch onderwijs en de (beleid)praktijk bij overheden. Specifieke suggestie hierbij: In gesprek gaan met (regulier) onderwijsinstellingen over betere aansluiting tussen het aangeboden onderwijs en de praktijk van het erfgoedveld.

8. Educatie ambtenaren: Er is in algemene zin behoefte aan meer begrip, bewustwording en basiskennis van erfgoed. Hierdoor is het niet alleen van belang om erfgoedambtenaren op te leiden, maar ook ambtenaren van aanpalende beleidsvelden (met name bij het ruimtelijke domein) en VTH. Brede scholing dus. Voor ruimtelijke opgaven is basiskennis en bewustzijn over erfgoed vereist, zo is het beeld. Specifieke suggesties die werden genoemd:

- Aanbod beter bekend maken; Voorlichting over het onderwijsaanbod in de regio.

- Archeologieambtenaren laten inschrijven bij beroepsregister archeologie. Op die manier zijn ze verplicht punten te verdienen met bijscholing
- Inzet Erfgoedacademie, bijvoorbeeld ook voor maatwerk.
- Werken met pilots en bij gebleken succes landelijk uitrollen. Voorbeeld: in de provincie Groningen werd als pilot een 'special' van een cursus monument & vergunning georganiseerd (in samenwerking tussen de Erfgoedacademie, RCE, provincie en steunpunt). Dit was in korte tijd volledig geboekt, wat aantoont hoe groot de behoefte daar is. Vanwege dit gebleken succes ook in andere provincies aanbieden?
- Aanbod van onderwijs goed op elkaar afstemmen. Deze suggestie noemen zowel stakeholders als betrokkenen bij bijeenkomsten.
- Samenwerking van Erfgoedacademie met IPO en VNG als medeverantwoordelijken voor het functioneren van gemeenten. Er wordt veel aangeboden, ook door de RCE. Het wordt als belangrijk gezien om gezamenlijk de ambtenaren goed te kunnen helpen naar passend aanbod.
- Voldoende kennis, vaardigheden en capaciteit: Het borgen, beheren en delen van kennis over erfgoed is essentieel voor erfgoed in relatie tot de ruimtelijke opgaven en transities. Betrokkenen geven aan dat meerdere erfgoedcollega's nodig zijn om het werk goed te doen. Je moet kunnen overleggen/sparren met collega deskundigen en/of met betrokkenen van andere beleidsterreinen die voldoende tijd hebben om erfgoed kennis te ontwikkelen. Daarnaast is het belangrijk om niet 'alleen' te zijn, onder meer omdat je als erfgoed deskundige bij een gemeente vaak verschillende rollen te vervullen hebt (adviseren, samenwerken/meedenken, motiveren, handhaven, vergunningverlening etc.)

9. Normstelling: Verschillende betrokkenen hebben tijdens provinciale bijeenkomsten normstelling als mogelijke oplossing genoemd. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het stellen van ondergrenzen voor capaciteit of

middelen per gemeente. Maar ook andere vormen van normstelling zijn genoemd, zoals het verplicht stellen van VTH-kwaliteitscriteria. Of verplichte beleidskaders die vervolgens aanwezigheid van voldoende deskundigheid afdwingen, bijvoorbeeld ten aanzien van restauratierichtlijnen. Ook verschillende stakeholders hebben normstelling genoemd, niet alleen voor gemeenten maar ook voor provincies. Daarachter ligt volgens hen de vraag wat als goede erfgoedzorg wordt gezien. Zorg voor monumenten staat nog vaak te veel centraal volgens een van de stakeholders, terwijl ook andere waarden belangrijk zijn.

Specifieke suggesties en aandachtspunten die zijn genoemd:

- Normstelling (minimaal 2 Fte?), eventueel koppelen aan de bestaande (of op korte termijn te verwachten) erfgoedvoorraad.
- Normstelling zou gebaseerd moeten worden op de omvang van de erfgoedopgave. Waarbij de omvang van de opgave niet evenredig is met het aantal monumenten.
- Voorkomen dat gemeenten op de ondergrens gaan (of blijven) zitten.
- Handhaving vanuit de IOE.
- Geen normstelling voor erfgoedambtenaren zelf. Hen vooral ondersteunen naar meer kennis toe. Risico bij een norm of 'strengere toets' van ambtenaren aan de voorkant is, dat dit de uitstroom vergroot.

10. Inzetten van ondersteuningsstructuur: Met name voor specifieke expertise en capaciteit is inzetten van de ondersteuningsstructuur als mogelijke oplossing genoemd door o.a. gemeenten en provincies. Uitvoerende marktpartijen geven als specifieke suggestie dat gemeenten capaciteit en deskundigheid inhuren bij steunpunten. Ook roepen ze op om gebruik te maken van hun kennis in de voorlichting van monumenteneigenaren. Deze voorlichting moet volgens uitvoerders beter. Een van de stakeholders benoemt het inzetten van deskundige

erfgoedmedewerkers bij provinciale landschapsorganisaties als kans. Een andere stakeholder geeft aan, dat veel vrijwilligers op het gebied van archeologie kunnen helpen. Waarbij wordt opgemerkt dat dit al gebeurt en vrijwilligers reeds helpen bij het oplossen van problemen in de keten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan inzet bij publiekseducatie, veldverkenningen of het aanvullen en toetsen van PvE's. Vrijwilligers zouden ook goed kunnen helpen bij sommige opgravingen. Het is in hun ogen aan het bevoegd gezag om deze kansen te zien en daarvoor de ruimte te geven/er gebruik van te maken.

11. Betere en/of extra inzet rijksmiddelen

Tijdens een aantal bijeenkomsten is als oplossing genoemd om te zorgen voor meer rijksmiddelen en de inzet ervan voor erfgoed te borgen, bijvoorbeeld via oormerken in het gemeente-/provinciefonds. Hiermee zou bijvoorbeeld de benodigde inzet van erfgoedambtenaren voor ruimtelijke opgaven bekostigd kunnen worden. Waarbij er bijvoorbeeld met een verdeelsleutel/norm voor capaciteit gewerkt zou kunnen worden. Belangrijk is vervolgens ook goed te communiceren naar gemeenten voor welke (wettelijke) taken deze middelen zijn bedoeld, is een aandachtspunt van een van de betrokkenen bij een provinciale bijeenkomst. Vanuit één van de provincies is hierbij opgemerkt dat middelen in het provinciefonds zijn geoormd voor restauratie, herbestemming en verduurzaming van monumenten. En dat voor dat doel al een tekort bestaat. Hierdoor is er geen ruimte voor bekostiging van de inzet van erfgoedambtenaren binnen de bestaande middelen.

Een van de maatschappelijke organisaties noemt het beschikbaar stellen van landelijk middelen aan gemeenten die nu niks met erfgoed (kunnen) doen. Dit is ook in bijeenkomsten genoemd, waarbij soms door andere aanwezigen werd genoemd, dat voorkomen zou moeten worden dat onvoldoende presterende

gemeenten worden 'beloond'. Waarbij dit zeker een aandachtspunt is, als er geen/weinig middelen zijn om vervolgens de inzet van beschikbaar gestelde middelen voor erfgoed af te dwingen/ te borgen.

12. Middelen genereren binnen gemeenten: Zowel tijdens provinciale bijeenkomsten als bij de stakeholderconsultatie zijn verschillende mogelijkheden benoemd om meer middelen voor erfgoed te genereren binnen gemeenten. Hierbij zijn bijvoorbeeld stimuleringsmaatregelen (wortel) denkbaar of maatregelen om iets af te dwingen (stok). Specifieke suggesties die werden genoemd voor het genereren van middelen binnen gemeenten:

- Heffen van leges bij initiatiefnemers en eigenaren van erfgoed. Waarbij door een aantal betrokkenen van gemeenten als aandachtspunt werd genoemd, dat er bewust geen (of weinig) leges geheven worden, om het aanvragen van vergunningen niet te ontmoedigen. Anderen gaven aan juist goede ervaringen te hebben hiermee.
- Opgaven combineren en inzetten van budgetten van andere beleidsvelden waar erfgoed aan bijdraagt. Door erfgoed opgaven te combineren met andere opgaven, kunnen ook andere financiële middelen voor erfgoed ingezet worden, noemen gemeenten, provincies en verschillende stakeholders.
- Vooraf uren aanvragen voor erfgoed inzet bij ruimtelijke opgaven, noemen betrokkenen van gemeenten.
- Economische waarde van erfgoed expliciteren en opbrengsten inzetten voor erfgoed (zie rapport de economische waarde van erfgoed) werd tijdens provinciale bijeenkomsten genoemd. Ook stakeholders noemen het uitwerken van terugverdienmodellen. Bijvoorbeeld de meerwaarde van vastgoed expliciet maken als iets een monument is, beter vestigingsklimaat in de buurt, vergroting recreatiemogelijkheden, vergroot welzijn, dat gekoppeld is aan verbetering van de directe leefomgeving etc.

- Normstelling en/of IBT-handhaving deze kunnen ingezet worden als 'stok' voor het beschikbaar stellen van middelen.

13. Subsidies vanuit provincies voor beleid, onderzoek, publieksactiviteiten etc. De kanttekening die hierbij is gemaakt, is dat het beschikbaar stellen van middelen en capaciteit niet altijd leidt tot het gebruik daarvan. Soms hebben gemeenten zo weinig capaciteit dat het te veel werk kost om van dergelijke subsidies of aanbod gebruik te maken.

Vanuit één provincie is hierbij opgemerkt dat zij gemeenten al bij hun erfgoedtaken ondersteunen via het steunpunt. Voor nieuwe subsidies, zou het in hun ogen hooguit gaan om gelden voor decentralisatie van erfgoedtaken voor provinciale monumenten.

Waarbij tevens als kanttekening is gemaakt, dat subsidie een beperkt (vaak tijdelijk) instrument is, gericht op losse activiteiten met vaak beperkt effect op lange termijn. Kijken naar andere gemeentelijke financieringsstructuren is meer veelbelovend, zo is het beeld.

14. Maak duidelijke keuzes wat je prioriteit geeft als gemeente. Dit is door een aantal betrokkenen van gemeenten genoemd tijdens provinciale bijeenkomsten. De achterliggende gedachte hierbij was, dat middelen schaars zijn en niet alles kan. Daarom zouden er duidelijke keuzes gemaakt moeten worden, ook op het gebied van erfgoed.

1.4 Verwijzingen naar documenten

In veel verschillende documenten kwamen knelpunten naar voren omtrent erfgoed capaciteit, deskundigheid en middelen bij gemeenten. Ze bevestigen veel

van de knelpunten en oplossingen die uit de provinciale bijeenkomsten naar voren kwamen, zoals de structurele capaciteitsproblemen en de noodzaak van regionale samenwerking. De literatuurstudie bevat als vroegste document een brochure uit 2013 waarin structurele tekorten bij gemeenten worden genoemd. In verschillende documenten uit de jaren erna wordt gesproken over een achteruitgang (o.a. 2016, 2018, 2022) Verschillende onderzoeken geven een bredere context en analyse van oorzaken. Ook mogelijke oplossingen voor de capaciteits- en deskundigheidsproblemen worden genoemd, met onder andere nadruk op kennishuishouding, samenwerking tussen overheden en verbinding tussen onderwijs en praktijk. Een recent onderzoek uit 2024 van de Europese Alliantie over cultureel erfgoed en erfgoedvaardigheden gaat bijvoorbeeld in op de noodzaak om erfgoedvaardigheden op innovatieve manieren aan te bieden. Dit kan bijvoorbeeld door kortere en meer gespecialiseerde cursussen te ontwikkelen die beter inspelen op de behoeften van de arbeidsmarkt.

Hieronder een overzicht van onderzoeken en documenten waar direct of indirect knelpunten, kansen en oplossingen omtrent capaciteit, deskundigheid en middelen naar voren komen:

- **2013:** Kunsten 92 benoemt dat er sprake is van structurele ambtelijke capaciteitstekorten bij archeologie en de monumentenzorg. Daardoor moeten gemeenten de verwachtingen managen van wat ze kunnen realiseren op het gebied van erfgoed. **(Bron: Brochure 'Goud in handen' Kunsten '92, in samenwerking met erfgoedinstellingen)**
- **2014:** Uit onderzoek van de RCE komt naar voren dat veel omgevingsdiensten niet zijn ingericht op de vereiste kwaliteit van toezicht en handhaving, vooral bij archeologietaken. Archeologietaken werden vaker door gemeenten uitbesteed aan omgevingsdiensten dan monumententaken. **(Bron:**

Inventarisatie Uitvoering Erfgoedtaken door Omgevingsdiensten, RCE, d.d. mei 2014)

- **2016:** Onderzoek laat zien dat de erfgoeddeskundigheid en -capaciteit bij een aantal gemeenten achteruitgaan ten opzichte van een eerdere meting in 2012. Het gebruik van steunpunten neemt af en het bereiken van kleinere monumentengemeenten met beperkte capaciteit blijft een knelpunt. Gemeenten worden opgeroepen om meer capaciteit en middelen vrij te maken. **(Bron: Onderzoek steunfunctie monumentenzorg en archeologie, DSP Groep, 5 mei 2016)**
- **2017:** Uit onderzoek in opdracht van marktpartijen blijkt, dat er onvoldoende kennis is bij gemeenten over duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed. Marktpartijen lopen hier tegenaan. Daarnaast werken onderwijs, praktijk en beleid vaak onvoldoende samen bij grote opgaven voor het gebouwde erfgoed. Overdracht van kennis en innovatie krijgen hierdoor onvoldoende kans. **(Bron: Naar een duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed, Van de Voorde Monumentadvies in opdracht van VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie)**
- **2017:** De RLi en RVC adviseren het Rijk om afspraken te maken met IPO, VNG en UvW over benodigde inzet van kennis, kunde en capaciteit zodat erfgoed vroegtijdig kan participeren in gebiedsontwikkeling en omgevingsvisie-trajecten. Verder adviseren ze om te zorgen voor een goede kennishuishouding onder de Omgevingswet zodat de benodigde informatie over erfgoed vroegtijdig beschikbaar is voor gebiedsprocessen in de regio. En in de praktijk en bij opleidingen aandacht te besteden aan de verbindende competenties van erfgoedprofessionals ten behoeve van het verbinden van erfgoed met de transitie in de fysieke leefomgeving. **(Bron: 'Brede blik op erfgoed', Advies ' (Advies Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RLi) en Raad voor Cultuur (RvC) d.d. 2017)**
- **2017:** In opdracht van het IPO blijkt, dat met name kleinere monumentengemeenten te maken hebben met een tekort aan deskundigheid over gebouwd en landschappelijk erfgoed. Geadviseerd wordt om als provincies de ondersteuningsstructuur te versterken en een faciliterende rol te spelen naar gemeenten, om knelpunten met betrekking tot deskundigheid op te lossen. **(Bron: Ruimte voor Erfgoed: over inzet provincies bij gebouwd en landschappelijk erfgoed, IPO, December 2017)**
- **2018:** Onderzoek toont een dalend niveau van kennis en deskundigheid bij gemeenten, met een versnippering van aandacht en een tekort aan capaciteit. Genoemde oorzaken zijn onder andere de economische recessie/crisis, vergrijzing, verbreding van invulling van erfgoed, groei van het aantal ambtelijke samenwerkingsorganisaties en onvoldoende prioriteit bij de landelijke politiek. **(Bron: Stelsel of lappendeken, BMC, 22 januari 2018 in opdracht van OCW)**
- **2021:** De RCE en CGA wijzen op een grote variatie in hoeverre gemeenten voldoen aan voorwaarden om recht te doen aan archeologisch belangen bij ruimtelijke ingrepen. Onvoldoende capaciteit en deskundigheid zijn het voornaamste knelpunt. In de kabinetsreactie op het rapport 'Archeologie bij de Tijd' van de RvC in 2022 wordt ook naar deze bevinding van het rapport verwezen. **(Bron: Over gemeenten, archeologie en ruimtelijke ordening, Dr. J. Bazelmans, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Drs. M.H. Wispelwey, Convent van Gemeentelijk Archeologen)**
- **2021:** Geadviseerd wordt om een aparte financiering/subsidie voor grote restauratieopgaven op te zetten. **(Bron: Monitor onderhoud en restauratie rijksmonumenten, Fenicks in opdracht van IPO)**
- **2021:** Marktpartijen stellen dat veel gemeenten deskundigheid tekortkomen om hun taken voor instandhouding van monumenten goed uit te voeren, o.a. op het gebied van informatievoorziening aan particuliere

monumenteneigenaren en toezicht en handhaving. **(Bron: Positionpaper 'Uniek erfgoed verdient toekomst', IPO, 2021)**

- **2022:** De RvC stelt in het rapport 'Archeologie bij de Tijd' dat gemeenten onvoldoende deskundigheid en capaciteit hebben voor archeologie om te voldoen aan hun zorgplicht en adviseert dat elke gemeente over een vaste gemeentearcheoloog zou moeten beschikken, eventueel regionaal gedeeld. Het Rijk wordt geadviseerd de financiering voor haar rekening te nemen (i.v.m. continuïteit). In 2022 beschikten 130 gemeenten in Nederland niet over een vaste archeoloog (bij de gemeente in dienst, of regionaal). Zij huurden kennis in via een commercieel adviesbureau, deden een beroep op een provinciaal steunpunt, indien dat over archeologie adviseerde (wat niet voor alle steunpunten gold) Of zij deden geen van allen, waardoor ze op geen enkele manier over archeologische kennis beschikten. **(Bron: Archeologie bij de tijd, Raad voor Cultuur d.d. februari 2022 + beleidsreactie)**
- **2022:** In de doorlichting van het erfgoedbeleid wordt gesteld dat de capaciteit en deskundigheid bij gemeenten sterk zijn afgenomen. **(Bron: Beleidsdoorlichting, DSP d.d. 9 September 2022 + beleidsreactie)**
- **2022:** De IOE stelt dat een groeiend aantal gemeenten aangeeft te weinig capaciteit en deskundigheid te hebben om taken op het gebied van monumenten en beschermde gezichten uit te voeren (gemiddeld van 42% in 2019-2020 naar 50% in 2021-2022). Gemeenten komen volgens zichzelf onvoldoende toe aan contact met monumenteigenaren en 75% van de gemeenten geeft aan te weinig tijd voor toezicht en handhaving te hebben. Ondernemers en organisaties in de restauratiebranche zien een tekort aan kennis bij de beoordeling van aanvragen van rijksmonumenten, waardoor de proceduretijd langer dan gebruikelijk duurt. De IOE stelt hierbij ook, dat de druk op gemeenten groot is door nieuwe taken die erfgoed raken, als gevolg van de invoering van de Omgevingswet en grote transitieopgaven. Waar als

risico is genoemd, dat dit ten koste gaat van het erfgoed. **(Bron: Verslag van het Toezicht 2021-2022, IOE, d.d. April 2023)**

- **2022:** Marktpartijen adviseren om de kennis en kunde van gemeenten te beoordelen en, waar nodig, gemeenten te verplichten deze ondersteuning af te nemen bij provinciale steunorganisaties. Zij roepen het Rijk op, om met gemeenten in overleg te treden over de uitvoering van gedecentraliseerde taken, vanwege de afnemende capaciteit en kennis. Hierbij zijn specifiek taken genoemd op het gebied van instandhouding van monumenten, zoals het VTH-beleid en uitvoering van het informatieloket voor monumenteigenaren, **(Bron: Kwaliteit in de monumentenketen, VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie d.d. jan. 2022)**
- **2024:** Recent onderzoek van de Europese Alliantie over cultureel erfgoed en erfgoedvaardigheden gaat in op de noodzaak om erfgoedvaardigheden op innovatieve manieren aan te bieden, door kortere en meer gespecialiseerde cursussen te ontwikkelen die beter inspelen op de behoeften van de arbeidsmarkt. Daarnaast sluit het aan bij de bredere discussie over capaciteitsgebrek binnen gemeenten en provincies op het gebied van erfgoedbeheer, een van de belangrijke knelpunten uit de inventarisatie. **(Bron Report: Forecast to fill gaps between education and training supply and labour market needs, CHARTER European Cultural Heritage Skills Alliance, d.d. 12 januari 2024)**

2. Draagvlak voor erfgoed

Kort samengevat:

In alle provincies is draagvlak voor erfgoed als knelpunt benoemd, waarbij een relatie tussen politiek, bestuurlijk, ambtelijk en maatschappelijk draagvlak wordt ervaren. In vijf provincies als thema uitgediept. Beeld komt naar voren dat sprake is van (grote) verschillen in met name ambtelijk en bestuurlijk draagvlak tussen provincies en gemeenten.

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken:

- Gebrek aan verbinding met de gemeenschap:** verschil in taal tussen bestuurders en ambtenaren en vrijwilligers. Geen verbinding met specifieke doelgroepen.
- Belemmerende kaderstelling en/of werkwijze overheden (voor maatschappelijk draagvlak):** rigide kaderstelling, niet als 1-overheid acteren, gebrek aan informatie.
- Verandering in maatschappelijke waarden** waardoor waardering voor erfgoed toe- of afnemen.
- Imago van erfgoed** kost veel, levert weinig op/belemmering. Dit is een achterliggend probleem.
- Waarde van erfgoed onvoldoende duidelijk.** Daarnaast is de bestuurscyclus van 4 jaar te kort om stappen voor erfgoed te zetten als aan draagvlak gewerkt moet worden.
- Financiële middelen:** erfgoed delft snel het onderspit als de financiële middelen van een gemeente beperkt zijn.
- Onvoldoende capaciteit en vaardigheden voor draagvlak versterking:** Draagvlakversterking vereist tijd en specifieke vaardigheden die niet alle ambtenaren hebben.
- Verschillen in draagvlak tussen provincies en gemeenten:** geen totaaloverzicht van (gebrek aan) draagvlak voor erfgoed per gemeente of provincie.
- Autonomie gemeenten:** gemeenten beslissen zelf hoeveel aandacht er voor erfgoed is en welke middelen hiervoor beschikbaar zijn. In meerdere provincies wordt een sterke afhankelijkheid ervaren van (bestuurlijke) individuen die belangen wegen.

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

- Gemeenschap betrekken en participatie stimuleren/organiseren:** Ontsluit bestaand draagvlak, rekening houdend met verschillen in waardering tussen professionals en inwoners.
- Publieksbereik, educatie richten op bewustwording:** incl. promotie tbv imagoverbetering, vergroten kennis en waardering bij gemeenschap, beleidsmakers en bestuurders. Erfgoed herkennen, onderkennen en erkennen.
- Communicatie versterken,** goede informatievoorziening, vindbaarheid van praktische informatie, over wat er wel/niet mag, beschikbare subsidies etc.
- Stimuleren bewuste (bestuurlijke) keuzes:** Laat waarde van erfgoed zien, wat in de samenleving belangrijk wordt gevonden, waar reeds wel of geen draagvlak voor is en hoe dit te gebruiken.
- Integrale benadering van erfgoed in ambtelijke organisaties, en erfgoed vroeg in het proces aan tafel.** Tijdige zichtbaarheid en verzilveren van toegevoegde waarde van erfgoed
- Samenwerking tussen gemeenten en provincies (ambtelijk en bestuurlijk):** 1 overheid, 1 lijn, 1 front voor erfgoedbehoud en draagvlakcreatie, imagoversterking.
- Inzet (bestuurlijke) erfgoedambassadeurs,** om belang van erfgoed breed onder de aandacht te brengen en het draagvlak te versterken.
- Betere en extra inzet van financiële middelen, capaciteit en deskundigheid:** als randvoorwaarde voor het versterken van het draagvlak voor erfgoed

Breed gedeeld, ook uit documentenstudie, dat draagvlak essentieel is voor het behoud en de waardering van erfgoed en dat gebrek aan (uitgesproken) draagvlak bij de bevolking een rol speelt bij het draagvlak van ambtenaren en bestuurders. Waarbij de verbinding essentieel is: als er geen erfgoedpartijen in een gemeente zijn die cultureel erfgoed agenderen bij het college of de raad, dan wordt de noodzaak om inzet te organiseren minder gevoeld. Erfgoed is niet altijd zichtbaar (bijv. archeologie en bouwhistorie) en hierdoor kwetsbaar. Toch blijkt uit diverse onderzoeken dat de waardering voor erfgoed onder de bevolking (inter)nationaal over het algemeen hoog is en erfgoed belangrijke is in de ervaren kwaliteit van de leefomgeving. Als dit niet voldoende uitgesproken en zichtbaar is, en (mede hierdoor) ambtelijk bestuurlijk draagvlak beperkt is, kan erfgoed in een gemeente of provincie in gevaar komen. Het kan leiden tot onder meer beperkte financiering, gebrek aan beschermende maatregelen en versplintering van initiatieven en uiteindelijk tot verlies van cultuurhistorische waarden, verminderde (toeristische) aantrekkingskracht etc.

Nader toegelicht:

Hieronder worden eerst de bronnen kort toegelicht [2.1] dan wordt stilgestaan bij de relatie tussen maatschappelijk, ambtelijk, bestuurlijk en politiek draagvlak, welke elkaar onderling beïnvloeden [2.2]. Daarna volgen de ervaren knelpunten, waar het aan draagvlak schort, welke beelden er zijn van mogelijke oorzaken [2.3]. Vervolgens welke kansen en oplossingen gezien worden door betrokkenen om draagvlak te versterken [2.4]. En tot slot een overzicht van relevante documenten [2.5]

2.1 Bronnen

In alle provincies is benoemd dat gebrek aan draagvlak voor erfgoed als knelpunt wordt ervaren. In vijf provincies (Limburg, Flevoland, Gelderland, Brabant en Zeeland) is dit als thema tijdens de bijeenkomst uitgediept. Ook uit de stakeholderconsultatie en documentenstudie komt naar voren dat draagvlak als essentieel wordt gezien voor het behoud en de waardering van erfgoed en dat gebrek aan (uitgesproken) draagvlak bij de bevolking een rol speelt bij het draagvlak van ambtenaren en bestuurders.

2.2 Relatie tussen maatschappelijk, ambtelijk, bestuurlijk en politiek draagvlak

Over het algemeen is het beeld, dat politici, bestuurders en ambtenaren de neiging hebben om beleid te ontwikkelen en beslissingen te nemen die in lijn zijn met de opvattingen en belangen van de samenleving die ze vertegenwoordigen. Als er een sterk maatschappelijk draagvlak is voor het behoud en de bescherming van erfgoed, zijn bestuurders en ambtenaren meer geneigd om hieraan tegemoet te komen. Omgekeerd kunnen politici, bestuurders en ambtenaren ook een rol spelen bij het vormen van het maatschappelijk draagvlak voor erfgoed, bijvoorbeeld door de bewustwording te vergroten en het belang van erfgoed in de gemeenschap te benadrukken, waardoor het draagvlak wordt versterkt. Binnen

overheden geldt, dat als er een sterk draagvlak is voor erfgoed onder ambtenaren, zij gemotiveerder zijn om beleid te formuleren en uit te voeren dat gericht is op het behoud, de bescherming en de promotie van erfgoed. Ze zullen bijvoorbeeld actiever zijn in het adviseren van bestuurders, creatie van maatschappelijk draagvlak het toepassen van regelgeving met betrekking tot erfgoedbehoud, het ondersteunen van initiatieven voor restauratie etc. Evenzo kan het draagvlak bij ambtenaren ook worden beïnvloed door het standpunt van politici en bestuurders. Zeker als bestuurders erfgoed als belangrijk beschouwen, zullen ambtenaren eerder geneigd zijn om dit standpunt te ondersteunen en zich actief in te zetten voor erfgoedbehoud.

Ook uit literatuur komt naar voren, dat de verbinding essentieel is: als er geen ambtenaren of erfgoedpartijen in een gemeente zijn die cultureel erfgoed agenderen bij het college of de raad, dan wordt de noodzaak om inzet te organiseren minder gevoeld. Erfgoed is niet altijd zichtbaar (bijv. archeologie en bouwhistorie) en hierdoor kwetsbaar. Toch blijkt uit diverse onderzoeken dat de waardering voor erfgoed onder de bevolking (inter)nationaal over het algemeen hoog is. Als dit onvoldoende uitgesproken en zichtbaar is, en (mede hierdoor) ambtelijk bestuurlijk en politiek draagvlak beperkt is, kan erfgoed in gevaar komen. Het kan leiden tot onder meer beperkte financiering, gebrek aan beschermende maatregelen en versplintering van initiatieven en uiteindelijk tot verlies van cultuurhistorische waarden, verminderde (toeristische) aantrekkingskracht etc.

2.3 Ervaren knelpunten

Breed gedeeld is, dat draagvlak essentieel is voor het behoud en de waardering van erfgoed. Zonder voldoende bestuurlijk, ambtelijk of maatschappelijk draagvlak kan erfgoed in een gemeente of provincie in gevaar komen. Waarbij er enerzijds (zeer) positieve ervaringen uit de inventarisatie naar voren komen, bijvoorbeeld

met bevlogen burgers, ambtenaren en bestuurders als het om cultuur en erfgoed. Anderzijds worden er (zeer) negatieve ervaringen genoemd en zijn er veel voorbeelden van gebrek aan draagvlak aangereikt.

De genoemde gevolgen van gebrek aan draagvlak zijn divers. Bij verschillende gemeenten leidt het bijvoorbeeld tot angst om gemeentelijke monumenten aan te wijzen, omdat ze geen verplichtingen aan de eigenaren willen opleggen. Maar gebrek aan bestuurlijk of politiek draagvlak kan ook leiden tot beperkte financiering, gebrek aan beschermende maatregelen en versplintering van initiatieven en uiteindelijk tot verlies van cultuurhistorische waarden, verminderde (toeristische) aantrekkingskracht etc. Daarnaast kan het ontbreken van steun resulteren in een gebrek aan bewustwording, verlies van gemeenschapsidentiteit, economische achteruitgang en sociale conflicten. Verschillen in draagvlak kunnen ook leiden tot precedentwerking: Omdat het beleid per gemeente kan verschillen, zorgt de ene gemeente ervoor dat iets bewaard blijft, terwijl dit in een andere gemeente voor altijd verloren gaat. Dit schept tegelijkertijd een precedent en ongelijkheid voor burgers en ondernemers.

Genoemde knelpunten en mogelijke oorzaken voor gebrek aan draagvlak voor erfgoed zijn onvoldoende (economische) prioriteit en bewustwording, gebrek aan financiële middelen, capaciteit en vaardigheden bij gemeenten. De beleidsvrijheid van gemeenten is daarbij als één van de achterliggende oorzaken benoemd. Daarnaast spelen een gebrek aan verbinding met de gemeenschap en belemmerende kaderstelling of werkwijze van overheden. Ook veranderingen in maatschappelijke waarden kunnen leiden tot verminderde waardering voor erfgoed. Als achterliggende oorzaken van gebrek aan draagvlak worden onder meer het imago van erfgoed genoemd en onvoldoende duidelijkheid of bekendheid met de toegevoegde waarde van erfgoed. Waarbij er verschillen zijn

tussen gemeenten en provincie in hoeverre er (gebrek aan) draagvlak voor erfgoed is. Een overzicht van waar dit meer of minder speelt is er echter niet.

Deze punten worden hier onder toelicht:

a. Gebrek aan verbinding met de gemeenschap

Er wordt niet altijd (voldoende) verbinding gemaakt met doelgroepen of stakeholders in de samenleving waar draagvlak voor erfgoed aanwezig is. Verschillende betrokkenen constateren als achterliggende oorzaak, dat ambtenaren en bestuurders soms een andere 'taal' spreken dan bijvoorbeeld erfgoedvrijwilligers. Specifiek in Limburg is benoemd dat Heemkundeverenigingen zich hier niet gehoord voelen en gemeenten serieuzer contact zouden moeten maken met vrijwilligers. In Brabant is in algemenere zin benoemd, dat de lokale infrastructuur essentieel is om als erfgoedambtenaar goed te kunnen opereren. Met lokale infrastructuur worden in dit verband verbindingen bedoeld binnen en buiten de organisatie met personen en organisaties. Betrokkenen gaven hierbij aan, dat het belangrijk is, dat ambtenaren goed kunnen netwerken. En dat ze dit combineren met hun inhoudelijke kennis en vaardigheden, om voldoende zichtbaar te zijn en verbinding te maken met onder meer relevante stakeholders in de samenleving.

Verschillende betrokkenen valt daarnaast op dat er veel 'onaangeroerde doelgroepen' zijn. Specifieke doelgroepen waar nu nog vaak geen verbinding mee is. En waar naar verwachting intrinsiek draagvlak voor (veelal ander soort) erfgoed aanwezig is. Verschillende keren werd benoemd, dat erfgoed nu, gemiddeld genomen, nog een erg 'witte wereld' is, die van nature vaak mensen op hogere leeftijd aantrekt.

b. Belemmerende kaderstelling en/of werkwijze overheden

Vaak 'nee'-verkoop als overheid kan een rol spelen bij afname van maatschappelijk draagvlak, bijvoorbeeld als (omgang met) beleidskaders rigide is, waardoor het gevoel kan ontstaan, dat er niets mag of kan, als het over erfgoed gaat. Een andere genoemde factor is de werkwijze van overheden, waarbij met name het niet als 1-overheid acteren als knelpunt wordt benoemd. Denk hierbij bijvoorbeeld aan versnippering van erfgoedtaken binnen een gemeente of daarbuiten, zonder verbinding daartussen. Of dat binnen gemeenten niet iedereen door 'dezelfde erfgoedbril kijkt': betrokkenen bij RO, beleid, gebouwbeheer, vergunningen en toezicht, subsidies hebben vaak verschillende beelden van wat er belangrijk is. Gebrek aan goede borging in werkprocessen is ook verschillende keren benoemd. Indien inbreng van erfgoedexpertise onvoldoende in de werkprocessen is geborgd en pas te laat aan tafel komt, wordt erfgoed nogal eens als 'hindermacht' gezien, wat funest is voor draagvlak. Het belang van goede borging in werkprocessen wordt bevestigd door genoemde positieve ervaringen, onder meer specifiek voor archeologie, waarbij binnen een gemeente waar dit goed is geregeld in processen en Omgevingsplannen juist weinig knelpunten worden ervaren.

Tot slot is gebrek aan informatie genoemd. Slechte vindbaarheid van informatie over wat er wel/niet kan en mag, welke subsidies er zijn e.d. kunnen een belemmering vormen voor maatschappelijk draagvlak.

c. Veranderingen in maatschappelijke waarden

Als de waarden van een gemeenschap veranderen, kan ook de waardering voor erfgoed toe- of afnemen. Bijvoorbeeld door verstedelijking, globalisering of een veranderende demografische samenstelling kan erfgoed als minder relevant worden gezien of juist van groter belang worden.

Bij maatschappelijk draagvlak, speelt soms 'not in my backyard': prima om erfgoed te behouden, maar niet als dit een belemmering voor mij vormt. Denk bijv. aan:

- Een gewenste ontwikkeling kan niet, of wordt duurder a.g.v. aanwezigheid van erfgoed.
- Verduurzaming van erfgoed leidt tot keuzes tussen lagere kosten vs. behoud van monumentale waarden.

d. Imago van erfgoed

Het imago van erfgoed wordt als achterliggend probleem ervaren (niets kan, kost te veel geld/tijd, vormt een belemmering en verplichting) Bijvoorbeeld het krijgen, borgen en versterken van draagvlak en goed informeren van bestuur wordt hierdoor als lastig ervaren en vraagt een lange adem. Maar ook vroegtijdig aan tafel komen bij RO opgaven. Vanuit een van de provincies wordt aangegeven dat ze vaak het geluid vanuit gemeenten horen dat deze angstig zijn om gemeentelijke monumenten aan te wijzen, omdat ze geen verplichtingen aan de eigenaren willen opleggen. Er wordt wel gestart aan dergelijke lijsten, maar soms op bestuurlijk niveau weer teruggetrokken.

e. Waarde van erfgoed onvoldoende duidelijk

Er is veel overeenstemming onder betrokkenen, dat erfgoed ambtelijk, bestuurlijk en politiek niet boven aan de agenda staat. Andere belangen zoals wonen, economie, energietransitie gaan vaak boven erfgoed, werd veel genoemd in provinciale bijeenkomsten. Ook stakeholders noemen, dat door gebrek aan bestuurlijke prioriteit erfgoed het onderspit delft bij grote ruimtelijke opgaven zoals wonen, duurzaamheid en klimaat. In Flevoland wordt daarbij bijvoorbeeld benoemd dat zeker groen erfgoed/landschap vaak te weinig aandacht krijgt. Volgens een van de maatschappelijke organisaties leidt gebrek aan bestuurlijk

draagvlak er soms toe dat erfgoed niet betrokken wordt aan de voorkant van RO-processen.

Breder is benoemd dat achterliggende oorzaak vaak is dat de toegevoegde waarde van erfgoed onvoldoende duidelijk is. Bewustwording, gebrek aan kennis/besef van de waarde van erfgoed en de waarde die het kan toevoegen/genereren, spelen hierbij een rol. Tevens worden andere belangen veelal gekwantificeerd in wat het oplevert, wat bij erfgoed lastiger is en/of er wordt onvoldoende aangesloten op andere belangen, waar wel vaak mogelijkheden voor bestaan.

Een extra belemmering wordt gevormd door de vierjaarlijkse bestuurstermijnen, waardoor er steeds nieuwe bestuurders zijn, die 'opgevoed' moeten worden. Waarbij de bestuurlijke cyclus van 4 jaar eigenlijk te kort is om voor erfgoed stappen te zetten. Specifiek voor archeologie is benoemd, dat dit onderwerp soms zelfs totaal vergeten wordt bij de portefeuilleverdeling bij nieuwe colleges. Bij de eerste vraag over dit onderwerp is de reactie dan, dat er 'op terug gekomen wordt wiens portefeuille dit is'. Anderzijds is benoemd dat de 4-jaarlijkse veranderende politieke context in sommige gevallen juist ook kansen biedt.

f. Financiële middelen

Ook gebrek aan financiën is in verschillende provincies genoemd als een belemmering voor draagvlak, zowel maatschappelijk als bestuurlijk. Als voorbeelden zijn in Zeeland genoemd:

- Bij gebrek aan financiën gaat (korte termijn) economische winst vaak voor erfgoed 'winst' bij een herontwikkeling.
- (Te) hoge restauratiekosten in relatie tot de functie van een object kunnen een beperking vormen voor draagvlak. Als bijvoorbeeld de eigenaar van een bijzonder monumentaal pand dit niet zelf kan betalen

verdwijnt al snel het draagvlak voor behoud ervan, zeker als er geen of onvoldoende financiële mogelijkheden vanuit de overheid zijn. Hierbij komt dan logischerwijs ook de vraag naar voren: wat heb je er als gemeente voor over? Waarbij geldt dat als er beperkt maatschappelijk/bestuurlijk draagvlak is voor behoud er bij de gemeente ook minder financiële ruimte gecreëerd kan worden dan wanneer er veel draagvlak is.

In Flevoland is hierbij benoemd, dat financiën en capaciteit onvoldoende zijn, maar ook dat versnipperde budgetten en beleidsdoelen als belemmering worden gezien, evenals het gebrek aan een langetermijnvisie voor erfgoed.

g. Onvoldoende capaciteit en vaardigheden voor draagvlak versterking

Diverse betrokkenen geven aan dat door onvoldoende capaciteit, ambtenaren niet goed in staat zijn om aan draagvlak te werken, te zorgen voor zichtbaarheid van erfgoed, een goed 'erfgoedverhaal' van de stad/streek en organisatie, bestuur en samenleving hier goed in mee te nemen. Met name bij kleine gemeenten speelt dit. In de praktijk wordt breed een gebrek aan capaciteit ervaren, met soms te weinig (vaste) mensen en veel personele wisselingen. Door sommige gemeenten wordt aangegeven, dat het management geen extra Fte's/middelen wil vrijmaken voor erfgoed, wat vaak een relatie heeft met gebrek aan prioriteit, zo is het beeld. Daarnaast is benoemd dat draagvlakversterking specifieke vaardigheden vereist: erfgoeddeskundigen spreken nu soms een andere 'taal' dan andere betrokkenen binnen en buiten de overheid. Diverse betrokkenen geven aan dat erfgoeddeskundigen een groot en breed takenpakket hebben; ze moeten als het ware een 'Zwitsers zakmes' zijn, maar hebben hier niet altijd de mogelijkheden voor. Het gegeven dat werken aan draagvlak niet onder de wettelijke taken valt, helpt hierbij niet, zo is de ervaring.

g. Verschillen in draagvlak tussen provincies en gemeenten: Er is geen totaaloverzicht van (gebrek aan) draagvlak voor erfgoed per gemeente of provincie. Wel zijn er beelden aangereikt die wijzen op (grote) verschillen tussen gemeenten en provincies. In Flevoland is het beeld dat draagvlak voor erfgoed binnen provincie en gemeenten aandacht behoeft. In Gelderland en Noord-Brabant is het beeld, dat er vooral verschillen zijn tussen grote en kleine gemeenten. In Zeeland is het beeld dat draagvlak voor erfgoed per gemeente verschilt en er geen overzicht van is hoe het er per gemeente voor staat, waardoor gemeenten elkaar niet (altijd) versterken. Vanuit Limburg is het beeld dat gemeenten veelvuldig aangeven dat er te weinig bestuurlijk draagvlak is voor erfgoed en erfgoed, en dat erfgoed zeker bij veel kleine gemeenten weinig aandacht krijgt.

h. Autonomie gemeenten: Gemeenten beslissen zelf hoeveel aandacht er voor erfgoed is en welke middelen hiervoor beschikbaar zijn. Specifiek in Limburg is benoemd, dat de provincie gemeentelijke autonomie als belemmering ervaart bij pogingen van de provincie om erfgoed op de bestuurlijke agenda te krijgen. Breder is benoemd dat er een sterke afhankelijkheid wordt ervaren van (bestuurlijke) individuen die belangen wegen. Het politiek draagvlak wordt vaak als (te) afhankelijk van bestuurder ervaren: lukt het deze te enthousiasmeren, dan kun je stappen zetten. Waarbij de korte bestuursperiodes het extra lastig maken: erfgoed is juist een terrein van lange adem en versnippering van de erfgoedwerkzaamheden over verschillende afdelingen en personen binnen de gemeente maakt het niet eenvoudiger.

2.4 Oplossingen en kansen om draagvlak voor erfgoed te vergroten

De genoemde kansen en oplossingen om draagvlak voor erfgoed te vergroten, zijn allereerst gericht op versterking van bewustwording in de samenleving en bij

bestuurders. Dit vraagt om bijvoorbeeld educatie en communicatie. Maar ook participatie, om de gemeenschap meer en beter te betrekken. Daarnaast zijn oplossingen genoemd, gericht op een integrale benadering van ruimtelijke opgaven. Dit vraagt er onder meer om dat de erfgoeddeskundigen eerder in het proces aan tafel zitten bij ruimtelijke opgaven. Maar ook om meer of betere samenwerking binnen en tussen gemeenten (ambtelijk en bestuurlijk), en betere en extra inzet van financiële middelen, capaciteit en deskundigheid (inclusief vaardigheden). Betrokkenen geven aan dat er pas echt iets verandert als bestuurders het belangrijk gaan vinden: dan komen ook middelen beschikbaar. Het krijgen, borgen en versterken van draagvlak en goed informeren van bestuur wordt daarbij als lastig ervaren. Dit vraagt soms om een lange adem. Hier onder worden de verschillende punten nader toegelicht:

1. Gemeenschap betrekken en participatie stimuleren/organiseren

Ontsluit bestaand draagvlak, rekening houdend met verschillen in waardering tussen professionals en inwoners. Betrek de gemeenschap actief bij erfgoedprojecten en ruimtelijke opgaven om het maatschappelijk draagvlak te gebruiken, vergroten en een bottom-up beweging te creëren. Inventariseer wat inwoners onder erfgoed verstaan en wat zij belangrijk vinden. Gebruik deze input bij het formuleren van beleid, maar maak duidelijke keuzes, omdat niet alles bewaard kan blijven.

Benoemde aandachtspunten en suggesties hierbij:

- Focus bij versterken van participatie meer op de maatschappelijke betekenis van erfgoed, en laat dit ook richting bestuurders en politiek zien.
- Samenwerking met erfgoedverenigingen en vrijwilligersorganisaties versterken. Dit is in verschillende bijeenkomsten genoemd. Ook

stakeholders noemden als oplossing participatie en inzet van vrijwilligers om het draagvlak voor erfgoed vergroten.

- Bevorder samenwerking met erfgoedverenigingen, zoals heemkundeverenigingen, en vrijwilligersorganisaties door sterke organisatievormen en kennisdeling te stimuleren. Dit vergroot hun betrokkenheid bij beleidsvorming. Verbeter zo nodig de vindbaarheid van bestaande structuren voor vrijwilligersorganisaties geef in overleg de samenwerking vorm.
 - o Provincie of steunpunt kan hierbij een ondersteunende rol spelen.
- Verminderen van regeldruk en bevorderen van erfgoedfunctie
 - o Verlaag de regeldruk door bijvoorbeeld reversibele aanpassingen toe te staan en zorg dat erfgoed een functie krijgt die behoud ondersteunt. Maak erfgoed beleefbaar.
- Betrek specifieke nieuwe en bestaande doelgroepen, betrek bijvoorbeeld de jeugd bij activiteiten zoals opgravingen, en herzie processen om de betrokkenheid van vrijwilligers te vergroten.
- Organiseer als gemeente verbinding, bijvoorbeeld via een Cultuurhistorisch Platform waarbij verschillende organisaties betrokken worden. Goede ervaring vanuit gemeente hiermee: het gemeentelijke beleid wordt op tafel gelegd, er worden bestuurlijke afspraken behandeld die eerder besproken zijn met de wethouder/gemeentebestuur en er worden presentaties gegeven over nieuwe (inspirerende) initiatieven en relevante nieuwe wetgeving. Ook stellen bijvoorbeeld nieuwe organisaties zich voor. Deze overlegstructuur werkt goed en verbindend.

2. Publieksbereik, educatie richten op bewustwording

Bewustwording verbeteren bijvoorbeeld via promotie en educatie t.b.v. imagoverbetering en om de kennis en waardering voor erfgoed te vergroten bij

zowel de gemeenschap als beleidsmakers en bestuurders. Erfgoed herkennen, onderkennen en erkennen. Zet publieksbereik strategisch in om te verleiden op inhoud (verhaal). Zorg voor informatievoorziening over erfgoed en begin jong.

Genoemde suggesties hoe dit te doen:

- Taal van betrokkenen spreken (ene keer B1, andere keer academisch).
- Zorgen voor trots op erfgoed, door te informeren, media-aandacht genereren, zichtbaarheid 'glitter & glamour', laten zien van de meerwaarde van erfgoed.
- Trek aandacht, bijv. door gekke verbindingen te maken, constante koppeling van actuele thema's aan het verhaal.
- Maak herkenbaar; Vertel het verhaal vanuit verschillende perspectieven.
- Laat meerwaarde en dilemma's zien (wonen bijvoorbeeld) .
- Benut draagvlak dat er al is. Alles wat aandacht krijgt groeit.
- Bevorder kennis in de samenleving in samenwerking met andere organisaties zoals IVN, ZMF, Heemkundekring e.d., educatie op scholen (jong geleerd is oud gedaan.) Sluit aan bij provinciale thema's en historische verenigingen.
- Gebruik verdrag van Faro om publiek te betrekken met meer inzet op inclusie, betrekken nieuwe doelgroepen.
- Gebruik storytelling om erfgoed toegankelijk en relevant te maken en identiteit uit te dragen. De ervaring leert, dat inwoners verhalen over het verleden van hun omgeving vaak erg leuk en interessant vinden.
- Goede voorbeelden promoten, ook samen met inwoners, zodat deze in het nieuws komen en/of via social media, (in plaats van negatieve berichtgeving over leegstaande kerk o.i.d.) Wekelijks woonprogramma "Wonen in een monument" met ideeën en oplossingen.
- Gebruik bestaande initiatieven: bijv. vakantie speelweek combineren met monumentale waarden.

- Maak erfgoed openbaar toegankelijk voor iedereen. Denk ook aan Open Monumentendag i.c.m. immaterieel erfgoed, Nationale Molendag, maar ook aan het beter en vaker toegankelijk maken van monumenten voor inwoners, scholieren, bezoekers.

Educatie op scholen; jong geleerd is oud gedaan.

Denk hierbij niet alleen aan educatie in het basisonderwijs, maar ook in het beroepsonderwijs op alle niveaus. Bijvoorbeeld ook inbedding in bestaande opleidingen zoals de bouwkunde opleiding bij Hogeschool Zeeland om jeugd en jongeren te bereiken.

3. Communicatie versterken, goede informatievoorziening, vindbaarheid van praktische informatie, over wat er wel/niet mag, beschikbare subsidies etc.

Zorg voor effectieve en open communicatie over erfgoedbeleid en -projecten. Dit helpt om het belang van erfgoed breed te delen en versterkt de betrokkenheid van de gemeenschap. Zorg voor goede informatievoorziening, vindbaarheid van praktische informatie, over wat er wel/niet mag, beschikbare subsidies etc. Bijvoorbeeld via creatie van 1 loket bij gemeenten of regionaal (erfgoed coördinator).

4. Stimuleren bewustwording en maken van (bestuurlijke) keuzes

Laat waarde van erfgoed zien, wat in de samenleving belangrijk wordt gevonden, waar reeds wel of geen draagvlak voor is en hoe dit te gebruiken. Zorg er zo voor dat bestuurders erfgoed herkennen, onderkennen en erkennen. Accepteer dat je soms maar kleine stapjes kunt zetten (eet een olifant in stukjes) en inspeelt op bestuursperioden.

Begin al voor dat bestuurders aantreden, bijvoorbeeld via het organiseren van een verkiezingsdebat over erfgoed. Organiseer bijeenkomsten en bezoeken voor raadsleden en bestuurders en blijf ook (de achterban van) de gemeenteraad betrekken.

Zorg voor een goede start voor bestuurders (introductie, laten zien/show don't tell), zoek bondgenoten, bijv. via samenwerking met andere Programma's. Vergroot hiermee kennis bij bestuurders onder meer over:

- Wat is erfgoed, o.a. Landschap is ook erfgoed
- Wettelijke taken; wat moet en wat mag
- Belang en toegevoegde waarde van erfgoed. Focus hierbij vooral op kansen, o.a. koppelkansen, met andere beleidsterreinen. Erfgoed biedt in zichzelf kansen, om bij te dragen aan welbevinden en welbehagen. Maak duidelijk dat het rendabel is (koppelen aan historie verhoogt bijv. vaak waarde van huizen)
- Best practices. Laat bijv. zien hoe je met erfgoed transitieopgaven op kunt lossen.
- Maatschappelijk draagvlak (wat speelt er, gebruik boze burgers of ambassadeurs)
- Hoe gemeente het doet t.o.v. anderen (Benchmark FTE, €, beleid).

Help bestuurders met het maken van een eigen verhaal aanhakend op persoonlijke interesse. Zorg dat bestuurders worden betrokken bij successen, die zorgen voor bestuurlijke trots + media momenten (bestuurder in spotlight). Laat zien wat in de samenleving belangrijk wordt gevonden, waar reeds wel of geen draagvlak voor is en hoe dit te gebruiken. Vraag vervolgens om duidelijk bestuurlijke keuzes te maken, want we kunnen niet alles bewaren. Specifiek in Flevoland: maak haast met een provinciaal programma / beleid met ruimte voor de gemeenten.

5. Integrale benadering met erfgoed vroeg in het proces aan tafel

Tijdige zichtbaarheid en verzilveren van toegevoegde waarde van erfgoed vraagt om een integrale benadering van ruimtelijke opgaven met erfgoed vroeg in het proces aan tafel. Verschillende deelnemers benadrukken hierbij het belang van integratie van erfgoed in ruimtelijke ontwikkeling en beleidsvelden, het verbinden van erfgoed met andere beleidsvelden zoals economie, recreatie en toerisme. Erfgoed zou stevig ingebed moeten worden in Omgevingsplannen en als een verbindend en richtinggevend element kunnen dienen bij verschillende maatschappelijke opgaven. Dit versterkt niet alleen de identiteit en herkenbaarheid van een gebied, maar ook het maatschappelijk draagvlak. Benoemde aandachtspunten en suggesties hierbij:

- Erfgoed als kern in gebiedsontwikkeling. Erfgoed zou centraal moeten staan in gebiedsontwikkeling, waarbij het verhaal van de plek leidend is. Dit betekent dat de ontwikkeling gebaseerd wordt op de identiteit van de plek, met een focus op de kwaliteit en herkenbaarheid van de leefomgeving. Hiervoor is gedegen kennis nodig, zoals verwachtingskaarten en gebiedsbiografieën, die op een beeldende en inspirerende manier worden gepresenteerd.
- Vroegtijdige betrokkenheid van erfgoedexperts. Om erfgoed effectief te integreren in ruimtelijke trajecten, is vroegtijdige inbreng van erfgoedexpertise essentieel. Dit voorkomt dat erfgoed als obstakel wordt gezien en zorgt ervoor dat erfgoedwaarden vroegtijdig worden herkend, erkend en geïntegreerd in ontwikkelingsplannen. Hierdoor kunnen plannen niet alleen bijdragen aan duurzame ontwikkeling, maar ook aan de versterking van de identiteit van een gebied, het stimuleren van toerisme en economische groei, en het bevorderen van sociale cohesie. Proces inrichten om te borgen dat erfgoed tijdig aan de juiste tafels komt.
- Een praktische suggestie hierbij is om erfgoed mee te nemen in het vooroverleg en aan de 'intake tafel' bij ruimtelijke ontwikkelingsplannen. Door erfgoeddeskundigen vanaf het begin te betrekken, kunnen plannen beter aansluiten op de culturele en historische context van een gebied, wat leidt tot meer draagvlak en acceptatie binnen de gemeenschap.

6. Samenwerking binnen en tussen gemeenten (ambtelijk en bestuurlijk)

Samenwerking binnen en tussen gemeenten, zowel ambtelijk als bestuurlijk, is benoemd als essentieel voor het versterken van het draagvlak voor erfgoed. 1 overheid, 1 lijn, 1 front voor erfgoedbehoud, draagvlakcreatie en imagoversterking. Hieronder volgen de genoemde concrete suggesties, kansen en oplossingen:

- Betrokkenheid en integrale samenwerking binnen de gemeentelijke organisatie
- Betrek inhoudelijke medewerkers, zoals plantoetsers, actief bij het erfgoed- en archeologiebeleid door hen deel te laten nemen aan relevante overleggen, zoals die van vergunningverleners. Dit bevordert een betere integratie van erfgoed in het bredere gemeentelijke beleid en versterkt het interne draagvlak.
- Stimuleer samenwerking tussen verschillende afdelingen binnen de gemeente om tot integrale voorstellen te komen waarin erfgoed een centrale rol speelt. Het investeren in netwerkvorming binnen de organisatie helpt hierbij en bevordert een integrale, samenhangende benadering van erfgoedbeheer.
- Samenwerking tussen gemeenten en afstemming van beleid Gemeenten zouden meer (ambtelijk en bestuurlijk) kunnen samenwerken, gericht op kennisdeling en deskundigheidsbevordering, maar ook op (politiek interessante) gedeelde thema's om een consistent beleid te voeren. Dit

voorkomt ongelijkheid en precedents die kunnen leiden tot ongelijke behandeling van burgers en ondernemers. Door gezamenlijk op te treden, kunnen gemeenten een krachtiger front vormen voor erfgoedbehoud en meer draagvlak creëren. Voortbouwen op bestaande expertise biedt hierbij kansen.

- Provinciale ondersteuning en coördinatie. De provincie kan in sommige gevallen een ondersteunende rol spelen, bijvoorbeeld bij het organiseren en stimuleren van samenwerking en door middel van Interbestuurlijk Toezicht (IBT), waarbij persoonlijk contact met gemeenten wordt onderhouden. Indien nodig kan de provincie bestuurlijke druk uitoefenen om erfgoed hoger op de agenda te zetten. Zorgvuldige communicatie is hierbij cruciaal om een veilige werkomgeving voor ambtenaren te garanderen.

7. Inzet van erfgoedambassadeurs.

Zet bestuurlijke erfgoedambassadeurs in, zoals prominente figuren met invloed, om het belang van erfgoed breed onder de aandacht te brengen en het draagvlak te versterken. In Limburg, bijvoorbeeld, Pieter van Vollenhoven en Camille Oostwegel.

8. Betere en extra inzet van financiële middelen, capaciteit en deskundigheid

Betere en extra inzet van financiële middelen, capaciteit en deskundigheid zijn benoemd als randvoorwaarde voor het versterken van draagvlak voor erfgoed. Hieronder worden de belangrijkste benoemde aandachtspunten en suggesties weergegeven:

- Capaciteit en deskundigheid binnen gemeenten vergroten: Versterk de capaciteit en deskundigheid binnen gemeenten om effectief als

erfgoedambassadeur te kunnen optreden, zowel binnen de eigen organisatie als richting de maatschappij. Dit kan bijvoorbeeld door extra middelen toe te kennen of te genereren bijvoorbeeld via een percentage op leges of door kennis en expertise op regioniveau te bundelen, afgestemd op de specifieke behoeften van elke regio. Versterk de specifieke deskundigheid die nodig is om draagvlak te versterken (zie hier boven bij knelpunt g) naast versterking van inhoudelijk deskundigheid (op het gebied van bijvoorbeeld archeologie of vergunningen e.d.).

- Financiële middelen voor draagvlak, erfgoedbehoud en herbestemming
Zorg voor voldoende financiële middelen, niet alleen gericht op draagvlak versterking maar ook voor de 'kernopgave' om erfgoed te beschermen, behouden, beleven een nieuwe functie te geven etc. Behoud, goede herbestemming, beleefbaarheid bieden een kans om erfgoed als positief te ervaren. Maak gebruik van provinciale subsidies om projecten te ondersteunen die gericht zijn op het behoud en de herbestemming van erfgoed. In sommige gevallen is bijvoorbeeld veiligheid een argument voor restauratie en inzet van extra middelen.
- Stuur op initiatieven van onderop en inzet van externe middelen: Stuur aan op initiatieven van onderop, en zoveel mogelijk faciliteren en doorverwijzing naar externe fondsen.

Verminder de regeldruk om het erfgoedwerk te vergemakkelijken en zorg voor meer duidelijkheid over wettelijke taken. Dit maakt het efficiënter om middelen in te zetten en verbetert de uitvoering van erfgoedbeleid.

2.5 Verwijzingen naar documenten

Zoals genoemd komt ook uit documentenstudie naar voren, dat draagvlak essentieel is voor het behoud en de waardering van erfgoed en dat gebrek aan

(uitgesproken) draagvlak bij de bevolking een rol speelt bij het draagvlak van ambtenaren en bestuurders. Een overzicht van onderzoeken en documenten waar direct of indirect knelpunten, kansen en oplossingen omtrent draagvlak naar voren komen:

- **2013:** Erfgoedvereniging Heemschut noemt in 2013 het belang van goede informatievoorziening aan erfgoedeigenaren en de positieve vermelding van cultuurhistorie en monumenten in college- of coalitieakkoorden. **(Bron: Grote Monumententest, Bond Heemschut d.d. December 2013)**
- **2016:** Onderzoek benoemt grote verschillen tussen gemeenten in hoeverre er een cultuur is waar erfgoed hoog in het vaandel staat. Soms hebben gemeenten een behoorlijke capaciteit op de erfgoedafdeling en is cultuurhistorie relatief uitgebreid en consciëntieus ingebed in hun ruimtelijke ordening. Bij andere gemeenten is men van oordeel dat er weinig cultuurhistorische waarden zijn of vindt men andere overwegingen zwaarder wegen dan cultuurhistorische waarden. **(Bron: Cultuurhistorie in RO, DSP Groep, d.d. 27 september 2016)**
- **2017:** De RLi en RVC stellen dat erfgoedbeleid door eigenaren, initiatiefnemers en bestuurders nog vaak wordt ervaren als op zichzelf staand sectorbeleid (hindermacht) en niet als een verbindend facetbeleid (inspiratiekracht). **(Bron: 'Brede blik op erfgoed', advies Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (rli) en Raad voor Cultuur (RvC) d.d. 2017)**
- **2017:** Uit onderzoek in opdracht van IPO blijkt onder meer, dat er een tekort is aan vrijwilligers voor erfgoed. Advies is om het publiek beter te betrekken. **(Bron: Ruimte voor Erfgoed; Adviezen van Hylkema Erfgoed voor de inzet van provincies voor het gebouwde en landschappelijke erfgoed, in opdracht van IPO d.d. oktober 2017)**
- **2017:** In een flyer van IPO wordt benoemd, dat de provinciale inzet voor erfgoed in de afgelopen jaren steeds breder wordt gedragen binnen

provincies. Het besef dat investeren in erfgoed in economisch en ruimtelijk opzicht loont, heeft de belangstelling ook buiten de cultuurportefeuille doen toenemen. Dat uit zich ook in groeiende budgetten in provincies. De verantwoordelijkheid van de provincies voor de besteding van rijksmiddelen voor restauratie zou dit aantoonbaar positief hebben beïnvloed. **(Bron: Ruimte voor Erfgoed. De provincies als schakel tussen erfgoed, ruimte en economie. Uitgave IPO d.d. dec 2017)**

- **2013:** Handreiking voor gemeentelijke erfgoedagenda's. Daarin roept een coalitie van partijen onder andere op om erfgoed als economische aanjager en drager van identiteit uit te dragen, en inwoners te betrekken (o.a. aandacht voor vrijwilligers). **(Bron: 'Goud in handen' (Kunsten '92, in samenwerking met erfgoedinstellingen)**
- **2013:** Publicatie laat de financiële en economische meerwaarde van erfgoed zien, inspelend op de behoefte aan economische onderbouwing voor investeringen in cultureel erfgoed. Op objectniveau en gebiedsontwikkelingen worden vaker studies naar de economische impact gedaan, veelal in de vorm van een MKBA. **(Bron: Cultureel Erfgoed op Waarde Geschat, Platform 31, d.d. 2013)**
- **2016:** In onderzoek worden aanknopingspunten benoemt voor gemeenten 'waar de voedingsbodem voor cultuurhistorie beperkt is', zoals vrijwilligers in de erfgoedzorg, amateurarcheologen, en historische of erfgoedverenigingen. Ook kan het enthousiasmeren of voorlichten van het erfgoedveld (zowel binnen de gemeente als daarbuiten) helpen. **(Bron: Cultuurhistorie in RO, DSP Groep, d.d. 27 september 2016)**
- **2017:** De RLi en RVC adviseren overheden om erfgoed en het grote draagvlak ervan meer in te zetten als bron voor inspiratie bij de (her)ontwikkeling van monumenten en gebieden. Daarnaast wordt onder meer geadviseerd om te zoeken naar draagvlak voor erfgoed bij en een actieve inbreng van 'nieuwe'

groepen zoals jongeren en Nederlanders met een migratieachtergrond. Dit kan onder andere door verbinding te maken met de verhalen van deze doelgroepen. **(Bron: 'Brede blik op erfgoed', advies van Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RLi) en Raad voor Cultuur (RvC), d.d. 2017.**

- **2022:** De Raad voor Cultuur (RVC) stelt vast, dat publieksbereik en participatie verbeterpunten zijn bij het archeologiebeleid van gemeenten. De raad adviseert het Rijk om publieksbereik en participatie toe te voegen aan de verplichtingen van een certificaathouder zodat het een vast onderdeel wordt van het Programma van Eisen. Ook adviseert de RVC het Rijk om vrijwilligersorganisaties en vrijwilligers in de archeologie te ondersteunen. **(Bron: Archeologie bij de tijd (Raad voor Cultuur d.d. februari 2022)**

3. (Positie) erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transitie

Kort samengevat

Meest besproken onderwerp in de provinciale deelsessies en komt ook veelvuldig terug in eerdere onderzoeken. Bij ruimtelijke opgaven gaat het om zaken als woningbouw, ruimte voor bedrijvigheid, aanpak van water- en bodemopgaven, natuur, energie, landbouw en transitie als de energietransitie, klimaatadaptatie en de verduurzaming van de landbouw.

Ervaren knelpunten

- a. **Erfgoed perspectief wordt regelmatig niet (goed) ingebracht aan tafels waar ruimtelijke plannen worden gemaakt.** Genoemde oorzaken o.a.: capaciteit/middelen/kennis en ervaring bij erfgoeddeskundigen, gebrek aan ambtelijke en bestuurlijk draagvlak en/of bewustzijn voor en over erfgoed (i.c.m. imago als 'hindermacht'), versnipperde taakvelden/sectorale scheiding waardoor opgaven niet integraal worden geformuleerd en behandeld (ook voor de geldstromen), geen beleid
- b. **Urgentie en belang andere ruimtelijke opgaven gaat voor:** Erfgoed is vaak niet agenda zettend bij ruimtelijke opgaven. (Tijds)druk en andere belangen laten bij ruimtelijke opgaven soms weinig of geen ruimte voor borging erfgoedbelang. **Erfgoed is dan kwetsbaar zeker als het (nog) geen juridische beschermde status heeft** zoals landschap, erfgoed uit wederopbouwperiode en post-65 erfgoed
- c. **Onvoldoende borging van erfgoed in het Omgevingsplan**
- d. **Gebrek aan gemeentegrens overschrijdende samenwerking** terwijl erfgoed en ruimtelijke opgaven, zoals bij landschap soms grens overstijgend zijn
- e. **Transitieopgaven en druk op de ruimte geven ook druk op erfgoed en verhogen urgentie** zowel bij archeologie en monumenten als landschap;
- f. **Tekorten aan capaciteit en erfgoed deskundigheid bij VTH**
- g. **Onvoldoende (actueel) inzicht in en bekendheid met erfgoed en cultuur-historische waarden bij gemeenten**
- h. **Positie en beperkte invloed belemmeren erfgoeddeskundige binnen eigen organisatie met als oorzaken o.a.**
 - Tekort aan capaciteit, deskundigheid en financiële middelen
 - Onvoldoende ambtelijk en bestuurlijk draagvlak voor erfgoed
 - Versnippering erfgoedtaken binnen de ambtelijke organisatie
- i. **Onvoldoende verbinding met andere beleids- en uitvoeringsafdelingen** waardoor erfgoed niet goed op het netvlies van andere beleidsdomeinen staat en vice versa.
 - De (vaak niet bestaande) relatie tussen gemeenten en provincies => zie samenwerking
- i. **Sectorale rijksopdrachten en -middelen belemmeren integrale benadering opgaven**

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Erfgoed als gedeeld belang zien** => zie oplossingsrichtingen draagvlak
2. **Erfgoed als wenkend perspectief laten zien;** bijv. intern netwerk bouwen;
3. **Erfgoed als onderdeel en drager van ruimtelijke beleid en opgaven** o.a. cultuurhistorisch-, archeologisch onderzoek, gebiedsbiografieën uitvoeren en als basis hanteren bij aanpak ruimtelijke opgaven
4. **Opstellen erfgoedbeleid** o.a. ter versteviging positie erfgoeddeskundige om taken uit te voeren, borging erfgoed ook zonder juridische status
5. **Erfgoed structureel en vroeg aan tafel bij ruimtelijke planvorming** verplichten of stimuleren bijv. via plek in organisatie, werkprocessen, werkwijze, samenwerking tussen medewerkers, (vroegtijdig) betrekken bewoners/burgers
6. **Versterking van uitvoeringsorganisaties VTH:** vergroten inhoudelijke kennis (archeologisch, bouwkundig etc.) bij toezichthouders en/of monumenteigenaren.
7. **Opgavegerichte regionale samenwerking** voor erfgoed en ruimtelijke opgaven: voor cultuurhistorische waarden zoals landschappen grensoverschrijdend; hierbij meer te redeneren vanuit het gebied dan het object
8. **Voldoende capaciteit en deskundigheid** essentieel voor positie in ambtelijke organisatie => zie vorige thema
9. **Versterking IBT gericht op borging erfgoed bij ruimtelijke opgaven/transities** waarbij ook betere relatie tussen gemeenten en provincie gemeenteambtenaren goed kan helpen.
10. **Invulling gemeentelijke adviescommissie omgevingskwaliteit:** goede mix tussen deskundigheid van erfgoed, ruimtelijke kwaliteit, stedenbouw, landschap etc.
11. **Integrale rijksopdrachten en -middelen** waar erfgoed onderdeel van is.

Nader toegelicht:

Hieronder wordt eerst stilgestaan bij de bronnen [3.1] Daarna volgen de ervaren knelpunten, en welke beelden er zijn van mogelijke oorzaken [3.2]. Vervolgens welke kansen en oplossingen gezien worden door betrokkenen om draagvlak te versterken [3.3]. En tot slot een overzicht van relevante documenten [3.4].

3.1 Bronnen

In negen provincies werd tijdens de gehouden bijeenkomst in een deelsessie gesproken over het borgen van (de positie van) erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities. In zes provincies (Limburg, Zuid-Holland, Flevoland, Gelderland, Groningen en Overijssel) werd breed gesproken over borgen van erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities, waarbij onder meer de positie van erfgoed en erfgoeddeskundigen ter sprake kwam. In vijf provincies (Noord-Brabant, Overijssel, Drenthe, Limburg en Noord-Holland) is verder gefocust op de positie van de erfgoeddeskundige binnen de ambtelijke organisatie en binnen de keten van overheden. Dit onderwerp werd daarmee het vaakst geagendeerd voor de provinciale deelsessies. Ook komt het veelvuldig terug in eerdere onderzoeken en werd er door verschillende stakeholders bij stil gestaan.

3.2 Ervaren knelpunten

Er wordt breed genoemd, dat ruimtelijke (transitie)opgaven en de urgentie en complexiteit ervan toenemen. Hierbij gaat het om zaken als woningbouw, ruimte voor bedrijvigheid, aanpak van water- en bodemopgaven, natuur, energie, landbouw en transities als de energietransitie, klimaatadaptatie en de verduurzaming van de landbouw. In alle provincies staan overheden voor ruimtelijke keuzes waar soms tegenstrijdige belangen op tafel liggen. Waarbij ook regio specifieke opgaven kunnen spelen. Een voorbeeld hiervan is het beving gebied in Groningen waar specifieke opgaven van versterking en

schadeherstel aan de orde zijn. De overheden staan voor de uitdaging om erfgoed goed in de ruimtelijke opgaven en transities mee te nemen. Nieuwe werkwijzen in de ruimtelijke sector op basis van de Omgevingswet geven hier instrumenten voor.

Uit de provinciale bijeenkomsten en stakeholderconsultatie komen verschillende beelden naar voren: Enerzijds vinden verschillende betrokkenen vinden dat al best veel goed gaat. Ook één van de stakeholders benadrukte expliciet reeds veel positieve ervaringen te hebben bij ruimtelijke projecten. Anderzijds geven betrokkenen aan dat veel gemeenten worstelen met de inbedding van erfgoed in de ruimtelijke opgaven. Bijvoorbeeld hoe de Omgevingswet goed te implementeren en om te gaan met de grote werklast en verantwoordelijkheid ten aanzien van erfgoed die dit met zich meebrengt. Dit beeld wordt ook bevestigd in verschillende documenten.

Genoemde knelpunten omtrent de (positie) van erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transities zijn divers. Erfgoed komt regelmatig niet of (te) laat in beeld bij ruimtelijke planvorming bij gemeenten en provincies en wordt vaak onvoldoende geborgd in Omgevingsplannen, zo geven betrokkenen aan. Bij gebiedsontwikkeling wordt erfgoed soms in een 'hindermachtpositie' geduwd, waarbij erfgoeddeskundigen hun positie binnen de eigen organisatie en hun beperkte invloed als belemmering ervaren. Bij ruimtelijke plannen delft erfgoed vaak het onderspit ten opzichte van andere urgente belangen bij ruimtelijke opgaven. Dit kan ertoe leiden dat erfgoed niet altijd een goede plek in ruimtelijke ontwikkelingen krijgt. Archeologie, een monument of cultuurlandschap wordt "vergeten", erfgoed verdwijnt letterlijk 'in het geweld' van grote ruimtelijke opgaven zoals wonen, duurzaamheid, klimaat, zo is het beeld.

Een van de achterliggende oorzaken is de combinatie van rollen die gemeenten hebben (zoals ruimtelijke ontwikkelaar en vergunningverlener met een zorgplicht

voor erfgoed). Hierdoor spelen er tegenstrijdige belangen binnen gemeenten. Gemeenten hebben hierbij binnen de wettelijke kaders in de praktijk veel ruimte om op eigen wijze met erfgoed in ruimtelijke opgaven om te gaan en eigen afwegingen te maken tussen belangen die spelen. Op een meer praktisch niveau zijn bijvoorbeeld tekorten aan capaciteit, deskundigheid en middelen en onvoldoende draagvlak als achterliggende oorzaken genoemd. Maar ook een gebrek aan verbinding binnen gemeenten en provincies, tussen erfgoeddeskundigen en hun collega's van andere (RO)beleids- en uitvoeringsafdelingen.

Hieronder lichten we de verschillende knelpunten die uit de inventarisatie naar voren kwamen nader toe:

a. Erfgoed perspectief kan regelmatig niet (goed) worden ingebracht aan tafels waar ruimtelijke plannen worden gemaakt. Erfgoed komt regelmatig niet of (te) laat in beeld bij ruimtelijke planvorming. Erfgoed wordt dan al snel (extra) als hindermacht wordt gezien voor ruimtelijke plannen. Breed genoemde oorzaken zijn onder meer:

- Gebrek aan capaciteit/middelen/specifieke expertise/vaardigheden. Gebrek aan capaciteit van erfgoeddeskundigen om deel te nemen aan ruimtelijke tafels of input te leveren aan ruimtelijke opgaven, is een veelgenoemde oorzaak. Maar ook gebrek aan specifieke deskundigheid en vaardigheden die hiervoor nodig zijn: de erfgoedambtenaar is hier vaak niet voor opgeleid of heeft niet de juiste werkervaring hiervoor, noemen verschillende betrokkenen van gemeenten en provincies. Veel ambtenaren, zeker bij kleine gemeenten, hebben met name kennis van bijvoorbeeld restauratie of VTH-taken. Ook verschillende stakeholders signaleren dat erfgoeddeskundigen vaak niet vroegtijdig aan tafel zitten bij RO-processen. En ook zij noemen een gebrek

aan kennis/competenties bij gemeenten om erfgoed goed in te brengen bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Vanuit een initiatiefnemer wordt aandacht gevraagd voor het beschikbaar stellen van basisinformatie en het maken van een zorgvuldige afwegingen als overheid. Waarbij als voorbeeld wordt genoemd, dat het soms lijkt alsof men liever geen integrale afwegingen wil maken en een sectorale aanpak wil behouden. Het lijkt of er geacteerd wordt als 'verdediger van het erfgoedbelang en niet vanuit het algemene belang'. Of het lijkt, dat er 'nog steeds meer beschermend dan benuttend wordt gehandeld', in plaats van dat het adagium 'behoud door ontwikkeling' wordt gehanteerd.

- Gebrek aan ambtelijk en bestuurlijk draagvlak en/of bewustzijn voor en over erfgoed is ook een oorzaak, die breed is genoemd tijdens bijeenkomsten, door stakeholders en in documenten. De waarde van erfgoed wordt in sommige gemeenten onvoldoende erkend en regelmatig los gezien van ruimtelijke opgaven. Erfgoed heeft volgens betrokkenen in verschillende gemeenten ook een negatief imago ('kost tijd en geld, levert weinig op') en wordt regelmatig als 'hindermacht' gezien voor ruimtelijke plannen. Ook verschillende stakeholders benoemen dit, waarbij als voorbeeld is genoemd, dat erfgoeddeskundigen soms zelfs op initiatief van bestuurders geweerd zouden worden en daardoor niet (tijdig) bij RO-processen betrokken worden. Ook worden commissies ruimtelijke kwaliteit onvoldoende bevraagd bij het opstellen van ruimtelijk beleid, zo is hun beeld. Zie verder ook bij het thema draagvlak in hoofdstuk 2.
- Versnipperde taakvelden/sectorale scheiding binnen overheden, leidt ertoe dat opgaven niet integraal worden geformuleerd en behandeld. Dit wordt zowel als oorzaak genoemd, maar ook als apart knelpunt, zie onder punt i.

- Ontbreken van beleid specifiek voor erfgoed, en ook als onderdeel van integraal ruimtelijk beleid is met name tijdens provinciale bijeenkomsten genoemd als oorzaak voor het niet goed of tijdig kunnen inbrengen van erfgoed perspectief in ruimtelijke plannen. Waarbij vanuit verschillende gemeenten het beeld werd meegegeven dat om integraal beleid te kunnen maken, eigenlijk altijd eerst een aparte erfgoedvisie nodig is.

Uit de bureaustudie komt o.a. naar voren dat er grote verschillen zijn in de mate waarin cultuurhistorie is ingebed in de processen/planvorming rondom ruimtelijke ordening van gemeenten. Dit leidt vervolgens tot grote verschillen waarin cultuurhistorie is ingebed in ruimtelijke opgaven, visies en kaders. Als oorzaken worden hier lokale omstandigheden en autonomie genoemd, de beleidsvrijheid die gemeenten hebben binnen de wettelijke kaders. Zie documentenoverzicht.

b. Urgentie en belang van andere ruimtelijke opgaven gaat voor:

Ook als erfgoeddeskundigen tijdig betrokken worden, is erfgoed vaak niet agenda zettend bij ruimtelijke opgaven. (Tijds)druk en andere belangen bij ruimtelijke opgaven kunnen zo groot zijn, dat er weinig of geen ruimte is voor borging van erfgoedbelangen. Onvoldoende bestuurlijke prioriteit en onvoldoende bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak zijn belangrijke factoren waarom erfgoed vervolgens het onderspit kan delven. De urgentie om op korte termijn ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk te maken kan dan voorgoed ten koste gaan van het lange termijn behoud van erfgoed. Dit terwijl erfgoed bedoeld is, om in stand te houden voor de lange termijn. Ook dit knelpunt is breed benoemd, door betrokkenen tijdens provinciale bijeenkomsten, tijdens de stakeholderconsultatie en in documenten.

Erfgoed wordt daarbij 'kwetsbaar' genoemd en erfgoed zonder juridische beschermde status al helemaal. Veel mensen maken zich daar zorgen over, zo is het beeld. In verschillende provincies is benoemd dat specifiek erfgoed uit de wederopbouwperiode en 'post-65 erfgoed' kwetsbaar is, omdat dit vaak nog in beeld moet worden gebracht. Hiervoor moet ook vaak nog beleid worden gemaakt, om te bepalen hoe hiermee om te gaan. Verschillende betrokkenen geven hierbij aan, dat de ruimtelijke ontwikkelingen nu zo hard gaan, dat deze objecten en gebieden aangetast kunnen worden of verdwijnen, voordat hier gelegenheid voor is geweest. In de relatief 'jonge' provincie Flevoland speelt dit in meerdere gemeenten. Maar ook voor landschap wordt dit expliciet genoemd door verschillende gemeenten en provincies. Het Nederlandse landschap is de afgelopen 30 jaar sterk veranderd, onder meer door verstedelijking en de komst van data- en distributiecentra, windmolens en zonneparken. Ook zijn er door schaalvergroting en efficiëntieverhoging in de landbouw elementen verdwenen, zoals sloten, bomen en houtwallen. Komende decennia zullen nieuwe ruimteclaims grote gevolgen hebben voor het landschap. Ook stakeholders vragen hier aandacht voor. Een van de stakeholders geeft hierbij aan, dat de positie van landschap bij besluitvorming over omgevingsbeleid in hun ogen te zwak is. Landschap zou nog vaak als sluitpost worden gezien en bijvoorbeeld als hooguit vrijblijvend punt worden meegenomen. Waarbij benadrukt wordt, mede op basis van een publicatie van Kirstenkas, dat Nederland verplicht is de kwaliteitsdoelstellingen voor landschap te formuleren op basis van de Europese Landschapsconventie. In hun ogen zijn deze tot nu toe echter onvoldoende ontwikkeld.

Uit de documentenstudie komt naar voren, dat onder meer de Raad voor Cultuur op nog een andere achterliggende oorzaak wijst: tegenstrijdige belangen binnen gemeenten. Dit wordt veroorzaakt, doordat de gemeente een belangrijke

ontwikkelaar is en tegelijkertijd de verlener van vergunningen met een zorgplicht voor erfgoed (zie documentenoverzicht).

c. Onvoldoende borging van erfgoed in het Omgevingsplan In het verlengde van bovenstaande knelpunten is benoemd, dat erfgoed onvoldoende geborgd wordt in Omgevingsplannen van gemeenten. Dit kwam zowel tijdens provinciale bijeenkomsten aan bod als bij de stakeholderconsultatie. Hierbij is benoemd dat er bijvoorbeeld niet altijd duidelijke beleidsregels voor erfgoed zijn opgenomen in de Omgevingsplannen. Hierdoor wordt het instrument onvoldoende benut om erfgoed te borgen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Stakeholders, zoals maatschappelijke organisaties, zien hierbij een discrepantie tussen het zogenoemde ‘afvinken’ van erfgoed bij een ruimtelijk plan versus het erfgoedbelang goed meenemen in de initiatieffase en borgen in het Omgevingsplan. In veel Omgevingsplannen wordt erfgoed in hun ogen hierdoor niet of nauwelijks meegenomen. Tekort aan deskundigheid, capaciteit en ‘vroeg aan tafel zitten’ zijn oorzaken, zo is hun beeld. Ook breder benoemen gemeenten dat ze nog zoekende zijn naar goede implementatie van (erfgoed in) de Omgevingswet. En dat ze worstelen met de grote werklast en verantwoordelijkheid ten aanzien van erfgoed die dit met zich meebrengt.

d. Gebrek aan gemeentegrens overschrijdende samenwerking terwijl erfgoed en ruimtelijke opgaven soms grens overstijgend zijn. Dit is bijvoorbeeld tijdens de provinciale bijeenkomst in Zuid-Holland benoemd. Erfgoedwaarden, zoals cultuurlandschappen, zijn regelmatig gemeentegrens overschrijdend. Er is echter vaak gebrek aan een overkoepelende gebiedsvisie en samenwerking. De focus ligt vaak nog te veel op objecten en niet op gebieden met cultuurhistorische waarden als geheel, zo is het beeld. Iets wat ook uit documenten naar voren kwam.

e. Transitieopgaven en druk op de ruimte geven ook druk op erfgoed en verhogen de urgentie, zowel bij archeologie en monumenten als bij landschap.

De druk op erfgoedopgaven wordt verhoogd, mede als gevolg van de ruimtelijke transitieopgaven. Dit leidt tot extra urgentie voor erfgoedinzet van overheden. Zoals eerder benoemd, speelt dit in het bijzonder in kleinere gemeenten, zo is het beeld. Denk bij transitieopgaven bijvoorbeeld aan verdichtingsopgaven, waarbij de wens is gebouwen op te toppen of te splitsen. Dit kan flinke gevolgen hebben voor monumenten, zo wordt aangegeven. Ruimteclaims voor bijvoorbeeld woningbouw spelen op korte termijn en vragen om extra inzet van erfgoedexpertise, vanwege de grote gevolgen die er kunnen zijn voor bijvoorbeeld landschap, maar ook vanwege mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Een van de stakeholders ziet de waterbodem, en breder maritieme archeologie, bij veel gemeenten als een ondergeschoven onderwerp. In het licht van de klimaatopgave en het Unesco Verdrag voor erfgoed onderwater (2001) zou serieuzer moeten worden opgepakt.

f. Tekorten aan capaciteit en erfgoed deskundigheid bij VTH. In een aantal provinciale bijeenkomsten is benoemd, dat tekorten aan capaciteit, deskundigheid en budget achterliggende oorzaak zijn, van veel knelpunten omtrent de positie van erfgoed bij ruimtelijke opgaven. Zie ook het eerste thema in hoofdstuk 1. Specifiek tekorten bij vergunningen, toezicht en handhaving (VTH) zijn ook als apart knelpunt genoemd. Deze tekorten maken de borging van erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen kwetsbaar volgens betrokkenen. Voorbeelden van specifieke zorgen en aandachtspunten hierbij: In Flevoland wordt de ‘juridisering’ van VTH ten koste van inhoudelijke afwegingen benoemd. In Gelderland was er aandacht voor het gebrek aan korte lijnen tussen beleid en uitvoering bij VTH, dat ook capaciteit bij beleidsambtenaren vraagt. In Gelderland werd o.a. aandacht gevraagd voor goede afspraken met omgevingsdiensten. In onder meer Noord-

Holland werd benoemd dat er soms expliciet ambtelijke en/of bestuurlijke onwil wordt ervaren, bijvoorbeeld om te handhaven of hier capaciteit voor in te zetten. Bijvoorbeeld als een monumenteneigenaar onvoldoende onderhoud pleegt. Hierbij is ook voor provincies genoemd, dat als gemeenten hun rol niet pakken, ook hier soms expliciete onwil wordt ervaren om gemeenten hierop aan te spreken. Anderen aanspreken blijkt soms dus gevoelig te liggen, bijvoorbeeld vanwege de verschillende rollen en relaties die overheden hebben (je bent aan het samenwerken met een partij en moet dan ineens handhaven). Genoemd is, dat anderen dan soms een rol hierin pakken. Maatschappelijke organisaties of particulieren vervullen soms een 'waakhondfunctie'. Hier kan ook gebruik van gemaakt worden, als er bijvoorbeeld een melding gedaan wordt, zo is het beeld. In eerder onderzoek is ook vastgesteld, dat zeker maatschappelijke organisaties wat dat betreft een goede rol vervullen. In veel gemeenten vervullen ze een nuttige 'waakhondfunctie' en houden ze het bestuur bij de les. Bovendien weten ze waar nodig geregeld de lokale en regionale pers te vinden. Ook particulieren vervullen soms een kritische rol. Wat het echter moeilijk maakt om van de waakzaamheid van deze laatste groep te profiteren is het feit dat erg onduidelijk is waar melders of klagers zich kunnen melden, aldus het onderzoek.

Ook vanuit stakeholders wordt aan gedacht gevraagd voor handhaving. Deze schiet in hun ogen tekort, bijvoorbeeld bij 'waardevolle landschapselementen, zoals historische houtwallen met bronbestanden van autochtone bomen'.

g. Onvoldoende (actueel) inzicht in en bekendheid met erfgoed en cultuur-historische waarden bij gemeenten. In meerdere provinciale bijeenkomsten is aangegeven dat niet alle gemeenten een (actueel) beeld hebben van het erfgoed en de cultuur-historische waarden in hun gemeente. Dit belemmert het geven van input bij ruimtelijke opgaven in de ogen van betrokkenen. Gebrek aan inzicht op

ambtelijk niveau speelt ook op bestuurlijk en politiek niveau en bij eigenaren van monumenten. Ook een aantal stakeholders en documenten benoemt dit, zie ook bij het thema draagvlak in hoofdstuk 2. Een specifiek punt wordt door één van de stakeholders benoemd: deze wijst erop dat de motie Donner over het aantoonbaar maken van aanwezig erfgoed nog niet goed wordt opgepakt. Het ontbreekt op veel plekken nog aan archeologische verwachtingskaarten van waaruit geredeneerd wordt. Deze kaarten zouden meer duidelijkheid geven aan alle betrokkenen en voorkomen dat uitvoerders onvoorzien voor grote kosten staan. In een aantal provinciale bijeenkomsten werd tevens aangegeven, dat erfgoed nog vaak los wordt gezien van de context (natuur/cultuur/immaterieel erfgoed). Volgens betrokkenen is het besef nog niet overal aanwezig, dat erfgoed meer is dan gebouwde monumenten en archeologie, maar ook bijvoorbeeld ensembles, erven en landschappen.

h. Positie en beperkte invloed belemmeren erfgoeddeskundige binnen de eigen organisatie

Verschillende erfgoeddeskundigen van gemeenten geven aan dat hun positie binnen de eigen ambtelijke organisatie 'niet stevig' tot 'zwak' is. Op verschillende plekken wordt een gebrek aan invloed ervaren op het ambtelijke en bestuurlijke proces. Invloed die in hun ogen nodig is om erfgoed in stand te houden en de toegevoegde waarde ervan te verzilveren. Maar ook om erfgoed een goede plek te geven bij ruimtelijke opgaven en transities. Genoemde oorzaken zijn o.a.:

- Tekort aan capaciteit, deskundigheid en financiële middelen. Dit komt in alle provinciale bijeenkomsten terug, zie het thema hierover in hoofdstuk 1. Tekorten zorgen er onder meer voor dat er onvoldoende deskundige erfgoedambtenaren invloed kunnen uitoefenen binnen de organisatie. De invloed van eventuele externe inhuurkrachten is door minder lokale kennis en een minder relevant lokaal netwerk vaak een stuk beperkter dan van vaste

krachten, zo is het beeld. Ook wordt genoemd, dat er momenteel te weinig capaciteit en expertise beschikbaar is om de positie van erfgoed te versterken bij de verschillende (interne en externe) opgaven waar gemeenten en provincie voor staan. Genoemde voorbeelden zijn o.a.:

- Veel opgaven voor erfgoed als gevolg van de Omgevingswet en vereiste integrale benadering van ruimtelijke opgaven, maar te weinig FTE om overal aan bij te dragen en deel te nemen.
- Juristen hebben vaak onvoldoende kennis over monumenten en/of de relevante wetgeving.
- Beperkt overheidsvertrouwen: bewoners zijn 'schuw' en willen zo weinig mogelijk bemoeienis van de gemeente.
- De invoering van de Omgevingswet is voor wat betreft provinciale monumenten niet goed verlopen, doordat er geen overgangsrecht is, zo is in Noord-Holland genoemd. Dit is niet alleen een probleem voor gemeenten maar ook voor notarissen en burgers.
- Er wordt door overheden gebruik gemaakt van de kennis en inzet van erfgoedvrijwilligers. Deze zijn enorm belangrijk, zo wordt genoemd, maar vaak relatief oud. Hierdoor zal veel kennis naar verwachting verdwijnen.
- Onvoldoende ambtelijk en bestuurlijk draagvlak voor erfgoed
De positie van erfgoed en van de erfgoeddeskundige is vaak afhankelijk van de affiniteit die een bestuurder met erfgoed heeft. En dit bepaalt mede de prioriteit die er bestuurlijk aan erfgoed gegeven wordt, zo werd tijdens provinciale bijeenkomsten gesteld. Ook een aantal stakeholders en documenten benoemen dit, zie ook bij het thema draagvlak in hoofdstuk 2.
- Onvoldoende verbinding met andere beleids- en uitvoeringsafdelingen en/of versnippering van erfgoedtaken. Hierdoor staat erfgoed niet goed op het netvlies van andere beleidsdomeinen en vice versa. Er zijn verschillen tussen provincies en gemeenten ten aanzien van in welke afdeling erfgoed is onder

gebracht: bij cultuur of vrijetijdseconomie of bij ruimtelijke ordening. Het verschilt per gemeente en soms per persoon, hoe dit vervolgens wordt ervaren. Elke positionering heeft voor- en nadelen, geven verschillende betrokkenen aan. Erfgoed is voor veel onderwerpen relevant, waardoor er niet één domein of afdeling is waar het idealiter ondergebracht wordt, om succes te garanderen. Geregeld zou echter sprake zijn van onvoldoende verbinding tussen beleidsafdelingen, waardoor erfgoed niet goed op het netvlies van andere beleidsdomeinen staat en vice versa. Als erfgoed bij RO & vergunningen zit verliezen medewerkers bijvoorbeeld eerder contact met collega's van kunst/cultuur/toerisme. Terwijl als het daar is ondergebracht, het contact met RO soms lastiger is. Het ontbreekt aan geïntegreerde samenwerking, bijvoorbeeld bij de totstandkoming van een regionale energiestrategie of andere ruimtelijke plannen. In meerdere provincies werd benoemd, dat er vaak 'schotten' tussen afdelingen en geldstromen/budgetten zijn binnen gemeenten. Terwijl kennisdelen en elkaar betrekken juist van belang is, aldus gemeentelijke betrokkenen. Ook stakeholders zoals maatschappelijke organisaties benoemen de plek van erfgoeddeskundigen in de organisatie: wanneer erfgoed in de gemeentelijke organisatie bij cultuur is ondergebracht, introduceert dit in hun ogen het risico op weinig verbinding met het ruimtelijke domein. De Omgevingswet vraagt integraal werken, terwijl overheden vaak nog erg sectoraal zijn ingericht en samenwerken. Stakeholders benoemen ook dat er volgens hen niet altijd integraal wordt gewerkt binnen gemeenten en provincies, terwijl dit wel nodig is in hun ogen.

Sommige gemeenten, geven aan een versnippering van erfgoedtaken binnen de eigen organisatie te ervaren. Vaak ontbreekt het dan aan overzicht en verbinding tussen verschillende erfgoeddeskundigen bij beleid en uitvoering. Hierdoor kunnen niet alle erfgoedtaken optimaal uitgevoerd worden. Vanuit

de RCE is het beeld aangereikt, dat sinds de invoering van de WABO (in 2010) het erfgoedwerk verder is versnipperd binnen de gemeentelijke organisatie.

- De (vaak niet bestaande) relatie tussen gemeenten en provincies: Dit punt is ook tijdens provinciale bijeenkomsten benoemd. Een (betere) relatie tussen gemeenten en provincies zou gemeentebesturen goed kunnen helpen, niet alleen qua kennis en expertise, maar ook omdat er toch vaak iets dwingend van de provincie kan uit gaan. => zie ook oplossing 9 en bij het thema samenwerking,

i. Sectorale rijksopdrachten en -middelen belemmeren een integrale benadering van opgaven: tijdens een van de provinciale bijeenkomsten is ook een sectorale benadering vanuit het rijk als knelpunt gesignaleerd. Gemeenten krijgen allerlei sectorale opgaven op zich af, zoals de woningbouwopgave. Het rijk geeft dan subsidies om woningen te bouwen. Vervolgens moeten gemeenten in deze projecten op een goede manier erfgoed zien te borgen. Dit is lastig als de opdracht vanuit het rijk alleen draait om het aantal woningen (kwantiteit). Kwaliteit van de leefomgeving, inclusief erfgoed, delven dan vaak het onderspit.

3.3 Oplossingen en kansen

De genoemde kansen en oplossingen om (de positie van) erfgoed te verbeteren, zijn allereerst gericht op versterking van bewustwording. Hierbij gaat het om bewustwording van het gezamenlijke belang bij en de verantwoordelijkheid die overheden hebben voor erfgoed. Ook is genoemd dat overheden erfgoed meer als wenkend perspectief zouden moeten laten zien. Erfgoed kan meer ingezet worden als drager voor ruimtelijk beleid en opgaven. Daarbij is het opstellen van erfgoedbeleid breed genoemd. Met de opkomst van de Omgevingsvisie is een beweging zichtbaar waarbij er vaak direct wordt ingezet op formulering van integraal beleid. Hierbij wordt vanuit verschillende gemeenten meegegeven dat

om integraal beleid te kunnen maken, eigenlijk altijd eerst een aparte erfgoedvisie nodig is. Om echt mee te kunnen spelen als erfgoedveld en bij te dragen aan een integrale visie of opgave, moet je eerst weten wat je vanuit erfgoedperspectief wil bereiken. Waarbij door een aantal gemeenten is benadrukt, dat een erfgoedvisie ook van belang is om erfgoed dat (nog) geen beschermde status heeft te borgen. En dat zo'n visie helpt om de positie van de erfgoeddeskundige binnen de eigen organisatie te verstevigen, om taken beter uit te kunnen voeren. Om te komen tot een erfgoedvisie is een eerste vereiste om in beeld te hebben welke erfgoedwaarden aanwezig zijn in een gemeente of provincie. Dit kan volgens betrokkenen het beste inzichtelijk gemaakt worden door cultuurhistorische en archeologische waardenkaarten op te stellen.

Een integrale benadering van ruimtelijke opgaven met erfgoed vroeg in het proces aan tafel is een veelgehoorde oproep. Iedereen lijkt het over eens dat dit moet gebeuren. Waarbij een aantal stakeholders en deelnemers tijdens bijeenkomsten benadrukt, dat er al vele positieve ervaringen zijn. Maar als dit nog niet het geval is, hoe verander je dat dan in de praktijk?

Hier onder geven we de mogelijke oplossingen en suggesties die uit de inventarisatie naar voren kwamen:

1. Erfgoed als gedeeld belang zien

In verschillende provincies is benoemd dat erfgoed meer als een gedeeld belang zou moeten worden gezien: als overheden 'samen gaan staan voor erfgoed'. Door erfgoed als gedeeld belang te zien, als kans voor meerdere opgaven, kan de betrokkenheid van erfgoed(deskundigen) bij ruimtelijke opgaven groter worden. Bij ruimtelijke opgaven zouden alle betrokken overheden uit moeten stralen dat erfgoed belangrijk is, inclusief het rijk. Dit vraagt niet alleen een andere rol van de

erfgoedambtenaar en, in het verlengde daarvan, andere deskundigheid en vaardigheden (zie paragraaf over deskundigheid). Maar dit vraagt ook een andere mindset van andere betrokkenen bij overheden, waarbij alle betrokken overheden uitstralen dat erfgoed belangrijk is, inclusief het rijk. Dit wordt als vereiste gezien om tot een integrale benadering van opgaven te komen. Waarbij de verantwoordelijkheid om tot deze mindset te komen niet alleen bij erfgoeddeskundigen neergelegd kan worden, zo is het beeld.

2. Erfgoed als wenkend perspectief laten zien

In een aantal provincies werd als oplossing benoemd om collega's van andere beleidsafdelingen op te zoeken en het erfgoedperspectief te laten zien. Om zo anderen te inspireren binnen eigen de organisatie. Dit zou bijvoorbeeld kunnen via netwerken en verbinding maken met andere beleidsafdelingen, gericht op creatie van een andere mindset. Het bewust buiten je eigen beleidsveld treden is hierbij ook genoemd.

Dit is ook noodzakelijk, zo was het beeld. Zeker als er weinig erfgoed Fte's zijn, is het van belang dat andere afdelingen bekend zijn met erfgoed en de erfgoeddeskundige(n). Aandachtspunt hierbij, is dat het wel een belasting vormt voor de erfgoeddeskundige, zeker als er reeds weinig capaciteit is. Daarbij werd als suggestie benoemd dat mogelijk ook interne communicatieadviseurs een rol kunnen spelen bij het bekend maken van erfgoed binnen de organisatie. Opleidingen kunnen volgens betrokkenen ook een belangrijke rol spelen om erfgoeddeskundigen in staat te stellen om erfgoed goed onder de aandacht te brengen en 'haakjes' te vinden bij andere beleidsafdelingen. Waarbij, zoals reeds genoemd bij punt 1, de verantwoordelijkheid om tot deze mindset te komen niet alleen bij erfgoeddeskundigen neergelegd kan worden, zo is het beeld.

3. Erfgoed als onderdeel en drager van ruimtelijke beleid en opgaven

Ook deze oplossing is in verschillende provinciale bijeenkomsten benoemd. De Omgevingsvisie en het Omgevingsplan zijn in de basis goede vehikels om erfgoed te borgen in beleid, zo is genoemd. In een Omgevingsvisie kan erfgoed neergezet worden als 'wenkend perspectief'. Cultuurhistorische waarden en aanwezig erfgoed kunnen als onderlegger voor het Omgevingsbeleid dienen, als belangrijke drager van het verhaal en het 'DNA van een gebied'. Daarnaast wordt opgeroepen om beleidsregels ten aanzien van erfgoed op te nemen in het Omgevingsplan. Ook gebiedsbiografieën en andere geografische kennis zijn van belang. Uitvoering van onder meer cultuurhistorisch- en archeologisch onderzoek wordt hierbij door een aantal betrokkenen gezien als basis voor de aanpak van ruimtelijke opgaven. Bijvoorbeeld in Zuid-Holland is benoemd dat je als gemeente tenminste een cultuurhistorische waardenkaart en archeologische verwachtingenkaart zou moeten hebben. En dat deze geïntegreerd zou moeten worden in het Omgevingsplan. Mogelijk zouden gemeenten hiertoe ook verplicht kunnen worden. Op die wijze heb je een basis als erfgoeddeskundige om input te geven bij ruimtelijke opgaven, zo is het beeld.

4. Opstellen erfgoedbeleid

Door verschillende gemeenten is genoemd, dat het beter verankeren van erfgoed in (ruimtelijk) beleid van de gemeente helpt om erfgoed te borgen. Dit helpt ook als het (nog) geen beschermde status heeft. 'Legitimiteit van bescherming door beleid', zo werd bijvoorbeeld in Flevoland genoemd. Elders werd de oproep gedaan om erfgoed mee te nemen in de klimaatstresstesten van gemeenten. Ook zou volgens sommige betrokkenen moeten worden voorgesorteerd op een netwerk van veiligheidszorg en calamiteitenplannen voor collectie behorende instellingen en bijzondere monumenten bij natuurrampen. Via formulering van

beleid zouden ook over dit soort punten keuzes gemaakt en vastgelegd kunnen worden.

Vanuit de provincie Noord-Holland is aangegeven dat daar veel ervaring is met behoud in situ van vindplaatsen door het aanwijzen van hun eigen (archeologische) monumenten. Zij kunnen hierdoor bijvoorbeeld meedenken over de impact van klimaatopgaven op bijvoorbeeld het beleidsuitgangspunt in-situ-behoud van archeologie.

Ook verschillende stakeholders noemen beleid als oplossing. Volgens een van de stakeholders is bijvoorbeeld 'landschap inclusief Omgevingsbeleid' van belang om grote ruimtelijke opgaven met draagvlak te kunnen uitvoeren. Onderdeel daarvan kan een landschapstoets zijn (in lijn met een habitattoets). Waarbij gerefereerd wordt aan een publicatie van Kristenkas. Een landschap inclusieve benadering biedt ruimte en meer maatschappelijk draagvlak voor de noodzakelijke nieuwe ontwikkelingen, zo werd genoemd.

Vanuit verschillende gemeenten wordt meegegeven dat om integraal beleid te kunnen maken, eigenlijk altijd eerst een aparte erfgoedvisie nodig is. Om echt mee te kunnen spelen als erfgoedveld en bij te dragen aan een integrale visie of opgave, moet je eerst weten wat je vanuit erfgoedperspectief wil bereiken. Om te komen tot een erfgoedvisie is een eerste vereiste om in beeld te hebben welke erfgoedwaarden aanwezig zijn in een gemeente of provincie. Dit kan volgens betrokkenen het beste inzichtelijk gemaakt worden door cultuurhistorische en archeologische waardenkaarten op te stellen.

Verschillende betrokkenen van o.a. steunpunten, noemen ook beleid als middel om niet alleen erfgoed, maar ook de positie van erfgoeddeskundigen binnen de eigen organisatie te verstevigen. Als er vastgesteld beleid is, wordt het

eenvoudiger om taken uit te voeren, zo is de gedachte. Daarnaast zou het helpen om bijvoorbeeld capaciteit en middelen toegewezen te krijgen en collega's te overtuigen van nut- en noodzaak om erfgoed vroegtijdig te betrekken bij ruimtelijke opgaven.

5. Erfgoed structureel en vroeg aan tafel bij ruimtelijke plannen

Een veelgehoorde breed genoemde oproep is, dat inbreng vanuit erfgoed structureel en vroeg in de processen nodig is bij ruimtelijke planvorming. Dit werd zowel tijdens bijeenkomsten genoemd, als door diverse stakeholders en in documenten. Verschillende deelnemers aan bijeenkomsten benadrukten het belang hiervan, o.a. om bij te dragen aan bewustzijn en bekendheid van erfgoed en daarmee draagvlak ervoor te vergroten. Dit zou tevens interne samenwerking bevorderen. Nu is erfgoed vaak (te) laat betrokken bij ruimtelijke planvorming. Waarbij veel verschillende voorbeelden worden genoemd. Bijvoorbeeld een archeoloog die vaak pas bij een vergunning aan tafel gevraagd wordt. Behoud 'in situ' is dan geen optie meer en archeologie wordt als hindermacht gezien. Door vroegtijdige betrokkenheid van erfgoeddeskundigen kunnen erfgoedwaarden vroegtijdig geïdentificeerd worden, kunnen erfgoedaspecten in ruimtelijke ontwikkelingsplannen geïntegreerd worden en bijdragen aan duurzame ontwikkeling. Waarbij vanuit initiatiefnemers benadrukt wordt, dat zorgvuldig afwegingen van belang zijn en voorkomen zou moeten worden dat een sectorale aanpak gehanteerd wordt.

Ook in de bureaustudie kwam dit punt veelvuldig naar voren. In 2008 is het belang en het vroegtijdig betrekken van cultuurhistorie in RO-procedures benoemd als één van de pijlers in de nieuwe visie op de monumentenzorg (Een lust, geen last, zie documentoverzicht). Ook in documenten van de jaren erna is het vroegtijdig betrekken van erfgoed een veel genoemd punt. Een recente impactanalyse uit

2024 stelt, dat de sleutel voor het omgaan met transitie zit in ruimtelijke kwaliteit, en het integraal werken aan dit soort opgaven. Zowel vanuit gesprekken als verschillende documenten blijkt, dat ook allerlei oplossingen gericht op een vroegtijdige betrokkenheid van erfgoed bij ruimtelijke plannen reeds jaren genoemd worden.

Maar hoe? Dit blijkt lastig in de praktijk. Er zijn verschillende suggesties en aandachtspunten genoemd in het kader van deze inventarisatie:

Allereerst zijn er betrokkenen die de oplossing zoeken in een structurele verbinding tussen erfgoed en het ruimtelijk domein in ambtelijke organisaties. In Overijssel werd bijvoorbeeld door betrokkenen geopperd om erfgoed onder te brengen bij dezelfde beleidsafdeling als ruimtelijke ontwikkeling. Anderen kijken eerder naar werkprocessen, werkwijze en samenwerking. Bijvoorbeeld in Noord-Holland werd gesteld dat de structurele verbinding beter via werkprocessen kan worden geborgd, dan via de plek binnen de organisatie. Dit vanwege de verschillende raakvlakken die er zijn tussen erfgoed en verschillende andere beleidsterreinen (zie boven bij punt h). Specifieke genoemde suggesties en aandachtspunten hierbij:

- Laat erfgoed standaard helemaal aan het begin van een initiatief adviseren. Denk bijvoorbeeld aan standaard betrokkenheid bij een startnotitie voor gebiedsontwikkeling.
- Zorg dat een erfgoedprofessional van A tot Z aanwezig is bij een gebiedsopgave (inspiratie, ambitie, kwaliteit, ontwerp en energie borgen en vasthouden)
- Maak vooraf standaard werkproces/ afspraken, borg deze en maak ze regelmatig bekend bij programmamanagers en projectleiders.
- Pas een stoplichtmodel toe, zoals eerder bij Gemeente Vught geïntroduceerd. Pas dit toe bij elk ruimtelijk project (voor een Omgevingsberaad of Omgevingstafel). Hierbij kan erfgoed via donkergroen, groen, grijs/geel, (oranje), rood en donkerrood aangeven in hoeverre een ruimtelijk initiatief wel of niet invloed heeft op erfgoedwaarden. Zodoende ontstaat er een logisch contactpunt voor de afdeling Ruimte om Erfgoed mee te nemen aan de voorkant. Wanneer er sprake is van donkerrood of rood vraagt dat om extra verdiepende sessies met Erfgoed. Wanneer het groen is, volstaat gewoon het meewegen van het Erfgoedadvies/een Erfgoedmemo.
- Koppel positie van erfgoed concreet aan de voorkant van ruimtelijke trajecten.
- Zorg voor verbeelding van erfgoed bij ruimtelijke processen. Dit is cruciaal.
- Vraag aan de afdeling erfgoed wat het advies is als Erfgoed 100% prioriteit zou hebben (bijvoorbeeld bij een stadsgezicht regime, of het terugbrengen historische kademuren) en wat het advies is binnen een bepaalde transitie opgave. Bij klimaatverandering kunnen bijvoorbeeld ‘groenere kademuren’ voldoen. “Behoud door ontwikkeling” is cruciaal.
- Gebruik goede voorbeelden en best practices. Gebruik bijvoorbeeld het RCE werkproces ‘versterking erfgoed’. Of gebruik best practices op het gebied van ‘landschapsbiografieën met kernkwaliteiten als uitgangspunt’ (streven naar het beste eindproduct i.p.v. een checklist afvinken).
- Pak opgaven in samenhang op, inclusief erfgoed, ecologie, monumenten en beleving. Waarbij het ‘ensemble denken’ cruciaal is en ook het ‘aardkundig erfgoed’ aandacht zou moeten krijgen, als primaire basis van het cultuurlandschap en de fysieke leefomgeving als geheel.
- Organiseer structureel Omgevingstafels waar ook volwaardig en vast een erfgoeddeskundige bij aanwezig is.
- Neem erfgoed mee in ‘het vooroverleg’.

- Verbind erfgoed aan actualiteiten en genereer hierdoor meer zichtbaarheid. Bijvoorbeeld door communicatie erbij te betrekken en gebruik te maken van verhalen van erfgoed.
- Verbeter de mindset betrokkenen. Zorg er daarom voor dat mensen van verschillende beleidsterreinen elkaar kennen, elkaar weten te vinden. Voor de erfgoeddeskundige geldt daarbij: ga vroeg in gesprek.
- Zorg dat het erfgoedwerk op orde is; tijdig aanleveren van stukken en zorgen voor de juiste stukken is een basisvoorwaarde.
- Denk vanuit kansen, dus geen verbodsbepalingen, maar handelingsperspectief, of werkinstructies bieden hoe iets wel kan of mag. Nu is de term 'monument' soms iets waar mensen liever niet mee in aanraking komen, wordt vanuit initiatiefnemers aangegeven. 'Want dat geeft vast problemen, en wat kun je ermee?' Dat zou omgebogen moeten worden naar wat er wel mee kan, bijvoorbeeld o.b.v. een bepaald onderzoek.
- Dit soort oplossingen vraagt ook andere vaardigheden en deskundigheid van erfgoeddeskundigen.

Door een aantal stakeholders werd onder meer als oplossing genoemd om gemeenten en provincies verplicht te stellen om erfgoed daadwerkelijk mee te wegen in (ruimtelijk) beleid. En wellicht harde eisen te stellen, zodat erfgoed vooraan bij RO-processen aan tafel zit. Maar ook een betere positionering van erfgoed binnen de ambtelijke organisatie en/of borging via heldere werkprocessen werd door een aantal van hen genoemd.

6. Versterking van uitvoeringsorganisaties VTH

In Gelderland zijn specifieke oplossingen voor de versterking van Vergunningen Toezicht Handhaving (VTH) benoemd. Waaronder het vergroten van inhoudelijke kennis (archeologisch, bouwkundig etc.) bij toezichthouders. Een tweede

genoemde oplossing was kennisdeling en inspiratie richting monumenteneigenaren om bewustwording te vergroten. Tevens werd meegegeven om als gemeente meer een gesprekspartner voor monumenteigenaren te worden.

7. Opgavegerichte regionale samenwerking

In verschillende provincies, waaronder Zuid-Holland, Flevoland en Limburg, is gepleit voor regionale samenwerking om grensoverschrijdende cultuurhistorische waarden zoals landschappen te borgen. Daarbij werd de oproep gedaan om meer te redeneren vanuit het gebied dan vanuit een individueel object. Hierbij werd bijvoorbeeld benoemd dat het 'verhaal' van de provincie of regio drager kan zijn voor grensoverschrijdende ontwikkelingen. Ook werd opgeroepen om coalities en verbindingen tussen overheden te maken rondom stedenbouw, landschap cultuurhistorie en gebiedsbenadering. De provincie zou hier wellicht leidend in kunnen zijn.

8. Voldoende capaciteit en deskundigheid

In alle provincies benoemden betrokkenen dat investeringen in capaciteit en deskundigheid noodzakelijk zijn voor een goede positie van de erfgoeddeskundige binnen de ambtelijke organisatie. Hierbij gaat het specifiek ook om kennis en kunde om het erfgoedperspectief in te brengen bij ruimtelijke opgaven en transities. Voor verdere oplossingen en suggesties om capaciteit en deskundigheid te verbeteren: zie onder dit thema in hoofdstuk 1.

9. Versterking IBT gericht op borging van erfgoed bij ruimtelijke opgaven/transities

Breed is genoemd dat verbinding tussen gemeenten en provincies kan helpen om de positie van gemeenteambtenaren in hun eigen organisatie te verstevigen.

Volgens verschillende aanwezigen in Flevoland kan de provincie daar via invulling van het interbestuurlijk toezicht (IBT) helpen om de borging van erfgoed bij ruimtelijke opgaven onder de aandacht te brengen.

10. Invulling gemeentelijke adviescommissie omgevingskwaliteit

Verskillende stakeholders (uitvoerders) maken zich zorgen over de kwaliteit van de adviescommissies omgevingskwaliteit bij gemeenten. In een van de provinciale bijeenkomsten is gepleit om 'adviescommissies omgevingskwaliteit' te bemensen met leden die verschillende en aanvullende inhoudelijke expertises hebben. Naast stedenbouwkundige- of landschapskennis zou ook gedacht kunnen worden aan een flexibele schil met bijvoorbeeld archeologische en cultuurhistorische kennis. Een van andere stakeholders deed daarnaast de suggestie om commissies ruimtelijke kwaliteit te verplichten om in gesprek te gaan met gedeputeerden of wethouders.

11. Integrale rijksopdrachten en –middelen waar erfgoed onderdeel van uitmaakt. Deze zijn van belang om integrale benadering van opgaven beter mogelijk te maken. Gemeenten zouden vanuit het rijk geen sectorale opdrachten meer moeten krijgen, zoals woningbouwopdrachten, met alleen subsidies om woningen te bouwen. Het rijk zou integrale opdrachten en subsidies moeten verstrekken. Met als voorbeeld vanuit het verleden: in de jaren '90/2000 waren er de ISV-gelden (stadsvernieuwing). Hiermee kon ook restauratie van erfgoed gefinancierd worden, als onderdeel van de stadsvernieuwingsopgaven.

3.4 Verwijzingen naar documenten

Een overzicht van onderzoeken en documenten waar direct of indirect knelpunten, kansen en oplossingen omtrent de (positie) van erfgoed bij ruimtelijke opgaven en transitie naar voren komen:

- **2008:** Het belang en het vroegtijdig betrekken van cultuurhistorie in RO-procedures is benoemd als één van de pijlers in de nieuwe visie op de monumentenzorg. Monumentenwetgeving wordt als ontwikkelkracht gezien, en om regeldruk te verminderen. De borging van de cultuurhistorie vooraan in de ruimtelijke ordening is een principiële keuze die erop gericht is om sectorale ingrepen in ruimtelijke processen overbodig te maken. **(Bron: Een lust, geen last. Visie op de modernisering van de monumentenzorg (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. november 2008)).**
- **2012:** De evaluatie van de Wamz concludeerde dat de bescherming van archeologie is verbeterd, maar dat er nog ruimte is voor verbetering. Vooral door archeologische kennis beter te integreren in beleidsinstrumenten, zoals waardenkaarten **(Bron: Evaluatie Wet archeologische monumentenzorg (Wamz) Brief van de staatssecretaris van OCW aan de Tweede Kamer der Staten. Den Haag, 7 februari 2012).**
- **2013:** Kunsten 92 roept, samen met een aantal erfgoedinstellingen, gemeenten op om het stadium te vervroegen waarbij erfgoed in beeld komt bij RO. Dit om zodoende succesvolle herbestemming te realiseren. De domeinen cultuur, economie en RO moeten meer samen worden gebracht. Ook kan cultuurhistorie betrokken worden in citymarketing en liggen er kansen in het verbinden van erfgoed met cultuur. Benut erfgoed als startpunt/drager van identiteit voor ruimtelijke ontwikkeling, is de oproep. **(Bron: 'Goud in handen' (Kunsten '92, in samenwerking met erfgoedinstellingen)**
- **2016:** Uit onderzoek blijkt dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten in de mate waarin cultuurhistorie is ingebed in de ruimtelijke ordening van gemeenten. Als oorzaken worden onder meer lokale omstandigheden genoemd en de autonomie die gemeenten hebben. Kennisuitwisseling tussen

gemeenten zou ertoe kunnen leiden dat de kwaliteit van de cultuurhistorische inbreng in de ruimtelijke ordening omhooggaat. Ook zou samenwerking de grote verschillen tussen en binnen gemeenten verminderen. Dit zou er tevens voor zorgen, dat de transparantie voor gemeentebesturen en inwoners groter wordt en de complexiteit kleiner. Voor kennisuitwisseling werd gedacht aan regionale netwerken, steunpunten monumentenzorg en archeologie, de Federatie Grote Monumentengemeenten, het cursusaanbod van de Erfgoedacademie en de website 'Handreiking erfgoed en ruimte'. **(Bron: Cultuurhistorie in RO, DSP Groep, d.d. 27 september 2016)**

- **2017:** De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RLI) en Raad voor Cultuur (RvC) concluderen, dat het behoud van onroerend cultureel erfgoed nog niet overal ingebed is in het ruimtelijk beleid van overheden. Erfgoed en het grote draagvlak ervan worden nog onvoldoende ingezet als bron voor inspiratie bij de (her)ontwikkeling van monumenten en gebieden. De discussies over erfgoed vinden vooral plaats op gebouwniveau, terwijl het gebiedsniveau meer aandacht behoeft. De RLI en RVC adviseren o.a. om bij visietrajecten (lokaal, regionaal en nationaal) en gebiedsontwikkelingen steeds expliciet aan te geven wat de bijdrage van cultureel erfgoed kan zijn bij het bespoedigen van de gewenste transitie. En om te stimuleren dat Omgevingsvisies van rijk, provincies en gemeenten worden gebruikt om de transitieopgaven te accommoderen en begeleiden. **(Bron: 'Brede blik op erfgoed', Advies Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RLI) en Raad voor Cultuur (RvC) d.d. 2017)**
- **2019:** Het Planbureau voor de leefomgeving pleit voor een 'landschap inclusief omgevingsbeleid', waarbij o.a. provincies worden geprikkeld hun landschap te inventariseren en van doelen te voorzien. In het huidige omgevingsbeleid is landschap vaak een sluitpost. Het is wenselijk om landschap expliciet te borgen in het 'besluit kwaliteit leefomgeving'. Dit biedt ruimte en meer

maatschappelijk draagvlak voor noodzakelijke nieuwe ontwikkelingen, zoals woningbouw, infrastructuur, nieuwe bedrijven, energietransitie, klimaatadaptatie en natuurontwikkeling. **(Signalenrapport "Zorg voor landschap", Planbureau voor de Leefomgeving, d.d. 11 november 2019)**

- **2021:** Uit onderzoek van de RCE en CGA blijkt, dat er grote variatie is in hoeverre gemeenten voldoen aan voorwaarden om recht te doen aan archeologisch belang bij ruimtelijke ingrepen. Onvoldoende capaciteit en deskundigheid zijn het voornaamste knelpunt. Ook ontstaan knelpunten door sturing op tijd en kosten, onvoldoende tijdige betrokkenheid bij processen van planvorming en vergunningverlening, en gebrek aan eenduidige en transparante communicatie binnen gemeenten. Geadviseerd wordt om goede communicatie tussen gemeentelijke afdelingen te bevorderen, om zo het archeologisch belang beter in te brengen bij ruimtelijke ingrepen. **(Bron: Over gemeenten, archeologie en ruimtelijke ordening, Dr. J. Bazelmans, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Drs. M.H. Wispelwey, Convent van Gemeentelijk Archeologen)**
- **2022:** De Raad voor Cultuur wijst op tegenstrijdige belangen binnen de gemeente, die een belangrijke ontwikkelaar is en tegelijkertijd de verlener van vergunningen met een zorgplicht voor archeologie. **(Bron: Archeologie bij de tijd (Raad voor Cultuur d.d. februari 2022))**
- **2024:** In opdracht van OCW is een impactanalyse uitgevoerd naar de betekenis van de transitieopgaven voor erfgoed. Hieruit kwam naar voren dat de sleutel voor het omgaan met de transitie zit in ruimtelijke kwaliteit, en het integraal aan die opgaven werken. Met drie overkoepelende en sturende opgaven rondom houding en proces: 1. samenwerken over grenzen heen, 2. grote pluriformiteit vergt gebiedsgericht werken, 3. ruimte voor immaterieel erfgoed. En vier overkoepelende en sturende opgaven omtrent instrumentarium: 1. sectorale scheidingen die barrières vormen, 2. belang van

taal (wees duidelijk en begrijp elkaar), 3. experimenteren met geleerde lessen, 4. verankering met het juiste instrumentarium. **(Bron: Rode draden impactanalyse Erfgoed en transitie, 2024)**

4. Duidelijkheid over (wettelijke) taken

Kort samengevat

Gemeenten en provincies geven veelal aan dat ze een goed beeld hebben van welke (wettelijke) erfgoedtaken gemeenten op hoofdlijnen behoren uit te voeren, al blijkt dit bij doorvragen toch niet altijd compleet. Knelpunt kwam ook uit bureaustudie naar voren. In twee provincies is het onderwerp tijdens de bijeenkomst uitgediept. Ook in een aantal andere bijeenkomsten werd het soms aangestipt, onder de noemer van andere thema's.

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken

- a. **Onvoldoende kennis van toepassing wetgeving en verdragen:** een aantal gemeenten heeft aangegeven behoefte te hebben aan meer handvatten voor praktische toepassing van de Omgevingswet en het verdrag van Faro.
- b. **Interpretatieruimte wettelijke taken:** op basis van de wet veel interpretatieruimte wat van gemeenten en provincies verwacht wordt bij uitvoering wettelijke taken. Bijvoorbeeld bij handhaving, zorg voor het landschap en de IBT-rol van provincies. Wat is de norm voor goede erfgoedzorg op basis van de wet? Interpretatieruimte wordt als een van de oorzaken genoemd voor grote verschillen tussen gemeente in de uitvoering van wettelijke taken.
- c. **Onduidelijke rolverdeling overheden in erfgoedketen** voor sommige gemeenten onduidelijk
- d. **Wettelijke versus niet-wettelijke taken:** grens tussen 'wettelijke' en 'niet-wettelijke' taak voor discussie vatbaar. Hangt in praktijk vaak samen met een beschermde status van een object of landschap (betere borging).
- e. **Behoud 'in- of ex-situ' bij archeologie:** in de praktijk is er vaak een spanning tussen de idealen van het Verdrag van Malta en de realiteit van ruimtelijke ontwikkelingen.

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Delen praktijkervaringen over toepassing wetgeving tussen overheden.** Wettelijke taken actief onder de aandacht brengen
2. **Vraagbaak toepassing wettelijke taken:** iemand kunnen bellen met praktische vragen.
3. **Handreiking wettelijke taken en interpretatie:** eenduidig overzicht van wettelijke taken en de interpretatie daarvan (mede ivm verschillende toelichtingen op de wetgeving). Ook in gaan op specifieke casuïstiek. Of aanpassing (toelichting bij) wetten ter verduidelijking
4. **Uitbreiding wettelijke taken** met niet-wettelijke taken die nodig zijn om te voldoen aan wettelijke verplichtingen (bijvoorbeeld erfgoedbeleid). Of om het beschermen van erfgoed beter te borgen: wettelijk verankeren van de 'morele plicht' van overheden om voor erfgoed en de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te zorgen (incl. landschap).
5. **IBT: afspraken en/of voortgangsgesprekken taakuitvoering** tussen gemeente en provincie om de onduidelijkheid over de uitvoering van wettelijke erfgoedtaken te verminderen. Goed functionerend IBT (worden reeds stappen voor gezet).
6. **Ondersteuning** bijvoorbeeld door steunpunten en/of RCE.

Nader toegelicht:

Hieronder wordt eerst stilgestaan bij de bronnen [4.1] Daarna volgen de ervaren knelpunten, en welke beelden er zijn van mogelijke oorzaken [4.2]. Vervolgens welke kansen en oplossingen gezien worden door betrokkenen [4.3]. En tot slot een overzicht van relevante documenten [4.4].

4.1 Bronnen

In twee provincies (Groningen en Zuid-Holland) is het onderwerp wettelijk taken tijdens de bijeenkomst uitgediept. Ook in een aantal andere bijeenkomsten werd het soms aangestipt, onder de noemer van andere thema's. Ook uit een aantal documenten en stakeholdergesprekken kwam het onderwerp naar voren.

4.2 Ervaren knelpunten

In de twee provinciale verdiepende gesprekken, gaven ambtenaren van gemeenten aan dat ze een overwegend goed beeld hebben van welke (wettelijke) erfgoedtaken gemeenten op hoofdlijnen behoren uit te voeren. Wel geeft een aantal van hen aan behoefte te hebben aan een eenduidig overzicht van wettelijke taken, ook in het kader van overdracht aan andere/nieuwe collega's. Knelpunten hebben vooral te maken met onbekendheid en interpretatie van (specifieke) wetgeving. Daarnaast worden soms vraagtekens gesteld bij de houdbaarheid van wettelijke uitgangspunten in de praktijk. Onvoldoende kennis van toepassing van de wetgeving, in het bijzonder over de toepassing van de Omgevingswet, wordt ook als knelpunt genoemd. Een aantal gemeenten heeft aangegeven behoefte te hebben aan meer handvatten voor de praktische toepassing van de Omgevingswet en het verdrag van Faro. Ook de wettelijke IBT-taak van provincies kent volgens betrokkenen veel interpretatieruimte. Daarnaast is genoemd dat de grens tussen wettelijke en niet-wettelijke taken voor discussie vatbaar is en er soms onduidelijkheid is over rolverdeling tussen overheden in de erfgoedketen. Tot slot

heeft een aantal betrokkenen de opvatting dat er meer wetgeving nodig is om erfgoedwaarden te beschermen. De huidige wetgeving zou niet voldoende waarborgen geven voor het beschermen van erfgoed, bijvoorbeeld voor landschap. Daarnaast is niet voldoende wettelijk geborgd, dat alle gemeenten erfgoedbeleid formuleren, zo gaven verschillende betrokkenen tijdens bijeenkomsten aan. Ook een aantal stakeholders en documenten doet hier uitspraken over. Het gevolg van onduidelijkheid over (interpretatie van) wetgeving, is onder meer dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten hoe en in hoeverre wettelijke taken door gemeenten worden uitgevoerd. Ook een gebrek aan capaciteit en deskundigheid dragen hieraan bij. Waarbij er weinig of geen houvast wordt ervaren voor hoeveel capaciteit een gemeente nodig heeft. Hieraan gekoppeld leeft ook een normatieve vraag bij betrokkenen: wat is de norm voor goede erfgoedzorg op basis van de wet?

Hieronder lichten we de verschillende knelpunten die uit de inventarisatie naar voren kwamen nader toe:

a. Onvoldoende kennis van toepassing wetgeving en verdragen:

Onvoldoende kennis van de toepassing wetgeving, wordt als knelpunt genoemd. Dit speelt in het bijzonder bij de toepassing van de Omgevingswet. Maar ook bijvoorbeeld handhaving is hierbij als specifiek voorbeeld genoemd. Een aantal gemeenten heeft aangegeven behoefte te hebben aan meer handvatten voor de praktische toepassing van de Omgevingswet en het verdrag van Faro.

b. Interpretatieruimte wettelijke taken:

Verschillende gemeenten geven aan de verwachtingen rondom de uitvoering van wettelijke taken onduidelijk te vinden, of hier geen goed beeld bij te hebben. Er bestaan interpretatieverschillen over de invulling van taken, en wat op basis van

de wet van overheden verwacht wordt. Ook hier is onder meer handhaving als voorbeeld genoemd. Naast bijvoorbeeld landschap, dat vaak onderbelicht is bij het uitvoeren van erfgoedtaken. Bescherming van cultuurlandschap wordt op dit moment als ‘boterzacht’ ervaren door sommige betrokkenen. Ook de wettelijke interbestuurlijke toezichtstaak (IBT) van provincies kent veel interpretatieruimte volgens betrokkenen. Vanuit een stakeholder is daarnaast aangegeven, dat meer helderheid van belang is, over wat Nederland wil met erfgoed, bijvoorbeeld met cultuurhistorische waarden die geen beschermde status hebben.

De ervaring van betrokkenen tijdens de bijeenkomst, was dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten hoe en in hoeverre wettelijke taken worden uitgevoerd. Als oorzaken hiervan zijn onvoldoende overzicht en onduidelijkheid over de interpretatie van wettelijke taken genoemd. Maar ook gebrek aan capaciteit en deskundigheid, zouden hieraan bijdragen. Waarbij er ook geen houvast is in hoeveel capaciteit een gemeente nodig heeft. Er geen kwantificering van de wettelijke taak per gemeente in hoeveel Fte hiervoor nodig is. Hieraan gekoppeld leeft ook een normatieve vraag bij betrokkenen: wat is de norm voor goede erfgoedzorg op basis van de wet?

c. Onduidelijke rolverdeling overheden in erfgoedketen

Ook geeft een aantal gemeenten aan het onduidelijk te vinden welke overheid welke rol in de keten heeft; wat mogen gemeenten verwachten van provincie en rijk in de keten en vice versa? Ook vanuit een aantal stakeholders worden specifieke knelpunten benoemd op dit vlak. Zo ziet een van de stakeholders onduidelijkheid bij overheden over wie regie neemt. (Mede) hierdoor laat men verantwoordelijkheden liggen, zo is het beeld. Zo zou onvoldoende gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden om bijzondere landschappen aan te wijzen en op te nemen in Omgevingsbeleid. Ook schiet handhaving tekort om waardevolle

landschapselementen te beschermen. Een initiatiefnemer stelt, dat in de praktijk een erfgoedtaak vaak bij een gemeente ligt, maar dat vervolgens ook de provincie en het Rijk zich daarmee bezighouden. Dit vindt deze organisatie onhandig, onprettig en daarnaast ook kostbaar. Gepleit wordt voor een duidelijke rolverdeling en taakafbakening tussen de diverse overheden.

d. Wettelijke versus niet-wettelijke taken:

Een aantal betrokkenen wijst er tijdens de bijeenkomsten op, dat de grens tussen ‘wettelijke’ en ‘niet-wettelijke’ taken voor discussie vatbaar is. Zij geven aan dat dit in de praktijk vaak samenhangt met een beschermde status van een object of landschap, waardoor de bescherming van dit erfgoed ook beter geborgd is. Betrokkenen roepen op te waken voor dit onderscheid, omdat veel erfgoedwaarden zonder status daardoor kwetsbaar zijn, zo noemen zij. Ook hier worden verschillen gezien tussen gemeenten. Waarbij sommige betrokkenen aangeven, dat de ambities bij een aantal gemeenten veel verder gaat dan de wettelijke taakstelling. Anderen benoemen, dat sommige gemeenten juist minder ambities hebben dan wettelijk vereist, omdat het hebben van ambities in hun ogen niet vrijblijvend is, maar ook een wettelijke grondslag kent. Daarnaast geven sommige betrokkenen aan, dat niet-wettelijke taken soms nodig zijn of kunnen helpen om te voldoen aan de wettelijke verplichtingen. Denk bijvoorbeeld aan uitvoering van wettelijke taken (vergunning, toetsing, toezicht) en advisering richting bewoners, eigenaren of richting bestuurders of politiek. Tot slot heeft een aantal betrokkenen de opvatting, dat er meer wetgeving nodig is om erfgoedwaarden te beschermen. De huidige wetgeving zou niet voldoende waarborgen geven voor het beschermen van erfgoed.

e. Behoud ‘in- of ex-situ’ bij archeologie:

Een aantal betrokkenen van gemeenten geeft aan, dat er in de praktijk vaak een spanning wordt ervaren tussen de uitgangspunten van het Verdrag van Valletta en de realiteit van ruimtelijke ontwikkelingen. Behoud in-situ is in het verdrag het uitgangspunt en als zodanig overgenomen in de Nederlandse wetgeving. Ex-situ behoud (het opgraven, documenteren en conserveren van archeologische vondsten) komt echter veel vaker voor. Dit gebeurt vooral wanneer het niet haalbaar is om archeologische resten ter plaatse te behouden door bijvoorbeeld bouwprojecten, infrastructuurwerken of andere ontwikkelingen. Een aantal gemeenten geeft aan dat het uitgangspunt behoud 'in situ' duidelijk is, en het in beginsel de voorkeur heeft om archeologische resten te bewaren op hun oorspronkelijke locatie. De vraag is echter, in hoeverre behoud in situ haalbaar is binnen ruimtelijke transitie zoals klimaatverandering. In Zuid-Holland en Noord-Brabant kwam ter sprake of behoud in situ nog wel het uitgangspunt kan zijn voor de archeologiewetgeving. Een aantal gemeenten vraagt zich af hoe hiermee om te gaan.

Vanuit de provincie Noord-Holland is aangegeven dat het steunpunt daar, in overleg met de provincie, reeds lange tijd met dit onderwerp bezig is.

4.3 Oplossingen en kansen

Tijdens de provinciale bijeenkomsten zijn verschillende oplossingen en kansen genoemd om meer duidelijkheid te geven over de (wettelijke) taken voor overheden. De genoemde punten zijn allereerst gericht op het delen van ervaringen over de toepassing van wetgeving. Maar ook op verduidelijking van de taak- en rolverdeling van overheden en het onder de aandacht brengen en toelichten van wettelijke taken. Daarnaast zijn suggesties gedaan om de wettelijke taken van gemeenten uit te breiden. In de IBT-sfeer zijn twee mogelijke oplossingen genoemd: afspraken maken en voortgangsgesprekken voeren over

taakuitvoering tussen gemeente en provincie. Dit om onduidelijkheid over de uitvoering van wettelijke erfgoedtaken te verminderen. Bij verschillende van de bovenstaande oplossingen is benoemd dat steunpunten of de RCE wellicht ondersteuning kunnen bieden.

Hieronder geven we een nadere toelichting op de genoemde mogelijke oplossingen en suggesties die uit de inventarisatie naar voren kwamen:

1. Delen praktijkervaringen over toepassing wetgeving tussen overheden.

Vanuit de behoefte aan praktische voorbeelden is als oplossing genoemd om praktijkervaringen uit te wisselen tussen overheden, bijvoorbeeld tussen gemeenten en/of provincies onderling en/of met het rijk.

Specifieke suggesties en aandachtspunten die hierbij zijn genoemd:

- Zet samenwerking en netwerken op, om uit te wisselen hoe (wettelijke) taken kunnen worden toegepast/uitgevoerd.
- Deel praktijkinzichten en ervaringen over bijvoorbeeld:
 - o Hoe een specifieke casus aan te pakken als gemeente of provincie
 - o Taak- en rolverdeling van de verschillende overheden.
 - o Wettelijke taken en toepassing van wetgeving,
 - o Praktische voorbeelden, hoe je zaken aan moet pakken
 - o Specifieke casuïstiek, zoals in/ex-situ archeologie.
- Breng wettelijke taken actief onder de aandacht.
- Generieke handreikingen helpen volgens sommige betrokkenen niet.

2. Vraagbaak toepassing wettelijke taken:

Verschiedende betrokkenen van gemeenten geven aan graag iemand te kunnen bellen als ze een praktische vraag hebben. Vanuit deze behoefte is als oplossing genoemd, om een vraagbaak te organiseren voor vragen over de toepassing van

wettelijke taken. Zodat gemeenteambtenaren weten bij wie ze terecht kunnen met dit soort vragen. Hierbij is als aandachtspunt genoemd dat de vraagbaak dan goed bereikbaar en beschikbaar zou moeten zijn. Door een aantal betrokken is als behoefte genoemd om iemand te kunnen bellen die zijn of haar organisatie begrijpt: bijvoorbeeld iemand vanuit een (kleine) gemeente die geholpen wordt door iemand van een andere (kleine) gemeente. Verschillende suggesties zijn gedaan om een landelijk netwerk op te zetten van mensen die hun expertise willen delen.

3. Handreiking wettelijke taken en interpretatie:

Verschillende betrokkenen van gemeenten geven aan behoefte te hebben aan een handreiking over wettelijke taken en de interpretatie ervan. Ook is de suggestie gedaan om de wet (of toelichting erbij) aan te passen om te zorgen voor verduidelijking. Specifieke suggesties en aandachtspunten die hierbij zijn genoemd:

- Maak een eenduidig overzicht van wettelijke taken en de interpretatie daarvan (mede i.v.m. verschillende en deels verouderde toelichtingen op wetgeving).
- Maak een handreiking die ingaat op specifieke casuïstiek, zoals de inhoudelijke onderwerpen die onder punt 1 zijn opgenomen.
- Geef inzicht in taakverdeling/rollen van de verschillende overheden.
- Kwantificeer de wettelijke taken in een benodigd aantal Fte's.
- Formuleer als gemeente gezamenlijk met andere gemeenten en provincie(s) kwaliteitseisen en randvoorwaarden en leg deze vast.
- Ontwikkel een toolkit per Erfgoedthema. De RCE heeft reeds een databank en webinars. In aanvulling daarop, zouden meer verwijzingen naar concrete contactpersonen of Q&A's kunnen helpen.
- Maak inzichtelijk wat vanuit Faro van gemeenten wordt verwacht.

4. Uitbreiding wettelijke taken

Er zijn twee soorten suggesties genoemd om wettelijke taken uit te breiden:

Allereerst is de suggestie gedaan om aanvullende wettelijke taken te formuleren om het beschermen van erfgoed beter te borgen. Vanuit een aantal stakeholders is de oproep om de focus te leggen op de 'morele plicht' van overheden om te zorgen voor erfgoed en de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. En daarbij een breder perspectief aan te houden dan de focus op wat een wettelijke taak is of niet. Een voorbeeld is, dat de zorg voor het landschap steviger verankerd zou moeten worden in wetgeving.

Daarnaast is als suggestie genoemd, om niet-wettelijke taken die nodig zijn om te kunnen helpen om te voldoen aan de wettelijke verplichtingen ook als wettelijke taak aan te merken. Concreet is hierbij genoemd om bijvoorbeeld het hebben van actueel erfgoedbeleid verplicht te stellen.

5. IBT: afspraken en voortgangsgesprekken over taakuitvoering

Er zijn twee oplossingen in de IBT-sfeer genoemd, om de onduidelijkheid over de uitvoering van wettelijke erfgoedtaken te verminderen:

- Zorg voor een goed functionerend IBT, dat tijdig de juiste toezichtsignalen (terug)geeft. Daar worden nu reeds voor stappen gezet door provincies.
- Maak afspraken over taakuitvoering: Stel als provincie en gemeente gezamenlijk vast wanneer taakuitvoering (on)voldoende is. Dit biedt gemeenten houvast bij de invulling van hun taken. In ieder geval in één van de provincies zijn hier goede ervaringen mee. Hierbij kan bijvoorbeeld ook aandacht worden besteed aan de benodigde capaciteit en deskundigheid per gemeente.

- Voor reguliere voortgangsgesprekken: Periodieke gesprekken tussen provincie en gemeenten (of eventueel erfgoedsteunpunten), bijvoorbeeld tweejaarlijks. Naast het bespreken van de voortgang van de taakuitvoering bieden deze gesprekken de mogelijkheid om te spreken over (behoefte aan) ondersteuning, kennisuitwisseling en bijstelling van afspraken.

5. Ondersteuning door steunpunten of RCE

Bij verschillende van de bovenstaande oplossingen is benoemd, dat steunpunten of de RCE wellicht ondersteuning kunnen bieden. Bijvoorbeeld bij het fungeren als vraagbaak voor de toepassing van wettelijke taken. Maar ook om te ondersteunen en faciliteren bij uitwisseling van praktijkervaringen tussen gemeenten en/of provincies onderling. Ook het actief onder de aandacht brengen van wettelijke taken zou bijvoorbeeld vanuit steunpunten, de RCE, of via (te ontwikkelen) warme netwerken van ambtenaren kunnen plaats vinden. Voor suggesties om steunpunten te harmoniseren en versterken, zie hoofdstuk 6.

4.4 Verwijzingen naar documenten

Onder meer in de volgende documenten wordt stil gestaan bij de (wettelijke) taken van overheden, de ruimte hierin en/of de ondersteuning hierbij:

- **2014:** Sommige gemeenten hebben taken ondergebracht bij Omgevingsdiensten (OD's). De RCE deed onderzoek naar hun positie in het erfgoedbestel. Conclusies waren onder andere, dat de organisatie van de OD's nog volop in ontwikkeling was en dat nog onduidelijk was wat precies hun takenpakket moest zijn. Ook misten erfgoedmedewerkers van OD's vaak voldoende betrokkenheid bij beleidskeuzes van gemeenten, mede door de fysieke afstand. 'Versplintering van beleid en uitvoering lagen op de loer'. Een ander punt was dat OD's outputgericht werkten. Dit kon leiden tot minder vragen van gemeenten vanwege de kosten. Dit terwijl het belangrijk is om draagvlak voor erfgoed te creëren. **(Bron: Inventarisatie Uitvoering Erfgoedtaken door Omgevingsdiensten, RCE, d.d. mei 2014)**
- **2016:** Uit onderzoek kwam naar voren dat gemeenten veel ruimte hebben hoe zij met erfgoed omgaan in ruimtelijke opgaven **(Bron: Cultuurhistorie in RO, DSP Groep, d.d. 27 september 2016)**
- **2017:** Onderzoek waarin o.a. gesproken wordt over de rol van provincies. Rol als gebiedsregisseur, verbinder en inspirator van ruimtelijke kwaliteit en een aantrekkelijke leefomgeving. **(Bron: Ruimte voor Erfgoed: over inzet provincies bij gebouwd en landschappelijk erfgoed, IPO, December 2017)**
- **2017:** Flyer van IPO met informatie over de provincies als schakel tussen erfgoed, ruimte en economie. Wat doen provincies m.b.t. erfgoed? Welke urgentie heeft dat? Welke inzet leveren ze, in termen van financiële middelen en capaciteit, ondersteuningsstructuur gemeenten? En wat heeft dat opgeleverd? Op basis hiervan wordt de toegevoegde betekenis van de provinciale inzet geduid **(Bron: Ruimte voor Erfgoed. De provincies als schakel tussen erfgoed, ruimte en economie. Uitgave IPO d.d. dec 2017)**
- **2018** Uit onderzoek komt onder meer naar voren:
 - o Om in te kunnen gaan op de taakvervulling door gemeenten is het zaak om eerst duidelijk die taken in beeld te brengen. In het rapport wordt hier een analyse van weergegeven, met als bijlage een globaal overzicht van wettelijke en aanvullende taken van gemeenten
 - o Er zijn zorgen over het functioneren van het erfgoedstelsel waarbij meer checks & balances van buiten lijken te komen dan vanuit provincies (IBT rol) en gemeenten (toezicht erfgoed). Waarbij buitenstaanders niet goed weten waar ze terecht kunnen.
 - o Grote (monumenten)gemeenten formuleren vaak veel eigen beleidsprioriteiten op het terrein van erfgoed. Hierdoor kan de indruk

ontstaan dat kleine gemeenten tekortschieten. Afgemeten aan de wettelijke taken kan dat echter meevallen.

- Het ontbreekt in toenemende mate aan een gemeenschappelijke visie binnen gemeenten op wat er op het gebied van erfgoed passend is. Een bijproduct hiervan is, dat ook een visie op (bepaalde categorieën van) monumenten ontbreekt. Het ontbreken van dergelijke visies wordt bij overheden en andere betrokken ervaren als een groot gemis, ook al is het hebben van een visie geen wettelijke taak van gemeenten. **(Bron 'Stelsel of lappendeken', BMC 2018)**
- **2024:** O.a. overzicht van erfgoed wetgeving **(Bron: Informatiepakket Tweede kamer Cultureel Erfgoed, d.d. 2024)**

5. Samenwerking

Kort samengevat

Belang van samenwerking wordt breed gedeeld tussen overheden, overheidslagen (gemeente, provincie, rijk) en in de keten. Aantal stakeholders roept zeer expliciet op tot ketensamenwerking, wat ook uit verschillende documenten naar voren komt. In 6 provincies is het onderwerp tijdens de bijeenkomst uitgediept. Ook in een aantal andere bijeenkomsten werd het soms aangestipt, onder de noemer van andere thema's. Effectiviteit van samenwerkingsverbanden komt beperkt aan de orde in eerdere documenten.

Ervaren knelpunten en mogelijke oorzaken

- a. **Capaciteitsgebrek gemeenten** meest genoemde knelpunt voor samenwerking. Samenwerking kost tijd die er niet is.
- b. **Onvoldoende bekend binnen netwerk:** wie is waar mee bezig? Wie kan ik benaderen en waarover? Welke samenwerking is er al?
- c. **Ontbreken erfgoed beleid bij gemeenten** belemmert zowel samenwerking binnen gemeenten (met andere domeinen) maar ook met andere gemeenten en provincie. (geen helderheid over de opgave, waar een gemeente mee bezig is etc.)
- d. **Ontbreken initiatiefnemer** die samenwerking organiseert en faciliteert.
- e. **Wettelijk termijn onvoldoende om af te stemmen tussen gemeente/rijk/provincie** Bijv. beoordelen van plannen vraagt om samenwerking tussen gemeente en provincie of rijk. Waarbij beperkte doorlooptijden soms als een belemmering worden ervaren (onvoldoende tijd om af te stemmen).
- f. **Verschil in behoeften** bijv. tussen gemeenten, dorpen en steden
- g. **Verstoorde verhoudingen tussen gemeenten** Vijandschap / concurrentie
- h. **Aanleiding/doel samenwerking onvoldoende duidelijk/focus**
- i. **Bewustzijn, draagvlak, onbekendheid/andere taal**, Bij collega's van andere sectoren, zoals het ruimtelijk domein, maar ook derden/burgers

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Zorgen voor capaciteit** => zie bij dit thema
2. **Zorgen voor ondersteuning**, bijv. via inzet steunpunten
3. **Goede informatievoorziening** die voorziet in behoeften
5. **Zorgen voor sterk ambtelijk en bestuurlijk netwerk** tussen overheden i.v.m. uitwisseling kennis/ervaring, 1 overheid etc.
4. **Beter benutten bestaande samenwerkingsverbanden** of overleggen
6. **Samenwerking in de keten verbeteren**, bijv. tussen overheden, meer samenwerking met lokale historische verenigingen, vrijwilligers en maatschappelijke organisatie. Meer regie op de keten en samen knelpunten in de keten oplossen
7. **Via samenwerking knelpunten m.b.t. capaciteit en deskundigheid oplossen**
 - o elkaars capaciteit gebruiken, kennis + Fte's bij meerdere gemeenten in te zetten Gezamenlijk 'kritieke massa' qua erfgoedkennis organiseren waar verschillende gemeenten gebruik van kunnen maken.
 - o Gezamenlijk capaciteit organiseren Bijv. intergemeentelijke of regionale erfgoeddienst, of ambtenaren (eventueel trainees) voor meerdere (kleine) gemeenten, evt. inzet/ondersteuning steunpunten
 - o Gezamenlijk aanstellen/inhuren van specialistische kennis, regioarcheoloog,
 - o gezamenlijk uitzetten van onderzoek en inventarisaties
8. **Kansen en mogelijke doelen voor samenwerking o.a.:**
 - o Kennismaken, kennis delen, werken aan gedeelde ambities
 - o Opgavegerichte samenwerking bij (gemeente- of provincie-) grensoverschrijdende ruimtelijke opgaven en transities
 - o Gezamenlijk verhaal voor de regio neerzetten als onderlegger voor ruimtelijke opgaven en transities
 - o Beoordeling monumentenplannen intensiveren en laagdrempelig planoverleg
 - o Samenwerken in toezicht & handhaving voor instandhouding monumenten
 - o Meer samenwerken onder omgevingswet
 - o Informatievoorziening aan eigenaren
 - o Goede informatievoorziening die voorziet in behoeften (oa ipv huidige monitor)

Nader toegelicht:

Hieronder wordt eerst stilgestaan bij de bronnen [5.1] Daarna volgen de ervaren knelpunten, en welke beelden er zijn van mogelijke oorzaken [5.2]. Vervolgens welke kansen en oplossingen gezien worden door betrokkenen om samenwerking te versterken [5.3]. En tot slot een overzicht van relevante documenten [5.4]

5.1 Bronnen

Het belang van samenwerking tussen overheden onderling, tussen verschillende overheidslagen (gemeente, provincie, rijk) en in de erfgoedketen wordt breed gedeeld. Een aantal stakeholders roept zeer expliciet op tot ketensamenwerking, wat ook uit verschillende documenten naar voren komt. Effectiviteit van samenwerkingsverbanden komt in documenten beperkt aan de orde. In zes provincies (Drenthe, Flevoland, Friesland, Groningen, Noord-Brabant, Zeeland) is het onderwerp tijdens de bijeenkomst uitgediept. Ook in veel andere bijeenkomsten werd het aangestipt, onder de noemer van andere thema's.

5.2 Ervaren knelpunten

Dat samenwerking van belang is en er veel redenen en kansen voor samenwerking zijn, wordt breed gedeeld. Capaciteitsgebrek, met name bij gemeenten, is hierbij veruit het belangrijkste en meest genoemde knelpunt. Vanuit verschillende gemeenten wordt aangegeven dat samenwerking tijd kost, die er bij hen niet is. In de provinciale bijeenkomsten zijn ook andere knelpunten benoemd. Denk bijvoorbeeld aan onvoldoende bekend zijn binnen het erfgoednetwerk en onvoldoende zicht hebben op waar anderen mee bezig zijn. Maar ook onder meer het ontbreken van een initiatiefnemer voor samenwerking (in Flevoland is bijvoorbeeld geen steunpunt). Ook is er sprake van verschillende behoeften aan samenwerking. In een van de provincies zijn verstoorde onderlinge verhoudingen als knelpunt genoemd, en een onduidelijke aanleiding voor samenwerking.

Hieronder lichten we de verschillende knelpunten die uit de inventarisatie naar voren kwamen nader toe:

- a. **Capaciteitsgebrek** vormt een knelpunt voor samenwerking. Vanuit verschillende gemeenten wordt aangegeven, dat samenwerking tijd kost, die er niet is, door een gebrek aan structurele financiering en capaciteit. Hierdoor is er onvoldoende tijd om elkaar op te zoeken en samenwerking goed vorm te geven. Erfgoedtaken worden vaak 'erbij gedaan' of via inhuur ingevuld, wat de continuïteit en samenwerking belemmert. Uitvoerende marktpartijen stellen dat de keten op dit moment niet goed functioneert. De partijen zien 'zwakke schakels' in de totale keten van ruimtelijke ontwikkelingen en de besluiten en spelers die daarbij horen. Als voorbeeld worden gemeenten genoemd met een tekort aan erfgoedcapaciteit en -deskundigheid. Hier lopen zij bij hun werk tegenaan, zo geven ze aan.
- b. **Onvoldoende zicht op wie waar mee bezig is** Wie kan ik benaderen en waarover? Welke samenwerking is er al? Dergelijke vragen verschillend betrokkenen van gemeenten zich af. Door een aantal provincies wordt genoemd, dat ze onvoldoende zicht hebben op hoe individuele gemeenten ervoor staan. Hierbij is benoemd, dat er wel behoefte is aan een goed, betrouwbaar beeld met elkaar. Op basis daarvan kan dan bepaald worden waarop en hoe samen te werken. Bestaande monitoringsinstrumenten en (IBT)vragenlijsten zijn volgens betrokkenen niet altijd geschikt hiervoor.
- c. **Ontbreken erfgoed beleid bij gemeenten** wordt als belemmering voor samenwerking ervaren, aangezien er hierdoor geen helderheid is over de

opgave en prioriteiten, waar een gemeente mee bezig is. Dit belemmert zowel samenwerking binnen gemeenten (met andere domeinen) als met andere gemeenten en met de provincie. En ook met andere partijen binnen de erfgoedketen, zoals erfgoedeigenaren, initiatiefnemers en marktpartijen.

- d. **Ontbreken van een initiatiefnemer** die samenwerking organiseert en faciliteert. In Flevoland is aangegeven dat het ontbreken van een steunpunt daar als gemis wordt ervaren, niet alleen om kennis en kunde te leveren maar ook om samenwerking te initiëren, organiseren en faciliteren. Verschillende deelnemers geven aan, dat gebrek aan een initiatiefnemer leidt tot te weinig samenwerking tussen gemeenten. Het ontbreken van een initiatiefnemer is ook genoemd als een van de oorzaak voor het ontbreken van samenwerking tussen verschillende diensten binnen gemeenten. Maar ook tussen gemeente en provincie, waarbij onder meer landschap als specifiek voorbeeld is genoemd. Voor gemeenten is de provincie vaak toezichthouder of gezagvoerder voor dit onderwerp, werd daarbij benoemd.
- e. **Wettelijk beslistermijn voor bijvoorbeeld vergunningen biedt onvoldoende tijd om af te stemmen tussen gemeente/provincie/rijk** Bijvoorbeeld het beoordelen van plannen vraagt om samenwerking tussen overheidsniveaus (gemeente, provincie, rijk). Bij een aantal processen is sprake van (maximale) wettelijke beslistermijnen. Deze worden soms als een belemmering ervaren als er daardoor onvoldoende tijd is om af te stemmen).
- f. **Verskil in behoeften** aan samenwerking. De samenwerkingsbehoeften van kleine en grote gemeenten kunnen verschillen, maar ook de behoeften van ketenpartners komen niet altijd overeen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan wensen om vooral samen te werken met een organisatie die vergelijkbaar is

aan de eigen organisatie (dus bv een klein dorp wil liever samenwerken met een klein dorp i.p.v. een grote stad). Waarbij lang niet altijd vergelijkbare organisaties in het persoonlijke netwerk van betrokkenen aanwezig zijn om (laagdrempelig) te benaderen. Mede hierdoor zou er volgens een aantal gemeenten in sommige provincies (te) weinig samenwerking tussen gemeenten plaats vinden. Dit terwijl er wel kansen voor samenwerking gezien worden om bijvoorbeeld capaciteitsproblemen op te lossen. Een optie zou bijvoorbeeld kunnen zijn om beleid en grote dossiers van kleine gemeenten onder te brengen bij grote gemeenten en daarbij uitvoerende taken (VTH) wel bij de kleine gemeenten te houden. Hierbij werd echter ook opgemerkt dat er verschillen in behoeften zijn tussen dorpen en steden.

Veel gemeenten geven aan behoefte te hebben aan ondersteuning, maar in verschillende mate en met verschillende verwachtingen. Soms gaat het bijvoorbeeld om het verkrijgen van inhoudelijk of procesmatige kennis en advies, of aanvullende capaciteit. Ook is er soms behoefte aan ondersteuning om lokaal het erfgoed belang goed te borgen op bestuurlijk niveau. Bijvoorbeeld als er voor een casus verschil in draagvlak wordt ervaren vanuit de samenleving, in de eigen organisatie, bij bestuurders of politiek.

- g. **Verstoorde verhoudingen** tussen gemeenten of tussen gemeente en provincie is in drie provinciale bijeenkomsten genoemd als belemmering voor samenwerking. Sommigen geven aan dat er soms sprake zou zijn van belemmerende onderlinge verhoudingen zoals vijandschap of concurrentie. Anderen zeggen dit juist weer niet te herkennen.

- h. **Geen duidelijk doel voor samenwerking** waardoor deelnemers focus missen en, zeker bij gebrek aan tijd, sneller afhaken. Ook dit knelpunt werd tijdens provinciale bijeenkomsten genoemd.
- **Bewustzijn, draagvlak, onbekendheid/andere taal**, Bij collega's van andere sectoren, zoals het ruimtelijk domein, maar ook bij derden/burgers. (Zie ook bij thema draagvlak in hoofdstuk 2). Genoemde specifiek aandachtspunten voor succesvolle samenwerking waren onder meer: Een duidelijke definitie van erfgoed hanteren en de vindbaarheid van deskundigheid. Deze zijn essentieel voor bijvoorbeeld collega's uit andere beleidsvelden, zoals het ruimtelijke. Zij moeten weten wat onder erfgoed valt (bijvoorbeeld ook landschap). Erfgoedexpertise is nu in sommige organisaties versnipperd over verschillende afdelingen, wat samenwerking bemoeilijkt, terwijl het voor veel ruimtelijke opgaven relevant is.

5.3 Oplossingen en kansen

Samenwerking kan veel verschillende oplossingen bieden, maar er zijn ook oplossingen nodig om knelpunten die samenwerking belemmeren weg te nemen. De genoemde oplossingen zijn dan ook deels daarop gericht. Waarbij het allereerst gaat om het zorgen voor meer mensen en middelen, wat vaak ook weer vraagt om werken aan draagvlak. Maar ook zorgen voor ondersteuning bij samenwerking, bijvoorbeeld via inzet van steunpunten, zodat samenwerking wordt geïnitieerd en gefaciliteerd. Ook het beter benutten van bestaande samenwerkingsverbanden is genoemd, naast bijvoorbeeld zorgen voor een sterk ambtelijk en bestuurlijk netwerk tussen overheden. Daarnaast zijn er verschillende kansen benoemd waar samenwerking aan kan bijdragen of oplossingen voor kan bieden. Denk bijvoorbeeld aan samenwerking om knelpunten m.b.t. capaciteit en deskundigheid

op te lossen. Dit kan bijvoorbeeld door gezamenlijk personeel in te zetten of specialistische kennis te delen. Hierbij moet er wel voor gewaakt worden, dat samenwerking niet ten koste gaat van de basis die iedere gemeente zelf op orde moet hebben, zo wordt genoemd. Bijvoorbeeld provincies of steunpunten kunnen als aanjagers optreden, om samenwerking tussen overheden en in de keten (zoals met lokale organisaties en vrijwilligers) te versterken, zo is het beeld.

Hier onder worden de genoemde oplossingen nader toegelicht:

1. **Zorgen voor capaciteit** (zie bij dit thema). Verschillende betrokkenen geven aan dat het zorgen voor capaciteit randvoorwaardelijk is. Een voorbeeld is VTH waar verschillende gemeenten geen capaciteit voor erfgoed voor hebben ('0,0 Fte') Op papier bestaat hiervoor een samenwerking, maar dit is volgens verschillende deelnemers een 'papieren werkelijkheid', want 'eigenlijk gebeurt er niets'. Anderen geven aan dat kennisdeling in sommige gevallen wel goed gaat, maar dat om verdere stappen te zetten echt capaciteit nodig is. Bijvoorbeeld voor samenwerking gericht op (uniformeren van) beleid.
2. **Zorgen voor ondersteuning**, bijvoorbeeld via inzet van steunpunten, om te zorgen voor ondersteuning bij samenwerking en dit te initiëren en faciliteren.
3. **Beter benutten bestaande samenwerkingsverbanden** of overleggen
4. **Goede betrouwbare informatievoorziening** die voorziet in behoeften
Zorgen voor goede, betrouwbare informatievoorziening met elkaar, die voorziet in behoeften, waarvan de meerwaarde duidelijk is en met evenwichtige benodigde inspanning die dit van gemeenten vraagt. In een aantal provincies is de suggestie gedaan om bijvoorbeeld de Utrechtse werkwijze omtrent monitoring overal toe te passen, mede gelet op de twijfels die sommige betrokkenen hebben benoemd bij het invullen van de landelijke erfgoedmonitor¹. In Utrecht wordt door het steunpunt een uitgebreidere

¹ 'Monitor gemeenten 2021-2022 monumenten en archeologie | IOE.

monitor uitgevoerd, om inzichtelijk te maken hoe gemeenten hun erfgoedtaken uitvoeren. Hierbij vinden onder andere ook documentenstudie en gesprekken plaats. Met ook hierbij als aandachtspunt om duidelijk het belang en de meerwaarde voor gemeenten zelf te benadrukken en af te wegen of dit opweegt tegen de benodigde inspanning is die van hen vraagt. Waarbij anderen als aandachtspunt noemen dat er ook gemeenten met positieve ervaringen zijn met de huidige monitor.

5. **Zorgen voor een sterk ambtelijk en bestuurlijk netwerk** tussen overheden i.v.m. uitwisseling van kennis en ervaring, vanuit een 'één overheidsgedachte'. Uit verschillende provinciale bijeenkomsten kwam een grote behoefte aan netwerken naar voren. Er is echter veelal weinig en tijd en gelegenheid om erfgoedambtenaren van andere gemeenten en overheidslagen op te zoeken. Of om je te verdiepen in de ondersteuning die organisaties als het provinciale steunpunt en de RCE kunnen bieden. Er is bij verschillende betrokkenen behoefte aan een sterker netwerk om kennis uit te wisselen en ook 'iemand te kunnen bellen' als je als erfgoedambtenaar met een praktische vraag of grote hulpverzoek zit. Ook is er behoefte aan inzicht in elkaars rol en kennis, zo geven betrokkenen aan.

Specifieke suggesties en aandachtspunten:

- Uitwisselingen organiseren tussen verschillende overheidslagen.
- Reguliere bijeenkomsten met alle erfgoedambtenaren, zoals bijvoorbeeld in Provincies Drenthe en Flevoland reeds plaats vinden.
- Een digitaal platform voor vragen en uitwisseling van praktijkkennis.
- Bijvoorbeeld maandelijks digitaal en/of in kleine groepen overleggen per regio
- Overleggen rondom specifieke thema's (bijvoorbeeld groen erfgoed, cultuurhistorische landschapselementen e.d.).

- Breder communiceren over bestaande initiatieven die er reeds zijn.
- Een jaarlijkse erfgoeddag.
- Erfgoed cafés en een 'Omgevingstafel achtig overleg'.
- Voorkomen dat er te veel overlegstructuren komen die uitvoeringstijd vragen.
- Model van een soort Omgevingsberaad of Omgevingstafel aan houden en dossiers efficiënt doornemen.
- Samenwerking onder een 'latente noemer', denk bijvoorbeeld aan de Zuiderwaterlinie. Dit kan niet alleen samenwerking binnen en tussen overheden bevorderen, maar daarnaast ook helpen diverse belangen te stroomlijnen en om toch bijvoorbeeld ondernemers en milieuactivisten bij elkaar aan tafel te krijgen.

Door gezamenlijk kennis te delen en samen te werken, kunnen gemeenten elkaar verder helpen en tevens een krachtiger front vormen om erfgoedbehoud te bevorderen en draagvlak te creëren binnen en buiten hun gemeenschappen. Dit kan leiden tot een meer gecoördineerde en effectieve aanpak van erfgoedbehoud op lokaal en regionaal niveau, zo is het beeld.

Verschillende gemeenten wijzen ook op het belang van een sterk regionaal of provinciaal bestuurlijk netwerk voor erfgoed. Dit draagt bij aan de bekendheid en draagvlak voor erfgoed onder de lokale bestuurder en biedt kansen voor het gezamenlijk realiseren van opgaven en ambities. Provincie, steunpunt, VNG en/of bestaande lokale gemeentelijke samenwerking worden genoemd als mogelijke aanjagers/organisatoren voor ambtelijke en bestuurlijke netwerken.

6. Samenwerking in de keten verbeteren.

Ambtelijk worden er onder meer kansen gezien om gezamenlijk als overheden opgaven te versterken, bijvoorbeeld door subsidies gezamenlijk te verstrekken als

gemeente(n), provincie, rijk. Maar ook om meer betrokkenheid van gemeenten te organiseren bij het opstellen van nieuwe regelgeving/subsidieregelingen van rijk en provincie.

Een andere kans die tijdens verschillende bijeenkomsten werd genoemd, is om verbinding en samenwerking niet te beperken tot overheden. Veel gemeenten geven aan dat er meer samengewerkt kan worden met lokale stichtingen, (historische/heemkundige) verenigingen en vrijwilligers. Hier zit vaak veel kennis en energie voor het lokale erfgoedveld. Inwoners kunnen via deze bestaande structuren bereikt worden, wat ook bijdraagt aan het draagvlak voor erfgoed. Zonder vrijwilligers kan veel erfgoed niet behouden worden, zo is het beeld.

Uitvoerende marktpartijen stellen dat door 'de overheid' meer regie gepakt moet worden om de keten voor de erfgoedzorg beter te laten functioneren. Een van de stakeholders pleit voor structureel gezamenlijk overleg en een gezamenlijke aanpak met alle betrokken partijen, inclusief maatschappij en bedrijfsleven, om afspraken te maken en knelpunten in de keten op te lossen.

7. Via samenwerking knelpunten m.b.t. capaciteit en deskundigheid oplossen

Specifieke suggesties hierbij:

- Via samenwerking elkaars capaciteit gebruiken, kennis en Fte's bij meerdere gemeenten in te zetten. Gezamenlijk een 'kritieke massa' qua erfgoedkennis organiseren, waar verschillende gemeenten gebruik van kunnen maken.
- Gezamenlijk capaciteit organiseren, bijvoorbeeld via een intergemeentelijke of regionale erfgoeddienst, een pool met ambtenaren (eventueel trainees) om voor meerdere (kleine) gemeenten taken uit te voeren, en daar gezamenlijk voor werven. Hierdoor kan een 'kritieke massa' aan erfgoedkennis ontstaan die meerdere gemeenten kunnen benutten. Het beschikbaar hebben van expertise op afstand kan echter belemmeringen vormen voor interne

samenwerking, bijvoorbeeld met collega's van ruimtelijke ordening (RO), zo is het beeld.

- Gezamenlijk aanstellen/inhuren van specialistische kennis, zoals een regioarcheoloog.
- Specifieke kans voor Limburg op korte termijn is het versterken/vergroten van de regionale samenwerking op het gebied van archeologie. De gemeenten hebben reeds eerder inspanningen verricht om te komen tot een regionale archeoloog voor Zuid-Limburg en zien een kans om dit binnen dit traject verder uit te rollen. De uitvoering van dit plan zou bijvoorbeeld als pilot kunnen worden uitgevoerd en zou ook voor gemeenten in andere provincies een voorbeeldproject kunnen zijn. Hiermee breng je voor Limburg focus aan, sluit je aan bij een behoefte die er al lang is bij de gemeenten en kan er worden toegewerkt naar een concreet en haalbaar resultaat.
- Specifiek aandachtspunt voor een vergelijkbare oplossing in Flevoland, is een lopende discussie over een eventuele regio archeoloog, die door veel deelnemers is benoemd. Gemeenten verschillen van mening over o.a. geld (wie gaat betalen?), scope (wat moet hij/zij precies gaan doen, alleen archeologie en/of gebouwde monumenten en/of erfgoed breed), Fte's (hoeveel capaciteit nodig?) en kwetsbaarheid (bij afwezigheid van een enkele persoon is er dan niemand voor heel de provincie). Als mogelijke oplossingen zijn benoemd om met een coalition of the willing door te gaan, nogmaals proberen alle gemeenten mee te krijgen, of eerst een pilot te doen en eventuele inzet van extra budget, bijvoorbeeld vanuit landelijke middelen?
- Gezamenlijk uitzetten van onderzoek en inventarisaties

Voor ondersteuning van samenwerking zijn verschillende opties genoemd, zoals een gemeenschappelijke regeling/RUD of inzet van steunpunten. Waarbij door een aantal betrokkenen is benoemd, dat gemeenten wel zelf in staat zouden moeten

blijven om regie te voeren op erfgoed, lokale kennis te borgen en bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak te organiseren.

Niet alleen in Flevoland, maar ook breder, benoemen enkele gemeenten als aandachtspunt regionale kwetsbaarheid en autonomie gemeenten als er (alleen) voor gezamenlijke oplossingen gekozen wordt. Ook kan het op afstand plaatsen van activiteiten leiden tot minder goede samenwerking met andere beleidsafdelingen binnen gemeenten zelf. Een aantal betrokkenen vanuit gemeenten geeft aan, dat in hun ogen voorkomen zou moeten worden dat de uitvoering te veel op afstand komt te staan van beleid en kennis over de lokale context. Een aantal betrokkenen geeft aan dat het heel erg afhangt van het type taken dat je bij een Omgevingsdienst of andere 'intergemeentelijke organisatie' belegt. Bij veel taken zijn betrokkenheid en een relatie met de rest van de gemeentelijke organisatie van belang en vaak ook een relatie met het bestuur. Daarnaast wordt door een aantal betrokkenen aangegeven om bij voorkeur gebruik te maken van bestaande organisaties en geen nieuwe in het leven te roepen.

8. **Gewenste/mogelijke doelen voor samenwerking** die zijn genoemd zijn onder meer:

- Kennismaken, kennis delen, werken aan gedeelde ambities
- Opgavegerichte samenwerking bij (gemeente- of provincie-) om erfgoed belangen en kansen te borgen bij grensoverschrijdende ruimtelijke opgaven en transities. Veel erfgoed gaat ook over gemeente- of provinciegrenzen heen. Dat geldt ook voor ruimtelijke opgaven en transities. Denk aan ontwikkelingen die grote impact op landschappelijke structuren kunnen hebben, zoals de energietransitie of woningbouw. Samenwerking rond erfgoed zorgt voor een

betere borging van erfgoedbelangen over gemeente- en provinciegrenzen heen en biedt kansen om gezamenlijk ambities te realiseren.

- Samenwerking richten op (urgente) opgaven.
- Gezamenlijk het 'verhaal van de regio' neerzetten als onderlegger voor ruimtelijke opgaven en transities.
- Beoordeling erfgoedplannen intensiveren en laagdrempelig planoverleg
- Samenwerken in toezicht & handhaving voor instandhouding monumenten
- Meer samenwerken onder de Omgevingswet
- Informatievoorziening aan eigenaren
- Goede informatievoorziening die voorziet in behoeften (o.a. i.p.v. huidige monitor)
- Samenwerken met andere partijen die een specifieke, relevante verantwoordelijkheid of belang hebben bij erfgoed. Bijvoorbeeld waterschappen, als er sprake is van watererfgoed. Maar denk ook aan samenwerking tussen gemeenten of provincies die in een vergelijkbare situatie zitten, bijvoorbeeld provincies die veel polders hebben, zodat ervaringen uitgewisseld kunnen worden.

5.4 Verwijzingen naar documenten

- **2021:** RCE en CGA adviseren een agenda voor archeologisch onderzoek en maatschappelijke doelen op gemeentelijk/regionaal niveau, om zodoende het archeologisch belang bij ruimtelijke ingrepen beter te borgen. **(Bron: Over gemeenten, archeologie en ruimtelijke ordening, Dr. J. Bazelmans, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Drs. M.H. Wispelwey, Convent van Gemeentelijk Archeologen d.d. 2021)**
- **2021:** Koepels van marktpartijen stellen dat zij betrokken willen worden bij kwaliteitsverbetering van instandhouding monumenten, met een duidelijke taakverdeling tussen overheden en organisaties. **(Bron: Manifest**

kwaliteitsketen monumentenzorg, VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie, 2021)

- **2022:** Koepels van marktpartijen stellen dat de keten van instandhouding van het gebouwde en groene erfgoed nog te veel zwakke schakels vertoont. Zij adviseren onder meer om Bestuurlijke afspraken met de provincies te maken over de financiële en bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de Monumentenwacht, te evalueren en nieuwe afspraken te maken over de rol en positie van de Monumentenwacht **(Bron: Kwaliteit in de monumentenketen, VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie d.d. jan.2022)**

6. Verschillen tussen overheden

Kort samengevat

Uit de documentenstudie en de gesprekken met stakeholders komt naar voren dat grote verschillen zichtbaar zijn tussen overheden, mede als gevolg van gedecentraliseerd stelsel en ruimte voor autonomie. Enerzijds als functioneel ervaren, met name om in te spelen op lokale situatie. Anderzijds worden knelpunten ervaren. Onder de noemer van andere thema's veel verschillende tussen gemeenten en provincies genoemd tijdens provinciale bijeenkomsten.

Ervaren knelpunten:

- a. **Verschillen zoals reeds bij eerdere thema's benoemd.** Verschillen vooral als knelpunten ervaren als leidt tot ongelijkheid, onduidelijkheid of belemmering van bijvoorbeeld uitvoering of samenwerking of (uiteindelijk) verlies van erfgoedwaarden.
- b. **Verschillen in beleid en uitvoering tussen gemeenten** leiden tot knelpunten voor o.a. uitvoerende marktpartijen en initiatiefnemers. Diversiteit in regelingen, werkwijze van gemeenten, bijvoorbeeld bij vergunningsaanvragen, wordt als belemmerend ervaren en leidt tot rechtsongelijkheid. Gevolg is ook, dat niet overal wettelijke taken uitgevoerd worden en erfgoedwaarden verloren kunnen gaan.
- c. **Verschillen in ondersteuningsinfrastructuur en financiering ervan.** Variatie in provinciale steunpunten, o.a. qua financiering, taken en aanbod voor gemeenten. En verschillen in financiering monumentenwachten. Dit zorgt o.a. voor verschillen in ondersteuning voor gemeenten en monumenteneigenaren wat ongelijkheid in erfgoedbescherming tussen regio's vergroot.
- d. **Gebrek aan regie op het stelsel en verschillen in IBT per provincie.** Volgens uitvoerende marktpartijen functioneert de erfgoed keten nu niet goed, o.a. door een aantal zwakke schakels (waaronder gemeenten) die niet gecorrigeerd worden.

Genoemde typen oplossingsrichtingen en kansen:

1. **Uniformiteit, regie en/of maatwerk** Meer uniformiteit in beleid en uitvoering gemeenten. Bijvoorbeeld via vast protocol werken naar buiten toe. Aandacht voor positie initiatiefnemers en uitvoerende marktpartijen (uitvoerende marktpartijen) Meer regie op het stelsel. IBT genoemd als kans om uniformiteit te borgen. Maatwerk o.a. om aan te sluiten op lokale opgave en situatie, voor experimenten en innovatie.
2. **Samenwerking en kennisdeling** tussen gemeenten en provincies o.a. om verschillen te verkleinen. Kennis bij ambtenaren en bestuurders te vergroten o.a. over hoe andere gemeenten het doen. Bijvoorbeeld via een eenvoudige benchmark tussen gemeenten.
3. **Ondersteuningsstructuur versterken en harmoniseren** incl. financiering ervan. Duidelijkheid welke basisdiensten iedere gemeente mag verwachten.

Nader toegelicht:

Hieronder wordt eerst stilgestaan bij de bronnen [6.1] Daarna volgen de ervaren knelpunten, en welke beelden er zijn van mogelijke oorzaken [6.2]. Vervolgens welke kansen en oplossingen gezien [6.3]. En tot slot een overzicht van relevante documenten [6.4]

6.1 Bronnen

Uit met name de documentenstudie en de gesprekken met stakeholders komen grote verschillen tussen overheden naar voren. Hierbij wordt ook fragmentatie in beleid en uitvoering van de erfgoedzorg genoemd. Deze verschillen en fragmentatie worden als knelpunten ervaren. Hoewel dit thema niet apart is uitgediept bij de provinciale bijeenkomsten, is het onder de noemer van andere thema's ook tijdens de bijeenkomsten veelvuldig genoemd.

6.2 Ervaren knelpunten

Uit de inventarisatie komen veel verschillen tussen overheden naar voren zoals ook bij de eerdere thema's reeds bleek. Als oorzaak worden met name het gedecentraliseerde stelsel en de aanwezige ruimte voor eigen invulling door gemeenten en provincies genoemd.

Eenzijds worden verschillen als functioneel ervaren, met name als ze helpen om in te spelen op de lokale situatie. Denk hierbij bijvoorbeeld aan specifieke erfgoedopgaven, ruimtelijke context en sociale dynamiek. Zo zijn er bijvoorbeeld gemeenten die met veel vrijkomende agrarische gebouwen te maken hebben, of gemeenten waar specifieke landschaps- of archeologische opgaven spelen. Specifieke lokale of regionale opgaven vragen om een maatwerkaanpak, zo wordt genoemd.

Anderzijds worden verschillen tussen overheden als knelpunt ervaren, vooral als ze tot ongelijkheid of onduidelijkheid leiden. Ook kunnen ze een belemmering vormen voor bijvoorbeeld uitvoerende marktpartijen of samenwerking. Of als ze (uiteindelijk) leiden tot verlies van erfgoedwaarden. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verschillen in beleid en uitvoering van gemeenten. Diversiteit in regelingen, werkwijze van gemeenten, bijvoorbeeld bij vergunningsaanvragen, wordt als belemmerend ervaren en leidt tot rechtsongelijkheid. Gevolg is ook, dat niet overal wettelijke taken uitgevoerd worden en erfgoedwaarden verloren kunnen gaan. Daarnaast gaat het om verschillen in de ondersteuningsstructuur, bijvoorbeeld variatie in provinciale steunpunten qua financiering, taken en aanbod voor gemeenten. Zo zijn er verschillen tussen provincies of en in hoeverre ze de Monumentenwacht subsidiëren, met o.a. gevolgen voor monumenteneigenaren. Deze verschillen in ondersteuning voor gemeenten en erfgoedeigenaren vergroten de ongelijkheid in erfgoedbescherming tussen regio's. Verschillende invulling van de IBT-rol door provincies leidt tot verschillen tussen provincies. Daarnaast leidt dit (mede) tot een ervaren gebrek aan regie op de keten.

a. Verschillen zoals reeds bij eerdere thema's benoemd.

Bij elk van de vorige thema's zijn er verschillen benoemd tussen gemeenten en provincies. Zoals de variatie in beschikbare capaciteit, deskundigheid en middelen, die volgens betrokken vaak onder meer terug te voeren zijn op verschillen in bestuurlijk of politiek draagvlak. Maar ook de sterk wisselende mate waarin erfgoed wordt meegenomen in ruimtelijke (transitie)opgaven en ruimtelijke ordeningsprocessen en de positie die erfgoeddeskundigen hierbij ervaren. En de verschillen in onder meer interpretatie van (wettelijke) taken, samenwerking binnen en tussen gemeenten en met provincies.

b. Verschillen in beleid en uitvoering gemeenten

Verschillende stakeholders, waaronder uitvoerende marktpartijen en initiatiefnemers, ervaren verschillen in beleid en uitvoering bij gemeenten als knelpunt. Een aantal van deze partijen werkt zelf door het hele land volgens een vast protocol, en is hiervoor gecertificeerd. Ze ervaren veel diversiteit in de werkwijze van gemeenten, bijvoorbeeld bij vergunningsaanvragen, wat als belemmerend wordt ervaren. Zij kunnen hun werk minder goed uitvoeren, omdat ze bij overheden tegen wisselend beleid en verschillende omstandigheden aanlopen. Dit leidt soms ook tot rechtsongelijkheid, zo is het beeld. Ook geven ze aan dat landelijke en regionale regelingen onvoldoende op elkaar aansluiten. Hierbij wordt opgemerkt, dat hierover een traject met IPO loopt. Ook een aantal andere betrokkenen vanuit overheden geeft aan, dat de uitvoerende sector (in hun ogen vaak terecht) klaagt over onduidelijke werkwijzen. Hierbij is onder meer als voorbeeld genoemd, de werkwijzen rondom préadviezen die vaak onduidelijk zou zijn, terwijl een soepel proces om een préadvies te krijgen essentieel is voor erfgoed volgens hen. Dan weet een initiatiefnemer vroeg in het traject waar zij/hij aan toe is. Dit verschilt echter enorm per gemeente. Ook tijdens provinciale bijeenkomsten zijn door verschillende gemeenten knelpunten genoemd, vanwege verschillen in beleid en uitvoering, waardoor bijvoorbeeld in de ene gemeente iets wel mag en in de andere niet.

Verschillende documenten vanaf 2014 noemen onder meer een (risico op) versplintering van beleid en uitvoering o.a. doordat een aantal gemeenten erfgoedtaken bij Omgevingsdiensten onderbrengt. Ook onvoldoende uniformiteit tussen gemeenten in de beoordeling van en sturing op kwaliteit bij bijvoorbeeld vergunningverlening en uitvoering komt uit de bureaustudie naar voren. Verschillende documenten benoemen fragmentatie en inconsistentie in erfgoedzorg als gevolg van diversiteit aan beleid en uitvoering bij verschillende

overheden. Deze verschillen kunnen onder meer leiden tot ongelijke bescherming en waardering van erfgoed, zo is genoemd. (zie documentenoverzicht).

Maatschappelijke organisaties stellen dat er nog te veel vrijblijvendheid is waardoor gemeenten hun erfgoedbeleid en de benodigde capaciteit en deskundigheid daarvoor niet op orde te hebben. Gevolg is het niet overal uitvoeren van wettelijke taken en verlies van erfgoedwaarden, zo is hun beeld.

c. Verschillen in ondersteuningsinfrastructuur en financiering ervan.

Zoals genoemd, hebben alle provincies op dit moment een steunpunt op Flevoland na. Provinciale steunpunten zijn in het verleden opgezet als ondersteuningsstructuur voor gemeenten bij de uitvoering van wettelijke taken. Het aanbod en de expertise van de steunpunten loopt uiteen, waarbij verschillende betrokkenen en documenten decentralisatie als oorzaak noemen. Door verdergaande decentralisatie en het formuleren van steuntaken in plaats van een steunfunctie zijn de steunpunten verschillende wegen gaan bewandelen. Sommigen doen taken als helpdesk en planoverleg (conform de bestuurlijke afspraken tussen Rijk en provincies) anderen zijn vooral actief in de uitvoering van specifiek provinciaal beleid, dat lang niet altijd betrekking heeft op de wettelijke taken. Vanuit sommige betrokkenen van het rijk wordt aangegeven, dat er ook meer afstand ontstaan is tussen het rijk en de steunpunten, als gevolg van de volledig naar de provincies verschoven financiering. De verschillen in het aanbod leiden tot ongelijkheid voor gemeenten, in de mate waarin zij ondersteund worden voor onder meer toegang tot deskundigheid, capaciteit, financiële middelen, samenwerking etc. Dit vergroot de ongelijkheid in erfgoedbescherming tussen verschillende regio's.

Er zijn verschillen in hoe vaak gemeenten gebruik maken van steunpunten. Uit onderzoek van Hatzo (2024) in Groningen bleek dat er ook grote verschillen

kunnen bestaan tussen hoe vaak gemeenten aangeven gebruik te maken van een steunpunt, en hoe vaak een steunpunt aangeeft dat betreffende gemeenten gebruik maken van hun diensten. Mogelijke oorzaken voor deze discrepantie die in de bijeenkomsten naar voren kwamen, waren onduidelijkheid over welke diensten precies bij het steunpunt hoorden en het ontbreken van overzicht wie wanneer het steunpunt benadert.

Door verschillende betrokkenen zijn ook de monumentenwachten genoemd. De monumentenwachten zijn van belang voor onder meer ondersteuning van eigenaren (kennis) en marktpartijen (vanwege rechtstreekse toegang tot eigenaren). Onder meer een van de stakeholders wijst op de verschillen die hier zijn ontstaan in o.a. de financiering. In 1985 is de financiering van de monumentenwachten gedecentraliseerd naar de provincies. Dit heeft geleid tot verschillen tussen provincies of en in hoeverre ze de Monumentenwacht subsidiëren, of dat deze zichzelf moeten bedruipen. Dit heeft onder meer effecten op de bedrijfsvoering van monumentenwachten, maar ook de mate waarin monumenteneigenaren ondersteund worden en de tarieven die zij hiervoor betalen.

d. Regie op het stelsel en verschillen in IBT per provincie

Zowel uit de stakeholderconsultatie als een aantal documenten komt naar voren dat verschillende partijen onvoldoende regie op het stelsel ervaren, zoals eerder genoemd. Volgens uitvoerende marktpartijen functioneert de keten nu niet goed, door een aantal zwakke schakels (waaronder gemeenten) die niet aan worden gepakt. Als oorzaken zijn onder meer het gedecentraliseerde stelsel genoemd met relatief veel autonomie voor gemeenten en provincies. Maar ook de verschillende belangen die binnen gemeenten en provincies spelen.

Ook andere stakeholders roepen op tot meer eenduidigheid, navolgbaarheid en uniformiteit in beleid van en uitvoering door gemeenten. Uit de documentenstudie komt naar voren, dat onder meer in 2018 werd geconcludeerd dat de checks & balances van het erfgoedstelsel onvoldoende functioneren. Toezicht door provincies zou volgens onderzoek nauwelijks ingevuld worden, vooral op basis van vertrouwen plaatsvinden en checks & balances leken meer van buiten te komen. Maatschappelijke organisaties pakten een rol, maar voor hen was het vaak onduidelijk waar zij terecht kunnen om aan de bel te trekken over misstanden/incidenten, aldus het onderzoek. De Raad voor Cultuur constateerde in 2022 specifiek voor archeologie, dat er veel variatie in kwaliteit is bij de taakinfilling door gemeenten en de ondersteuning door onder meer steunpunten in het verlengde daarvan. Deze situatie wordt verder in de hand gewerkt door het beperkte interbestuurlijk toezicht op erfgoed door provincies, volgens de raad. Het interbestuurlijk toezicht door provincies schiet tekort, omdat het vaak alleen op beleidsmatige aanwezigheid controleert, niet op de inhoudelijke uitvoering. Hierdoor worden niet overal minimale kwaliteitsnormen voor archeologisch onderzoek en bescherming gewaarborgd. N.B. Hierbij wordt opgemerkt dat er op dit moment een IBT-verbetertraject vanuit het IPO loopt. De Raad concludeerde dat er sprake is van een ontoereikend stelsel, dat leidt tot ontoereikende taakuitvoering door gemeenten. De Raad adviseert het rijk als stelselverantwoordelijke om de inrichting van het stelsel te verbeteren en te zorgen voor randvoorwaarden voor de taakuitvoering door gemeenten, waaronder inzet van extra rijksmiddelen. Zie voor een nadere toelichting het documenten overzicht in paragraaf 6.4.

6.3 Oplossingen en kansen

Allereerst zijn er oplossingen genoemd gericht op meer uniformiteit in beleid en uitvoering door gemeenten. Bijvoorbeeld bij vergunningverlening via een vast

protocol werken naar buiten toe. Waarbij een aantal stakeholders een oproep doet voor meer regie op de keten en aandacht voor de positie en behoeften van initiatiefnemers en uitvoerende marktpartijen. Waarbij IBT is genoemd als kans om uniformiteit te borgen. Zowel lokale overheden als stakeholders vragen ook aandacht voor maatwerk o.a. om aan te sluiten op de lokale opgave en situatie en om ruimte te bieden voor experimenten en innovatie. Ook samenwerking en kennisdeling tussen gemeenten en provincies zijn genoemd als oplossing om verschillen te verkleinen. En tot slot het versterken en harmoniseren van de ondersteuningsstructuur inclusief de financiering ervan. Zodat duidelijkheid is welke basisdiensten iedere gemeente, burger of bedrijf mag verwachten.

1. Uniformiteit, regie en/of maatwerk

Diverse stakeholders pleiten voor meer uniformiteit in werkwijze en beleid van gemeenten en meer regie op het stelsel. Dit leidt naar hun verwachting onder meer tot het beter functioneren van de erfgoedketen, duidelijkheid en rechtszekerheid voor burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Het helpt in hun ogen te voorkomen dat regelgeving en beleidsinterpretaties per gemeente sterk verschillen, wat verwarring, frustratie en rechtsongelijkheid kan veroorzaken. Specifieke suggesties die hierbij zijn gedaan, zijn bijvoorbeeld:

- Meer uniforme werkwijze aanhouden als gemeenten en provincies, bijvoorbeeld door via een vast protocol te werken. Kleinere gemeenten die dat niet lukt zouden daarbij ondersteuning moeten krijgen. Waarbij IBT is genoemd als een kans om die uniformiteit te borgen.
- Een van de stakeholders benoemt dat er vanuit het ministerie en de RCE in de periode 2017 tot 2021 ruim baan is gegeven voor het opstellen van een eenduidige methodiek voor het opstellen van verwachtingskaarten om daarmee met name invulling te geven aan de motie / het amendement Ronnes

(2015). Dit project was en is volgens hen kansrijk. Andere betrokkenen geven echter aan hier een ander beeld bij te hebben.

Overigens zijn er ook stakeholders die aandacht vragen voor regionaal maatwerk door overheden. Bijvoorbeeld als het gaat om inhoudelijke opgaven t.a.v. de bescherming van erfgoed en het versterken van de landschappelijke kwaliteit. Voor erfgoed en zeker cultuurlandschappen is het een must om als gemeente en provincie maatwerk te kunnen leveren. Bij het toenemend belang van gebiedsgerichte aanpak is hun inbreng als ervaren overheidsorganen doorslaggevend voor een goed resultaat, zo wordt aangegeven. Van deze overheden mag dan ook 'een beslissende inbreng worden verwacht met name ten aanzien van uitgewerkte gebiedsvisies, die aansluiten bij bestaande ruimtelijke instrumenten zoals Omgevingsplannen'. Als voorbeeld is hierbij de realisatie van 'groenblauwe dooradering' genoemd, die aansluit bij de karakteristieken van het cultuurlandschap.

Uit de provinciale bijeenkomsten komt enerzijds behoefte aan ruimte voor autonomie en maatwerk naar voren. Dit is ook in de ogen van de deelnemers van belang voor gemeenten en provincies om aan te kunnen sluiten op inhoudelijke lokale erfgoedopgaven en de lokale context. Ook biedt het kansen voor experimenten en innovatieve oplossingen. Lokale autonomie en betrokkenheid kan ook het draagvlak voor erfgoedzorg vergroten. Als gemeenten en provincies zelf verantwoordelijk zijn, kunnen ze beter inspelen op de wensen en behoeften van hun inwoners, wat de betrokkenheid en het draagvlak voor erfgoedbeleid versterkt.

Anderzijds zijn in de bijeenkomsten knelpunten als gevolg van verschillen tussen gemeenten en provincies genoemd en oplossingen voorgesteld om te komen tot

meer uniformiteit. Denk aan de eerder in hoofdstuk 1 genoemde normstelling voor o.a. capaciteit en beleidskaders die vervolgens aanwezigheid van voldoende deskundigheid afdwingen, (VTH) kwaliteitscriteria etc. Ook in een eerdere documenten van de RLI en RvC komen gemeenschappelijke standaarden als advies naar voren. De raden adviseren daarbij overigens om ook ruimte te laten voor lokale invulling. Een advies uit 2018 stelt voor om tot een heldere rolverdeling en eenduidiger beleid te komen. (zie documentenoverzicht)

2. Samenwerking en kennisdeling

Het bevorderen van samenwerking tussen gemeenten en provincies kan helpen om verschillen te verkleinen, en ervoor zorgen dat de transparantie voor gemeenteambtenaren en inwoners groter wordt en de complexiteit kleiner. Dit komt onder meer naar voren in onderzoeken uit 2016 en 2017 (zie documentoverzicht). In het hoofdstuk over samenwerking zijn reeds veel verschillende suggesties weergegeven die onder meer uit de provinciale bijeenkomsten naar voren kwamen, voor het organiseren van samenwerking en de ondersteuning ervan. Specifiek voor verkleining van de verschillen en meer gelijk acteren als overheden werd hier o.a. ook genoemd om kennis bij ambtenaren en bestuurders te vergroten o.a. over hoe andere gemeenten het doen. Bijvoorbeeld via een eenvoudige benchmark tussen (bij voorkeur vergelijkbare) gemeenten.

3. Ondersteuningsstructuur versterken en harmoniseren

Als oplossing is door een aantal betrokkenen genoemd om de ondersteuningsstructuur en de financiering daarvan meer te uniformeren en versterken. Hierbij zou duidelijk moeten worden afgesproken welke basisdiensten iedere gemeente mag verwachten. Uit verschillende documenten komen adviezen naar voren om te zorgen voor een consistent niveau van ondersteuning aan

gemeenten en hun inwoners. Zie paragraaf 6.4. Specifiek worden hierbij het uniformeren van de financiering van de monumentenwachten genoemd. Maar ook het uniformeren en versterken van provinciale steunpunten.

In Flevoland is genoemd om ook hier een steunpunt in te richten. Voor de korte termijn is geopperd om wellicht (tijdelijk) gebruik te maken van een ander, reeds bestaand steunpunt.

In veel provinciale bijeenkomsten zijn suggesties gedaan over meer of betere inzet van steunpunten als ondersteuning, zoals bij diverse oplossingen onder verschillende thema's is weergegeven. Bijvoorbeeld als mogelijke facilitator voor het stimuleren van samenwerking en kennisdeling tussen gemeenten onderling, of om (nog) meer een rol als 'vraagbaak' te vervullen. Er zijn ook suggesties gedaan voor de inzet van steunpunten als ondersteuning voor (wettelijke) taken. Waarbij vanuit verschillende gemeenten ook aandachtspunten werden benoemd, zoals:

- De inzet van steunpunten mag niet ten koste gaan van de basis die iedere gemeente op orde moet hebben, zoals reeds eerder genoemd.
- 'Regionale kwetsbaarheid' wordt als risico genoemd, op het moment dat meerdere gemeenten afhankelijk zouden worden van één of een beperkt aantal deskundigen bij een steunpunt.
- Daarnaast benoemt een van de stakeholders als aandachtspunt de afstand van steunpunten tot gemeenten en provincies en de politieke dynamiek aldaar. Deze zou in hun ogen te groot zijn, om effectief in te spelen op de ondersteuningsbehoefte.
- Sommige gemeenten noemen ook verschillende verbetermogelijkheden bij steunpunten. Deze zijn per provincie genoemd en niet zomaar te generaliseren.

Het is van belang om opnieuw in te zoomen op de rol en taak van steunpunten, aldus de RCE. Met als specifieke suggesties en aandachtspunten hierbij:

- Maatwerk per gebied moet zeker mogelijk blijven.
- Steunpunten lijken het meest effectief te zijn als zij onderdeel zijn van een bredere organisatie op het gebied van omgevingskwaliteit.
- Tegelijkertijd vinden sommige partijen het soms ongemakkelijk dat steunpunten ook betaalde dienstverlening aan de gemeenten verzorgen en daarmee een zekere afhankelijkheid hebben. Dit is echter vanaf het begin onderdeel van de opzet, omdat een loutere steunfunctie niet voldoende is om ook een organisatie in leven te houden.

6.4 Verwijzingen naar documenten

- **2009:** Onderzoek naar de provinciale steunpunten monumentenzorg. Naar voren kwam dat deze divers georganiseerd waren. De tevredenheid over de steunpunten varieerden. O.a. de vraag werd gesteld of de middelen voor de steunpunten toereikend waren. Twee derde van de geïnterviewde gemeenten ervoer het werk van de steunpunten als positief. De aanbevelingen waren gericht op versterking van de kennisinfrastructuur en ondersteuningsstructuur voor kleinere monumentengemeenten. Advies richting Rijk was om de provincies te stimuleren om daar inhuurmogelijkheden voor aanvullende monumentenkennis mogelijk te maken. Ook werd aanbevolen voldoende rijksbijdrage aan de steunpunten te onderzoeken. De RCE werd opgeroepen alle steunpunten te ondersteunen bij de uitvoering van basistaken. Richting provincies/IPO en de steunpunten was de oproep om minder goed functionerende steunpunten te verbeteren en meer aandacht te hebben voor ontwikkeling van cultuurhistorisch kwaliteitsbeleid en voor de rol van steunpunten in de gebiedsgerichte benadering van monumenten. Oproep was te onderzoeken of provincies steunpunten voldoende ondersteunen. Ook het

stimuleren dat alle steunpunten voldoende archeologische kennis in huis hadden, verdiende aandacht. **(Bron: Stut of steunpilaar, Erfgoedinspectie d.d. augustus 2009)**

- **2013:** Dit document benoemt de structurele verschillen in ambtelijke capaciteit en deskundigheid tussen gemeenten. Dit leidt tot variaties in de mate waarin gemeenten erfgoedbeleid kunnen uitvoeren. Oplossingen zoals samenwerking en ondersteuning worden voorgesteld als manier om deze verschillen te verkleinen en de uitvoering te verbeteren. **(Bron: Goud in handen (Kunsten '92, in samenwerking met erfgoedinstellingen, 2013)**
- **2014:** Sommige gemeenten hebben taken ondergebracht bij Omgevingsdiensten (OD's). De RCE deed onderzoek naar hun positie in het erfgoedbestel. Conclusies waren onder andere dat de organisatie van de OD's nog volop in ontwikkeling was en dat nog onduidelijk was wat precies hun takenpakket moest zijn. Ook misten erfgoedmedewerkers van OD's vaak voldoende betrokkenheid bij beleidskeuzes van gemeenten, mede door de fysieke afstand. Versplintering van beleid en uitvoering lag op de loer. Een ander punt was dat OD's outputgericht werkten, wat kon leiden tot minder vragen van gemeenten vanwege de kosten, terwijl het belangrijk is om draagvlak voor erfgoed te creëren. **(Bron: Inventarisatie Uitvoering Erfgoedtaken door Omgevingsdiensten, RCE, d.d. mei 2014)**
- **2016:** uit onderzoek blijkt dat er grote verschillen zijn tussen gemeenten in de mate waarin cultuurhistorie is ingebed in de ruimtelijke ordening processen van gemeenten, als gevolg van lokale omstandigheden en autonomie die gemeenten hebben binnen de wettelijke kaders. Kennisuitwisseling tussen gemeenten zou ertoe kunnen leiden dat de kwaliteit van de cultuurhistorische inbreng in de ruimtelijke ordening omhooggaat. Ook zou deze samenwerking de grote verschillen tussen en binnen gemeenten verminderen en ervoor zorgen dat de transparantie voor gemeenteamttenaren en inwoners groter

wordt en de complexiteit kleiner. Voor kennisuitwisseling werd gedacht aan regionale netwerken, steunpunten monumentenzorg en archeologie, de Federatie Grote Monumentengemeenten, het cursusaanbod van de Erfgoedacademie en de website Handreiking erfgoed en ruimte. **(Bron: Cultuurhistorie in RO, DSP Groep, d.d. 27 september 2016)**

- **2016:** De conclusies van het rapport bevonden zich op vier niveaus. 1. Techniek: gemeenten slaagden maar ten dele in de doorvertaling van erfgoedbeleid en cultuurhistorische waarden naar ruimtelijk beleid, regels en voorschriften. Met name vertaling naar bestemmingsplanregels kon beter. 2. Proces en Capaciteit: Conclusie was dat het proces van het opstellen van bestemmingsplannen wisselend wordt opgepakt, wat effect heeft op de mate waarin aandacht is voor cultuurhistorie. Bij handhaving werd vaak niet proactief gehandeld ten aanzien van cultuurhistorie en lag de prioriteit vaak elders. Daarnaast was er bij kleinere gemeenten vaak onvoldoende capaciteit bij beleidsfuncties voor erfgoedzorg om erfgoedbeleid daadwerkelijk op te zetten en de link te leggen met ruimtelijke ordening. 3. Inzicht en overzicht Hier was de constatering dat beleid en uitvoering vaak uit elkaar zijn getrokken bij gemeenten. Dit terwijl er inhoudelijk integratie van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening plaats vond. Het rapport benoemt een ontwikkeling waarin beleidsmedewerkers zelf niet meer betrokken zijn bij vergunningverlening. Vergunningverleners en handhavers maken ook niet altijd gebruik van de expertise van erfgoedafdelingen, terwijl ze zelf vaak weinig specifieke erfgoedexpertise hebben. 4. Cultuur: grote verschillen tussen gemeenten in hoeverre er draagvlak voor erfgoed is. **(Bron: Cultuurhistorie in RO, DSP Groep, d.d. 27 september 2016)**
- **2016:** Uit onderzoek komt naar voren dat gemeenten veelal tevreden zijn over de steunpunten, maar dat het gebruik van de steunpunten achteruitgaat ten opzichte van eerdere meting in 2012. Vervolgevaluatie door DSP (eerder in

2012) in opdracht van het Ministerie van OCW over de provinciale steunfunctie monumentenzorg en archeologie die sinds 2009 bij provincies is belegd. Het rapport geeft een beeld van de schil van ondersteuningsorganisaties rondom de overheden. Conclusie dat provincies zorgdragen voor de steunfunctie. Een deel heeft (veel) financiële middelen aan de rijksbijdrage toegevoegd, anderen niet. O.a. wordt geadviseerd om de toekomst van ondersteuning van gemeenten en de rol van steunfunctie samen te bespreken met de overheden. Afhankelijk van rol zou opnieuw naar budget en definitie maatwerk moeten worden gekeken. **(Bron: Onderzoek steunfunctie monumentenzorg en archeologie, DSP Groep, 5 mei 2016)**

- **2017:** Dit rapport benadrukt de problemen die ontstaan door gebrek aan samenwerking en kennisdeling tussen gemeenten, en hoe deze verschillen de duurzame instandhouding van erfgoed belemmeren. Het rapport pleit voor meer samenwerking en kennisuitwisseling om deze knelpunten aan te pakken. **(Bron: Naar een duurzame instandhouding van het gebouwde erfgoed (Van de Voorde Monumentadvies in opdracht van VAWR, Vakgroep Restauratie, GA-Platform Restauratie, 2017)**
- **2017:** Hier wordt specifiek ingegaan op de variaties in erfgoedbeleid tussen gemeenten en provincies, en hoe deze verschillen tot fragmentatie in de erfgoedzorg leiden. Het advies pleit voor een betere afstemming en gemeenschappelijke standaarden, terwijl ook ruimte wordt gelaten voor lokale invulling. **(Bron: Brede blik op erfgoed, Advies Rli, RvC, 2017)**
- **2018:** Dit document behandelt fragmentatie en inconsistentie in erfgoedzorg door de grote diversiteit aan beleid en uitvoering bij verschillende overheden. Het rapport benoemt dat deze verschillen kunnen leiden tot ongelijke bescherming en waardering van erfgoed, en stelt voor om tot een heldere rolverdeling en eenduidiger beleid te komen. **(Bron: Stelsel of lappendeken, (BMC, in opdracht van OCW, 2018)**

- **2021:** In dit rapport wordt gewezen op de grote variatie in hoe gemeenten omgaan met archeologische zorg, afhankelijk van beschikbare capaciteit en deskundigheid. Dit leidt tot ongelijke bescherming van archeologisch erfgoed. Het rapport suggereert versterking van de ondersteuning door provincies en het Rijk om een meer gelijkwaardige zorg te waarborgen. Aanbevelingen zijn 1) gezonde financiering gemeentelijk archeologiebeleid 2) bevorder goede communicatie gemeentelijke afdelingen, 3) maak gebruik van kwaliteitscriteria VTH en 4) agenda voor archeologisch onderzoek en maatschappelijke doelen op gemeentelijk / regionaal niveau. **(Bron: Over gemeenten, archeologie en ruimtelijke ordening, Dr. J. Bazelmans, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Drs. M.H. Wispelwey, Convent van Gemeentelijk Archeologen, 2021)**
- **2022:** Gemeenten hebben niet altijd een gemeentearcheoloog, maar werken ook veel met adviesbureaus, voor ondersteuning en invulling van de gemeentelijke archeologie rol. Daarnaast zijn er provincies met een provinciaal steunpunt erfgoed, waar gemeenten kunnen aankloppen voor advies. Deze steunpunten zijn echter per provincie zeer verschillend ingericht en hebben soms wel en soms niet archeologie in hun dienstverlening. Nu eens is een steunpunt een ondersteunende dienst, die specifieke expertise beschikbaar heeft, dan weer is het een uitzendorganisatie, die capaciteit beschikbaar kan stellen, al dan niet tegen betaling. Er is geen enkele kwaliteitsgarantie of systematische invulling voor deze functie. Hierdoor bestaat er veel variatie in kwaliteit. Deze situatie wordt verder in de hand gewerkt door het beperkte interbestuurlijk toezicht op erfgoed door provincies Dit interbestuurlijk toezicht door provincies schiet tekort, omdat het vaak alleen op beleidsmatige aanwezigheid controleert, niet op de inhoudelijke uitvoering. Hierdoor worden minimale kwaliteitsnormen voor archeologisch onderzoek en bescherming niet overal gewaarborgd. De

verantwoordelijkheden zijn weliswaar gedecentraliseerd, maar de middelen en capaciteit om de taken uit te voeren zijn onvoldoende geregeld. Dit probleem ligt bij het ontwerp van het stelsel zelf en vereist interventie van de rijksoverheid om het stelsel zelf en de randvoorwaarden voor taakuitvoering te verbeteren. De raad adviseert het Rijk onder meer om meer financiële middelen voor archeologie beschikbaar te stellen aan gemeenten, het stelsel zodanig in te richten dat de kwaliteit van de archeologie overal tenminste aan een zeker basisniveau voldoet. Maar ook om voorwaarden te scheppen, zodat in elke gemeente een (mogelijk gedeelde) gemeentearcheoloog aangesteld kan worden. **(Bron: Archeologie bij de tijd, Raad voor Cultuur, d.d. februari 2022)**

- **2022:** Deskundigheid en capaciteit bij gemeenten zijn een toenemend knelpunt, en druk op gemeenten is groot, volgens de IOE. IBT door provincies op de uitvoering van taken door gemeenten op het gebied van monumenten en archeologie is summier ingericht. De Minister heeft hierdoor geen overkoepelend zicht werking erfgoedstelsel waar ze eindverantwoordelijk voor is **(Verslag Toezicht 2021-2022, IOE)**

7. Per discipline

In drie provincies (Fryslân, Noord-Holland, Zeeland) is tijdens de bijeenkomst in een aparte deelsessie gesproken over specifieke punten per erfgoeddiscipline. Dit gebeurde aan de hand van de vraag: Wat zijn de grootste knelpunten, kansen en mogelijke oplossingen op het gebied van archeologie, monumenten en cultuurlandschappen? Logischerwijs werden in diverse andere bijeenkomsten soms ook punten genoemd specifiek voor één of meer erfgoeddisciplines. Hieronder geven we de belangrijkste uitkomsten weer uit de drie deelsessies, ter illustratie.

7.1 Ervaren knelpunten

Uit de drie deelgesprekken kwam naar voren dat verschillende knelpunten voor alle drie de disciplines gelden. Met name tekorten aan capaciteit, deskundigheid en middelen (o.a. bij VTH), gebrek aan draagvlak, en de positie van erfgoed in ruimtelijke opgaven. Ook zijn bij alle drie de disciplines specifieke knelpunten omtrent (duidelijkheid) van wet- en regelgeving benoemd en punten op het gebied van samenwerking en ondersteuning.

Sommige specifieke knelpunten zijn niet in elke provincie benoemd, afhankelijk van achtergrond, expertise en specifieke ervaringen van deelnemers. Denk bijvoorbeeld aan punten omtrent specifieke wetgeving, die mogelijk wel ook in andere provincies speelt. Ook zijn er soms specifieke knelpunten benoemd in 1 of 2 provincies, vanwege regionale situatie, focus of specifieke regionale of lokale uitdagingen. Denk bijvoorbeeld aan regelgeving tav werelderfgoed. Dit speelt niet in elke provincie, omdat er niet in elk provincie werelderfgoed is.

Alle genoemde knelpunten komen wel overeen met, of zijn te scharen onder de overkoepelende thema's waar in andere deelsessies over gesproken werd.

Zie de onderstaande tabel op de volgende twee pagina's ter illustratie:

Fryslân		
Archeologie	Monumenten	Cultuurlandschap
Capaciteit, deskundigheid en middelen • <u>Bepakt aantal Fte's</u> waardoor bijvoorbeeld <u>gieds</u> vaker ontwikkelingen op waardevolle gronden waardoor waarden verloren gaan (voorbeeld Emmen). Scheefheid in het beleid tussen gemeenten zichtbaar. • <u>Bij gemeenten zonder eigen archeoloog: geen expertise. Zij krijgen alleen ad hoc advies per bouwplan door externen: archeologie is veel meer dan dat!</u> • Ook kennis van bureaus als knelpunt genoemd Samenwerking en ondersteuning • Samenwerkingsgroep archeologie is opgeheven (te weinig animo) • Steunpunt heeft handleiding gemaakt en gedeeld met alle gemeenten: uiteindelijk maar door twee gemeenten gebruikt (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven • Archeologie maakt geen onderdeel uit van het Omgevingsplan	Capaciteit, deskundigheid en middelen • <u>Tekorten ontstaan o.a. doordat er steeds meer monumenten zijn en minder geld b. Er ontstaan o.a. tekorten</u> bij zeer grote gebouwde monumenten • Gebrek aan capaciteit speelt vooral voor handhaving, maar ook bijvoorbeeld voor herbestemming benoemd; dit vereist een aanjaagrol van de gemeente zeker hier! • Gebrek aan capaciteit, deskundigheid en middelen leidt o.a. tot afwezigheid van een dorpen en kernen biografie en/of onbeschermde karakteristieke panden. Gebrek aan financiële mogelijkheden en gemeentelijke subsidies tevens risico voor draagvlak bij bewoners) Draagvlak • <u>Zelfs bij voldoende Fte's hangt bijna alles af van bestuurlijke ambitie en de financiën</u> • Onvoldoende bestuurlijke borging • (Voorheen) onwil vanuit de 'Menskip' (Duidelijkheid) wet- en regelgeving • Wettelijke taken grotendeels onbekend • Bij ondersteuning/ subsidieregelingen zit er verschil tussen gemeentelijke monumenten en rijksmonumenten (geen gemeentelijke regeling opgesteld) (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven • Verduurzaming van monumenten blijft een uitdaging. Hierbij zijn de eisen voor subsidieregelingen vaak te streng: het moet een 'X type' monument zijn. Vraagt ook extra advisering. • Veel druk op monumenten vanuit leefbaarheid en woningbouw	Capaciteit, deskundigheid en middelen • Te weinig capaciteit voor bijv. een inventarisatie van het landschap (en het bedenken van regels voor het omgevingsplan) • Ook toezicht en handhaving op cultuurlandschap is moeilijk te realiseren: je ziet niet alles. • Gevolg is o.a. doorgaande verschraving van agrarische cultuurhistorische landschapselementen + gebrek aan beheersvergoedingen Draagvlak • <u>Onbekendheid van dit thema bij publiek, bestuur en ontwikkelaars</u> • Weinig draagvlak onder boeren en lage prioriteit bij prioritering overheden: energie, landbouw, economie en biodiversiteit zijn meestal belangrijker (Duidelijkheid) wet- en regelgeving • Onbekend hoe je de bescherming goed vastlegt in het omgevingsplan (= veel werk!) (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven • Cultuurlandschap is niet meegenomen in de bestemmingsplannen (en nu omgevingsplannen van rechtswege). Oude bestemmingsplannen waar minder aandacht was voor dit thema • Cultuurlandschap versus biodiversiteit en/of zonnevelden

Noord-Holland		
Overkoepelend, knelpunten voor alle disciplines: - Gebrek aan deskundigheid en cap. o.a. toezicht en handhaving. Dubbelop, omdat provincie niet heeft meegetekend in het landelijke iBT traject met provincies. - Storytelling over identiteit van een plek, daar betaalt initiatiefnemer niet voor en bij afd. communicatie beperkingen ervaren (beleidsmatig denken/huissd) voorschriften). - Bredere groepen bij erfgoed betrekken is nog een uitdaging: vergt andere vormen van communicatie. - Overwerpen m.b.t. ruimte, o.a. Noodzakelijke ruimtelijke ontwikkelingen bedreigen erfgoed (bijvoorbeeld energietransitie). Dat vergt keuzes op landelijk niveau.		
Archeologie (Duidelijkheid) wet- en regelgeving Capaciteit: Wat is wettelijk en wat is bovenwettelijk? Bijvoorbeeld: het depot van Huis van Hilde (digitaal) ontsluiten/museaal toegankelijk maken.	Monumenten Capaciteit, deskundigheid en middelen - Borgen van kennis en structurele deskundigheid op de inhoud bij het bevoegd gezag. - Capaciteit en deskundigheid in de handhaving. - Monumentaleigenaren hebben te maken met trage vergunningverlening en bureaucratische processen. Na afgeven van de vergunning zien ze nooit meer iemand. Je kunt geen mens vinden in het vergunning traject. - Aanwijzen van naoorlogs erfgoed. Inventarisatie nodig van effect op gebiedsontwikkeling. Dit is een ander type erfgoed (bijvoorbeeld een hele wijk of een bunker). Administratief heeft dat consequenties, bijvoorbeeld op subsidieaanvragen. Samenwerking en ondersteuning - Veel verloop: Steeds andere casushouders bij vergunningen, daarom moeilijk om een netwerk op te bouwen. - De katen is niet overal gesloten, zeker als met Omgevingsdiensten wordt gewerkt. (Duidelijkheid) wet- en regelgeving - Omgeving van een monument in de Omgevingswet: hoe doe je dat? hoe kunnen gemeenten van elkaar leren? Hoe gaat de raad daar iets van vinden? Zonder kaders is een gemeenteraad doeleloos. (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven - Verduurzamingsopgave bij monumenten. - Zijn alle monumenten vindbaar in het Omgevingskader?	Cultuurlandschap (Duidelijkheid) wet- en regelgeving - Ligt er voldoende wettelijke basis onder cultuurlandschap (in Noord-Holland: Bijzonder Provinciaal Landschap)? - Cultuurbelangen staan niet gelijk aan natuurbelangen. Samenwerking en ondersteuning - Cultuurlandschap vergt afstemming tussen gemeenten, de regio en provincie. (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven - Geen ruimte voor 'het verhaal van een plek' in ontwikkelingen. Cultuurlandschap hoort vaak nergens bij, alleen bij beschermde gezichten.
Zeeland		
Archeologie Capaciteit, deskundigheid en middelen - Gebrek aan synthetiserend onderzoek (veel losse rapporten) Draagvlak - Gebrek aan draagvlak Samenwerking en ondersteuning - archeologie staat vaak los van ander erfgoed (zoals monumentenzorg) (Duidelijkheid) wet- en regelgeving - Verdrag van Malta is onhoudbaar. Initiatiefnemer betaalt: wie betaalt voor klimaatverandering? In Zeeland staat archeologisch erfgoed onder druk door de stijgende zeespiegel. Onduidelijkheid van archeologische ondergrenzen: vergunningverlener ziet door de bomen het bos niet meer	Monumenten Capaciteit, deskundigheid en middelen - Gebrek aan deskundigheid en kennis: zowel bij de gemeenten als bij aanvragers (monumentaleigenaren) - Vaak gebrek aan handhaving bij gemeenten: heeft geen prioriteit, aangifte bij delict komt onderaan de stapel - Gebrek aan tijd voor contact met monumentaleigenaren en toezicht - Handhaving ontbreekt: in de praktijk wordt veel zonder vergunning gedaan - Externe expertise binnen de provincie (adviseurs/architecten) - Bouwkundige kennis in de uitvoering: bestaat een klein werkgebied - Gevolg is o.a. achterstand in onderhoud (van jaren) - N.B. ook andere factoren zoals ruzie bij erfenissen leidt tot 'verkreting' Draagvlak - Politieke druk bij beslissingen: aanvragers maken ommetje naar de wethouder voor een vergunning - Behoud erfgoed versus natuurwaarden? (Duidelijkheid) wet- en regelgeving - Binnen de Omgevingswet kan het vergunning traject worden opgeknapt in meerdere aanvragen: daardoor verliest VTH het overzicht - Inventarisatie van de provincie over de staat van monumenten in Zeeland mocht wegens AVG niet gedeeld worden	Cultuurlandschap Capaciteit, deskundigheid en middelen 'Efficient' landschapsbeheer gaat vaak niet samen met behoud van cultuurlandschap (kostenafweging). Dit is vaak niet goed geborgd in beheerplannen (Positie van) erfgoed in ruimtelijke opgaven - Cultuurlandschap is maar een kleine speler in de grote transitie - Erfgoed komt te laat aan tafel en wordt daardoor ervaren als belemmerende factor - Er staat veel ruimtelijke druk op landschappen, daarbij heeft erfgoed geen prioriteit - Schaalvergroting in de landbouw gaat ten koste van cultuurlandschap - Verlies van de identiteit van de eilanden resulteert in een 'mono landschap'

7.2 Genoemde kansen en oplossingen

De genoemde kansen en oplossingen komen deels overeen voor de drie disciplines, met name het versterken van samenwerking, verbeteren van capaciteit en deskundigheid, en het vergroten van publieksbereik. Bij archeologie ligt de focus wat meer op beleidsintegratie, bij monumenten op administratieve verbeteringen en eigenaarsbetrokkenheid, en bij cultuurlandschap op beheer van landschapselementen en integratie met andere ruimtelijke opgaven. Hieronder wordt een nadere toelichting gegeven op de verschillende punten:

Samenwerking en Integrale Aanpak:

In alle drie de disciplines wordt benadrukt dat betere samenwerking tussen verschillende overheden, disciplines en organisaties noodzakelijk is. Dit geldt zowel binnen de regio als tussen verschillende niveaus van bestuur (gemeentelijk, provinciaal en nationaal). Er wordt ook gesproken over het doorbreken van "silodenken" en het bevorderen van integrale benaderingen. Zowel in Fryslân als Zeeland wordt bijvoorbeeld samenwerking tussen gemeenten op het gebied van archeologie en cultuurlandschap genoemd, terwijl in Noord-Holland de integratie van erfgoed in ruimtelijke visies werd benadrukt.

Versterking van Capaciteit en Deskundigheid:

Voor alle disciplines wordt het versterken van capaciteit (zoals extra Fte's) en het verbeteren van deskundigheid als oplossing genoemd. Dit is nodig om effectief beleid uit te voeren, toezicht te houden, en om complexe opgaven zoals verduurzaming aan te pakken. Zowel in Noord-Holland als Zeeland worden voor gebrek aan toezicht en handhaving oplossingen genoemd, zoals het aanwijzen van een casushouder voor erfgoed en het versterken van handhavingcapaciteit. In Noord-Holland wordt ook specifiek de noodzaak van structurele deskundigheid in de keten van vergunningverlening voor monumenten genoemd, terwijl in Fryslân

de versterking van de rol van gemeenten in de herbestemming van monumenten werd benadrukt. In Noord-Holland en Zeeland werd ook coaching voor jonge erfgoedprofessionals genoemd.

Publieksbereik en Draagvlak:

Voor alle disciplines wordt het belang genoemd van het vergroten van draagvlak en publieksbereik, bijvoorbeeld door betere communicatie, storytelling, en educatie. Dit om erfgoed, archeologie en cultuurlandschappen relevanter te maken voor zowel beleidsmakers als het grote publiek. Fryslân noemt bijvoorbeeld de inzet van 'glossy's' om erfgoed aantrekkelijker te maken, terwijl Noord-Holland pleit voor meer storytelling in meer algemene zin, om de identiteit van plaatsen beter over te brengen.

Verschillen tussen de Disciplines:

Voor archeologie lag de focus wat meer op het verbeteren van beleid (beleidskaarten) en inventarissen, het herstarten van samenwerkingsgroepen, en het beter borgen van archeologische waarden in Omgevingsplannen. In Zeeland werd ook specifiek de druk die klimaatverandering uitoefent op archeologisch erfgoed genoemd en de noodzaak om hier op regionaal en nationaal niveau oplossingen voor te vinden. Bij monumenten ligt de nadruk sterk op het verbeteren van de vergunningverlening, handhaving, en de administratieve processen die hierbij horen. Noord-Holland benoemt het belang van het aanwijzen en inventariseren van naoorlogs erfgoed, terwijl Zeeland zich richt op het verbeteren van de relatie tussen monumenteneigenaren en overheden, bijvoorbeeld door laagdrempelige vooroverleggen te stimuleren. Voor cultuurlandschap worden vaak oplossingen genoemd die betrekking hebben op het behoud en beheer van agrarische cultuurlandschapselementen en het integreren van cultuurlandschap in bredere ruimtelijke opgaven zoals

biodiversiteit en energietransitie. In Zeeland wordt de noodzaak van regionale harmonisatie en integratie van cultuurlandschap met natuurbeleid benadrukt, terwijl Fryslân de koppeling van historie met toekomstige landschapsontwikkeling als kans ziet.